УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

під редакциєю

Проф. Володимира Шухевича.

Річник дванайцятий.

БІБЛЮТЕКА
наукового товариства
імени Шевченка

ЛЬВІВ, 1900.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЗМІСТ.

Розправи наукові.

Сторона

А. Павенцкий: Початок і розвій шкільництва на Руси 2, 17, 38, 57, 68, 83, 97, 113, 145, 161, 184.
Вас. Ротальский: Про фізичне виховане 6, 22, 33, 61, 71, 87, 101, 117, 196, 211, 225.
Кари в домовім і шкільнім вихованю 148
О. Ш.: Із студий над молодїжию шкільною; „Сон“ . . . 228
Чи іспит є найкрасшим способом пізнати ученика? . . . 273
З заграничної літератури 278, 2 2
Душа дитини 290
В. Д. Г.: Ассоціяция ідей яко предмет дослїду 306
В. Д. Герасимович: Школярі з психопатичним успосібленем . 322
— Деякі обяви лаку у дїтий 338
М. Малїнка: На межи XX. столїтя (відчит) . . . 353, 370
Розвій суспільної сьвідомости у дїтий 373

Лекциї, методи і уваги.

Школа будучности 9, 26
Обради педаґоґічні на з'їздї лїкарів нїмецких 13
В. Ш.: Сьвітло 29
— Вплив алькоголю і тютюну на розвій умисловий . . . 35
Взірцева саля шкільна 43
Т. Б.: Роди найбільше уживаних способів читаня 49, 65
Ріжна здібність умислової працї 54
Критика дїтий і людий зрілих 81
Buk. Blät.: Кілька слів о науцї в наших народних школах . . 92
Значінє матери в вихованю дїтий 106
Дария Ш.: Про вплив образків на дїтий 121
З. Шольц: Нечемність дїтий 138
Т. Біленький: Наука зручности 164
Е. В.: Картка з педаґоґії і дидактики 170
Одна з тем до педаґоґічних нарад 200
Ник. Бендак: Дещо про сьпів церковний в школах народних . 202
Міжнародний з'їзд в справі фізичного виховання молодїжи . . 241
В. Кукелка: Про задержуване учеників в школї по науцї, яко средство карання 251
Д. Евстафієвич: Про потреби плеканя здоровля в народнїй школї . 253
Н. І.: Як мужики увільняють дїти зі школи 256
Ст. Нанассі: Яким занятєм повинен сїльский учитель свій час виповняти? 262
К. Павлюк: Дещо про учащане до народної школи на Буковинї . 281
В. Кабаровский: Кілька слів о науцї рисунків в народних школах . 301
І. Бажаньский: Клопоти сїльского учителя 314
В. Д. Г.: Потреба практичних занятий в школї 325
В. Ратальский: Дещо про вироблене характеру у дїтий . . . 327
Н. Стинила: Учитель у школї і поза школою 330
З парискої вистави 340

Сторона

Т. Порембский: Учительскі справи 346
Е. Б.: Шкільне перетяжене з становиска псіхо фізіольоґії . . 360

Иньші.

Од. Ш.: Різдво в Вефлеємі 11
Справоздане з заг. зборів „Шкільна поміч" в Самборі за р. 1899 . 70
Дарія Ш.: Як розбуджувати замиловане до обсервованя природи . 90
— Весняні цьвіти 125, 143
Справоздане головного видїлу руского товариства педаґоґічного у Львові за р. 1899 129
Фізичні забави і вправи у Франциї 141
500-лїтний ювілей Ягайлоньского університету 182
Із справозданя бук. краєвої ради шкільної про стан народних шкіл на Буковині в р. 1898/99 188
Курс науки для управителїв спілок ощадности і позичок . . 190
Володимир Бонифатєвич Антонович 203
Пописи в інститутї і школї руского тов. педаґ. 205
І. Л.: В справі заложеня руского музея шкільного . . . 209
Справоздане женьского інституту Руского тов. педаґ. у Львові . 217
Про курс до шкіл видїлових 219
Від посла О. Барвіньского 221
Посмертна оповістка про о. Єзерского 222
Справоздане з окружної конференциї судово-комарняньского округа (пов. Рудки) 231
Л. Цегельский: 500-лїтний ювилей друкарства 245
Роля студента в Данії 249
Д. К.: Прогулька шкільної молодїжи і концерт в честь Шевченка в читальни в Карапчеві 258
Т. Порембский: Повітова конференция учительска в Чернівцях . 259
Фонд для бідних школярів 260
Жіноча осьвіта 261
Братска лїга дїтий у Франциї 263
Із справоздань шкіл середних 266
Потреба руских ґімназий 280
З окружних конференций 283
Ю. О.: Отворене бурси тов. педаґ. в Станиславові . . . 284
Чого учать нас числа? 298
Справоздане з окр. конференциї судово-перемишляньского округа . 303
Моральне виховане 312
Потреба рускої ґімназиї в Самборі 334
Реформа учит. семинариї 335
Інавґурация шкільного року 336
Й. Ціґлер: Чи на иньших планетах живуть люди? . . . 344
Ювилей XXV-лїтної культурної працї Ом. Поповича . . . 362
Новий галицкий митрополит 365
Рідке торжество учительске 366

Вісти з руского товариства педаґоґічного у Львові і єго філїй, постанови властий шкільних, новинки, конкурси, оповіщеня, відозви, з науки, штуки і лїтератури, справозданя, всячина і пр. в кождім числї.

Ч. 1. Львів 5. січня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Запросини до передплати.

З сим числом розпочинає „Руске товариство педаґоґічне“ XII-ий річник свого видавництва „УЧИТЕЛЬ“.

Завдане і ціль сего письма: „подати всякий рух, що дотикає передовсім руского шкільництва і руских товариств педаґоґічних, поміщувати статї змісту педаґоґічно-дидактичного, розправи наукові, постанови властий шкільних, новинки, критики учебників і наукових видань і пр. — словом все, що подавало би учителеви спроможність познакомити ся з справами єго дотикаючими і що образовало би єго для відповідного вихованя дітий“ — повинні довести до того, щоби „Учитель“ став не тілько гостем в деяких школах, але конечною духовою потребою кождої рускої школи.

До історії нашого народного розвою належить буде розсудити, чи і скілько стремів „Учитель“ до згаданої цїли, та чи і ті, для котрих єго видавано, сповняли свої обовязки.

Завдане „Учителя“ велике, бо нива нашої народної просьвіти широка, а спосіб єї управи тяжкий, проте приходить ся нам з початком року відозвати ся до III. Учителів, щоби сьміло висказували свої гадки дотикаючі напряму в видавництві, а надто просити їх, щоби подавали пильно і скоро справозданя з конференций учительских, засїдань філій руск. тов. пед., а кромі того засилювали „Учителя“ статями повисшого напряму, словом, щоби попирали єго морально і материяльно.

„Учитель“ буде і дальше виходити в тім самім форматї і під тими самими условинами що до тепер.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП. 16899

Слідуюче число буде вислане тілько тим, що зложать бодай чвертьрічну передплату на сей рік.

Довжників просимо о вирівнанє залеглостий.

Посилки грошеві адресовати просимо до адміністрациї „Учителя“ ул. **Театиньска ч. 19**, а всї иньші письма до редакциї „Учителя“ ул. **Собісчини ч. 7.**

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

II.

Перейду тепер до Букварів, до перших учебників, які були уживані в наших народних руских школах. Буквар, се книжка, що служить до науки читаня і писаня; она в сьвітї цивілїзованім найбільше читана і розповсюднена, як каже сучасний педаґоґ. Букварі або радше книжки складів, належать до найстарших книжок на сьвітї. В британьским музею, в відділї асирийскім, знаходять ся цеголки і таблички з глини, на яких вирити знаки, що служили до науки читаня; се перші букварі, про які знаємо.

В Грециї, надавано осібну назву кождій букві і складано їх в склади ось як: Бета-Альфа = ба, Бета-Епсільон = бе, Бета-Йота = бі і т. д. „Уперед“, говорить тогдїшний автор Дионізий з Галїкарнасу, „учимо ся названя букв, їх форми і звуку, відтак складів і змін їх звичайних; потім начинаємо читати і писати, складаючи дуже звільна занїм набудемо вправи, а опісля доперва читаємо одним тягом“.

У Римлян учили азбуки з малих табличок. Квінтілїян радить уживати букв вироблених з кости або подібного матеріялу „quod tractare, intueri nominare jucundum sit (infantiae)“. Римляни послуговали ся ось якою методою складованя: дїти молодші учать ся букв і складаня, а одно зі старших повтаряє кожду поодиноку букву голосно і ясно.

Сьв. Єронїм пишучи до Ґавденциюса о вихованю дівчинки, Пактулїї, каже: як дійде до семи лїт нехай учить ся псалтиря на память, а пізнїйше від девяти лїт, нехай скарбом її серця станут ся „Книги Саламона“, „Дїяня Апостолїв і Пророків“. З того виходить, що в перших роках християньства не знали букваря яко специяльного учебника, але учили читати на письмі сьвятім, що було найбільшим бажанєм для кождого мірянина, як нинї для нашого хлїбороба „нумера“.

До науки шкільної служило кілька карточок з виразами односкладовими і кілька коротеньких молитов. Пізнїйше налїплювано ті карточки на дощинки, а щоби ухоронити їх від ушкодженя прикривано прозорим рогом; з відси пішла назва „рогова книжка“ (Horn booa).

Годї вислїдити початків, взросту і постепенного розвою нашої першої книжочки до науки, бо до неї, так як до голки або шпильки, якої мілїони розходять ся і мілїони гинуть, не привязує нїхто нїякої ваги і не шанує її. Тому уложу ті букварі, які повістали в хронольоґічнім порядку, зіставлю їх побіч себе, порівнаю з нинїшними що до укладу а тим самим до методи научаня, а надто подам короткий зміст, а вкінци викажу о скілько і під якими зглядами ми поступили наперед, та що то складає ся на добру книжку так до шкільної, як і до домашної науки.

У нас на Руси сягають перші букварі часів заведеня християньства і введеня кирилиці в наше письмо. Як они виглядали, незнаємо, бо нема анї одного памятника до XVI віку, хоть ту і там є згадка про них. Час і ріжнородні суспільні перевороти знищили кромї букварів і не оден памятник нашої словесности, не одна цїнна річ нашої минувшости пропала безповоротно.

Найдавнїйшими букварями, які заховали ся, суть:

„Славенская азбука зъ молитвами и краткимъ лексикономъ зъ додаткомъ катехизиса Стефана Зизанія“, друкована в Вільнї 1596 р., 8-ка 4 л. 40 стр. Сей буквар має знаходити ся в Синодїяльній бібліотецї в Москві*).

Д. Зубрицкий, в своїй: „Historya badania o druk, pag. 19; а також і Вишневский „Histor. liter. polsk. Tom VIII p. 419“ згадують о книжцї п. з.: „О воспитаніи чадъ“ надрукованій у Львові в брацкій друкарни 1614 р.; і „Азбука 1618 р.“ Перша з тих була методично-педаґоґічною розправою, в якій говорить ся: що потреба „отроча изучити во перше азбуку“, потім силябізовати або складати а потім читати цїле реченя або слова.

„Букварь словенскій“ надрукований у Львові в друкарнї Михаила Слїозки в 1638 р., 8-ка 30 карт. Букварів Слїозки було много; о одним з р. 1668 подамо низше кілька слів.

„Букварь языка славенска“ Львів 1671 р. 8-ка 32, сторін типоґрафія брацка — (Коратаевъ р. 272.).

„Букварь“ брацтва Ставропигійского. Львів 1692 р. 12-ка стор. 32.„ (Коратаевъ и Сопіковъ р. 365.)

„Букварь“ Войцеха Мальческого Львів 1690 р. 8-ка 30 карт. (Тамже р. 365).

Кромі тих букварів були у нас уживані і иньші букварі, в иньших друкарнях друковані, і так:

„Грамматика, або сложеніе писмена хотящимъ учити ся Словенского языка малолѣтнымъ отрочатомъ“ в Вільнї року ѧ҃ѱ҃ії (1618). (Синодіальн. бібліот. Москва. Grecz. hist. liter. rossyj. 1820. T. I. p. 42.).

„Букварь языка словенского“ Вільно 1651 р. 8-ка 32 стр. (Коратаевъ и Сопінковъ, такожь 1652 и 1657 р. (тамже).

„Букварь, языка словенского, чтенію писаніємъ учити ся хотящимъ въ полезное руковожденіе.“ Кіевъ 1664 8-ка 36 кар. Царска бібліот. Спетерб. (Каратаевъ и Сопіковъ).

Надто букварі друковані в Чернигові 1680 р. і в Уневі 1698 р.

Про ті букварі не міг я нїгде найти вістки, тому подаю їх після бібліоґрафії Ундольского і висше наведеної Каратаева і Сопикова.

Ще в наших часах, коли були ще славні ярмарки в Улашківцях, Тернополи і у Львові на сьв. Юрія, з'їздили ся зі всїх сторін много купцїв,

*) Гл. Хронологическая роспись славянскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими буквами 1491–1730. Составилъ П. Каратаевъ Спетербургъ 1861.

котрі по при иньші річи привозили також і книжки на продаж. Купець, Габановский, зі Львова, згадує як в р. 1709 на ярмарку в Ярославю купоа „elementarze toruńskie у „bukwary“ pertyjami po 450 egzemplarzy“, котрі потім у Львові по 1 злр. спродавав. (Encyklop. wychow. T. 1. p. 481.). Купець львівский Михайло Димет спродавав побіч церковних знарядів і книг також і букварі.

Такою дорогою розходили ся букварі між нарід.

Показує ся з повисшого спису, що букварі сягаючи отже часу, коли заведено друкарнї, отже більш триста літ тому назад. Перші букварі обіймали заледво по кілька карток, де була азбука і молитви — пізнійші по кільканайцять.

В той час учили найперше „назв букв, їх форми і звуків, відтак складів і і звичайних змін складів; потім зачинали читати і писати але складаючи зразу (силябізуючи) звільна; а як вправлено ся, доперва тогди читано після волї одним тягом“ (Encyklop. wychowawcza T. III p. 475). В виду такої методи дійсно не треба було і много карток в букварі. Ціла тайна в научаню укривала ся в так званій „лїґатурі“ т. є. полученю двох букв в склад або „силябу“. За тим також ділили учеників на певні відділи, в котрих одних учили азбуки, а в других складаня складів і лученя їх в вирази.

Яке було поступоване при науцї, то окажу при букварі з р. 1631.

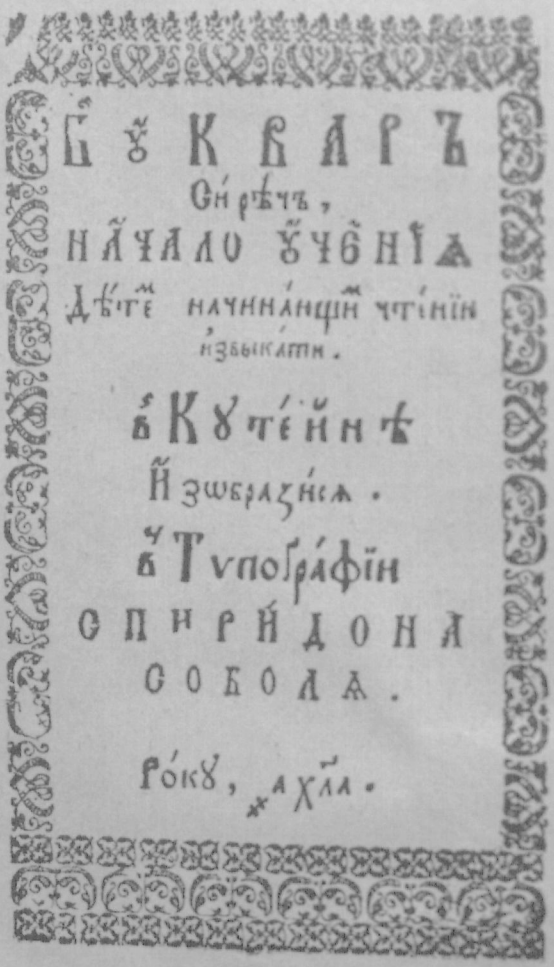
Бꙋкварꙣ
Сирѣчꙣ,
начало ꙋченїа
дѣтѣ начинающїх читенїю
и азбыкатїи.
вꙋтейнѣ
Изображенѣ.
вꙋтипографїи
Спиридона
Собола.
Рокꙋ, ахла.

Є то найстарший буквар і одинокий примірник в Европі. Знаходить ся в бібліотецї А. Петрушевича у Львові. (П. И. Каратаевъ О писаніе славено русскихъ книгъ зъ 1491—1652 г. Спетербургъ 1873. Стр. 429. Ч. 381. Старшого буквара не подає, а о тім говорить, що то є одинокий примірник в Европі).

Оправлений в скіру мала 8 ка карток 40, ненумеровані.

На другій сторонї заголовного листка дереворит представляючій розпяте Ісуса Христа, окрашений вінеткою і гербом м. Ґданьска.

Картка 2. На горі винетка з підписом: „Азбꙋка ꙗзыка славеенскаго“ 45 букв. Найперше в порядку азбучнім, а потім в противнім, починаючи від послїдної до першої в зад і то так: ѵ, ѳ, ѱ, ѯ, о, ѧ, ѡ, ꙗ, ѫ і т. д. аж до „а“.

Картка 2. Стор. 3.

Лучене в склади співзвуків з самозвуками а, е, и, о, ꙋ, ы, ѣ, ю, ѧ, в порядку азбучнім.

Картка 3. стр. 6. Лучене трех букв в оден склад і то плавні л, р, з півзвуками в порядку азбучнім злучені з звуком „а“ пр.: Бла, вла, гла, дла, жла, ѕла, зла і т. д.; Бра, вра, гра, дра, жра, ѕра, кра і т. д.

Картка 4. стор. 7.

„Глóзи сливаемыи“ ту подаю цїлий рядок: Рáй, мáй, гéй, бїй, лїй, змїй, зной, твой, ѕлый, сѣй, зѧй, плюй, трой, стахуй.

Під тим: „Писмена гласнаѧ“.

„а, е, и, ї, о, ѣ, ѡ, ѵ“. З сего бачимо, що „ѡ і ѵ“ були уживані яко самозвуки. Дальше: „полъгласноѧ“ Ч. 6.

г Писмена двогласна славеск ѕ йли оу ѿ ы ю ꙗ или ѧ.

г. Писмо тригласное.

ѫ.

„Согласна же сїѧ суть“: всї співзвуки за порядком азбучним.

Картка 4. стор. 8. представляє ся так:

під співзвуками надруковано:

Просѡдїѧ.	Препинаѥ стро:
ѻдїѧ ´	черта ˝
варїѧ `	запѧтаѧ ,
ѡблечена ^	двоточїе :
псїли ˘	точка .
дасїа ¨	радвижна ˝
пасркъ ˝	сопрѧжнаѧ
ерикъ ˈ	вопросительна ;
брахїѧ ˘	оудивительнаа !
мѧгкаѧ ˝	вметительна ( )
	изметнаѧ .·.

Картка 5. на горі вінетка під нею:

ПЯТЯДЕЇГМАТЯ

пятїславенскї Грамáтїки

склонєнїй.

Первагѡ: мꙋжеское: Числа

единѫственнагѡ.

Товлка, тогѡ вѧки, томꙋ вѧчѣ. того вѧкꙋ,
ѡ вѧко, тѣмъ вѧкою, ѡ томъ вѧчѣ.
Числа двойственнагѡ.
Та вѧка, тою вѧкꙋ, тѣма вѧкама;
Числа множественнагѡ
Тіи вѧки, тѣхъ вѧкъ, тѣмъ вѧка.

(Дальше буде).

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ротальский.

I.

Виховане фізичне в Італії в часах відродженя. Серед вихователїв молодїжи належить ся почетне місце Vittor-ови dei Sambaldon-ому що родив ся в р. 1378 в Felsre; він був малий ростом, тому звали его шутливо Wittovin-ом.

Був се чоловік незвичайно дїяльний, писав не много, за те посьвятив ся головно научуваню.

Ученик его Francesco Prendilacqua оповідає, що папа Евґен IV, котрий знав Wittovin-а тілько з оповіданя, закликав побачивши его: „Який великий дух в так малім тілї.“ А звертаючись до свого окруженя додав: „Наколибим не був папою, повставбим з місця перед так великим чоловіком“.

Імя і заслуги Wittovin-а стались в справах вихованя так голосні, стілько о них списано в Італії і поза границею, що писати еще о его особі булоби зовсїм злишним.

Однак годї не зложити поклону перед чоловіком, котрий ставсь незрівнаним дїячем на поли вихованя італїйского в загалї, а специяльно фізичного. Наведу один уступ з біоґрафії написаної его учеником Francesco Prendilacqua.

Мантуою володів в р. 1425 Giovanni Francesco Gonzaga, князь славний не тільки майном, але великодушностю. Позаяк се був чоловік великого знаня тож з правдивою печаливостю занимав ся він вихованєм своїх дїтий, засягаючи поради у ріжних світочів педаґоґічних. Довідавшись від одного Венецияннина Патриция про Wittovin-а, забажав князь конче мати его при собі: тож просив его щоб підняв ся виховувати ему дїтий, полишаючи самому Wittovin-ови означене винагороди. На ужиток Wittovin-а і его учеників приказав князь вибудовати дім, названий „La Giocosa“ по причині ріжнородних малюнків, які з'ображували дїтвору при забаві.

Wittovin-о урадувавсь непомірно тим закутком. Мав він там багато тїнистих місць, які уважав дуже відповідними для фізичного вихованя.

Wittovino не залишив і не занедбував вихованя тїла у своїх вихованців. Заледво ученики доспіли до трудів, казав їм вправлятись в їздї верхом,

кидати, стріляти з луків, суперничити з собою в бігу, і т. і. Дальше велїв їм забавлятись в війну, що звичайно дїти люблять, здобувати і оборонні місця, привикати до жари сонїшної, при тім всїм вільно їм було поводитись зовсїм свобідно. Він нещадив нї труду, нї працї, щоби тілько єго вихованцї були в заєдних зносинах з людьми, позаяк ненавидїв самоти тої покути для дїтий...

Великий натовп людий, напливаючий до него з усїх усюдів, подавав єму можність здїйстнити свої наміри. Він заложив другий дім, призначив єго для нових учеників приймав кождого і заосмотрював у все; він зібрав всїлякі можливі підручники і образував ся сам на них. Так з бідними як богатими поступав він однаково, тамтих удержував грішми одержаними від других яко оплату.

Вправдї суть многі англїйскі заведеня виховуючі старші від „La Giocosa“, але тими піклувались епископи і монастирі. Італїї припадає честь, що зробила перша пролом в громацкім і свідскім вихованю.

II.

Книжка „Mofea Vegio“ „О вихованю дїтий“ була одною з перших печатаних в Медиолянї. Она видана накладом Leonarda Rachel р. 1491, а друкована черенками цїлком подібними до черенок Ґуттенберґової біблїї, ініціяли суть ручні. Moffea Vegio говорить о вихованю фізичнім з таким знаням фізиольоґії, яка була здобутком тодїшної медицини. Подаю в перекладї деякі уступи, щоби показати, що гадки які раді би ми єще нинї бачити підставою вихованя фізичного, суть не нові. „Тільки ґімнастикою без утяжливих рухів треба хлопцїв заправляти до поконуваня лїнивства тїла, крім того треба виробляти зручність при помочи таких забав, що повинні бути умірковані і головно відповідати гідности чоловіка“.

Буркгарт*) казав, що Ренесанс італїйский усунув ріжницї станів і що людскість винна за те Італїї велику вдяку.

Єще в XVI в. забавлялись князї і достойники римскі та в загалї італїйскі публично з народом, як се має місце єще до тепер в Анґлїї.

Щоби собі виробити понятє о домашнім житю пралатів римских, наведу деякі уступи з книжки Павла Cortese „De Cardinalatu“, друкованої в р. 1510. В части „De regimena Sanitatis“ де подає ся ріжнородні способи захованя здоровля, згадує ся о вправах тїла з становиска фізиольоґічного і то з таким знанєм предмету як колиби се писав фаховий лїкар.

Про гру в пилку говорить прим. Гра в пилку, виповнену воздухом є, о скілько знаєм з переказів наших предків, єсть тою самою грою, котру винайшов і після засад пневматики урядив „Nicolo d'Este“. У нас грають єї в слїдуючі способи:

„Перший“ col pagno „підбиванє долонею“; при другім уживаємо рукавицї cesto a braciale, третий „col tripdoe“, на четвертий спосіб підбиває ся пилку ногою colla spinta vipulsa dei piedi; подібний спосіб звали Греки „parpastum“.

Позаяк четвертий спосіб за утяжливий, мусить граючий нераз наразити ся на ушкодженє тїла, тож зі взгляду на повагу патрициїв не годить ся тої забави уживати кардиналам.

---

*) F. Burckhart. Die Cultur der Renaissance in Italien. 2. Bd. St. 72.

Третий рід гри при так званій пилці фльорентійскій, виповненій клочем, надає ся в повні навіть у найдостойнійших вельмож з огляду на легкість і обем тої пилки.

В дійстности ділить ся той рід гри на чотири відрубні способи:

1° A percossa, 2° A triongolo, 3° A parete, 4° A corda.

Перший опирає ся на тім, що пилку треба з землї підбивати ногою. Однак з причини непевного підбитя, як також через схилене тратить тїло рівновагу, про те можна легко упасти, тож той спосіб забави дуже мало впливає на здоровлє і дїяльність тїла.

Гра в „трикутник“ буває дуже обмежена з причини трикутної площі, напружає надто граючого, позаяк в коротких прогонах мусить слїдувати скорше утома.

Дальше по причинї потрійного підбиваня і відбиваня напружає ся і ослабляє зір, а в наслїдок скорого звертаня головою слїдує заворот голови.

Третий спосіб називає „il parietario“ зачертуєсь границю перед муром, або парканом, щоби пилка не втїкала. Позаяк при тій грі мусить ся ненастанно бігати і часто шукати пилки, тож надаєсь она скорше для простолюдина призвичаєного більше до напружаючої забави.

„Четвертий спосіб „il funario“. Через салю натягаємо шнур, через який кидає ся пилкою так довго, доки одна з сторін не осягне певного числа добрих знаків. Позаяк при тій грі суть так рука як і цїле тїло в безперестаннім руху, тож і гра та впливає в дуже користний спосіб на здоровля.

Умірениість тої гри, міровий похід і нахилюванє, замітна мета, питаня, дозваляючі перерву, взагалї всї прикмети складають ся на те що партнери грають з повним спокоєм. Безперервні зміни поводженя, певні кади пилки, відбиванє, відгадуванє місця, де пилка має падати, кади противників, відбиванє пилки повною долонею, уріжнородняють забаву, а тим самим впливають користно на умисл. „Те все складає ся на жваву і веселу забаву“.

III.

Цїле сучасне вихованє фізичне в Анґлії взяло свій початок з Італії.

Одного разу зібрались на аренї падевскій молодцї, котрі визначувались не тільки знанєм научним, але також і відвагою фізичною.

Більше образовані забрали голос і почали доказувати велику вагу вправ тїлесних особенно для молодїжи. З поміж тих вправ захвалювано головно гру в пилку з шнуром.

В розправі, яку оголосив в р. 1573 Барді, читаємо, що князї і найвисші достойники брали в нїй участь. У Фльоренциї уряджувано той рід забави на приняте князів, княгинь і заграничних послів.

Tomasco Rinuccini оповідає: „Коли Генрик III їхав на похорон свого брата Кароля IX в р. 1575 до Франциї, вступив до Люґдуну.

Мешканцї урядили там партію, „calci'a“, при участи всеї доохрестної шляхти.

В імени своєго народу вислали до короля двох патрициїв „Pieranton-a Bandini-ого і Pierfrancesc-a Rinunucc-ого. Король приняв запросини і придивляв ся з вдоволенєм забаві. Поміж тими, котрі віддавались тій забаві знаходимо побіч знаменитих людий, також і слїдуючих князїв і знатних осіб: Ваврентото, князя урбіньского, Александра, князя фльорентийского, Франца

великого, князя Тоскани, Юлія Медицейского, пізнїйшого папу Клима VII, Олександра Медицейского, пізнїйшого папу Льва XI. Naffeo Barbevini, пізнїйшого папу Урбана VIII. (Дальше буде).

ШКОЛА БУДУЧНОСТИ.

Писити про школу будучности се без сумнїву завдане займаюче, оно на часї та може вийти в хосен навіть тодї, коли-б не здїйстнило ся те, що треба приймати, яко преміссу єї істнованя. Ми пересьвідчені, що здїйстнить ся бодай правдива поглядовість при науцї о річах і сконцентроване научаня з нею звязане. Нам представляє ся нинїшне научане подібним до поступованя різьбяра, що хотячи витесати статую з мармору, передовсїм розбиває відлом мармору, вироблює з кождого кусника поодинокі члени а відтак старає ся злучити сї члени в одну стать, — так розбиває ся в наших школах материял шкільної науки на поодинокі предмети.

Як треба змінити нинїшну школу, се виходить з численних жалоб, котрих головні гадки ось які: Нинїшне научане книжкове, вдоволює ся поглядом на мертві окази природи, ба навіть на самі образки (там навіть де не мусить робити сего) розриває увагу, мало журить ся співудїлом учеників, а єще менше їх самостійним дїланем. Вислїди научаня такі, які бачимо в щоденнім житю, суть доказом несовершенного способу научаня. Перегляньмо ся тілько в нашім краю, де що року кілька сот людий кінчить науки в школах висших, а кілька тисяч молодців школи середні. Кілько-ж з них бачимо винахідниками, кілько їх причинює ся поважно до цивілїзацийного розвитку? Чи-ж величезна їх більшість не вдоволюєсь цїлковито зовсїм звичайною канцелярийною роботою, самим лиш наслїдуванем або повторюванем наукових дослїдів минувшини? Взяли ми наш край яко примір не тому, щоб понижувати краєву інтелїґенцию, але тому, що всякому відносини домашні найкрасше відомі; мусимо однак завважати, що нїгде вислїди в сїй матерні лїпшими не представляють ся.

Найбільший винахідник наших часів Тома Альва Едісон жалує ся, що мало має помочи в працї від технїків теоретів; випоминає їм головно неохоту до грубшої роботи; терпеливости принятого технїка досьвідчає він в сей спосіб, що припоручує єму, проміж иньші занятя, робити порядки в варстатї.

Суд чоловіка так бистроумного єсть достойний уваги і належить заховати єго в памяти саме тому, що Едісон глубше не застановляє ся над вихованем і научанем, тож, коли висуває сю хибу наперід, мусить она разити єго дуже, яко недостаток нинїшних шкіл, що не вміють призвичаювати до трудолюбивости. Вірна житєпись сего чоловіка була-б цїнним причинком до науки о вихованю і научаню в будучности. Згадаймо тут тільки про єго любов природи, старанне пізнаване всїх єї дарів, їх дослїджуване та схісновуване до практичних цїлий. В своїм музею або маґазинї має він всїлякого рода окази природничі; шкірки з вужів і риб, шкіри незвичайної скількости четвероногих зьвірів, шкіри і зуби зьвірів хищнихі гіпопотамів, роги носорогів, лика і де-

рева з рослин екзотичних, всілякого рода тканини, дорогі каміня з найдальших кінців землї, а всьо очікує слушного часу, щоб сповнити своє завдане в якій важній машинї. При багатьох великих винаходах мусїв переводити тяжкі дослїди з сим незміримо різнородним материялом, щоби здїйснити свої помисли. Так пр. волокно жарової лямпи не фунґувало належито помимо всяких висилень так довго, доки не спорядили єго з особлившого рода бамбуса. Фоноґраф усовершив ся також доперва тодї, коли вибрали твердий зефір на деякі єго части, як репродукцийний валок, приряд до писаня і т. п. Ми відійшли від теми задля сего чоловіка тому, що він являє ся живим доказом, як хосенними були би зміни основ научаня в наших школах, про які хочемо говорити.

Щоби школа вдоволила вимогам людської природи та нинїшної цивілїзациї, що вже так далеко поступила наперед, мусить звертати увагу не тільки на всї підставні здобутки і дослїди, зискані в обємі обоїх, але-ж і ступати слїдами їхнього розвитку. Що дотичить людскої природи, то підставою всїх процесів духових є чувство та єго брат, вражінє, а однак дуже мало дбаємо про знаряди змислової, насупротив поступаємо радше так що терплять на тім, замісць старати ся всїми способами о їх сьвіжість, вправу та усовершане. Прошу собі тільки пригадати, що робимо для виобразуваня змислових знарядів, скажіть самі Вп. читачі, якими средствами стараємо ся сего діпняти та кілько годин в роцї посьвячуєму сїй цїли в I. і II. клясї? Чи не лучає ся щоденно, що ученик, вже навіть старший не уміє гаразд розпізнати красок, а як они переходять в тїни та відтїнки, о тім не має найменьшого понятя? Під тим зглядом несправедливо занадто полагаємо на домашнім вихованю „бо оно по правилу єсть зовсїм случайне та повне хиб, які школа мусить виповнити. Оборонцї нинїшної школи покажуть може на нашу поглядову науку, яко правдиве жерело вправлюваня змислових знарядів. Не перечимо, що через неї осягає се і те добро; але питаємо, чи се научане так уладжене, щоби відповідало відомим основам дидактики? Чи справдї пр. поступає ся від річий простих до зложених? Чи не починає ся звичайно звертати увагу на предмети, що находять ся в шкільній комнатї? А чи-ж они так прості, щоб могли бути підставою ясного, легкого спостеріганя зі сторони дитини?

Возьмім пр. крейду, певне найпростїйший предмет в клясї, та приглянемо ся їй як найповерховнїйше, так, як се тепер робимо. І що-ж? Звернемо увагу дїтий та навчимо їх, що крейда біла, чотирокутна (хоч она має 12 кутів) або гранчаста, чотиростїнна, шорстка, мягка, марає пальцї та що пишуть нею. Що за многота понятий, а кілько-ж з них дитина зовсїм не розуміє! Бо не знає нї ґеометричних фіґур, ні степенів твердости, вірить нам тілько на слово, а наколи сего бажаємо, повтаряти-ме за нами, як попугай.

А що-ж доперва дїє ся, або радше не дїє ся в утлім умі дитини, коли спостерігає иньші предмети, більше зложені, ба може навіть живі сотворіня! Оповідань про них слухає радо, хоча би і не богато розуміло, щось прецїнь з них захопить; чи однак сим чином не підготовлює ся поля під пізнїйшу фразеольоґію, се знов питане.

Степень низший.

На чім отже нам випадає оперти спостерігане дїтий в школї, на чім вправляти, ублагородняти та усовершувати їх змисли? Зовсїм природно на найпростїйших предметах, а заразом (щоб научане всюди було однакове) на

предметах, що всюди находять ся, легко дають ся спостерегти змисловими знарядами. Таким предметом передовсїм прецїж є вода. При нїй не треба говорити про форму, твердість, полиск і т. и. опис вийде дуже простий, натомість працї, т. є. дослїди, які можна з водою доконувати найріжнороднїйші. Вже в сїм скриває ся основна ріжниця, яка заходить помежи школою нинїшною, а школою будучности. Наша школа надто управляє описи, але не взвичаює до самостійного спостеріганя, до власної працї, школа будучности о се подбає, щоби всюди запанувала правдива всесторонна поглядовість і то ві всїм, щоби вправлювано всї змисли, занимаючи всї змислові знаряди, щоби приймане вражінь було живе, дїяльне а не мертве. Хотя зачне від предметів мертвих, неорґанїчних, не позволить їм однак мертво лежати перед очима учеників, противно, змусить їх до сего що — що так скажу — живуть, будуть порушати ся, зміняти, на око гинути та знов повставати.

То-ж нумо! пригляньмо ся науцї о предметах в школї будучности, пригляньмо ся пр. роботам, які в нїй будуть довершували ся з водою.

На підвисшеню стоїть кілька скляних посудин: одні однакові лїтрові, другі більші, иньші меньші, кусок цукру, трошки соли, збанок води. Учитель говорить: „Хотїв би я трохи води з сего збанка мати в сїй посудинї.“ Лає і наповняє посудину. Бере кусник цукру, соли, і ученики запримічають, що без труду можна вложити в посудину також цїлий кусок цукру, взглядно соли. Відтак розходить ся о се, щоби часть налитої води, а також цукру вложеного до посудини перенести до иньшої посудини. З водою справа легка, але кусник цукру, взглядно соли, не хоче віддїлити ся. Ученики пізнають через се що вода дає ся легко подїлити, цукор не так легко. З сим спостереженєм получимо зараз аритметичне спостереженє. Переливмо воду з одної посудини у другу, наповнїм їх обі цїлком — склянки однакові. Важимо обі по наповненю, — рівно тяжкі. Позначимо їх одиницею (1), если они вже наперід так не позначені і напишемо 1 = 1. Важимо по черзї дві посудини, не однаково наповнені, пізнаємо, що неоднаково тяжкі. З великої посудини, наповнюємо менші склянки, наповнимо дві. Наколи на більшій написана двійка, можемо написати на таблици 2 = 1 + 1. Наколи же знов з тих малих склянок вливемо воду до великої, дійдемо до аритметичної правди: 2 × 1 = 2. Иньшим разом, через вибиране води меньшою посудиною з більшої, дійдемо до практичного понятя дїленя. Звертаємо увагу на форму води — змінює ся одвітно до посудини; натомість кусничок цукру, взглядно соли вложений до якої небудь посудини не змінює своєї форми. Наколи позволимо водї капати на дошку запорошену, каплї заокруглять ся в кульки. Вода не має сталої форми, змінює єї, капає, тече, єсть течию. При каплях лучає ся нагода до повторення знаного вже материялу про науку численя.

Різдво в Вефлеємі.

Цїла християнска людність Єрусалиму і Вефтлиєму, так місцева як і доохрестна покидає кілька день перед Рождеством Христовим, все що земске, щоби віддати ся цїлком роздумованям і практикам релїґійним.

Вже день перед навечерієм виходить незчислена товпа народу з Єрусалиму і добиваєсь переважно піхотою і то по двох годинах до Вефлиєму.

Св. письмо, леґенди, ремінісценциї історичні все те скорочує ще більше дорогу.

Безперестанно напотикає око предмети осіяні блеском сьвятости. Зараз при вступі до Вефлиєму стоїть дім старця Симеона, дальше керниця Трех Царів, з котрої брали воду послїдний раз в своїй дорозі до ясель Христових. Фантазия наша що лучить прихід Христа з грізною зимою зачудує ся бачучи перших вістунів весни, які цвитуть в тій порі на вефлиємских луках.

З узгіря перед місточком розлягаєсь прекрасний вид по цілу околицю. В північній стороні блимають ще скрайні оселі Єрусалима, на полудне видно як на долони Вефтлеєм що своїми домами вінчає шпиль гори.

Заким там дійдемо, задержує нас ще гріб Рахелі, жінки Якова, котра в дорозі до Вефтлеєму в тім місци мала повити Беняміна, при чім сама померла.

В день повечеря громадить ся тут много народа, щоб дивитись на торжественний похід католицкого патриярха, що о годині 1ій в полудне прибуває з села Бет-Джалю окружений духовними, жандармами і кавасами. На узгірю, перед Вефтлиємом витають єго музикою і промовами вихованці дому сиріт зістаючого під опікою Собору пр. Богородиці.

В кінци втискає ся ціла товпа народу в тісні улички Вефтлеєму витана мешканьцями, котрі ще перед тим повиходили прибрані сьвяточно на улиці і дахи домів. Перед кошарами віддає сторожа виступивши зі збрує похоодови честь військову. Перед церквою Мариї очікує пришелців чин ОО. Францішканів, по чім уже всї разом ідуть до печери народин у всхідній части місточка. Печеру ту накриває стара велика сьвятиня поділена 4 рядами колюмн на пять притворів, се правдивий ліс колюмн, збудований тут в р. 326 перед цісаревою Єленою.

По богослуженю відправляє духовеньство під проводом епископа торжественну вечірню, яка кінчить ся процесією до сьвятого місця. Тим кінчить ся церковне торжество.

Тепер остаєсь жура о дах над головою і кусник хлїба. Богато путників вертає ночию до Єрусалиму, відважнійші пробують щастя по монастирях і господах.

Спочинок тріває не довго. О 10 годині вечером відзивають ся дзвони всїх святинь заповідаючи нічню службу Божу.

Попереджають її сьпіви хоральні так що відправа властива розпочинає ся о півночи. По службі іде цілий похід знов до печери народин, де епископ відчитує Євангеліє о рождестві Христовім. При словах „Марія повила дитя Боже в пелени“, подяють єму фіґурку представляючу дитя Ісуе; Епископ овиває її в білу тканину, і кладе на місце де після переказу були ясла.

Як процесия вийде з печери, відчитують сьвященники, тихі служби при яких функцию міністрантів повнять вефтлеємскі нотаби. О тоту честь убігають ся найповажнійші мешканці. Служби протягають ся нераз аж по за полудне першого дня сьвят.

В ночи навечеря Рождества неспить нїхто в Вефтлиємі а рух в місточку не устає нї на хвилю. Путники звиджують місця увіковічнені дїлами Христа, ідуть громадою на поля, з яких мали спішити пастирі до ясел, над якими

чутно було в ніч Рождества сьпіви ангелів, дальше на лани Боаза, на яких збирала Рут колоси і т. и.

Вефлеємский святий вечер полишає не вигасаючі спомини у кождого, хто раз перебув той час у Вефлеємі.

Од. Ш.

Обради педаґоґічні на з'їзді лікарів німецьких.

На тім з'їздї широко обговорювано справу іспитів і шкільного перетяженя. З бесїд, дискусий, які мали місце в тій справі, можна витягнути загальний внесок, що треба зміряти до того, аби ученики складали як найменьше іспитів; треба дати молодїжи більше відпочинку: так як компанія війска утомлена довшими вправами, говорить образово проф. Дан, часто іде лихо і неправильно, а той що випочав і довший час не вправляв ся, сповняє нераз найлїпше свою задачу; так і шкільна молодїж утомлена цїлорічною працею і роздразнена кутєм перед іспитом не пописує ся красно на тих невідповідних пробах; проте належить куте уважати причиною неврастени, що єсть сталою шкільною хоробою. Розсмотрювано ріжні способи, аби змірити і порівнати умислове утомленє у учеників: піддавано їх розлїдам о скілько можна в однакових условинах, проте рано, перед шкільною працею, а також по скінченій науцї, давано дїтям розвязувати ту саму математичну задачу; час потрібний до розвязаня тої задачі рішав о степени умислового утомленя ученика. Однак сей спосіб не єсть докладний, бо не всї ученики находять ся в цїлком однакових условинах, відомо як зміняє ся одиниця під взглядом умислового утомленя, залежить оно іменно не лише від скількости працї, але від здоровя, настрою, сну, їди і т. д. Притім скорість в розвязуваню задачі залежить також від особистих спосібностий одиницї, від її замилованя до предмету, перенятя ся задачею, рівнож від вправи, навички, спосібности зібрати увагу, а також від прихильности ученика до учителя, від впливу, який учитель має на ученика і від много иньших чинників, що мають дуже велике значінє при науцї.

Звернено ся до иньшого способу, іменно до славних циркліїв Вебера, що опирають ся на слїдуючій пробі: належить приложити два кінцї циркля, меньше або більше до себе зближені, до ріжних місць скіри, чим більше чутлива одиниця, тим скорше розпізнає і відчує оба вістря в меньшім віддаленю, коли чутливість єсть меньша, се відчутє відносить ся до ширшого розставленя циркля. Роблено також ерґоґрафічні розслїди, що опирають ся на міреню утомленя мяснів. Вислїди однак не були докладні, бо не знаємо, о скілько утомленє скіри або мяснів впливає на утомленє мозку і відбиває ся на єго дїяльности. Тож розслїди ті мають значінє тілько для одиниць, а не для загалу.

Після дра Шміда Тоннарда є четвертина дїтий, що вступають до школи, нервова, а ся нервовість посуває ся в висших клясах до сеї степени що доходить до 60% нервових, а 20%, що терпять на безсонність. Єще біль-

ший процент хорих дають школи, в яких впроваджено пополудневу науку; той систем єсть справді варварский, бо доходить до сего, що 14 літні діти мають до 11-и годин денної праці, що відбирає їм час спочинку. Много дітий встає рано з ознаками утомленя (цирклевий систем), а під кінець шкільного року нервозність виступає явно яко хороба. Ніякий чоловік не може працювати в тих условинах без шкоди для нервового системи. Проте треба би много переобразувати в шкільнім вихованю; перш усього належить дітий, що вступають до закладів, піддавати лікарским оглядинам і тілько здорових допускати до вступного іспиту, не може бути ніколи більше годин умислової праці, як 8 денно, пополудневі занятя рішучо повинні бути усунені, а іспита затіснені до конечних проб. На всякий случай не повинні істнувати в середних школах іспит із специяльних предметів які вказують на спосібність ученика; в перших шкільних роках се можна знати о покликаню дитини, отже за помочию тих фахових іспитів дитина заправляє ся до специяльностий часто невідповідних, накинених їй через школу. Шкільна наука має передовсім вщоїти в ученика засади, замиловане до праці і науки, охоту до самостійних розслідів: в тих тілько условинах, при такім підготовленю, наука на університеті може видати додатні вислїди і виробити людий замилованих в своїм званю.

Шкільне перетяжене не єсть одинокою причиною умислового утомленя і нервових обявів, замічених у молодїжи, бо та молодїж часто перетяжена домашними занятями, лекциями і корепитициями, а сама музика забере нераз 15 годин в тиждень.

Суть і иньші домові впливи дуже шкідні, як алькоголізм. В иньших случаях дитя не находить в родительскім домі анї заохоти, анї помочи в своїх студиях. Давнїще ходили до школи тілько діти богатших людий, нинї все пхає ся до школи, навіть діти таких людий, що не мають що їсти. Много дітий не чує в дома поправної рідної мови, а засади, вщеплені учителями, становять страшну супротивність до того, що дитина бачить в дома. З відси випливає роздражнене і зденервоване, на яке нема рішучої ради: тут стрічаєсь педаґоґія з суспільним питанєм великої ваги, над котрим не має сили і котрого не може розвязати.

Штука, наука і література.

— Біблїя старого і нового завіта в 50 образах. За апробатою і дозволенєм епіскопского ординарията в Перемишли видав сьвященик Лев Джулиньский. З печатнї І. Джулиньского в Перемишли. Під сим заголовком вийшла дуже гарна, скажім книжочка зложена з 50 дуже красних кольорованих образків на гладкім картонї а всї образки замикають ся в хорошу теку з підклеєного полотна з гарними витисками і золотою написию зверха. Єсть то перше того рода видавництво у нас і треба признати, що під певним взглядом дуже практично придумана. Кождий з образків єсть на 9 центим. високий а 11 центим. довгий а з білими берегами доокола, висота і довгота образка 12 і 16 центим. Під кождим образком єсть число і підпис н. пр.: 1. Сотворенє сьвіта — а на другій стороні в чорних обвідках єсть поясняючий текст до кождого образка. Всї ті образки

представляють, як вже сказано, в дуже красних кольорованих ілюстрациах найважнїйші подїї з біблїйної історії стярого і нового завіта — три послїдні, чч. 48, 49 і 50 представляють н. пр. Каменоване сьв. Стефана, Навернене сьв. Павла і Страшний суд — і в той спосіб складають коротеньку ілюстровану біблїйну історию, придатну особливо для молодїжи до початкової науки з погляду. Але і для старших може ся біблїя в образках мати своє значіне, а в руках родичів дбалих о релїґійне виховане своїх дїтий, може она мати значіне родинної книжочки і длятого повинна би знаходити ся в кождім домі. Вскажемо тут коротенько як єї можна уживати: Отець або мати, або яка небудь старша особа, що уміє читати, потребує лиш в недїлю або сьвято зібрати дїтий коло себе і виймати образок за образком з теки та обернувши его до дїтий відчитувати поволи і виразно оповідаючим тоном поясненя на другій сторонї образків, а буде се найкрасша забава і наука для дїтий. Однакож всїх образків нараз не треба показувати, лиш розложити на части по кілька образків н. пр. по 5 або 10. Біблїя в образках годить ся дуже добре на подарунки для шкільної молодїжи. На одно позволимо собі звернути увагу видавця. В поясненях до образків ужито старої правописи. О. Джулиньский, що уміє так знаменито підхопити інтерес видавництва з его практичної сторони, повинен був зважати на то, що молоде поколїне, в котрого руки може найбільше дістати ся „Біблїя в образках", учило ся вже і навикло до иньшої правописи. Через задержане старої правописи виключив він від свого видавництва як раз тих наймолодших, дїтий, що ледви що вивчили ся читати, а для котрих в противнім случаю ся біблїя була би найцїннїйшим і найвідповіднїйшим дарунком. Пропаґоване старої правописи таким видавництвом не уратує ся, бо поступ і вимоги часу відкидали завсїгди і будуть відкидати, що старе непрактичне і не здале. Ми длятого позволимо собі піддати гадку, що коли прийде ся лагодити новий наклад, — а гадаємо, що до того борзо прийде, — щоб змінити в поясненях на образках стару правопись на нову, шкільну, а певно скористають на тім обі сторони, і видавець і ті, котрим ся біблїя дістане ся в руки. Мусимо ще й то піднести, що „Біблїя в 50 образках" появила ся як-раз в пору, бо придасть ся дуже на сьвяточні і новорічні подарунки. Цїна єї о скілько знаємо з иньших ґазет 3 корони (1 зр. 50 кр), а дістати можна, здаєсь, в друкарнї І. Джулиньского в Перемишли а мабуть також і в Ставропигійскій книгарни у Львові. Видавець зволив прислати один примірник свого красного видавництва, але що мабуть в поспіху не подав цїни і місця продажи, то ми колиб в чім була хиба, готові кождої хвилї направити.

(*Народна Часопись*).

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК"

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

Запросини до передплати
на третій рік виданя
Літературно-Науковий Вістник.

В р. 1900 „Літературно-науковий Вістник“ буде виходити під тою самою редакциєю, що й доси, в такім самім обємі і на таких самих умовах.

Редакцийний комітет складають: *проф. М. Грушевський, В. Гнатюк і д-р Ів. Франко.*

За редакцию відповідає *В. Гнатюк.*

Передплата платна у Львові виносить:

В Австриї з пересилкою на чверть року		5 корон
„ „ „ „ пів „		10 „
„ „ „ „ цілий рік		16 „
В Росиї „ „ „ „ „		8 рублів.

В иньших державах по обчисленю пересилки.

Поодинокі книжки коштують по 2 кор.

Першого річника (1898) перші чотири книжки вичерпані; за ціну 6 зл. (6 руб.) можна дістати кн. 5—12, з додатком початків статей, що їх продовженя містять ся в сих книжках. Другий річник можна дістати по ціні передплати.

Редакция і адміністрация у Львові, ул. Чарнецкого ч. 26.

Всякі вилати для Наук. Товариства ім. Шевченка, в тім числі і передплату можна посилати також на адрес книгарні „Кіевской Старины“, Кіевъ, Безаковская 14, котра одержанє грошей буде посьвідчувати сторонам друкованими квітками з книги Товариства. В такім разі інтересовані, замовляючи або рекламуючи Вістник або иньші книжки з нашого Товариства, зволять прислати в листі такий квіток одержаний від книгарні К. Стар., і все замовлене вишлеть ся їм зараз. Надіємо ся, що таким способом зробимо нашим передплатникам у Росиї велику догідність.

З усякими реклямациями треба звертати ся не до книгарні „К. Старины“, а до адміністрациї Літ.-наук. Вістника.

Оглядаючи працю редакцийного комітету за 1899 р. просимо звернути увагу поперед усего на значне розширенє змісту журнала через заведенє богатої, дрібним друком складаної хроніки, що саме вже значить стілько, як коли би до кождої книжки додано ще один аркуш друку звичайним письмом. Надто з вдоволенєм можемо піднести, що наш Вістник і сего року так як і попереднього був головним огнищем літературної праці на обшарі всеї української нациї, що в ньому поміщували свої праці майже всї виднїйші із наших старших письменників, а надто появило ся сего року кілька нових, що подають гарні надії. Досить буде сказати, що в сьому році Л. Н. Вістник помістив праці 55 українських письменників по части оригінальні, по части перекладані, далї подав перекладом твори 35 чужомовних письменників. Про богацтво змісту другого річника нашого виданя може сьвідчити факт, що подано в ньому чотири більші повісти, 77 дрібнїйших новель, ескізів і нарисів, три драми, шість більших поем, 98 дрібних поезий, 11 характеристик сучасних письменників, три критичні розбори літературних творів, пять нарисів про змаганя і стан ріжних відділів літератури і штуки, кілька розвідок з обсягу естетики, психольоґії і социольоґії і систематично ведений огляд важнїйших сучасних подій у нашім літературнім і суспільнім житю.

Редакцийний комітет складає щиру подяку всім нашим письменникам, що своєю працею причиняли ся так щиро до надання Літ.-наук. Вістникови тої живости, ріжнородности і богацтва змісту, з якими він може без сорома показати ся в гурті сучасної европейської журналїстики і просить їх не покидати його й на далї. На жаль фінансовий стан нашого виданя ще не є такий, щоб Наукове Тов. ім. Шевченка, видаючи його, могло рівночасно гонорувати працю всїх його співробітників. От тим то воно звертає ся до широкої громади з просьбою — запомогти се виданє як найчисленнїйшою передплатою і уможливити йому не тілько покриванє коштів друку і редакциї без дефіциту, але також чимраз красший розвій.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 2. Львів 20. січня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

Картка 5. стор. 10.

тыѧ вѧки, ѡ вѧкй, тѣми вѧками, ѡтѣх вѧках.

„Жѣнское числѧ единствѣнъ."

Тут наступає відміна женьска слова: „таѧ дѣва" число одиничне, дуалїзм (двойственне) і многе. За тим наступає відміна:

„Ѡбщее числѧ единствѣннагѡ.

Яко примір подане є слово „Той и таѧ ѻнсицѧ.

Дальше Исаїа, Маріа, так само перепроваджена відміна як в першім взорі. При слові „Марія" в дуалїзмі уживає в abl. „Маріома или Маріема." Потім наступає друга відміна.

„Втораго"

„Мѹжское единъствнъ. числа."

Яко взір поданий є „аґґелъ (ангел) відповідне число: ангела (аґґла) — лу, лома, — лама.

„Множествѣннагѡ числѧ."

1) аґґли, 2) аґґлъ, 3) аґґлѡмъ, 5) аґґлы, 5) ѡ аґґли, 6) аґґлами или аґґлы, 7) ѡ аґґемъ, такожде ахраґґлъ, ипрѻ.

Картка 7. стор. 14.

„Единствѣннага".

Примір: 1) Дхъ, дха, 3) дхѹ, 4) дха, 5) ѡ дие, 6, дѹхомъ, 7) ѡ дѹсѣ.

„Двойственнагѡ".

Дѹха, дѹхѹ, дѹхома, дѹхама."

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП. 16 899

„Множественнагѡ".

1) Дꙋси, 2) дꙋхокъ, 3) дꙋхомъ, 4) дꙋхи, 5) ѿ дꙋси, 6) дꙋхами или „дꙋхы" (ту є „ы" а після граматики то неправильно), 7) ѿ дꙋсехъ. Сиице Іс. Хс. и прочаѧ.

Дальше є взір „человѣкъ" (чл҃къ) відміна зовсїм правильна, в числї многім уживає 1) человѣци, 2) чл҃вкъ, 3) чл҃вкѡмъ, 4) чл҃вки, 5) ѿчл҃вци, 6) чл҃вками или чл҃вкы (в 6 відмінку у всїх словах по „к, г, х" „ы" а то для відріжненя), 7) ѿ чл҃вцехъ „Сице". Після того взірця відміняли ся: Господь, Давидъ, блаженъ, крестъ, престолъ, пророкъ, мꙋченникъ."

Дальшій взір, „Отецъ", число многе: 1) отци, 2) отецъ, 3) отцем, 4) отцы, или ѿцѧ, 5) ѿ ѿцѝ, 6) ѿцами, или ѿцы, 7) ѿцѣхъ.

Картка 8. стор. 16. Взорець Бгъ (Бог) відміна правильна, в числї многім уживає 1) падеж, бози, 2) богѡвъ, или бѡгъ, 3) богѡ, бѡгѝ, 5) ѿ бозѝ, 6) богами, или бо́гы, 7) ѿ бозѣхъ.

Картка 9. стор. 17.

a capite: „Среднее: Єдинственъ: числа."

Взір: Тое єстство, того єства і т. д.

„Двойственнагѡ."

Та єстство, тою єствꙋ, тѣма єствома, тыма єствама.

Число многе, в відмінку 6 тѣми єстествы, в 7) відм. ѡ тѣхъ єстствѣхъ. Сице гнїдство, бжество, дѣство, рожество, царство.

Дальший взір є небо, в 2) пад. нба, или небе, 3) небꙋ или небеси, 6) небомъ или небесем, 7) ѿ небѣ или небесѝ.

Ч. мног. небеса, 3) відм. „небесемъ", 7) ѿ небесѣхъ.

Під тою відміною є наголовок:

на „е".

Взір. „Сердце" після того відміняло ся: сиице = слнце: и прочаѧ.

Картка 10.

Відміна трета женьска закінчена на „ь", отже:

„ТРЕТЕГО"

„Женское, единственнагѡ."

Взір „благодать (Блгть), 2) — и, 3) — и, 4) — ѭ, 5) — и, 6) — їю, 7) — и.

„Двойственнагѡ": Блгтѣ — 2) — їю, 6) — ема, 7) — датьми.

Ч. мн. 1) — и, 2) — ий, 3) — емъ, 4) — ти, 5) — ти, 6) — датьми, 7) — техъ.

Сиице (після того): честь, страсть, смерть, мꙋдрость, милость, церковь и прочаѧ.

Четверта відміна.

Взір: „Царь." Ч. м. є „царїе, 2) — їй, 3) — емъ, 4) — царѧ, 5) — їе, 6) — ѧми или — рема, 7) ѡ — рехъ., після того: оучитель, Ізраиль, спаситель, и проч.

Дальше взір: Господь Ч. м. 1) — дїй, 2) — їй, 3) — демъ, 4) — ды, 5) — дїе, 6) — еми, 7) — дехъ.

Середна відміна.

„Середнее на їе".

Картка 11. стор. 22.

Взір: „Спасенїе“ зовсїм правильно. — Після того взірця: милосердїе, человїколюбїе, благодаренїе, воскресенїе, вочеловїченїе.

Пята відміна мужеска: „на ый“. Взорець: „Святый или святъ.“ у відмін. 7) в: святомъ, или святемъ, или святѣмъ“ дальше правильно.

Женьска відміна.

Взорець: „Чистаѧ“. и҆лѝ „чиста“.

Середна відміна.

Взорець: „Блаженное и҆лѝ блаженно“, „блаженно“ відміняє ся як „дїло“ а „блаженное“ як „добрий“.

Після того взірця: „чистый. чистаѧ, чистое, праведный — аѧ — ое, небесный — аѧ — ое, смертный — аѧ — ое, милостивый — аѧ — ое, мꙋдрый — аѧ — ое, крещеный — аѧ — ое, дꙋховный — аѧ, ое, і прочая.

За тим мужеска відміна на „ый“.

Картка 13. стор. 26.

Взорець: Благїй и҆лѝ благъ.

благаѧ и҆лѝ блага також „чистаѧ“ и҆лѝ „чиста“, благое и҆лѝ благо.

По за сим іде відміна слова (конюґація). Позаяк ся відміна є для нас цїкава тому я подаю єї в цїлости, і так:

Спрѧгáнїе гл҃á сꙋществи́тельнаго, гл҃а лѝчнаго, залога сре́днѧго ѿраза изѧвительнаго. Время настоѧ́щее.

Единственное.

Є҆смь, е҆сѝ, є҆сть.

Двойстве́нное. Мꙋ́жески и Середное.

Є҆сва, є҆ста, є҆ста.

Женское.

Є҆свѣ, є҆свѣ, є҆стѣ.

Множ.

Є҆смы, є҆сте, сꙋ́ть.

Преше́дшее, є҆диннстве́ннагѡ.

Бѣ́хъ, бы́лъ є҆сѝ, была҃, было бѣ́.

Бѣ́хова и҆лѝ бѣ́сва, бѣ́ста, бѣ́ста.

Женское.

Бы́ховѣ, и҆лѝ бы́свѣ, бы́стѣ, бы́стѣ.

Картка 14. стор. 28.

Бы́хомъ, бы́сте, бы́хꙋ, и҆лѝ бы́ша.

Бѣ́хъ, бѣ́лъе҆сѝ, бѣ́ла, бѣ́ло, бѣ́аше.

Женское.

Бѣ́ховѣ и҆лѝ бѣ́свѣ, бѣ́стѣ, бѣ́стѣ.

Множеств.

Бѣ́хомъ, бѣ́сте, бѣ́хꙋ или бѣ́шѧ.

„Бꙋдꙋще, един.“

Бꙋ́деши, бꙋ́деши, бꙋ́детъ.

Двойст. Множ. и Середногѡ.

Бꙋ́дева, бꙋ́дета, бꙋ́деша.

Женски.
Бꙋдевѣ, бꙋдетѣ, бꙋдешѣ.
Множествѣ́ннагѡ.
Бꙋ́демъ, бꙋ́дете, бꙋ́дꙋтъ.

„Образа послѧ́телнаго и молителнагѡ, врѣ́мѧ настоѧ́щее, единст.“

Бꙋ́ди, да́ бꙋ́детъ.
Двойств. Мꙋжеска́, и Сре́дне́.
Бꙋ́дева бꙋ́дета, да́ бꙋ́дета.
Же́нское.
Бꙋ́девѣ, бꙋ́дѣтѣ, да̀ бꙋдетѣ.

Картка 15. стор. 30.

Множествѣ́ннагѡ.
Бꙋ́дѣ, бꙋ́дѣте, да̀ бꙋ́дꙋт.

Ѡ́браза желательнагѡ время прешѣ́дшее, ѐдинственное.

Обы бы́хъ, бы́лъ ѐсѝ, была̀: было̀, и҆лѝ бѧ́ше.
Двойств. Мꙋжеска. и Средне́.
Обы бѣ́хова, и҆лѝ бѣ́сва, бѣ́ста, бѣ́ста.
Же́нское.
Обы бѣ́хова и҆лѝ бѣ́стѣ, бѣ́стѣ.
Множеств.
Обы бѣ́хомъ, бѣ́сте, бѣ́хꙋ и҆лѝ бѣ́шѧ.
Мимоше́дшее, единствѣ́ннагѡ.
Обы бѣ́х, бѣ́лѝ ѐсѝ, бѣ́ла, бѣ́ло, бѣ́ше.
Двойств. Мꙋжескагѡ и Средне.
Обы бѣ́хова и҆лѝ бѣ́сва, бѣ́ста, бѣ́ста.
Же́нскаго.
Обы бѣ́ховѣ и҆лѝ бѣ́свѣ, бѣ́стѣ, бѣ́стѣ.
Множест.
Обы бѣ́хомъ, бѣ́сте, бѣ́хꙋ и҆лѝ бѣ́ше.

Ѡ́браза подчїни́телна время настоѧ́щее.

Єдинствѣ́ннагѡ.
Да́ ѐсмь, ѐсѝ, ѐстъ.
Двойств. Мꙋжес. и Сред.
Да́ ѐсва, ѐста, ѐста.
Да ѐсвѣ, ѐстѣ, ѐстѣ. — женское.
Да̀ ѐсмы, ѐстѣ, соу́. — Множ.

Картка 16. стор. 32.

Бꙋ́дꙋщее. е́динственнагѡ.
Да бꙋ́дꙋ, бꙋ́дети, бꙋ́детъ.
Двойств. Мꙋжеск. и Середн.
Да̀ бꙋ́дева бꙋ́дета, бꙋ́деша.
Женское.
Да̀ бꙋ́детѣ, бꙋ́дешѣ, бꙋ́дешѣ.

Множественнагѡ.
Да бꙋдемъ, бꙋдете, бꙋдꙋтъ.

„Образа непредл. времѧ настоѧща.
Быти. „бꙋдꙋщее. Имам быти.

Дѣе причастїѧ времене настоѧщаго.
Един. Двойств. Множ. Мꙋжеск.
бꙋд ꙗ или сꙋщї, сꙋща, сꙋще.
же: Сꙋщи, сꙋщѣ, сꙋщѧ.
сред.: Сꙋше, сꙋща, сꙋща.

Преходѧщаго. Мꙋжескагѡ.
Быв, быша, бывше.
Жѣ: — Быши, бышѣ, бышѧ.
Срѣ: — Бывша, быша, бывша, помалѣ бывающаѧ.

Мꙋжеск. Единст.
Бытеленъ.
Женское единств. — Бытелна.
Среднее единств. — Бытелно.

Причастїѧ времене настоѧщого.
Мꙋжеск. Сый или сꙋщїй, сꙋщагѡ сꙋщемꙋ и прочаѧ.
Женское. Сꙋщаѧ, сꙋща, сꙋщей и прочаѧ;

Среднее.
Сꙋщее, сꙋщаго, сꙋщемꙋ.
Прешедшее. Мꙋжеское единств.

Картка 17. стор. 34.

Бывый или бывшїй, бывшаѧ.
Женское единств.
Бывшаѧ, бывшїѧ.
Среднее. — Бывшее, бывшаго, бꙋдꙋщее.
Мꙋжеск. единственнагѡ.
Бꙋдꙋщїй, бꙋдꙋщаго.
Женское единственнагѡ.
Бꙋдꙋщаѧ, бꙋдꙋщїѧ.
Среднее.
Бꙋдꙋщее, бꙋдꙋщагѡ.
Під тим: Сице спрагаетсѧ нѣсмь.

Картка 17. стор. 35. На горі вінетка, під нею запорядком г. і v. ціла велика азбука і до кождої букви придане речене з письма сьвятого, а то щобы дитина затямила собі скорше. Як то було уложене подаю в цїлости.

А. азъ ѣсмь всемꙋ мїрꙋ свѣтъ.
Б бг҃ъ ѣсмї прежѣ всѣхъ вѣкъ.
В. вижꙋ всю тайнꙋ чл҃вкꙋю.
Г. глюже ва сн҃ꙋ чл҃вкимъ.
Д. добро ѣсть вѣрꙋющимъ во имѧ моѥ.
Є. ѣсть грѣхъ мо҃ на грѣшникѣ.

Ж. жи́знь ѣ҃смь всемꙋ́ мі́рꙋ.
S. зло̀ законопрестꙋ́пникомъ.
З. землѧ̀ подножїе ногамъ моимъ.
И. и҃же есть пр҃тлъ мо́й на̀ нб҃се́хъ.
Ї. и҃наго нѣсть Бога ра́звѣ мене.

Картка 18. стор. 36.

a capite:

К. ка́кѡ совѣщаша на мѧзо̀лъ совѣтъ.
Л. лю́дїе мой законопрестꙋ́пнїй.
М. на̀ крестѣ́ пропѧ́ша мѧ.
О. ѻ҃цта и желчи напойша.
П. пра́веднаго С҃на Бж҃їа:
Р. раз҃делиша ри́зы моѧ̀ себѣ̀.
С. стꙋ́дно грѣх҃ содѣва́юще.
Т. терно́въ вѣне́цъ возложи́ша на мѧ̀.
Оу. оумы̀ Пила̀ рꙋ́цѣ речѐ чи́стъ ѣ҃смь ѿ крове пр҃вѣнаго сего̀
Ф. фарїсе́ежѐ возпи́ша, возмѝ возмѝ распнѝ ѥ҃гѡ.
Х. хотѧ́же спасе́нїѧ ва́шего всѧ претерпѣ́хъ.
Ѡ. Ѡнепра́ведныхъ беззаконникъ.
Ц. ц҃ркви вамъ подписꙋ́ѧ свобожденїе.
Ч. чи́сты ва́съ приводѧ̀ свое́мꙋ Отцꙋ.
Ш. шатанїа бѣсовскаго свобождаѧ васъ.
Щ. щедротами своего чл҃колю́бїѧ.

По за сим слїдують на 17 картках молитви, псальми, „десятнесловіе", Евангеліе Матфтея: глав. ѥ҃. а закінчений числом церковним від 1. (а) аж до 10 тисячь (ѵї).

(Дальше буде).

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ротальский.

[Дальше.]

IV.

З поміж мешканцїв північно італїйских міст найбільше визначають ся Феррарійцї, так силою як і зручностию. Історня міста Феррари з часів відродженя вказує нам найлїпше, з яким запалом віддавав ся нарід італїйский всяким играм та вправам ґімнастичним.

Твердиня Феррари, побудована в чистім стилю XV столїтя, котрої червоні мури до теперішних часів заховались, імпонує своїми вежами.

До замку веде зведений міст. Ледво переступимо пороги сеї твердинї, мимо волї осїняє нашу уяву легіт поетичний. Згадуємо ті часи, коли ся будова жаріла житєм в цїлім блеску і силї, та надавала „тон“ майже цїлій Европі. Орнаментика Bellin-ого та Tician-а украшає ті мовчаливі стїни. Для сих стїн малювали ся полотна, котрі днесь суть славою европейских ґалєрій. Тут довгий час переживав Аріосто, працюючи над своїм безмертним твором.

В радници (del Causiglio), котрої стїни вкривали адамашки та мережані килими, бачимо нинї єще малюнки братів Dossi, з'ображаючі ріжнородні тогдїшні забави так грецкі як італїйскі, іменно гру в пилку, кидане обручем, вправи тягарками, плаванє, перегони і иньші забави того роду.

Citadella в своїй історії „твердинї феррарийскої“ порівнує турнїї рицарскі з вправами ґімнастичними і так про ті послїдні говорить: „Всї вправлялись безперестанно, гартували тїло і духа до всїляких можливих трудів та невигод, щоби бути в кождім часї спосібним до війни. Найчастїйше відбувались ті забави та вправи в часї мясниць і вони в нїчім не уступали турнїям рицарским.“

Під конець XVI. столїтя відбувались перегони на малих легеньких човенцях. Місцем перегонів був канал Ферррари. Присутні бували Папа Клим XIII, та найзнаменитші пани Італїї. Суперничили женщини, а нагороду складали шовкові вироби.

Найбільше інтересною розвідкою сучасною про гру в пилку єсть книжка Scaina.

Два голосні грачі в giuco della corda, Іспанець, Ґіан Феррандо і Неаполїтанець Ґіан Антоніо, приїхали до Феррари, щоби тут зложити докази своєї зручности. Позаяк в присутности князя Феррари Альфонса д' Есте почали вони суперечку о правила гри, в виду чого судії не могли рішити по чиїй сторонї правда, тож Messer Antonio Scaino da Salio оголосив книжку про гру в пилку. „Маю намір — говорить він — всякі сумнїви при тій грі рішити і уняти в основні правила“. Задача обєктивна та і не легка, а однак авторови в повнї удалась.

В р. 1555 вийшла в Венециї „Trattato del ginaco della palla messer Antonia Scaina“, обнимаюча 315 сторін з численними ілюстрациями. Знаходимо тут всїлякі відміни гри в пилку з найменьшими подробицями так, що згадуючи о чоботах каже, аби „вони мали підошви з турячої шкіри“.

Слїдячи гадки автора, бачимо, що тут не розходилось, о вдоволенє амбіциї, не мав він також на цїли писати прідручника о забавах. Провідною гадкою сеї книжки були: засади гиґієни, ідея: виховати молодїж зручну та сильну. Видимо се із змісту, в якім доказує велику користь вправ тїла, подає ради гиґієнїчні, кладе вагу на добір вправ, та міру, спосіб веденя гри, увзглядняючи при тім фізичну індивідуальність вихованця.

Scaino описує вигляд пилок, способи забави в пилку повну та видуту, гру малою пилкою на віддаленє „il giuco della corda“ (через шнур); а всї ті описи характеризує така знаємість річи, та потрібна точнїть, що новійші видавництва анґлїйскі в тім предметї можна уважати лихою перерібкою розправи написаної перед трома лїтами.

В главі VII: „про способи граня в пилку“, говорить Scaino: „Гранє в пилку повну і видуту опирає ся на подробицях і правилах, без котрих та

забава, взглядно вправи минають ся з властивою цїлию. Підбиває ся пилку долонию. Рука мусить бути в'оружена. Гра може відбуватись на свобіднім місци, лучше однак через шнур. Після того розріжняємо шість головних способів: два пилкою видутою а чотири повною. При пилцї порожній оден спосіб називає ся (giuoco del pallone) „Бальон". Пилка при тій забаві єсть звичайно більша. Рука мусить бути в'оружена. Другий спосіб „giuoco della palla da scanno"; пилку підбиваєсь знарядком, маючим вигляд дошки (палєстра). При ріжнородних способах гри пилкою повною, найбільше популярний: кидане пилкою з вільної руки.

V.

Два столїтя минає від часу появленя ся книжки Mercurial-ого. „De arte gymnastica". Знамениті малюнки Cariotan-а украшають се видане так артистично, що дотепер не бачили ми, щоби котре видавництво могло єго перевисшити. Mercuriali се оден з найлучших лїкарів тогдїшних часів. Він занимав ся ґімнастикою з точки чисто фізиольоґічної. Найлучшим доказом заголовок книжки, „котра занимає ся родами і приписами о удержаню здоровля".

Ґімнастика виперла ті гри; котрі причинювались до вироблюваня певних рухів, відваги та зручности. Нинї уряджують на дїтвору, що забавляє ся на улицях, або публичних площах, формальні лови. Зовсїм противно дїяло ся в Італії, в часах єї найвисшої цивілїзациї і розвитку.

В Фльоренциї забавляють ся на весну молодцї в пилку, в зимі вправами ґімнастичними; але не тілько молодїж забавлялась пилкою. Гра та була загально-народною. На те маємо богато доказів. Згадаємо так звані „canti carnascialeschi" (піснї в часї мясниць). В тих піснях величає ся спосіб граня „giuocatori del pomo":

„Старезна як сьвіт гра ся має свою славу:
Кождий стає немов воїн під воджа булаву,
І чекає коменди. Сурма скоро заграє,
Бубни забублять, від вітру хоруговка грає;
Кождий в своїх відзнаках кидає собою,
Щоб віднести побіду в тім завзятім бою."

В иньшій піснї величаєсь граючих, що підбивають пилку молотком попід брамки (palla al malio). Спосіб той пригадує нинїшний крокет, а єще більше народну шкоцку забаву „golf".

В альбумі Стефана de Pergae під з. „Про старинности Риму, виданім в р. 1575 бачимо, чим в тім часї забавлялись Римляни посеред звалин стариного Риму.

Карта XXIX. того альбуму незвичайно інтересна до студій над італїйскими забавами. Єсть то малюнок, з'ображаючий терми (лазнї) Диоклєцияна, перед тим, чим Михайло Ангел вибудував монастир Картузів. Видимо тут вісїм осіб граючих на площи, забудованій нинї церквою Богородицї.

Межи осьми граючими відложило двох свої плащі, тож годї осудити чи грають чи приладжують ся. Той, що стоїть по лївій сторонї, намірив ся кинути тяжким обручем до того, що стоїть на право. Віддалене менше-

більше десятометрове. Перед грачем по правій стороні вбитий в землю кілок, імовірно сей спосіб гри переняли Анґлїйцї і зовуть єго „quoits.“

ГЛАВА II.

Сучасне вихованє в Анґлїї.

I.

В суботу вечером товпи жителїв Льондону спішить за місто, щоби тут ужити сьвіжого воздуха і розрухатись.

Одною з людових анґлїйских забав єсть „football“, відміна італїйского „giuoco del calico“, котрою забавлялись в часах відродженя.

Многі памятники з малюнками обясняють той спосіб гри:

„Giuco del calico“ має відбуватись на вільнім воздусї. Граючі роздїлені на два табори; борба веде ся для приятности і почести; граючий має завданє пилку, середної величини, перепровадити з місця, на котрім стоїть до якоїсь означеної мети.

Позаяк та забава єсть дуже томляча, не може довше тревати з винятком, часу холоднїйшого, тож і правила єї більше подрібні. Вона повинна начинатись з заходом сонця, а кінчитись при першім блеску вечера. В кождій иньшій порі годї видержати иньші напруженя рухів і кидів.

„Fottbal“ опираєсь на слїдуючих засадах: 2430 грачів дїлять ся на табори. Кождий віддїл має свого вожда. Граючі послугують ся пилкою кавчукою, обшитою шкірою. Уживаєсь також міхура, обшитого сукном. На місце забави відмежує ся простокутник 100 m. довгий, а 60 m. широкий. По обох кінцях і в серединї робить ся два знаки віддалені на 2—3 m. В грі ходить о се, щоби пилку кинути поміж ті два знаки, або поверх шнура, котрий лучить два стовпцї уміщені при знаках. Грач старає ся перевести пилку до послїдної границї противного простокутника.

Доторкатись пилки рукою не вільно, єї підбиваєсь ногою, тільки тодї, коли приносить ся її на місци. Грачі уставляють ся так, щоби пилка викинена з середини не перейшла поміж стовпцї і не дїсталась до власного табору.

Борба, яка при тій грі вивязуєсь, належить до найбільше томлячих. По улицях граєсь в той спосіб дїтвора. Тут два камінчики заступають стовпцї а удар ноги переводить пилку поміж ті два знаки.

Від р. 1874 введено „fottball“ в Німеччинї. Головним ініциятором тої гри був Др. Кох*), котрий здобув собі незвичайний розголос своїми писанями про вихованє фізичне. В Італїї відбуває ся ґімнастика головно в теплїйшій порі року і то всего годину тижднево. Єсть се тяжкий блуд, позаяк вправи ґімнастичні в зимі суть о много здоровійші. При тій грі заховують Анґлїйцї всякі средства обережности. Кождий, вибираючись на партию „fottball-у“ бере валїзку, в котрій має: відвітну вовняну одїж, трикотову сорочку і такий кафтаник, пару сподень, губку, ручник і черевики без обцасів з ґумовими підошвами, яких уживає при всяких того рода „шпортах“.

---

*) Dr. K. Koch, Fussball, Braunschweig 1876

Цїкавий образ тої забави представляє ся в холодні дни зимові. Грачі з не закритими раменами стають 15 проти 15. Зачервонїлі бігають на всї сторони за пилкою. При тім приходить до легких борб. Грудь ударяє о грудь, повстає товпа, котра нагло розсипуєсь. Видирають собі пилку, при тім напружають всї сустави. Коли дїйсно кине хто пилку в простокутник противника, спішать всї в тій хвили на свої становиска.

По скінченій партиї удають ся грачі до павільону; тут мають відра теплої води. Обмившись, переходять до сусїдної кімнати, випивають гербату і вертають домів.

(Дальше буде.)

ШКОЛА БУДУЧНОСТИ.

[Конець.]

В подібний спосіб займають ся ученики водою дальше і пізнають, що в водї позірно цукор гине, чи там і сіль, що они в нїй розпускають ся, коли єї покушають, пізнають ріжницю смаку і скажуть, що нї цукор, нї сіль не згинули. Коли розпустимо богато цукру в водї, пізнають, може бути вже через само важенє в руках двох однакових посудин, з котрих в однім вода чиста, що вода з цукром тяжша чим чиста. Наколи не пізнають, зважимо на вазї і ся правда вийде очевидною; заразом прийдуть до пересьвідченя о недостаточности важеня в руцї, та о великім значіню ваги. Єсли вложимо лекші тїла до чистої води і до розчину, пізнаємо по степени їх потапаня, що розчин густїйший. Огріваємо воду сильно она зникає на око поволи; коли же умістимо над паруючою водою зимну покришку металеву або скляну, побачать ученики каплї води, які перенесли ся з посудин на покришку — вода не зникла. Порозуміють відтак, що і поперід вода не зникла, що она находить ся в шкільній комнатї, може побачать єї навіть на шибах вікон. Наколи доведемо розчини до випарованя, лишить ся осад смаком подібний до первістного тїла, розпущеного в водї, а прецїнь він буде різнити ся формою. Сіль виступить при повільнім парованю в кришталах, а з них набере дитина понятя о квадратї, кістцї, та навчить ся їх мірити, обчислюючи стїни, нарожники, кути прості і кути 35° простокутного трикутника рівнораменного, який вийде через переполовлене квадрату. Виходячи з кристалю наслїдує єго форму на папері і в картонї. Така аналїтична праця, часто повторювана, без огляду на се, чи дитина відгадує оком в приближеню, чи докладно мірить, громадить в єго умі ґеометричні понятя, а доперва пізнїйше велить ся дитинї складати тїла з площин. Разом з ґеометриєю вчить ся дитина числити, обчислюючи обводи і т. и. Побіч поміру довготи пізнасть лише помір обєму, ваги і монети мірить і важить, розуміє ся лише вагу безвзглядну. Приглядаючись иньшим формам дійде до понятя призми, піраміди і пічне порівнувати форми їх з иньшими та виглядом кляси і обстави.

Єсли насиплемо чистого піску до води, вода піднесе ся, а можливо навіть, що перелїє ся через берег, пісок не розпустить ся, не змінить ся анї краска, анї смак води, пісок також не зникне, навіть позірно. Віддїляймо з піску трохи води і оставмо, щоб улетїла, а побачимо, що не позістане жадного осаду. Єсли змішаємо воду з піском, а опісля позволимо єму осадити ся, то пізнаємо спосіб осаджуваня ся піску: наперед осяде найгрубший і утворить найнизшу верству, на тій дрібнїйший, а найвисше наймілкійший. Ті самі проби зробім з глиною, а окажуть ся такі ріжницї: вода змінить барву на якийсь час, а доперва опісля очистить ся; посмакуймо воду — смак змінив ся або небогато, або цїлком нї; нехай вода улетить, а не буде жадного осаду.

Через такі досьвіди дізнала дитина ріжних вражінь, н. пр, слухових: сичінє перед кипінєм, шум, булкотанє в часї кипіня і т. д. і набула єще більше понять наукових: прозорість, розчин сильний, слабий насичений, тїла, що дають ся розпустити або нї, криштали, випаровуваня, кипїнє, пара, порох, скропленє, дестильованє, холод при парованю, мрака, роса, хмара, дощ, снїг; удїлюванє ся тепла, огріванє тїл, паленє, огріванє комнати, рух води і воздуху під впливом тепла, протяг, струї води, вітер і т. д.

Змішаймо тепер визше наведені тїла сталі в ріжний спосіб по два або й по три разом, всипмо ті мішанини до води і слїдім розчин! Кілько тут нових понятий, нових дослїдів кілько правд звичайних, простих, а великих пізнає ученик! Хата роднина дасть ученикови нераз нагоду пізнати ті правди, ремесло і промисл ще частїйше. Єсли позволимо аби мішанина піску і глини осаджувалась в супокою, пізнаємо їх спосіб осаджуваня ся і важність сплавлюваня услуги, які они віддають промислови.

В відповіднім часї поговорить учитель о иньших неоґранїчних творах загально знаних і уживаних, іменно о вапнї, вапняку, мраморі, крейдї, содї, гіркій соли і перейде до спостеріганя тїл простих, неустроєвих, і до виконаня з ними праць відповідних причім буде мав нагоду дати нові поученя з хемії і фізики; прим. о кристалїзованю тих тїл під впливом топленя, парованя і холодженя, о охолоджуваню ґазів котрі при тім повстають, о тім, що тїла роспускають ся не тілько в водї, але теж в етері і других течах.

Писаня не буде много; ограничить ся до писаня букв і чисел, що означають величину або тягар ними доконає одно з чотирох дїлань рахункових устно або письмом. Читанє і писанє ограничило би ся до описуваня і названя фіґур ґеометричних, причім ученики в протягу двох перших років не пізнали би навіть всїх букв.

Читанє, в нинїшнім розуміню того слова, відпало би цїлком з користию для дїтий і науки! Аби дитя зрозуміло то, що читає, мусїв би випередити читанє знаменитий розбір уступу, а се є дуже часто неможливе і длятого поперестаємо на коротких обясненях, порівнанях і рисунках мальованих або нашкіцованих на таблици. А прецїнь много є дїтий, що не розуміють читаних виразів, котрі складають механїчно ті гієроґлїфи шкільні. Та, коби се були гієроґлїфи. Але письмо наше є для них так трудне, як письмо клинове. Заким дитя начне читати та писати оно повинно вже мати засіб виразів понятий і вражінь. Закине хтось, що дїти виносять досить виразів і понятий з дому родинного. Правда, що виносять, але понятя ті суть неясні часто мутні і майже у кождої дитини иньші. Знаємо, як говорять родичі в дома, хотяй би тілько під взглядом язиковим; ще меньше родичів так образованих, щоби їх слова справдї відповідали тим понятям, о котрих говорять. Длятого є конеч-

ною річею, щоби школа постарала ся передовсім о належну вправу знарядів змислових і змислу спостерігаючого, щоби научила виражати словами враженя і набуті понятя і так приспособила ученика до того що заволодїє своєю мовою і потрафить виповісти то, що думає і відчуває. Сего діпне ся тілько через часті вправи, а на се буде достаточно часу, скоро усуне ся на тім степени науки і писанє і читанє. Поправна мова учителя, дібрані слова, старанно уложені справляють миле враженє на дитинї і она з радостию старає ся наслїдувати їх не тілько що до змісту але також що до тону і форми. Скажіть жеж самі Пов. Читачі, чи се не буде лїпшою вправою мови дїтий, як знане читанє: мі, му, ме, мо?

Висловленє ся дитини виробить ся теж оповіданями. Не будуть то однак оповіданя о царици зимі і т. д., котрих образи ледви чи нам дорослим суть зрозумілі а не то малим дїтям, они слухають нас здивовані з великою увагою, але та увага звернена лише на наші незвичайні рухи, на особливший вираз нашого лиця, дивний вираз очий і на загадочні незвичайні наші слова. Коли би хто поспитав дитину про зміст пречудної байки, она повторить пару речень, не зрозуміла більшої части, деякі вирази заступила другими подібно звучними а о прочім не буде мати понятя. Оповіданя, котрими повинно образовувати ся краснорічивість і моральність дїтий, мають бути вільні від фраз і пустого моралїзованя, належить їх заступити увагою на права і обовязки творів природи. Н. пр. дитина пізнала, що воду можна дїлити не тілько механїчно черпаючи єї меншими начинями з більших але і в иньший спосіб, через тепло яко пару. Оно пізнало право істнованя води, котрої знищити не може, хоч би було найсильнїйше і хоч би посьвятило в тій цїли свої сили, увесь час, усе майно. Також других творів природи не мож знищити. Природа дає свої дари чоловікови, але тілько так довго, як довго він обходить ся з ними після прав і обовязків, приписаних тою природою. Скоро він їх не знає і грішить проти ним, відбирає она їх єму і змушує єго здобувати собі їх на ново. Хто поставить воду до питя на теплім місци, не може єї пити, мусить принести собі иньшої.

Другого темату до оповіданя достарчує нам вода, що всякла в бібулу, в дерево — бібула підре ся, дерево крушить ся, але рівночасно стають они податними; помняту бібулу можна натисканєм і сушенєм вирівнати, дерево угинати після нашої волї, — се темат відповідний без тягару безладної а тим самим шкідної фантастичности, темат вільний від легіток, від фраз. О скілько побільшить ся той скарб, скоро звернемо увагу на воду в потоці, в ріцї, в ставі і т. п., на єї тягар і спад що достарчає так видної соли до всїлякої працї! А як доперва пізнасть ученик незвичайну вартість води, скоро тілько пригадаємо єму росу, хмари і дощ, без яких не зазеленїли би луки, поля, лїси, городи, без яких погинули би усї живі сотворіня! Пізнїйше, скоро спізнасть ріжницю між водою до питя а иньшою, довідає ся, як важно є добра вода для здоровля людского, для стану здорового громади і держави. Під впливом повісток, що будуть розказувати о тих річах розвине ся у дитини природна вообразьня, бо дитина спізнасть з них, як то вода, котра позірно не має значіня, має в дійстности велике значінє, як тїла, на позір цїлком звичайні, бувають для нас цїнними помічниками, поважними чинниками культурними; не буде тужити за замками хрустальними і сьвітлицями золотими, вартість золота і иньших дорогих камінїв спаде в єго очах, а звичайне оточенє єго стане милим для него і засвитає єму правда, що не камінь блискучий і не

люди, у котрих повно золотих слів, але предмети уживані що день і люди праці суть гідними уваги і найцїннїйшими чинниками поступу цивілїзацийного.

В пісня х, в котрих вирази і арії годять ся з собою, як сего добрі приклади маємо в піснях народних, виробляє ся язик родимий, бо тільки такі пісни суть взорами ритму сего язика.

За помочию повістий побуджує ся вообразьню, витворює ся почуте краси.

Фіґури ґеометричні творять змисл краси форми і красок і в той спосіб уважне приглядане ся їм становить першу підставу штуки, скоро змисли суть вже вправлені і відгадують трафнїйше, приступити можна до властивої працї артистичної. Найстаршою і найпростїйшою працею того рода є плетїнка. З плетїнок повстали тканини, переплїтанем ниток і материї є шите. З переплїтанем двобарвних пасків паперових повстає тканина або в паски або теж в кістки, а обі достарчують теж подостатком материялу рахункового, котрий помножить ся, скоро будемо переплїтати способами більше скомбінованими, або скоро будемо переплїтати починаючи від осередка рівномірно на обі сторони способами більше штучними. Заразом образовує ся через тото змисл правильности, симетриї і барв; дитина пізнає, що дїло штуки позістає в звязи з правами аритметичними і краса єго зникає, скоро не дбає о ті права.

Потім перейде ся до рисованя площ і тїл. Починаючи від шестистїнника (кістки) буде дитина занимати ся рисунком простолїнїйним, але не лише пласким, але теж перспективним. Нехай нїхто не страхає ся того вираженя; нехай кождий батько пригляне ся своїй дитинї занїм она іде у школу, як она рисує фляшку, горщик, або другий який простий предмет а побачить, що дно і верх їх нарисує кругло а не рівно, як сего учимо в школї — а прецїнь нїхто не вчив дитини засад перспективи! Ті рисунки не будуть розуміє ся мати форму досконалу, о се однаковож не ходить; вистарчить те, що ними вправить ся око в природнім а трафнім дивленю ся на предмети і в міреню відгадуючи поодинокі розміри, форми і кути. Скоро над образом на горі умістимо букви, научать ся дїти звільна читати, а скоро зажадаємо, щоби наслїдували се, що там написано, научать ся писати.

Вкінци не вільно нам забути на і г р и і з а б а в и, котрі відсьвіжують духа і скріпляють здоровє дїтий, а через котрі они познакомлюють ся з собою близше і учать ся жити в товариствах.

СЬВІТЛО.

Чим раз довші вечери згромаджують родини довкола лямпи; від смерку до пізної ночи звертаємо нашу увагу на сьвітло. Крім насущного хлїба, воздуха і води, є також і сьвітло для чоловіка необходимим. Нинї і найбіднїйші не можуть обійти ся без лямпи, але був час, коли єї ще нїхто не знав.

Наші предки пересиджували довгі зимові вечери при комині; кімнату осьвічували смоляки, котрих миготяча поломінь унеможливляла роботу вимагаючу крім працї рук, також і працю очий. Ремісники по містах залагоджу-

вали свою роботу при сьвітлї коптячих і димлячих транових олїйних лямпок; ножицї до обтинаня спаленого ґнота належали ще з початком сего столїтя до найпотрібнїйших знарядів навіть в найзаможнїйших домах.

Яка-ж зміна зайшла від тої пори! Скомплїковану олїйну нафту витиснули нові винаходи: лямпи нафтові, ґазові і електричні; давнїйше популярні сьвічки воскові, стеаринові або парафінові суть вже лише помічним осьвітленєм.

Перейдім отже постепенно історичний розвій осьвітлюючих апаратів,

Старинні Греки і Римляни знали вправдї лямпи, маючі вид низького. плоского начиня, як чарка, закінченого дзюбком і заосмотреного покришкою і ушком, ті лямпи були у богатих украшені орнаментикою; але анї Греки, анї Римляни не знали методи, при помочи котрої можна би осягнути рафінований олїй, аби єго уживати до осьвічуваня. Тому навіть в палатах Крезів було тогди темнїйше, як нинї в хатах найбіднїйших. Золоті і срібні лямпи, котрі висїли на штучних ланьцухах, видавали слабе сьвітло, котре до того при найменьшім подуві вітру гасло; а щоб знеутралїзувати прикрий запах олїю, треба мішати єго з ріжними пахощами, пр. з рожевою есенциєю.

Місто сьвічок, незнаних в старинї, палено конопляні шнури, мочені в смолї або воску. Нічні лямпи заступала кора тростини мочена в олїю.

В часї перших переслїдувань християн появили ся сьвічки в перший раз, а в II. столїтю по Христї знано вже сьвічки з лою і воску; мусїли бути однак дуже дорогі, бо розповсюднили ся доперва в IX. ст. по. Хр.

Сьвічки служили переважно до звеличеня церковних сьвят, що їх не щадили, видко пр. з нотатки, що за часів Лютра в замковій церкві в Вітенберзї спалювано річно 53.750 фунтів сьвічок. Пізнїйше ограничено значно той звичай, але натомість війшло се в звичай по дворах пануючих. Пр. в Дрезнї в часї одного двірского торжества з'ужито 14.000 штук воскових сьвічок.

В середних віках уживали воскових сьвічок, як годинників, особливо в судах. Фабрикация сьвічок усовершила ся доперва при кінци минувшого столїтя. З початку сего столїтя уживано запально лоєвих сьвічок; стеаринові сьвічки винайшли 1818 р. Французи Браконно і Сімонен, 1839 р. було в Парижи вже девять фабрик стеаринових сьвічок. Потім піднесла ся фабрикация сьвічок особливо в Австриї. По стеаринї уживано до фабрикациї сьвічок парафіни.

Між тим лямпи, усовершені чим раз більше витискали з ужитя сьвічки. Вязку ниток заступлено широким плетеним ґнотом, котрий реґульовало зубате колїсце. Олїй містив ся в замкненій пущцї, звідки помало витягав ся ґніт, а шкляний цилїндер хоронив поломінь від продувів, а вкінци кльош з матового шкла лагодив яскраве сьвітло. В той спосіб дійшли би ми вже до т. зв. студентскої лямпи, котра перед кількома десятками лїт відгравала велику ролю.

Шкляні цилїндри до лямп винайшов 1756 р. парижский аптикар Кенко, натомість лямпи з подвійним тягом і подвійні ґноти завдячуємо Французови Арбан, котрий винайшов їх 1786 р. Найріжнороднїйші системи олїйних лямп уступили небавом місце нафтовим лямпам.

Нафту впровадила до торговлї Америка. Найзначнїйші жерела скального олїю находять ся в Північній Америцї в Мекка (Огайо), в Тітусвіль, Оайль-Сіті, Русвіль, М' Кляйнтоквіль в Пенсільвенії. Найобильнїйші жерела нафти в Европі находять ся в Галичинї, у підніжа Карпат. В сирім станї не

надає ся скальний олїй до паленя, треба єго наперед очистити, в наслїдок чого зменьшує ся єго прикрий запах і вибуховість.

Добра нафта не експльодує навіть тогди, коли лямпа розпалить ся до 50°. Мимоходом кажучи, нафту знали вже в старинї. Єї уживали до забальсамованя і — як доносить Плїнїй — до осьвічуваня під назвою „сицилїйский олїй". Пізнїйше добували нафту в Амаско під Пармою, іменно до осьвічуваня італїйских міст, як Ґенуї і иньших. Однак доперва перед трема столїтями звернено увагу на мінеральні олїї, а початок властивої торговлї нафтою датує ся від 1859 р., в котрім при копаню артезийскої студиї в Тітусвіль в Пенсільвенїї відкрито жерело нафти, що давало денно 1000 бальонів нафти. То відкрите викликало справжню „горячку нафти", котра, що до розмірів, не уступала калїфорнїйскій або австральскій „горячцї золота".

Нинї рідко стрічає ся в домах олїй до паленя, всюди уживають — нафти.

Як звістно, витворює ся ґаз в той спосіб, що камінний вуголь, дерево, живицю або брунатний вуголь розпалює ся сильно в ретортах і улїтаючий провадить ся при помочи рур до призначених місць. В найчистїйшім станї складає ся ґаз з дванайцяти частий вуглероду і двох частий водня. Велика перевага вуглерода є причиною того, що ґаз палить ся. Ґніт в сьвічках є також фабрикою ґазу, бо сьвітить ся властиво не ґніт, але ґаз, що витворює ся з зіткненя вапянного товщу змішаного з сїркою або стеарини з горючим ґнотом.

Ґаз винайшов 1767 р. анґлїйский епископ з Лєндлєф, а 1789 р. професор Фікель з Вірцбурґа осьвічував свою лябораторию ґазом одержаним з зьвірячих костий. Однак до фабрикациї ґазу в більших розмірах приступив доперва Англичанин Мердор 1792 р. В Франциї старав ся запровадити ґаз Лє Бон, але стратив на пробах все своє майно, а вкінци, не находячи нїзвідки підмоги, скінчив самоубійством.

Перший патент на фабрикацию ґазу дістав 1810 р. Англичанин Вінзор, котрий заложив потім акцийні ґазівнї. Улицї Льондону заяснїли в сьвітлї ґазовім вже 1814 р., Берлїн осьвічено ґазом перший раз 1826 р., у Франциї зачали ґаз загально уживати 1834 р. В Нїмеччинї істнувало 1862 р. 300 ґазівень, а 1868 р. вже 550; нинї вже нема місточка, в котрім не було би ґазівнї, хоч істнують в Нїмеччинї і такі міста, котрі від ґазового сьвітленя перейшли до електричного.

Кошти до витворюваня електричного сьвітла стають чимраз низші, то-ж оно чим раз більше витискає з ужитя ґаз. Учені працюють дальше над усовершенєм електричного сьвітла і може бути, що XX. столїтє побачить нові чудеса осьвітленя. За 100 лїт може і електричне сьвітло буде належати до минувшини, так як нинї нафта і ґаз. На земли лунає тепер оклик: сьвітла, більше сьвітла!

ОПОВІЩЕНЄ.

Сим подає ся до прилюдної відомости, що іспити кваліфікацийні, в речинци лютовім 1900 розпічнуть ся перед ц. к. Комісиєю іспитуючою в Сокали дня 15. лютого 1900 о 8 годині рано письменною частию, почім слідують істпити устні.

Поданя заосмотрені в приписані документи, при долученю спису перероблених підручників, житєписи і поданю докладної адреси і послідної почти петента, належить вносити через приналежну ц. к. Раду шкільну окружну до ц. к. Комісиї іспитуючої на руки ц. к. Дирекциї Семинариї учительскої в Сокали, найпізнійше до 8. лютого 1900.

Сокаль, дня 9. січня 1900.

З ц. к. Комісиї іспитуючої
для **учителїв народних.**

ОПОВІЩЕНЄ.

Іспити кваліфікацийні на учителїв шкіл народних розпічнуть ся перед Комісиєю іспитовою в Самборі дня 15 н. с. лютого.

Поданя заосмотрені в приписані документи службові вносити належить через властиву власть шкільну на руки Комісиї іспитової найпізнійше до кінця січня 1900 р.

Самбір, дня 5 січня 1900 р.

З ц. к. комісиї іспитової
для **учителїв народних.**

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 3. Львів 5. лютого 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ротальский.

[Дальше.]

II.

З якою пристрастию піклують ся Виблейцї „lawntennis-ом“ найлучше сьвідчить те, що они приїжджають на зиму до полудневої Франциї, або до Італії і тут управляють свою улюблену гру. Імовірно „lawn-tennis“ станесь в короткім часї забавою міжнародною, в Італії ширить ся она дуже скоро. Навіть по селах бачимо приготовані уже терени для „lawn-tennis“.

Гра в „lawn-tennis“ в теперішній своїй формі цїлком нова. Єї управильнене сягає в Анґлії 1877 р., однак свій початок виводить она з Італії, вітчини пилки.

В Франциї „lawntennis“ в первістній формі яко „jeu de paume“ був так популярний, що уже в р. 1675 було в самім Парижи 144 місць, призначених на ту гру.

З поміж ріжнородних здогадів, котрі відносять ся до етимольоґії слова „tennis“, два здаєсь суть найбільше імовірні.

Починаючий гру, завзиває свого партнера ще перед киненем пилки словом: „play“ (бачність). Подібно накликувано по французки „tenez“ по італїйски „tennis“. В такий спосіб малоб повстати слово: „tennis“.

Виводять також слово „tennis“ від грецького пня *τεν* (*τείνω*) = напинати шнур, подібні слова: tendine, tenda, tensione, і т. д.

Не від річи буде натякнути, як Scain описав тоту забаву:

„Щоби добре розріжнити добрі та правильні підкидуваня від лихих, привязуєсь до шнура широку сїтку. Місце мусить бути чотирокутне. Осьвітлене умірковане. З тої причини уживаю у Франциї при „lawn-tennis“ білих

пилок. Стіни обмежуючі місце помальовані чорно. Подібно барва дуже користно дїляє на зір. Терен мусить бути звернений на північ, щоби партия могла начатись уже зараз по полудни; Місце мусить бути рівне, чисте, свобідне від всяких перепон, щоби та благородна гра могла відбуватись без перешкод.

Широкостию поля переводить ся шнур $3^1/_2$ стопи понад землю так, щоби досягав грудий грача середого росту. В такий спосіб напнятий шнур, дає граючим можність розвинути незвичайну зручність в грі". Всї киди вимагають великої зручности, кид правильний буває трудний, тож і не дивота, єсли „lawn-tennis" зачисляєсь до совершенних і благородних родів гри в пилку.

Не треба бути силачем, щоби пилку кинути далеко, треба мати лише вправу і певне око, щоби кинути так, та в те місце, звідки противник не в силї відкинути. Розходить ся також і о те, щоби пилка, упавши на поле противника, не підскакувала, а тим самим не давалось відбивати. При тій грі належить противника засипати кидами, щоби утомивсь і не міг боронитись.

„Lawn-teunis" дуже інтересний також по причині многих і ріжнородних підбивань та відбивань пилкою. Можна пилку підбивати будь то рукою правою, будь то лївою, долиною, або хребтом руки, стоячи, і в підскоку. Можна кинути на противника прямо, та через рамя, відповідно до позициї яку занимаємо. В наслїдок того вивязуєсь дуже інтересна борба, в котрій грачі мусять бути дуже зручні, звинні і дотепні. Таким дїлом грачі і ті, що приглядають ся забаві, дізнають дїстної приємности.

III.

„Cricket", се також рід гри в пилку, уживаєсь до того твердої до 170 ґрамів тяжкої пилки, котру підбиваєсь лопаткою на метер довгою й на долоню широкою. Позаяк киди мусять бути сильні, тож руки хоронять грубі рукавиці, а ноги шкірані штани. По противних сторонах затикаєсь по три кілки. Один віддїл становлять 11 грачів. Пилка мусить трафити три кілки противного віддїлу. В Німеччині і у Франциї здобуває собі „cricket" право горожаньства. Італїя на ту гру досить байдужна

Партия тревае довго. Часами і два дни не рішаєсь побіда. Тож зовсїм природно, що полудневі жителї Европи не радо її віддають ся. Крім того томить она до тої степени, що нею може забавлятись тілько молодїж; мущини по над сорок лїт мусять резвґнувати з тої приємности. Суть однакож любителї, котрих цїлию житя: „cricket". Кожде більше місто в Анґлїї має оден день в тиждни призначений на „cricketa". Запрошеня стилїзують ся на ту забаву незвичайно бомбастично.

Найславнїйшою місцевостию „crcket-ів" єсть „Centerbery". Тут суперничать з собою грачі навіть з Америки і Австралїї.

З якою величавостию відбувають ся ювелейні „cricket-и можe послужити слїдуючий опис одного туриста.

Переглядаючи часописи — пише він зауважав я передні статї посвящені запросинам і оповіщенєм про бенкети, балї, представленя і тисячі ріжнородних забав, а все те на ювілей „cricket-а", Їду до „Centerbery". Місто украшене хоругвами. Старинні звалища, середновічні будівлї, сїяють чистотою, ґірляндн, пової, вінцї та фатони, ялина, дубина, цьвіти все те украшає доми.

Головну улицю украшають дві великаньскі хоругви. З далека видніється на них напись: „Long may cricket flourisch“ довгого поводженя „cricket-ови“.

Всюди триумфальні брами. Попересаджувано цїлі дерева, позлучувано конарі, украшено стягами майже всїх міст анґлїйских.

З трудом добиваюсь на „playing ground“ (терен ґімнастичний). Єсть то велика площа, обсаджена каштанами та клинами. В серединї в потрійнім рядї сидить до яких десять тисяч осіб, а друге тілько переходить ся по рівнинї. Всї нетерпеливо ожидають дзвінка, котрий оголосить початок гри. Перед хвилею кропив дощ, тому ждали, щоби земля підосхла. Ясні лучі ранїшного сонця осьвіюли той сельский краєвид. Чудово виглядали ті лучі в заломаню зелених дерев, тої ориґінальної зелени, котру бачимо тілько на півночи.

Червоні мундури жовнїрів, військові банди, ориґінальні строї шкоцких полків, білі кафтани, ріжнобарвні трикоти, по котрих пізнавалось членів клюбових, відбивали мов блистячі плями на тлї сїрої товпи. З далека видно вежу катедри. Она імпонує своє простовисностию лїний та повагою будівлї. Білі шатра всїляких видів призначені для членів клюбів замикають мов рама одну сторону образу. Уряджено бюро телеґрафічне. Під великими шатрами кріплять ся пивом та перекусками. З другої сторони весь нескінчений ряд хороших запрягів. Дальше за поїздами тиснесь темна, широка товпа народу, серед котрої тілько з великим трудом удержують policemen-и який такий лад.

Нараз дав ся чути голос дзвінка. В тій хвили місце опорожняєсь а цїла товпа повертаєсь до поруча. Саму середину терену занимає зелена площа немов сукно великаньского білярду. Являють ся грачі, здоровлені громами оплеску та окликами одушевленя.

Нїколи не забуваєсь тої незвичайної їх зручности в киданю пилкою ґраціозности та певности себе. Мимоволї насуваєсь питанє: що піднесло ті народи культурно? Як обставини витворили з них великанів цивілїзациї? А уява підшептує? вправи ґімнастичні!

(Дальше буде.)

Вплив алькоголю і тютюну на розвій умисловий.

Застановлючись над ріжною спосібностию працї умислової, мусимо розважити ті впливи, які корисно або відємно впливають на умисл. О скілько в віцї пізнїйшім можемо сеї квестиї не піддавати стислій аналїзї, о стілько важною є она для молодого віку, коли то умисл найбільше вразливий, а впливи внїшні витискають на тім найвиразнїйше пятно.

Зачнїм від найбільшого ворога людскости, від найсильнїйшої отруї для дїтий — від алькоголю.

З розслїдів Крепелїна професора псіхіятриї в Гайдельберзї, виходить, що вплив горячих напитків виказує дуже значні індівідуальні ріжницї, за-

лежні від сили концетрациї напитку. В загалї яко безпосередний вплив уживаня алькоголю виступало в першій хвили приспішене темпо психічних чинностий, або обниженє спосібности поконувати труди умової працї, але зараз яко слїдуюче стадиум обявляв ся наслїдок впрост противний тамтому, а цїхою єго було значне злїнивленє псіхичного житя. При частїйшім уживаню алькоголю, опадає се злїнивленє понисше позему нормального стану, тодї оказує ся потреба нової дози сеї отруї, щоби уможливити працю. Ті нові дози мусять однакож бути щораз більші і власне в тім лежить найнебезпечнїйше, бо підступне дїланє алькоголю.

Пізнїйші розслїди псіхольоґа Ашафенбурґа виказали, що вже невеликі дози алькоголю (36—40 ґрамів) викликують стале обниженє дїяльности умислу.

Цїкаві суть статистичні шкільні порівнаня, зроблені в тім напрямі; они вказують на дуже великий блуд практичного вихованя, так як лучає ся дуже часто, що родичі і виховавцї дають дїтям стало горячі напитки в видї вина, горівки, коняку або пива для „покріплення". Щоби виказати се „покріпляюче" дїланє горячих напитків, вистарчить навести отсї статистичні дані, які зібрав у Відни Е. Байр, що уживав яко порівнуючого средства пересїчних нот з поступів шкільних учеників.

В процентовім зіставленю преставляють ся ті статистичні дані ось як

На 100 учеників одержало степень:

	дуже добрий,	добрий,	недостаточний.
таких що не уживали алькоголю	45	48	7
„ „ виняткова уживали алькоголь.	35	56	9
„ „ раз на день „ „	27	59	14
„ „ два рази „ „ „	20	55	25
„ „ три „ „ „ „	—	33	67

Ті числа говорять самі за себе і виказують, як виглядає се „покріпляюче" дїланє горячих напитків.

Др. Ц. Шміе-Моннард уважає, що третя часть нервових хороб, які появляють ся в школї, се наслїдок уживаня горячих напитків.

На VII. міжнароднім конґресї, який мав на цїли поборювати наужитя алькоголю, промавляло много бесїдників за тим, щоби заохочувати учителїв до борби з тим налогом, а берлїньский антіалькоголений союз поставив внесок, щоби десять тез, які він про шкідність горячих напитків уложив, видрукувати на окладках шкільних зошитів, на бібулах і. т. и., щоби молодїж мала заєдно перед очима правди, які дотикають тої отруї.

Для дїтий є отруєю вже 15 ґрамів алькоголю середної сили.

На сон, тото найзнаменитше средство відпочинку, впливає уживанє алькоголю також некорисно, як се виказали розслїди многих слїдичів.

По дуже незначнім уживю алькоголю зменшає ся глубокість сну, наслїдком чого не має він своєї найважнїйшої покріпляючої цїхи. Скоро уживемо більшу скількість тої отруї, стає сон вправдї глубший, однак дуже несупокійний, повний умучуючих візий, отже не дає звичайного конечного покріпленя.

Коли отже алькоголь є шкідним для пізнїйшого віку, то для молодшого є він одною з найсильнїйших отруй.

Перейдїм тепер до другої части заложеного задання, іменно до наслїдків уживання тютюну.

Ужите єго є більше розповсюднене і частїйше від уживання алькоголю, бо можна бачити десяти або дванайцяти-лїтних хлопцїв, що курять тютюн. Звісною є річию, що перші проби куреня відбувають ся коштом спожитих обідів. Як не удасть ся перша проба, відкладають ся дальші проби звичайно на пізнїйше, наколи однак она поведе ся, починає ся систематичне отроюванє нїкотиною.

Стверджено, що трета часть нервових хороб, які появляють ся в школї випливає з передвчасного уживання тютюну.

Дїланє тої отруї є періферичне і центральне.

Нїкотина сама про себе є одною з найсильнїйших отруй; звогчений нею прим. кінець язика звіряти убиває тото в протягу кількох секунд.

Ініцияти́ву до борби против куреня тютюну, подала, як і против алькоголю в многих случаях сама держава. Норвеґске правительство заказало продавати тютюн і в загалї усї прибори до куреня хлопцям низше лїт 16-и а підвладним орґанам наказало конфіскувати безвзглядно всї прибори до куреня, наколиби зайшов який случай куреня на улици або публичнім місци. Хлопець, що купує тютюн, мусить виказати ся, що післали єго по се старші, інакше нїхто не продасть єму тютюну.

Дальше пішло під тим зглядом правлїнє кантону Валіс; оно заказало молодцям низше лїт 10 курити на улици і публичних місцях під загроженєм конфіскати приборів до куреня.

На перебіг психічних функций дїляє сей наркотик рівнож відємно, як алькоголь, а ще сильнїйше, як уживає ся їх рівночасно.

На сон дїлає нїкотина також некорисно, бо викликує сильні ваганя в початковім найважнїйшім єго стадиюм, обнижає глубокість сну, чим відбирає єму покріпляюче дїланє. Сей вплив є особливо тогди видний, скоро курить хто як раз перед тим, занїм піде спати, а також тогди, як спимо в задимленій комнатї.

В другім случаю трудно дуже часто заснути, а дрімаючи маємо прикрі сонні мари.

Згадую в коротцї про ті дві найважнїйші отруї тому, що загал так часто легковажить їх, а коли се легковаженє не виступає в справі алькоголю, то тим більше виступає оно в справі уживання тютюну через молодїж, так як і власти шкільні і надзір домашний позваляє курити старшим ученикам повисше лїт 16.

Перед укінченєм цїлковитого фізичного розвою повинно бути уживанє тютюну рішучо заборонене.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

Картка 1. сторона 1. Натуральна величина вірна копія.

Наголовок.

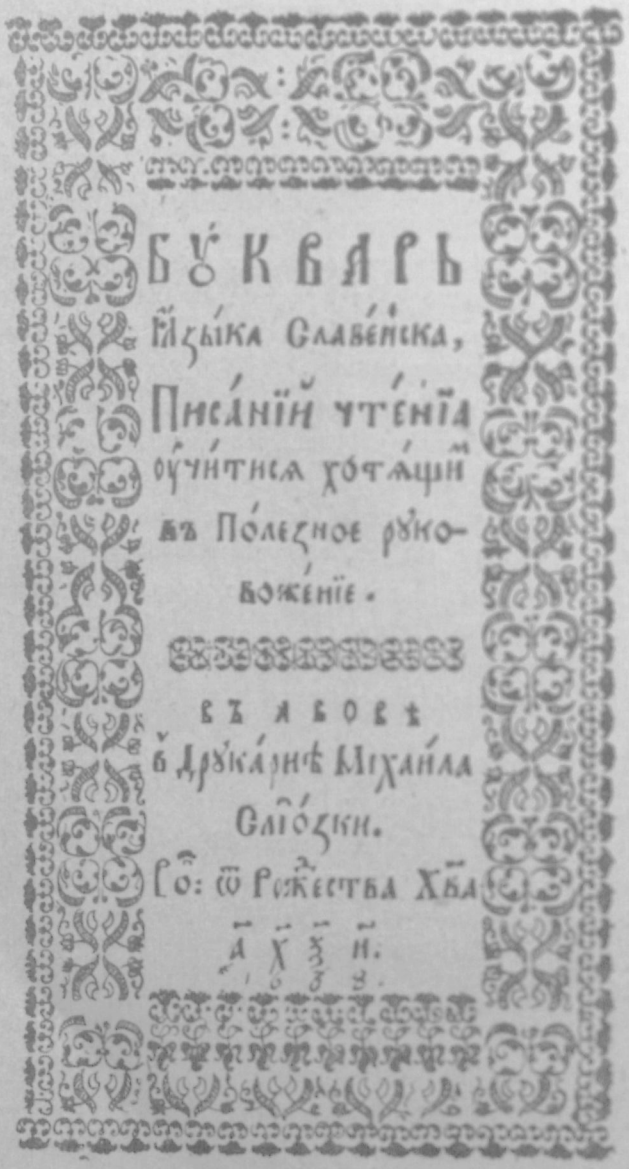
БУКВАРЬ
ЕЗЫКА СЛАВЕНСКА,
ПИСАНІЙ ЧТЕНІЯ
ОУЧИТИСЯ ХОТАЩИ
ВЪ ПОЛЕЗНОЕ РУКО-
ВОЖЕНІЕ.
ВЪ ЛВОВѢ
В ДРУКАРНѢ МІХАЙЛА
СЛІОЗКИ.
РО: ѿ РОЖЕСТВА ХВА
А Х З Н.

Картка 1. друга сторона.

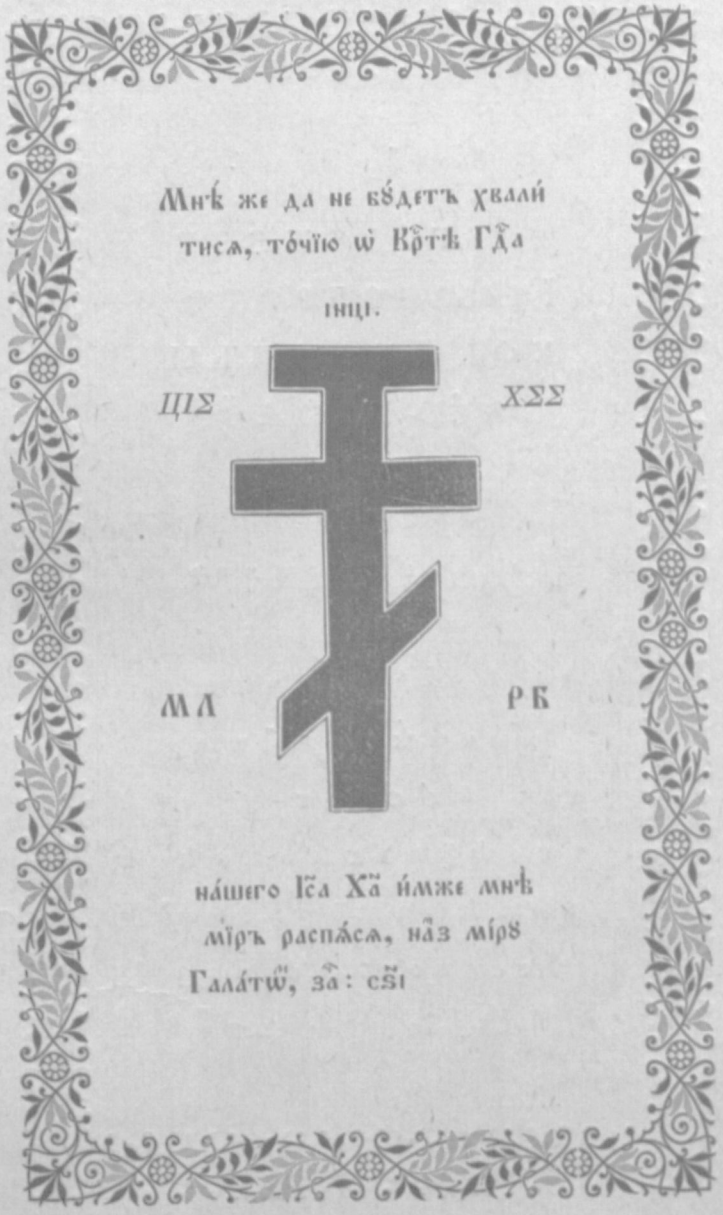

Картка 2. трета сторона:

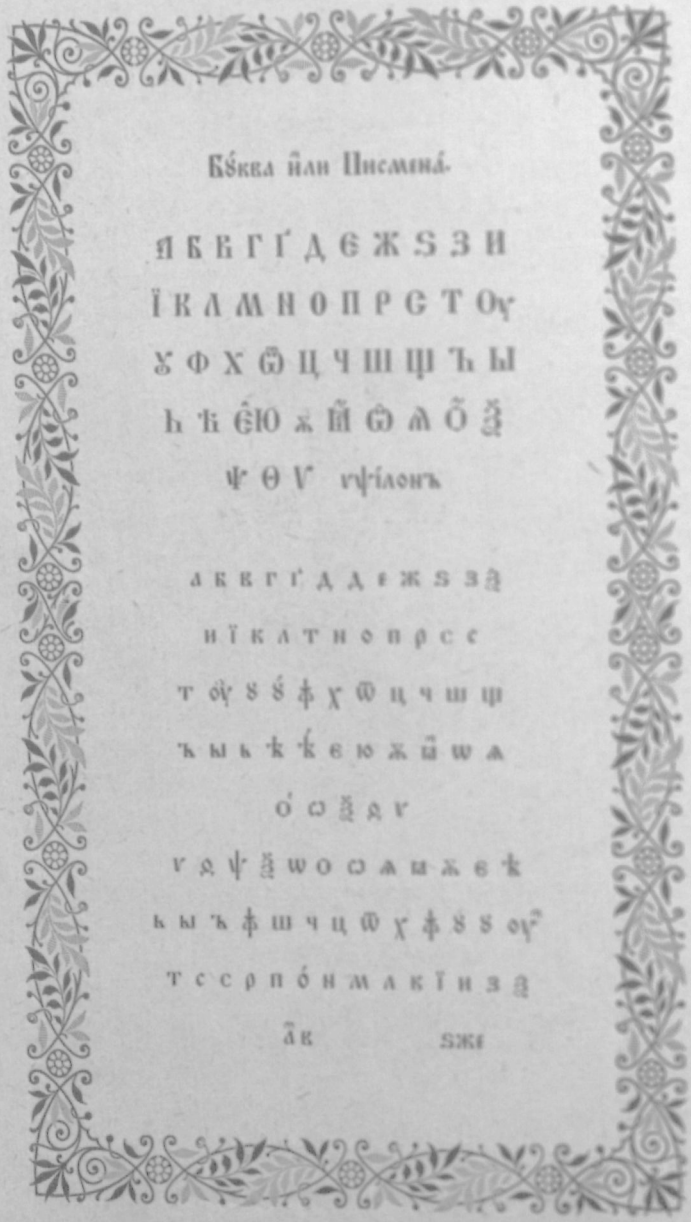

Картка 2. стор. 3.

На горі у вершку докінчене абзбуки:

ѕ ж д ґ г в в а

Сло́зи двописменныи ѿ съгла́сныхъ
начина́емый.

За тим recto і verso.

Ба ва га да жа ѕа за ка ла і т. д.

Всї співзвуки получені з самозвуками дві стор. т. є 3 і 4.

Картка 3. стор. 4.

Сло́зи тры писме́нныи.

Два співзвуки в порядку азбучнім получені звуком „л"

Сло́зи знамени́тельныи, три
писме́нныи.

Ту вже поодинокі слова в трех рядках, під ними:

Въ и҆спра҆вле҆нїе ѧзыка҆
ВЪ И҆СПРА҆ВЛЕ҆НЇЕ ѦЗЫКА҆
о́тро-

Картка 4. стор. 5.

З гори.

Отроча́те. Сло́зи слове́съ подъ
Ты́тлами.

А҆. А҆гг҆лъ а҆ггли, А҆рха́гг҆лъ
а́рхагг҆лы, а҆рха́гг҆лскїй.

і т. д. recto і verso за порядком азбучним через стор. 6 і 7 закінчено вінеткою, а під нею так:

Просо́дїѧ ве́рхнѧѧ, є҆ѧ́же
требу́ютъ Слова́не.

Отже: ´ о҆ѯїа, ` Варїа, ^ о҆блечє҆нѧѧ, ~ жили, ˘ Врахїѧ, ¨ Vссонъ,

Картка 5. стор. 10, з гори.

Стро́чнѧѧ.

. Точка, То́чечка : Двото́чїе , запѧтїѧ ; Vподїастолѝ.

Чи҆сло,

Церковне від 1 до 5000.

Під тим МОЛИТВЯ,

Да́ждь мъ въ нача́лѣ хотѧ́
щимъ оу́чи́тисѧ.

Понеже та молитва дуже хороша тому враз з правописию подаю.

Картка 5. стор. 10.

Бж҆е всѧ́ческихъ сло́ве, всѣ́хъ Царю, ѿверзѝ дш҆ѹ ср҆це. ѹ҆стѝ и҆ мы́сль мн҆ѣ рабѹ̀ твое́мѹ: въ є҆же разѹмѣ́ти и҆ принѧ́ти наказа́нїе, и творѝти во́лю твою, и҆ и҆збави мѧ ѿ всѧ́кого нало́га дїѧ́волѧ,

Картка 6. стор. 11, дальше

соблюдаѧ мѧ въ всѧ дни живота моего, преспѣвающа въ всѣхъ заповѣдехъ твоихъ. Молитвами пречистыѧ ти матре, и всѣхъ святыхъ, аминь.

Позатім вінетка в рамці і

Молитвы.

Слава святій. Господи Іс. Хр.

Перші букви украшені. Дальше ідуть молитви утренні, а при „Вірую" така намись:

Исповѣданіе православныѧ Вѣры, Перваго Никейскаго, и Втораго Константинополскаго, Вселенскихъ соборовъ.

Позаяк Галичина тогди еще не була приняла Унії, то в „Вірую" еще є „иже ѿ отца исходѧщого"

Опісля по молитвах, картка 13.

вінетка а під нею: ГУМНЫ, в Нлю на Утрни к самому Гду Іс Хрту. Благословенъ еси Гди, научи насъ оправданіемъ твоимъ"

Картка 17. СУМВОЛЪ"

Пресвященнаго Аѳанасѧ Патріархи Александійскаго".

Картка 21.

„Исповѣданіе православныѧ Вѣры, Святыхъ Оцъ нашихъ Амвросѧ Миланскаго, и Августина Гиппонскаго, Епископовъ.

Картка 23. Вінетка, під нею:

ДЕКАЛОГОСЪ.

Сирѣчъ,

Десѧтословіе, или Законъ данный ѿ Бга, которыѧ кни: Исхо, гл: к.

Кожда заповідь має надпись, як „перваѧ Заповѣдь" і т. д.

Картка 26. „ѿ Притчый Соломонъ". Сну мой, приклони оухо твое і т. д. Язик більше малоруский як церковний, а щоби мати понятє, подаю докладну відпись літературної розвідки о азбуці.

Загальні збори Самбірскої філії руского товариства педаґоґічного

відбули ся дня 1. січня н. ст. 1900. при співучасти 16-и членів.

На порядку дневнім було справоздане писаря і скарбника, з кортого виходить, що філія числить 32 членів, що виділ відбувши три засїданя а члени два збори з відчитами, лекциями практичними і демонстрациями фізикальними. —

Над точкою справозданя в справі видавництва річників педаґоґічних розвинула ся живійша дискусия. Виділ філії розіслав минувшого року (1899) відозви до визначнїйших літератів, мужів учених і педаґоґів, в котрій просив о присиланє праць, котрі-би мали війти до першого педаґоґічного річника. На розіслані відозви не одержав Виділ нїякої праці; не зражуючись однак

хвилевим неповодженєм підняв по мисли ухвали загальних зборів на ново сю гадку такого видавництва.

На другу точку проґрами перевів учитель Іван Сілецкий на підставі уступа з Школи народної III. части демонстрацию з поясненями, які мали на цїли показати, як треба такі уступи в школї народній переводити аби ученики шкіл народних низшого типу запізнали ся на підставі уступів, поміщених в другій части III. і IV. „школи народні з явищами природи, плодами землї і т. и. а поміщений в них материял науковий міг становити їх засіб знаня, котрий мають винести по укінченю шкільної науки.

По лекциї вивязала ся на сю тему дискусия, з котрої зібрані дізнались, що многі школи народні (сїльскі) не мають ніяких приладів, котрі би могли улекшати веденє науки. Тому на внесенє о. Мельника, пароха з Берегів, ухвалено: „З огляду, що переведенє річевих уступів без демонстрациї не приносить хісна, старати ся будуть учителї аби відповідно до материялу наукового заосмотрили школи власним заходом в окази плодів природи, які можна роздобути в даній місцевости без коштів а лишень власною запобігливостю, в заосмотренє же в прилади потрібні до науки, котрі вимагають грошевого накладу постаратись має властивою дорогою ц. к. Рада шкільна окружна“.

Справу сю ухвалено віддати Головному Видїлови до дальшого переведеня. —

По сїм слїдував відчит п. Філїпчика о творі Володимира Мономаха: „Поученє дїтям“.

Кождий нарід виховував ся віками, тож витворив сталі норми, котрі виказав в приказках, учені-же люди списали памятники, в котрих подають цїнні уваги, що до вихованя. Русини мають такі твори писані дуже вчасно бо вже в XI. віцї в Ізборнику з 1086 р. О чтеніи книгъ, Поученія дѣтямъ а в віцї XII. Поученіе дїтям і другі з дальших віків. Поле се лежить облогом. У других народів лїтература педаґоґічна містить нетілько твори самих педаґоґів, але навіть працї письменників новійшої доби оброблені зі сторони педаґоґічної. У нас чекають такого оброблення не тільки твори старорускої лїтератури, але також Шевченко, Шашкевич, Федькович, Кулїш і другі.

По відчитї подякували присутні панам Сілецкому і Філїпчикови за їх працї.

До нового Видїлу вибрано: головою п. Теодора Біленького, заступником голови п. Петра Будзїньского, скарбником о. Михаїла Ортиньского, писарем п. Котовича.

Слїдуючі збори ухвалено відбути в перших днях марта і перевести на них крім других викладів лекцию науки сьпіву в школї народній. Переведеня сеї лекциї підняв ся п. П. Будзїньский.

На тім закінчено збори.

Взірцева саля шкільна.

В школах американьских слїдно тепер стремленє до розвитя смаку естетичного у дїтий. В тій цїли старають ся декотрі управителї шкіл, змі-

нити строгий і монотонний вигляд комнати шкільної і витворити в зовнїшнім, мертвім окруженю учеників як найбільше артистичний настрій. Хоч стараня такі заслугують на найбільше признане, однак думаю, що в одній з таких шкіл в Wankegan в Illirois, директор єї п. Баґет, перебрав міру, перетворюючи прозаїчну клясу в робітню артиста. Не є се навіть робітня артиста, але радше вистава штук красних, що грішить під зглядом устрою, так само, як усі майже теперішні вистави, тим, що на малій просторони нагромаджено много ріжнородних предметів.

Обширну салю осьвітлює ясно двоє вікон, котрі обрамовує білий мушлїн фіранок. Часть стїни виложена є на чорно помальованим деревом що становить таблицю. Просторонь по низше таблицї до підлоги оклеєна блїдо-зеленим обитєм, котрого відтїнь темнїйша покриває стїну повисше таблицї аж до стелї. Вузкі рами з дерева дїлять стїну на просторони, ріжної величини і подоби, а в тих поміщені ґрупи фотоґрафій неоправлених шкіців і образів. В однім з них містить ся портрет Ваґнера, в округи него образи иньших музиків, в иньшій подобизна якогось автора, окружена видами єго місця родинного, або мальованими сценами з єго дїл. Сцени, що представляють якийсь факт історичний, також звичайно получені в рід такого образкового ряду. Майже перед таблицею находить ся фотоґрафовані або шкіцовані види ріжних гарних або славних місцевостий, що служать на окази до ґеоґрафії. В рамах висять портрети великих людий, визначних в теперішности або в історії, славних людий вітчини або заграницї. Репродукциї сьвітових дїл штуки, як пр. Мадонни Рафаеля, займають одно з найважнїйших місць. Не забули ту і на різьби. На тлї чорної таблицї знаменито відбивають ся погрудя славних мужів, а часть її служить за підклад до цїлої збірки медалїв. Одно або два вікна, творить неначе оранжерні. Коші цвитучих цьвітів додають не мало її прикраси так гарній сали, котрої декорацию доповнює американьска хоругов — символ патріотичних чувст.

Все се безперечно дуже гарно, але заходить питане, чи того всего не забогато. Кождий з образків поміщених в клясї, може бути дуже пожиточною ілюстрациєю до якогось специяльного викладу, до якоїсь лекциї або роду лекциї, але яко стала декорация кляси на усїх лекциях, мусить така безнастанна вистава різб, образів і фотоґрафій розсївати увагу ученика і витворювати надмір і хаос вражінь, цїлком непожаданий зі становиска педаґоґічного. Велику ріжницю становило би се, до тепер для нас не вияснене: чи клясу в той спосіб декорують постепенно самі ученики, чи може ученики застають вже при вступі до кляси готовий музей? В першім случаю попередна замітка, коли вже не упадає цїлковито, то принайменьше дуже слабне. Коли ученики кождий шкіц, образ, образок наперед докладно пізнають, коли в протягу відповідного викладу довідають ся все, з чим оно має звязь, коли в наслїдок того, кожде пізнїйше кинене ока на него є тільки пригадкою вражінь вже пережитих, з котрими умисл дитини освоїв ся, то поміщене такого оказу в відповіднім місци комнати шкільної не буде безперечно представляти нїчого надто уємного. Що так дїєсь, можна вносити із способу, в який ученики укладають календар. Артист прихильний школї присилає що місяць акварелю, що представляє якусь сцену, характеризуючи даний місяць. Ту акварелю уміщуєсь на стїнї, а довкола неї розвішуєсь образи, повитинані з якоїсь ілюстрованої ґазети, що представляють визначних в даній хвили людий, або таких, котрих як раз обходжено річницю або ювилей, або розвішуєсь також

такі образи, на котрих з'ображені важнїйші теперішні подїї. Тут мушу зазначити, що американьскі школи старають ся все удержувати як найтїснїйшу звязь з теперішним житєм, і інформувати дітий о тім що тепер дїєсь на сьвітї.

Школа предплачує для своїх учеників певне число часописий, з котрих дїтям відчитує ся в голос статї їх інтересуючі або якісь поучаючі. При тім однак звертає ся велику вагу на се, щоби статя була відчитана з властивою дикциєю.

До прочитаних стихів роблять дїти ілюстрациї власного помислу, виказуючи при тім дуже добре силу і пластику свого виображіня.

Важну ролю відгривають також студия музичні. Хор шкільний сьпіває лише твори знаменитих композиторів. Кожда дитина робить собї сама збір пісень, переписуючи до книжочки ноти, які учитель написав на таблици. Що пятницї пополудни є шкільне сьвято, відчит, розмова, малий концерт музичний, в котрім беруть участь приятелї школи і родичі учеників.

Коли-б мали ми тому всему щось таки закинути, то однак мусимо признати, що образ такої школи американьскої, представляєсь нам дуже симпатично.

Можна б вправдї з погляду педаґоґічного сказати, що цїлком просте умебльоване шкільне, більше надаєсь для школи, нїж таке, що відриває увагу ученика, всеж таки, як бачимо, школа американьска старає ся зробити побут дїтий у школї як наймилїйшим.

Школа, що так всесторонно впливає на розвій вигованців, може справдї приготовлювати їх до житя, а не лише до унїверситету, як більшість шкіл европейских, котрих одинокою задачию здаєсь має бути випродуковане можливо найбільшого числа патентованих, офїцияльним стемплем означених розумів.

Тому то так зі взгляду стараня о розвій змислу естетичного як і в тім напрямі, щоби удержати звязь між школою і сьвітом внїшним, могли-б наші виховательї брати собі взір зі школи американьскої. Виходячи з заложеня, що для педаґоґа, так як і для дневникаря, все є рибою, що лише впаде в сїть, старають ся они зужитковати в цїлях педаґоґічних всї зовнїшні випадки, які доходять до відомости дитини. То, що в противнім случаю становилоби для дїтий т. зв. дистракцию і з чим мусїлиби учителї боротись щоби оно звернуло увагу ученика, се стає ся предметом поучаючого розговору або поучаючого викладу.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Руске Тов. пед. внесло слїдуючу петицию до Вис. Ради шк. краєвої.

Підписане Тов. пед. позваляє собі предложити сьвітлій увазї Високої ц. к. Ради Краєвої слїдуючі дві справи і просити о їх прихильне полагодженя.

1. Як Високій ц. к. Раді відомо зложена є натепер наука рускої мови в обох тутешних учит. семінариях в руки одного-одинокого учителя рускої мови. Очевидно проте, що сили учителя сего такого великого обовязку нїяк

винести не спроможні. Коли зважити, що сей учитель обовязаний не так як учитель фільольоґії в школах середних до 17 але аж до 20 годин науки і коли ще почислити, що на мову руску припадають лише по 3 години в поодиноких клясах, то учитель сей справді упадати мусить під одною коректурою задач. Додаймо до того по дві які конференциї в двох закладах, безперестанне ходжене до ріжних (чотирох) а взглядно трох далеко від себе віддалених будинків шкільних на години науки і на практики з кандидатами, конференциї педаґоґічні, подвійні — далеко в ферії треваючі іспити зрілости, іспити кваліфікацийні і т. и. більші і меньші утомляючі трудности. Розумієсь, що супротив сего, мусять дирекциї обох закладів помагати собі принагідними заступчими учительскими силами, і то майже правильно — неквалїфікованими. В мужескій семінариї учать в низших клясах — то один то другий учитель рускої взірцевої школи, а з них лише оден посідає властиву квалїфікацию, тай ті учителї мусять доходити з далекого о 20 мінут ходу будинку, що діє ся не без шкоди так для школи взірцевої як і для учительскої семінариї. В женьскій семінариї учать в двох низших перших клясах і на курсї Фроебля сили прямо неквалїфіковані до науки рускої мови. Вже се одно, поминувши неодностайність і зміни, мусить сильно обнижувати позем науки рускої мови.

А тимчасом в обох закладах було-б аж надто праці для двох осібних учителів названого предмету: в мужеській семінариї випадає в 6 клясах (4 кляси сем. — в одній клясї паралельній і на курсї приготовлюючім по 3 години отже 18 годин самої науки, а коли вчислимо по 1 год. на практику і на конференциї педаґоґічні, то випаде 20 повних годин занятя, зовсїм без огляду на коректуру задач.) В женьскій семінариї є 5 клас (4 кляси семінариї і курс Фроебля) по 3 години, отже 15 годин науки до того 2 години на практику і лекциї пробні а 2 на конференциї педаґ. (з огляду на 2 відділи сеї конференциї) буде 19 годин занятя. В разї потреби мігби учитель рускої мови обіймити в прочім науку сеї мови також в 4 клясї польскої школи взорової а тогдї мав би у всякім разї повне число годин.

Статут орґанізацийний учительских семінарий говорить о чотирох головних силах учительских в сих семінариях, але статут сей має на мисли лише семінария нїмецкі в наших же семінариях окрім мови нїмецкої учать еще і мови рускої і польскої. І справдї є в наших семінариях вже тепер в дійсности також по 5 головних сил, — щож коли одна в мужескій семінариї і то як раз для рускої мови — подїлена між два заклади — женьска семінария недавно отримала власне 5 осібну силу для мови нїмецкої, але щойно коли-б ся семінария отримала ще одну силу для рускої мови — а мужеска осібну для мови нїмецкої — було-б число сил учительских в обох семінариях відповідне вимогам лежачим в основі самого орґанізацийного статута.

Позволимо собі тут пригадати, ще так як тепер стоїть дїло з учителем рускої мови, обовязаним учити в обох семінариях, було до недавна з учителями релїґії. Стан сей показав ся неможливий і нинї вже щасливо усунений. Подїлений учитель рускої мови є ще одинокою спадщиною давних сумних-латаних відносин. Підписане Товариство просить отже умильно, щоб Висока Рада шкільна краєва зволила звернутись до В. Мінїстерства з рішучим представленєм щоб при женьскій учительскій семінариї у Львові установлена і вже в слїдуючім роцї шк. 1900/901 обсаджена зістала осібна посада учителя рускої мови. На таку новоустановлену посаду можна впрочім найти учителя що рівночасно був би спосібний

удїляти історії і ґеоґрафії, мови польскої або якого иньшого предмету, коли-б може не було-б пожаданим поручати єму для доповненя числа годин науки мови рускої в польскій взоровій школї.

2. Підписане Товариство мусить звернутись до Високої Ради шкільної краєвої єще з одною усильною просьбою а іменно, щоби посади учительскі наук реальних в тутешних семінариях учительских були надавані лише учителям, ще були-б свобідні удїляти ученикам (цям) хочби елементарної рускої термінольоґії. Могли-б се робити навіть учителї без осібної кваліфікациї з рускої мови наколи б лиш Висока Рада шільна краєва від них сего рішучо і безвглядно жадала.

Від Видїлу Руского Тов. пед. у Львові.

НОВИНКИ.

— „Молода Україна“, часопись украинської молодїжи. Ч. 1. Січень 1900. Рік I. Львів 1900. Накладом украинскої молодїжи академічної. З „Друкарнї удїлової“. — Отсе заголовок нової часописи, котрої характер і призначенє видні вже з самої назви. Подібні часописи мають вже иньші народи від давна, під зглядом форми і змісту „Молода Україна“ не уступає перед тими часописями. Проґрама єї заміщена на вступі 1. числа дуже широка. Цїкавою точкою єї є се, що она буде подавати гадки про відносини учителїв до учинеків, та про те, як має заховуватись учитель, щоби зєднати собі симпатию молодїжи, а не стати єї ворогом і т. и. Перше число „Молодої України“ (44 сторін друку) містить в собі: Від редакциї; „Тарасові вечерницї“ Вол. Старосольского; „Наша шкільна система на буковинскім ґрунтї“ Евг. Косевича (сеся статя підпала конфіскатї ц. к. прокураториї); „Наші професори“ В. Темницкого; Хроніка з нашого житя („Науковий рух у тов. „Академічна Громада у Львові“ Мих. Галущиньского; „Житє віденскої молодїжи“ Миколи Кошака, Бурса Братства св. Отця Николая в Станиславові“ Н. Н.); „Хроніка з чужого житя В. О.; Русини Українцї в галицких середних школах“ Вол. Гуркевич; Бібліоґрафія („Promień“, „Бесїди про часи козацкі на Українї“ (Чернівцї, 1897 р.) рец. Ф Марисюк, J. Lippert. Historya cywilizacyi w zarysach. Warszawa 1893“. В. Яким — В фейлетонї містять ся: оповіданє „Просоне“ Ореста Авдиковича і дві поезиї:: Сильв. Яричевського „Молодій Українї“ і Кичури „Гей те море“. „Молода Україна виходить що місяця випусками в форматї великої 8-ки. Передплата: в Австро-Угорщинї річно 6 к., піврічно 3 к, а за границею річно 8 к, піврічно 4 к.; поодиноке число 50 сотиків. Видає Андрій Гошовский. Предплату належить присилати під адресою редакция „Молодої України“ Львів, ринок ч 10, II. або на руки адміністрациї, Яр. Стефанович Львів, ул. Чарнецкого, ч. 26, III.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

В канцеляриї „Руского Товариства педаґоґічного“

улиця Театиньска ч. 19, можна купити слїдуючі видання:

1) Образкові видання.

Зьвіринець, Гостинець, Забавки, Менажерия по	10 кр.
Василь Чайченко: Робінзон, нове розширене видане	40 „
Кость Федьків: Квіточка і Віночок	20 „
Франко: Лис Микита 2-ге цїлком перероблене видане	50 „
„ Пригоди Дон Кіхота 2-ге перероблене видане	40 „
Наші зьвірята	40 „
Діточі вигадки ч. 1 і 2	30 „
Забавки для дітий	40 „
Мала менажерия	35 „
Велика менажерия	40 „
Нашим дітям ч. I. і ч. II. по	40 „
Михайло Старицкий: Казки Андерсена ч. 1, 2, 3, 4 і 5 по	25 „
Казки народні ч. 1, 2 по	25 „
Остап Макарушка: Байки братів Ґрімків	25 „
Людомір Селиньский: Байки Бранчаґінова	25 „

2) Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправи	10 „
Остап Макарушка: Китиця желань 2 розширене видане	20 „
Ів. Франко: Абу каземові Капцї	20 „
„ Що зьвіри говорили	40 „
Учитель на р. 1890—1899 по	2 кр.
Дзвінок на р. 1892, 1899 по	3 кр.
Ів. Левицкий: Попались, Різдвяні сценки	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря	20 „
„ „ Від Бескида до Андів	10 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Кобзар; Два оповідання по	5 „
„ „ Дума про вигнанню Кобзаря	5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосьпів для дітий з фортеп.	10 „
Леоніда Глїбова: Байки	5 „
Дніпрової Чайки; Казка про сонце та его сина; Пісалка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Досьпів з фортеп	10 „
„ Коза дереза	60 „
Мапа етноґрафічна України-Руси	20 „
Гордїєнко Картаґенцї і Римляни	20 „
Юлїй Верне. Подорож довкола землї	60 „
Барановский. Приписи до іспитів	20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і	20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історня педаґоґії	60 „
Василь В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до краю великанів	25 „
„ „ „ „ „ „ лїліпутів	25 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-українського письменства	15 „
Мальота. Без родини	40 „
Віра Лебедева. Прогулька	5 „
„ „ Малї герої і Гостинець дітям по	25 „
Др. Мандибур. Олїмпія	35 „
Сальо. Непос для III. кл. гім.	65 „
А. К. Робінзон неілюстрований	10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	50 „
Тарас Шевченко. Кобзар для молодїжи	1.20 кр.
„ „ „ „ дітий по	20 кр.
Др. Пачовский Мих. Замітки до науки руської мови в середних школах	30 „
„ „ Билини і думи	10 „
Ант. Глодзїньский. Огород шкільний	60 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий	20 „
Іван Спілка. На чужинї	20 „
Оповідання для дітий	20 „
Михайло Коцюбиньский. Оповідання	20 „
Олекса Катренко. Оповідання	20 „

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 4. Львів 20. лютого 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Ради найбільше уживаних способів читаня.

Ключем до скарбниці наук є знане читаня і писаня, проте належить воно до найстарших предметів науки і не дивно, що способи сеї науки були ріжнородні.

Найстаршим способом, яким розпочинано науку читане, про котре знаємо, є називане букв (Buchstabieren). (Силябізоване є відмінне.)

Припускати однак можна, що спосіб сей, хотяй ми єго вважаєм за найстарший, не є найстаршим, а декотрі педаґоґи оспорюють сю гадку. І так, Шіндлер думає, що Греки учили після звуків по причині, що Арістотелес розріжняє голосозвуки, співзвуки і беззвукові.

Ретор Діовізий з Галікарнасу пише: Коли учимо граматики, то вибираємо наперед назви для елементів голосу, то є букви, потім їх форму і значінє, дальше получене їх в склади а опісля переміни звукові.

Ґрасберґер говорить: „Належить сумнівати ся з теоретичних взглядів, чи читане через називане букв є найстаршим способом научаня читаня. На кождий спосіб треба було розпізнати, що слово складає ся з звуків і ті пізнались письмо передше, чим вибрано для них знаки. Се, що ті знаки (букви) одержали осібні назви, було пізнійше перешкодою при науці читаня.

Сї знаки треба було брати при читаню і писаню яко узмисловлене голосу а не яко осібну річ з власною назвою. Що інакше мусїло бути при читаню через називане букв у старих народів годі сумнївати ся. Чи мусїли Євреї називати знак (ґ) ґіммель, (а) алеф, (б) бетг, наколи хотїли пр. перечитати слово *ґаб*? Наколи-же перші букви суть дїйстно образами слів, винятими з ґієроґлїфів, що доказують поважні учені, і наколи найстарше письмо є образове, як нинї є ще у Хінців, то начинає ся називане букв від тогди, коли зі слова віддїлювано і переставлювано голос, що було дуже важним поступом. Хто однак зачав букви самостійними вираженями а не знаками для даних голосів і з упорядкованя сих творити слова, не доказано до нинї.

Се є однак певне, що через се найдено тортури на тисячі літ дітий культурних народів.

Читане через називане букв полягало на тім, що ученик учив ся пізнавати всї назви букв а опісля через механічну вправу учив ся відчитувати слова. Научивши ся читати в сей спосіб дану скількість слів не приходило єму з легкостию читати иньші, в котрих букви не наступали в тім самім порядку. Аби їх відчитати мусів набирати механічної вправи в твореню з наслїдства назв букв, складів, слів і речень, причім треба було удавати ся до памяти, а коли та не дописала, то і читаня годї було вивчити ся. Називане букв, складів і слів було цїлим способом научаня.

Хтоби бажав днесь познакомити ся з сим способом, най зайде до хайдерів, котрі носять урядову назву Prywatna szkółka izraelicka, а почує як дїтваки бубнять назви букв, складів, слів і речень. У Русинів сей спосіб читаня трівав цїлі віки аж до половини XIX столїтя. Знаний він є нам з оповідань докладно а старші люди знають єго з власного досьвіду.

Наука читаня була дуже трудною задачею для того ученика, що не научив ся сам або несьвідомо не почав відлучувати голосів з назв букв. Що такий спосіб науки читаня не був добрий се знали всї і відчували се, а більше мислячі учителї старали ся єго улекшити.

Способи улекшуваня можемо бачити від писателя комедий Калїяса (400 лїт перед Христом) і від уживаня букв з слоневої кости через Квінтілїяна аж до виступленя Базедова і виданя жартів.

Переломане тільковікової туртури було трудне для многих учителїв навіть тодї, коли вже знані були лекші способи, сего способу науки боронено ось як:

1) він є найдавнїйший,

2) так учено читати всюди;

3) він є механічний;

4) він є найлїпший до вивченя ортоґрафії.

Приглянемо ся тим доказам: Правду першого доводу не треба оспорювати; другий доказ не промавляє за хісном; третий сам собі перечить; четвертий не доторкає способу читаня. Конечність називаня букв при научеию ортоґрафії не зістав оспорений.

Над сим способом научаня перейшли вже у всїх поступових школах до порядку дневного і згадка про него є лише зі сторони історичної.

Така судьба постигла і силябізоване, котрого то способу научаня головним заступником був Гадіке 1798 р. а в р. 1868 ще раз через Діакова Шміда зновлене і випробуване.

Найзначнїйший поступ завдячує перша наука читаня баварскому шкільному совітникови Стефаньому. Єго звуковий спосіб научаня є підставою всїх тепер уживаних способів. Він відділяє звук від назви букви і увзглядняє тілько звук при науцї читаня.

Переведене сего способу уложив Стефані так, що ученики мають уперед пізнати всї звуки і букви, потім слїдує систематичне получене їх в склади і слова а вкінци в реченя. При читаню складів і слів не вимавляє ся поодиноко голосів, лише їх звук. Читане голосами є вже повільним читанем.

Користи сего поступованя суть значні, але бачимо і хиби. Стефанї зачинає від голосів і їх знаків, рівнож не мож оправдати зі сторони методики вивчене всїх букв нїм наступить практичне їх застосоване при лученю в склади і слова а дальше, що писане є відлучене від читаня.

Ті недостачі пізнано і усунено. Каверау, Шлєц і иньші жадають попередної вправи розбираня з памяти речень на слова звуки, доки діти не научать ся розкладати поодиноких слів на части нїм приступлять до властивої науки. Вони відкидають потребу вивченя всїх букв а тілько жадають деяких, з котрих би можна творити склади і слова, а потому долучувати иньші букви так довго, доки всїх не пізнають. Писане має бути получене з наукою читаня. Доки учитель приготовляє учеників до читаня, має вправляти їх в писаню крисок, луків і т. и. яко приготованя до писаня.

Так улекшена „звукова метода“ уважає ся ще до нинї через многих учителїв за найлїпшу.

До так простого поступованя після „звукової методи“ Стефанього при улекшуваню і введеню в практику вкрали ся два блуди: 1) Позаяк ся метода наступила по методї називаня букв і силябізованя змішано її з попередними і при виголошуваню звуків розбираню слів на звуки з памяти додавано до звуків голосозвуки пр. (е)м, б(е), чим уподібнено поступоване до попередного силябізованя. Блуд сей задержав ся ще у многих і до нинї, і вимагає спростованя.

Другим блудом було наукове вибразоване сеї методи голозвучної через Олївіра і Круґа. З сего витворив ся штучний а заразом трудний спосіб, як можна дїтий научити легко читати.

Ученики мали вивчити ся, як творять ся поодинокі звуки, аби їх сьвідомо могли вимавляти. Подивляти треба труд вивчити якими знарядами мови, в котрій вимавляють ся співзвуки губні, зубні, язичні і т. д. Проти сим двом блудам виступив сам Стефанї і нинї уважавмо їх за усунені.

Ідучи за методою звуковою прилучили деякі учителї писане до читаня, а знов, так много коло науки читаня заслужений Ґрасер прилучив читане до писаня. Він виходить з засади, що слово мусить бути наперед написане нїм може бути перечитане. При читаню не каже він називати букв, анї силябізували, анї відривати звуків, лише співзвуки вимовляти разом з самозвуками. Він зачинає аналїтичними приготовляючими вправами, по яких слїдують вправи в писаню і читаню насамперед малими а потому великими буквами. Букви уважав Ґрасер яко образи укладу уст і на тій підставі уложив властиве собі елементарне письмо, причім звертав більше увагу на глухонїмих. Спосіб поданий Ґрасером уступив зі шкіл, але єго засада оперти читане на писаню удержала ся в Нїмеччинї і других краях, яко метода писаня і читаня.

Засадою нинїшної методи писаня і читаня є: скоро ученик розріжнив звук, пише єго знак (букву), присвоює собі образ, лучить сей звук з другими звуками в склади і слова а уважаючи написане за образи звуків, відчитує їх. Ученик учить ся читати пишучи.

Переведене сеї методи є слїдуюче:

1) Речене розбирає ся (устно) на слова, ті на склади і звуки; потім виписує ся складові части слова; а написане відчитує ся, увзглядняючи складові части.

Зачинати треба від найприступнійших образів букв і поступати до щораз труднійших. Деякі уклади букварів подають наперед цілу малу азбуку а потому велику, иньші подають посеред малих велику, аби можна було творити реченя, иньші подають посеред писаних букв і друковані.

Метода получити читанє з писанєм найшла противників, які кажуть: Є річию непрактичною бороти ся рівночасно з двома противниками с. є. з читанєм і писанєм. Виголошуванє веде скорше до читаня. Найлекші вправи в читаню не суть найлекшими в писаню, бо малі ученики не мають ще вправи в руцї, аби написані потяги легко відтворювати могли.

Приятелї методи писаня і читаня доказують, що писанє і читанє не вимагає рівночасно двох чинностий. Може ученик слово на голоси розложити, знає він і може написати знак для голосу, котрий і при звуковій методї мусів пізнати, то він є в станї не тілько слово написати але також перечитати. „Сьвідоме писанє містить завсїгди в собі читанє написаного, ходить лише о застосованє знаного голосу до пізнаного звуку.“ Закид, що опустивши науку писаня, скорше можна вивчити ся читати є неоправданий, бо не ходить о скоре, лише о добре вивченє ся. Заміт, що найлекші вправи в читаню не суть найлекшими в писаню дасть ся усунути через належите упорядкованє матеріялу. За стислим полученєм читаня і писаня чи писаня і читаня промовляють слїдуючі, неоспоримі докази.

Голос і образ букви лучать ся стислїйше з собою, як тогди, єли букви лише оглядаємо; через зміну читаня і писаня стають ся вправи ріжороднїйшими; через писанє заспокоює ся потреби духа більше, як через само читанє а в кінци, що дитина стає самостійнїйшою і може в відповідний спосіб бути занята.

Ґроссман каже: Аби спамятати перегляд і упорядкованє голосів мови, оказує ся конечна потреба подати видимі знаки для тих голосів. Дитина працює дальше самостійно пізнавши знаки, наколи лучать їх в той спосіб, як чує в мові або як сама вимавляє; она учить ся легко читати, що друді написали, с. є. написане читати. Наколи би ми по пізнаню голосів і знаків приступили до читаня друкованого, тоби ученикам віднята зістала самостійність.

Кождий мислячий учитель пізнасть щоденного досьвіду, що ученики учать ся з більшою приятностию писаня чим самого читаня, з чого виходить правило, що треба зачинати від науки писаня. Упрощений спосіб поступованя, степеневий розвій від лекшого до труднїйшого уможливляє поступ і слабше розвиненим ученикам і се промовляє за сим способом. Добачити тут можемо і слабші сторони: 1) При ґенетичнім писаню і читаню бракує живої підстави в річевім змістї (З початку вибирає ся слова без змісту, хотяй містити ся можуть в реченю). Доперва коли ученик поступить до читаня іменників, має вже назви понять. 2) Материял ґенетичного писаня і читаня не дає потрібної помочи до виедукованя звуків і знаків на них, та до пригадуваня собі їх. Слова без змісту легко забуває ся, противно слова, означаючі якийсь предмет, котрого і образ дїти бачать лекше затямлять і пригадають собі на коли забудуть знак на якийсь голос.

Тих двох закидів не дасть ся зробити так званій аналїтично-синтетичній методї. Ся метода вийшла від Якотота. Яко підставу взяв він Теле-

маха Фенельона. На нїм учив він читаня і писаня в слїдуючий спосіб*). Перше речене відчитує сам учитель і вказує на кожде слово. Через се дізнають ученики вражіня цїлости кождого слова в порядку реченя як і осібно. Потому читає речене після складів, вказує на склади і розбирає, а вкінци поодинокі букви. В кождім з тих трех степенів вправляє учеників доки не наберуть цїлковитої певности. В тім поступопаню ходить головно о запамятане образів слів (складів і букв). При тім поступованю не читає ся називаючи букви, і не називає ся звуків, тільки дїти учить ся читаня через читане. Скоро ученики пізнали букви пишуть вони їх а пишучи читають. Сей спосіб поступованя при науцї читаня старав ся в Німеччині ввести Сельтсам. Спосіб сей яко вимагаючий більшого напруженя ума не дасть ся примінити при научаню малих дїтий ріжно уталанованих, тож Якотов учив сам старших учеників, так само і Сельтсам. Більше значіне мала его концертрация і образи слів.

Через подане нормального слова дано ученикови конкретний матдриял до вправи. Нормальні слова так вибирано, що знаходили ся в них потрібні вправи до мови і в них містили ся всї вимагані до науки звуки і найважнїйші полученя їх. Дальше ідучі жаданя при тім поступованю уважають ся трудними до здійстненя.

При науцї читаня і писаня розкладає ся нормальне слово, з отриманих елементів творить ся склади а з них знов нормальне слово і другі слова. Коло нормальних слів ґрупуємо подібні і неподібні слова, котрих пізнїйше уживаємо при твореню реченя. Поруч з читанем іде писане. До нормального слова належить образ. Образ вказує ученикови, що означає побіч уміщене слово і як его читати. Сим способом розбуджуємо занятє у дїтий. Чи сей спосіб має служити і иньшим цїлям, чи лише до науки з погляду про те суть гадки подїлені. Винахідником нормальних слів має бути учитель видїлової школи Крамер а розширив его директор з Липська Фоґель, тому зове ся тота метода: методою Фоґля.

Сей спосіб поступованя не узискав загального признаня задля закидів, котрі єму роблено, іменно:

1) Полученє науки мови, читаня писаня є нїсенїтнїцею і вводить до шкіл лише замішане.

2) Нема степеневого поступованя від лекшого до труднїйшого, длятого сей спосіб не є відповідний для слабших дїтий. Легкі слова до читаня суть часом дуже трудні до писаня.

3) Виходить ся від цїлости до поєдинчого і на відворот до цїлости, длячого не їти від поєдинчого до зложеного.

4) Наші слова не суть характерами як у Хінців образовим письмом слів, тільки складають ся з поодиноких букв.

Що до 1. треба зауважати: Ідея концентрацийна є узнана доброю; до нормальних слів не треба долучати цїлої науки. Уживаємо слів лише до науки читаня і писаня. Другий заміт є оправданий. Навіть приклонники сего способу поступованя як Клявель говорять, що перші слова насувають при

---

*) Якотот питає ся: Чи учить ся дїтий наперед нот, потім тонів а вкінци пісень, чи відворотно? Чи показує ся наперед тканину рослини а потому цїлу рослину? наперед кість а потому звіря?

писаню трудности, так, що декотрі ученики не можуть рівномірно поступати. Не треба науки розпочинати від нормальних слів, тілько попередити вправами устними і письменними. Наколи ті вправи попередимо, то дальше піде правильно. Трету точку оспорив Якотот. Правильно розвинені ученики приходять аналітичною дорогою до пізнаня предмету. Четвертої точки не треба навіть оспорювати.

Наколи ми рішили ся поступовати після основних (нормальних) слів, то мусимо рішити питане, котрому з способів треба признати першеньство чи писаню і читаню чи відворітному. Наколи читаємо слово нім єго напишемо, то маємо читане і писане без огляду чи переведемо то письмом чи друком. Многі рішають ся за уживанем одного письма, бо чотири роди азбуки уважають за много для малих учеників. Лекше одну форму докладно понять і затямити як кілька. Зі сторони теориї є се правдиве, але і те правдиве, що Schütze говорить: „В практиці бувае часто інакше. Де котрі ученики мають особливший змисл до читаня друкованого і понимають для того легко і борзо букви друковані, противно писане іде їм пиняво. Наколи би читане і писане мае по собі наступати, то можна би рівночасно уживати друку і письма“.

Улекшена метода уживаня підставових (нормальних) слів, котра опирае ся на писаню і читаню є тота, що відриває перші звуки пр. *о-ко*, *у-го*, *и-гла*. Тої методи тепер уживають загально.

Введені улекшеня через ріжних педаґоґів довели до нині уживаної методи.

(Конець буде.)

Ріжна здібність умислової праці.

Знае о тім кождий з власного досьвіду, що раз є він здібнійшим до умислової праці, то знов вона робить єму незвичайні трудности. Чує, що єго ум переходить якійсь то колебаня, що не дають ся лїпше означити, а вишукуване причин єсть по більшій части безхосенне і кінчить ся висказом що „нині я чомусь до нічого“. Ті колебаня появляючі ся у всїх зменшою або більшою точностию, роблять, то, що зовемо спосібностию до умислової праці. Дійстно появляють ся без виразної причини, хоть не можна сказати, що єї цілком не ма, бо все, що діє ся в природі, мае свою причину. Ті отже колебаня назвемо „особистими колебанями“ і на сім місци приглянемо ся їм, о скілько вони суть причиною неправильного, до певної степени, захованя ся ученика в школї.

Першим, а заразом найважнїйшим, самостійним колебанем єсть то, котре єсть злучене з ріжними порами дня. В тім напрямі робили фізиольоґи і педаґоґи дуже много досьвідів, будь уживаючи дуже точних, реєструючих приладів, будь вважаючи на якість виконаних праць в ріжній порі дня, будь уживаючи комбінацийного методу Еттінґгаза, котрий опираєсь на тім, що

ученик дістає текст, в котрім випущено певну скількість виразів, а єго задача лежить в як найскоршім і найвідповіднїйшім виповненю тексту. Сей метод єсть найновійший зі всїх уживаних, бо поданий аж в 1897 р. і оказав ся до шкільних розслїдів дуже відповідним.

В. ф. Бехтерев найшов уживаючи до примірів дуже точних приладів, що технїчні процеси відбувають ся вечером скорше як рано, а рано скорше як пополудни, а приниманє поживи в котрій небудь порі дня, має вплив переважно здержуючий. Над впливом принятя поживи робили дуже точні поміри психольоґ Ремер робив ріжні досьвіди на собі і переконав ся, що пожива тогди підносить спосібність ума, коли між принятєм поживи, а початком працї минув час одної години. На сей факт повинні звернути увагу родичі і виховавцї і не призволити, аби ученик їв снїданє, коли вже єсть одною ногою за дверима, або докінчував єго доперва в школї, а се лучає ся так часто.

Гіґер, ступаючи по иньшій дорозї, найшов, що здібність до умислової працї росте від рана до полудня, потім спадає, аж до менше-більше пятої години з полудня, потім знов росте, а коло девятої години починає ся знов постепенний упадок. Цїлком природно, що від сего правила наступають відступленя тодї, як підчас працї відступить утомленє, але се єсть вже наслїдом виразної причини, а тут говорить ся про природні відносини, не заколочені жадними виразними, а добровільно наступаючими причинами.

Як виказав Аксель Ерн, єствують крім тих ще фахові колебаня в двайцять чотири-годинних відступах, а maximum їх залежне від самої розслїджуваної одиницї. Він спостеріг також, що спосібність до умислової працї викликувана ріжною порою дня зависить рівнож від чисто особистих обставин і, що коли у одних найпригіднїйшою порою для працї є ранок, у иньших єсть нею вечер і на відворот.

Навіть сама праця впливає в певний відрубний спосіб на дальшу спосібність, або неспосібність працюючого. Нїмецкий педаґоґ Келлер, котрий в тім напрямі робив ряд досьвідів, уважає час по упливі 50 мінут від розпочатя працї таким, в котрім ум працює найлїпше і поконує трудности без найменшого утомленя. Однак по ранній працї наступало так сильне пригнобленє, що доперва довший відпочинок привертав правильний стан, однак в тім станї скількість виконаної роботи, а також єї якість нїколи не рівнала ся тій, яку можна було попередно одержати. Дальше добачив він, що праця хоч коротка, єсли вимагає безупинного напруженя ума, викликує більше пригнобленє, як така сама її скількість, єсли ум не потребував бути безперестанку сильно напружений.

Се повинно бути вказівкою, як учитель має заховувати ся в клясї. Єсли він приневолює ученика до безупинної працї і уваги, викликує тим атмосферу, котру зовемо душною, а котра наводить сильне пригнобленє, причім знижає ту можливу скількість працї, яку може виконати ученик в даних условинах.

Подібні досьвіди як Келлер, робив також иньший нїмецкий педаґоґ Ріхтер, котрий дійшов до тих самих вислїдів, що попередний. Єго ученики виконували скорше і лїпше пізнїйші о годину задачі, як ті, що були на початку. Ті відносини єствують так довго, як довго не починає дїлати утомленє.

Також і гайдельберский професор психіятриї Е. Краспелїн годить ся з виводами тих послїдних. Він доходить до внеску, що кождий працюючий

умислово посідає свій найлїпший час до працї, котрого не може змінити анї спочинком, анї вправою. Суть люди, що в певних порах дня томлять ся більше працею, суть знов такі, котрі як раз тодї найлїпше працюють. У учеників виступає утома тим скорше і напраснїйше, чим вони молодші, длятого радить нїмецкий, шкільний радник проф. др. Г. Шілер зачинати науку в низших клясах о 9 год., а яко найбільшу скількість години подає $4^1/_2$, розложених на 5 лекций, кожда по 40 мінут. Останок часу радить ужити на перерви.

Надто довга наука не лише не причиняє ся до уділеня ученикам більшої скількости відомостий, але також викликує у них знану шкільну хоробу т. є. нервозність з проявами болю голови і безсонницї.

Г. Шушни, лїкар при висшій реальній школї в Будапештї, найшов на 205 розслїджуваних учеників в низших клясах 46·4%, в висших 57%, що терпіли на нервозність і безсонність.

Аби в обговорених случаях ті колебаня в умисловій працї зробити нормальними і усунути, або що найменше зменшити виступаюче пригноблене, одиноким, а заразом найлїпшим средством єсть достаточно довгий сон, однак незадовгий. В тім разї отяжілість і значне знеможене духових дїлань. Так само має ся річ і з потому дневним сном; єсли він не тревае довше як $^3/_4$ до 1 год., єсть дуже покріпляючий, в противнім разї викликує сильну довго трівалу депресию.

Не будемо говорити про причину тих відносин, бо се довело би нас за далеко, тілько додамо, що подані повисше правила найшли многі психофізики і психольоґи дорогою досьвіду.

Крім висше обговорених колебань в спосібности до умислової працї, єствують також тиждневі колебаня, як се виказали поміри Кемсіча, старшого учителя в висшій реальній школї в Берлинї, а надто після розслїдів Фосса з уживаємо підчас одної і тої самої умислової працї ріжну скількість енерґії в кождій хвили.

Під конець сеї замітки мусимо звернути увагу на її практичне значінє. Самостійні колебаня стають ся, єсли на них не звертаємо уваги, причиною перетяженя у учеників або справляють, що мимовільно не можуть користати з науки, бо не можуть уважати.

Проте лїпше учити коротко, а час використати в відповідний спосіб, як непотрібно продовжати безкористний і страчений час шкільної науки.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Засїдане Видїлу відбулось 3. Лютого 1900 р. під проводом голови Вп. дир. Харкевича:

1. Ухвалено удатись з просьбою до руских товариств о підмогу на руску дївочу школу видїлову.

2. Референт Вп. Яворский прочитав регуламін для філїй і формуляр для ріжних справоздань філїй. По переведеній дискусиї справу тоту віддано

Вп. др. Пачовскому. Білецкому і реф. філії Паньковскому до перегляду, до поробленя заміток і до предложеня дефінїтивного реферату.

3. Ухвалено скликати комісию, щоби застановилась над утворенем курсів для шкіл видїлових.

4. Принято нових членів (9).

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

Картка 29. **СКАЗАНІЄ.**

Ка́ко соста́ви ст҃ый Кѵсѝ
Филосо́фъ А҃збꙋкꙋ по ꙗзы́-
кꙋ слове́нскꙋ, и Кни́ги
пре́жде ѿ Гре́ческихъ на
слове́нскій ꙗ҃зыкъ

Пре́жде оу҃кѡ Слова́не е҃щѐ сꙋ́ще
пога́ни, не и҃ма́хꙋ писме́нъ. но,
черта́ми и нарѣзан҃ми чита́хꙋ и гада́хꙋ.
Кр҃ти́вше же ся, нꙋжда́хꙋся
Ри́мскими, и Гре́ческими Писме́ны
писа́ти, Слове́нскꙋю рѣ́чъ ве҃
оу҃строе́нїа. Но какѡ мі́жетъ ся
Слове́нъски писа́ти до́брѣ, Гре́-
ческими писме́ны, Бг҃ъ, и҃ли живо҃
или чл҃къ, или цр҃ковъ, и҃ и҃на подо́бная
си́м. и҃ та́ко бы́ша
мнѡ́гѥ лѣ́та. Потомъ же чл҃ковѣ-
лю́бецъ Бг҃ъ строи́ на по́лзꙋ. и не҃ставля
ющаго ꙗ҃ческогѡ рода без оу҃ма, но
вся на розꙋмі приводя и спа-
сенїе. Поми́ловавъ ро́дъ сло-
ве́нскій. Посла́въ и҃мъ ст҃гѡ Ко-
станти́на филосо́фа, нарица́ема
в мни́шескомъ чинꙋ Кѵри́ла,
мꙋ́жа пра́ведна и҃ ст҃а, и
сътвори́ и҃мъ ли҃ писме́нъ. Ова оу҃кѡ
почи́нꙋ Гре́ческихъ писме́нъ, ѿ́вѧже
по Слове́нстей рѣ́чи. Ѿ первого *)

*) говорит „ошперваго и ошпервого“.

же на чи́нъ по Гре́чески ѡ҆́нѝ оу҆́кѡ
а҆́лфа, сі́й же а҆́зъ нача́токъ
ѡ҆́коего є҆ди́нъ. и҆ ꙗ҆́коже ѡ҆́нѝ подо́-
бѧ́шесѧ жидовскимъ писмі́нимъ
сотвори́ша, та́коже и҆ ѡ҆́нъ
Гре́ческимъ. Жи́дове бо пе́рвѣ писмѧ̀
и҆мꙋ́тъ, а҆́лефъ, є҆́же сказꙋ́етсѧ
оу҆чє́нїе ꙗ҆́ко же къ водимꙋ̀ д҆ѣ́тицꙋ
оу҆чи́ти сѧ, гл҃ютъ оу҆чи сѧ, є҆́же є҆́стъ
а҆́лефъ, Гре́цы подобѧ́щи сѧ томꙋ̀,
рѣ́ша, а҆́лфа. и҆сподоби́ша речє́нїе
сказа́нїѧ жидо́вска гре́ческомꙋ,
да речє́ѩ д҆ѣ́тицꙋ къ оу҆чє́нїѧ мѣ́стѡ
и҆ще́ѩ. А҆́лфа бо глаголе́тъ сѧ Гре́ческимъ
ꙗзы́комъ, є҆́же є҆́стъ, и҆ще́ѩ. И҆ тѣ́мъ
подобѧ́ сѧ Ст҃ы́й Кѵрі́лъ, съ творѝ
пе́рвое Пі́смѧ А҆́зъ. но ꙗ҆́кѡ пе́рвомꙋ,
сꙋ́щꙋ писмі́ни а҆́зꙋ: ѿ Бг҃а дарова́нꙋ
Ро́дꙋ Словѣ́нскꙋ на ѿвръзе́нїе,
оу҆́стъ, є҆ ра́зꙋмъ д҆ѣ́тимъ оу҆ча́щимъ сѧ
Бꙋ́квамъ. то є҆́стъ статѝкамъ,
вели́кимъ раздви́жє́нїемъ оу҆́стъ
возгласи́ сѧ. А҆ ѻ҆́на писмі́на
жа́лѡ раздви́жє́нїемъ оу҆́стъ возгла-
сѧ́т сѧ. и҆ и҆спокѣда́тсѧ, сі́же сꙋ́тъ
писмі́на Словѣ́нска: сі́ще и҆́зъ подо-
ва́стъ писа́ти и҆ глагола́ти, а б в г д
и҆ про́чаѧ, сі́ѧ же подо́бна сꙋ́тъ гре́ческимъ
писмі́немъ. а б в г д з и ѕ ї к л м н ѯ о
п р с т ѵ ф х ѱ ѡ, а четырінадесѧ́тъ
по Словѣ́нскꙋ ꙗзы́кꙋ, и҆́же сꙋ́тъ сі́ѧ,
ж ѕ ц ч ш щ ъ ы ь ѣ ю ѧ. Нѣ́цїѩ
гл҃ютъ, почто є҆́стъ, ан҃. писмі́й
сотворы́лъ. мо́жетъ бо сѧ и҆ ме́ньши
тогѡ̀ писа́ти, ꙗ҆́коже и҆ Гре́цы,
к д м н, писмі́ны, пи́шꙋтъ, ни кѣ́дѧ
и҆зкѣ́стно коли́цѣми пи́шꙋтъ,
є҆́стъ бо оу҆дні́ихъ, кѣ̀ писмі́мъ но ни-
наполнѧ́ютсѧ тѣ́мъ кни́ги, и҆ прило-
жи́ло сꙋ́тъ двогла́сныхъ, а҆́, и къ
числѣ́хъ же три́, ші́стое, и҆ деѧ́т-
десѧ́тное, и деѧ́тсо́тное, и собі-
ре́тсѧ и҆́хъ а҆́н. Тѣ́мже томꙋ̀ подо́бно,
и҆ в҆ мо́йже ѡ҆́бразъ. сътвори́ ст҃ы́й Кѵрі́лъ,
а҆́н. писмі́нъ. Сꙋ́тъ нѣ́цїи гл҃ю́щи, чимꙋ̀
Словѣ́ска писмі́на, ни́бо тѣ́хъ Бг҃ъ
съ творѝ; ни А҆ггл҃ъ; ни сꙋ́тъ Законни
ꙗ҆́кѡ жидо́вскаѧ, и҆ Є҆лини́скаѧ, и҆́же
ѿ за́кона сꙋ́тъ и҆ прѝѧ́тны Бг҃омъ

и мнѧт, тако́вїи ꙗ҆́кѡ: еди́нѣм и҆м
съ творѝ Бг҃ъ писме́на, и повѣдѧ
что̀ гл҃ютъ ѡ҆каѧ́нїи. ꙗ҆́кѡ тре́ми
ꙗ҆зы́ки то́кмо Бг҃ъ повелѣ̀ кни́гамъ
бы́ти, рѣ́ша. ꙗ҆́ко же и҆ въ Є҆ѵ҃ли҃и чл҃е
сѧ, и҆же вѣ̀ ти́тла написа́на на
кр҃тїѣ̀ Гн҃и. Є҆вре́йски, Гре́чески и҆
Латински, и Словенски нѣ̀ сѵ́т
тѹ̀, и҆ того̀ ра́ди гл҃ют нѣ̀ сѵ́т
Слове́нскїѧ кни́ги ѿ Бг҃а. Но̀ что̀
въ зг҃лемъ къ тацѣ̀мъ безѹ́мнымъ:
ѡ҆бо́че да речемъ ѥ҆́ ни́мъ ѿ ст҃о́го
писа́нїѧ, ꙗ҆́коже наѹчи́хо҃ сѧ, ꙗ҆́кѡ всѧ̀
въ ѕмо́жна сѵ́тъ ѿ Бг҃ѣ а҆ не ѿ и҆́наго.
и҆ и҆но: ꙗ҆́кѡже и҆ ѱалѡ́мки҃ глѣ́шъ.
Хвали́те Гда҃ всѝ ꙗ҆зы́ци, и҆ похвали́те
є҆го̀ всѝ лю́дїе. а҆ не є҆ди́ными
тре́ма писме́ни, ѕзы́ки, ꙗ҆́ко же
ѡ҆ни̇ васнословѧ́тъ. Не сотворѝ
Бг҃ъ жидовска ꙗ҆зы́ка пре́жде
ни̇ є҆ллинска, ни Ри̇́мска: но̀ Сѝрскїй,
и҆м̀ же Ѧ҃да́мъ чл҃а, и ѿ Ѧ҃да́ма до
Пото́па то́й сѧ ꙗ҆зы̑ глаа҃ше. И҃ по
Пото́пѣ ра́дѣлѝ Бг҃ъ ꙗ҆зы́ки, при
Столпотворе́нїи ꙗ҆́коже пи́шетъ.
размѣше́нномъ же ꙗ҆зы́комъ, ꙗ҆́коже
ꙗ҆зы̑ци размѣси́ша сѧ. та́ко и҆ пра́вы,
и҆ ѡ҆бы́чаи, оу҆ста́вы, и҆ за́коны, и҆
хи́трости на ко́ждо ꙗ҆зы́къ. Є҆гѵп-
та́номъ оу҆бѡ землемѣ́рїе Персо́мъ
же и҆ Халде́ѡмъ и҆ Ѧ҃ссѵрїомъ,
звѣ́здо че́тїе, волшве́нїе, и҆ чаротво-
ре́нїе, и҆ всѧ̀ хи́трост человѣ́ча.
Є҆вреѡм же ст҃ыѧ кни́ги, ѥ҆́ ни́хъ же
є҆́стъ пи́сано, ꙗ҆́кѡ Бг҃ъ Нѐо и҆ Зе́млю
съ творѝ, и҆ всѧ̀ ꙗ҆̀же на не́н, и҆ чл҃ка,
и҆ всѧ̀ пораѧ́дѹ ꙗ҆́коже пи́шетъ.
Є҆ллинскїи̇ же Гра́мматскїѧ, Ри-
торѝкїѧ, и Фи҃лосо́фїѧ. попре́жше
сего Є҆ллини не и҆мѣѧ́ѹ своимъ ꙗ҆зы́комъ
писме́нъ но́ фїни́ческими писме́ны
писа́хѹ свою̀ рѣ́чъ, и та́ко бы́ша
мно́га лѣ́та. Пала́мѝ по слѣ́ди пришє́дъ
и҆начє́нъ ѿ а҆́лѳы ѕі҃ писме́нъ то́кмо
є҆ллино҃ ѡ҆брѣте́. Приложи́ли же
и҆́мъ Кадмо́съ и҆ Мили́кїй писме́на
г҃. и соста́виша сѧ, ді҃ и҆ тѣ́ми писа́хѹ
лѣ́та мно́га. Пото́мъ Самони́дъ
приложѝ в҃. писме́на, Є҆пихарїй же

сказа́тель г҃. ѿбрѣте́ и съ бра́сѧ и҆хъ
кд. Но мнозѣхъ же лѣтѣх Діѡнисъ
Грамати́к. ѕ҃ двое гла́сныхъ ѿбрѣте́.
Пото́м же дрꙋгі́й. е҃. и҆ и҆нъ, г҃. чисмени́тѧ,
и҆ та́ко мно́зи мно́гими лѣты, е҃дна
съ бра́ша. а҃н. писмі́нъ. пото́мъ же
мно́зѣмъ лѣтѡмъ минꙋ́вшимъ,
Бж҃ї́имъ повелі́ніемъ.
ѿбрѣте́ сѧ, о҃. мꙋжі́й, и҆же преложи́ша.
Ѿ жидо́вска ꙗ҆зы́ка кни́ги на Грі́-
ческій ꙗ҆зы́къ, повелі́ніем е҆гѵпет-
скагѡ царѧ Пиголѡмі́ѧ. а҆ Слові́нскаѧ
писмена̀ е҆дни̑ ст҃ый Кѡнстанти́нъ,
нарица́емый въ мни́шескомъ чи́нꙋ
Кѵри́лъ. Филосо́фъ, писмена̀ съ творі́,
и҆ Кни́ги преведі́, е҆ ма́лыхъ лѣтехъ,
Ѿ Грі́ческихъ. на Слові́нскій ꙗ҆зы́къ.
а҆ ѡ҆ни̑ мно́гими лѣты седми мꙋ́жмі̑
писмена̀ оу҆строи́ша, Тѣ́мже слові́нскаѧ
пѣсмена̀, ст҃ѣ́йша сꙋ́тъ и҆ чт҃нѣ́йша,
сва́тъ бо мꙋ́жъ створи́лъ ꙗ҆ е҆́стъ. а҆
Грі́ческаѧ е҆́лини поганї́и. А҆ ци ли
кто̀ речі́тъ, ꙗ҆ко нѣ́стъ до́брѣ оу҆строе́,
да поне́мъ сѧ построѧ́тъ. И҆ Ѿ вѣща́-
емъ и҆́мъ, и҆ Грі́цы многа́цы сꙋ́тъ
по стро́ѧми. Акі́ла, и҆ Сꙋмва́хъ,
пото́мъ и҆ и҆ни́к мнѡ́зи, И҆ а҆́ци
вопросити Книгочі́ѧ Грі́ческіѧ,
гл҃ѧ, кто̀ ва́мъ е҆́стъ писмена̀ оу҆строи́лъ
и҆ кни́ги преложи́лъ, и҆ли е҆ко̀ вре́мѧ.
то̀ мало и҆хъ вѣ́дѧт. А҆ ци же ли̑
въ проси́ши Слові́нскихъ ꙋ҆чителі́й.
гл҃ѧ: кто̀ ва́мъ писмена̀ съ творі́лъ
е҆́стъ, и҆ кни́ги преложи́лъ. То ве́сь
вѣ́дѧ, и҆ Ѿвѣщаѧ́ше рекꙋ́тъ, ст҃ый
Константи́нъ философъ нарица́емый
Кѵрі̑, той на́мъ писмена̀ сътвори́лъ,
и҆ кни́ги преложи́лъ, и҆ Меѳо́дъ бра́тъ
е҆гѡ̀ Сѵ҃ко̑нъ Мора́вскій. и҆ а҆́ци въ проса́тъ
въ ко̀е вре́мѧ. И҆ ѡтвѣща́емъ, по седмомъ
Собо́рѣ, въ м҃д. лѣто. въ времена̀
Міха́ила царѧ Грі́ческаго, и҆ тр҃е е҆го̀
Феѡ́доры. И҆же Правосла́вную вѣ́рꙋ
оу҆твердиста. и҆ Бори́са Кнѧ́зѧ Бо́лгарска,
и҆ Расти́ца Кнѧ́зѧ Мора́вска, и Кості́-
лѧ кнѧ́зѧ Блати́йска. е҆ лѣто Ѿ съ зда́ніѧ
міра̀. ѕ҃тзг. (6363), сꙋ́тъ же и҆ и҆ни́и
Ѿвѣ́ты ꙗ҆̀же и҆нде речі́мъ. а҆ нинѣ

нѣсть времѧ, таковъ ѣсмъ разумъ
братіе Бгъ даровà Словѧнѡмъ.
емуже слава честь и держава
и поклонѧніе, Нынѣ и
всегда, и въ вѣки
Аминь.

По за тим картка 34 на горі, вінетка, а під нею „молитвы на сонъ грядущемъ". 4 картка — аж до кінця.

(Дальше буде).

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

ГЛАВА III.

Виховане фізичне на університетах.

I.

В Анґлії нема майже студента, котрий би не належав до кількох товариств ґімнастичних. Crieket ma fottball се улюблені забави університецкої молодїжи. Кождий рід гри має свої союзи. Студент, що вступає на університет, вписує ся рівночасно що найменше до одного „college", зістає тим самим вспомагаючим членом кількох союзів. Само собою розуміє ся, що вкладки там можливо найнизші.

Нам мешканцям континентів годї собі уявити, як важну ролю грають „manly exercices" (вправи мужескі) в житю академічнім анґлїйскої молодїжи. Здаєсь, що для більшої части суть вони важнїйші від самих наук. Цїкавих відсилаємо до видавництва: „Tom Brawn at Oxfort". Тут представлене з цїлою вірностию житє студента анґлїйского Головний герой оповіданя се майже нездара при вступленю на університет. З трудом дає ся він намовити і вступає по „college". По укінченю університету виходить він мужчиною, для котрого житє стає ся тепер приманою. Сильний тїлом, стає він бодрий духом.

Статути університецкі не згадують о вправах фізичних. Звичаєве право стає ся тут обовязковим. Позаяк кожде „college" може завзивати друге „college" до борби, тож всї мусять завсїгди бути готовими і вишколеними. Кождий університет видає часопись. Сталі рубрики обговорюють найважнїйші приключеня з обєму спорту кермаників, дальші рубрики посьвячені „crieket-ови" „lawn-tennis" і т. д. Подібна система істнує на висших заведенях наукових, а навіть школи народні не лишають ся по заду своїх старших посестер.

Головні підстави, на котрих опирають ся і розвивають видавництва се справа молодіжи, їх родичів, опікунів та свояків. Першим схлібляє се читати від часу до часу „видруковане“ своє імя, другі знов дбають, щоби будучі горожани, їх наслїдники розвивались фізично. Крім наведених вістий з сьвіта спортменьского, друкують ся там імена молодців, котрі відзначають ся в науках. Надто подають ся житєписи визначних своїх членів. Часописи ті суть посередником поміж членами, котрих таким дїлом лучить приязнь, заключена в найбільше щасливій фазї житя.

Перегони піші належать в Анґлії до найбільше популярних. Забава тота, розповсюднена найбільше поміж селяньством. Тут розходить ся о можливо найскорійший біг, получений з перешкодами. Єсть се спорт в суті річи досить трудний.

Один з членів клюбу має обовязок учити своїх товаришів, тілько деколи оплачують фахового інструктора. На вправи вибирають просторе місце, щоби всї могли свобідно вправлятись в біганю і скаканю. Кождий рід бігу має свою мету. Віддаленя мет бувають ріжні. Се зовсім витолковане, позаяк приміром біг скорости не може, з огляду на свій утяжливий характер, довше тревати, як одну мінуту. Довгість єго виносить длятого тілько 80 метрів.

Найбільше уживаний се біг витревалости При тім мета може доходити навіть до одної милї анґлійскої (1600 метрів). Кождий біг має свій властивий спосіб тренованя, крім того треба мати на увазї індивідуальні прикмети.

Довготї мети мусить відповідати тренованє. Само тренованє потягає за собою ріжнородні приписи дієтичні; зміну звичайного буденного житя; надто вимагає великого пожертвованя, не раз навіть досить шкідливо впливаючого на здоровлє. Тому мають фізиольоґи обовязок управильнити ту справу, ґімнастику випровадити з емпіричних обнять а оперти на сталих засадах. Як би оно не було, всеж таки наслїдки спортів анґлійских суть під кождим взглядом імпонуючі. Декотрі члени суть в можности перебігчи милю анґлійску в протягу чотирох мінут і 24 секунд. Скорість і витревалість збільшають ся.

Сам спосіб приготовленя до бігу бавить і заохочує. Ступають чвірками, легко вперед наклонені, вигляд лиць сьвідчить о великім напруженю цїлої системи нервової. Лїву ногу подають наперед і одержують цїлий тягар тїла так, щоби на даний знак виступити правою ногою. Грудь випружена, руки легко піднесені начертують благородні порушеня.

Місце бігу оточене поручем, за котрим приглядають ся цікаві. Ріжнородність строїв у партнерів надає зборам єще більшої принади. На стрій складають ся: трикотові кафтаники і штани, сягаючі до колїя. Женьщини мають на капелюхах ті барви, якими означають ті „college“, до котрих належать їх брати, свояки, та вибранцї серця. Присутні закладають ся. Всюди гамір, оживленє, подібне як у нас в часї кіньских перегонів. Ріжниця в тім, що тут витяжцями вибрані серцем молодцї о мускулярних членах тїла і атлєтянім виглядї. В глубині зелени видніють шатра, під ними столи. Тут приготовляють панї чай. З усїх усюдів добувають ся веселі голоси, радість та одушевленє.

Одні Анґлїйцї задержали традицию старинних Римлян. Они народом одиноким в Европі, котрий має найбільше замилованя у правах атлєтичних. В Індиях, в Австралії нетерпеливо ожидають вістий о борбі та побідї. Телеґрами з найдальших сторін здоровлять щасливого витяжця.

II.

Наймоднїйшим спортом Анґлїйцїв єсть ще плавба. Дневники суть що року переповнені справозданями про славнозвісні перегони на водї поміж учениками унїверситетів в „Oxford та Cambridge“. Не всїм звістно серед яких трудних обставин мусять студенти приготовляти ся до тих водяних перегонів.

„Cam“, не маленька річка. Під самим „Cambridge“ пливе вона так звільна, що здаєсь немов би стояла. Ріка покрита шуварами та иньшими водяними ростинами; ріка так вузка, що в декотрих місцях пересуває ся з трудом човен. Під Oxford-ом та Cambridge, не в силї два човна побіч себе плинути, тож реґати опирають ся на тім, що човни пливучі за собою старають ся оперти одно о друге. На даний знак старає ся кождий дігнати човен свого попередника і діткнути єго передом. Попередник уважаючи ся побідженим, зістає і лишає по можливости вільний переплив свому витяжци. Від зручности та вправи керманичів удаєсь часто випередити два човна одно по другім.

Відбувають ся також перегони обчислені після часу (time races). В тім случаю випливають човна з означених місць, щоби дістатись на другі означені. Човен, котрий найскорше осягне мету, стаєсь витяжцем. Як бачимо до сего рода спершу конечна анґлїйска вдача, щоби одушевитись того рода перегонами.

В Oxford єсть ріка до того спорту найбільше відповідна. „Rowing clubs“, товариства керманичів, мають свої осади над берегами Ісіси. Малі ориґінальні хатчинки пригадують своїм виглядом кораблї минувшого столїтя. В одній спільній хатї зложені човна поодиноких товариств. Все тут відбуває ся без найменшої величавости.

Обовязок учителїв сповнюють самі ученики, котрі підчас ученя називають ся капітанами.

Здаєсь нїякий рід спорту не вимагає такої майстерскої вправи, як плавба. Тут грає ролю незвичайне напружене цїлого тїла і системи нервової. Коли плавба відбуває ся вісїмками, кождий мусить з напруженєм вдивляти ся в плече свого товариша, щоби від него відбирати такт. Позаяк ритм весла, а наклонене тїла ріжнять ся між собою, тож треба певности великої, щоби в одній хвили відобрати ритм товариша і зрівноважити такти рук і цїлого тїла. Найвправнїйший весляр сїдає по заду човна, а другі мусять єго точно наслїдувати. Удари весла слїдують з коростию 32—34 на одну мінуту.

Приманливо представляють ся ті водяні перегони. Мов птицї уганяють човни. Весла в своїх порушенях подібні до вахлярів. В одній хвилї чути разом тілько одно плюскане осьми весел.

Оден студент з фізиольоґічної робітнї професора Фостера, так оповідає о послїдних перегонах, котрі відбулись поміж унїверзитами Oxford і Cambridge: „Не в силї я описати Вам ті прояви радости, при узнаню, та овациї, якими нагороджено нас яко витяжцїв унїверситету з Oxford. Одушевлене було так велике, що з великої радости тратилисьмо сьвідомість всего.“ І дійсно, нїяка нагорода на поли умисловім не може так вдоволити студента анґлїйского, як побіда фізичної сили. У клясичних Ґреків належало би шукати порівнаня і анальоґії. (Дальше буде.)

В канцеляриї „Руского Товариства педаґоґічного“

улиця Театиньска ч. 19, можна купити слідуючі видання:

1) Образкові видання.

Зьвіринець, Гостинець, Забавки, Менажерия по . . . . . 10 кр.
Василь Чайченко: Робінзон, нове розширене видане . . . 40 „
Кость Федьків: Кіточка і Півочки . . . . . 20 „
Франко: Дис Мікиць 2-ге цілком перероблене видане . . . 50 „
„ Пригоди Дон Кіхоть 2-ге перероблене видане . . . 40 „
Наші звірята . . . . . 40 „
Діточі вигадки ч. 1 і 2 . . . . . 30 „
Забавки для дітий . . . . . 40 „
Мала менажерия . . . . . 35 „
Велика менажерия . . . . . 40 „
Наши діти ч. I. і ч. II. по . . . . . 40 „
Михайло Старицкий: Казки Андерсона ч. 1, 2, 3, 4 і 5 по . . 25 „
Казки народні ч. 1, 2 по . . . . . 25 „
Остап Макарушка: Байки братів Ґрімків . . . . . 25 „
Любомір Селиньский: Байки Ерґчмайнова . . . . . 25 „

2) Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправи . . . 10 „
Остап Макарушка: Катеця мельник 2 розширене видане . . . 20 „
Ів. Франко: Абу каємові Капці . . . . . 20 „
„ Що вьіра говорила . . . . . 40 „
Учитель на р. 1890—1899 по . . . . . 2 кр.
Дзвінок на р. 1892, 1899 по . . . . . 3 кр.
Ів. Левицкий: Посьвята, Різдвяні оповіди . . . . . 10 кр.
Вол. Шухевич: Зашевк шкільри . . . . . 20 „
„ Від Бескиць до Алдів . . . . . 10 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Кобзар; Дві оповідання по . . . 5 „
„ Дума про княгиню Кобзаря . . . . . 5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, дванаїсь для дітий з фарбами. 10 „
Леоніда Глібова: Байки . . . . . 5 „
Дніпрової Чайки; Казка про сонце та про сонце; Пісьмо по . 5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Дванаїсь з фарбами . . 10 „
„ Коза дереза . . . . . 60 „
Маша етнографічна Україна-Руси . . . . . 20 „
Гордієнко Картасенці і Ряжелки . . . . . 20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землі . . . . . 60 „
Барановский. Приказки до іменів . . . . . 20 „
Молитвенник народний, з цілостно оправленний по 15 кр. і . . 20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка істория педаґоґії . . . . . 60 „
Василь В—р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до країн великанів 25 „
„ „ „ „ „ „ „ лілипутів 25 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-українського письменства 15 „
Мальота. Без родини . . . . . 40 „
Віра Лебедева. Прогульки . . . . . 5 „
„ „ Малі герої і Гостинець дітям по . . . . . 25 „
Др. Мандибур. Оґієнїя . . . . . 35 „
Сальо. Непос для III. кл. шк. . . . . 65 „
А. К. Робінзон неілюстрований . . . . . 20 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla katechizyi ukolnej . . . 50 „
Тарас Шевченко. Кобзар для молодіжи . . . . . 1.20 кр.
„ „ „ „ дітий по . . . . . 20 кр.
Др. Пачовский Мих. Заклітки до науки рускої мови в середних школах 30 „
„ „ Бесіди і думки . . . . . 10 „
Ант. Глодзіньский. Огород шкільний . . . . . 60 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий . . . . . 20 „
Іван Сиілка. На чужині . . . . . 20 „
Оповідання для дітий . . . . . 20 „
Михайло Коцюбиньский. Оповідання . . . . . 20 „
Олекса Катренко. Оповідання . . . . . 20 „

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 5. Львів 5. марта 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Роди найбільше уживаних способів читаня.

[Конець.]

А) Приготовляючі вправи.

Приймаємо, що елемента, на підставі котрих приступаємо до науки писаня і читаня, суть знані.

Елемента ті містять ся в живій мові ученика. Науку зачинаємо від виразного, поправного виголошуваня. Наколи знаходимо, що ученики недокладно говорять, стараємо ся вправити їх орудія мови і слух заострити. Ученики бедуть взір з мови учителя. Говорить він виразно, з відповідним виголошенем, то ученики вслухують ся і мають добрий взорець. Через веденє розговорів, поправлюванє мови учеників, набирають они вправи. Початкові приготованя мусять попереджати науку читаня і писаня. Ученики говорять вправдї реченями, але реченє є для них нероздїльною цїлостию. Приготовляюча наука каже для того реченя розкладати на слова. Реченя винимаємо з обговореного предмету, що служить до науки з погляду. Подїл реченя на слова можемо узмисловляти крисками або числити на пальцях. По переведеню сего подїлу слїдує розклад слів на склади а тих на звуки.

Вагу треба положити на роздїл слів на склади а тих на звуки і склад звуків в склади а тих в слова.

Се можна переводити на ріжні способи: Всї слова даного реченя розкладає ся на голоси, або вибирає ся відповідні слова з реченя і розкладає ся їх, або оден голос віддїлює ся з кількох слів. Послїдний спосіб є найпрактичнїйший при початковій науцї.

Скоро ученики набрали вправи в розкладаню слів долучує ся вправи в складаню. Сей спосіб поступованя є важний, бо розклад на голоси з памяти є вже властивим читанем без знаня знаків. Ученик пізнасть знаки писарскі і научить ся їх писати, тогди може вже читати і писати. Непевність в розоз-

раню слів на голоси з памяти утрудняє пізнїйше читанє і писанє, як знов певність в розбираню підпомагає. Уста учителя суть до тепер книжкою, з котрої ученики читають.

Вправи тої не треба так довго залишати, доки ученики не наберуть певности з яких і з кілько голосів слово ся складає і в якім порядку голоси сї наступають.

Які приготованя потрібні до науки писаня залежить від азбуки. Складовими частями азбуки суть лїнії простовисні, поземі, скісні, лукові і т. ч. Наука ся не має опирати ся на мертвім копіованю крисок, мусять они бути получені в рисунок якогось предмету пр. простовисні і поземі в рисунок драбини, ліжка, грабель, стола, овальні в яйце, яблока і т. и.

Вправляючи учеників в рисованю даних предметів маємо аналїтичні материял для науки писаня.

Наведені приготованя треба перевести нім приступимо до властивої науки писаня і читаня.

Б) Властива наука.

На першім степени подає ся предмет або образ єго, котрого назва має служити нам за підставове (нормальне) слово. Через подане предмету маємо материял до розговору і будимо у учеників занятє. Довге обговоренє, неначе ведене науки з погляду на сей темат є злишне. По переведеню на даний темат розговору, висказують ученики на поставлені через учителя питанє свої гадки короткими реченями. Реченє, що зачинає ся від підставового (нормального) слова, бере учитель за підставу. Підставове слово розбирає на звуки і відділює потрібний голос.

На другім степени мають ученики пізнати знак (букву) на даний голос. Що слово складає ся з звуків, з яких і з кількох се знають. Тепер самі пізнають, що поодинокі букви суть знаками на поодинокі голоси. Треба вправляти їх в пізнаваню сих знаків і писаню а опісля в відчитованю їх. Називає ся їх не після назв, лише після голосів (звуків).

Як ся має поступати при вправлюваню учеників в розпізнаваню знаків і писаню се є річию техніки.

На третім степени наступає лученє пізнаного знаку на даний голос з попередно пізнаними знаками або властиве читанє. Найлекшими звуками до виговору суть голосозвуки, тож пізнанє їх попереджає пізнанє співзвуків. Пізнавши даний співзвук лучить ся єго з голосозвуком без називаня осібного співзвука, лише голос єго опирає ся на голозвуцї або наступає вимовленє даного голосу по самозвуцї пр. ма, ам; ме — ем — мі — ім, і т. д.

На четвертім степени учать ся дїти творення нових слів на підставі пізнаних звуків і їх знаків, відчитувати їх з таблицї і писаня.

Пятий степень занимає диктат. З початку висказане слово більше складове розбирають ученики з памяти на склади а ті на звуки а опісля пишуть. Односкладові слова, в яких два співзвуки опирають ся о самозвук або оден співзвук попереджає голосозвук а другий слїдує за ним, суть труднїйші і наступають длятого пізнїйше, коли вже ученики набрали вправи.

Від часу до часу треба повтаряти пізнаний вже материял а до сего найлучше надає ся диктат, котрий обіймав би попередно пізнаний материял.

Вправа в писаню може опирати ся в части на підставі переписуваня з таблиці або книжки, в части після диктату а в части самостійно.

При цїлій науцї части ґрафічної може учитель обійти ся без книжки а навіть вказане є, опираючись на порядку вказанім в книжці, уживати єї до читаня як написане. Ученики легко запамятують слова і порядок їх з книжки а наколи учитель часто до повтурюваня уживає книжки місто уважати і читати з неї, рецитують ученики на память. О правдї сего можемо пересьвідчити ся, прислухуючи ся ученикам, вертаючим зі школи як рецитують цїлі уступи на память.

По пізнаню цїлої части ґрафічної може наступити читане азбуки після порядку.

ПРИМІР:

Ціль: пізнане звука *ц*.

Повістка. Ходив цапок на пасовиско. Пастушки бавили ся з ним та научили єго дуцати. Коли котрий з хлопцїв нахилив ся до него, то цапок зараз рогами до него. Повно потїхи було з цапка. Вертав цап з пасовиска через село. При дорозї під деревом сидїв на колодцї умучений подорожний. Заснув він з умученя і покивував головою. Цапок думав, що подорожний хоче ся бавити з ним, нахилив голову, та дуц подорожного. Сьміялись хлопцї, але не до сьміху було умученому подорожному.

Відпитане повістки, — котру оповість учитель день поперед, — нїм приступить до науки букви *ц*:

I. Образець. — Як зове ся се зьвіря? Чим дуцає цап? На котрій части тїла суть уміщені роги? Чим є покрите тїло цапа? Які суть ноги? Який хвіст? Чим живить ся цап? Який хосен маємо з цапів?

II. Подумайте о цапах і скажіть! Цапи мають роги.

Повільне і голосне виголошене — хоральне і поодинчо. Розбір реченя на слова. Розбір слова основного; цапи на склади а склад *ца* на звуки *ц*, *а*. Котрий звук є вам знаний в тім складї? Котрий не знаний?

Написане знаку на звук *ц*. Ученики писали вже *и*, тож учитель пише *и*, каже відчитати і з сего знака переходить до написаня *ц*. Омовлене поступованя. Ученики пишуть сей знак.

III. лучене звука *ц* з знаними голосозвуками:

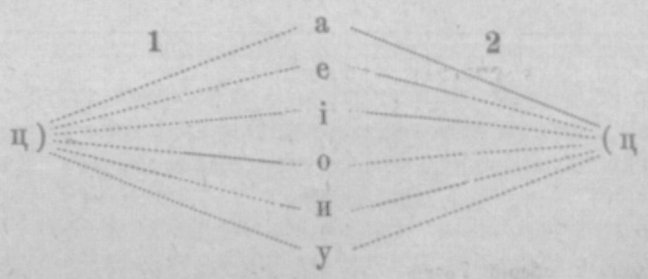

IV. і V. Диктат: ци — га — ни, ци — три — на, на у — ли — ци гу — си, на па — ли — ци.

VI. Відчитане, коректа, задане.

Не все зачинає учитель від повістки. В поданім взірци є повістка і обговорене образця, однак можна ся вдоволити самим обговоренєм образця, аби ввести основне (нормальне) слово.

Диктат служить до утреваленя пізнаного материялу і повторення попередно взятого, а можна для відміни зарадити відчитуване з книжки, з таблиці або відписуване.

В Самборі 20. жовтня 1900 р.

Т. Б.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

З XVII. в. не міг я більше букварів знайти, може де і суть але бібліографам не знані. В бібліотеці Оссолїньских знаходить ся ось який буквар, якого заголовок звучить:

„Бꙋкварꙑ, мꙋꙁыка словѣнскаго,
Чтенїю писанїалѣ оучити ся
хотащимъ. къ полꙁнѣе рѣкоположенїю.

Изда ся ѥ Окитлан Благочестивнїа
Прѣсвятаа Бцѣ: тріанїмі Иноковъ
Чинꙋ с. Василїа Великаа.

Ѥ Сꙋпрасльѣ
лѣта ѿ Рожⷭ: Хва: ѧѱи (1715) *)

Карток 35 ненумерованих; мала 8-ка; картка титулова обведена порошою вінєткою, як і по кождій точці вінєтка; кожде речене відділене від себе. На оборотній стороні дереворит представляє Ісуса Христа сидячого яко царя.

*) Супрасль в губернії Гродненській на Литві.

Кожда картка обведена і украшена вінеткою — (обмарґінесована).

На другій картці verso і recto: Бꙋквар или писмена; під тим Азꙋка велика, під нею мала. Дальше ідуть: verso і recto: „Слогы двописменнїи ѿ согласныхъ начинаеми.“ В азбучнім порядку і то так:

Ба, бе, би, бо, бꙋ
Ва, ве, ви, во, вꙋ.

Картка 3. Слоги трописменнїи
так: Бла — бле — бли — бло — блꙋ
Вла — вле — вли — вло — влꙋ і т. и.

Картка 4. Бра — бре — бри — бро — брꙋ і т. и.

Картка 5. verso Во "Исправленїе ꙗзыка отрочатъ слогы словесъ подъ тытлами.

Отже є так: А, яко наголовок, а під ним verso кілька імен скорочених. Відтак Б, і т. д. цїла азбука.

К. 9. г. і v. „Молитвы оутренїи. отрочати хрїстїаскомꙋ.“ Всї молитви як в кождій книжцї до моленя, при „Вірую“ є наголовок;

recto: Исповїданїе православнымъ Вѣры перваго и втораго Собора.

К. 17. г. Гимни в неделю на оутренїи к самомꙋ Гꙋ. Іс. Хрꙋ.

В дальшій части молитви перед обідом і по обідї, перед вечерию і по вечері. Молитви на „сонъ грядꙋщемꙋ отрочати“, Десяти словїе или десять заповїдей“, Седмъ таинъ“, Седмъ грѣховъ головныхъ, цноты тым хрїхом противнї. „Сповїдь покшехная“, „Актъ вїры“ (ту уживає вираженя „що кольвек“. В дальшій части г. „Наказане дѣтямъ како Родителей почитати“. Є се пояснене до четвертої заповіди Божої. Язик церковний зближений до народного. Буквар закінчений „Числом старославянским і короткою вінеткою“. В тім букварі друк церковний зближений до гражданки. Деякі букви великі украшені.

О тім букварі більше не говорю, бо нема в ним нїчого характеристичного; перейду до другого.

„Бꙋквар ꙗзыка славенскаго чести и писати оучащимся, в полезное рꙋковожденїе за тꙋпом издаде ся въ обители почаевской тщанїем монаховъ. Чина с: Васї: Вї: Рокꙋ Бж ѧѱз (1760). 8-ка. Карток 38. ненумеровані.

Картка титулова окрашена вінетою з одного боку св. Кирил, з другого св. Методій. На оборотній сторонї образець представляючий Покров Пресвя. Діви. Сей буквар зовсїм ідентичний з попереднім, з тою тілько ріжницею, що при молитвах суть образки Бого-Матери, і Ісуса Христа. Кромі того на закінченю „при числѣ согласїе“ суть числа церковні, під тими арабскі а під ними Рим.-цек. і то так:

А. в. г.
1. 2. 3.
I. II. III. і т. д. аж до міліона. — То вже поступ.

(Дальше буде.)

Справоздане з загальних зборів Товариства „Шкільна Поміч“ в Самборі за рік 1899.

Дня 14. н. ст. лютого 1900 р. відбули ся загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ в Самборі.

У вступній промові підніс голова Товариства, о. М. Ортиньский ціль сего Товариства а іменно, що має оно ділати в двох напрямах: 1) підпомагати бідну шкільну молодїж, заосмотрюючи єї в книжки, прилади до науки та убране; 2) удержувати бурсу, в котрій за-для браку такої інституциї в Самборі, могла би бідна молодїж найти приміщене.

Товариство сповняло совітно приняту задачу після можности і впливів материяльних.

Впливи материяльні опирались 1) на доходї з членьских вкладок (1 корона річно), з добровільних датків, субвенций В. Сойму, Ради повітової в Самборі, Ради міста Самбора, щадницї Самбірскої і других. Заходом сего Товариства удержувано бурсу в нанятім домі за 250 злр. річного чиншу, де найшло приміщене 26 учеників шкіл народних, двох семінарні учит., що повнять надзір і одного з ґімназиї. Самбір, столиця Підгіря, полишивсь по всїх містах східної Галичини, позаду і крім „Шкільної Помочи“ не має доси иньшої бурси анї жадних капіталів, тому заслугує на особливше узглядненє, вимагає напруженої працї, аби можна було бодай з часом зділати се, що доси було занедбане. Лучше пізно ніж нїколи.

Опісля наступило справоздане секретаря, п. Будзїньского, котрий реферував справу хвилевих підмох удїлених бідним ученикам. Між хвилевими підмогами запримітили ми підмогу брацтва церковного в Самборі а то тим радше, що під умілим проводом п. Будзїньского заслужили собі молоденькі бурсаки і другі школярі рускої школи народної на признане. За старанем п. Будзіньского учителя школи вправ вивчились дїти лїтургічних пісень і що недїлї та сьвята в часї сьпіваної Служби Божої любоватись можемо гармонійним сьпівом молоденьких голосів. П. Топольницкий, надкомісар скарбовий, яко скарбник, здавав справу з стану каси. Виказав нам, що Товариство мусить добре погрудитись около збираня фондів, щоби продовжати начате дїло, але не упадаємо на дусї, бо віримо в жертволюбивість патріотів, котрі узнаючи користну дїяльність сего Товариства, поспішать з помочию. Рахунки провірено, найдено все в порядку та удїлено видїлови абсолюторию. Товариство внесло вже на сей рік прошене до Сойму о більшу підпомогу. Доси одержувало Товариство підпомогу яко Шк. Поміч, що дїлає хвилевою підмогою, а в сїм роцї просить о підмогу більшу з огляду на удержуване бурси. Сподїємось, що просьба ся буде вислухана, тим більше, що бурсу удержує Товариство вже три лїта і виказує дїйсну єї потребу.

Дуже важною річию є, аби Товариство наше могло усталитись, могло прийти бодай до малої реальности. Сором Самбірщинї і цїлому Підгірю, що оно не має доси бодай деревяної хати на бурсу. Дотеперішний досьвід показує, що тілько лїт минуло, а бурси в Самборі не було та нема і сама не повстане, добродїїв, котрі би власними фондами се дїло здвигли, доси не було,

а годї чекати. Тому загальні збори ухвалили підприняти слїдуючу акцию: З огляду, що Товариство „Шкільна Поміч“ платить річно 480 корон чиншу за бурсу крім других додатків, тому, задумує оно просити ВП. Земляків о процентову позичку на акциї по 25 зр., вплачувані або разом або по 5 зр. місячно в пяти ратах. Що року вильосовало би Товариство десять акций. За 3.000 зр. можемо на разї мати свою хату, а коли б наше Товариство призбирало сим способом гроший, то в 12 лїтах сплачуванем чиншу і проценту могли би ми прийти до своєї хати. 120 акций по 25 зр. чей призбираємо. Збори ухвалили оголосити сей плян прилюдно, аби ВП. Родимцї знали, що видїл не щадить працї нї часу около придбаня власної хати, а просить лиш о процентову позичку, обезпечену на реальности в будуччинї набутій.

До нового видїлу війшли: о. М. Ортиньский, яко голова; Клим Топольницкий, яко скарбник; П. Будзїньский, яко секретар; Т. Біленьский, О. І. Гмитрик, Саварин і Сїлецкий, яко видїлові.

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

III.

Найзнаменитші заведеня виховуючі в Анґлїї чим раз більше розширюють терени для забав. „College“ мають з кождим роком більше членів. Поле, котре до недавна єще лежало відлогом, стало ся днесь провідником і взором для цїлого майже сьвіта.

В „Harrow-i“ стріляно з луку в минувшім столїтю. Єще днесь можна оглядати стрілу, якою нагороджувано витязя. Доперва на початках сего столїтя сталось веслярство спортом, забавою старших і молодих і головним средством фізичного вихованя.

Славні перегони поміж унїверзитетами „Oxford та Cambridge“ сягають початків року 1856. Факт той о стілько важний, що можна надїятись в недовзї і у нас радикальної зміни фізичного вихованя. Конечним услівем єсть научитись наслїдувати Анґлїю. Визискувати час та жити житєм дїйстно европейским, заховуючи при тім пошану та любов для минувшини. О много користнїйшою є справа провадженя ся молодїжи в Анґлїї, чим у нас. Там молодець перебуває більшу часть дня на свободї загартовуючи своє тїло в спортових забавах.

Бунти поміж молодежию анґлїйскою майже нечувані. Вправи тїла суть знаменитим средством на успокоєнє та вздержаність сили і буйности

молодечої, утома знаменитою захороною против не одному лиху, а атлетичні забави вишколюють незрівнану карність.

В Анґлії не уважають професори се за уняте своєї поваги бавитись з молодїжню. Учителї шкіл висших суть головними провідниками всяких забав. Маленьке зіставлене статистичне викаже ріжницю поміж учительством анґлійским, а другим.

Хто хоче в Анґлії зістати учителем, оповіщує се в специяльних часописях. В краю, де правительство не занимаєсь вихованєм, де нема мінїністерства просьвіти, котре би занималось правильним функционованєм унїверзитетів та шкіл, де ціла справа вихованя спочиває в руках приватних, там посередництво є конечне.

Послїдний спис липневий зачинають професори математики з „Cambridge", дальше слїдують професори фізики і наук природних. Лїста їх обнимає 28. Крім імени і назвиска подані там зложені іспити, вік, практика учительска, жадана заплата і т. д. если умів учити забав спортових додана замітка: „athelic".

По тім слїдує: „classical tripos", та, котрі на унїверзитетї в „Cambridge" одержали академічний степень. Число їх звичайно виносить: 27, з котрих 15 уквалїфікованих до ученя забав спортових.

Оден оголошує ся яко „full blue". Значить: за унїверзитетских часів репрезентував він свій унїверситет в борбі против Oxford. Се найбільша почесть, о якій може мріти студент анґлійский.

Має він право носити на капелюсї відзнаку свого унїверситету. Ся відзнака знаменує „щасливого вибранця", яко силача і зручного борця. Тої почести не зрікаєсь він нїколи. Анґлїя не має специяльних учителїв ґімнастики.

IV.

Не далекий час, а спорт веслярский обійме здаєсь і унїверзитети иньших держав. Убожество тут не видержить критики, бож если приглянемось близше тій забаві, дійдемо до висновку, що она зрівноважить ся з видатком гри в білярд.

В Cambridge платить член клюбу веслярского піврічно 30—40 лїрів. За „fottball" 5—6 лїрів, а за біг еще менче. Урядженє примітивного клюбу єсть також дуже дешеве. Човни, хотяй дорожші, старчать на довгий час.

В Італїї сама молодїж завела виховане фізичне. Початок в тім напрямі зробили студенти туриньскі. Професори поперли ту гадку, жертвуючи дорогоцїнну чашу для першого весляра-витязя. Заведенє ґімнастичне в Турині належить до перворядних в Европі. Італїйский „клюб альпейский", заложений „Sell-ею", може нинї рівнати ся з кождим иньшим так що до числа членів, вартости публїкаций і доходів. Італїйский „Rowing Club" зістав заложений веслярским товариством „Po".

Нинї маємо в Турині шість товариств веслярских, котрих майно перевисшає 80.000 лїрів. По Турині слїдують: Пацеца, Венеция, Рим, Павія, та Ґенуя.

Очевидець так описує послїдні перегони на човнах поміж студентами унїверситетів з Павії і Турину:

Чорні товпи народу заповнили береги Паду. Від часу до часу відзивають ся прояви незвичайної радости. Се знак, що являють ся човна з студентами. Громи оплесків витають щасливців.

V.

Не оден може закинути, що при такім „спортовім житю“, студенти занедбують науку. Противно, дотепер не було случаїв, щоби ті, котрі бавлять ся перепадали при іспитах. В Турині майже всї витязї поздавали іспити з знаменитим успіхом. Спорт управлюваний мірно єсть навіть помочию в науках. Щоби здати собі точно справу, о скілько „запаленці“ спортові тратять на науцї, мусимо звернути увагу, що: більшість молодіжи записує ся на унїверзитет ради степеня докторского. Викази статистичні доставляють осібних доказів.

Недостача учителїв дає ся відчувати в Італії більше, чим в иньших державах Европи. За то мають достаточне число адвокатів, лїкарів, сьвященників. Єсть се обява анормальна. Скількість учащаючих на унїверзитетах, не відповідає дїйстній потребі краю.

Що велике число дипльомів докторских не причиняє ся до більшого руху научного, доказом статистичні виводи, котрі сьвідчать, що приміром в північних провінциях італїйских, де найбільше дипльомованих, проява наукова найменша. Панки осягнувши степені докторскі, жиють свобідно, та без жури, в своїх хуторах.

Від р. 1871 число студентів унїверзитетів не відповідає зовсїм приростови населеня. Доказ, що стан погіршає ся. Важну ролю грає тут і та обставина, що занятя промислові в Італії приносять о много менше доходів, чим в иньших краях европейских.

Наколи би змінено методу вихованя фізичного, менше учеників осягало би свідоцтво зрілости, а тим самим меншало би число студентів унїверзитету. Не було би се ніяким для держави нещастєм, позаяк лишила би ся достаточна скількість слухачів.

Правдивим добродїйством для краю було би фактичне занятє ся квестию вихованя фізичного. Молодїж стала би ся бодрою, предприємчивою і меткою. Поступ стане ся певнїйший, наколи молодїж набере більше віри в свої сили, без чого немислиме житє торговельне та промислове. В Італії єсть рішучо забогато „жиючих з пера“. Улекшенє при іспитах зрілости, якого многі бажають, промостить дорогу тим многим, котрі не мають нїякого сталого занятя.

Напрям, котрий володїє теперішними школами, ріжнородність викладаних предметів, незвичайна потрібність плянів наукових, а особливо безрадність родичів, довели, що в школах учать безусловно за богато. Ум ученика тупіє, а тїло нидїє. Житє студентів унїверзитету єсть також дуже нужденне.

В унїверзитетах італїйских майже нїчого не робить ся для вихованя фізичного. Житє студентів пливе серед найгірших условин гігієнічних. Слухачі перебувають більшу часть дня в лихих салях викладових. Було би доконче пожаданим, щоби в містах, в котрих суть заведеня наукові, введено в житє ґімнастичні салї, та місця для спортових забав. Обмежити години злишних

предметів, та виставних ґабінетів, а справа полагоджена би була без обтяженя буджету.

Була би се дуже сумнївна мрія, наколи би бажало ся в тім напрямі наглої реформи. Звичаї та віруваня народів не дадуть ся перемінювати нагло, однак витревалість з часом поконує найбільший обскурантизм. Поправа вихованя фізичного повинна вийти з університетів. Тож се цїха людскої вдачі, що молодші наслїдують старших. За університетами пішли би школи середні, дальше народні.

Замилованє, привичка до спорту, благородна жажда загартованя тїла обняла би нарід, котрий міг би з часом стати на рівні під тим взглядом з Анґлїєю.

ГЛАВА IV.

Заведеня виховуючі (colleges); подїл годин в школах анґлїйских а в других державах.

I.

Майже всї Анґлїйцї перебувають в часах молодости в заведенях виховуючих (colleges). О скілько користно впливають „colleges“ на анґлїйску молодїж, бачимо з того, що виносять з відтам крім знаня, також почутє личної гідности та независимости. Анґлїйцї менше учать ся як ми, а однак почутє самостїйного дїланя єсть у них розвинене в далеко більшій степени. Щоби пересьвідчити ся в який спосіб виробляють Анґлїйцї у своїх вихованцїв індивідуальну енерґію, замилованє і почутє обовязку, приглянемо ся анґлїйским школам.

Коли майже у всїх державах европейских справою вихованя занимають ся родини, в Анґлїї тую задачу сповняють „colleges“.

Приглянемо ся одному з таких взірцевих заведень т. зв.: „Asham school“ в місті Bournemouth. Управитель того заведеня є Rex. H. West.

Заведенє єсть се величава будова в стилю ґотицкім; вже з далека доходять з відтам веселі голоси дїтвори. Rev. H. West, се одна з тих симпатичних личностий, які часто подибуємо в Анґлїї. В початках занимав ся він інжинерию, опісля став духовником, а в кінци заложив „colleges“. Слухаючи сего чоловіка, а порівнуючи з нашими обставинами, не хоче ся вірити, щоби чоловік такого знаня, посьвятив ся вихованю дїтвори. В Анґлїї однак, чоловік такий занимає так видне становиско, о яким тілько високо образований мріти може. Заведенє складає ся з двох величавих будівель. Більшу часть замешкує управитель з молодшими вихованцями. В городї знаходять ся великі салї, призначені до забав в часї непогоди. Незвичайна вічливість, чемність в поведеню, такт при забавах, природний порядок, ось і головні враженя, які подають вихованцї.

Rev. Mr. H. Wek запевнює: „если мая ся хлопцїв дїйстно виховувати, належить з ними поступати як з людьми зрілими“. В тій цїли уряджує в своїм заведеню забави і танцї, на котрі запрошує найінтелїґентнїйші родини Bournemouth-у, а навіть панянки, щоби хлопцї навикали до товариской вічливости.

Недалеко заведеня знаходить ся великий луг, на котрим забавляють ся пилкою, грою „criket-a“ і т, д. Тут вправляють в борбовництві, а старші суть знаменитими веслярами.

II.

Найстарше заведенє в Анґлії єсть відай „Winchester College“, заложене в р. 1382.

Дальше заведенє в Eton, з початків XV столїтя.

Великі заведеня виховуючі суть віддалені від великих міст, а своєю скількостию будівель мають самі вигляд окремих міст.

Подорожним, що прямують з Льондону на північ, представляють ся уже з далека вершки дерев, вежі костела. Дальше бачимо, заведенє, біблїотеку, музеї, ґотицку каплицю, мешканє управителя. На вершку горбика виднїють хатинки учеників і учителїв. Суть то малі будівлї з червоної цегли. В кождій хатинї жиє 10—20 хлопцїв. Єсть се заведенє „Harrow“. Так в Гарров як і Єтон кождий ученик має свою комнатку. Заведенє зістає під головною управою ради надзираючої.

Величаву браму головного входу украшає статуя одного з давних анґлїйских королїв.

За муром заведеня бачимо городи, бесїдки, а подальше вють ся доріжки, окружаючі ґотицкі домики.

Якесь дивне чувство налягає на душу, наколи згадаємо, що за тими маленькими віконцями суть комнатки, а в тих мешкають тисячі синів найзнаменитших родин анґлїйских, та що перед нами одно з найстарших заведень в Европі. Се дїйстно твердиня, ховаюча в своїм нутрі клясичне вихованє. І здаєсь твердиня нездобута, як довго будуть з неї виходити мужі подібні „Gladston-ам ma Scheley-ам, котрі не тілько провід дають своїй вітчинї, але і керманичать цїлим сьвітом.

При кождім заведеню суть великі площі для забав. Цїле заведенє і кожда хатина мають свої окремі терени до гри в пилку „lawn-tennis і cricketta“.

Дуже інтересною єсть прогулька Тамізою з Єтон до Льондону. Береги Тамізи овиті густими вербовими лїсками, в глубинї краєвиду старинні будівлї, поміж котрими визначуєсь замок „Windsorcastle“, з своїми імпонуючими вежами. Той величавий краєвид гудить, шумить житєм молодїжи. Она тут панує на своїх човнах, дає повну пільгу своїй здоровій та щасливій молодости. Спомини бувальщини суть для Анґлїйцїв дїйстними святощами.

Викладові салї научних заведень дивно дїлають на чужинця. Столи, лавки, катедри, двері, стїни, стелї почертані тисячними написами. Лавки дубові ушкоджені. Многі сковані желїзними обручами. Яку-ж вартість мають подібного рода знаряди? Чи Анґлїйцї не могли би урядити своїх научних заведень навіть виставно? На тих лавках сидїли безсмертні мужі Анґлії, як: „Palmerston, Pell, Buron, Glarstom“, тож річ ясна длячого ті предмети суть так цїнні для Анґлїйцїв. А скілько почести вливають ті спомини в молодечі серця вихованцїв, злишно доводити!

До найзнаменитших заведень виховуючих належить безперечно „Winchester“, заложене в р. 1382. Великаньскі мури нагадують твердиню, котра завдяки своєї будови перетрівала часи революциї.

При вході на брамі видніє напись: „Manners manyth Man“ (добре виховане творить чоловіка). Ся засада одного з найзнаменитших заведень в Анґлії обовязує майже всї школи. Цїла будова нагадує віки середні. Уже в брамі треба зігнутись у двоє, така она низька. Будівля з вні виглядає поважно і суворо; стиль єї ґотицкий. Не бачимо тут злишних украшень, переладованя, та дісонансу будівляного. Гармонія, східність всего, надає тому заведеню еще більше поваги. Фіґури украшені артистично на взір мозаіки. Каплиця з старинними вікнами. Стіни викладані мідяною бляхою. На них вижолоблені імена „Wykchamist-ib“ (учеників від імени фундатора), котрі проляли кров за вітчину майже у всїх частях сьвіта.

(Дальше буде).

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Засїданє Видїлу Руского Товариства педаґоґічного у Львові відбулось 3. Марта 1900 р. під проводом Голови дир. Ед. Харкевича.

1. Голова Видїлу підніс заслуги покійного голови філїї станіславівскої проф. Андрія Шахповича — а Видїл почтив память єго через повстанє. Голова подав також до відомости Видїлу, що до вдови по бл. п. Шаховичу вислав телеґраму кондоленцийну.

2. Відчитано і принято реґулямін для філїй і формуляр для річних справоздань філїй. Реґулямін і формуляр будуть розіслані філїям.

3. Ухвалено отворити курс для тих учительок і учителїв, котрі хотїлиб підготовитись до іспиту для шкіл видїлових (особливо з язика руского).

5. Ухвалено отворити безплатний недїльний пополудневий курс анальфабетів для мужчин і женщин.

5. Принято 17 нових членів.

6. Ухвалено вислати делеґата від Головного Видїлу на загальні збори філїї Рогатиньскої.

Всячина.

— Головний Видїл руского педаґоґічного Товариства у Львові звертаєсь з уклїнною просьбою до всїх тих Вп. Добродїїв, що зволили тогід приняти в розпродаж цеголки на річ Бурси товариства, щоби прислали убирані лепти як найскорше, а нероспродані цеголки, щоби задержали у себе, позаяк

Вис. ц. к. Намістництво продовжило позволене на збиране добровільних складок до кінця жовтня 190). — При тій нагоді пригадуєсь тимже мужам довіря, щоби звозили з'єднувати нових членів для товариства, бо єго дальший розвій залежать лише від збільшеня числа членів, тай вкінци сегорічні Загальні Збори, що мають відбути ся в Станиславові, повинні випасти з огляду та таке поважне становище Товариства і єго змаганя, вже величаво, та дати наглядний доказ, що руска суспільність вже добре поняла єго цїль і значінє на поли шкільництва.

— „За сиротою Бог з калитою". Руске Товариство педаґоґічне розіслало при безкорисній помочи п. А. Хойнацкого рускі „Стїнні календарі" до всїх наших урядів парохияльних, долучаючи чек і карточку з приміткою; що весь дохід призначений на Бурсу руских сиріт („рускі сироти просять о малу лепту на свою Бурсу"), бо сподївало ся, що супротив сиріт не повинен нїхто руководитись „политическими убѣжденіями", позаяк питомцї Бурси бувають синами Русинів ріжних переконань, а до рускої ґімназиї чейже не ходять лише сини батьків „фонетических убѣжденій". А таки доси найшло ся 10 сьвящеників, що не тілько не приймили післаних їм календарів (по цїнї 15 кр.), але навіть замість удїлити малу милостиню витягаючим руки сиротам, подописували свої „примічанія" о „польскомъ жарґонѣ", се-б то о нашій мові, котрою говорить весь той нарід, що стоїть під їх духовою управою та в потї чола працює на хлїб насущний для цїлої суспільности.... Сумно! — Думаю, що таких „примірних" вже не найде ся більше, бо чей усїм нам звістно, що за сиротою (не лиш люди, але і) Бог з калитою!" — Х.

— Фреквенция в висших наукових заведенях. Мінїстерство віроісповідань і просьвіти оголосило справоздане з фреквенциї всїх висших заведень наукових в Австриї. З сего довідуємо ся, що число слухачів 8 унїверзитетів виносить з днем 1. грудня 1899 р. 16.775. В поодиноких унїверзитетах представляє ся фреквенция так: Відень — 6111 слухачів; Прага (ческий унїверз.) — 3112; Львів — 1996; Градець — 1591; Краків — 1293; Прага (нїмецкий унїверз.) — 1281; Інсбрук — 1022; Чернівцї — 379 слухачів. На богословский видїл було записаних 1018 звичайних слухачів і 153 надзв.; на правничий — 8326 звичайних і 924 надзв. слухачів; на лїкарский — 2729 звичайн. і 456 надзв.; на фільософічний видїл 2125 звич. і 1044 надзвичайних слухачів. Найбільшо слухачів числить правничий видїл в Відни, бо 3337, потім в Празї (ческий) — 1839 і у Львові — 1302 слухачів. На лїкарскім видїлї у Відни є записаних 1381 слухачів.

Фреквенция в 7 полїтехнїках збільшила ся сего року о 592 і виносить 4489 слухачів. З загального числа припадає на полїтехнїку у Відни — 1310, в Празї (ческа) — 1165, у Львові — 630, в Празї (нїмецка) — 559, в Берниї (нїм.) — 404, в Градцю — 368, в Берниї (ческа) — 53 слухачів.

В рільничій Академиї у Відни є записаних сего року 291 слухачів т. є. о 15 меньше як минулого року.

— Великі відкритя і винаходи. Анґлїйский учений, Альфред Р. Валяс, дїлить в своїм недавно виданім творі, відкритя і винаходи, що мають первородне значінє для людскости, на дві ґрупи: До першої зачислює відкритя і наукові здобутки від найдавнїйших часів по конець XVIII. столїтя, і тих є після него — 15, до другої відкритя і винаходи, довершені в XIX. віцї, яких після него є — 25. Першу ґрупу становлять: азбука, арабска система чисел, компас, штука друкарска, телескоп, барометер, тепломір, численє ріжничкове, закон ґравітациї, планетарна система, кружене крови, обчисленє скорости сьвітла і пізнанє принципияльних прав сили і пари, як також підстав хемії і науки про електричність. Другу ґрупу, що є славою XIX. столїтя, становлять: закон удержаня сили, теория мраки, спектроскоп, досьвід, що бакцилї є жерелом всяких недуг, телеґраф, фоноґраф, телефон, лучі Рентґена, правило орґанїчної еволюциї, закон періодичности первенцїв, кінематична теория ґазів, Кальвіна теория круженя материї, відкритє теориї ледівців в ґеольоґії, наука про початок і вік людского року, винахід знечулючих

средств, Лїстена противгнильне заосмотрюванє ран та вкінци введенє зелїзниць і пароходів.

— Галицкі учителї на париській виставі в 1900 р. У Львові завязав ся учительский комітет, що має намір устроїти спільну прогульку учителів з цїлого краю на виставу в Парижи. Зі Львова виїхала би она 15. або 16. липня, по дорозї прилучила би ся до неї решта участників, і через Відень, Лїнц, Сольногород, Інсбрук, Цїріх, Базилею, прибула би до Парижа. До від'їзду з Парижа тревала би прогулька 20 днїв, з чого припало би 10 днїв на побут в самім Парижи, а других десять на подорож з довшими перестанками у Відни і Інсбруцї. Кошти прогульки і удержаня обчислює комітет взагалї на 160—180 зр. Учителї промислових шкіл будуть мати імовірно вільний переїзд зелїзницями в границях Австриї, а зниженє цїни їзди на зелїзницях Швайцариї і Франциї, таке, що по-подорож не винесе їх більше як 130 зр.

— Подешевленє народної просьвіти. Рада шк. кр., котра орудує видавництвом руских книжок для народних шкіл (друк тих книжок має Наук. Товариство ім. Шевченка) предложила міністерству просьвіти до затвердженя знижку цїн тих книжок. — А іменно буде стояти: Вел. катехізм 40 кр. замість 44 кр., Школа народна ч. І. т. є. Буквар 20 кр. зам. 25 кр., Руска читанка видїлова 70 кр. зам. 80 кр., Граматика Коцовского і Огоновского 25 кр. зам. 30 кр., Школа народна ч. II. 25 кр. зам. 30 кр., Школа народна ч. III. 40 кр. зам. 50 кр., Школа нар. ч. IV. 50 кр. зам. 55 кр., Школа нар. ч. V. (для допоян. науки) 70 кр. зам. 90 кр., Рахунки 5 кр. зам. 6 кр. Тим способом Рада шк. вполила підношеному нераз бажаню, щоби шкільні книжки були дешевші, що неперечно причинить ся до успішнїйшого розповсюдженя просьвіти між народцями масами.

— Людність Австриї перед 100 лїтами, а днесь. Проф. А. Гікман подає такі дані. З початком сего віку числила монархія Австро-угорска 23 мілїонів жителїв, з кінцем віку числить она (враз з Босною і Герцоґовиною) 47 мілїонів. Долитавщина сама числила в 1800 р. $12^{3}/_{4}$ мілїона, нинї $26^{1}/_{2}$ мілїона. Угорщина — $10^{1}/_{3}$ міл. в 1800 р., тепер $19^{1}/_{2}$ міл. жителїв. Галичина (без Кракова і Люблина) на початку сего віка — $3^{1}/_{2}$ міл., нинї (враз з Краковом) $7^{1}/_{3}$ міл. В Чехії зросло число жителїв з 3 на $6^{2}/_{3}$ міл., на Мораві з $1^{1}/_{3}$ на $2^{1}/_{2}$, в Австриї Долїшній з 1 на 3 міл., в Буковинї з 300.000 на 730.000 жителїв. Процентовий зріст жителїв був найбільший на Шлеску (137%), відтак на Буковинї (124%), в Чехії (110%) і в Галичинї (109%). В альпейских краях помножилась людність значно меньше і так: в Сольногородї о 44%, Країнї о 46%, Тироли о 54%, Каринтиї о 62%, в Горішній Австриї о 73%. В Угорщинї виносить зріст 90%. Проф. Гікман начислив в Долитавщинї: Нїмців $9^{1}/_{2}$ мілїона (36%), Чехів 5,9+0.000 (22·0%), Поляків (на початку столїтя 2,650.000) 4.230.000 (16%), розуміє ся, (що до сего числа вжито також жидів), Русинів (на початку столїтя в цїлій монархії 1,900.000) $3^{1}/_{2}$ мілїона ($13^{1}/_{2}$%), (на Угорщинї крім того 430.000), Сербо-Хорватів (вчисливши Босну і Герцоґовину) $5^{1}/_{5}$ мілїона (з тих 710.000 в Австриї, 2,880.000 на Угорщинї, а $1^{1}/_{2}$ мілїона в Боснї і Герцоґовинї), Словенців (на початку столїтя 1 мілїон) $1^{2}/_{3}$ мілїона. Славян було проте в цїлій монархії на початку столїтя $10^{1}/_{2}$ мілїона, нинї 22,605.000 (48% всеї людности). З того припадає на Долитавщину 15,700.000 (59·9%), на Угорщину $5^{1}/_{2}$ мілїона ($27^{1}/_{2}$%), на Босну і Герцоґовину 1,570.000. Австрия числила проте взагалї на початку віку 23 мілїонів, нинї цїла монархія 48 мілїонів, з чого приходить на Долитавщину $46^{1}/_{2}$, на Угорщину $19^{1}/_{2}$, на Босну і Герцоґовину $1^{3}/_{4}$ мілїона. Італїянців числить Долитавщина 800.000, Румунів $^{1}/_{3}$ мілїона. Мадярів (і мадяронів) є $8^{1}/_{2}$ мілїона, Румунів (на Угорщинї) $2^{3}/_{4}$, Словаків, Сербів і Русинів $5^{1}/_{2}$ міл., Нїмців $2^{1}/_{5}$ мілїона.

— Середнї школи в Австриї в 1899/900 р. ґімназий 203, реальних 101, — разом 304. З тих державних 220, краєвих 35, міских 20, епіскопских 4, монастирских 13, фондацийних 3, приватних 9. З викладовим язиком нїмецким 170, ческим 77, польским 31, руским дві цїлі, дві вецїлі, сербско-хорватским 6, утраквістичних 11. Число ґімназиястів виносить 67.394, реалїстів 32.745, — разом 100.139. Кривда Русинів виражена тут в числах.

— **На цїлій земли жиє** 1500 мілїонів людий. Річно умирає людий понад 33 мілїони 390 тисяч, на годину около 3.800, що мінути 64, а що хвилї оден чоловік. Люди темної краски лиця жиють довше чим люди ясної краски; перші однакож частїйше підлягають епідеміям і заразливим недугам, чим послїдні. Люди, що прийшли на сьвіт на весні суть переважно здоровші і сильнїйші.

— **Величезне місто.** Недавно оголошена анґлїйска статистика подає, що Льондон після найновійшого спису людности, має 6,500.000 душ населеня. Число мешканців сего міста побільшає ся річно о 50.000 душ; що три мінути родить ся, а що пять мінут умирає одна особа. Довгота улиць Льондону виносить 13.000 кільометрів. 31% населеня не має сталого і зьпевного биту. В поліциї є занотованих 220.000 добре звістних проступників. Мешканцї сего міста з'їдають річно 400.000 волів, 1,500.000 баранів, 8 мілїонів всякого рода птиць, 400 міл. фунтів риби, 500 міл. остриг і випивають 1000 міл. гальб пива.

— **Супружа школа.** Ріжні вже є на сьвітї школи, але така, яку вітворила перед кількома роками панї Людвика Віліям в Новім Йорку, є цїлком новим явищем. Ся панї поставила собі за задачу учити женщини штуки.... супружого пожитя. Проґрама обіймає такі предмети, як: варене, шитє, удержуване порядку, заховуване краси, охорона здоровля жени і родини і т. и. Панї Віліям упевнює, що кожда єї ученица виходить з єї заведеня не лише з пересьвідченем потреби супружої згоди, але впрост з відразою незгідного пожитя і з цїлою сьвідомостию фатальних наслїдків, які виринають з домашної колотнечі. Впоювати сї послїдні пересьвідченя, є по думцї панї Віліям найтяжше, але є оно як-раз найважнїйшою задачию єї школи.

Штука, наука і лїтература.

— **Лїтературно Науковий Вістник**, книжка II. за лютий 1990 р. поміщує: „Наш альбом" Молитва, П. Кулїша. Гіпатія, Г. Комарова. Недбалість, Ф. Ганнусенька. Із поезий Грицька Кернеренка. Із поезий С. В. З днів журби, Марка В-а. — „Образки з гуцулького житя". І. Злодія зловили. II. Раз мати родила! — „Перехресні стежки" повість Івана Франка. — „Над усїх неморальні" оповідане Л. Катренка. — „Із оповідань Людвіка Тома" І. Тверді голови. II. Смерть. — „Із посмертних оповідань Ґі де Мопасана" І. Весняним вечером. II. Батько Мільон. III. Коло помершої. — „Атта Троль" Сон лїтної ночи. Поема Генріха Гайне. — „Розвід в минувшости і теперішности". З поводу нового нїмецкого кодекса. Подав П. Роднак. — „Новини нашої лїтератури" І. Повісти і оповіданя І. С. Левицкого, Л. Ч. П. Страшний ворог, книжка про горілку, Івана Липи. — „З російскої України" І. Сумний стан теперішнього українського театру. Драматичні „твора" Сластина, Гната, Хоткевича. — Журнал і публїка" написав Іван Франко. — „Хроніка і бібліоґрафія".

— **„Дзвінок"** ч. 3. з дня 5 лютого. Зміст: „О чім думали рицарі зі снїгу?" казка, нап. Евген Мандичевский. — „Пан полковник" комедийка в одній дії, Пльоверівної. — „З житя Новоселів" Александра Катренко. — „В Карцері" З. Є. — „Киселиця" нап. Стефан Пятка. — „Загадка". — „Дзвінок" виходить 5-го і 20-го кождого місяця. Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. чвертьрічно 75 кр. — Адрес Редакциї і Адміністрациї: Львів, ул. Театиньска ч. 19.

Відозва в справі курсів для шкіл виділових.

Одною з сущних недостач нашого народного житя, що виступає щораз більше на зверх в міру єго розвою, є мале, дуже мале обізнане з рідною письменностию і з історнєю нашого духового житя. До загальних сумних наслідів сеї недостачі прилучає ся ще з осібна і сей, що наука нашої рідної мови в школах — недомагає. Недомагає нераз не так з лихої волї тих, що радї би єї як найлучше учути, як більше для того, що підготовлене у них — не з їх вини — недостаточне, а придбане більшого підготованя дуже утруднене, особливож підготоване о власних силах без фахової підмоги.

Підручників маємо мало і не всї они відповідають потребі, — они й мало доступні, вчасти (як література Огоновского) вичерпані, або за подрібні, або за тяжкі для приватної науки. Не говорячи вже про недоступність для ширшої громади творів хоч би дуже многих первородних наших писателів. Тож не дивно, що сї недостачі підготованя виступають на зверх також при іспитах кваліфікацийних учительских, особливо — виділових, недостачі сего підготованя виступають: 1) в уривковости, фраґментарности сего підготованя, а нераз важні частини так давної і як і нової нашої письменности полишають ся зовсїм на боцї, нерушені; 2) навіть в переробленім материялї показуєсь поверховність, незрозуміне елементарних річий, односторонність або й фразеольоґія; 3) в призбираних доривочно, з ріжних боків відомостях нема якої небудь суцїльної, орґанїчної звязи; 4) не видно в наслїдок сего анї якогось виникненя анї розуміня орґанїчного росту нашої письменности з єї початків — доси, анї єї связи з цїлим ходом і розвоєм нашого народного житя; розумієсь, що при тім неможливе робить ся також і зрозуміне звязи і відносин нашої письменности з письменствами иньших народів; 5) річ ясна, що при тім і само знане нашої мови і єї розуміне є часто мале, або і нїяке. Яка може бути серед таких обставин наука нашої мови навіть при найлїпшій волї учителїв — можна легко поняти. Щоби по змозї запобічи сим недостачам задумало Руске Товариство педаґоґічне у Львові устроювати щорічний 2—3 місячний курс науки рускої мови, лїтератури й історії, в місяцях цьвітню до червня (маю до липня) взглядно в осени. Товариство має при тім на мисли підготоване учительок і учителїв до іспитів виділових з ґрупи першої, з особливим оглядом на руску мову. В сїй цїли ухвалив Видїл Товариства нашого просити Високу Раду шкільну Краєву також о удїлюване в даних випадках відпусток кандидатам, що зголосять ся до участи в згаданім курсї. Курс сей буде зрештою також і загально доступний. По при тім Тов. пед. було би раде хоч в части доповнити виклади дотичної рускої мови викладами з історії і ґеоґрафії, мови польскої і нїмецкої, педаґоґії, а може й иньших предметів, особливо з оглядом на руску наукову термінольоґію. Порядок викладів, час і місце будуть подані прилюдно до відомости пізнїйше. Кандидати, що схотять взяти участь в викладах, можуть до дня 30. марця зголосити ся кореспондецийною картою до Головного Видїлу Руского Товариства педаґоґічного (Народний дім).

Від Видїлу Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 6. Львів 20. марта 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Критика дітий і людий зрілих.

Слїдуючі дані подаємо за льондоньским „Journal of education". „Товариство дитячої психольоґії" в Чікаґо перепровадило між 800 учениками в віцї 8—14 лїт анкету на тему: „Не подаючи назвиск, вияснїть, длятого своїх улюблених учителїв волите більше, як иньших". Одержані відповіди уложено під чотирма заголовками, а іменно: 1) Поступоване учителя взглядом учеників. Тут були такі характеристичні коментарі: „Рівно добрий в школї, як поза школою". Любить своїх учеників і не поступає так, як би учене було неприятним занятєм, а ученик дурним кілком". „Поступає зі всїми однаково". „Добрий, справедливий, веселий, терпеливий, має здоровий розсудок, уміє удержати карність, єсть рішучий, не позваляє доказувати". 2) Поступоване в часї лекциї: „Поясняє лекцию так, що можна єї зрозуміти". „Вимагає аби ученик умів кожду часть лекциї". „Не критикує ученика в присутности кляси, але говорить з ним спокійно по лекциї". „Не говорить через цїлу годину о степенях". 3) Захованє і темперамент: „Не робить прикрих уваг". „Завсїгди умірковании і пануючий над собою". „Не гнїває ся, коли ученик не вміє добре лекциї". „Коли ученик заклопотаний, осьмілює єго". „Говорить все: „прошу". „Не нападає на ученика за кожду похибку". 4) Спосіб удержаня карности: „Рішучий." „Не все саркастичний, коли ученик помилить ся." „Не люблю саркастичних учителїв". „Люблю одного учителя, котрий богато вимагає". „Люблю рішучого учителя, бо при нїм ученик мусить уміти лекцию або чує ся завстидженим". „Удержує в клясї знаменитий порядок." Але хто дбав би там о опіню дїтий? — додає іронїчно льондоньский журнал. Говоріть учителям, що думають про них зрілі люди. Ог щира думка одного педаґоґа з Чікаґо: „Я пізнам відразу учителя зустрінувши єго на улици або де инде. Они приносять всюда з собою привички, котрі набули в клясї. Знаю богато таких учителїв і уникаю їх, о скілько можу. Задача учителя є дуже гарна і гідна поважаня, але не треба знов нею так дуже переймати ся. Деякі думають, що задачию їх єсть

пізнати цїлу педаґоґічну лїтературу. Я дав би ся радше прибити на хрест, як позволив би собі перечитати або сам перечитав всї твори о вихованю, що виходять з під праси".

Вправи фізичні повинні бути примінені до віку.

Предметом дослїдів теперішної фізіольоґії суть ріжні стадиї в розвою орґанїзму від уродженя аж до цїлковитої зрілости. Деякі результати тих дослїдів суть дуже цїкаві і поучаючі для вихователїв. Переконано ся, що не всї части тїла дитини зростають рівночасно; пр. мязи рамени суть розвинені і готові до дїланя що найменьше півтора року вчаснїйше, як мязи пальцїв. В шкільнім віцї дитини суть два критичні періоди: перший в віцї $7^1/_2 - 8^1/_2$ лїт, коли дїяльність серця є недостаточна, і в віцї 12 – 14 лїт, коли зріст є найскоршиї і дитина найскловнїйша до зворушень. Отже фізичні вправи повинні бути примінені до віку ученика. В віцї 6—9 повинні бути заказані сильні скоки, бо в тім періодї легко набавити ся вади серця; натомість велику вартість в тім часї мають спокійнїйші вправи, виробляючі зручність. В періодї 9—14 суть пожадані вправи, що виробляють зручність і певність ходу; тогди суть мязи вже досить розвинені, аби їх можна вправляти. В віцї 14—20 можна і треба вибирати вправи побуджуючі до живійшої дїяльности серце і легкі. В періодї 20—30 лїт суть пожадані вправи, що вимагають сили і витревалости, пр. веслованє.

Вплив нової психольоґії на практику ученя в Америцї.

Хоч кожда теория мусить довго ждати, заки війде в житє, особливо коли мусить вести борбу з глубоко вкоріненою рутиною; хоч відносно до педаґоґії загально узнані правила не все примінює ся в школах; то мимо того не треба песимістично думати, неначе-б то всякі усиля на тім поли були цїлком безплодні. Тому заперечують на щастє дослїди шкільної практики в протягу довших періодів часу. До таких потїшаючих доказів пожитку дослїдів над психольоґією дїтий належить послїдне справозданє, що тичить ся шкіл в державі Массачусетс, котрого референт так формулує вплив нової психольоґії на практику ученя:

1) Тепер числимо ся більше чим давнїйше з натурою дитини. Переконалисьмо ся, що ученє мусить примінювати ся до єї розвою, котрого штучне приспішенє є шкідне. 2) Звернено увагу на гармонїйний розвій в тім значіню, що рівночасно з умом треба розвивати око і руку. Звідси психольоґічна підстава до ручної працї в школї і впровадженя таких предметів як: наука зручности (slöjd), рисованє, шитє варенє і модельованє. Они заспокоюють вродженний дїтям наклін до працї, котрого не заспокоювала виключно книжкова наука. 3) Школа єсть тепер дїтям приятнїйша, а неохота до науки в численних случаях зникла зовсїм. 4) Головну зміну бачимо в науцї природи, котра перестає бути сухим книжковим знанєм, але опирає ся, оскілько лише можна на дїйстних спостереженях ученика, на єго безпосередній стичности з природою. 5) Вкінци чим раз більше зростаючим стремлїнєм єсть звернене уваги

на індивідуальність учеників і переконане, що не всї дадуть ся нагнути до того самого шабльону.

Доля чудесної дитини.

Отто Полер, син різника з Бравншвайґ, не маючи двох лїт научив ся сам читати друк і письмо через порівнуване вивісок і написів, о котрих значінє питав; оказував також незвичайну память, особливо імен власних і дат, котрі присвоював собі читаючи „Патріотичний календар“ і иньші подібні книжки На підставі того ворожив єму штрумпер, професор фільософії і член Академії Наук в Берлїнї, великі здібности до язиків, а що до рахунків, то предсказував поступи з хвилею, коли в нїм розбудить ся зацїкавленє в данім напрямі. За ініцятивою проф. Штрумпфа заняв ся єго вихованєм кружок філянтропів і учених. Він мешкає від року при родичах в Берлїнї, а молода учителька займає ся ним стало пильнуючи так науки як і забави дитини, котра тепер вже читає і пише по французски і анґлїйски, а при тім з незвичайною скоростию розвязує аритметичні задачі. Розвій ума не вплинув відємно анї на здоровлє, анї на взріст хлопця, котрий маючи 5 лїт, робить враженє здорового і сильного девятьлїтного хлопця. Не має також в собі поваги анї зарозумілости, що є звичайною цїхою т. зв. чудесних дїтий. Противно, він все в добрім гуморі, а веселе успособленє єднає єму прихильність окружаючих.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

Тепер з порядку річи приступаю до букваря з р. 1790; о нїм скажу кілька слів більше , бо і характеристичний і видко, що автор при укладаню єго послугував ся иньшими того рода виданями так польскими як і нїмецкими, хотяй занимав форму попередних — як також і язик зближений до народного.

Межи часом 1760 а 1790 були також букварі але тілько передруки одних або других.

Буквар сей ось такий:

„Бꙋкварь языка славеньскаго, чтенїѧ и писанїѧ оучащимсѧ, въ полезное рꙋководенїе. Типомъ изданъ, при храмѣ Ѹспенїѧ Прстѧ Бгцы въ Богоспасаемомъ градѣ Львовѣ, Рокꙋ Бжѧ ѧѱч (1790) Мцѧ сѧктобрїѧ а҃ днѧ. 8-ка стор. 104. ненумеровані.

Буквар сей в нинішнім часї також представляє рідкість бібліоґрафічну; одинокий знаний екземплярь знаходить ся тепер в музею Ставропигийского Інститута у Львові.

Зміст тої книжочки слїдуючий:

Картка 1. (титулова) verso: „Письмена“ азбука велика під ним мала. На другій картцї всї букви так великі як і малі побіч себе в порядку поазбучнім в двох рядках з гори на долину уложені і при кождій назва єї як: „аз бꙋки, вїди“ і т. д.

З recto: „Слоги изъ двохъ письменъ“, в порядку тім самім як в попереднім пр.:

Ба, бе, би, бо бꙋ, бї, бю, бѧ

Ба, бе, би, бо, бꙋ, бї, бю, бѧ, і т. д.

Як з сего бачимо, ученик мав тоє читати за порядком, з гори на долину і на відворот. Найперше слябізував і то так: нпр. бꙋки — аз = ба, і т. д., а відтак читав уже скоро.

Не від річи буде, як ту наведу ток поступованя методичного, яке знаходить ся в книжочцї п. з. „Наставленїѧ, по которымъ возможно въ краткомъ времени отрока, не токмо церковныѧ, но и гражданскїѧ славенскаго языка писанїѧ совершенно обꙋчити“. Львôвъ 1792 р.

Тая цїнна старинна методика знаходить в Музеум педаґоґічнім львівскім в ц. к. Радї шкільній в ратуши. Там отже незваний педаґоґ радить: щоби учитель з букваром поступав як слїдує: „Витни з паперу стілько карток скілько єсть букв в азбуцї. На кождій карточцї напиши букву так велику яка єсть картка паперу, і такі картки роздавай по дві на день ученикови, щоби він мав тії в руках, а показуй єму, що наприклад на тій карточцї тая буква називає А. а на тій Б, і т. д. і ті карточки мають ся показувати в такім порядку, який є захований в букварі. Дитина, маючи через день в руках ті карточки, і забавляючи ся ними, найлегше научить ся пізнавати букви. Але при тім конечно жадай від него в протягу дня, щоби подавав карточку одну або другу з названем кождої букви. Пр. дай менї „бꙋки“ (Б) дай менї „Яз“ (Я) і инші. По такім жаданю він сам набере охоти ті відтворювати, будьто буде їх відтворювати в мокрім піску, або також буде вирізував в глинї, затримає в той спосіб легко в памяти, а на твоє жаданє буде тобі подавав букву одну по другій наколиб єму єще родичі за скоре показуванє кождої букви, дар якийсь в овочах або в чім другім прирекли. Єсть много примірів, що таким способом малі дїти в десяти або 15-ти днях можна научити азбуку“

Як видимо з того, незваний автор тої книжочки пішов за методою Баседова, якої він уживав в своїм „Filantropinium in Dessau“.

В дальшім тягу буквара нашого наступують „Речина изъ единаго припесменнаго слога“ як нпр.: мисл. гай, сий, і т. п., дальше „Речеия изъ двохъ четыри письменныхъ слогъ“, пр.: бꙋ—ра, во—да, сѣ—ма, і т. д.; дальше „Речена изъ трехъ слогôвъ“, пр. таке слово: Ѧт—тї—ки, га—де—ра і тим подібно.

Дальше на карточцї 10 „Речина изъ разнаго числа слогôвъ“ як: „Я—ка—де—мї—ѧ, бла—го—сло—ві—нї є, фи—ло—соф—ски.; дальше

карточка 12, „Речинѧ єдинаго слога составленаго изъ разнаго числа письменъ“ як: бобръ, цитъ, храмъ, і т. д.

На карточці 7 є такий наголовок: „Рїчь изъ реченїй составлена“. Ту є розложена на склади четверта заповідь божа, в той спосіб:

„Ча—да, по—слꙋ—шай—те ско-ихъ ро—ди—те—лей, о Го-спо—дї і т. д.

Слїдуючі картки від 9 до 11 суть слова під титлами і то з одної сторони слово в скороченю, а з другої в рівній лїнїї цїле слово як треба єго писать. Яка то була трудність научити ся такій дитинї читати слова в титлах. Для приміру возьму от таке слово, пр. а҃ѵлскїй.

Картка 12 recto суть вже уступи до читаня, і то: „О Богꙋ, що и ꙗкимъ и ко҃лькоракїй есть Богъ нашъ“.

Картка 13 verso. „О Божїмъ промыслѣ, ко҃лькоракїй мае Богъ и въ общи до всего свого сотворѣнѧ, а особливо до человѣка о вѣчно҃мъ его изкавленїю“.

Картка 17 r. „Заповѣди новаго завѣта“.

Картка 17 v. „Заповѣди церковныѧ“.

Картка 17 v. „О правилахъ Божиихъ, по҃слѧ которыхъ кождый человѣкъ долженъ своимъ житїемъ рѧдити, дабы не былъ позбавленъ живота вѣчнаго“.

Картка 24 r. і v. „Число“ церковне, „гражданское“ (арабске) римске і словами до 10000.

Часть друга К. 25 r. „Молитвы оутреныи, которымъ отроча повинно, вставши изъ сна, Богꙋ благодарно взнести, найперше але перехрестисѧ Хр҃гмъ склонѧючисѧ и говори, і т. д.

Картка 25 v. Увага. Як дитя слїдуючі молитви учить ся читати належить учителеви кожду молитву зміст і силу єму показати, щоби читаючи сю перед Богом знав, чого від Бога просить. Повинен також і ті славяньскі реченя, „простим руским языком“ єму толковати. Щоби однак він виповіджене і поясненє лїпше зрозумів і упритомнив собі і в памяти затримати міг, потреба по кождім поясненю запитати єго о тім, що єму виросл показувано.

К. 29. r. „Ѵтникꙋлы вѣры“.

К. 30. v. „Спокѣдь повседневнаѧ“.

К. 33. v. „Молитва передъ обѣдомъ Благодарственна по обѣдѣ.

К. 34. r. „Молитва передъ вечерою. Благодарственна по вечерѣ“.

К. 35. r. „Молитвы на сонъ грѧдꙋщемꙋ отрочати“.

К. 37. v. „Наꙋка слꙋжбѣ до слꙋжбы Божои дѣтемъ младымъ благопотребное.

К. 44. v. до кінця: „Полїтика свѣцкаѧ, отъ иностранныхъ аꙋторокъ въ кратцѣ собраннаѧ. Младымъ прилична, всѣмъ же общи благопотребнаѧ“.

Розложена на пять розділів. З кождого розділу для поясненя річи подаю по кілька речень.

I. Роздїл говорить „о пристойном оуложенїю тѣла“.

1. Тримай ся просто, чи то стоїш, чи сидиш, чи клячиш, голову тримай трохи на перед нахилену, одна не крини анї в праву анї в лїву сторону.

2. Не обертай голови легкодушно і свавільно, але як потреба відверни звільна.

6. Нігті не обтяті і не обмиті носити не є хорошо, а потім обгризати або обтинати при людях чесних дуже не прилично і не політично, і т. и. уваги, котрих є в тім роздїлї 12.

II. Роздїл говорить о способі заховання ся при столї. В тім роздїлї є 24 уваг, пр. 18 увага: „Не пий росолу з вази або з тарілки бо то є по грубиянски".

17. Не мачай анї мяса, анї хлїба в пулумиску. Не мішай кілька страв разом. Не частуй другого тим, чогось вже сам перед тим скоштував, і т. и. тим подібні уваги.

III. Роздїл говорить о ходженю. Ту є 12 уваг. Пр. 1. увага. Не ходи „зкитъ" спішно, анї „зкитъ по малѣ", анї думно, анї свавільно, але мірно і з повагою собі належитою.

2. Ідучи не горб ся, не кивай собою, не звішуй рук, не стукай дуже ногами о землю, не волочи ніг за собою. Ідучи на сходи, ступай по одному.

10. Полїтика каже: гіднїйшому, старшому уступити місця.

IV. Роздїл. Як належить з людьми обходити ся. Пр. 17. увага. Єли не умієш лїкарскої штуки, не важ ся радити лїкарства того а того хорому, котрого не знаєш, анї не мацай „пульсів" єли не маєш над ним власти: а особливо иншого рода осіб т. є. „калеглекы" нїколи не тикай ся.

24. Єли хочеш що подати, або відобрати від другого, з далека не витягай руки поперед старшого від себе, але по за ним.

Таких розличних уваг застосованих до кождої нагоди є в тім роздїлї 27.

V. Роздїл „о мові і розмовах". Увага 10. „Не говори о твоїх приватних річах і домових. хиба що з щирим другом, або коли просиш єго о раду.

Увага 25. Не напоминай нїколи з гнївом, або зі злостию, але з поміркованєм, „скромно і дискретно".

В кінци суть еще „Загальні пересторога". Пр. пересторога 2. Кождого шануй, нікого не понижай, будь „скромним" (sic!) перед кождим, — за тоє Бог і люди люблять.

Пр. 4. „Не смій ся дуже, щобись ся не показав легкодушним; не дивуй ся дуже, бо то є знаком, щось нїчого нїколи не бачив" і т. д.

Буквар той як бачимо з побіжного представленя єго змісту, то в декотрім родї цїла енциклопедия того, чого в тім часї учили в галицких наших народних школах.

Ту знайдеш і елементи читаня, рахунки, молитви цїлого дня. „слѣжнє до слѣжбы Божей" потрібне особливо в містах, где священикови шкільна молодїж служила до служби Божої, а в кінци і „Скѣцкла полѣтика" т. є. правила приличного заховання ся.

Виданє того „кѣкклра" з єго увагами і материялом було одним з проявів духа західно-европейскої просвіти в галицко-руській народній школї. По псалтирю и иньших лїтургічних книжках, котрі були до тої хвилї в більшій части яко одинокі, кромі „азбуки і вище наведених букварів".

Підручники при елементарній науцї — були вже великим кроком наперед. І хотяй в загалї „Буквар“ сей має характер церковний, так як і школа народна в тім часї знаходила ся виключно під властию церкви і священьства, і писаний є язиком церковним, але интересним є се, що коли річ доходить до чистого народного нарічія, що автора желанем було розширити межи маси народу, то і язик єго в значній части зближує ся до народного язика, або до тої полуднево-рускої лїтературної річи, котра виробила ся, в XVII. столїтю під пером Вишиньского, Галянтовского і др. Без сумнїву, слиби австрийский ряд хотїв був прийти в поміч розвиваню ся руского елементу в Галичинї або остаточно, не встримувати єго розвиванє ся, то вже з кінцем XVIII. ст. були би нинї початки відродженя лїтератури і образованя. Вже та „Полїтика“ перша і одинока в тім родї праця в галицко-рускій лїтературі, заслугує на особлившу увагу не стілько що до язика, але більше яко образок обичаїв тогочасної не много образованої части галицко руского народа. Безименний автор „Полїтики свіцкої“ в самім уже наголовку заповідає, що артикул єго — „з чужих авторів в коротцї зібраний“, а то здає ся, що в головних зарисах річ взята з польского, як також послугувати ся мусїв „Домостроем“ попа Сильвестра, мінїстра Івана Грозного (1533—1584), котрий для злагодженя обичаїв у своїх земляків був написав. Хотяй в декотрих місцях видно і оригінальність.

Ту еще мушу сказати, то друк в тім букварі постепенно чим раз дрібнїйший так, що „Полїтика“ вже дуже дрібонким друком друкована, як що без напруженя очей тяжко її читати.

Можемо понятн яка то мусїла бути мука для дїтини, заким оно научило ся слябізувати, нїм оно вивчило ся читати, ба і на память!

Стілько о тім просторім букварі.

(Дальше буде).

Про фізичне вихованє

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

III.

Цїхою вихованя анґлїйского єсть та обставина, що оно кладе вагу на такі річи, котрі у нас зовсїм занедбані, і противно майже зовсїм недбають там о се, що у нас ставить головну цїль вихованя. О тім поучить нас справоздане заведеня віншестерского, котре надає тон всїм иньшим школам.

Розділ ферий майже відмінний від нашого. Наука кінчить ся в липню. Тепер слїдують семи тиждневі ферії. На Рождество пять днїв вільних, а на

Воскресенє три тиждні. Так в школах як і в родині неділя призначена виключно на відпочинок.

Подрібний поділ годин:

5. мая. Второк. Партия „cricketa", кождий платить, або вигриває дві ґвінеї.

12. мая. Второк. Нова партия „cricketa".

14. мая. Четвер. Партия „cricketa" під проводом Букланда.

18. мая. Понеділок. Партия „cricketa" з бувшими вихованцями заведеня. Подібно 19. мая.

З сего бачимо, що давнійші ученики суть в безперервній звязи з заведенєм, в котрім виховували ся. Тиждень, о котрім бесіда, посвячений виключно полученю давнійших вихованців з новими в тіснійшу звязь. Подібні торжества повтаряють ся також в червню. В тих часах відбувають ся бенкети, на котрих звичайно бував „Glarstone".

21. мая. Четвер. Дві партиї „cricketa" з другими заведенями.

23, мая. Стрілянє в гостях сусідного заведеня.

28. мая. „Cricket" і перегони веслярскі.

Позаяк многі заведеня далеко віддалені від себе, тож вихованці уже раненько вибирають ся в дорогу, а вертають пізним вечером.

З того справозданя бачимо, що в маю призначено девять днів на вправи фізичні, а шість на другі подібні забави та торжества.

Таким чином лишає ся пятнайцять днів на науку. В місяци червню призначені девять днів на забави, кромі неділь і иньших вільних днів. Дванайцятий день червня вільний від науки. В тім дни приїхав „Mr. Webbe", оден з найменитших грачів в „cricketa", відвідати своє давнійше заведенє і зміритись з теперішними учениками. Третого липня відбуло ся найважнійше торжество: Конець сезону льондоньского, (партия „cricketa") поміж вихованцями „Winchester a Cton".

В тих великих заведенях — як бачимо — головну вагу кладе ся на вихованє фізичне. В менших заведенях, призначених для середної суспільности як в „Chartehouse College" забавляють ся вихованці три рази тиждено від години $11^1/_2$—7, або спочивають на вільнім воздусї.

В Етон єсть пять великих площ „cricket-ових", кожда з павільоном на ґардеробу і великою ґалерією перед дощем. Подібно в „Winchester". Тут бачимо єще дві великі площі під шопами до гри в пилку в часї дощу. Кожда з них може вигідно промістити до 520 учеників. Ціле заведенє окружають рівнини, луги, корчі.

Яке пригноблююче чувство наповнює душу, коли порівнаємо наші школи. Тут тїснота, монотонність так зиї як внутр. Суть подвіря, навіть будови, до котрих не заглянє луч сонця. Вихованці товплять ся як селедці. Маємо безліч інструкций, обіжників гиґієнічних, а однак все лиш на папері!

IV.

Видаванє статистичних виказів про перестуду в школї, причинило б ся дуже до унормованя так пекучої справи, як опал.

Простолюдин зовсїм блудно розумує, що зимно надає сили дітворі. Обовязком лїкарів було би виказати, що многі ученики, померші перед ча-

сом на сухоти, запалене легких, винесли завязки тих слабостий з зимних саль шкільних.

Зимно дїлає вправдї на орґанїзм, однак се дїлане подібне до натрискової купелї, котра дїлає тілько на скіру. Довше зимно зуживає орґанїзм, викликуючи ослаблене. Легкі і горло, стикаючі ся безпосередно з воздухом виходять на тім найгірше.

Єсли маємо бути щирими, мусимо признати, що заведеня приватні стоять у нас о много висше від публичних. Правительство має моральний обовязок спомагаючи нашу забуту країну з фондів державних так, щоби она бодай в части могла рівнатись своїм посестрам, і заведеня науково виховуючі дійстно відповідали вимогам суспільности. Єсли-ж правительство з огляду на теперішні обставини не в силї зарадити лиху, тож інїцнатива повинна вийти від товариств.

V.

Яку шкоду приносить перетяжене ума для цїлого орґанїзму, о тім уже всїляко писано. Тут обмежимось тілько до того виказаня, що пляни наукові на сталім континентї зовсїм не причиняють ся до розвою сили.

Єсли возьмемо пересїчне число часу, якого ученики потребують на вправи письменні і вивчене ся заданих предметів, пересвідчимось, що двайцять частий часу посвящає ся на образоване психічне, а заледво одна часть вистає на виховане фізичне. Єсть се блуд найтяжший з усїх блудів сучасного виховання. Фізиольоґія і медицина сказали уже своє. Наведемо найважнїйше: Preyer в своїй: „Наука природна а школа“ говорить межи иньшими: „виховане в сучасних школах прямує до здеґенерованя дїтвори.

На тисячу охотників в однім роцї, єсть 134 короткозрячих, 347 з вузкими грудьми, а 114 до служби військової зовсїм нездібних. Зовсїм противне зіставлене виходить з статиски звичайних рекрутів. На тисячу маємо тілько 1-го короткозрячого, 267 мають вигляд худощавий, а 73 нездібних“.

Парижска академія медична радила в р. 1887 через цїлий ряд своїх засїдань над переобразованєм шкіл головно народних. Майже цїла праса европейска і тїла парляментарні диспутують без настанно о тих справах. На підставі дослїдів „Axela Key-a“ належало би заключити, що сучасна школа найбільше шкоди наносить в Швацариї. Тимчасом після італїских подїлів годин, денно на науку припадає 10 годин. Знижаючи се число до 8, переходить оно еще більше як половину фізиольоґічної уваги. Все те єсть взірцеване в Нїмеччинї, где такі знаменитости педаґоґічні як „Wiese“ доказують більшу вартість методи анґлїйскої. Ziegler в своїй „Реформі шкільній“ доводить, що 10-годинна праця психічна єсть прямо убиваюча.

В Анґлїї перші години науки призначені на забави. Зовсїм противне як у нас. Річ природна. На перших годинах хлопець неутомлений, а на науку знайдедоволї часу. Єсть се оден доказ більше, яку вагу привязують Анґлїйцї до виховання фізичного.

Ослаблене волї, недостаток оригінальности, се наслїдки надто розширених плянів наукових. Учать такої скількости предметів, що ученик не всилї віддати ся кождому. Безперестанне „коване“, се головна прикмета наших шкіл.

Помішано здібности приниманя поживи духової, а травленя. Напихає ся дітвору цілий день стравою, без огляду на сили травленя, а забирає ся найдорожший час який повинен іти на образоване і виховане фізичне.

В радах, коли робітнича верства домагає ся осьмигодинної праці дітвора скавулить в лавці шкільній по 10—11 годин денно.

(Дальше буде.)

Як розбуджувати замиловане до обсервованя природи.

Проф. Bailey в Америці висказав дуже правдиві і цільні уваги о студиях природничих. Понеже більша часть тих увах відносить ся властиво до розбуджуваня замилуваня до студий природничих у дітий, проте можуть они бути важними в розговорах, провадженних в передшкільнім научаню. Ось зміст поглядів проф. В.

Студиоване натури полягає на приглядаю ся предметам, які видимо на висновуваню льоґічних внесків з того, що маємо перед очима і задаваню собі питань відносячих ся до обсервованих фактів. Коли би ум наш вдоволяв ся самим сконстатованем спостережень, не було би в нім потягу до дальших обсервацій і дальших дослідів.

Хотячи пізнати природу, належить учити ся з оказів, а не о них. Пізнавати те, що єсть, а не тото, про що люде кажуть, що єсть. Дайте дітям предмет до рук заки зачнете о нім оповідати. Кожда річ, яку дитина безпосередно пізнасть, єсть для неї предметом подиву і отвирає перед нею новий сьвіт.

В одній школі, яка мала розголос зі взгляду на добру методу викладаня наук природничих, проф. Bailey, уповажнений до задаваня питань учеником, запитав одного з них:

„Яке явище в природі застановило тебе найбільше?

Нурець, що потапає у моря.

„Де ти єго видів?“

„В моїй ґеоґрафії“.

Не ходить о те, щоби з дітий зробити учених. Проф. Bailey зачав своїй доньці говорити о житю рослин вже тогди, коли она могла одушевляти ся барвним цьвітом, але до одинайцятого року житя не чула виразу ботаніка. Нема може предмету, в котрий би учитель міг вляти тільки своєї індивідуальности, як в науки природничі.

Природу належить завсїгди розяснювати фактами, а мимо того полишає ся богато поля для чутя. Інтерпретация поетична становить найвисший погляд на натуру. Взбуджене подиву для природи єсть цїлею праці над дітьми. Найсамперед відкривай їм правду, а потім вкажи єї поетичну сторону. Знане природи не холодить чувст. На один факт в природі спотикаємо дванайцять тайн. Чувство оперте на несьвідомости, єсть пересудом, подив, опертий на знаню, єсть мудростию.

Не належить невільничого тримати ся нїякої методи. Повинниcьмо лиш мати завсїгди три головні засади в памяти:

1. Вибирай в натурі предмети, до котрих маєш уподобане, бо лиш тогди добре викладати можна, єсли маємо замиловане до того, чого учимо.

2. Вибирай лиш такі предмети, котрі самі накидують ся і котрі безпосередно обсервувати можна. Нема в природї нїчо такого, щоби не давало поля до уваг і спостережень, не могло стати ся предметом наукового заінтересованя.

3. Нараз лиш одним спостереженєм занимай дїтий, вибираючи завсїгди таке, котре важнїйше а то длятого, щоби увагу дїтий звернути на властиву сторону. Проф. Bailey що-день звертав увагу дїтий своїх на якийсь предмет в природї, по роцї винесло се значне число 360 добре заобсервованих фактів. Єсли би тої методи держано ся в школах, по укінченю 8-лїтного курсу мали би знаменитий засіб докладно присвоєних відомостий природничих.

Одного ранку звернули дїти при снїданю увагу на букет, стоячий на столї; професор запитав їх: „Чи всї листки суть до себе подібні, чи мають ріжні форми?

Дїти тим зацїкавились і до слїдуючого ранку зібрали 40 родів листя.

Иньшим разом дав він їм до рук першу цвитучу галузку, а потім суху а о тій послїдній сказав: „Она умерла", з відси виснував поговірку о значіню того з'явища в природї.

Коли дїти задають питаня, на котрі відповісти не умієш, скажи їм, що знаєш, але при їх помочи будеш шукати розвязаня квестиї. Дїти коли самі зіткнуть ся з трудностями, які суть при слїдженю природи, наберуть згідного з правдою переконаня, що річи знані і слїджені мають ся до невислїджених як оден до тисяча, і то їх зовсїм до природи не знеохотить.

В однїй народній школї звернув проф. Bailey увагу дїтий на чорну пляму на стїнї, з деревляних дощок зложеної. „Що то єсть?" — спитав. „То сук". „А що-ж то єсть сук?" Дїти мовчали, а професор обяснив їм, в який спосіб з пня роблять ся дошки, як з того пня виростають галузи і що в місци, в котрім росла галузь, знаходить ся в дощцї сук.

Не задержуй дїтий довго на однім предметї, бо коли дитина змучить ся і знудить, тодї обридне єї наука. В науках природничих ходить о розпізнане фактів, погляди наші нїчого не значать, нема чоловіка, котрого погляди могли би тут мати якесь значіне.

В однім товаристві аґрономічнім, зложенім з дуже дїяльних рільників, задано проф. В. питане, як витолкувати факт, що яблінки що другий рік родять. Проф. В. запитавсь їх: чи з одного місця галузи виростає одно, чи двоє яблок? „Одно" — відповіли. „Чи в тім місци цвив один цьвіт, чи більше цьвітів?" Нїхто не умів єму докладно відповісти. Показало ся, що ті панове легковажили ті факта, а хотїли фільозофії, підчас коли властиво лиш факта мали для них вартість.

Як видимо з повисшого, метода проф. Bailey під взглядом педаґоґічним заслує на велике признане, понеже передовсїм розвинути може у дїтий в високім степени змисл спостереженя.

Дарія Ш.

Кілька слів о науці в наших народних школах.*)

„Учи ся, моли ся, труди ся і трезви ся!“

В теперішних часах широко й глубоко розводять ся наші шкільні устави над тим, що і як, або чого найменьше має учити ся в школі. Почавши від азбуки, на самім низкім степени, аж до всїх предметів в послїдній клясї народної школи, ново видані приписи означають цїлу материю для науки, вказують на дорогу і на средства, яких она придержувати ся повинна, если має дійти до витиченої цїли.

Гадав би хто, що слїдує, тілько учителям взяти ся горячо за дїло зміркувати і перетравити цїлий устав та й вже річ готова. Але-ж в переведеню і застосованю шкільних приписів дїє ся нераз противно. Суть приписи зрозумілі, ясні, а наука по школах такой недужа, недостаточна або просто нездала.

Деж ту причина?

Всякий устав і припис стає ся мертвою буквою для того, що не понимає їх, або застосувати ся до них не хоче. Щоби вирозуміти річ, потреба узнати, яку вагу мають шкільні приписи для педаґоґіки, на що їх пишуть, і як слїдує до них застосувати ся? Приписи не суть чим другим, як тілько: 1) начерком цїли для науки; 2) розкладом цїлої учебної материї дидактичними указанями; 3) поученями о шкільній карности і відносинах школи. З тих ту вичислених частий **друга** заслугує на особлившу розвагу. Цїль науки, яку назначає педаґоґіка, есть для всїх шкіл одна і та сама, но переведенє єї то уже річ живої практики і залежить від многих обставин.

Ніякий припис не може означити шкільну науку так докладно, щоби она повсюди, в кожду пору і для кождої школи була зовсїм добра. Неможливо в приписах увзглядняти подрібно, які могуть двигти ся ученики в школї, який може бути учитель, яка місцева случайна потреба?

Для науки в кождій школї потрібні три головні річи: відповідний устав, добрий учитель і підготовлені для школи ученики. Річию моєю на тепер буде, піднести одну важну сторону в чинности учителя, се є порядок в науцї, або відповідне педаґоґічне розмірковане цїлої учебної науки.

Кождий добрий ґосподар дбає о добре здорове зерно на насїнє, но заразом старає ся докладно пізнати і рілю, де сїяти наміряє. Він старає ся підготовити належито землю під насїнє, а все то в свою пору, тогди, коли сприяє воздух.

Як уже сам Христос в письмі святім рівнає добру науку з добрим засївом, заходить велика подібність межи ґосподарскою щільною а шкільним образованєм. Основною мислию (підставою) кождого доброго зарядженя есть ощадність і надїя знакомитого хісна. Ощадність не допускає марнувати ні средств нї сил, а надїя знаменитого хісна спонукує до потрібних, хоть-би значнїйших жертв, без котрих не обійде ся ніякий труд. Скнирватий, вузкомислячий ґосподар в якім-небудь важнім дїлї не доведе до нічого. Єсли мало

*) З конференцийних рефератів міжмиловського повіту. Передрук з „Bok. pěd. Blätter“.

ложив стараня на ниву, заким посіяв, если мало зважав на добре насіне, і скорше продав здорове зерно, а посіяв, котре гірше: так і малий для него полон, малий хосен з его нещирої працї.

Педаґоґіка указати може учителям ту важну правду, що як не-кожда діточа голова зарівно понятлива, даровита, як не всї дїти зарівно підготовлені для школи; так і не на всї перевести ся дасть хоть який добрий припис. З сего випливає, що учителеви конечно потреба познакомити ся найперше з кождою дїтиною, засїдаючою на шкільній лавцї. Як добрий господар о ріли, так добрий учитель о дїтех вступивших в школу повинен мати докладне знане. Дїти могуть бути або великої або середної цїкавости, або зовсїм тупі. Уже з очий, з чола, з рухливости узнає учитель, які у него хлопцї. Добре то кажуть „Глянь на вид, а пізнаєш, що Сновид".

Буває дуже часто, що дїти за-цїкаві рано — тупіють пізнїйше, а на супротив тупі з початку — розвивають ся удивительно в старшім віку. Не може прого педаґоґіка засудити від разу непохибно, котра дїтина здала до науки, а котра нездала. Согрішить завсїгди учитель той і заявить себе недобрим педаґоґом, котрий уловить ся великою, иногдї хоробливою цїкавостию дїтий і стає учити, як мовлять „на високу скалю", с. є. цїлий крам потрібних і непотрібних відомостий силує ся приноровити дїтем. — Неменше дїлає зле й той, котрий узнавши дїти за непонятливі, робить, як повідають, лиш своє, щоби покрити себе в очех шкільного надзору, спихаючи неуцтво дїтий на їх непоборимy тупість. Не всякому на чолї написано, які суть у него дарованя, тож на тупість, неохоту дїтий до науки зсилають ся лиш злі педаґоґи.

Педаґоґіка конечно домагає ся, щоби наука була образуючою, щоби учитель посредством живого слова умів присвоїти молодим душам учеників ті вображеня і понятя, котрі суть підстаними для цїлого дальшого житя.

Головною прикметою подібних вображінь єсть, щоби були прості і легкі, щоби дитина поняла кожду неоспориму, як день ясну, кождому легко приступну правду.

В реченю „дневне сьвітло походить від сонця" єсть така неоспорима правда, що й ті тупі дїти зможуть представити собі сонце і помислити де-що о нїм. Всї коренні понятя й вображеня бувають прості й легкі і годять ся з дїтичного взгляду на сам відповідний душевний корм для дїтий. Так само як тїлесна урода дїтий нищить ся, ослабляє ся острою наперченою поживою, так само і для науки потрібна єсть відповідна диета.

В загалї за правило послужити може то педаґоґічне указане, що всяке приспішене в розвою ума противить ся природї; длятого не треба живу цїкавість дїтий даровитих томити заєдно сьвіжими річами, а держати єї на упонї. Одна і та річ запрятати може цїкаву дитину на довший час, если учитель постепенно поясняти стане всїлякі єї сторони. Нема нїчого погубнїйшого для цїкавости дїтей, як поверховне, побіжне скакане з річи на річ, з предмета на предмет, через що в правдї и пружає ся фантазию, але заразом творить ся єї буйною, хоробливою, невсипущою.

Учитель, що найперше цїлу науку свою на одну легко зрозумілу річ в той спосіб обмежить, щоби цїкаві набрали охоти заняти ся нею довше, а тупі мали час продрухати ся і познакомити ся з нею.

Засаду: „розжувай слово, заким виповіш!" повинен кождий учитель перестерігати совістно. Порядок в науцї приспособить собі учитель не инакше

як тілько посредством совістного приготовленя на кожду лекцию. Приготовляти ся він буде не тілько читанем практичних готових письм, се є препарацій друкованих на ціль тую, а й тим, если під строгу розвагу возьме своє власне досьвідченє, і не стратить тих дітий з ока, для котрих готовить ся.

Слідує для него, завзивати себе самого до совістного справозданя з поступованя кождого разу в школі. Повинен він завсігди знати, що, як і з яким поведенєм говорив в школї? Відкинувши від себе всяку зарозумілість і самолюбє, повинен завчасу узнавати свої педаґоґічні блуди або недостатки, і з цїлою силою наставати на устороненє тихже.

Для порядку в науцї чуть дві головні річи доконче потрібні: перше, щоби учитель знав точно і ясно приноровити материю науки для віку дітий; а по друге, щоби сам о собі, своїм наміреню, своїм поведеню а навіть о кождім руху свого тїла мав завсігди ясне понятє, на кождім кроку був притомний в собі, не забував ся, не піддав ся враженями якого-небудь рода, або що часто буває, не запритував собі голови домашним клопотом в пору шкільної науки.

Правда, що вимаганя ті суть великі, що они потребують немало труду і працї около себе самого і немалого пожертвованя для добра школи, але в тім і цїла велика заслуга учителя.

Приноровленє материї до віку дітий опирати ся повинно на постепенности. Поділивши материю цїлої науки точно на лекциї, учитель не поступить нї на крок дальше, як довго не пересьвідчить ся, що й тупі схісновали з неї і достаточно приготовані, щоби могли заняти ся слїдуючою лекциєю. Подібний педаґоґічний захід вимагає від него великої терпеливости а враз постоянного занехаяня пустої бесїдливости. Гадка, що чим більше хто говорить, тим річ яснїйша, ніяк педаґоґіка не може одобрити. Пересадна, надмірна бесїдливість учителя віднимає дітям терпеливість, томить їх увагу, заколотить їм голову на стілько, що не будуть в силї утворити собі яке вображенє з цїлої річи, гайкають пусто і починають безпокоїти ся. Утомлені і зневолені ждуть пори як спасеня, щоб вийти із школи.

Так ревний учитель виговорив собі груди, умучив ся, а дїти не знають нїчого. Єдина форма для всякої постепенної науки єсть форма постоянних роздоворів учителя з дїтьми в той спосіб, щоби наводив їх правильно і розумно говорити о річах.

Порядок в науцї дальше вимагає від учителя, щоби не квапив ся з лекциями, але-ж не пеняв без потреби довго над одною буквою і щоби не поясняв того, що само собою ясне. Поспіх не дає вивчасувати ся вображінням дітий, а пусте бесїдованє змерзить їм науку. В тім й головне старанє для совістного учителя, щоби він переселив ся в душу дітий мислями своїми, щоби не випереджав цїкавости їх, насуваючи заєдно щось нового, та щоби не тратив з очий поступу в науцї.

Нїколи учитель не осягне добра своєю наукою, если або сам заговисто на разї рвати ся буде, або розволікло і оспало так учити стане, що й сам і дїти зївати будуть.

Обдумавши належито материю кождої лекциї, застановивши ся совістно над тим, що і як ділав на минувшій лекциї, учитель пощадив і себе і дїтий. Шкільна праця тяжка, она вимагає добрих сил, сьвіжого ума, весе-

лого розположеня, а то можливе тілько тогди, если у всім застосує ся певна розумна міра. Так если учитель застанивить ся всесторонно над порядком в науці, не змарнує ні власних сил, ні сил повіреної дітвори.

Перші загальні збори філії руского товариства педаґоґічного в Коломиї

відбули ся дня 12 с. м. при участи 32 членів.

(Годі з тої нагоди не піднести сумного факту, що не явились навіть усі учителі в Коломиї замешкалі).

Збори відкрив теплою промовою ветеран педаґоґ, емеритований інспектор окр. коломийского Григорий Кульчицкий, желаючи доброму і конечному ділу: Щасть Боже.

Предсїдателем зборів вибрано п. Гр. Кульчицкого, котрий покликав на секретара п. Породька.

Проф. рускої ґімназиї п. Остап Макарушка підніс в довшій промові розвій руского товариства педаґоґічного, поучив зібраних о цїли того товариства і вказав на діяльність головного Видїлу, потім подав цїль, для якої повстала гадка заснованя філії в Коломиї.

Проф. Шухевич зі Львова, заявив, що вправдї не має специяльного порученя заступати головний Видїл товариства, так як его приїзд до Коломиї був наглий майже несподїваний, однак має порученє подякувати тим, що занялись заснованєм філії, яка мусить бути помічною головному видїлови в его стремленях, що є справою тим важнїйшою, що головний видїл буде міг о потребах позамісцевих шкіл і пр. через свої філії дізнаватись, а справи, які дотикають місцевостий в яких філії завязані будуть могли полагоджувати видїли тих філій.

Проф. Мостович виложив у своїм відчитї. „Довги нашого жіноцтва“ обовязки жіноцтва під взглядом розумного, морального і патріотичного виховання дїтий і то вже від хвилї, коли дитина зачинає розвиватись і розуміти прояви сьвіта.

По відчитї приступлено до вибору видїлу; голосою вибрано проф. Остапа Макарушку; надто увійшли до видїлу: Волод. Корниєвич управ. школи в Коломиї, Прокіп. Мостович, проф. ґімназиї, п-а Наталїя Юркевичівна учителька, а на засуснників о. Мик. Гриньовский, катихит школи видїлової і Андрій Навчук учитель. По виборі видїлу вніс проф. Мостович, щоби заложити книжку, в якій мали би члени записувати свої спостереженя і бажаня дотикаючі шкільництва, щобо дало видїлови темат до обговореня тих справ на его засїданях, взглядно предложено їх головному видїлови.

Проф. Раковский піддав гадку, щоби новий видїл розвинув широку аґітацию, яка би мала на цїли спонукати міщан і селян до посиланя дїтий своїх до усяких шкіл, яких є подостатком в Коломиї, а де власне не бачимо дїтей міщан анї селян; се підносить внескодавця тим певнїйше, і завзиває до сильного і скорого дїланя в тім напрямі, позаяк проф. Ґімназиї коло-

мнйскої п. Насальський аґітує у своїх виданях против посиланю дітий до школи, доказуючи що наука шкільна зводить дітий на нінащо, чим деморалізує народ, а що найпоганїйше сам яко учитель, проти школи виступає!!! Дальше обговорював проф. Раковский справи народного шкільництва і також шкіл висших, почім поставив внесок, щоби вибрати осібну комісию, якоби розтягнула потреба народного шкільництва, а другу комісию для потреби шкільництва висших шкіл.

В часї дискусиї над внесками проф. Раковского довідались ми, що аґітациї, які веде проти посиланю до шкіл п. Насальский, походять просто із московского ґенерального штабу, який тепер розтаборив ся в Коломиї, та що самі штабівцї з того табору виступають специяльно против руских шкіл, а на зверх оказують свою негіть до тих шкіл тим, що посилають дітий своїх до шкіл польских, як адвокат др. Юрченко і др.

(Нам лиш дивно, за чим жалують Коломийцї, они повинні бути раді що вже прецінь раз наша хата позамітана, та нїяка нечар не замечищує її. Ред.)

По ухваленю внесків проф. Раковского і проф. Мостовича замкув нове вибраний голова, проф. Макарушка збори.

Штука, наука і література.

— Літературно Науковий Вістник, книжка II. за лютий 1900 р. поміщує: „Наш альбом“ Молитва, П. Кулїша. Гіпатія, Г. Кожарова. Недбалість, Ф. Ганцусенька. Із поезий Грацька Керперешка. Із поезий С. Я. З дяя журби, Марка В-а. — „Образи з гуцульского житя“. І. Злодія злодяя. II. Раз мати родила! — „Перехресні стежки“ повість Івана Франка. — „Над усїх моральні“ оповідане Л. Катренка. — „Із оповідань Людвіка Тома“ І. Твердї голови. II. Смерть. — „Із посмертних оповідань Ґі де Мапасана“ І. Весняним вечером. II. Батько Міньон. III. Коло пажерної. — „Атта Троль“ Сон лїтної ночи. Поема Генріка Гайне. — „Розвід в минувшости і теперішности“. З поводу нового німецкого кодекса. Подав П. Родзяк. — „Поезия нашої лїтератури“ І. Поезиї і оповідання І. С. Левицкого, Л. Ч. II. Страшний ворог, книжка про горілку, Івана Липи. — „З російскої України“ І. Сумний стан теперішнього українського театру. Драматичні „твори“ Сластиня, Гната, Хотиневича. — Журнал і публіка написав Іван Франко. — „Хроніка і бібліоґрафія“.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул. Тютюнника ч. 19.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства Івана Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 7. Львів 5. цьвітня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подав Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

З порядку приступаю до буквара з р. 1807; заголовок его ось який: „Бꙋкварꙑ ꙗзꙑка славенского, чтенїа и писанїа оучащимсѧ, въ полезное ꙋкоꙋпражненїе. Тꙋпомъ изданъ при Храмѣ Оуспенїа Пр҃той Бг҃ци, въ богоспасаемомъ Градѣ Львовѣ Рокꙋ Бж҃ѧ ҂ а҃ ѿ з҃. (1807) Мц҃а Февраꙋарїа а҃ дня. — 8-ка. — Карток ненумерованих 38. —

Сей буквар належить також до рідкостий біблїоґрафічних. Всего остались его два примірники: один в бібліот. Народного Дому, а другий в Оссолїнеум.

В межичасї, помежи виданем попередного а видрукованем сего були уживані букварі видані в Почаєві і в Кієві а також і катехізми враз з азбукою. Хотяй не велика просторінь часу від одного виданя до другого а вже ріжниця видна, так, що до друку як і до самого методичного уложеня. Друк ту вже більший і виразнїйший, за те менший що до змісту, язик більше народний як церковний, а виглядає ось як:

На відворотній сторонї картки титулової є образок представляючий „Благовіщене“.

На картцї другій, розпочинає ся відразу наука від великої аздуки, попередженої в горі вінєтою і написею: „Бꙋкварꙑ или письменна большаѧ“ verso велика азбука, а під нею мала азбука з наголовком: „малаѧ“.

К. 3-а verso і recto лучене согласних з самогласними і то найперше всї согласні в порядку азбучнім з самогласною „а“ потім з „е“ і т. д.; нр. Ба, Ва, Га, Да, Жа; Бе, Ве, Ге і т. д. Тут належить зауважати, що старославянскі: „ксі псі, фтита і другі суть в повнім ужитю.

В дальшім тягу наступає лучене двох согласних з самогласною під написом „Слозн трипнсьмнн“ в тім самім азбучнім порядку; кожда самогласна становить для себе коротенький уступ зложений з кількох рядків. По переведеню того слябізованя наступає назване букв як: Ꙗзъ = а, Бꙋки = к і т. д. Тут вже видна ріжниця межи попереднім букварем, бо як в тамтім найперше було „Ꙗ“ велике за ним „а“ мале, а доперва назва тої букви „аз“ і в порядку з гори на долину одна буква під другою, так ту противно. Найперше назва „Ꙗз“ а потім „а“ і нема великих букв тілько малі а ціла та азбука друкована курайвою.

Дальше наступують вправи в читаню з титлами з таким наголовком:

„Слозн словесъ подъ титлами изображенн, оудобнѣйшого рады понатїа толкꙋютсѧ“.

Імена і слова наступають по собі в порядку азбучнім, на кожду букву по кілька слів — в формі чотири або пять звороткових білих вершів уложені. А дальше аж до кінця наступають молитви і так: Утренні, вечірні, малий катехизм і служене до служби божої з коротенькою наукою. Кожда же часть відділена від себе або хорошою вінєтою або образом Ісуса Хр., Воскресенія або Розпятя. Буквар закінчений числами старославяньскими. —

Стілько було би о тім букварі якого вийшло кілька видань.

Новий буквар показав ся доперва 1816 р. під таким заголовком:

„Бꙋкварь славено-рꙋсскагѡ языка за благословенїемъ и повелѣнїемъ его Прѡсвѧщенства Кѵръ Михаила Левицкого Архиеп. львѣвского etc. къ оучнїю посполитаго юношества къ школахъ парафїальнихъ изданъ въ Бꙋдинѣ Градѣ 1816, 8-ка, стор. 68.

Цїлий буквар поділений на нї (55) уступів. В ѿ (1) уступі є азбука, найперше велика в кількох рядках а під нею мала. Дальше лучене всіх співзвуків з звуками, розміщене в 11 віддїльних уступах о кількох рядках, переділених прямовісною лїнїйкою, і то так:

а,	е	и	о	ꙋ	ы	ѣ	ю	ꙗ	
Бл	бе	би	бо	бꙋ	бы	бѣ	бю	бꙗ	
Вл	ве	ви	во	вꙋ	вы	вѣ	вю	вꙗ	і т. д.

Дальше від 13 до 23 уступу лучене двох співзвуків з звуками подібно як в попереднім букварі, тілько виразнїйше і стараннїйше.

Уст. 24 в трех рядах з гори на долину самі слова односкладові без звязи і мисли уложені, призначені тілько для вправи в читаню.

Уст. 25. Слова двоскладові, роздїлені так само як попередні в трех колюмнах прямовісною лїнією.

Уст. 26. Так само уложені слова але трискладові і на переміну одно слово, котре має на кінци складу 3 букви, а на початку дві, або противно, пр. го-лꙋбъ, жꙋр-ка і т. п.

Дальше наступують слова більше складові і вже не роздїлювані а також без звязи межи собою, пр. „прекраснѣйшій“, а коло него зараз „паннца“ а дальше „Грамматїка“.

Уст. 29. Містить в собі назви букв.

Уст. 30. Слова з титлами.

Дальші уступи служать до вправи в читаню. Видимо вже в них яку таку систематичність і лад, які розвивати мали мислене ученика. Найперше зачинаєсь від опису чоловіка і то в той спосіб: „Глава, власи, чело, мозогъ, очи, повѣки, рамо, рѹки“ і т. д.

Уст. 33. Говорить „о мешканю, знарядах і о одежи“ — так само як в попереднім: слова без звязи.

Уст. 36. Назви річий находячих ся на подвірю селянина як також і знаряди рільничі, при чім поміщені також дріб і звірята домашні.

Уст. 37. говорить о змислах і то почавши, від подробиць до загалу, щоби ученик виробив собі сам понятє і обняв цілий предмет, а поступає в той спосіб „Нахаю носомъ конь кадила“ або „я чую по всїх чувствах. Зраних ся в палец і чух біль“, „При огни попекох ся“. Чиста церковщина!

Уст. 38. Говорить о захованю ся в школї, о науцї учителя, о упімненях его, пр. „Оучитель спозираетъ на мѧ грозьне“, оупоминаетъ мѧ. Я „цїхо“ сиджу.

Уст. 38. Занятє матери дома, в огородї, на поли, в оборі, о печеню хлїба, і т. п. Дальші уступи говорять о помаганю „отрочати“ в працї родичів, о помочи матері в занятю домашнім, а вітцеви в поли, в огородї як і в дома і о взаїмнім відношеню, яке заходить в працї домовій родичів. Щоби дати дитинї понятє як треба перестерігати 7. заповідь Божа і взбудити омерзїнє до крадежи, а заохотити дитину до працї, сказано в уст. 51 в кількох реченях так: нпр. Научитель науку „каплана“ повтаряє а „опріч“ того учить нас много річей „полезних“. Мовить научитель: „Дїти не уникайте працї“. Праця дає чоловікови здоровлє. Дїти, повтаряє часто научитель! На злодію „чапка горе“... злодія чекає на тім світї тяжка кара — неволя і кайдани в криміналї — а на закінченє того досить довгого уступу, таку конклюзію дає учитель від себе: „Злодѣйство есть надто тѧжкаѧ ѡбраза Бга, оучитъ насъ Капланъ зъ Катехїсма“.

Уст. ѿк 52. „Дѣти мовитъ оучитель. кто сѧ съ чѹжого нещастьѧ и припадкѹ тѣшитъ, кто ближнемѹ, въ бѣдѣ и клопотѣ не помагаетъ, кто ближнемѹ поноситъ, на ближнего плетки змишляетъ, дабы его въ клопотъ и оутискъ вправилъ, Ѳ! и сей не лѣпшимъ есть Ѳ злодѣѧ. Сего Бгъ не благословитъ! Длѧ тогѡ то оубогомѹ родителѧ шамѹжнѹ дѣта, пріймѹета къ домъ подорожнѧго, и пришелца“, і т д., і де наука морально-релїгійна, цитати з письма сьв. а закінчений уступ: Молитвою перед і по науцї.

В части другій трактує ся о рахунках, котрі суть подїлені на 9 параґрафів“ і то: п. з. „Наѹка числительнаѧ, сирѣчь Ѳ числѣ, или рахѹбѣ“.

„Числа сѹть слѣдѹющіѧ“:

Найперше одиницї за порядком, числа арабскі, славяньскі і назва пр. „1. ѧ единъ“, §. 2. „Десѧтки“, §. 3. „Ста“, §. 4. „Тысѧща“. В дальшій части в спосіб катехитичний переходить способи рахованя і то так: „колнкѡ есть частий хѹдожества численнагѡ?“

Ѳ: Пять есть частий хѹдожества численнагѡ, сице: Почтеніе, Собокѹпленіе, Ѳемленіе, Множеніе и Раздѣленіе.

Е: Колнкоцы числити или раховати можно?

Ѿ: Двацы сїсть на памать, или главочисленти и писанїемъ числити

Б: Что лекше есть, главочисленти или писанїемъ числити?

Ѿ: Главочисленти легкше есть: понеже кождый зъ насъ и наймнїшїй главочисленти можетъ.

Ѿ Главочислїи.

§. ѕ҃ (6).

Почтнїе и Совокѹпленїе.

Ту подає методичну лекцію як учитель повинен науку рахунків провадити пр. „Оц҃ъ, речетъ оучитель: далъ тебѣ три ꙗбка, а мати едно; многѡ ли имѣлъ еси ꙗблокъ? Имѣхъ четыри ꙗбка. Сестра додала ти шесть ꙗблокъ, много имѣлъ еси кѹпнѡ? Имѣхъ десѧть“. Таких примірів подає більше в обемі 50.

§. з҃. (7).

„Ѡсмленїе“.

В той спосіб як попередно поступає дальше, подаючи кілька примірів, пр. „Петро имѣлъ 16 овецъ, 5 продалъ, колико остало? 11. і т. д.

§. и҃. (7).

„Множенїе“.

Пр. „Многѡ ногъ маетъ гѹсъ? 2. Дѣ гѹси многѡ ногъ маютъ? 4. Про что? 4. Ѿ: Бо 2 разы 2 сѹть 4. і т. п.

§. ѳ. (9).

„Раздѣленїе“.

Ту також кілька примірів, а сей §. закінчений також увагою:

„Слѣдѹющаꙗ правила оучитель при главочислїи всегда предъ очима да имать:

а. Не начинай оучителю поучнїа числительнаго безъ приготовлена сѧ Имѣй многѡ прикладокъ на поготовю, многѡ перъ, книжокъ, орѣховъ длѧ латвости твоеꙗ и дѣтий.

б. Прежде неже числити начинаешь, нехай дѣти всѧ числа Ѿ 1 даже до 50, гласно повторѧтъ.

г. Свѣтокъ працѣ твоеꙗ, при наѹцѣ главочислїа закислъ Ѿ тогѡ, да приводиши много прикладокъ латвыхъ къ разѹмѣнїю дѣтий; надъ все зась: не лишай первыꙗ части главочислїа, сїсть: §. 5 (6) ѡ почтнїи и совокѹпленїи, дондеже еѧ дѣти належите не наѹчатсѧ. По семъ приступай до §. и҃. и такожде, якѡ тѹдѣ приказа сѧ дѣлай.

д. По наѹчнїю главочислїа начинай писмены на таблицѣ числити.

Стор. 67. „Имени Просждїамъ“.

Так само як в попередних, тілько додане „попросительнаꙗ Грековъ (:) Латїновъ же (?) і „параграфъ“ (§).

Закінчений: „Єдинъ кратъ единъ“.

Цїла енциклєопедия тогдїшної відомости! Язик однак упадає — макаронічний. Польско-церковний але і там змагане до народного. Буквар уложений з певною методою, провадить від подрібних до загальних понятій, а позаяк тогди учителїв не було, тілько дяко-учителї, котрі не мали понятя о научаню, тому подано при кінци увага для учителя.

В 1817 р. видано „Бꙋкварь славено-рꙋскаго ꙗзыка“ изданїе Їосифа Пиллера — Львїв 1817. 8-ка, стор. 48.

(Дальше буде).

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

ГЛАВА V.

Розвій ґімнастики.

I.

Творцем сучасної ґімнастики є Ґутс Мутс. Єго книжка, видана при кінци XVIII. столїтя є найстаршою розправою про ґімнастику.

Головним товчком введеня сучасної ґімнастики в школи, були війни під Австерлїц і Еною, де війска австрийскі та нїмецкі зістали побіджені, ярмо накинене Нїмцям Наполеоном, давалось сильно відчувати.

В р. 1811 готовились Пруси до осводженя. В тім закладає в Берлинї Фридрих Людвик Ян перже заведене ґімнастичне. Ян, личність незвичайно популярна, великий патріот, дїятель на поли свободи, знаменитий фільольоґ; житє єго, се безперервна картина драматів.

Після Мутса мають забави велике значіне в вихованю. Сам заголовок єго книжки сьвідчить о тім найлучше: „Забава для вправ та відпочинку тїла і духа, книжка посвящаєсь молодежи, її учителям і всїм приклонникам забав молодого віку“. Межи иньшими читаємо там: „Дїтвору належить провадити на забави так, як до всякої иньшої роботи“.

Поклик Мутса остався майже без успіху, місто розвивати ґімнастику на вільнім воздусї, замнено її в салях ґімнастичних. Мілїтаризм заволодів ґімнастикою і обмежив її своєю формалїстикою. Таким дїлом сталась ґімнастика абстракцийною теориєю рухів, майже непонятною і томлячою ум.

В р. 1825 блимає єще первісна традиция ґімнастики. Штабовий офіцер „Young“ пише першу розправу про ґімнастику по італїйски, користуючись головно працею Мутса і другого знаменитого писателя Клїяса. Пізнїйші

праці не могуть взнестись на ту ступінь артистичного викінченя, на яких стояли давнійші розправи.

Праця Клїяса починаєсь знаменитим переднім словом. Єсть се майже трактат історичний великої стійности наукової. Малюнки суть до тої степени цїнні, що до тепер майже нїяка праця о ґімнастицї не може з нею рівнатись під взглядом добору і викінченя ілюстраций.

Той поверховний спосіб вихованя фізичного ширшає з великою скоростю, однак на жаль усовершаєсь дуже млаво. Причиною того застою: тенденциї мілїтарні.

II.

Початок XIX. столїтя проявляє ся в двох системах ґімнастичних в німецкій і шведскій.

Петро Лінк, бувший учитель борбовництва в Льонд заложив в р. 1813 заведенє ґімнастичне в Штокгольмі.

Лінк, поет лїрик, чоловік великих спосібностий, студіює анатомію та психольоґію, а пізнійше віддаєсь ґімнастицї.

Горяча любов вітчини, приміри старинних Римлян та Греків, спонукують сего незвичайного чоловіка взяти ся до реформи вихованя фізичного та до принуки своїх земляків, щоби гартувались та ставали витревалими на взір клясичних Атенцїв.

В ґімнастицї шведскій дають ся запримітити дві характеристичні прикмети. Перша: природність вправ, а дальше напрям фізіольоґічний і ґіґієнїчний.

Оден примір з шведскої книжки про ґімнастику викаже її вартість научну.

Кожда вправа, а навіть поодинокі рухи, єсли мають научно зачертану границю в своїх поводах, та наслїдках анатомічних і гиґієнічних, не суть вправами та рухами ґіґієнічними.

Цїхою німецкої ґімнастики єсть: інтензивність рухів і остре вихованє. Шведска ґімнастика виконанє. Шведска ґімнастика виконує рухи з всякою повільностю і заокруженєм. Шведи не гладять на енерґію корченя мясів, але на їх напруженє. Приряди ґімнастики шведскої прості дручки прибиті до стїни поземо. Називають їх шпалїри.

Многі заведеня в Турнї мають шведскі драбинки. Єсть се приряд дуже дешевий. Дванайцять дручків о 4-центиметровім проміри прибиваєсь до стїни при помочи желїзних гаків. Вільний простір поміж дручками мусить виносити 10—12 ст., щоби рука свобідно порушалась поміж дручками а стїною.

В шведских салях ґімнастичних дві стїни суть завсїгди осмотрені такими дручками-драбинками. Драбинка знаменитий приряд для женщин. Шведи сїдають на лавочках, опираючи стопи на долїшних щеблях драбини. Наклонюючись в зад, викликують рух мясів живота. Ті вправи поручають головно молодим дївчатам.

В своїх ґімнастичних салях мають Шведи драбину прямокутну, деревяного кізла, та кілька инших приладів. Задача тих приладів зовсїм відмінна від наших. Вправи не відбувають ся тут на спосіб атлетичний, радше ели-

ґантні пози, при котрих старанно оминаєсь наглих напружень та потрясень нервів можна б назвати артистичними.

В наших заведенях ґімнастичних можна побачити часто хлопців, котрі зовсїм не беруть участи в правах задля слабосильности та иньших хиб. Сумно виглядають ті нещасливі, для котрих власне ґімнастика була-б найбільше потрібна.

Ґімнастика шведска єсть приступна для всїх. Зовсїм природно, що звідти виключені всї вправи, вимагаючі великої сили. Акробатизм не візьме гори в шведскій ґімнастицї не зведе того рода вихованя фізичного на бездороже. Народам полудневої Европи більше припадає до смаку ґімнастика нїмецка. Інтензивність вправ справляє скорий приріст сили і розвій мяснїв. Славянам та мешканцям півночи надаєсь метода шведска своєю холодною цїхою. Тут маємо певність користних результатів, хотяй в дальшій дорозї. Метода Лінґа змушує мяснї до можливо скорого та сильного корченя, підчас коли напружене повинно рости і степенуватись з вільна. При ґімнастицї військовій кожда команда викликує корчене всїх мяснїв, а що найменше більшої части орґанїзму.

Дальше Лїнґ вимагає від своїх вихованцїв знаня анатомії та фізіольоґії. Масоване та ґімнастика хірурґічна суть також витвором ґімнастики шведскої. Ґімнастика шведска занимає поважне становиско і чим раз більше проявляє свою важність в еволюциї, яку переходить виховане фізичне. Антаґонїзм поміж ґімнастикою шведскою а нїмецкою тревае майже сотку лїт.

III.

Рік 1876 впроваджує в нїмецку ґімнастику забави спортові. Осьмий конґрес ґімнастики в Брунсвіку жадає доповненя ґімнастики забавами. Наслїдком того жаданя памятний ось який обіжник тогочасного мінїстра просьвіти Ґосслярa:

Берлїн 27 жовтня 1882.

Супротив того, що ґімнастика стала ся невідлучною частию вихованя так в школах як і висших, а право зневоляє молодїж брати в нїй участь, тож держава та громади занялись достарчуванем відповідних убікаций, щоби ґінастика могла відбуватись правильно без огляду на пору року та стану воздуха. Єсть се неоцїнене для вихованя, позаяк від тепер може ґімнастика відбуватись цїлий рік, запевнюючи молодежи виховане фізичне. Однак площі на вільнім воздусї суть також для молодежи конечні. Многі вправи: біганє, скаканє, киданє як також забави вимагають свободи та величини місця такої, якої не в силї дати комнати.

Площі суть проте для забав полем, на котрім молодїж учить ся уживати свободи, обмеженої правилами гри. Забави побуджають житє в молодежи підносять свободу ума в молодих лїтах, піддержуючи єї до старости в наслїдок тих прикмет стають ся забави дуже важні з огляду педаґоґічного.

Сила та зручність дають ся виробити головно на вільнім воздусї. Забави суть також знаменитим средством відсьвіженя ума, оживляють не тілько тїло, але і духа, щоби ті стались на ново спосібні до працї та труду. Они хоронять молодїж перед вчасною зрілостию.

Забава почавша від наймолодшого віку, заховує у молодїжи природну свободу, вирабляє та придержує житє товариске, додає охоти до житя дїяльного, робить чоловіка спосібним та охочим.

Зовсїм вірно харатеризує „Jahn“ забави: „Забави, се суперництво повне свободи, веселости житя. Молодїж учить ся поступати після рівности прав та взаїмних обовязків. В забаві бачимо вірний образ характеру, постави зручности“.

Кождий чоловік станесь легко мізантропом, если забава не пробудить в нїм товариского змислу. Чоловік, байдужний на забави, не має зеркала, котре мало-б представити єго превдиву вартість. Чоловік такий не має міри оцїненя своїх сил, не стає єму ваги, щоби зважити свою личну вартість, чує недостачу для вироблення сильної волї, він колибає ся безперестанно поміж постановою а дїлом.

Забава взміцняє і степенує прикмети зручности у всїх майже заводах.

Чим раз дужше проявляєсь в родинї байдужність для молодежи. Не стає часу на безперестанне пробуванє з нею, ащож сказати о місцях призначених на забави. Та обставина накладає на школу святий обовязок занятись вихованєм, позаяк родина не може або не хоче до сего взяти ся. Школа повинна занятись забавами. Виключно забави розвивають рухливість та житє молодече, так конечне для образованя тїла і духа, серця та чувств, сил фізичних та відпори моральної. Робота в тім напрямі не може бути случайною, тілько, систематичною і методичною.

Мінїстерство має від давна переконанє тої конечности, уже мої попередники видавали в тім взглядї обіжники. Пригадаю обіжники з лїт 1860, 1869. На жаль ті препорученя принято байдужно.

В деяких заведенях шкільних задержались традицийно забави однак по найбільшій части нема з забав слїду. Не стараносъ ужити всяких способів для удержаня тої традициї. Оказуєсь про те потреба заохотити до співучасти зі сторони покликаних, щоби удержати се, що єсть і воскресити нове.

Ходить головно о того рода забави, при котрих рух займає перше місце. Маємо достаточні дані на початок.

Зібравши материял забав людових Ґуте Муте та „Jahn“ стались творцями ґімнастики та вообразували школу писателїв в тім напрямі.

Супротив ріжнородности забав, належить головно занятись забавами людовими, при чім гра в пилку з своїми відмінами Freibal, Fussball, Schlagball, Kreisball, Thorball) перегони піші, забави в ловецтво та обруч мають занимати перше місце.

Єсьм пересьвідчений о трудностях в переведеню згаданих засад, однак взиваю заради шкіл і прошу о введенє забав в заведенях, зістаючих під їх опікою.

Обіжник з дня 4 червня 1862 домагаєсь, щоби при кождій школї була площа для ґімнастики, тим більше пожаданим єсть се при висших заведенях наукових, если зважимо натоп працї у молодежи. Власти надираючі мають про те тій пекучій справі по змозї зарядити. Кладу велику вагу на получшенє здоровля учеників. Думаю, що в тім взглядї станут мені помічні не тілько управителї заведень виховуючих, жителї громад, але також і всї, котрим фізичне вихованє наших будучих горожан лежить на серци. Маю на думцї введенє забав, котрі станут без перечно підвалиною вихованя фізичного і психічного. Для поучення в тій справі поручаю працю д-ра

пр. Баха, та статї Ц. Флайшмана в часописи ґімнастичній з р. 1890 під заголовком: Провідник в походах ґімнастичних".

Обіжник мінїстерияльний з 10 вересня 1860 поручає крім вправ ґімнастичних, також плаванє та совганку. Пригадуючи той обіжник, звертаю увагу, що з висших заведень для плавана виходить значне число учеників, котрі могуть учити других. Де тілько обставини сприяють, уряджено при семинарах учительских школи плаваня. Майже всї заведеня виховуючі приватні мають свої пливальні. Многі обставини не позваляють на введенє подібних змін в школах публичних: однак маю повну надїю, що управителї ужиють цїлого свого впливу в цїли усуненя упереджень та перепон так гуманного дїла.

На жаль многі не хотить узнати ваги вихованя фізичного в відношеню до працї умисловоі. Менше було-б нарікання про перетяженє молодежи если-б хотїли узнати і признати важність порушеної мною справи. Школа і родини повинні прямувати до того, щоби забави ґімнасчничні стались фактом довершеним.

Наслїдки тої реформи принесуть користь не тілько молодежи, але цїлому народови, цїлій нашій вітчинї.

Фон Ґосслєр.

В р. 1883 зорґанїзовало правительство бельґійске в „Liege i Nevelles" курс забав для учителїв. У Франциї інїяциятива поправи вихованя фізичного вийшла з товариств: La societe pour la propagation des exercices physiques. Провід: Jujes Simon та з La lique nationale de l' education physique, котрого предсїдателем Berthelot. Самі імена провідників вказують, які знаменитости управляють у Франциї реформою вихованя фізичного. В Берлинї, вітчинї сучасної ґімнастики проявляє ся також реформа вихованя фізичного. Ріка Спрева надаєсь вигідно до плавби, тож бачимо там великий рух в тім напрямі. Італїя спроваджує більшу часть човнів прогонових з Берлїна, подібно і другі держави, тож Нїмеччина занимає на поли технїки веслярскої перше місце на сталім континентї Европи. В роцї 1898 видало товариство учеників в „Schönholzer Park-у" велику забаву, в котрій взяли участь також депутовані всїляких сторонництв полїтичних. Тут кидали до мети, скакали, грали в пилку і в иньші гри. З сего бачимо, що забави в Нїмеччинї зачинають чим раз більше розповсюднюватись.

І правительство австрийске не зістаєсь в тій загальній еволюциї по заду. За часів першого мінїстрованя Ґавча уряджено подібну забаву в околици Відня, на якій був і сам мінїстер присутний. Той сам мінїстер в р. 1890 в своїм обіжнику до зарядів шкіл поручає, щоби доложити старань і улекшити ученикам в лїтї науку плаваня, а в зимі совганку. Взиває щоби учителї старались занимати забавами та перебували з учениками по можности на вільнім воздусї. Уділено стипендиї для тих учителїв середних шкіл, котрі-б хотїли в тій цїли виїхати за границю, надто припоручив мінїстер предкладати собі справозданя, о поступах вихованя фізичного, а нагляд віддав дир кторам.

В р. 1889 скликав угорский мінїстер просьвіти „Товариства гиґієнічні", щоби предложили внесеня до реформи вихованя фізичного. Результатом тих нарад вийшла інтересна праця: J. Döllinger-a і W. Suppan-a „Über die körperliche Erziehurg der Jugend".

IV.

Квестиї вихованя фізичного не в силї рішити військові професори та учителї ґімнастики. З котрої небудь сторони приступимо до тої справи, побачимо єї лучність з фізіольоґією. Причиною, що спиняє реформу вихованя фізичного в Італії єсть мале число фахових фізіольоґів, та гиґієністів, засїдаючих в комісиї.

В р. 1887 фрайцузкий міністер просьвіти припоручив професорови Marey переглянути плани науки ґімнастики. Вибрано комісию в повні фахову. Правительство почислилось з коштами, щоби тілько осягнути бажану цїль. Деякі члени вибрались до Бельґії Швециї та оголосили свої спостереженя в двох цїнних меморияльах[1]).

В рік пізнїйше пішла за Францією Італія. Вибрано навіть комісию зложену на половині з послів та фаховцїв. Вправдї они забрались радо до працї, однак задля ріжнородности поглядів не ухвалили нїчого позитивного.

Франция веде перед в справах вихованя фізичного. Тї самі причини, котрі викликали в Нїмеччинї новаторство вихованя, спонукали Францию до введеня реформи. Цїхою вихованя фізичного у Франциї єсть напрям науковий. Тут лїкарі, фізиольоґи, гиґієністи занимають ся поправою ґімнастики.

В Парижи заложено школу, щоби: „фізиольоґія могла занятись найважнїйшим дїлом вихованя", тут знаходить ся також стация фізиольоґічна під проводом проф. Marey-а. Стация може послужити на взір цїлій Европі. Побудована недалеко двірця желїзничого d' Auteuil, в серединї великого городу, окружена численними муравниками, подвірє перерізане шинами для пересуваня апаратів фотоґрафічних. Тї апарати призначені до знимок рухів. Все на що могла тілько здобутись техніка фотоґрафічна знайшло тут своє застосоване. Бачимо ріжнородні вежі, більші і менші до фотоґрафованя рухів так у людей як і звірят. Крім робітнї для механїки єсть тут також много комнат для переховуваня знимок фотоґрафічних.

(Дальше буде.)

Значінє матери в вихованю дїтий.

Одною з найважнїйших задач родичів є вихованє дїтий, під чим однакож розуміти належить не лиш то, щоби дїтем до часу дати утриманє й довести їх до якогось стану або до способу зарібку на хлїб, але також виобразованє їх ума і серця, щоби з них були розумні і чесні люде. Як виховає ся дїти: такі они й будуть: така буде їх доля; така утїха родичів; така слава

[1]Travaux de la Commision de gymnastique. Paris. Imprimerie nationale 1889. Musée pedagogique. Memoires et documents scoires. Nr. 77. Manuel d' exercices gymnastiques et be jeux scolaires. Paris 1791.

родини; такий хосен церкві, народови, краєви і цїлій людскости. Виховане дїтий має дуже далеко сягаючі наслїдки, бо в тім інтересовані не лиш самі родичі і їх дїти, але й цїла суспільність людска. Правда, що чоловік вже родить ся з певними склонностями і прикметами, але ті склонности і прикмети на добре вихіснувати і дати їм добрий напрям, зле викоренити а добре утвердити, — се є задачию вихованя.

В вихованю-ж дїтий важну часть має мати дитини. Послухаймо, що о тім говорить „Педаґоґія руска", написана о. І. Бартошевским:[1]) „Мати відграває взагалї важнїйшу ролю при вихованю дитини, нїж отець, позаяк отець часто-густо не має на то часу, змушений працювати на удержанє цїлої родини, а нераз недостає єму потрібних прикмет або охоти. Мати є для дитини найлучшою учителькою захованя любови Бога і ближнього і бесїди. Мати перша учить дитину молити ся, она перша подає дитинї найпотрібнїйші відомости о Бозї й єго св. воли. Тим способом забезпечує собі мати найбільшу повагу у дитини в зглядї захованя ся. Тож, хоть-би отець був нерелїґійний, неморальний, не впливає то так шкідно на дїти, наколи тілько мати має живу і глубоку віру. Противно ж примір злої матери впливає на дїти, як мороз маєвий на цьвіти. Але вплив матери на добре вихованє дитини, як є перше і найсильнїйше, так є оно й найтревальше. Для того кажемо: Щаслива є дитина, над котрої колискою усьміхаєсь правдиво християньска мати!... Бог вляв в серце матери любов до дитини не тілько для того, щоб з тим більшою старанностию плекала свою дитину, але також, щоб під впливом тої любови матерної мов би під впливом сонїшного тепла збудило ся в дитинї чувство любови, котре має колись звернути ся насамперед до Бога, відтак до ближнього і до всего, що красне і благородне. Для того повинна мати старати ся, щоби не була гнївлива і засмучена в присутности дитини, але щоби весело на дитину завсїгди споглядала і прихильність їй оказувала. Дїти виховані без тепла любови матерної, бувають звичайно самолюбні, скриті, злосливі і скорі до кождої пустоти і гріха, котрий їм обіцює яку небудь приємність; їх душа подібна до тїнистого і вохкого закутка, куди не доходить нїколи промінь сонця і в котрім вильгають ся ропухи, гадини, комахи й инші обридливі зьвірята".

Досьвід стверджує, що прикмети так добрі (н. п. лагідність і доброта серця, працьовитість, ощадність, справедливість, побожність, скромність, вірність, стидливість, чутливість і т. п.) як і злі (н. п. гнївливість, злосливість, наклін до розпусти й уживаня, марнотратність, легкодушність і т. п.) скорше з матери нїж з вітця переходять на дїти. А навіть талант до науки, до музики й инших штук, зручність дїти більше унаслїдують по матери нїж по вітци. Ті всї спосібности, добрі під теплом материньскої опіки а злі під холодом єї недбалости, взмагають і розвивають ся. І, хотьби мати легкодушна своїх злі* й нечестні поступки скривала перед дїтьми, то не багато се поможе бо дотепне око особливо дївчать підгляне, а укриваний овоч манить, в дитинї будить ся зла похіть; примір матери потягає. Для того й каже наша пословиця, що яблоко не далеко паде від яблінки.

---

[1]) Вийшла у Львові 1891 р.

Великі духом і серцем люди мали такі-ж матери. Они є іменно насадничками побожности і любови вітчини. Приведемо кілька примірів на доказ того, що ми сказали.

Що до релїґійности, побожности і праведности, покличемо ся на сьвятих угодників Божих, а іменно з числа сьвятих отців церкви, котрі відзначили ся високими чеснотами, великими дїлами і глубокою наукою, — як то они як-раз матерям своїм завдячують, що в їх душу поклали основу тої їх великости. Високо в церкві поважають ся сьвяті три Сьвятителї: Василь Великий, Григорій Богослов і Іван Золотоустий задля своїх чеснот, науки і дїл. Але-ж всї три они мали матери високих чеснот. Сьв. Василя мати і бабка почислені межи Сьвятих, тож они виховували свої дїти так, що не тілько сьв. Василя, але й єго двох братів і сестру обходить церква яко сьвятих; сьв. Григорія Богослова мати була також женщина незвиклих чеснот; найбільше однакож з того взгляду заслугує на нашу увагу мати сьв. Івана Золотоустого по імени Антуза.

Сьв. Іван Золотоустий є одною з найзнаметших осіб старинного християньского сьвіта. Всї найкрасші й найблагороднїйші прикмети старинних Греків здійснили ся в сьв. Іванї Зол., але проникнуті й піднесені духом Ісуса Христа; він бо є живим образом всїх християньских чеснот. І коли монахи найвисші ідеї християньскі старали ся осягнути в пустинях, далеко від сьвіта, то сьв. Іван Зол. серед гамору сьвітового й серед зіпсутої суспільности їх здійсняв. А коли навіть і найвисші верстви суспільности людскої, не виняв ши і сьвящеників, підлягали тому зіпсутю моральному, то сьв. Іван сьвітив чесним і непорочним житєм як та зірка серед темної ночи, боров ся за чесноту за моральність і в борбі тій поляг.

Але до тої великости сьв. Івана положила основу ще в єго дитинстві мати єго Антуза. Зараз бо по народженю своїм утратив сьв. Іван вітця, котрий був чоловіком маючим і займав висше становище при війску в Антіохиї. В двайцятім роцї свого житя зістала єго мати вдовицею, і від того часу цїле своє житє посьвятила вихованю свого сина. А з якою старанностию она єго виховувала, і як то їй не легко приходило, сама раз до сина свого так говорила: „Не довго, мій сину, позволило провідїнє Боже тїшити ся менї твоїм чесним і праведним вітцем. Невдовзї по твоїм народженю наступила єго смерть котра тебе за скоро сиротою, а мене за скоро вдовицею вчинила, і менї терпіня того стану принесла, котрі лише з власного досьвіду можна зрозуміти. Нема слів, котрі були би в силї представити ті бурі і прикрости, котрі спадають на молоду женщину, що недавно виступила з вітцївского дому, несьвідуща крутарств сьвіта, і нараз бачить ся проникнутою невисказаним болем і притисненою множеством клопотів, котрі силу нашого віку й роду далеко перевисшають... Коли-ж померший муж ще й дитину полишить, то клопоти матери ще більшають; наколи-ж се дївчина, то видатки менші і обава не така як з хлопцем, котрий справляє матери кождої дивни всякого рода клопоти й гризоти. А вже не кажу нїчого про потрібні видатки, наколи свого сина хоче виобразувати й добре виховати. Однакож всї ті тїсні обставини не зневолили мене вступити в друге подруже, і другого мужа ввести в дім твого вітця. Я видержала бурі й громи і не опустила зелїзної печи вдівства. Передовсїм-же спомагала мене в тім поміч вишня... І не можеш менї закинути, щоби я вдівство мужно не перетревала, та твою вітцївску спадщину тобі зменьшила, як то не одній сиротї дїє ся. Нї, спадщину твою не зменшену,

цїлу тобі заховала, а однакож видатків потрібних до твого відповідного вихованя не щадила, я їх противно зі свого майна й зі свого віна поносила".

Правда, що сьв. Іван Зол. від дитиньства був обдарований високими спосібностями й прикметами душі, однакож ті спосібности треба було в належитий спосіб розвинути й не дати вкоренити ся злому, котре дуже радо навіть в добрій души приймає ся, і треба було хоронити від злих впливів. Сьв. Іван за молоду був поривистий, а погане бажали єго позискати на свою сторону. Але мати з дитиньства вже вложила в єго серце насїня віри, побожности й иньших християньских чеснот і огрівала ті теплотою свого материньского серця, а коли хлопець підріс, постарала ся для него о добрих учителїв. Для того тож славний бесїдник Ливаній, поганин, оден з учителїв сьв. Івана, подивляючи заходи матери около вихованя свого сина, сказав ті слова: Які то матери мають ті християни!

Иньша великого духа мати в християньскім сьвітї була сьв. Моніка мати сьв. Августина, сего великого сьвітича і вітця церкви. Їй припала тяжка задача виховати сина, а тяжка тим більше, що муж єї і отець сьв. Августина був поганином, проте й не дбав про християньске вихованє сина. Тож мати, сьв. Моніка, в дитинних зараз лїтах вщепила в душу Августина зерно сьв. віри і християньских чеснот. Але коли хлопець підріс і пішов на науку до більшого міста, попав ся в розпусту, стратив віру і став прихильником бридкої секти Манихеїв, а ще не був охрещений. Але мати не опустила сина з своєї опіки. Тяжка була єї задача, бо як сказано, муж єї сам був поганином; тож мати не уставала напімненями, мольбами і сльозами накликувати сина на лучшу дорогу і горячо молила Бога, щоби просьвітив єї сина і ласкою своєю допоміг, навернути єго. Задля тих то молитов церква назвала єї жінкою молитов. І не опустила сина з ока свого хоть він і змужнїв; хоть укривав ся перед єї оком, она з'уміла єго віднайти, полила за ним аж за море в другу часть сьвіта, доти не устаючи, доки аж єї не навернув ся, доки не зістав християнином, а потім і великим сьвітлом церкви, чого однакож мати вже не діждала ся, бо повертаючи з наверненим вже сином у вітчину свою в дорозї умерла.

А й в нашій історії мож показати на подібну жінку, а була нею сьв. Ольга. Зіставши християнкою намовляла она свого сина Сьвятослава, щоби охрестив ся. Не змогла она навернути сина, бо тогди, коли сама зістала християнкою, Сьвятослав був вже мужем, зріс в поганьстві а найлюбійшим єго занятєм була війна і лови на дикого зьвіря. Але за те виховувала в християньстві своїх внуків, і таким дїлом приготовляла християньству побіду над поганьством на Руси. І коли так сьв. Володимир був так приступний для християньских проповідників, коли без трудів навернув ся до віри Христової, а потім замість війни волїв виконувати дїла милосердия і розповсюднювати просьвіту на Руси, то се належить завдячити найбільше вихованю єго бабки, сьв. Ольги.

З тих примірів видно, який вплив має мати на релїґійне і моральне вихованє дїтий.

Коли розглянути ся посеред народу, то побачимо, що на всїх ступенях суспільности мати має найбільший вплив на вихованє дїтий. Селянин і ремісник, а ще більше зарібник є занятий працею поза домом цїлими днями; з дїтьми бачить ся він лиш вечером, коли тяжко змучений повернув з роботи, та в недїлю й сьвято, але тогди він хоче відпочити. А дехто й тогди не

багато занимає ся дітьми, бо глядає відпочинку в забаві поза домом. Лише мати є завсігди дома при дітях і з ними ділить добре й зле; до матери горнуть ся діти, коли отець не дбає про дім або є жорстокий, налоговий. Що така мати вложить в душу дитині, то зістане їй на ціле житє. Але й на висших ступенях нашої суспільности ті самі обставини. Купець цілий день в склепі, промисловець іде за своїм ділом, урядник в канцелярії, учитель в школї й при заданях; всї они, не виняши й сьвященика, лиш мало часу можуть посвятити домовим справам, а до вихованя дітий не стає їм часу й терпеливости. Ціла проте вага вихованя дітий спочиває на матери.

За наших часів заводять так звані охоронки і фреблївки, де заносять малі діти, що ще до школи не ходять, і там они мають нагляд, бавлять ся і учать ся дечого. Мають сї заведеня свої добрі сторони, особливо коли матери недбалі або ледачі, або коли самі мусять іти за зарібком. Тогди лучше єсть, коли віддасть ся дитину до охоронки або до фреблївки, ніж би мала з ледачими дїтьми пустувати по улиця або від слуг чого злого учити ся; але таке виховане не заступить матери, не запалить в души дитини огню любови і не загріє так як серце доброї матери.

Однакож і мати не може дати того, чого сама не має. Тілько розумна, чесна і релїґійна мати може в дїтях защепити віру, чесноту християньску і до них загріти; тілько мати люблячa свій нарід, люблячa рідне слово й поважаюча народні звичаї і спомини може в дитині виплекати патріотичні чувства. А з того виходить потреба образувати і добре виховувати дївчата, котрі колись мають бути матерями. Давнїйше гадали, що лише хлопець потребує науки, а дївчина лише стілько, скілько їй яко ґаздини дому потрібно. Тепер же знов деякі хотять дївчата зовсїм на рівнї ставити з хлопцями, щоби одні й другі зарівно добивали ся ріжних становищ у сьвітї. Отже-ж одно й друге єсть хибне, бо перше не відповідало потребам дївчат яко будучих материй, а друге знов не віддає природї жіночого роду, і притлумлю чутє жіноче, котре в родиннім житю так великої єсть ваги. Нинї для всїх верств нашої суспільности образованє єсть улегчене, а ще тим користнїйше єсть то, що в рідній бесїдї можуть образувати ся. Потребам висших так знаних просьвітних верств нашої суспільности, вдоволяють жіночі інститути. В сих інститутах виховують дївчата в релїґійности, побожности, скромности і в народнім дусї, коби тілько суспільність як найбільше користала з тих інститутів, і коби таких як найбільше в краю повстало! З них виходили би чесні й побожні матери, котрі би з'уміли дїти свої виховувати в вірі, в чесноті й патриотизмі.

Всячина.

— Основане руских паралельок в станиславівскій ґімназиї. У відповідь на петицию Русинів із Станиславівщини о засноване руских паралельок в тамошній ґімназиї надійшло на руки п. Романа Заклиньского таке письмо від краевеї ради шкільної:

„Ч. 34.139. Львів дня 13. лютого 1900.

На подане Ваше і товаришів з дня 31. серпня 1899, внесено до ц. к. краевої ради шкільної в ділї заснованя рівнорядних кляс руских в ц. к. ґімнациї в Станиславові на основі артикулу V. краевого закона з дня 22. червня 1867 подає ся до відомости Панів петентів, що ц. к. краєва Рада шкільна не може сего внесеня увзглядннити тому, що о заведеню рускої мови викладової в рівнорядних клясах ґімназияльних становить — після постанови артикулу VII. покликаного закона — Сойм краєвий по вислуханю Рад повітових.

Наведений ПП. петентами артикул V. В. містить в собі лишень постановлене що до заведеня рускої мови викладової по при мову польску тілько в поодиноких предметах, а нї що до загального заведеня мови рускої, яко викладової в клясах рівнорядних.

Ц. к. Намістник Пініньский в. р.“

— Членами краєвої ради шкільної на Буковинї на найблизше шестилїтє іменував Цїсар: гр.-кат. пароха і почестного крилошанина о. Келестина Костецкого, правосл. епископа архимандрита е-ра Володим. Репту, православ. совітника консисториї о. Алекс. Манастирского, еванг. пароха Йос. Фронїюса, члена старшини жид. ісповідної громади Ферд. Маєра, директора муж. семинариї учительскої в Чернівцях Дим. Ісопескула, і проф. висшої школи реальної в Чернівцях Єротея Пігуляка.

— Помер о. Юстин Желехівский, вислужений ґімназияльний катихит, ювилат-священик, дня 26 го марта в Перемишли, в 79-ім роцї житя, а 54-ім священьства Покійний визначав ся правостию характеру і добротою і полишив вдячну память і щирий жаль у всїх, що єго знали.

— Іспити зрілости в середних школах галицких розпочинають ся: а) письменні дня 7 мая, б) устні в ґімназиях: в Бохни 28 мая, в Бродах 18 червня, в Бережанах 28 мая, в Хирові 30 мая, в Дрогобичи 5 липня, в Ярославі 2 червня, в Яслї 23 червня, в Коломиї в ґімназиї польскій 12 червня а в рускій 17 червня, в Кракові в ґімназиї сьв. Анни для мужчин 21 мая, для женщин 5 червня, в ґімназиї сьв. Яцка 11 червня, в III-ій ґімназиї 11 червня, у Львові в рускій ґімназиї 22 червня, в нїмецкій 20 червня, Франц-Йосифа 23 червня, в IV-ій в головнім відділї 27 червня, а так само у відділї рівнорядним, в V-ій ґімназиї 25 червня, в Новім Санчи 18 червня, в Подґуржу 11 червня, в Перемишли в польскій ґімназиї 18 червня, в рускій 15 червня, в Ряшеві 21 мая, в Самборі 9 червня, в Сяноцї 3 липня, в Станиславові 5 червня, в Стрию 13 липня, в Тернополи 2 липня, в Тарнові 21 мая, в Вадовицях 20 червня, в Золочеві 12 липня; в школах реальних: в Кракові 9 червня, у Львові 21 мая, в Станиславові 2 липня, в Тернополи 12 червня.

— До кваліфікацийного іспиту на учителїв народних шкіл сїдало у Львові в лютовім речинци 20 кандидатів і 40 кандидаток. Результат іспиту був цїлком вдоволяючий, бо репробовано лише трох кандидатів і три кандидатки, а три кандидатки і три кандидати відступили від іспиту. — Іспити до шкіл виділових зложили: в I. ґрупі 7 учительок і 4 учителї; в II. ґрупі 6 учительок і 5 учителїв, а в III. ґрупі 6 учительок і 1 учитель.

— Приготовляючий курс до вступного іспиту руских кляс черновецкої ґімназиї отворило тов. „Руска Школа“ і сего року. Наука відбуває ся під

проводом п. уч. Руснака і Данилюка в міскій школї при улици краєвої палати що вівтірка від 5 до 6 і в суботу від 4 до 6 години безплатно. Записувати ся можна підчас наукових годин найдальше в четвер і пятницю по великодни. Звертаємо на се увагу Русинів, щоби користали з нагоди. Особливо наше черновецке міщаньство повинно би посилати більше дітий до середних шкіл, бо чи не гріх то мати школи в місци й не пробувати щастя дитини, наколи навіть селяни з далеких сторін тягнуть ся нераз з останного і виводять свої діти в люди. Ото доси ходить більш як сотка мужицких дітий до черновецких середних шкіл з цїлої Буковини, а міщаньских із Чернівців ледво кілька. Крайна пора, панове міщани, подбати лїпше о добро рідних дітий!

— Товариство „Руска Школа" в Чернівцях загадує видати збірку забав і гри для дітий і просить всїх Вп. товаришів, товаришок і других приятелїв молодїжи, щоби зволили ласкаво списати такі гри і присилати їх під адресою надучителя п. Івана Савіцкого, почта Мамаївці. Особливо придатні гри наших сїльских дітий як: 1) Перстіньчик, 2) Свинка, 3) Голубень, 4) Ягідка, 5) Жовняри, 6) Дзвінниця, 7) Баран, 8) Вовк, 9) Стрілець, 10) Лис, 11) Бегаси, 12) Церква, 13) Ловок, 14) Ґутка, 15) Плас, 16) Земянка, 17) Троянка, 18) Сербин, 19) Четверянка, 20) Шістянка, 21) Воробець, 22) Заяць, 23) Злодїй, 24) Дід, 25) Челефіст, 26) Жавдарі, 27) Циганка, 28) Довбня, 29) Пси, 30) Трухан, 31) Кінь, 32) Стунка, 33) Добродїйка, 34) Три у зуба, 35) Границя, 36) Столець, 37) Зазуля, 38) Ковбель, 39) Крупянка, 40) Гербузик, 41) Краї, 42) Маланка, 43) Замок, 44) Тиран, 45) Гусак, 46) Козв, 47) Коновки, 48) Хорти, 49) Мертвець, 50) Козуля, 51) Війна, 52) Турок і Москаль, 53) Ключ і т. п. При кождій грі і забаві треба докладно і виразно все списати, а пісні, які може при якій грі сьпівають. Наконець належить замітити, хто і де записав кожду гру, що буде подане і в збірнику. Надїємо ся, що найдесь споре число співробітників і збірка буде небавом готова. За кожду поміщену в збірцї гру вишле тов. один даровий примірник.

— Проєкт унормованя платнї для народних учителїв у Львові опрацювало вже бюро шкільне міста Львова. На нарадах під проводом радника Стрільбицкого обговорено основно сю квестию. Унормоване то визначує учителям шкіл народних платню державних урядників XI ранґи, а учителям шкіл виділових та директорам платню X. ранґи. В ранзї XI. розріжнює проєкт три катеґориї платнї: 800+180, — 900+180, — 1000+180; в ранзї X. були би учителї шкіл виділових з платнею 1100+240, директори шкіл народних з платнею 1200+240+100, і директори шкіл виділових з платнею 1300+240+200. Тимчасові учителї мають одержати платню в висоті 500+100 зр. Виїмково тепер всї учителї шкіл народних з платнею 800+100 мають одержати 900+180, учителї з платнею 900+180 мають одержати 1000+180 зр., а учителї шкіл виділових і директори після нового проєкту. Крім сего могли би учителї і директори всїх тих шкіл посувати ся що пять лїт з низшої ранґи до висшої. Проєкт сей був вже предметом нарад маґістрату, однакож віддано єго ще обрахунковій палатї міскій, що має обчислити суму потрібну на се унормоване платнї. Відтак перейде проєкт сей ще під обради секциї шкільної Ради міскої, а в кінцї увійде до Сойму.

Статистику анальфабетів находимо в статї голяндского дневника „Niemos van der Dag d'Amsterdam". З неї довідуємо ся, що в 1898 р. на 1.000 вояків було неписьменних: в Скандинавії 4, в Швайцариї 5, в Данії 8, в Німеччинї 12, в Франциї 123, в Анґлії 127, в Бельґії 154, в Австро-Угорщинї 388, в Італії 480, в Іспанії 720, в Росиї 810, в Туреччинї 830. Найбільше анальфабетів є в Росиї, бо на цїлий загал неписьменних, які находять ся після обчислень в Европі, припадає майже половина на Росию.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 8. Львів 20. цьвітня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

В 1819 р. появило ся нове видане буквара руско-польского. Наголовок его такий:

„Бꙋкваръ словено-рꙋского ꙗзыка за благословеніемъ Єго преосвященства Кꙋръ Михаила Левицкого Археп. львôвского etc. къ наставленію юношества въ школахъ парафіꙗльныхъ. Львовъ 1819 до стр. 49 по руски і по польски. Видане друге.

Наука розпочинає ся від самозвуків, потому ідуть співзвуки, двозвуки, співзвуки роздїльні пр. рс. мк. і т. д. і співзвуки нероздїльні пр. др. мр. і т. д.

Дальша часть зовсїм ідентична з частию попередною букваря, так що до розділеня слів, як також і що до самого уложеня. Уваги гідною є така „увага для учителя“:

„Уважай учителю, як шкільні дїти найперше научать ся пізнавати і читати букви по „словꙗнски“ тогди доперва належить їх учити по польски“.

А вже на стор. 5 і 6 уміщена польска часть, розпочинаюча ся від малої азбуки за котрою ідуть самозвуки і лучене їх з співзвуками і то на переміну, зовсїм як в рускій части. По за тім знову руска часть і то на переміну одна картка руска, а друга польска. В уступі 23 уложені суть слова односкладові в азбучнім порядку і то з одної сторони польскі а з другої рускі пр. Ꙗхъ, Ach і т. п.

В дальшій части нема ніякої зміни що до змісту, так як в попереднім, з тою тілько ріжницею, що в місто церковного язика, самі польонїзми пр. „Ранїлем се в палец, чує боль“, або „Мам втеди пет змислув“.

Уст. 33. в наголовку: „Память, воля, розум, увага“. З того уступу видко, що ученик мав собі виробити понятє о тих абстракциях і то в той

спосіб: „Па-мя та-ю буль ідим-се о ка-мінь вдарил". Подібних еще кілька речень і таке заключене: „Маю теди па-мять".

Або уст. 34. „Мо-гу си-ді-ти аль-бо сто-я-ти. То есть во-ля".

Уст. 35. Мислю і оповідаю. То есть „Мам увагу".

Уст. 35. „Віш, же лепши хліб, як камінь. Вім же наука і добра і лепша, як гроші. То есть: „Мам розум".

Уст. 36. Мислю і оповідаю то есть увага.

Уст. „Душа" Понятє о души дає ученикам таке: „То что дѣйствуєтъ, же се рушам, слишу познаю, памятаю, „хцѹ" есть моя душа".

„Душа ма память розум, волю и увагу. Душа не есть тіло, она есть невідома". „Душу „каплан" наш духом назва" (нарече).

Уст. 38. „Родичі". Відношенє їх до дітей як і дітей до них. Занятє в дома, в огороді на поли, в пасіці в лісі. (Мати доїт „крови и овци").

Уст. 42. „Наѹчитель". О додатній его праці в школі — а дальше способом катехізмовим висновує понятє о людях працюючих в ріжних заводах, як також о цїли науки читаня, писаня і рахованя.

Уст. 45. „Сполечність" з яких факторів она складає ся, також тілько питанями, а дитина мала сама на ті відповідати.

Уст. 46. „Бог". Ту говорить о вселенній і о творах Бога.

Уст. 50. „Перестороги дітям до пристойного захованя ся". Є то та сама „Політика свіцкая яка була в букварі з р. 1790, тілько в скороченю.

Уст. 53. „Наука дітям з письма св."

Уст. 55. Молитва в школі і по науці.

Уст. 56. „Головнїйші правила „орсоіі" и просодіі".

Уст. 57. „Правила діленя слів".

Уст. 58. „Знаки писарскі".

Уст. 60. Вправи в читаню скороченім.

А. дальше: „Числа суть наступуючі"

Уст. 64. Одиниці, 65) десятки, 66) сотки, 67) Тисячі аж до 60.000, а закінчує табличка множеня. На тім закінчена часть руска а зачинаєсь польска. Задля характеристики тогдішних понятий, подам коротеньку рецензію тої части.

Стор. 49. уст. 69. „Cwiczenia w czytaniu polskiem" (в більшій части виїмки з Zweites Lesebuch für den deutschen Sprachunterricht in nicht deutschen Schulen. Wien 1816. Zweiter Theil „für Landschulen").

Заголовок: „Użyteczność włościan". Włościanie (chłopi) są społeczności użyteczni.

В двох уступах оповідає відношенє селян до панів, і яку користь має суспільність з селян.

Уст. 64. „Co się za to stanowi włościan należy".

Уст. 70. „O wadach i zdrożnościach włościan". І ту говорить: „Rolnicy znieważają Religię przez zabobony. Ich bojaźń Boga jest niewolniczą bojaźnią kary. Prawdziwa bowiem bojaźń Boga z synowskiego uczucia pochodzić, i na miłości Boga zasadzać się powinna. Bywają na nabożeństwach, ale bardzo mało myślą o Bogu.

Wielu odmawia lub czyta modlitwy, ale serce nie jest uczestnikiem onych. Ich „sentymentu" nie odpowiadają modliwie.

Уст. 71. „Oprócz tych są jeszcze inne wady stanowi rolniczemu częściey, i w wyższym stopniu właściwe, jako to:

1) Głupstwo, grubiaństwo, zuchwałość i gwałtowne namiętności.

2) Chciwość zysku, obżarstwo i pijaństwo skoro się do tego sposobność nadarza.

3) Nieszczerość względem pana, przeniewierzenie się panu i skłonność do złodziejstwa etc.

Кожду з тих „wad“ мотивує і дає науку моральну, а в кінци заключую так: „ażeby wieśniacy pozbyli się tych wad, powinnie pilnie uczęszczać do szkoły, gdzie zasad poczciwości, znoszenia ciężarów życia i upodobania sobie w swym stanie nauczą się“.

Уст. 72. „Z kąd wynikają prawdziwe ciężary wościan“.

В тім уступі розвиває автор засаду „że roboty pańszczyzniane są zupełnie prawne“ — і же „poddani (chłopi) swym panom pańszczyznę odrabiać winni“.

Дальша говорить так:

Właściciele pewnych okolic korczując lasy, osuszając bagna, zakładając wsie, potrzebowali ludzi do należytej uprawy roli. Wybierali do tego osoby, własności, ani innych zatrudnień niemające. Tak i teraz, kto chce nową wieś założyć, osadników szuka. Tym ludziom rozdawali panowie większe lub miejsze części ziemi, zachowując sobie rozmaite prawa, jako to: pasienia, polowania i rybołowstwa. Dla tych nowych przychodniów stawiali panowie domy, albo mieścili ich w pobudowanych, lub naostatek pomagali im do budowli.

Za to zaś wymawiali sobie, aby przychodnie ci zawsze na miejscu zostali, bez zezwolenia pana swego nie oddalali się.

А дальше дрібоньким письмом:

Zgodzili się na to nowi osadnicy, przyrzekli oprócz tego odbywanie pieszey lub ciągłey pańszczyzny i oddawanie co rok czynszów w pieniądzach lub osypie.

Umówiono się oraz o nagrodę w pieniądzach lub w zbożu dla tych, którzy żadnych gruntów nie posiedli.

Kto na te warunki zezwolił, i zezwolenie to ustnie lub na pismie potwierdził, ten został przyjęty.

Tym sposobem większa część wsiów powstała. Było wielu takich, którzy w pobudowanych wsiach dobrowolnie osieść, i tak jak dawniejsi mieszkańcy żyć chcieli. Żądali oni od pana kawał gruntu, lub pozwolenia trudnienia się tym lub innym wyrobkiem. Sami sobie domy stawiali. Za pozwolenie zaś korzyści przyrzekli panom pewne roboty lub daniny.

Wszystko więc, co pierwsi osadnicy swym panom robić i płacić obiecali także ich następcy pełnić obowiązani, skoro pod temi samemi warunkami osadę objęli, i skoro powinności ich ogólnie lub szczególnie na inwetarzach i książkach gruntowych polegają.

Ta to jest przyczyna, dla której poddani swym Panom pańszczyznę odrabiać powinni.

§. 73.

Kto w tej lub owej powinności okazuje nieposłuszeństwo, ten nie tylko na karę zasługuje, ten grzeszy łamiąc obowiązki, których wykonanie przyjęciem osady i złożeniem przysięgi wierności uroczyście zaręczył. Dopuszcza on się grzechu przeciw siódmemu przykazaniu, które wszelką kradzież i krzywdę bliźniego zakazuje, a oddanie każdemu należytości ściśle zaleca.

Pańszczyzna ma być wiernie i tak odrabiana, aby Pan z niej należyty pożytek odniósł.

Niegodzi się niedbale i zle robić. Pierwiastkową bowiem umową Panowie sobie przyzwoitą robotę zapewnili.

Niegodziwą rzeczą jest, czas pańszczyzny skracać, późno przychodzić, długo spoczywać, lub zawcześnie oddalać się.

А дальше:

Pańszczyzna powinna bydź podług umowy i przepisów odrabiana. Pokazuje się to najlepiej ze zwyczaju i inwentarzy. Kto należycie pańszczyzny nie odbywa, ten obciąża własne sumienie, temu za karę bardzo źle powodzić się zwykło.

Уст. 75. Powody zaspokojenia się włościan pośród prawdziwych przykrości".

В тім уступі автор виходить з того заложеня, що „wszelka przykrość pochodzi z niewypełniania swego obowiązku, a bez tego człowiek szczęsliwym być nie może" — а в кінци говорить: „że chrześcijanin powinien znosić ciężary życia, pomnąć: „że niema stanu bez przykrości. Może atoli szukać ulgi, skoro ją sposobem godziwym i bez krzywdy bliźniego znaleść może". Природно сли буде добре робив паньщину — тогди буде і вдоволений і щасливий.

На тім і закінчений цїлий буквар — зміст цїлий перенятий февдалїзмом, так далеким від наших нинїшних понятий. Всяка дальша рецензия злишна.

В р. 1819 появило ся еще два виданя того буквара — а то:

а) Бꙋкварь ꙗзыка славенскаго чтенїꙗ оучащимсꙗ къ полезноѥ рꙋкокожденїѥ, къ немже молитвы, слꙋженїѥ до Слꙋжвы Божїꙗ и инаꙗ правды вѣры католическїꙗ. Отрочати христїанскомꙋ благопотрѣбныꙗ, тѵпомъ изданъ тїпанїѥмъ Предстоꙗтелѣй Народа Рꙋскаго и ктиторовъ церкви Ставропигїанскїꙗ Храма Оуспн. Пресв. Бцїи. Въ Львовѣ рокꙋ Бж҃ ҂ а ѿ д҃ (1819) мцꙗ ноемврїꙗ г҃і (13).

б) Бꙋкваръ славено-рꙋскаго ꙗзыка за благослов. и повелѣнїѥмъ Єго Пр. Кѵръ Михаила Левицкого — къ наставленїю юношества въ школахъ парафїальныхъ. Второѥ изданїѥ. Львовъ 1189. 8-ка, стор. 64. Той буквар є тілько передруком першого виданя, також руско-польский.

До р. 1825 було еще 3 виданя того буквара а то в р. 1821, 1822 і 1824 а відтак доперва в р. 1826 появив ся такий буквар:

„Бꙋкваръ славено-рꙋскаго ꙗзыка кꙋ наставленїю юношества въ школахъ парафїальныхъ. Изданъ въ Львѣградѣ ҂ а ѿ к ѕ (1826). Цїна 5 кр. м. ср.

Той буквар що до змісту і роздїлу предмету незмінний від попередних, тілько друк і папір лучший і в більшім форматї а все проче то саме.

(Дальше буде).

Про фізичне виховане

після Ангелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

ГЛАВА VI.

Критика німецкої ґімнастики.

I.

В своїй книжці: „О вихованю умисловім, моральнім і фізичнім“ каже Спенцер, що ґімвастика, се штучні вправи, котрі не в силї рівнати ся з свобідними рухами при забавах. Ось єго слова:

„Годимось в засадї, що ґімнастика єсть лучша, чим понехане всяких вправ фізичних, однак нїколи не може она дорівнати забавам. Шкідливі погляди, а за тим іде, прояви ґімнастики надто наглядні. Правильні рухи уже з своєї природи ріжнять ся від свобідних вправ. Не бачимо рівномірного подїлу працї поміж усї члени тїла. Тут володїє праця одних частий мяснїв. Таким дїлом вправи причиняють ся до специяльно, а не рівномірного розвою орґанїзму. Позаяк ті вправи полишені приятности суть они тим самим менше здорові і утомлюють скоро. Вправдї уживаєсь суперництва, однак оно своєю неприродностю не відповідає приятности забав. Лишаєсь еще оден закид. Ґімнастика ріжнить ся від забав спортових так з огляду на працю квантитативну як також квалїтативну. В наслїдок недостачі приятности покидає ся вправа штучі дуже скоро, тож і пожиток з них незвичайно марний. Умірковане зворушене мозку впливає на орґанїзм тільки покріпляючо“. Суд той висказаний перед 30 роками доказує, що критика нїмецкої ґімнастики має свою певну основу. Ґімнастика сама собою не становить методу виховуючу. Она є штучним средством видуманим для житя полишеного руху. Не маємо про те потреби послугувати ся неприродним законом там, де природа сама собі порадить, а навіть віднесе побіду. Значить ґімнастика нїмецка не єсть відповідним кормом в вихованю фізичнім. Можна би її радше назвати лїком для піддержаня енерґії мозку. Лїк в виняткових обставинах помагає, а яко хлїб насущний дїлає зовсїм противно.

Лев Burgerstein[1]) в своїй гіґієнї шкільній каже:

„Година ґімнастики найбільше томить. Найлучший учитель не в силї тому зарадити. Учитель мусить найперше вправу пояснити і показати. Ученики вправляють ся поодиноко. Коли приймемо 40 учеників на кожду клясу побачимо, що ґімнастика серед подібних условин не може зватись відпочинком, годї її називати вправою, а година стає ся майже згайнованою“.

---

[1]) L. Burgerstein. Die Gesundheitspflege in der Mittelschule. Wien 1887.

В тім самім дусї промавляє Zehender[2]), подібно і Gutrfeld[3]) Всї они горячі приклонники забав шкільних.

II.

Головним жерелом вислїдженя некористного характеру нїмецкої ґімнастики суть єї жерела психольоґічні. Факт, що можна вводити всї мясні в рух, порушив сильно умислами. Уложено подрібну термінольоґію, сотворено правила і унято їх в методу.

Таким дїлом вобразувалась цїла лїтература ґімнастична. Она скласифіковала вправи після наукової методи.

Розпочато від найлегших рухів, опісля ішли більше зложені. Працьовано богато над поодинокими членами. Упорядковано громади рухів після ріжнородности приладів. Доторкнено ся вправ основних. Рухам збірним та рядовим надано всїлякі назви і команди, котрі належить вивчити на память. Маємо цїлий диялєкт ґімнастичний, котрий єсть підставою теориї ґімнастики. Другим живчиком було зворушенє, якого дізнає ся при всїляких вправах. Сильно зворушують нас порушеня війска, а єще сильнїйше схлїбляють нам подібні вправи у дїтвори. Жажда розказу, чувство симетриї вдоволяють знатоків. Тже й готові докази для узнаня ґімнастики. Ідїм дальше. Дїтвора представляє ся для ока принадно. Самі дїти засуджені на мовчанє, що зовсїм не справляє приятности. Недостача свободи, безусловне піддане своєї волї командантови не конче до вподоби людям зрілим, щось дїєсь в тім случаю з дїтворою.

Вірно сказав Леонарді: „Ґімнастика стала ся зрадою, якої допустилась старість на молодости".

III.

Ґімнастика дуже розширяє ся, та чим раз дуже комплїкує ся.

Розправа про ґімнастику Cliasa видана в 1819 р. обіймає тільки 207 вправ. Підручник ґімнастики після методи Обермана, виданий в 1875 р. виданий в 1875 р. виказує їх уже 1642.

Днесь ґімнастика стараєсь бути зовсїм свобідною, тож на жаль винаходить трудні средства теоретичні, та розширяють проґраму в безкопечність. До сучасних вимог мусить приноровитись і учитель ґімнастики. Він має бути професором „par excelence". Трафляють ся такі, що в рукавичках та плащи сповняють свій професорский обовязок. Они уважали би за пониженє показати вправу. До сего суть відповідні ученики.

Професори бачать головну свою цїль в доказованю стійности наукової фіґмоґрафів та торокометрів. Многі викладають про забави у старинних Греків та Римлян, про лицарство середних віків, полишаючи зовсїм на боцї дїйстну цїль ґімнастики. Єсли ґімнастика має в повні відповісти своєї задачі

---

[2]) W. Zehender. Vorträge über Schulgesundheitspflege. Stuttgart 1891.

[3]) Paul Gutrfeld. Über die Erziehung der deutschen Jugend. (Deutsche Rundschau 1890. Зошит 50).

мусить перемінити напрям, та принукати молодіж до вправ свобідних і забав. Здає ся довго єще будемо ждати на упадок правил та трактатів на перетворенє ґімнастики на користнійшу і практичнійшу. Доки не наступить переміна можемо о ґімнастиці сказати те, що говорить Мефісто до свого ученика:

З усім тим звикнетесь з часом.
Дитя так мами молоком
Не радо з початку живить ся,
Пізнійш не може відлучить ся.
Вам так в Мудрости на груди
Що день більш смаковати буде.

(*Ґете-Франко.*)

IV.

В сучасній ґімнастиці є много давних блудів. В переднім слові одної книжки, печатаної в Італії читаємо інтересний панеґірик: „Пів години вправ, котрі наводимо заступають зовсім пятигодинний марш. Яка великаньска користь для мешканців міст, наколи не мають достаточного руху“.

На жаль ґімнастика не єсть в можности інтензивно образувати молодіж розвивати її сили. Она суперечить засаді фізиольоґії: прямувати шляхом природи та дати орґанізмови доволі часу до розвою.

Професор, учитель, урядник, промисловець приневолені сидіти, уживають комнатної ґімнастики. Однак і в тих случаях обережність і умірковані необходимі. Вправи мусять приноровити ся до індівідуальности орґанізму. Розвій ґімнастики винайшов досить ориґінальний пересуд. Ґімнастика має улекшувати відпочинок мозку, она єсть ліком проти перетяженя умислу. Моссо в своїй книжці „Про утому“ виказує утому мяснів при праці умисловій. Тож в поділі годин належалоб радше уважати ґімнастику за годину науки а не відпочинку. Многі уважають ґімнастику за одну з найкористнійших і найбільше економічних метод вихованя фізичного. Єсть се пересуд. Звиджуючому заведеня ґімнастичні представляє ся також відворотна сторона медалю.

Приміром в Італії бачимо місто видних, обємистих та тінистих площ, так звані „палєстри“ в дуже незавиднім стані. Суть се великі комнати, коридори, сіни а навіть безужиточні маґазини. Уже при вході відчуває ся брак воздуха анатомісь задуху подібну до старої затовщеної шкіри.

Медиолян, що в протягу десяти літ видав 5 міліонів на піднесенє народного шкільництва цілком іґнорує ґімнастику. В Sant Orsola саля призначена для 800 дітий має 9 шагів ширини, а 18 довготи. Комната низька, поміст прикрашений зеленостию моху, а стіни альфресками салітровими. Коротко сказавши середновічна тюрма. В куті розвалена піч, в котрій від часу до часу перепалюють головно задля охорони прирядів від гнитя. Се наслідки інтензивности німецкої ґімнастики.

V.

Тяжким блудом німецкої ґімнастики єсть напруженє мяснів певної ґрупи.

Загальна утома при свобідних вправах, походах, веслованях, плаванях єсть з фізиольоґічного боку в повні оправдана. Тож провідна наука реформованої ґімнастики повинна бути загальна умірковання утома.

Майже всї учителї ґімнастики признають, що вправи на сталих приладах льокалїзують корчене рамен, викликують скору утому, котра розширює ся по цїлім орґанїзмі. З тої причини пожадане єсть переплїтане вправ рамен з вправами ніг. На жаль сумна ґімнастика головно нїмецка не увзглядняє вправ цїлого тїла.

Хибне пересьвідчене мовби ґімнастика була найважнїйшою методою вихованя фізичного довело до того, що полишено майже зовсїм ґімнастичні вправи. Таким дїлом не стало мясням тої відпорности проти шкідливим впливам часткового утомленя. При реформі ґімнастики належить покласти головну вагу на вправи ніг. Біганє і походи як також відповідні вправи, степенуючі бистроту зору повинні заняти перше місце. Якою ж мала-б бути сучасна зреформована ґімнастика? Примістїм на заведенях ґімнастичних напись, яку уже в р. 1500 читали на брамі „дому для вправ тїла“ в Парижи: „Bon pied bon oiel“ (добрі ноги, добрий зір). Цивілїзация витворила штучний осередок, роздратовуючий наші нерви. Условини житя головно мійского, далеко відбігли від условин житя природного. Віпорність на невигоди та труди малїє, а однак певні невигоди житя природного суть конечним чинником фізичного вихованя.

Належалоби провірити обяви житя селянина пізнати впливи вніїшні, працю на вільнім воздусї, та на жари сонця, вислїдити се усе і ввести в методу вихованя.

Ґенерал Баратієрі подає інтересні спостереженя на Тубильцях в кольонїї еритрейскій. Перед принятєм до війска мусять Тубильцї відбути пробний марш, котрого напевно не видержав би наш вояк. В повній збруї перебувають дорогу з бінди до Асмари в протягу 6 годин. По тім цїлім походї они такі самі, як по звичайній прогульцї. Тубильцї привикають до трудів маршових уже з малку. Головним помічником стаєсь для них рід гри в пилку званий „карса“.

VI.

Часткове корчене мяснїв лишає слїди досить довгої утоми. Доказом того біль ніг, якого дізнає ся по скорім сходженю з гори. Не оден турист волить іти під гору, хотяй напруженє мяснїв в тім случаю єсть о много більше, як при сходженю в долину. При повільнім спинаню ся в гору уживаємо найсильнїйших мяснїв, тож і труд стає ся менше діймаючий. Утомленє слїдує скорше, але не трівае довго. Сходженє з гори се нїмецка ґімнастика на приладах. В заведенях ґімнастичних мають сталі прилади подвійну невигоду. Перше незмінний опір, друге, стала вартість опору. Головною перепоною єсть тут власний тягар тїла. Сила мяснїв єсть індивідуальна. З того виходить звичайно нерівність відношеня поміж напруженєм а утомою. Многі не всилї з тої причини побороти трудности, яка заходить при вправах підпору, позаяк наслїдки фізиольоґічні корченя мяснїв суть о много корнстнїйші, наколи се корчене не тревае довго. Належала-би про те не прикладати великої ваги до вправ підпору.

VII.

Майже більша часть фізьольоґів єсть за знесенєм поруча, єсли має ся надати вихованю фізичному, цїху більше природну, многі голосять зовсїм противне. Приглянемо ся зі становиска фізиольоґії тій ріжницї поглядів. В щоденнім житю не маємо нїколи случайности виконувати таких вправ, які відбувають ся на поручах. Нїяка обставина не подає двох точок опертя на котрім можна би примістити тягар тїла, випружити, та згинати рамена, баламкати та вивертати кізла. Єсть се доказ в повнї промовляючий за виключенєм поруча в рациональній та фізольоґічній ґімнастицї. Яка цїль приневолювати дїтвору до томлячих вправ, єсли ті вправи в житю практичнім не мають нїколи місця. Не всї суть в станї удержати тягару свого тїла на поручу. Многі мають до таких вправ за слабі мяснї, видержать кілька хвиль однак в скорі мяснї тремтять, рамена опадають, а сим відмавляють послуху. Більше слабосилї не видержать і трех хвиль, при тій ориґінальній поставі тїла.

Упімненя та уваги учителїв не помагають. Випружені рамена випирають стегна, а голова і шия никнуть в раменах.

Проти вправ на поручах промавляють взгляди практичні, гіґієнічні та краси. З поміж усїх прирядів причинились поруча найбільше до упадку науки ґімнастики, а допомогли розвоєви ґімнастики атлєтичної. Найлучше сьвідчить о тім „Підручник ґімнастики педаґоґічної“ Обермана. В главі XVII о поручах маємо 54 способи підпору, 285 змін позицвї, 192 баламкань, 22 вправи елєментарні, 25 вискоків. Разом 650 вправ, котрі учитель може ученикам приказувати.

VIII.

Павло Фамбрі дуже симпатичний писатель, котрого ориґінальні погляди естетичні та наукові будять одив, виступає пристрастно проти приладів. Одного разу підчас дискусиї в кружку знакомих о кільци та реку відозвавсь Фамбрі. „Що скажемо о учителю боробництва, котрий буде учити паради, не маючої в практицї нїякого значіня“.

(Дальше буде.)

Про вплив образків на дїтий.

„Як найбільше видїти“. Тота засада, що становить саму суть методи науки з погляду, випливає з вродженого наклону і потягу дїтей, з відки впрочім тота метода в цїлости взята. В тім лежить як раз єї сила.

Всї дїти здорові, розвиваючі ся нормально від перших лїт житя, зраджують незаспокоєне бажанє оглядати що-раз нові предмети, а як самих предметів видїти не можуть, приглядають ся радо з'ображеням на папери.

Не є се обавом пустої цїкавости, лиш загально людского потягу до здобуваня собі знамя — до образовуваня ся.

От і ґенеза уподобаня в рисунках і образках.

Потягу того здавити не вільно, потреба лише надати єму властивий напрям, приноровити єго до осягненя певної цїли в вихованю і образованю.

Ходить о то, щоби той напрям був справдї властивий і рациональний, щоби то застосоване принесло дитинї правдивий хосен.

Однак в практицї не все так дїє ся. Противно, аж надто часто приносить образок, який дїти оглядають, і спосіб оглядання, місто користи радше шкоду.

Якіж то найчастїйше образки і в якій цїли беруть наші дїти до рук?

Звичайно витягають няньки, бони, а навіть нерозважні матери, як хотять забавити дїти, якісь старі ілюстрациї, не дбаючи зовсїм анї о їх моральний сміст анї о форму естетичну образків і дають їх дїтям до оглядання.

Скоро ходить о спокій особистий і уменшенє собі труду, який справляє вспівуділ і надзір нераз надто голосних забав дїточих, єли ходить лиш о те, щоб дїти були чимсь заняті, та спосіб сей догідний безперечно, але чи він заразом і хосенний? Дуже сумнїваю ся.

Дїти полишені самі собі, переглядають ті образки, часто напотикають річи не відповідні, або для них не зрозумілі. Який отже наслїдок того? Тілько відємний.

Нерідко поносять дїти страту моральну, а вже що найменше, призвичаюють ся дивити ся без гадки, єли зміст рисунку буде для них не зрозумілий.

Так отже те, що мало розвивати спосібности спостереганя, нищить їх в зародї.

Подібно а може ще більше шкоди приносять невідповідні і неінтелїґентні обясненя образків, подавані через надзоруючих.

Особа обясняюча, повинна передовсїм сама докладно знати зміст рисунків, і бути хоч троха компетентною в їх виборі.

Чи звичайні наші няньки та бони можуть відповісти тій задачі, коли показують дїтям ілюстрациї і рисунки призначені для осіб висше образованих, і вимагаючі відповідних відомостий, щоби могли бути належно зрозумілі?

Совістні і розумні опікунки повинні пильно глядїти, щоби з найкористнїйших і найнатуральнїйших средств педаґоґічних не стало ся шкодою для повірених їм дїтей, а противно повинні старати ся витягнути з них всякий можливий хосен.

Хосен той пливе передовсїм із змісту образків оглядaних дїтьми. Зміст отже мусить бути відповідний моральним і умисловим потребам дїтей. Услівє се є конечне.

Так отже не якісь старі ілюстрациї, але видавництва образкові уложені заводовими педаґоґами, повинні дїти переглядати.

Єсли особа, обясняюча зміст рисунків, добре розуміє свою задачу, не буде обясненя класти дїтям як лопатою в голову, не буде їм підсувати кожде слово, не буде хоронити від найменшого умислового висиленя, але противно буде старати ся, щоби дїти самі зміст зрозуміли, а зрозумівши єго без вспівудїлу учителїв, витягали собі з них науку моральну чи умислову.

Се можна осягнути через властиве уложенє питань, застосованих до змісту образків і вказуючих внутрішнє єго значінє.

Як в уже подібних случаях, так і в тім діти далеко ліпше запамятають собі науку, котру самі витягнули з оглядання на рисунку предметів і ситуаций і віднесуть більшу користь з так здобутих відомостий ніж, наколи би опікунка, навіть в як найлекшій формі ті відомости чи науку їм подала.

За найвідповіднїйші до тої цїли уважаю видавництва образкові, представляючі сцени з житя дїточого, з ріжнородних відносин дїтий межи собою і до старших, або представляючі ріжні предмети і з'явища, котрих докладнїйше пізнанє корисно виплинути може на розвій умисловий дїтий і придбати їм пожиточні відомости.

В нїмецкій лїтературі єсть видавництво, котре в части могло би нам за взір послужити.

Видавництво то призначене до помочи в науцї чотирох язиків. Проти тої цїли явно протестуємо а на єї місце ставимо иньшу.

Замість науки чужих язиків, нехай дїти учать ся думати в власнім, нехай образовують погляд, нехай побуджують і розвивають свою виобразню.

Верхня сторона видавництва дуже поєдинча.

Книжочки видані в Цириху, а їх заголовок: „Sätze für den Unterricht in den vier Hauptsprachen"; кожда складає ся з кількадесяти сторін, подїлених на части в кождій части єсть образок, означений числом, а зміст всїх образків вяже ся з собою.

Єсть се оповіданє в малюнках або рисунках. Змісту при тім нема зовсїм, дїти самі відгадати єго повинні лиш на кінци книжочки уміщено під відповідними числами заголовки всїх образків.

Не можна сказати, щоби зміст оповідань в тім видавництві швайцарскім був без закиду і щоби виконанє образків було знамените — образки суть за малі і не барвні але сам помисл заслугує на увагу.

Дуже важне значінє має також естетична сторона образків призначених для дїтей, яку до тепер звичайно занедбувано і легковажено. Вправдї єсть поступ на тій дорозї, але єще дуже малий.

Барвним образкам закинути можна яскравість. Правда, що дїти любять живі барви, однак жива весела барва не потребує бути яскравою, як то часто буває.

На так званих образкових аркушах, або на иньших, представляючих чи то разом, чи поодиноко, рослини, звірята, обстанову, знаряди і т. п., можна також видїти образки, котрі під взглядом барви, рисунку і перспективи просто противлять ся елементарним засадам естетики.

Образки такі однак украшають стїни наших шкіл елементарних і комнат дїточих. Що оглядане подібних річий вплинути мусить некористно на розвій почутя естетичного у дїтий і часто на цїле житє зіпсує їх добрий смак, тому нїхто не заперечить.

Велике значінє виховавче добре вибраних рисунків і образків давно узнане було многими людьми думаючими а відданими справі вихованя. Старинні Греки докладно з того здавали собі справу, украшаючи стїни шкіл ріжними відповідними мальовилами.

В пізнїйших часах, почавши від коменьского (ур. 1592 † 1671) аж до вспівчасних местцїв і праводавцїв педаґоґії, не бракло старань в цїли застосованя до науки дїтий і молодежи відповідних рисунків.

Первовзір всїх ілюстрованих книжок для молодежи „Orbis pictus". (Сьвіт мальований) Івана Атоса Коменьского, хотяй відбіг вже далеко від ни-

нїшних вимог педаґоґіки був в своїм часї просто феноменальним, котре збивало упередженя і пересуди тодїшних педаґоґів. Orbis pictus допровадив до усьвідомленя тої великої правди, що: „Щонебудь есть в умислї, війти до него мусїло через змисли“, а надто переконав нас, що пізнане слів і річи разом іти повинно“.

Послїдними часами видав француский мінїстер просьвіти розпорядженє префектам, щоби школи украшали красними образами і портретами значнїйших мужів, в цїли запізнаня молодежи з знаменитими земляками і розбудженя в нїй смаку артистичного. Деякі письма француські як н. пр. „L'education primaire“, додають що тиждень своїм абонентам аркуш, обнимаючий ріжні удалі рисунки, як: портрети, медалї, прапори ріжні, важнїйші місцевости в краю і т. п. Рисунками тими дїти убирають свою комнату або клясу.

Відповідно дібрані ілюстрациї то велика поміч для учителїв, то велика поміч для ученика.

Кождий виховавця може се средство педаґоґічне уживати в приватнім житю і в научаню, а оно сумлїнно і добре ужите певно принесе значні користи дїтям і молодежи.

Дарна III.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Засїданє

Видїлу Руского Тов. педаґоґічного відбуло ся 6 цьвітня 1900 під проводом Голови директора Харкевича.

1. Принято до відомости справозданє касове за рік 1899, а також справозданє референта філїй і справозданє секретаря.

2. На внесенє дир. Харкевича ухвалено постаратись о випечатанє „Робінзона“ в більшім виданю (Робінзона великого).

3. Голова подає до відомости, що до Сойму внесено слїдуючі петициї:

1) о підмогу на „Дзвінок“ — 2) о підмогу на „Учителя“ — 3) о заснованє рускої женьскої сем. в східній части краю — 4) о підмогу на мужеский Інститут — 5) о підмогу на Бурсу учительску — 6) о підмогу на женьский Інститут — 7) о підмогу на видавництва — 8) о підмогу на женьску школу видїлову — 9) о полїпшенє платнї і о зниженє лїт служби народним учителям — 10) і о заснованє рускої ґімназиї в Станіславові.

4. Курс анальфабетів ухвалено отворити по вакациях 1900 р.

5. Принято 102 нових членів.

Веснянні цьвіти.

Материям до оповіданя дітям.

Першим звістуном весни єсть сніжичка що появляє ся межи корчами в лісах вже підчас того як сьніги таять. Несьміло вихиляє она свою білу головку з під сьнігу, як би єго пробивала і длятого нарід назирне її „пробийсніг“. Цьвіток її утлий і нетрівалий, на сьніжних листочках має зелені плямки і видає слабу воню меду.

Кто з нас не усьміхнув ся радісно на вид ростинки, що так відважно розвиває свої цьвіти вже в лютім або марті і якби знетерпеливлена довгим зимовим сном, будить ся перша, взиваючи до праці до нового житя?!

Однак чи рослина працює? — спитаємо.

Безсумніву, не працює она в той спосіб як чоловік або звіря, запряжене до роботи; але відживляє ся, росте, розвиває ся видає она цьвіти і овочі; словом, в житю рослиннім заходить тільки змін, так мусить нераз боротись тото бідне єство з ріжними перешкодами, що не можено житя рослин назвати бездільними.

Возьмім нпр. сьніжичку. Ніхто її не сіяв, она виростає сама, ніхто о єї потребах не памятає, ніхто її не підливає, анї землї для неї не управляє отже она мусить сама шукати поживи, бо інакше не моглаби жити. Немов яка запобіглива ґаздиня, громадить она собі поживу в цибульці, укритій в земли, і коли на весну не має чим єще тягнути соків з ґрунту, споживає запаси заощаджені підчас літа. Отже тоді коли землю покривають єще леди і сьніги, а нам здаєсь, що в усїх рослинах житє завмерло, розвиває ся в цибульці сьніжички цьвіток, а коли взміцнить вже свої сили, хоче відітхнути сьвіжим воздухом перебиває сьніжну поволоку і серед замерзлих єще кришталиків леду розвиває свою білу корону.

Молоденькі два листки сьніжички, звинені в трубку, лишились під землею, не могли они видістатись в гору, табо єще надто слабі, а в цибульцї за мало вже для них поживи, они чекають терпеливо, аж виростуть корінцї, котрі будуть їм достарчувати більше поживи.

Взміцнивши ся достаточно, листки ті показують ся верху землї, жиють ціле лїто скупані в сонци і працюють над громадженєм припасів на зиму, котрі старанно ховають в цибульку.

(Конець буде.)

ОПОВІЩЕНЯ.

Виділ Руского Тов. педаґоґічного оповіщує, що з причин від виділу зовсїм незалежних, відбуде ся курс приготовляючий для учителїв до шкіл виділових не в маю. але доперва в осени сего року. Точна проґрама викладів і речинець будуть в своїм часї подані до прилюдної відомости. О відпустку для кандидатів, котрі вже доси зголосили ся, постарає ся виділ.

— Виділ руского товариства педаґоґічного оповіщує, що з причин від виділу зовсім незалежних відбуде ся куре приготовляючий для учителів до шкіл виділових не в маю, але доперва в осени сего року. Точна проґрама викладів і речинець подадуть ся в своїм часї до прилюдної відомости. О відпустку для кандидатів, котрі вже доси зголосили ся, постарає ся виділ.

— Загальні збори рогатиньскої філії руского товариства педаґоґічного відбудуть ся в Рогатині дня 25. н. ст. цьвітня с. р. о год. 1 по полудни. На сї збори виділ запрошує всїх П. Т. членів і приклонників шкільництва народного з тою заявою, що осібні запрошеня не будуть висилати ся. Порядок дневний: 1) Відчитане протоколу з послїдних загальних зборів. 2) Справоздане з діяльности виділу і касове. 3) Відчит п. А. Ґ. „Учитель супроти суспільности“ і дискусия над ним. 4) Справоздане в справі видавного головним виділом реґуляміну для філїй. 5) реферат п. А. Ґ. в предметї внесеня о. Й. Яворского „Про забави дитинячі по-за школою“ і дискусия над ним. 6) Внесене п. А. Ґурґули в справі заснованя при філії товариства педаґоґічного читальнї і випозичальнї книжок для інтеліґентних Русинів. 7) Вибір нового виділу на слїдуючий рік. 8) Вибір делеґата на загальні збори товариства педаґоґічного в Станиславові. 9) Внесене членів. — Виділ тим усильнїйше просить Вп. членів о ласкаву участь в отсих зборах, позаяк послїдні, на день 31 сїчня розписані збори товариства не відбули ся задля браку комплету.

Всячина.

— Самостійна руска ґімназия в Коломиї. П. Міністер віроісповідань і просьвіти рескриптом з дня 9-го марта 1900 до ч. 34.055 зарядив, щоби істнуючі при ц. к. ґімназиї в Коломиї рівнорядні кляси рускі були відділені з початком року шкільного 1900/1 від головного заведеня і щоби утворено з них самостійну ц. к. ґімназию з руским язиком викладовим.

— У Преосьв. Еп. Шептицкого ввила ся дня 2. с. м. депутация Русинів з Станиславова і околиці з просьбою, щоби Преосьв. Владика в соймі домагав ся заснованя рускої ґімназиї в Станиславові. В депутациї взяли участь міщани станиславівскі С. Скоморівский і Р. Заклиньский, селяни книгинецкі Онуфрій Ткачук і Михайло Когутяк, купець Теодор Стахевич, голова філії педаґ. товариства руского Мик. Мороз і Мик. Вілецкий властитель більшої посїлости в Павельчи, котрі також внесли дотичну петицию до сойму. Провадив депутацию Р. Заклиньский. Владика приняв вельми благосклонно депутацию і прирік піддержати змаганя станиславівских Русинів.

— Заступником руского катехита для ґімназиї в Яслї іменований о. Мих. Вербицкий, парох з Волї цеклиньскої. До Ясла буде він доїжджати зі свого села.

— Примір достойний наслїдуваня. Най цифри говорять, як інтензивно заходять ся другі коронні краї коло народної просьвіти, іменно коло народного шкільництва.

В Долїшній Австриї видано від часів правосильности теперішного шкільного закона на будову народних шкіл 36,718.878 зр. В 1898 роцї видано на сю саму цїль 1,330.061 зр.

Число навіщаючих народні школи дітий дійшло в 1898 роцї до 390.284. Неправильно ходило до школи лише 7·95%, а з тих неходженє оправдало 6·73%, так, що ненавіщаючих народну школу було лише 1·22%.

В 1200 громадах було 1227 шкіл народних. З тих було одноклясних 385 шкіл, двоклясних 350, триклясних 235, чотириклясних 104, пятиклясних 450, а шестиклясних 40 шкіл.

Католицких дітий було в сих школах 368·171, протестантских — 4.623, жидівских — 17.164, иньших віроісповідань — 244, безконфесийних — 52 дітий.

Число системізованих учительских посад при народних школах було в 1898 р. 7·764. З тих було обсаджених 7.741. Недоставало проте 23 учителїв. При народних школах було 6.950 посад, при виділових 1091.

Сталих учительских посад було 6.408, провізоричних 1.243.

Католицких учителїв було 7.406, протестантских — 140, жидівских — 187.

Видатки на народні школи виносили в 1898 р. 9,188.667 зр. З того дивав Відень 4,791.230 зр., край — 3,590.843 зр. Краєвий фонд додавав на удержанє народних шкіл в 1893 р. 1,806.584.

Коментар до сего шкільного справозданя злишний.

— Новий винахід. Др. Вілїям Кальвер з Вешінґтону сконстуовав прилад, пан-гелїо-мотор, за помочию якоге можна соняшні лучі до тої степени сконцентрувати, що они заступлять в фабриках в день всяке паливо. Цїлий сей прилад складає ся з множества малих зеркал, а відбиті від них соняшні лучі падають на один великий рефлектор. Сила тепла, яку дає пан-гелїо-мотор за один день, рівнає ся теплу, яке одержаноби з 40 тон угля, отже більше, як має коштувати построєнє рефлектора. Підчас хмарних днїв можна вже при помочи 1.600 малих зеркал одержати тепло, потрібне до лютованя зелїза з мідию. Головна трудність сего винаходу, над яким працював Кальвер через 30 лїт, находила ся в тім, щоби всї зеркала через цїлий день самі звертали ся до сонця.

— Як глубоко може чоловік дістати ся під землю? Хоч температура землї побільшуєть ся так сильно в стосунку до глубини, що побут, а тим більше праця в дуже глубоких копальнях є майже унеможливлені, то однак в найновійших часах заручували інжінери гірники, що найшли би ся способи експльоатациї хочби не знати в яких глубоких копальнїв, коли покажуть ся лише користними. Може найглубщі копальнї має полуднева Африка. Деякі шиби мають 4.000 стіп глубини і додумувано ся, що не можна спустити ся глубше як 5.000 стіп. Тепер однак анґлїйский „Engineer“ подає вістку, що спущено ся вже до глубини 6.000 стіп. Аби уможливити вивіз з тих пропастий, збудовано окремі машини до підношеня линв, що навивають і розвивають в протязї $1^1/_2$ хвилини линву майже 2.000 м. довгу. Трансвальскі гірники є однак з сього єще невдоволені, а на остатнїх зборах полудневоафриканьских інжінерів поставлено внесенє, аби старати ся про розширенє копальнїв золота до 10.000 стіп, а потім до 12.000. По за сею границею починаєть ся неможлива температура. Ся глубінь рівнаєть ся висотї найвищих шпилїв Альп. До шибу, глубокого 10.000 стіп, треба би доставляти 140.000 m^3 повітря на хвилину, аби уможливити диханє у такій глубени.

— „Дзвінок“, з дня 5. с. р. Зміст: „Приймак“ із оповідань старого стрільця — „Татків подарунок“ розповів Олександер Катренко. — „Казка про рибака та рибку“ з Ал. Пушкина. — „Король що терпів на безсонницю“, казка Ф. Ґуставзона. — „Непослушний воробчик“ О. П. — „Непослушний хлопець“ (правдива пригода). — Загадки.

В канцеляриї „Руского Товариства педаґоґічного“

улиця Театиньска ч. 19, можна купити слїдуючі видання:

I) Образкові видання.

Зьвіринець, Гостинець, Забавки, Менажерия по . . . . . 10 кр.
Василь Чайченко: Робінзон, нове розширене видане . . . 40 „
Кость Федьків: Квіточка і Віночок . . . . . 20 „
Франко: Лис Микита 2-ге цїлком перероблене видане . . . 50 „
„ Пригоди Дон Кіхоте 2-ге перероблене видане . . . 40 „
Наші зьвірята . . . . . 40 „
Діточі вигадки ч. 1 і 2 . . . . . 30 „
Забавки для дітий. . . . . 40 „
Мала менажерия . . . . . 35 „
Велика менажерия . . . . . 40 „
Нашим дітям ч. I. і ч. II. по . . . . . 40 „
Михайло Старицкий: Казки Андерсена ч. 1, 2, 3, 4 і 5 по . . 25 „
Казки народні ч. 1, 2 по . . . . . 25 „
Остап Макарушка: Байки братів Ґріммів . . . . . 25 „
Любомір Селиньский: Байки Брянчанїнова . . . . . 25 „

2) Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправи . . . . 10 „
Остап Макарушка: Китиця желань 2 розширене видане . . . 20 „
Ів. Франко: Абу каземові Капцї . . . . . 20 „
„ Що зьвіри говорили . . . . . 40 „
Учитель на р. 1890—1899 по . . . . . 2 зр.
Дзвінок на р. 1892, 1899 по . . . . . 3 зр.
Ів. Левицкий: Попались, Різдвяні сценки . . . . . 10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря . . . . . 20 „
„ „ Від Бескида до Андів . . . . . 10 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Комар; Два оповідання по . . . 5 „
„ „ Дума про книгиню Кобзари . . . . . 5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосьпів для дітий з фортеп. . 10 „
Леонїда Глїбова: Байки . . . . . 5 „
Днїпрової Чайки; Казка про сонце та єго сина; Писанка по . 5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Досьпів з фортеп . . . 10 „
„ Коза дереза . . . . . 60 „
Мапа етноґрафічна України-Руси . . . . . 20 „
Гордїєнко Картагенцї і Римляни . . . . . 20 „
Юлїй Верне. Подорож довкола землї . . . . . 60 „
Барановский. Приписи до іспитів . . . . . 20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і . . . 20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історня педаґоґії . . . . . 60 „
Василь В—р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до краю великанів . 25 „
„ „ „ „ „ „ лїліпутів 25 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-українського письменства 15 „
Мальота. Без родини . . . . . 40 „
Віра Лебедева. Прогулька . . . . . 5 „
„ „ Малі герої і Гостинець дітям по . . . . . 25 „
Др. Мандибур. Олїмпія . . . . . 35 „
Сальо. Непос для III. кл. гімн. . . . . 65 „
А. К. Робінзон неілюстрований . . . . . 10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . . 50 „
Тарас Шевченко. Кобзар для молодїжи . . . . . 1.20 зр.
„ „ „ „ дітий по . . . . . 20 кр.
Др. Пачовский Мих. Замітки до науки руської мови в середних школах 30 „
„ „ Билини і думи . . . . . 10 „
Ант. Глодзїньский. Огород шкільний . . . . . 60 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий . . . . . 20 „
Іван Спілка. На чужинї . . . . . 20 „
Оповідання для дітий . . . . . 20 „
Михайло Коцюбиньский. Оповідання . . . . . 20 „
Олекса Катренко. Оповідання . . . . . 20 „

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 9. Львів 5. мая 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

СПРАВОЗДАНЄ

„ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО“

у Львові

за час від 1 січня до 31 грудня 1899 року.

На послїдних загальних зборах вибрані до Видїлу отсї члени:

п. Едвард Харкевич, директор рускої ґімназиї, голова.
пані Ольга Барвіньска, учителька у Львові.
п. Василь Білецкий, проф. акад. (рускої) ґімн. у Львові.
„ Ілия Кокоруда, „ „ „ „ „
„ Ілярий Огоновский „ „ „ „ „
„ Кость Паньковский, директор банку „
„ Др. Михайло Пачовский, проф. рускої ґімн. „
„ Іван Строньский, учитель в Збоїсках
„ Йосиф Танчаковский, учитель у Львові
„ Ілия Чиж, управитель школи в Клепарові.
„ Андрій Яворский управ. школи в Миклашеві.

Заступниками видїлових були:

п. Др. Володимир Коцовский, проф. сем. учит. у Львові.
пані Мария Білецка, учителька у Львові.
„ Теофіля Огоновска учителька у Львові.

До контрольної комісиї вибрано: о. Сов. Алек. Стефановича, і проф. Петра Огоновского.

Видїл уконституовав ся в той спосіб, що заступником голови вибрано проф. Ілярия Огоновского; секретарем Йосифа Танчаковского; касиєром Костя Паньковского; контрольором Ілию Чижа.

I. Засїданя Видїлу.

В роцї 1899 відбув Видїл 13 засїдань і займав ся найбільше справами шкіл і учителїв народних. Співдїлано також з Spolk-ом jednot učitelských в Чехах в справі полїпшеня платнї учителям народним.

II. Число Членів.

Членів мало Товариство 601. З того було учителїв народних 195, священиків 167, професорів 55, урядників 35, селян 4, учительок 47, иньших женьщин 33, приватних людий 43, товариств 4, иньших фахів 18.

В загальнім числї членів (601) є 175 нових членів, принятих в роцї 1899. Доходу з вкладок членьских було в. р. 1897 — 192 злр. 11 кр., в р. 1898 — 157 злр. 75 кр., а в р. 1899 — 303 злр. 25 кр.

III. Розпродаж цеголок на бурсу учительску.

Реферат розпродажи цеголок на бурсу для синів учительских поручено проф. др. Пачовскому. Референт розіслав много цеголок репрезентантам духовеньства руского в Радах шкільних окружних, Радам повітовим всхідної части краю, учителям і иньшим Русинам. Заняв ся також виданем стїнного календаря, котрий при ласкавій помочи члена товариства п. Антона Хойнацкого, розіслано всїм урядам громадским і парохіяльним всідної части краю. Дохід з того календаря призначено також на бурсу учительску. Много Русинів сьвіцких і священиків, а також уряди громадскі сїл і міст — як також деякі Ради повітові прислали щедрі датки.

IV. Реферат філїй.

Реферат філїй поручено заступникови голови проф. Іл. Огоновскому, а коли той, перетяжений працею просив о звільнене, реферат той віддано п. Паньковскому. Окреме справоздане з дїяльности філїй подаємо на иньшім місци.

V. Петициї.

В роцї 1899 внесено слїдуючі петициї:

До Мінїстерства в справі язика руского в школах середних з польским язиком викладовим (27/5) і о заснованє женьскої семінариї з руским язиком викладовим в східній части краю (27/5), відклик в справі непринятих через Намістництво до відомости статутів товариства (28/5) і урґенє (26/1) 1900 в справі неполагодженя доси відклику з 28/5 1899 в справі статутів.

До Сойму: о підмогу на ґазети „Дзвінок“ і „Учитель“ (26/2) референт проф. Білецкий; о підмогу на Інститут мужеский сьв. О. Николая (26/2) реф. Паньковский; о підмогу на Бурсу для синів учительских (26/2) рефер. проф. Іл. Огоновский; о підмогу на курс приготовляючий для руского язика при женьскій школї видїловій для дївчат зі шкіл львівских (28/2) реф. проф. др. Пачовский; просьба в справі заснованя женьскої сем. учит. з руским язиком викладовим в східній части краю (4/3) реф. проф. др. Коцовский; петиция о зрівнанє платнї учителїв з платнею трох ранг урядничих і о зниженє лїт служби (26/2) реф. І. Чиж; о підмогу на виданє бібліотеки (26/2) реф. Паньковский.

До Ради краєвої: петиция в справі руского діловодства в школах з руским язиком викладовим (12/5) реф. І. Чиж; — в справі ліпшого успівованя науки руского язика в школах через іменоване відповідно уквалїфікованих сил учительских і урядженє курсу приготовляючого учителів до шкіл виділових (7/12); просьба в справі заведеня по школах мап, ґльобусів і атлясів з рускими написами (17/6) реф. проф. Білецкий; петиция о введенє руского язика яко обовязкового в всїх дївочих школах східної Галичини (7/12); о роздїл спільної до тепер посади рускої мови в семинариях учительских у Львові (29/12).

До Ради окр. міста Львова і до Ради міста Львова просьба, щоби для лучшого успіваня науки руского язика, науку того язика поручано так в школах народних як і видїлових у Львові досьвідним і вповнї уквалїфікованум силам учительским (9/6 1899).

З тих петиций полагоджені: на „Дзвінок“ дав Сойм 200 р. на „Учителя“ 500 зр., а на біблїотеку 300 зр. Решту петиций не полагоджено.

VI. Школа дївоча видїлова з руским язиком викладовим.

В роцї 1898/99 було в кл. І. (взглядно V.) 30 учениць класифікованих. З того поступ дуже добрий одержало 8, поступ добрий 8, поступ достаточний 6, поправку дістало 3 учен., репробовано 5. На рік 1899/900 записалось до кл. І. видїл. 32, до кл. II. 37 учениць. Справлено нові лавки, катедри, шараґи, таблицї, коштом около 300 зр. Куплено також фісгармонїю. Школа поміщена при ул. Вірменьскій ч. 2. Учать в сїй школї: о. Дамян Лопатиньский, Барвіньска, Арданівна, Кулачковска, Прокішівна, Білецка, Огоновска, Панковска, Роздольский. В II. півроцї шкільнім 1899 р. отворено при школї пополудневий безплатний курс науки руского язика для дївчат шкіл львівских. На курсї тім учили: проф. др. Пачовский, Огоновска Теофіля і о. Рудович. Записалось до 100 учениць. В листопадї 1899 отворено також такий курс, а учать проф. др. Коцовский Огоновска і Білецка.

Видїл ухвалив старатись на разї о виданє для сеї школи „Рускої Читанки“ і „Історії краєвої“. Сойм зволив на внесенє Вп. посла Барвіньского дати на удержанє одної кляси сеї школи 800 зр. Товариство „Днїстер“ дало 50 зр, (жертви иньших товариств виказані в справозданю за рік 1898). Школа стоїть під управою директора Харкевича і при праци тїла учительского розвиваєсь зовсїм правильно.

VII. Женьский Інститут.

По мисли статута Видїл вибрав комітет, в склад котрого входять: дир. Харкевич яко голова, Гер. Шухевичева яко директорка економічна, М. Білецка яко дирек. наукова, о. сов. Гузар яко священник, Др. Зофія з Окуневских Морачевска яко лїкарь, Др. Стефан Федак яко дорадник правний і Юлїя Танчаковска яко настоятелька. Інститут поміщений при ул. Курковій ч. 10, отворено з початком вересня 1899 р. Посьвяченє льокалю відбулось торжественно 13/10 1899. На урядженє інституту видано 663 зр. 92 кр. Видїл товариства ухвалив для інституту реґулямін (реф. п. Білецка). В грудни 1899 урядили інститутки попис музикально-вокальний під проводом учительки музики п. Одарки Шухевичівної.

Товариства „Просьвіта“ і „Шевченка“ дали даром свої виданя до бібліотеки інституту.

VIII. Інститут для хлопців.

Комітет, що з порученя виділу Руского товариства педаґоґічного управляв Інститутом, відбував засїданя, полагоджуючи всї справи. В склад комітету входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілия Кокоруда, проф. рускої ґімназиї, о. Д. Дорожиньский, катихит рускої ґімназиї, адвокат др. Стефан Федак, лїкар др. Антін Хомин і Кость Паньківский яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інституту.

По-при релїґійно-моральне виховане мав комітет на оцї товариске пожите учеників. Помочию при науцї занимались інструктори поодиноких клас. Се лїпші ученики, котрі в Інститутї остають або за малою доплатою або безплатно. Образоване шкільне розширювано лектурою домовою під надзором настоятеля. В огородї, де в лїтї перебувають ученики в часї свобіднім від науки, суть бари і рек до ґімнастики; майже що недїлї і сьвята відбувано дальші проходи в околицї львівскі. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровші і в тім взглядї ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям удїляв рад лїкарских. Принятих було з I. класи ґімн. 8, з II. кляси 7, III. кляси 8, з IV. кл. 6, з V. кл. 5, з VI. кл. 5, з VII. кл. 6, з VIII. кл. 5. З того було сьвященичих дїтий 28, учительских 9, селяньских 4, урядничих 4, а сиріт 5. Результат загальної клясифікациї слїдуючий: клясу з відзначенем дістало 4 учеників, клясу другу 5, поправку 3, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало 5 елевів, з чого 1 здав з відзначенем, 1 дістав поправку а иньші здали.

Приходу було	9162·10 зр.
Розходу	9229·61 „
Недобору було	67·51 „

IX. Бурса учительска.

Принято 6 синів учителїв народних з рускої ґімназиї. Двох з них мало при кінци року шкільного 1898/99 посту дуже добрий, а клясу першу. Бурса поміщена покищо при Інститутї для хлопцїв під покровом сьв. О. Николая при улици Театиньскій ч. 19.

X. Видавництва Товариства в роцї 1899.

Образкові виданя:

Робінзон Чайченка	40 кр.
Мірон, Пригоди Дон Кіхота (друге видане) . .	40 „
Казки Андерсена ч. 1, 2, 3 і 4 по . . .	25 „
Казки народні ч. 1 і 2 по	25 „
Байки Бранчаїнова	25 „
Байки братів Ґрімів	25 „

Виданя без образків:

Василь В—р Подорож до краю лїліпутів . .	25 „
Віра Лебедів Малі герої	25 „
Ів. Спілка. На чужині	20 „

А. Глодзїньский. Огород шкільний . . . . 60 „
Мих. Коцюбиньский. Оповіданя . . . . . 20 „
Олекса Катренко. Оповіданя . . . . . 20 „
Стефан Пятка. Дарунок для дїтий . . . . 20 „
Оповіданя для дїтий . . . . . 20 „

Ухвалено печатати:

Байки Глїбова. — Чорну Раду Кулїша. Думи народні. — Марту Борецку. — Оповіданя Марка Вовчка. — Оптику, переклад з сербского Поляньского. — Термінольоґію ґімнастичну. — Робінзона (великого).

В кінци випадає зазначити, що Товариству педаґоґічному помагали в сїм роцї в єго роботї так деякі товариства рускі як і часть нашої суспільности. Не забуваймо, що в чиїх руках керма вихованя молодежи, того будучність.

Йосиф Танчаковский, секретар.

ФІЛЇЇ ТОВАРИСТВА.

По конець року 1898 мало товариство 6 філїй а то: в Тернополи, Щирци к. Львова, Миколаєві над Днїстром, Самборі, Грибовичох під Львовом і Рогатинї. В роцї 1899 прибули ще філїї в Калуши і Станїславові. В заснованю суть філїї в Коломиї, Стрию, Перемишли і Камінцї струміловій. На жаль однак з вісьмох істнуючих філїй не оказали нїякої дїяльности філїї в Щирци, Миколаєві на Днїстром і Калуши. В загалї розвій філїй не конче представляє ся користно і тому належить бажати, щоб наші визначні люди, в першій точцї наші пп. професори і учителї живійше заняли ся справами філїй. Прикрий досьвід наглядно показує, що декуди одиницї упадають нераз під навалом працї, а велика часть наших людий усуває ся від всякої роботи. Чейже так дальше бути не може, єсли хочемо, щоб нас мали за нарід, сьвідомий своєї культурної цїли. Треба нам всїм проте приложити рук до працї а успіх прийде.

Філїя тернопільска відбула засїдань видїлу 5; видїл старавсь о предплатників для Дзвінка, збирав жертви на книжки і одїж для бідної молодїжи шкільної, закуповував книжки для неї, робив заходи коло заведеня рускої школи мужеской в Тернополи і приватної женьскої, призбирав дещо книжок для руских еміґрантів в Бразилїї, справив для дїтий торжество сьв. Николая і завів науку жіночих робіт в заведеню ім. кн. Конст. Острогского. Філїя числила 50 членів. Приходу мала філїя 88 зр. 96 кр., а сальдо на р. 1900 виносить суму 26 зр. 46 кр. Крім сего має філїя на книжцї щадничій суму 52 зр. 14 кр., що осталась з чистого доходу з вечерка.

Філїя в Самборі мала 30 членів. Засїдань відбула два а зборів надзвичайних також два; на них держали відчити п. Будзиньский, п. Банах і п. Ковалїв. Видїл розіслав також відозву до виднїйших людий в справі видаваня рочників педаґоґічних і вибрав комітет в цїли виданя першого рочника сего видавництва. Приходу мала філїя 14 зр.

Філїя в Грибовичох відбула нарад надзвичайних чотири, а на них перевела критичний огляд уступів „Школи народної ч. IV.“ Лекций практичних переведено в сїм роцї три (пп. Строньский, Яворский і Мош). Відчитів

було 2 (пп. Климко Іван і Тома Мілевич). Членів має філїя 20. Приходу мала філїя 10 зр.

Філїя в Станїславові завязана 29/9 1899 виказала незвичайну дїяльність завдяки бл. п. Андрієви Шахновичеви. Філїя внесла подане о заснованє рускої ґімназиї в Станїславові, заходить ся коло заснованя бурси для шкільної молодїжи. Засїдань відбула філїя в роцї 1899 два, членів має 43. Приходу було 79 зр. Сальдо на р. 1900 виносить 19 зр. 75 кр.

Філїя в Рогатинї заходилась коло заснованя бібліотеки в Рогатинї. Членів мала 30, а приходу 35 зр. 80 кр.

Справозданє касове і видавництв товариства.

за час від 1. січня до 31. грудня 1899.

I. Приходи і розходи товариства самого.

а) Приходи.

1. Надвишка в касї членів з р. 1898	268·12
2. З вкладок членьских в р. 1899	303.25
3. З розпродажи книжок в р. 1899	1093·49
4. Запомоги і дари Високого сойму	600·00
Разом	2264·86

б) Розходи.

1. Дефіцит з р. 1898 в касї видавництв	701·33
2. Друкарни на друк книжок	1221·61
3. На закупно клїшів	62·08
4. Оправи і брошурованє	206·34
5. Видатки секретаря	28.00
6. Податок	16·49
7. Стемплї, новорічне, висилки і дрібне	56·91
Разом	2292·76
Остає недобір касовий	27.90

II. Приходи і розходи „Учителя".

а) Приходи.

1. Останок касовий з р. 1898	275·47
2. Запомога соймова	500·00
3. З передплати	756.83
Разом	1532·30

б) Розходи.

1. Друкарни	639·68
2. Редакция, коректа ремунерациї і експедиция	448·00
3. Лїтоґрафія, клїші, марки, опаски, календар і дрібне	105·67
Разом	1193·35
Остає надвишка касова	338·95

Примітка: Предплатників мав „Учитель" в р. 1898 297, — они заплатили 89 зр.

III. Приходи і розходи „Дзвінка“.

а) Приходи.

1. Останок касовий з р. 1898	62·24
2. Запомога соймова	200·00
3. З предплати	415·02
Разом	677·26

б) Розходи.

1. Друкарни заплачено готівкою	300·00
2. Марки, експедиция	52·00
3. Материяли редакцийні	50·00
4. Дрібні видатки	22.10
Разом	424·10
Остає надвишка касова	253·16

Примітка: Предплатників мав „Дзвінок“ в р. 1899 160, — они завинили 40 зр.

IV. Приходи і розходи „V. і VI. кляси“.

а) Приходи.

1. Запомога Високого Сойму	800·00
2. Дари Хв. Тов. Днїстер і иньші	353·00
3. Надвишка з р. 1898	158·83
Расом	1311·82

б) Розходи.

1. Чинш за хату	330·00
2. Услуга і опал	125·00
3. Закупно інвентаря	279·44
4. Тїло учительске до 15/7 1899	840·00
Разом	1585·32
Отже недобір касовий	273·50

Примітка. Учениць 64. Сил учительских 9.

V. Зіставленє рахунків.

а) Пасива.

1. З рахунку вкладок і видавництв	27·90
2. „ школи видїлової	273·50
3. Сальдо на р. 1900	290·71
Разом	592·11

б) Актива.

1. З рахунку Учителя	338.95
2. „ Дзвінка	253·16
Разом	592·11

VI. Стан маєтку товариства з кінцем р. 1899.

а) Пасива.

Довг в друкарні з кінцем р. 1899	525·43

б) Актива.

1. Вартість книжок на складі (пів ціни)	5711·97
2. Вартість книжок даних в коміс	2527·15
3. Залеглість передплати „Учителя“ і „Дзвінка“ (пів ціни) . .	64·50
4. Надвишка касова	290·71
Разом . .	8494·33
Відчисливши пасива . .	525·43
Остає вартість маєтку . .	7968·90

Товариство має під своїм зарядом слідуючі фонди:

1) Фонд запомоговий для учителів, уміщений на книжочці „Народної Торговлї“, виносить з кінцем р. 1899 суму 180·01 зр.

2) Фонд інституту хлопячого товариства, уміщений на книжочках „Народної Торговлї“ і „Краєвого Союза кредитового“, виносить з кінцем р. 1899 суму 1700 зр.

3) Фонд інституту дівочого товариства, уміщений на книжочці „Дністра“ виносить з кінцем р. 1899 суму 1383·62 зр.

4) Фонд бурси товариства, уміщений на книжочці „Краєвого Союза кредитового“, виносить з кінцем р. 1899 суму 336·17 зр.

Кость Паньковский касиєр.

Справозданє з руху книжок в році 1899.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна зр.	Друковано	Поліствало з кінцем 1898 р.	Звернено з коміс	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на рік 1900
1	Молитвенник народний	20	—	6856	—	351	37	570	958	5898
2	Історня педагогії	60	—	936	—	19	251	10	280	656
3	Китиця желань	20	—	650	—	100	10	250	360	290
4	Читанка ч. 1, 2, 3, 4	10	—	855	—	37	33	93	163	692
5	Олеся Чайченка	5	—	728	—	218	10	100	328	400
6	Писанка Дніпрової Чайки	5	—	834	—	27	10	100	137	697
7	Дума про княгиню Кобзаря . . .	5	—	942	—	182	10	100	292	650
8	Казка про сонце та єго сина . . .	5	—	888	—	50	10	—	60	828
9	Грицько, Що страшнійше	5	—	791	—	151	10	100	261	530
10	Байки Гаїбова	5	—	637	—	62	10	100	172	465
11	Могутний Комар, В. Чайченко . .	5	—	799	—	89	10	—	99	700
12	Попались, Івана Нечуя	10	—	222	—	42	12	20	74	148
13	Записки школяра, В. Шухевич . .	20	—	112	—	58	12	—	70	42
14	Лисенко. Тече вода з під явора . .	10	—	88	—	45	3	40	88	—
15	Лисенко. Коза дереза	50	160	160	—	—	—	—	—	160
16	Іван Сніжка. На чужині	20	500	490	—	22	10	150	182	308
17	О. Нижанковский. Батько і мати . .	10	—	63	—	20	3	40	63	—
18	М. Пачовский. Про билини і думи . .	20	—	23	200	16	—	—	—	207
19	„ Замітки до науки рускої мови	30	—	188	—	30	10	100	140	48
20	Учитель з р. 1890	200	—	148	—	1	10	—	11	137
21	Учитель з р. 1891	200	—	90	—	—	10	5	15	75
22	Учитель з р. 1892	200	—	62	—	—	10	2	12	50
23	Учитель з р. 1893	200	—	119	—	2	10	5	17	102
24	Учитель з р. 1894	200	—	71	—	1	10	—	11	60
25	Учитель з р. 1895	200	—	47	—	—	10	3	13	34

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна гр.	Друковано	Повістало в кінцем 1898 р.	Звернено з комісу	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на рік 1900
26	Учитель з р. 1896	200	—	80	—	—	—	5	5	75
27	Учитель з р. 1897	200	—	122	—	—	10	2	12	110
28	Учитель з р. 1898	200	—	150	—	2	10	3	15	135
29	Учитель з р. 1899	200	119	—	—	—	2	10	12	107
30	Дзвінок з р. 1893	300	—	1	—	1	—	—	1	—
31	Дзвінок з р. 1894	300	—	49	—	4	—	10	14	35
32	Дзвінок з р. 1895	300	—	109	—	—	9	—	9	100
33	Дзвінок з р. 1896	300	—	7	—	—	—	—	—	7
34	Дзвінок з р. 1897	300	—	56	—	—	10	10	20	36
35	Дзвінок з р. 1898	300	—	91	—	—	10	10	20	71
36	Дзвінок з р. 1899	300	58	—	—	—	2	15	17	41
37	Гор. Картаґенці та Римляни	20	—	833	—	41	10	100	151	682
38	Прописи до іспитів кваліфік.	20	—	297	—	16	3	40	59	238
39	Верне. Подорож довкола землї	60	—	815	—	76	18	70	164	651
40	Робінзон	40	1000	1052	—	77	22	150	249	803
41	Робінзон без ілюстраций	10	—	574	—	—	2	100	102	472
42	Ка очка	20	—	187	—	40	10	25	75	112
43	Віночок	20	—	204	—	48	10	100	158	46
44	Кобзарь Шевченка, малий	20	—	1210	—	18	10	125	153	1057
45	Кобзарь Шевченка, великий	120	—	950	—	46	10	200	256	694
46	Забавки	10	—	1398	—	90	12	50	152	1246
47	Зьвіринець	10	—	1611	—	126	10	100	236	1375
48	Менажерия	10	—	1606	—	121	10	200	331	1275
49	Гостинець	10	—	1297	—	96	10	100	206	1091
50	Пригоди Дон Кіхота	40	1200	1263	—	117	210	160	487	776
51	Лис Микита Гетого	50	—	491	—	133	10	150	293	198
52	Коли ще зьвіри говорили	40		500	—	68	117	110	295	205
53	Мапа Руси-України	20	—	1295	—	46	10	100	156	1139
54	Від Бескида до Андів	10	—	388	—	20	10	100	130	258
55	Абу Касемові капцї	20	—	185	—	75	10	76	161	24
56	Наші зьвірята	40	—	779	—	33	16	20	69	710
57	Мала менажерия	35	—	103	—	17	16	40	73	30
58	Велика менажерия	40	—	88	—	22	16	20	58	30
59	Огляд історії літератури	15	—	304	—	78	12	24	114	190
60	Забавки	40	—	163	—	50	15	—	65	98
61	Наши дїтки ч. I.	40	—	128	—	24	16	20	60	68
62	Наши дїтки ч. II.	40	—	130	—	34	16	20	70	60
63	Дїточі вигадки ч. I.	30	—	281	—	65	15	15	95	186
64	Дїточі вигадки ч. II.	30	—	287	—	67	15	15	97	190
65	Podręcznik dla kancelaryi szkół ludow.	50	—	87	—	6	2	—	8	79
66	Др. Мандибур. Олїмпія	35	—	439	—	20	6	138	164	275
67	Непос	65	—	942	—	236	1	100	337	605
68	Прогулька. Віра Лебедів	5	—	85	33	58	10	50	118	—
69	Лебедова. Гостинець дїтям	25	—	213	—	80	10	50	140	73
70	Лебедова Віра. Малі герої	25	500	490	—	60	20	200	280	220
71	Образки з історії Руси	25	1000	990	—	—	3	200	203	787
72	Оповідання для дїтий	20	1000	990	—	—	3	200	203	787
73	Пятка. Дарунок дїтям	20	500	490	—	20	10	150	180	310
74	Подорож Ґулївера	25	—	329	—	43	12	—	55	274
75	Ґулївер. Подорож до краю Лїліпутів	25	1000	990	—	13	3	250	266	724
76	Катренко Олекс. Оповідання	20	1000	990	—	10	—	200	210	780
77	Мих. Коцюбинський. Оповідання	20	1000	990	—	10	—	200	210	780
78	Кримский А. Переклади	20	1000	990	—	—	3	200	203	787
79	Мальота. Без родини	40	—	212	—	62	10	43	115	97
80	Ілюстровані байки народні ч. I.	25	—	995	—	81	10	305	396	599
81	Казки народні ч. II.	25	500	490	—	23	10	150	183	307
82	Казки Бранчанїнова	25	1000	990	—	55	10	200	265	725
83	Казки братів Ґрімів	25	500	490	—	32	10	200	242	248
84	Роское. Хемія	35	—	—	7	—	—	5	5	—
85	Шкільний огород	60	—	500	—	140	72	120	332	168
86	Андерсен. Казки ч. 1.	25	1000	990	—	70	10	200	280	710
87	„ „ ч. 2.	25	1000	990	—	40	—	200	240	750
88	„ „ ч. 3.	25	1000	990	—	20	—	150	170	820
89	„ „ ч. 4.	25	1000	990	—	20	—	200	220	770
90	„ „ ч. 5.	25	1000	990	—	—	—	200	200	790

Вартість книжок, взятих в коміс представляє суму 5054.30 зр. Вартість книжок в маґазині (пів ціни) представляє суму 1122395 зр. Разом маєток товариства в книжках представляє суму 1627875 кор.

Кость Паньковский адміністратор.

Нечемність дітий.

(Педаґоґічна студия Івана Петра. Перевів з німецкого Зиґмунд Шольц, учитель в Рускім Банилові).*)

Щоби можна виховати діти з успіхом, мусить в згоді бути домашне вихованє з шкільним. З тої причини повинен народний учитель родичів уважними робити на нечемности їх дітий при кождій нагоді.

Одна з найчастійших нечемностий є непослушеньство. Звісно, що приказ є одно з найважнійших і найчастійше уживаних средств вихованя, котрий вимагає послушности так в психольоґічнім як і в льоґічнім зглядї. Послушність, будь то механїчна, будь з любви або найвисша послушність з розсудку, є тота, котру виконує дуже мало дітий, і є то зовсїм непевна річ, если наказ мусить повтаряти ся, а то ще може і без успіху. Через то тратить він свою силу, бо то вже природа так вимагає, щоби приказ був короткий і певний, рішучий і невідкличний, отже консеквентний, а наколи вихователь натрафить на непослушного, то не сьміє єму уступити (піддати ся), але мусить безнастанно триматись приказу, хотьби і в видї примусу. Примус вправдї усуне кару: если би однако і сей зістав без скутку, тогди мусить кара наступити; вихователеви прийде в поміч різка. (Маю тут на гадцї лиш домашне вихованє). Лиш консеквенциї треба до сего, а послушність зайде тогди перше місце межи правотами дитини, — та послушність, котра приготовляє до колишнього приказуваня.

Лїнивство є також не рідкою появою у нашої молодїжи. О чесній і матеріяльній вартости працї повинна дитина вчасно дістати правдиві понятя і тому то є педаґоґічним обовязком, увільнити малих із цїн (оков) бездїльности і попровадити їх на правий шлях трудолюбивости, будь фізичної, будь психольоґічної природи. Праця не ганьбить нікого, а в кождій социяльній верстві найде ся в домашнім крузї занятє, котре можуть виконати дїти іграшкою. Належить отже завчасу провадити дїтину до працї і не терпіти в жаден спосіб склонности (охоти) до бездїльности. Робота служить тїлесно і душевно здоровю та провадить до богатства, задоволеня і поважаня (оцїненя) самого себе. Она учить поважати вартість гроший і познакомляє нас з ощадностию, а практичному вихователеви удасть ся легко в той спосіб лїнивству конець положити, що, придержуючи дїтий в видї добре обдуманого приказу до ріжних легких робіт, надгороджує їх своєю похвалою і ушляхотняє своїм уподобанєм. Тогди сповнить ся нїмецка пословиця „Jung gewohnt, alt gethan“.

Дуже частою нечемностию дїтий є незгода і наклін до скарги, сварки і бійки, що, вкорінившись раз, дає ся лиш дуже тяжко прогнати

*) Buk. päd. Bl. ч. 6, 1900.

(усунути) і вимагає нераз найбільшої здібности вихователя. Треба лиш коли-то приглянути ся нашій дітворі, як пристрастною она може бути, як она із злости червоніє і як з єї очий охота до борби блещить ся! А право сильнійшого, якого они при таких душевних зворушенях дуже радо уживають, стоїть дуже в суперечности з дїточою невинностию, котра прецінь завсїгди найбільшою красою душі дитини бути повинна. Проти тої пристрасти виступати з цїлою енерґією і неуступчивою строгостию є законом педаґоґічним; бо нерідко переходить она в злість і мстивість, злосливість (злобу) і обмовність (наліг до обмови), котрі то яко темні пятна в души дитини можуть статись причиною найпогубнїйших наслїдків. Сли ті пороки в школї загнїздять ся, має уже учитель тяжку задачу; наколи бо братя і сестри не можуть погодити ся, як можна того вимагати від собі чужих дїтий! Учитель часто не має нїчого иньшого до роботи, як лиш сварки залагоджувати та неустанним бути судиєю, а кілько то дорогого для науки часу проходить тим способом марно. Споріднена з тим злом є гидка пристрасть до прискаржуваня, що власне не подобає дитинї, і робить ю перед учителем обридливою. Є такі дїти що навмисне смотрять округ себе за материялом до скарженя і то справляє їм дуже велику утїху, наколи такий, що взяли го на око, дістане памятку. Поняте о правдивій любови ближнього і о сердечнім співчутю належить уже взбуджувати в родинї; родичі не повинні нїколи того терпіти, щоби дїти вже при найменьшій нагодї прискаржувались і старались одно другому пошкодити. Се є вже злочиньство (злонамірене), сама противостайність доброму наміреню, котре причисляє ся до моральних ідей! Годить ся, щоби дїтем забороняти прислухувати ся новинкам і тїж розголошувати, понеже така жадоба (жадність до пристрасти) розголошуваню підпомагає, а то удасть ся легко, если їм то не вірить ся, і при кождій нагодї робить ся їх на зичливість і любов до ближнього уважними.

Також і нескромне перериванє бесїди старших є часто появляючою ся нечемностию дїтий, котрої в жаден спосіб не повинно ся терпіти, понеже она підкопує основу скромности і дитину веде до фальшивого самочутя (чувства власного достоїньства). В товаристві повинна дитина завсїгди бесїдам лиш прислухувати ся і лиш тоди сьміє говорити, коли ся єї до того взиває, а тогди повинна она висказати свої гадки сьміло без пересади і стидливости, в формі, яка вказує на єго добре вихованє. Нїчо так дитинї не пристоїть, як єї нескромне або занадто (пересаджено) стидливе захованє ся; золота середина і тут окаже ся найлїпшою дорогою.

Брехливість не є лиш одною з найчастїйше появляючих ся, але також і з небезпечних нечемностий дїтий, проти котрої належить виступати з осторожностию і найбільшою строгостию. Дух правдивости повинен одушевляти дитину в кождім положеню житя; она повинна простодушно правду казати, хоть хибила і хоть очікувала би єї кара за то; бо если раз кинесь в обятя так часто оправданої брехнї з конечности, то вкоріняє ся в єї серцю небавом привичка до брехнї, і она зачинає все таїти. З молодого брехуна витворяє ся старий злодїй а часто ще й що гірше; і вже тому як також і з загально морального поводу, повинно ся викоріняти брехню з молоденького серця як найстрогійшою карою. Тут показують ся найлїпшими средствами вихованя наука і примір, а особливо бачне око по-

винні мати родичі і пістуни на обходженє ся своїх питомців з товаришами: тоє повинні они контролювати як найстаннїйше.

Неохота до говореня молитов також не дуже рідка нечемність, причиною котрої майже завсїгди є нерозумне вихованє релїґійне, а іменно єсли дитина, котра не може удержати ся довший час в набожнім настроєню, силуєсь, молоти безпритомно громаду молитов. Ба навіть в наших школах не діє ся інакше, а силує ся дїти вже від першої кляси воркотїти молитви без жадного хісна, бо без їх зрозуміня. Таким мученєм знеохочує ся, ба навіть відстрашує ся дитину від молитви, що виходить певно не на добре; а понеже таке мученє продовжає ся аж до старшого віку, то й може статись дуже небезпечним. Бога і ближнього любити і ту сьвяту науку защепити в серце дитини, є головною задачею релїґійного вихованя: поучаючі розговори і повні чутя науки мають далеко більший хосен як міру переступаючі молитви, служби божі без пути, при котрих виходить серце порожно і виплїкує ся часто як найбільший индиферентизм.

Також часто можна подибати мученє зьвірят, котре попадає майже завсїгди в слїпу, заїлу, напрасну хіть, мордувати і нищити кождий зародок співчуть. Досьвід учить, що найбезсердечнїйші люди мучили в своїй молодости зьвірята; а понеже в молодім віцї наклін до спустошеня находить ся в особливій мірі, тому повинно ся при вихованю употребляти цїлої своєї сили, щоби накін до мученя зьвірят притлумити, придушити, щоби вихованя від такого наклону стримати і відзвичаїти. — Належить взбудити в серци вихованя горяче почутє для зависимого від нас сьвіту звіринного і показати, що й безпомічне сотворінє завдячує свій бит тому самому Сотворителю котрого називаємо нашим вітцем; що оно також має право, хоть коротко пожити, та що чоловік зовсїм не має до того права, щоби єму житє коротати.

До нечемностий дїтий належить також непорядок, котрий дитинї зовсїм не до лиця. (Тим меньше старшим). Не одно прислівє цїнить високо любов до порядку творить в творах до вихованя осібний відділ. Одно нїмецке прислівє каже: „Halte Ordnung, über sie! Ordnung spart dir Zeit und Müh'“, — то таке реченє, котрого не можна нашій молодежи досить глубоко в серце втиснути. Тут найлучшим средством є добрий приклад; контроля же над дитиною мусить дома тревати безустанно на кождім кроцї. До порядку належить вчасно лягати а рано вставати, бо такий порядок житя відповідає найбільше природї. На одїж має бути призначене місце; книжки і зошити мають бути спрятані. Не належить терпіти дїр на лїктях, ґузики мають бути пришиті; дїтей не посилати до школи анї завчасно, анї також запізно. Що лежить під руками, мусить спрятати. Лиш тим они привикнуть до морального порядку житя, тож тому не терпіти склонности до непорядку.

Иньшою нечемностию є нечистість. Поверхна чистість є зеркалом серця, а серце дитини повинно бути чисте як лелїя. Від чистоти не мало зависиме є самоповажанє; тому треба дитину призвичаювати до чистоти. Все на питомци як також і шкільні річи мусять бути харні і чисті, а домашний приклад мусить бути такий, щоби заохотив до наслїдуваня: дім мусить бути найпершою і найлїпшою школою чистоти.

Не одно ще дало би ся навести, но запамятаймо собі в коротцї отсї представленя: Находячі ся в зародку нечемности можна присудити з легкостию; є то камені, котрі лежать в дорозї обичайности (моральности), а по-

веже обичайність руководить цїлим вихованєм, то мусить ся до усуненя тих перепон зібрати всї свої моральні сили, так щоби сповнили ся слова Шілєра:

„Не можеш красно чувствовати, то вільно тобі, розумно хотїти і чинити яко дух то, чого не можеш яко чоловік“.

Фізичні забави і вправи у Франциї.

Для відшуканя властивих підстав фізичного вихованя молодого поколїня обрала собі Франция дорогу, що ріжнить ся від иньших країв і без сумніву оригінальною.

Єсли чоловік при годівли зьвірят дійшов вже до того, що уміє довільно одержувати пожадані для себе зміни в їх орґанїзациї, то вже крайний час, аби подібний метод зачато примінювати і до чоловіка, маючи на увазї вобразованє нового, фізично сильнїйшого і здоровійшого поколїня. Квестия полового добору між людьми вимикає ся зовсїм, як дотепер, з під суспільної контролї; однак позістає ще сфера вихованя молодого поколїня, котру до тепер полишувано судьбі або грубій емпірії, позбавленій всїх правдиво наукових підстав. Аби отже вже раз вийти з тої блуканини на помацки, треба наперед науково розслїдити услівя повставаня пожаданих або шкідливих змін в дитячім орґанїзмі під впливом цїлого ряду рухів і вправ тїлесних, а потім примінювати результати тих розслїдів для піднесеня загальної фізичної уровени.

Се спосіб, в який поставлено сю квестию у Франциї.

Для виконаня так широко зачеркненої проґрами треба було з початку звернути головну увагу на першу половину задачі, т. є. на науковий розслїд рухів і їх впливу на людский орґанїзм. В тій цїли утворено з фондів щедро призначених на ту цїль містом Парижем, Стацию фізіольоґічну, запрошено на управителїв людий такого знаня і здібностий як Маре́, Демені і Ляґранж і розпочато систематичні розслїди, котрі провадить ся без перерви від кільканацати лїт.

Можна сказати, що Франция є вітчиною стислих наук; отже зовсїм природно, що і в тих розслїдах примінено той самий метод, котрий в иньших галузях науки видав знамениті результати. В тім отже напрямі виконано на Стациї величезну роботу і розвинено цїлковиту француску помисловість. Винайдено цїлий ряд нових інструментів і стислих способів мірничих до означуваня не лише розмірів, але і форм, пр. вигненя хребетного стовпа, поземого перерізу грудної клїтки, такого-ж перерізу цїлого корпуса або вкінци приросту обєму грудної клїтки при віддиханю. Короною тих помислів є кінематоґраф, винайдений власне Деменієм при розслїдї рухів на Стациї і утреваляючий найменьші подробицї людских рухів. Порівнанє чи то помірів, чи фотоґрафічних знимків рухів перед розпочатєм вправ і по їх приміненю дає спроможність означеня з докладною стислостию виїшних змін в будові і ру-

хах дитячого орґанїзму, повставших під впливом тих вправ.

Можемо мати надію, що стислий метод, котрий дав так знамениті результати в природничих науках, відповість і ту положеним в него надїям, що утворить нову, на наукових підставах оперту штуку вихованя молодих поколїнь. Дотепер позістають ще всї працї в періодї громадженя материялів. В кождім разї результати, одержані вже тою дорогою, згоджують ся зовсїм з засадами випровадженими незалежно від Парижа в иньшім краю відмінним методом, іменно з засадами шведскої ґімнастики. Се ствердив Демені в своїм справозданю по відбутій прогульцї до Швециї враз з иньшими членами комісиї, виделеґованнї 1887 р. мінїстром просьвіти у Франциї для розслїду фізичного вихованя.

Управителї Фізіольоґічної Стациї узнають і мотивують висшість забав на сьвіжім воздусї над ситемами штучної ґімнастики на прирядах. В розмові, котру ми мали з п. Демені, навів він один арґумент, як для мене, безусловно переконуючий, котрий позволю собі ту повторити.

Житєві услівя в великих містах, як також шкільні занятя, котрі, з виємкою одної Анґлїї, суть всюди получені з умисловим перетяженєм, змушують дїтий і дорастаючу молодїж до перебуваня більшої части дня всидячій позициї. Для належного сповненя всїх функций орґанїзму, для скріпленя в нїм виміни материї, є конечним щоб мязи виконали певну скількість механїчної працї, незалежно від єї якости. Праця та при ґімнастицї на прирядах є мимо сильного напруженя або навіть перетяженя мязів дуже малою в порівнаню з біганєм або иньшими свобідними рухами, котрі виконуємо при грах і забавах. Так пр. перегинаючи ся до дручка в позициї висячій, виконуємо дуже малу скількість механїчної працї, іменно тягар тїла помножений через висоту, до якої ми піднесли ся, а однак дуже скоро умучимо ся. Виконанє тої самої скількости механїчної працї при входженю на лагідне узгірє перейде для нас зовсїм непостережно. В першім рядї виконує дрібну працю нечисленна ґрупа слабих сорозмірно мязів і длятого умученє наступає незвичайно скоро, в другім можемо виконати величезну взглядно працю без умученя, бо в рухах бере участь велике число і то сильних мязів. Отже для заспокоєня потреби руху при сидячім житю можуть дати відповідні результати лише гри і забави, і лише они, а не жадні системи ґімнастики на прирядах.

Все фізичне образованє молодїжи повинно після Деменія стреміти до слїдуючих цїлий: 1) здоровля, 2) краси в поставі і рухах, 3) зручности при володїню членами, 4) розвою волї і характеру.

Ті цїли можна осягнути найпростїйше і найлегше слїдуючими средствами:

Наперед через гри і забави на сьвіжім воздусї.

Однак они самі, заспокоюючи потребу руху орґанїзму, виробляють переважно мязи долїшних кінчин, позіставляючи руки і горішні части тулова в взглядній бездїльности. Крім того всї звичайні постави і чинности горішних кінчин: чи то буде пересиджуванє на шкільній лавцї, чи занятя ручною працею, або навіть такі гри як Lawn-tennis, впроваджуючи в рух навіть горішну часть тулова, роблять се незвичайно односторонно, тому що все корчать грудні а звільняють хребетні мязи; наслїдком того є власне горбленє ся або т. зв. округлі плечі, котрі суть одною з найвизначнїйших прикмет фізичних чоловіка нашої цивілїзациї на всїх степенях суспільної ієрархії. Тої хиби не усу-

нуть самі гри; отже для доповненя тих послїдних суть необходимі ще деякі вправи з шведскої ґімнастики, маючі на цїли відворотну працю горішних частин тулова, т. є скорчене хребетних і звільнене грудних мязів.

В своїй проґрамі фізичного вихованя француской молодїжи додав Демені ще третий віддїл, а іменно військові вправи для хлопцїв; але впроваджене їх було наслїдком взглядів теперішного міжнародного положеня Франциї, а для нас не уважав він їх потрібними.

Веснянні цьвіти.

Тодї коли пучки на деревах зачинають розвивати ся і сьвіжа зелень покрие луги і поля, показують ся наші улюблені первоцьвіти і фіялки.

Що то за радість коли можемо зібрати китичку цьвітів жовтих або більше, медом пахучих, котрі в цьвітни вже так густо покривають луги! Але того „наймилїйшого з цьвітів“, первоцьвіт, не всї радо витають; ґосподарі пр. старають ся винищити тоту рослину, бо її худоба не їсть, они лиш займають місце травам пожиточним.

Всїм нам звісний первоцьвіт, а впрочім дуже легко єго відшукати помежи невеликою скількостию весняних цьвітів. Листє первоцьвіту зубковане, овальне, під сподом космате, взносить ся на билинцї 5—9 цалїв високій. Цьвіти лежать в чаші рурковатій, корона зложена з пяти платочків і пяти пиляків, осаджених в рурцї корони. Так збудований цьвіт первоцьвіту.

Зовсїм інакше збудований фіялок. Ріжнить ся він від первоцьвіту не краскою (впрочім і фіялки бувають жовті) хотяй єго зелена чаша має також 5 листочків, але зате єго пятиплаткова корона виглядає інакше.
Скромний сей цьвіток лишає однак нам неописане вражінє, не можеме нїколи оперти ся охотї зірвати єго, аби наповати ся єго предивною вонею.

Зриваємо отже цьвіти, де їх тілько можемо добачити посеред трави і листків, однак чи подумалисьмо коли над тим, в який спосіб можуть они виростати на ново? чи мають овочі і насїня?

Щоби відповісти на ті питаня, станьмо коло корчика фіялків і придивім ся уважно цьвітам єще не зірваним.

Довкола увивають ся жваво бжоли, чмілї, оси і иньші комахи, перелїтаючи з цьвітка на цьвіток, а єсли котрій удасть ся усїсти на коронї, ховає зараз головку помежи платочки, висуває трубку і спочиває час якийсь нерухаючись, а потім, якби сполошена брененєм знетерпеливлених товаришів, утїкає дальше, щоби усїсти на сусїдній цьвітцї.

Чого шукають комахи на фіялках, що їх там тягне і вабить?

Фіяки мають железки, звані медовими, укриті глубоко на днї цьвіту і наповнені солодкавим соком. Комахи приходять тут по мід який витворює ся в тих железках і отираючи ся о пиляки, забирають пилок волосками, ріжками або трубкою а усївши на иньшім цьвітку того самого рода, складають пилок той на горішній части стовпика на знамени. Пилок прилипає до

знамена і там зачинає кільчити ся; тоді вянуть платки корони і відпадають, цьвіток зникає на позір, бо заміняє ся в овоч, подібний до маківки, творить ся так звана коронка, але дуже мала, наповнена зернятками темної барви, они то суть власне насїнєм фіялка. Як тота коробка доспіє пукає она на три части, насїнє розсипує ся і в той спосіб засївають ся фіялки самі.

Комахи отже дуже потрібні до житя фіялок. Коли-б комахи не переносили пилків, не мігби овоч утворити ся, не бачилисьмо цьвітів, а комахи не малиби смачної поживи. Трафляєсь часом, що комахи недобачать корчика цвитучої фіялки, або довгі слоти не дозволяють комахам вандрувати по цьвітах, наслїдком чого не зістане пилок перенесений.

Фіялки зараджують тому, так само як і тогди, як їх перші цьвіти перецвили безслїдно; они творять під осінь иньші дрібні, непокальні цьвіти, котрі не розвивають вже платків корони, але стулені, закривають свої пиляки перед подувом сильнїйшого вітру, щоби жовтавий порошок, той пилок так потрібний до повстаня насїня, міг свобідно кільчити ся на знамени стовпика. Для того то знаходимо нераз фіялки під конець лїта, зриваємо їх урадовані, не догадуючись, що спізнені ті цьвіти суть призначені до удержаня житя рослини.

Дария Ш.

ОПОВІЩЕНЯ.

Іспит з жіночих робіт ручних розпічне ся перед комісиєю іспитовою в Сокали д. 14 мая с. р. Кандидатки мають внести подане до дирекциї ц. к. семинариї учительскої в Сокали найпізнїйше до 8. мая.

До поданя належить долучити: 1) метрику хрещеня на доказ, що кандидатка скінчила 18 рік житя; 2) сьвідоцтво здоровля, видане ц. к. лїкарем повітовим; 3) сьвідоцтво укінченої школи виділової, або науки приватної; 4) сьвідоцтво моральности, наколи кандидатка не повнить обовязків в публичній школї; 5) виказ переробленого до іспиту матеріялу наукового. Жіночі роботи ручні, виконані кандидаткою належить предложити комісиї при іспитї устнім.

Сегорічні загальні збори Руского Тов. педаґоґічного відбудуть ся в Станиславові в днях 3 і 4 н. ст. червня.

Порядок дневний подасть ся пізнїйше до відомости. Хто з членів Товариства схоче взяти участь в сих зборах, зволить повідомити о тім Головний Видїл у Львові кореспонденцийною картою.

Члени Філії станїславівскої зголосять ся ласкаво до Видїлу філії в Станїславові.

Дня 5 червня с. р. відбуде ся в ц. к. семинариї учительскій в Самборі іспит з жіночих робіт ручних. Подання заосмотрені в приписані документа належить вносити до Дирекциї ц. к. Семинариї, найдальше до 20 мая.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 10. Львів 20. мая 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подав Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

„Бꙋкварꙣ славено-рꙋсскаго ꙗзыка"

Друге видане Львів 1827, більша 8-ка. По роцї 1827 появила ся „Азбꙋка велика" на відкритім листї, а так само „Азбꙋка мала". То був більший формат аркуша і друк великий червоний і чорний.

Межи роком 1830 а 1837 появила ся:

„Дщица ѥрицательная или табель слогоꙋчительная". На чотирох стїнних таблицях. Формат аркушевий і друк великий. Друковано правдоподібно в Перемишли, бо там появив ся такий буквар: „Бꙋкварь ꙗзыка рꙋсского въ Галицїї. Второе изданїе. Перемышль 1833. 8-ка стр. 64.

Зміст і порядок той самий що в попередних, тілько нема уже польскої азбуки а ва то є короткий катехизм і граматика. Язик церковний мішаний з польским. Позаяк тогди під цензурою віденьскою були всї книжки, тому і буквар також був виданий за дозволом правительства.

„Бꙋкварь ꙗзыка славено-рꙋсскаго къ наставленїю юношества въ школахъ парафїальныхъ. За соизволенїемъ Правительства". Львовъ 1834. 8-ка, стр. 60. До стр. 43 руско-польский а від 43 до 60 польский буквар.

„Бꙋквар ꙗзыка славено-рꙋскаго къ наставленїю юношества въ школахъ парафїальныхъ". Изданъ во Львѣградѣ ѧѡѧѣ (1837). 8-ка стр. 56. Від 1. до 40 стр. руско-польский. В першій части оден рядок букв руских а під тими ті самі польскі. А зміст той самий що в попередних, тому нема що о нїм більше і згадувати.

Друге видане того буквара більше цїкаве, тому подаю его зміст — заголовок его такий:

Бꙋкварь ꙗзыка славено-рꙋсскаго
къ поставленїю юношества къ школахъ парафїальныхъ.

Въ Львовѣ. Тупомъ Інститꙋта Ставропігїйского при Церкви Оуспенїа Бци Рокꙋ Бжїа ѧѦѦз (1837). Второе изданїе 8-ка, стр. 56, побіч арабских — числа церковні, від стр. 40 до кінця текст польский. На другій сторові заголовковоі картки: Образ св. О. Николая молячого ся. Цілий буквар поділений на §§. котрих є 76.

Уперед іде азбука велика і мала, потім лучене самозвуків з самозвуками, слова одні дво- і три складові. Начинає ся від співзвуків. Стр. 8, §. 13. „Имена писменъ" назви букв, передїлені на дві половини. Від стр. 9, §. 14 ідуть короткі уступи подїлені на склади і так §. 14: Назви частей тїла чоловіка, §. 15: Специфікує поодинокі члени тїла як пр.: Въ рꙋцѣ: ло-коть, до-лонь, пѧ-стꙋкъ, паль-цѣ, паз-нꙋг-ти.

§. 16. вказує на ті части, що в тїлї знаходить ся, він затитулований: Въ тѣ-лѣ сꙋть рѣд-кї-ѧ и твер-ды-ѧ ча-сти.

§. 17. Поодинокі части дому, те, що знаходить ся в сьвітлици і так іде від поодиноких понятий до загальних пр. кре-си-ло, сталь, гꙋк-ка, сѣр-ка, свѣч-ка, сѣ-пы, смо-лѧ-ки.

Йс-кра, о-гінь, по-ло-мѣнь, дымъ, ꙋголь, по-пель, ка-тра і т. д.

§. 18. Опис обійстя; що є в стодолї, стайнї, знаряди господарскі, звірята домашні і дріб.

§. 19. Назва „ꙗ" понятє душі: чоловік жиє і що він дїлає.

§. 20. „Пѧть змы-словъ" пр. 5. ꙗ чꙋ-ю по всѣхъ чло-ѧхъ. Рани-лем-сѧ въ па-лецъ, чꙋ-ю боль. Сол-це грѣ-етъ, мнѣ те-пло. Ма-ю те-ды пѧть смы-слѡвъ.

§. 21. „Па-мѧть, во-лѧ, ро-зꙋмъ, оу-ка-га".

Пр. Па-мѧ-та-ю боль, гдым-сѧ ѡ ка-мень вда-рилъ.

Мо гꙋ си-дѣ-ти ѣкѡ сто-ѧ-ти.

То єсть: ма-ю во-лю.

Зна-ю, же на-ꙋ-ка и до-бра ра-да лѣ-пша ꙗкъ гро-ши. То єсть: ма-ю ро-зꙋмъ.

Зна-ю так-же: дѧ чи-гѡ-сѧ чи-та-ти и пи-са-ти оу-чꙋ? Мы-шлю и ѡ-по-вѣ-да-ю. То єсть маю оу-ка-гꙋ.

§. 25. „Дꙋша". Слова вже не дїлені, і дальші уступи належачі вже до читаня від разу.

§. 26. „Рѡдичѣ". Занятє їх в дома, на обійстю, огородї, в садї, в пасїцї, в поли і взаїмне помаганє, дїтей родичам і родичів дїтям.

§. 30. „Оучитель". Відношенє учителя до дїтий і дїтий до учителя, і як ученик має в школї сидїти.

§. 33. „Спо́лчность". Занятє людей і поспільна поміч суспільна представлені способом синтетично аналїтичним пр. „Ꙗкъ сѧ называютъ люди, которїи хлѣбъ пекꙋтъ? і т. д.

§. 34. „Бгъ". В той сам спосіб, як попередше розвиває понятє о Бозї — є то малий катехизм — а радше вступ до катехизму.

§. 38. „Перестороги дѣтемъ къ пристойномꙋ захованюсѧ. Є се передрук з букварів попередних, подїлений на параґрафи.

§. 41. „Пꙋки дѣтемъ зъ Писма́ свѧтаго". Містить в собі науку сина Сирахова.

§. 43. „Молитвы въ школѣ". „Передъ наукою въ школѣ мовимъ купно со всякимъ благовѣнїемъ сїя молитви." „Молитва перед і по науцї".

§. 44. „Главнѣйшая Правила Ѡдетїи и Просодїи".

„Славенская писмена (лѣтеры) троякая суть": Є то коротка граматика, яка научає, що є звук, що само звук, що співзвук, що склад і що речене. („реченѣє").

§. 45. „Правила слаганїя". Як належить дїлити слова.

§. 46. „Знаки просодїйнїя". При кождім знаку подана вказівка, як довго треба вичекати пр. (.) „Точка". „При той станѣ якъ высь мовикъ чрезъ 1. 2 3. 4." До того долучено: „Кромѣ тыхъ знаковъ суть еще славенскому писанїю властивїи: Ѡксїя (ˊ), Варїя (ˋ), Обличенаа (ˆ), Звателцо (ˇ), Йсо (˜), Апострофа (ʼ), Слитная (ˇ), сократительная тїтла ( ).

Дальше „Писмена (лѣтеры) великая пишутся:

Пр. в) „По двоеточїю, гды чужа рѣчь приводится. пр. Спаситель мовитъ: „Любите враги ваша" і т. п.

§. 47. „Слози словесъ, подъ тїтлами изображенїи". В азбучнім порядку є тут много слів скорочених і рівнорядно друковані слова нескорочені.

Дальше §. 51. Заголовок: „Числа суть слѣдующая".

Арабскі і словяньскі і назва, найперше: „Єдиницы, Десятки, Ста, Тысящи" до 60.000 ҂ѹ.

За тим подана табличка множеня. „Єдинъ кратъ єдинъ".

На тім закінчений буквар руский а від §. 45 до 75 часть польска. Она так уложена як руска часть. Не подаю єї, бо она є ідентична з тою з р. 1819.

Доперва в. 1842 р. появив ся малий букварець, так як промінь сонця посеред хмарливого неба. Як в попередних сама церковщина спольщена, а цїла наука проваджена була тілько в тім напрямі, щоби хлоп панщину робив і пана шанував а о якімсь здвигненю того народа і мови нема. — Коли-ж в р. 1835 повстала гадка плекати руску мову, розвивати руске письменство, коли незабутний Маркіян і Устиянович виступили в львівских церквах з рускими проповідями, першу проповідь в рускій мові виголосив товариш Маркіяна в р. 1839 Йосиф Шухевич, що для памяти зазначено на проповідници семинарицкій, і тим зазначили, що руска мова годить ся і до церковної і до шкільної науки, тогди зачали наші патріоти педаґоґи придумовати над уложенєм буквара і зірвати цїлком з старою системою. Проявом того змаганя є такий буквар:

„Букварь новымъ способомъ уложеный для домашнои науки". (Цїна 4 кр. сер.) Въ Львовѣ черенками заведенїя ставропигїйского 1842 р. 8-ка 34. Автором має бути Йосафат Кобриньский. До того буквара яко підручник того самого автора є „Способъ корзо выучити читати. Въ Львовѣ 1842. 8-ка стр. 43. Кобриньский перший раз випроваджує гражданку в книжки шкільні, а то вже великий крок наперед.

Букварець той подїлений на 7 частий і то так: 1) Самозвуки verso і recto. Букви церковні на горі, під ними гражданка.

II. Читанє двоскладовими або „двугласнѣ".

III. стр. 4—13. Співзвуки з звуками видані.

IV. „Слоги запертѣ зъ задъ и спередъ по однѣй согласнѣй", пр. мужь, соль, ракъ" і т. д. Для вправи „приповідки" роздїлені на склади. В по-

рядку азбучнім і на кожду букву по кілька приповідок і то дуже гарних. Нпр. Ве-ли-кій рот ꙋ во-ла, а го-во-ри-ти не мо-же.

V. „Двѣ согласнѣ передъ гласною". Ту суть приповідки і коротенькі реченя. Поза тим короткі оповіданя як: Муравель і коник, Лис і ворона, Лев і миш, Окрадений скупець, Злі товариші (поезийка). Наводжу ві цілу враз з правописию:

Зо̂йшла на поли коноплина
Одна въ степꙋ якъ сиротина,
Я окрꙋгъ поро̂съ бодякъ.
Свирѣпа и корюкакъ.
Бадыла ся вкорѣнило,
И коноплинꙋ заглꙋшило.

Дальше трошка довше оповідане: Отець і діти. Поза тім: Загадки, Слова односкадові і стр. 30. Правила як „хранити здоровье". Стр. 32. Числа: арабскі, церковні і назва пр. 1. ѧ. одинъ, аж до тисячу. Закінчений азбукою. Язик в тім буквари чисто народний без примішки і уложений з певною сьвідомостию і рутиною педаґоґічною.

В „Способі борзо вивчити читати", автор іде за наукою з погляду а при уживаню буквара радить уживати методи аналїтично-синтетичної і до того подав приміри як належить цілу науку попровадити. Слиб наука тою дорогою була пішла дальше то нині було-б відроджене руского язика і лїтератури.

(Дальше буде.)

Кари в домовім і шкільнім вихованю.

Нема може так дражливої і трудної до рішеня виховавчої квестиї, як квестия кар. З поміж розповсюджених нині виховавчих средств має кара найдавнїйшу і найбільше загально усталену традицию, а однак она будить найповажнїйші сумнїви у всїх людий склонних до критики і реформ. Трудно о згоду в оцїненю єї вартости, а заразом в означеню єї родів дозволених, порученя гідних, або впрост заслугуючих на нагану. Неменьше зазначує ся велика ріжнородність судів в квестиї приміненя кар до поодиноких провин і товаришуючих їм обставин.

Один американьский психольоґ, Кароль Б. Сіре зібрав і зіставив досить числені голоси в тій справі і осмотрив їх власними коментарами в обширнїйшій праци друкованій в „Pedagogical Seminary".

На вступі зазначує він, що в педаґоґічній практицї рядить ще і нині найчастїйше нерозвага, але темперамент вихователя. От пр. щире признане одного учителя: „Коли відміряю дитині кару, не думаю о тім, чи вийде она єї на добре, чую лише, що справляє менї полекшу". Хоч ті слова в устах учителя дуже разять, думаю, що дуже богато вихователїв могло би їх повторити, коли би схотїли рівно щиро висповідати ся з своїх чувств.

Професор Барнес і В. С. Менро провадили для оцїненя моральної вартости кар дослїди над дїтьми, хотячи переконати ся, як они задивляють ся на се загально примінюване педаґоґічне средство. Барнес дійшов до заключеня, що дїти уважають загально кару за злі поступи справедливою річию. Він виходить з того становища, що єсли карність має провадити до пановання над собою, мусить згоджувати ся з почутєм справедливости дитини, — отже повинно увзгляднювати ся набільше єї погляди. Не пересуджуючи зовсїм о вартости того заключеня мушу зауважити, що точка єго виходу не єсть так влучна, як на погляд видає ся. Змисл справедливости не є у дитини інстиктом вродженим, але вироблює ся поволи під впливом поступованя старших, а іменно вихователїв. Понятє слушности повстає у неї на підставі численних досьвідів в той спосіб, що се, що стало в певних услівях повтаряє ся, набирає значіня непорушного права, котре дитина не критикує. Ту децидує отже принятий звичай, так як в праводавстві і в моральних понятях первістних народів. Можемо бути отже зовсїм певні, що дитина узнасть слушність навіть найострійшої або з нашої точки погляду найневластивійшої кари, єсли лише она буде виходити з якоїсь старої реґули, а не представить ся єї яко виїмок. В тім разї підлягаємо улудї: думаючи, що опираємо ся на психольоґії дитини, усьвячуємо властиво лише істнуючу виховавчу систему. Однак треба згодити ся з автором, коли говорить, що в приміненю кар до кождого поодинокого случаю повинен грати велику ролю взгляд на індивідуальні власности дитини, бо що одна з них відчує яко надмірну суворість, иньша прийме обоятно, що в одній викличе пригноблене, в другій може лише зміцнити упір і т. д.. На гадку Горация Манна грає кара в вихованю таку ролю, як трутина в медициній. Сама собою є зла, але деколи уживає ся єї для усуненя гіршого зла; длятого отже, вимірюючи кару повинні ми зважити зло котре наміряємо усунути, з тим, котре викликуємо, і узнати єї слушність і конечність лише в такім случаю, коли перше переважає.

Не кождий наганний поступок дитини заслугує на кару. Часто нечемність дитини є лише обявом невластиво зверненої рухливости і енерґії. Она робить часом щось злого лише длятого, що мусить щось робити.

Автор розрізняє три роди наганних поступків дїтий. Перші суть наслїдком несьвідомости; другі виходять з легкодушности і легковаженя; трегі з сьвідомого опору; з непослуху. Найчисленнїйші суть хиби першої катеґориї і то тим численнїйші, чим молодша дитина. Дитина скоро реаґує на зовнїшні враженя, она не має часу на розвагу, получене між ріжними сферами вражливости не виробило ся ще у неї о стілько, аби один наклін міг панувати над другим. Чинности дитини в першім періодї дитиньства суть переважно інстинктовні і імпульсивні, длятого і нечемні поступки дитини не попереджує намисл і розвага.

Природна річ, що волею і поступками дитини треба з тої причини тим уважнїйше кермувати. Єсли она нечемна, то очивидно внїшні услівя попихають єї до того; треба їх отже змінити о стілько, аби усунути причини злого і витворити добрі привички. Треба постарати ся о таке окруженє, котре би як найменьше успособлювало дитину до нечемности, а наклонювало єї до доброго поступованя. Однак се не все є можливе, а впрочім і взглядно найлучшім окруженю, треба до певної степени ограничити свободу дитини. До удержаня єї в властивих карбах є необходимою повага вихователїв. Дитину треба научити послуху, і то научити так, як учить ся всего иньшого, т. є. через вправу

і призвичаєнє. Кождий случай послуху робить дорогу другому і улегшує єго, кождий упір успособлює до нового опору, треба отже запобігати тому, аби дитина не призвичаїла ся до непослуху, а єсли она не слухає добровільно треба брати ся до кар. Не треба однак ограничувати все волю дитини розказами і заказами. Таке поступованє дражнить єї і власне побуджує до опору. О много лутшою і придатнїйшою методою є звернене енерґії і уваги дитини на властиву дорогу, як простий заказ невластивої чинности. Таке відвернене уваги не все вистарчає, бо ходить о се,щоби дитина знала що суть певні правила і права, котрим она з засади повинна піддавати ся. Ті права повинні бути не дуже численні, але непорушимі; треба аби они представляли ся єї яко щось рівно незаперечeного і сталого як права природи.

Позволимо додати собі тут увагу, що в кождім случаю найлучше получити обі тут методи разом. Саме відвернене уваги дитини від наганної чинности, а напрямлене єї до якогось пожиточного занятя є лише о стілько добрим, що сприяє повстаню добрих привичок, в котрих воля — а радше самоволя дитини — не може заострювати ся і зростати. Однак нераз може оно переходити в ошукуванє дитини, в невластивий в вихованю рід політики і дипльоматиї, а передовсїм не виробляє в дитинї здібности розріжнюваня доброго і злого, не сприяє витвореню сталих моральних понятий. З другої знов сторони, простий заказ є средством занадто односторонним, занадто виїшним. Він ставить дитинї вимоги опанованя своїх нахилів, а не дає її сили до побореня їх. Найлучше отже, кладучи таму злим поступкам дитини, рівночасно будити в нїй охоту до пожиточних дїл, жадати до пошанованя заказу, але заразом улегшувати єї сповнене того жаданя.

Для роз'ясненя квестиї кар перепроваджено в Сполучених Державах анкету, на котру прийшло 486 відповідий від ріжних педаґоґів. Візвано їх передовсїм, аби висказували свої погляди, а не аби наводили приміри. Загальний результат доказує в першій мірі, що ту панує величезна ріжнородність думок, часто впрост собі противних, а лише в деяких точках значна більшість педаґоґів згоджує ся на одно. Отже хоч квестіонар не дав жадних позитивних вказівок, то все-ж таки мають відповіди певні характеристичні цїхи і суть осмотрені цїкавими коментарами, котрі варта взяти під розвагу.

Перші найзагальнїйші питаня дотикали значіня кари: Яка цїль єї? Як дїлає кара? Чи кара поправляє?

На перше питанє відповіла більшість, що цїлию кари єсть повздержанє від злих чинностий і поправа дитини. Що до другої точки, відповіди були дуже ріжні, часом противні собі. Коли одні пр. твердили, що кара дїлає лише через пострах, що будить ненависть до вихователя, підбуджує до бунту і т. п.; иньші виділи в нїй спосіб наклонюваня дїтий до розваги, принуку до добрих постанов, средство до витворюваня добрих привичок і т. д.

На ту суперечність думок вплинула без сумнїву загальна форма питаня. Що несправедливі, зле примінені, непропорціональні до провини або не відповідаючі успособленю дитини кари можуть мати як найгірші наслїдки, о тім хиба жаден педаґоґ не сумнїває ся, як і о тім, що лише дуже влучно обдумана кара може стати принукою до розваги і добрих постанов.

Рівно-ж подїленими були відповіди на трете питанє. Автор перехиляє ся радше на сторону заперечаючих відповідий. На єго гадку є кара средством неґативним, підчас коли поправа має характер позитивний. Кара може грати лише помічну ролю при зреформованю характеру о стілько, о скілько

ослаблює відємні нахили, — однак сама собою не витворює добрих склонностий. В вихованю повинні отже товаришити єї так позитивні чинники, котрі би розбуджували і скріплювали добру сторону дитини.

На питанє, які поступки заслугують на кару, а які нї, надійшли два роди відповідий: одні тримали ся виключно загальників, иньші входили в подробицї. Взагалї узнано, що не повинно ся карати ненарочних поступків, випливаючих з несьвідомости, слабости, страху і т. п. Деякі знов з відповідаючих брали на увагу не внутрішний настрій дитини в хвили сповнюваня проступів, але вніший характер проступка, і твердили, що треба карати чинности, котрі можуть зле дїлати на товаришів, псувати гармонїю школи, нарушувати карність і деморалїзували иньших, взагалї чинности шкідливі для домового і шкільного окруженя.

Зазначують ся тут отже дві точки виходу: першу можна би назвати психольоґічною, другу суспільною. В численнїйших зборах дїтий, іменно в шкільнім вихованю, та друга є зовсїм управеною і ми не можемо єї оминати; однак в певних поодиноких случаях може се провадити до несправедливости і може дїлати на одиниці не дуже додатно. В вичисленю каригідних чинів стрічаємо рівно-ж певну незгідність думок. Так пр. легкодушність, шептанє в клясї, галасованє, вичисляють одні педаґоги в рубрицї поступків заслугуючих на кару, иньші противно. Цїкавий факт, що до каригідних чинів зачисляє хтось некористне відзиванє ся о школї. Значна більшість педаґоґів звільняє від кари поступки, котрі викликує слабість, і ті, до котрих нема обави, аби повтаряли ся; се дотичить особливо тих послїдних. Суть однак виїмки. Деякі судять, що некаранє чинів того рода може осьмілити дїти сповняти иньші проступки для експеріменту. Що до мимовільних, зі слабости випливаючих блудів і тут відзивають ся голоси, що кара може часом підбуджувати дитину до переможеня слабости. Наводять пр. факт, що один хлопець перестав заїкувати ся від часу, коли єго остро за те напімнено.

Між иньшими поставлено також питанє, чи треба карати дитину за блуди, котрі она приняла від дорослих — іменно від родичів і учителїв. На то питанє одержало 118 заперечуючих і 80 твердячих відповідий. Заперечуючих відповідий, удїлювано звичайно без коментарів, за те твердячі були переважно мотивовані. Загально застерігано ся, аби кару вимірювала не та особа, котра дала дитинї злий примір; однак признанє цїлковитої безкарности таких провин викликало би неможливість вилїченя дитини в школї вад набутих дома, і противно. Понеже однак провин того рода допускає ся дитина несьвідомо, повинна кару попередити конечно осторога, що они суть наганні і каригідні.

В квестиї відроблюваня зядач за кару більшість осьвідчила ся проти того звичаю, виходячи головно з психольоґічної точки погляду. Чинність, що становить кару, є дитинї неприємна; ходить отже о те, аби она не зненавидїла працю і науку через получуванє їх з понятєм кари. Тут заходить вже навіть певного рода суґґестия зі сторони вихователїв. Они піддають дитинї переконанє, що праця є прикрою річию, єсли увільняє ся від неї чемних дїтий, а накидує ся нечемним.

Деякі роблять виняток для певного рода занять, пр. уважають слушним казати дитинї піднести то, що порозкидувала. Ту однак маємо вже примір природної кари, або радше зношеня безпосередних наслїдків власного поступованя. В подібних случаях не можна навіть твердити, аби виконана пра-

ця була карою в властивім значіню того слова: се обовязок, котрий сам себе накидує, а котрого доповненя старші повинні допильнувати. Думаю також, що треба би розріжнити відроблюванє осібних шкільних задач за кару, а виконуванє в вільних хвилях тих праць, котрі дитина занедбала сповнити в часї, призначенім на приготованє лекциї. То послїдне було би також природною карою, поношенєм безпосередних наслїдків власного лїнивства і недбальства. Прикрість становить тут не сама праця, але конечність виконаня єї в відмінних, як звичайно, услівях. Проти визначеню тої самої кари за ту саму провину кождій дитинї осьвідчили ся одноголосно всї запитані. Є загальне переконанє, що треба увзглядняти вік і індувідуальне успособленє дитини, дїйствуючі причини і товаришуючі обставини. Лише в такім разї єсть слушною однака кара для всїх, єсли вину сповнено громадно в тім самім часї, місци і обставинах. Коли би карати в такім разї одних дїтий інакше як других, они відчули би то яко несправедливість.

В квестиї природних кар, піднесених Руссом, а горячо поручуваних Спенсером, виставлюваня дитини на неминучі наслїдки єї учинків, панує між педаґоґами досить загальна згода. Всї узнають в засадї вартість тої методи, однак можність єї приміненя уважають дуже ограниченою. Природа карала би звичайно дуже остро за дрібні провини; інтервенция вихователїв є конечна, аби устеречи дитину від так дїткливих наслїдків єї учинків, що навіть набуте досьвідченє не оплатило би страт, які з них випливають. Від'ємні наслїдки лакімства пр. грозять здоровлю, а часом і житю дитини: не можна ждати, аж она сама о тім переконає ся. Властиво значна більшість провин дитини потягає за собою злі наслїдки, на разї мало для неї очивидні, з часом однак так згубні, що задачию вихователїв мусить бути властиво запобіганє їм. Єсли дитина говорить неправду, чи будемо чекати, аж перейде се в єї привичку і всї направду перестануть єї вірити? Єсли-ж по першій неправдї будемо сумнївати ся о всїх словах дитини; чи не здеморалїзує єї наше недовірє, чи не зробимо єї гіршою *як є тим самим*, що уважаємо єї гіршою? Вихователї не можуть абдикувати зі своєї власти і свого впливу на річ природи, повинні однак старати ся наслїдувати єї льоґіку і консеквенцию.

Зробити се можуть через стисле примінюванє характеру кари до роду проступка. Блуди дїтий, рівно як і дорослих приносять дуже часто шкоду не самим виновникам, але комусь иньшому; перенести природні наслїдки таких учинків з пошкодованих на винних буде згідне з *понятєм справедливости*, хоч в певній мірі буде тамувати природний біг річи.

Одна з запитаних учительок навела характеристичний факт того роду з своїх дитячих лїт. По кождім обідї занимали ся обі з сестрою митєм кухонного начиня і тарелїв. Сетра була пильна і жвава, она лїнива і повільна; то-ж, коли тамта залагодивши ся з роботою могла вже бавити ся, она мусїла сама кінчити своє занятє і нудити ся в кухни. Хотячи тому запобічи, постановила она утруднити сестрі єї задачу: коли всї засїли до стола, повиливала з рондлїв і ринок воду, котру наляно, щоб товщ відмокла, всадила те начинє до теплої печи, аби осад присушити. По обідї спостерегла мати підступ і казала єї виручити сестру в роботї. Тим способом понесла она сама наслїдки своєї псоти; однак се не була природна кара, але кара обдумана розсудно і консеквентно.

Що до переломлюваня волї дитини в разї опору, були гадки подїлені більше-меньше пів на пів. Автор припускає, що се вийшло з недо-

кладного означеня, що розуміє ся під виразом переломлюванє волї; я думаю однак, що ту могла зазначити також дійстна суперечність в поглядах, залежна від ріжних досьвідчень. Власне в тім взглядї заходять між дїтьми значні індивідуальні ріжницї, в наслїдок котрих переломлюванє волї має дуже ріжнородні наслїдки. Деколи ослаблює оно індивідуальність дитини, однак в частїйших случаях заострює упір і побуджує енерґію. Що з тих двох результатів є більше пожаданим, то може бути рівно-ж спірною квестиєю, котра в кождім случаю дає ся инакше рішити.

Ог деякі характеристичнїйші відповіди:

„Тре́ба волю нагинати, а не ломати". „Не треба ломати волю, але лагодити опір. Доброта і лагідність бувають найлїпшою зброєю проти опору". „Ломати чиюсь волю значить тілько, що ломати єго індивідуальність, однак в виняткових случаях опір, але передовсїм старай ся уникати обставин, що побуджують до опору".

Одні твердять, що не належить взагалї переломлювати волю дитини, але вироблювати в нїй сильну волю, аби могла оперти ся покусам, які єї в житю грозять; однак иньші удержують, що власне полишенє дитинї цїлковитої свободи витворює в нїй слабість волї.

Осібну точку квестіонаря становило означенє часу, який повинен уплинути між виною а карою. В відповідях звертано увагу так на психольоґію дитини, як і на психольоґію вихователя. З одної сторони ходило о те, аби карати під першим вражінєм, але по намислї; з другої о те, аби кару вимірювано тогди, коли дитина памятає ще свою провину, аби могла лучити оба ті факти в одну стислу звязь причини і наслїдку, а не відчувало яко зовсїм відокремлені. Деякі звертали увагу на те, аби в протягу часу між виною а карою дати дитинї спосібність до намислу і розваженя.

Думаю, що се послїднє може бути штучним відносно до старших дїтий. Позаяк дитина в міру росту обіймає думкою що раз ширші періоди часу, отже — поминувши иньші посторонні обставини — можу уважати слушною засаду, аби в простім відношеню до віку збільшувати протяг часу між виною а карою. Заповідженє кари на будучність значило би для малої дитини тілько, що безкарність, бо она не уміє предвиджувати на перед, а вимірене єї тогди, коли вина пішла вже в забутє, коли дитина є вже чемна, відчула би она яко несправедливість. Лише у старших дїтий, котрі уміють вже передвиджувати і споминати, а також суть в станї роздумувати довше о однім предметї, гадка о заповідженій а не минучій карі може єї вплив побільшати.

Досить значне число голосів осьвідчило ся за вимірюванєм легких, але сталих і не минучих кар. Однак деякі противні голоси заслугують на увагу. Так пр. один педаґоґ пише: „Легкі, але сталі кари не суть відповідні, бо дитина легко з ними освоює ся і не привязує до них ваги". Иньший знов говорить: „Єсли ученик знає, яка кара чекає єго за дану провину, і єсли она є легка, нераз радо пристає на понесенє кари, яко заплати за свій недозволений поступок".

Автор обговорюваної працї доходить до заключеня, що суворість кари повинна бути тим більша, чим більше шанс має дитина ухоронити ся від неї. Чим кара певнїйша, тим легшою повинна бути, бо часто навіть до остро заказаних поступків осьмілює надїя безкарности.

Один з запитуваних так висказує ся о карах взагалї: „Нераз здає ся менї, що укарана дитина дізнає такого враженя, як коли би заплатила цїну свого проступку і сквітувала рахунок з вихователем. Єсли рішить ся понести знов кару, чує ся она управненою до поновного сповненя вини; кара не зможе нїколи викликати нїжнїйші моральні чувства".

Згідно з тим спостереженєм лучають ся нераз в практицї педаґоґічній случаї, що дитина, загрожена карою, допускає проти заказу непослуху. Сірс припускає, що так дїє ся однак лише тодї, коли кара видає ся дитинї надто лагідною, грізьба непевною, або відносить ся до так віддаленої будучности, що малий виновник нич собі з неї не робить. Єсли однак дитина знає, що кара буде виконана, єсли прикрість походяча з єї сповненя є більшою як приятність з допущеня ся недозволеного поступку, є велика правдоподібність осягненя заміреного результату.

Автор вичисляє чотири катеґориї провин, які не повинно ся карати: 1. Ті, котрим можна запобічи через спроваджене енерґії і уваги дитини на иньшу дорогу. 2. Ті, котрі без інтервенциї вихователїв самі уступають. 3. Ті, котрих кара не може направити. 4. Ті, котрі самі собою становлять меньше зло, як вимірена кара.

Хоч отже узнано кари средством необходимим в вихованю, всї голоси згоджують ся на зредуковане їх до конечного minimum. На поперте того погляду наводить автор ще гадку Йосифа Ляндон: Терпінє абсорбує певний запас енерґії нервної відповідно до свого напруженя і треваня; тим способом ослаблює дїяльність нервів... Само собою є оно непродукцийне. Кожда чинність виконувала під впливом терпіня, доконує ся з великим марнованєм сил. Штучно викликане терпінє є злом і без огляду на дальші наслїдки, єсли-ж доходить до висшого степеня напруженя, злом дуже поважним. Там, де замірене добро противажить хвилеву страту, треба на неї рішити ся; єсли тої-ж самої цїли не можна осягнути меньшим коштом, треба так само як в недузї, уживати деколи лїкарств, ослаблюючих орґанїзм, заким повернуть услівя відзисканя сил".

Ту саму засаду ощадности поручає автор відносно до родів кар, наводячи ту знов висказ Бентема, котрий розріжняв дїйстну вартість кар від позірної. Ту послїдну становить вображене, яке має проступник о очікуючій єго карі. Отже ходить о те, аби кара мала як найбільшу позірну, а найменшу дїйстну вартість: „Коли би вішанє людий „in effigie" будило той сам спасений пострах, божевільством було би вішати їх направду".

При кінци зазначує автор ще раз з притиском, що кара, яко неґативне средство, грає підрядну ролю в моральнім вихованю і є безсильною, єсли з нею не ідуть в парі позитивні средства, що стремлять до розбудженя в души дитини додатних нахилів, при помочи котрих могла би поборювати гіршу сторону своєї натури.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Відозва.

Земляки!

Скрізь як широка наша Русь-Україна розносять ся тепер жалї і нарікання на наше загальне упослїдженє. Жалї сї чути скрізь вже не від нинї, тай не від нинї шукаємо ми за причинами сього стану. Одні бачать причину сього нашого теперішнього упослїдженя в кождім напрямі суспільного нашого житя в нашій нещасливій минувшости, другі в невідрадній теперішности, а ще иньші в душевних свійствах характеру нашого руско-україньского люду. Нам здає ся, що всї ті три наведені причини разом зложили ся на наше теперішне положенє, та ми переконані, що мимо того нашого народу не сьміли би так упослїджувати, коли-б не наша некультурність!

Теперішний вік, вік просьвіти і промислу, вік пари і електрики — тому нарід, що має єще сотки тисяч анальфабетів, що має так сьмішно мале число інтеліґенциї, що не має свого промислу та своїх питомих інституций для науки і штуки, мусить стати підніжком більше культурних народів.

А коли нас єще до нинї не роздавили другі більш культурні народи, так як роздавлює парова машина, віз драбинястий, що стане їй на дорозї, коли ми нинї починаємо давати чимраз то дужші познаки нашого житя, то се єсть лиш відрадним доказом із одної сторони не надто великої культурности усїх наших найблизших сусїдів, а з другої сторони великого єще засобу жизненних сил нашого руско-україньского народу.

Та сї обставини треба нам як найскорше визискати на нашу користь, бо наші сусїдні народи йдуть приспішеним ходом в перед, тай вскорі можуть нас так випередити в культурі, що нам вже не стане сил дігнати і випередити їх в цивілїзацийнім походї.

Тому то філїя „Руского товариства педаґоґічного“ в Коломиї, що має на цїли як раз дбати про просьвітно-економічний розвій нашого народу в отсїй закутинї нашої великої України, звертаєсь з отсим зазивом до всїх сьвітлих людий а вірних синів нашого народу:

Пора вже крайна взятись нам до дїла, до горячої невтомимої працї на нашій запущеній народній ниві! Чужі нї вороги про нас не подбають, ми самі мусимо працювати для себе! А вся та наша праця мусить стреміти до сего, щоби піднести просьвіту і добробит нашого народу.

Одним з найуспішнїйших средств до сего єсть як найбільша і найкоротша продукция нашої руско-україньскої інтелїґенциї, бо она єсть цьвітом кождого народу і сповняє незвичайно важну задачу в культурім єго розвою.

В тій отже цїли звертаємось до всїх наших Високоповажаних Отцїв духовних і Учителїв, що вже стільки разів давали докази любови до свого народу та посьвяченя для єго добра. Ви Високоповажані Добродїї маєте найбільше нагоди пізнати єго талановиті одиницї, Ви можете найперше вишукати і зібрати їх, та заохотити родичів до громадного посиланя до школи тих талановитих дїтий, що їх тілько укриваєсь і марнуєсь серед нашого народу. Нехай наші селяньскі дїти засиплять школи мійскі, заводові, промислові

і ґімназиї, нехай они навчать ся добру, нехай виростають на добрих трудівників народу і краю.

Особливо просимо і взиваємо всїх Високоповажаних Патріотів до заохочуваня наших селян і міщан, щоби громадно обіслали нашу руску ґімназию в Коломиї — де наші дїти в своїй рідній мові і під проводом своїх людий побирають науку і виховують ся в нашім руско-українськім дусї.

Думаємо, що наші Впов. Священики і Учителї займуть ся ревно сею справою та що не лиш вишукають таких талановитих хлопчиків, але також пожертвують ся, щоби приготовити їх до вимаганих іспитів вступних і тому вже заздалегідь подаємо до відомости ті вимоги, що їм мусять відповісти ті, що хотять вступити до шкіл мійских, промислових і ґімназий.

До школи деревної приймають учеників, що скінчили сїльску школу, т. є. скінчили з вдоволяючим поступом IV. степень науки (по нашому значить ся, що скінчили 6-тилїтну науку, обовязуючу в школї народній), при тім мусять виказатись, що суть увільнені від дальшого ходженя на науку в школї народній. Та клявзуля має бути уміщена на сьвідоцтві шкільнім. Ученик має мати 14 лїт.

До школи гончарскої приймають лишень тих учеників, що скінчили IV-ту клясу школи народної.

При школї деревній є інтернат, річ вельми важна, до него приймають за певною уміренною, що найменьше 8 кор. виносячою оплатою в грошах або в натурі (хлїб, мука, картофлї, фасоля і т. и.) або цїлком безплатно (сироти, бідаки), виробляють декотрим здібним ученикам стипендию, що іде на оплату інтернату.

В школї гончарскій удїляють стипендиї від 4 до 10 зр., ученик має мати 13 лїт.

Вимоги при іспитї вступнім до I. ґімн. кл. суть слїдуючі:

1. З науки релїґії: відомости, які може собі присвоїти ученик в перших чотирох лїтах обовязкової шкільної науки в 4 клясових народних школах.

2. З викладового язика: Плавне та виразне читанє, поясненє річеве прочитаного з поданєм мисли, оповіданє змісту ширшими уступами; знанє частий мови, відміна імен і дїєслова; знанє реченя простого, розширеного і розбір складових єго частий, що до згоди підмету з присудком і складнї падежів; поправне написанє диктату з круга понятий, відомих ученикови з увзглядненєм головних засад перепинаня.

3. З нїмецкого язика: Плавне і зрозуміле читанє, відміна родівника, іменників, прикметників та заіменників (особових, присвоюючих, указуючих і відносних); відміна дїєслів помічних і слабих у всїх формах родів, дїяльного і страдального. Відтак відміна найзвичайнїйших міцних дїєслів, засіб слів відповідних понятям ученика; правильне писанє легкого диктату, котрого зміст подасть ся ученикам в мові викладовій перед подиктованєм і аналїза реченя письменно.

4. З рахунків: Писанє чисел до мілїона включно, вправність в чотирох головних дїланях рахункових цїлими числами; певність в табличцї множеня і знанє важнїйших метричних мір.

Ученик мусить мати бодай 10 лїт скінчених, або кінчити десятий рік житя до 31. грудня сего року, в котрім до 1. кляси зголошує ся.

При рускій ґімназиї в Коломиї є приготовляюча кляса, що до неї могуть зголошувати ся ученики, що мають 9 літ скінчених, або кінчать девятий до 31. грудня сего року, в котрім до приготовляючої кляси зголошують ся. Від них вимагає ся підготовленя з релїґії, німецкого, руского і рахунків, яке виносять з третої кляси народної школи.

Хто не хоче свого сина післати до школи деревної анї до гончарскої анї до ґімназиї, то нехай умістить єго в рільничій школї в Городенцї, або в учительскій семинариї в Заліщиках, в Станиславові; в кінци не зле є дати сина до варстату слюсарского, ковальского або помістити в фабрицї.

Ми певні сего, що Високоповажані Добродїї ревно займуть ся сею справою та вже до найблизших іспитів вступних підготовлять можливо найбільше число учеників, — а продукция осьвіченої інтелїґенциї лежить не лише в інтересї нашого народу, але також нашого краю і держави, тож думаємо, що не буде нїкого хто мав би відвагу відказатись від сего народного і горожаньского обовязку, так як через те стягнув би на себе закид байдужности, ворожого настрою взглядом всїх культурних і цивілїзацийних змагань нашого народу, краю і держави.

Від Видїлу філїї „Руского Товариства педаґоґічного“ в Коломиї.

ПРОҐРАМА

загальних зборів Руского Товариства педаґоґічного.

Збори відбудуть ся підчас латиньских Зелених Сьвят, то є на днях 3-го і 4-го червня 1900 р.

Дня 2-го червня приїдуть участники зборів пополудневими потягами до Станиславова. Тогож дня вечером відбудуть ся перші сходини в цїли познакомленя ся.

Дня 3-го червня о годинї 9 рано Богослуженє. Збори відбудуть ся в сали „Сокола“ — О годинї 12 в полуднє отворенє зборів Головою Товариства.

Потім слїдують:

1. Справозданє секретаря.
2. Справозданє референта філїй.
3. Справозданє касове і видавництв Товариств.
4. Справозданє з руху книжок.
6. Справозданє контрольної комісиї.
6. Вибір Видїлу.
7. Вибір контрольної комісиї.
8. Внесеня членів.

По зборах відбудесь спільний обід; опісля участники оглянуть місто, „Підгірску Спілку“ і заведенє карне. — Вечером о год. 8 представленє ама-

торске комедиї „Міщанка“ на дохід бурси Тов. педаґоґічного в Станиславові. Відограє драматичний кружок станиславівского „Бояна“.

Дня 4-го червня о 6 год. рано прогулька до Ворохти. Виїзд рано до Дори, звідтам пішки до Яремча, там сніданє. О 12 годині виїзд потягом до Ворохти, з Ворохти пішки на Ребровач. Нічним потягом поворот до Станиславова. Прогульцї проводити буде др. Коцюба. Участь в прогульцї можуть брати всї — також не члени. В разї дощу прогулька відпадає.

Хто схоче брати удїл в зборах зволить зголоситись найпізнїйше до 28 лат. мая до Головн. Видїлу у Львові або до Видїлу філїї в Станиславові і прислати 1 зр. на вспільний обід. З відчитами на збори треба зголошуватись до Видїлу філїї в Станиславові до 25 мая 1900.

Комісия кватерункова займесь приготованєм вічлїгу для членів зборів.

В кінци Видїл звертає ся до своїх Відпоручників по повітах, щоб зволили по можности прибути на збори аби можна обговорити справи дотичних повітів.

Від головного Видїлу Руского Тов. педаґоґічного у Львові.

Харкевич
голова.

Танчаковский
секретар.

Всячина.

— Засїданє Головного Видїлу відбулось 12 мая під проводом Голови дир. Харкевича.

1. Уложено проґраму загальних зборів — що подає ся на иньшім місци.

2. Реф. філїй подає до відомости, що засновують ся філїї в Буську і Перемишли.

3. На інститут дївочий і на руску школу видїлору зложив Вп. Роман Алексевич совітник суду в Угнові по 5 зр. (разом 10 зр.) З балю, уряджуваного на інститут дївочий, вплинуло 20 зр. 41 кр.

— Унормованє платнї народних учителїв у Львові. На засїданю міскої ради порішено в першій інстанциї справу унормованя платнї народних учителїв у Львові. Оно представляє ся так: Оно представляє ся так: Учителї шкіл народних (XI. і X. ранґа, III. катеґория), одна четвертина учителїв одержить 800+80 зр., друга четвертина 900+180 зр., третя 1000+180 зр., а четверта часть 1100+180 зр. Директори шкіл народних (X. ранґа, III. катеґория) 1100+300 і 100 зр. за директуру. Половина учителїв шкіл видїлових (X. ранґа, III. і II. катеґория) буде побирати річно 1200+180 зр. а директори шкіл видїлових (X. ранґа, II. катеґория) 1200+360 і 200 зр. за директуру. Тимчасові учителї 500+100 зр., а практиканти 300 зр. Проєкт сей принято більшостию голосів, а дня 23. цьвітня с. р. порішено се унормованє в V. секциї шкільній.

— Пращальне торжество. В суботу 28/4 с. р. пращав львівский університет мінїстра дра Пентака. Іменем університету і збору професорів промовляв ректор др. Абрагам і декан др. Ґломбіньский, а іменем академічної польскої молодїжи, академик п. Ярецкий. Опісля забрав голос др. Пентак і зворушений до глубини, подякував зібраним за щирі слова, висказані єму за 40 лїтну працю для добра молодїжи. По єго промові похили ся на даний ректором знак,

відзнаки поодиноких виділів перед уступаючим професором та на тім покінчило ся торжество.

— З Тернополя пишуть: На початку грудня мин. року запросив виділ філії Руского товариства педаґоґічного всї тутешні панї на засїдане, на якім порішено учити через цїлу зиму кождого будного дня міщаньскі дївчата шитя, крою, вишиваня і т. п жіночих робіт. Завідувати сею справою підняла ся ласкаво п. Витошиньска Олимпія, а в улїлюваню науки взяли участь слїдуючі Вп. панї: Вашкевичева, Витошиньска, Громницка, Ґутковска, Домбровицка, Дубицка, Левицка, Пігутова і Тепенбавмова. На ту науку приходили переважно старші дївчата, числом 7—30, радо користали они з всяких поучень, а найбільше інтересували ся поясненями п. Домбровицкої, що учила крою. По науцї відчитувано їм де-що цїкавого, пр. перечитано „Лиса Микиту“ і байки Франка п. заг.: „Коли ще звіри говорили“, а також обговорювано цїну і роди уживаних при шитю материялів. За ласкаво пожертвований час і труд на ту науку складає виділ всїм висше згаданим Вп. Паням щиру подяку, та сподїє ся, що нарік зволить в тім дїлї взяти участь більше число пань, так що учениць буде вже можна подїлити на відділи.

- В краєвих низших школах рільничих в Бережници (п. Стрий), в Городенцї, в Ягольници, в Коберницях (п. Кенти), в Суходолї (п. Коросно) зачинає ся шкільний 1900/1 рік з днем 1. липня с. р. Краєві низші школи рільничі мають на метї виховуване передусїм селяньских синів, на здібних практичних господарів. Наука треває три роки. Оплата за удержане виносить 150 кор. піврічно. Убогі ученики можуть бути приняті на кошт краєвого фонду, т. є. дістають даром мешкане, харч і одїж. Подання о приняте до тих шкіл треба вносити найдальше до 31. мая с. р. до дирекциї дотичної школи.

— Шкільні внесеня в буковиньскім соймі, які поставив референт пос. Скедль, гласять:

1) завізвати правительство, щоби шкільний примус виконувало з узглядненем нужди населеня, недостатків комунїкацийних і иньших місцевих недогідностий, за те аби старало ся запровадити повторительну науку у всїх школах;

2) дбати о заснованє і будову шкіл в тих громадах, що їх ще не мають;

3) подбати о підвисшене суми призначеної на позички і підмоги на шкільні будинки без обтяженя краєвого фонду шкільного;

4) закладати для національних меньшостий по можности осібні школи;

5) обдумати спосіб, як би злекшити громадам заснованє шкіл для національних меньшостий;

6) постарати ся, щоби при кождій школї були огороди, й аби учителї уживали їх для образованя в господарстві;

7) вставити 5.000 корон запомоги для дївочих висших курсів на рік 1901;

8) старати ся о заложенє такого курсу в Серетї;

9) запобігати деморалїзациї міскої молодїжи;

10) завізвати краєвий виділ, щоби застановив ся над тим, якби заопікуватись дїтьми запущеними і над рікими, особливо-ж чи не годилось би установити премії для сонісних опікунів;

11) завізвати правительство, щоби як найскорше заложило в північно-західній части Буковини руску ґімназию;

12) злекшити мужицким дїтям вступ до середних шкіл через заложенє безплатних приготовляючих курсів при бук. середних школах.

В головній дебатї забирає перший слово президент краю і заявляє, що старатись ме зі всїх сил о виповнене тогідних і сегорічних ухвал сойму в шкільних справах. (Оплески). Особливо заступить ся за іменованєм трох самостійних і рівноправних краєвих інспекторів, та за інтенсивнїйшим образованєм учеників середних шкіл в мовах краєвих. (Гучні оплески). До всїх ухвал сойму в справах шкільних відносить ся управа шкільна симпатично (Оплески). Шкільна управа стоїть непохитно на законнім становиску повної рівноправности всїх заступлених в краю віроісповідань і народностий і буде на далї як Нїмцям, так і волоскому і рускому народови рівноприхильна, а при сїм буде дбати й про иньші народности, особливо про велике число польских дїтий. (Гучні брава і оплески). Відтак наступили промови послів.

В канцеляриї „Руского Товариства педаґоґічного“

улиця Театиньска ч. 19, можна купити слїдуючі виданя:

1) Образкові виданя.

Зьвіринець, Гостинець, Забавки, Менажерия по . . . . . 10 кр.
Василь Чайченко: Робінзон, нове розширене виданє . . . 40 „
Кость Федьків: Квіточка і Вінок . . . . . 20 „
Франко: Лис Микита 2-ге цїлком перероблене виданє . . . 50 „
„ Пригоди Дон Кіхота 2-ге перероблене виданє . . . 40 „
Наші зьвірята . . . . . 40 „
Дїточі вигадки ч. 1 і 2 . . . . . 30 „
Забавки для дїтий . . . . . 40 „
Мала менажерия . . . . . 35 „
Велика менажерия . . . . . 40 „
Нашим дїтям ч. I. і ч. II. по . . . . . 40 „
Михайло Старицкий: Казки Андерсена ч. 1, 2, 3, 4 і 5 по . 25 „
Казки народні ч. 1, 2 по . . . . . 25 „
Остап Макарушка: Байки братів Ґрімків . . . . . 25 „
Любомір Селиньский: Байки Брянчанїнова . . . . . 25 „

2) Виданя без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправи . . . . 10 „
Остап Макарушка: Китиця желань 2 розширене виданє . . . 20 „
Ів. Франко: Абу каземові Капцї . . . . . 20 „
„ Що зьвіри говорили . . . . . 40 „
Учитель на р. 1890—1899 по . . . . . 2 зр.
Дзвінок на р. 1892, 1899 по . . . . . 3 зр.
Ів. Левицкий: Попались, Різдвяні сценки . . . . . 10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря . . . . . 20 „
„ „ Від Бескида до Андів . . . . . 10 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Комар; Два оповіданя по . . . 5 „
„ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . . . 5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, дворьлїв для дїтий з фортеп. 10 „
Леонїда Глїбова: Байки . . . . . 5 „
Днїпрової Чайки; Казка про сонце та єго сина; Писанка по . 5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Досьпів з фортеп . . . 10 „
„ Коза дереза . . . . . 60 „
Мапа етноґрафічна України-Руси . . . . . 20 „
Гордїєнко Картагенцї і Римляни . . . . . 20 „
Юлїй Верне. Подорож довкола землї . . . . . 60 „
Барановский. Приписи до іспитів . . . . . 20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і . . . 20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історня педаґоґії . . . . . 60 „
Василь В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до краю великанів . 25 „
„ „ „ „ „ „ лїліпутів 25 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-українського письменства 15 „
Мальота. Без родини . . . . . 40 „
Віра Лебедева. Прогулька . . . . . 5 „
„ „ Малі герої і Гостинець дїтям по . . . . . 25 „
Др. Мандибур. Олїмпія . . . . . 35 „
Сальо. Непос для III. кл. гім. . . . . 65 „
А. К. Робінзон неілюстрований . . . . . 10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . . 50 „
Тарас Шевченко. Кобзар для молодїжи . . . . . 1.20 зр.
„ „ „ „ дїтий по . . . . . 20 кр.
Др. Пачовский Мих. Замітки до науки рускої мови в середних школах 30 „
„ „ Билини і думи . . . . . 10 „
Ант. Глодзїньский. Огород шкільний . . . . . 60 „
Стефан Пятка. Дарунок для дїтий . . . . . 20 „
Іван Спілка. На чужинї . . . . . 20 „
Оповіданя для дїтий . . . . . 20 „
Михайло Коцюбиньский. Оповіданя . . . . . 20 „
Олекса Катренко. Оповіданя . . . . . 20 „

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. II. Львів 5. червня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Дальше.]

В дальшій части подаю тілько наголовки букварів не вдаючи ся в ніяку рецензию, так як ті букварі в більшій части тільки перероблені з видань попередних і писані церковщиною, хоть ту і там мова їх наклонює ся до народної. При деяких лише подам короткі замітки.

В р. 1842 видано такий буквар:

„Бѹкварѣ народного рѹского ꙗзыка въ королевствахъ Галиціи и Лодомеріи оуживаного, вразъ нѣмецкого и польского длѧ школъ парафіальныхъ рѹскихъ въ Перемишли, въ типографіи Єпископской при Соборномъ Храмѣ Рожд. Св. Іоана кр. Р. Б. ѧѡмв (1842) 8 ка стор. 72.

До стор. 43-ої текст руский, до 63 німецкий, до стор. 72 польский.

В роцї 1843 видано:

„Азбѹка рѹскаѧ длѧ найменшихъ дѣтей, починающихъ ходити до школы“ Перемышль 1842. 8-ка стор. 16.

Автором має бути Йосиф Левицкий (Галичанин Львів 1863 р. стор. 322).

З року 1844 маємо:

„Азбѹка рѹскаѧ длѧ найменшихъ дѣтей починающихъ ходити до школы тривіальнои въ Шклѣ. Выдрѹкована въ Перемышли надъ Сѧномъ 1845. Написалъ Іосифъ Левицкий. 16-ка стор. 19.

В р. 1847 видано:

Рѹско-славенский бѹкварѣ во оупотребленіе рѹскаго юношества во оучилищахъ приходскихъ (парафіальныхъ). Изданъ во Львѣградѣ. Печатію заведенія Ставропигійскаго ѧѡмз (1837). 8-ка стор. 84 і 1—8 писаний.

Яко примір мови подаю ту так верші: Стр. 74, §. 64. Привітствіе къ славію.

Ѧх славїю спадкопїю,
Оучшес нашиx чародїю,
Пївцев лїсниx верховниче,
Слостий нїжниx виновниче:
Ти пїнїем возхищаеши,
Сердца в любов разжежаеши,
Твой глас всїх нас оудивлѧет;
Но и тлїнь ти оустрѧет.

або §. 67. Похвала славенским пїнїем. Не вїм кѹю волшебнѹю силѹ, словенское к сеї християнїе!

Оно мѧ поривает, ꙗко тихїй печальний шѹм дерев в зеленой дѹбравї, оно мѧ поривает ꙗко би оубїгшаѧ надежда ко мнї поки возвратити сѧ хотїла, ꙗко би стараѧ давно вїтплившаѧ волна, ко мнї опѧть приплисти хотїла і т. д. а кінчить ся так: „Би наставлете дѹшѹ мою низглаголанною радостїю, би приказѹете неразлѹчно серце мое ко отечествѹ. Якеж то страшне язичів! Не диво, що наука анї просьвіта не могла розвиватись.

В роцї 1849.

Бѹквар рѹскїй длѧ школъ къ Галицїи. Оуложений сьвѧщ. Антон. Добрѧнскимъ. Накладомъ Галицкои рѹскои Матицѣ. Во Львовѣ 1849. 8-ка, стор. 84. Цїна 12 кр. сереб. Друк кирилиця і гражданка. Язик народний. Буквар роздїлений на 5 частий.

Часть І. (первий степень), пізнане букв, лучене співзвуків з самозвуками, слова дво і трискладові і цїлі реченя короткі. Степень другий стр. 21. Слова односкладові з кількох букв зложені і довші реченя. Степень третий: Мягчене букв в реченях; реченя з словами однозвучними але маючими иньше значене — також наголос і етимольоґічно як пишуть ся.

За тим ідуть імена власні і назвиска за порядком азбучним, на кожду букву по кілька, і то писані кирилицею і гражданкою. Дальше стр. 43 до 46. Слова зложені — знаки роздїляючі, скороченя.

Степень четвертий. Граматика (Предложенія). 1. Реченя прості в 9-ох більших уступах, в котрих подає кожду часть мови яко підмет

Стр. 51. „Простїи розширенїи предложенїѧ"

Стр. 56. „Скороченни предложенїѧ".

Стр. 59. „Сложенни предложенїѧ".

Стр. 62. „Многоразко сложенни предложенїѧ".

Стр. 65–72. Письмо. Стр. 73 приповідки.

Стр. 74. Казки. (9 коротеньких повісток) а закінчений молитвами.

В р. 1849 уживаний також буквар перемиский, задля свого уложеня методичного відмінний від попередного, тому подаю его заголовок і повний зміст:

„Бѹквар рѹскїй напечатанъ къ Перемышли, въ книгопечатни рѹского соборного крылоса 1849". Більша 8-ка стр. 60. Папір хороший а друк великий і чистий.

На другій сторонї картки титулової є „Приписка для учителя". „Щобы дѣтамъ облегчити складыканїе, потрѣба дабы оучитель оупотреблѧлъ слѣдѹючихъ назвъ бѹквъ": Ту вже відходить від звичаю дотеперішного називати букви „Яз" „кѹки" і т. д. але а, бе, ве і т. д. На кінци є увага, в якій автор подає коли належить уживати ô і ô, ê або ê.

Поза тим на другій картці §. 1. Азбука церковна (мала). „Гласныи“ „Согласныи“, „Полꙋгласныи й, ъ, ь“.

§. 2. Двогласні прийотовані, як: ой, ꙋй і т. д.

§. 3. Самозвуки під ними в рядках найперше губні співзвуки лучені з самозвуками, потім плавні, сичачі і гортанні.

§. 4. Двоскадові слова в тім самім порядку як §. 3.

§. 5. Лучене самозвуків з півзвуками, а то для вправи в пізнаню самозвуків.

§. 6. Слова дво і більше складові починаючі ся від самозвуків.

§. 7. Самозвуки прийотовані і на початку співзвук пр. кой, жей, мꙋй і т. д.

§. 8. ъ, ь, самі закінченя слів, в другім рядку где „ь“ мягчить попередний співзвук.

§. 9. Слова змягчені через „ь“ пр. на-сѣ-нье, оу-бье і т. п.

§. 10. Слова односкладові закінчені на „ъ“.

§. 11. То само закінчені на „ь“.

§. 12. Слова односкладові стиснені через ê (ё), ô (ô).

§. 13 і 14. Слова дво і більше складові, де все разом получене.

§. 15. На початку два співзвуки з одним самозвуком.

§. 16 і 17. Два співзвуки на початку а оден на кінци в середині сам звук, найперше закінчені слова на „ъ“ а потім на „ь“ братъ, врагъ; „князь“, „пѣснь“ і т. п.

§. 18 і 19 слова мішані одно і більше складові і іменник з приложником.

§. 20. Слова односкладові але два співзвуки на початку і на кінци слова пр. Свѣркъ, страсть і т. д.

§. 21. Слова двоскладові самі прикметники, пр. смерт-ный, простный і т. п.

§. 22. Три співзвуки з одним самозвуком пр. смрôдъ, стрôпъ і. т. д.

§. 23. Так само але слова двоскладові пр. стра-ка і, т. п.

§. 24. „Язкꙋка велика або начальна“.

§. 25, 26, 27 і 28. Слова поділені на склади і то найперше імена мужескі, потім женьскі і поодинокі назви осіб і річей.

§. 29. Азбука „гражданска“ і „Письмо гражданске косое“.

§. 30 і 31. Реченя поділені на склади.

§. 32. „Предложенія поединчіи“. Неділені але цїлі слова і то вже була вправа в читаню а в пізнаню будови реченя.

§. 33. „Предложенія розширеныи“.

§. 34. „Скорочени предложенія“.

§. 35. „Сложени предложенія“.

§. 36. „Многорако сложени предложенія“. В тім уступі, реченя розличні, кожде для себе, а для дитячого понятя не зовсім приступні.

§. 37. В тім уступі вложена цїла складня і ту підставляє слова ученикови, котрий говорить так: „Вдачный-емъ оучителеви, що мѧ съ великою працею наꙋчилъ пôзнавати бꙋквы, ихъ чисто вымавлѧти и съ дрꙋгими бꙋквами складати, а оуже и поверха читати“.

А дальше той ученик говорить так: „Выꙋчилъ онъ мѧ также, що є гласна, що согласна, що двꙋгласна и що полꙋгласна“.

„Гласныи (або самогласныи), казалъ онъ, сѹтьтіи кѹкы, котри сами безъ дрѹгихъ дадѹтсѧ виговорити. Пр. а, е, и, о, и проч".

В дальшій части дає понятє, що є самозвук, співзвук (шелестозвук), коли уживає ся „ъ" а коли „ь" а дальше правила дїленя слів, знаки перепинаня, при кождім знаку поясненє, а в кінци „Слова пôдъ титлами приходѧщіи". В дальшій части буквара слїдують уступи до читаня і так:

§. 38. „Части тѣла человѣческого".

§. 39. Дѣйствованіе тѣла и его частий".

§. 40. „Пѧть чѹвствъ або смыслôвъ". Чѹте называє „ôматъ (осѧзаніе)".

§. 41. „Одежда человѣка". Яка она, з чого і хто єї робить.

§. 42. „Сполеченьство (общество) человѣческое".

Взаїмна поміч межи людьми, родина близша і дальша, що родичі винні дїтям а що дїти родичам, учителям і що становить суспільність.

§. 43. „Мешканьѧ людій. Дôмъ родительскій. Нарѧдъ домашній (рѹхлѧдь)".

§. 54. „Кѹдынки господарскіи Добытокъ и птицы домашныи. Декотри снасти господарскіи (статокъ)".

§. 45. „Села и мѣста". В який спосіб повстали, хто ними зарядже, загальний порядок в світї понятє о власти і законї.

§. 46. „Землѧ, солнце, лѹна, звѣзды міръ або свѣтъ (вселеннаѧ)".

§. 47. „Часъ и подѣлъ часа". При місяцях уживає назв славяньских як: Лютий (Казидорога), Цвітень (Березень), Червець (Кеджень), Липець (Косень), Серпень (Кивень) Вересень (Маёкъ).

§. 48. „Дѹша человѣческаѧ, и ѣй силы або способности".

Той уступ друкований гражданкою. Той буквар закінчений казкою: „Отецъ дѹховный и селѧнинъ". В тій казцї говорить священник до зажуреного селянина, якому збіже не росте, щоби се лишив Богови, котрий о всім памятає „онъ безсиліе наше застѹпитъ". А дальше кілька вершків як пр. „Мѹдрый и глѹпый".

"Микола", що не хотїв носити воду збанком, збив его і відтак мусїв коновкою носити воду. Непослушний Никольцьо пішов з вудкою на рибу і впав в воду.

„Панъ и песъ", „Отецъ и дѣтина", Слѣпый и кѹлѧкый", „Кметъ и Панъ", „Лакомый песъ", „Кѹна, лисъ и коккъ". Підписано *І. С.*

Наука зручности.

При кождій науцї питаємо ся, до чого она придасть ся? який з неї може бути пожиток? Після того цінимо її вартість.

Кому не придасть ся? Хто научившись її не з'ужиткує в практичнім житю?

Возьмім чоловіка з інтелїґенциї, що цїле своє житє має лишень до діла з книжкою, та паперами; чиж сей в житю своїм не буде нїколи в положеню ужити рук до виконаня якоїсь навіть після єго мнїня меньше вартної роботи от хоч би при хазяйстві домашнім? Приймім, що всяку працю фізичну купить він за гроші, що нїколи рук своїх до нїякої твердої працї не приложить; чи ж він є приятелем конечного розвитку своїх сил фізичних того незаперечeного право, що лишень вправою можна розвинути так сили духові як не меньше фізичні.

Молодїж не маючи спроможности цїлий вік молодий ужити рук при працї фізичній а навіть її пізнати і уміти оцїнити, окаже ся нездарною, наколи заведе ся в надїї працею ума здобути собі становиско!

До чого-ж она кинесь тодї? До всякого рода заробкованя а лишень не до працї реальної, котрої не знає, котрої не полюбила, до котрої її не призвичаїли. З таких недобитків рекрутуєсь значне число людий невдоволених, зломаних, що місто придбати собі практичне знанє а тим самим стати пожиточним членом в суспільности, чіпає ся всякого рода легких занятий, *жиє з дня на день, марнує своє житє.*

Наколи-ж приймемо, що якась часть даного народа не потребує жити з працї фізичної а працює фізично хиба для власної приємности або хвилевої потреби, то вся проча часть, вся маса мусить жити з працї рук; праця ся може бути ріжного рода.

Скоро маса ся працею рук має на удержанє зарабляти, тож вихованє шкільне мусить безусловно числити ся з сим і вже заздалегідь призвичаювати до працї фізичної, до полюбленя її.

Елементарна наука в школї має доповнити вихованє домашне і подати конечну скількість знаня а попри се повинна школа приготовляти до працї фізичної, взміцняти сили постепенно обдуманою працею, призвичаювати до пильности, уваги, розваги, докладности, витрівалости, точности і т. п.

Скаже дехто, що чеснот тих учить школа на підставі оброблюваних уступів етичних, подаючи взірцї гарних примірів до наслїдованя. Правда по їх сторонї, але не вся, бо від теориї до практики ще два кроки. Доперва в практицї можемо пересьвідчити ся о скілько теоретично вщіплювані правди принялись в умі або в серци хлопця, та чи взагалї принялись. Можемо з досьвіду сказати, що часто молодцї теоретично гарно деклямують а навіть були би добрими наганячами, але в практицї оказують, як не повинно ся робити. Злученє теориї з практикою є конечне.

Наукою, котра не є ремеслом, хотяй її хибно мають за ремесло, а є по можности найлучшим средством до призвичаєня молодежи до працї фізичної, зазнакомлює її з ріжного рода знарядами, учить їх розуміти їх призначенє і практичне приноровленє, вказує як чоловік постепенно може набрати вправи в виконуваню ріжних предметів, а через се зміцняє самостійність і будить віру в власні сили, є наука зручности.

Ученики, що вивчились сеї зручности після оброблених взірців, набрали вправи в розуміню і відчитуваню рисунку, зрозуміли, що річ нарисовану можна вірно відробити і на відворот, око вправили в пізнаваню форм, руху в правнім витворюваню а крім сего виробилась у них воля в виконаню, витревалість, та в кінци певність і самостійність.

Всї ті прикмети, придбані наукою зручности, придадуть ся кождому

чоловікови без огляду на становиско, яке він в суспільности займе а вже-ж найбільше придасть ся она сим, що оберуть собі за зване яке ремесло!

Через вивчене зручности в виробах з дерева не стає еще ученик столярем, токарем або стельмахом; через науку зручности в зелізї не стає він ковалем, бляхарем або слюсарем а через вивчене зручности в папері не стане переплетчиком. Наколи ученик схоче стати ремісником, мусить ще много учити ся, фахово працювати, але вже набув підготованя такого, що праця фізична, якій він цїлими днями віддавати ся буде, не буде відстрашаюча, не буде новиною для него.

Тим, що наука зручности не є ремеслом, а лише одним з средств виховавчих, може она бути введена в школї а учити її повинен лишень виховавця. Були проби віддання сеї науки ремісникам заводовим, але-ж пересьвідчено ся в коротцї, що як під зглядом фахового викінченя роботи зискано, так знов не осягнено нею цїли виховавчої, о котру головно ходить.

Аби і учитель міг ту науку повести добре, мусить він зрозуміти і пізнати властиву цїль її, в переведеню мати її головно на оцї а по при се набрати вправи в виконуваню предметів, аби річи вироблювані виходили о скілько можна влучно.

Припустїм, що учитель пізнасть цїль а не набуде технїки в виконуваню преметів, то він буде вічно держати учеників при початкових предметах, які ще не заохочують а ученики не маючи дальшого інтересу в науцї, тратять охоту і не поступають наперед. З другої сторони лучає ся часто, що учитель переціню́є сили учеників, не поступає після неоспоримих правил педаґоґіки постепенного призвичаюваня, веденя науки від легшого до труднїйшого, від поодинчого до зложеного. Поступаючи в сей спосіб минає ся з виховавчою засадою і дуже часто місто осягненя користи, бачить знеохочене, бо ученик не може дати ради порученій роботї. В такім разї, коли ученик зробить якусь річ не на підставі попередної вправи, а лише при помочи учителя, не має він вдоволеня, що сам се зробив, а учитель ошукує себе, ошукує і ученика.

Возьмім примір, аби сю річ наглядно представити. Учитель бажає аби ученики зробили скринку. Аби сю річ можна зробити, треба 1) уміти виміряти матеріял і опилювати єго, 2) розрізати на відповідні части і зрівнати боки, 3) вирізати зазубленя, 4) викінчити.

Аби ученик міг сю річ зробити, повинен був вже при попередних вправах пізнати кілько і якого матеріялу єму до роботи потреба, вивчити ся рівно гиблювати 3) вести вправно пилку, 4) розуміти будову зазубленя.

З сего виходить, що безусловно мусять попереджати вправи сего рода, котрі суть конечні, аби ученик дану річ самостійно, лишень при вказівках учителя а не при єго помочи виповняв.

Се було причиною, що всї педаґоґи осьвідчили ся за засадою, 1) що науку зручности належить вводити до школи лишень яко науку маючу на оцї цїль виховавчу, 2) уладити науку так, аби ученики самостійно могли виконувати і поступати до що-раз труднїйших річий, 3) Нїякі скоки не суть оправдані.

З огляду на се можуть бути ріжні системи, але лишень ся система може мати стійність педаґоґічну, котра опирає ся на сказаних засадах. Були і суть ще змаганя так за границею, як і у нас в Галичинї, аби не звертати

уваги на згадані засади педаґоґічні лишень, щоби ученики вивчили ся робіт ручних, котрі би могли як найширше примінити в практичнім житю.

Через систему науки зручности о засаді виховавчій маємо на разі на оцї цїль виховавчу, але заразом ведемо ученика до практичного образованя, так, що прийде поволи до того, що буде міг розуміти рисунок, виконувати ріжного рода річи, котрі суть вже по за обсягом сеї науки.

Наколи би ми держали ся засади, аби ученик як найскорше робив предмети на продаж і мати з сего хосен, не була би се наука зручности але стремлїнє до даня зарібку. Ученик може, виконуючи довший час два, три предмети, дійти до великої зручности в їх виробленю, але не осягне цїли загальної, а иньших предметів все ж не зможе докладно зробити, хиба вправить ся їх робити поволи.

Наука зручности увзглядняє і се, щоби ученики бачили користь, бо они учать ся виконувати самі пожиточні річи. Правда з початку вироблювані предмети не мають великої вартости, але все-ж суть они пожиточні в житю щоденнім а вартість їх росте постепенно, в міру як ученики набирають більшої вправи.

Уважаю, що нинїшний систем виробів сльойду на підставі взірцїв сокальских, яко відповідний всїм вимогам педаґоґії, мусить бути підставою, наче букварем, на котрім доперва може ся оперти другий висший, призначений для старших учеників, що відбули вже перший степень науки.

Приглянмо ся тепер сїй науцї під взглядом історичним, бодай новійшої доби. Ріжні педагоґи висказувались о конечности введеня працї фізичної до вихованя народного елементарного. Погляди їх на рід працї, спосіб введеня були ріжні. Перша Швеция примінила працю ручну в вихованю елементарнім і уняла її в систему. Там повстали дві школи, одна уважала науку зручности за ремесло і старала ся переводити її в сїм дусї, друга-же пішла за напрямом виховавчим. Напрям сей уважали педаґоґи за єдино можливий до введеня в школах народних, тож до семинариї сльойду в Nääs посилали учителїв з всїх майже держав Европи, там запізнавали ся вислані з методою і напрямом а повернувши домів, здавали справу, обговорювали, старали ся примінити до вимогів краєвих, увзглядняли поодинокі змаганя, але при тім мали все на оцї засади, котрі загально узнали важними і конечними.

В сей спосіб дісталась наука зручности до Німеччини, Росиї, Австро-Угор а рівно-ж до Галичини.

Розширенє сеї науки залежало відтак від одиниць, котрі ставались головними моторами, від обставин та підмоги краю і властий.

В Галичинї здибалась наука ся з прихильним признанєм і підмогою так властий шкільних, товариства педаґоґічного, поодиноких кругів, виднїйших лиць, як і міродайних сфер.

Не місце ту подрібно розповідати о змаганях ґрупи людий, що взяли ся за переведенє сеї науки в практику, бо-ж се доволї висьвітлено в своїм часї, нам ходить лишень о то, як наука ся розходила ся. Практика ведена з застановлюванєм ся над кождою річию веде до улїпшень. Рівно-ж і початкова практика ведена в Сокали навела на деякі помисли, улїпшеня, приноровленє її до наших відносин. Плодом сего було видавництво взорів і підручника, котре мало усталити веденє сеї науки, познакомити ширші круги о цїли, змаганях, користях.

Ученики, що побирали сю науку доходили до дуже гарних результатів, ставались практичними, меткими і круг їх гадок зістав звернений в иньшім напрямі. Коли попередно старались по укінченю школи видїлової чотирокласової добитись місця писаря а вже в найлучшім разї перейшли до семинариї учительскої або до школи реальної, то опісля звернули ся в значній скількости до промислу і торговлї. Правда, наука практична в сїй школї підпомагана була і відповідно уладженою наукою теоретичною. Рівно-ж згадати і се мусимо, що наука практична не ограничала ся на перероблюваню цїлих соток моделїв. З огляду, що на науку практичну посвячувано 4—8 годин тижнево, то-ж в двох — трех лїтах кінчили ученики 100 моделїв а опісля переходили до иньших виробів, котрі сягали в дїл ремесла.

Наука зручности давала підставу, її вели відповідно привчені фахові учителї а опісля, коли вже ученики набрали вправи, опираючись на набутім знаню, витворювали річи труднїйші з обсягу столярства, токарства і різьбарства під проводом фахових учителїв.

В сей спосіб виказано докладно в практицї, що систем науки зручности ведений в напрямі виховавчім, стаєсь також доброю підставою для ремісника, приготовує він єго до будучого званя.

Набута практика в школї видїловій в Сокали дала товчок до введеня сеї науки яко обовязкового предмету в школах видїлових, що мають на цїли підготовити учеників до ремесла, промислу і торговлї. За піставу до научаня принято взори сокальскі але заразом вислала Рада шкільна краєва учителя промислової школи у Львові за границю в цїли вислїдженя сеї науки в других краях нашої монархії і уладжено рівнож специяльний куре для учителїв сльойду при школї промисловій у Львові. О сїм напрямі поки що вздержати ся мушу на разї з викладанєм погляду.

Рівнож введено сю науку яко обовязкову на курсах рільничих доповняючих для рільників.

На науку сю призначено в школах видїлових доволї часу, бо по 8 годин тижнево, тож ученики можуть не лишень викінчити систему згадану, але ще розширити її на додаткові роботи. Як тепер при школах видїлових і на курсах рільничих учать сеї науки обовязково, так можна її вводити і по школах иньших низшого типу. Скоро раз признано сю науку яко добре средство виховавче в одних школах, не меньшу вагу трєба признати і в других школах; як виховуємо молодїж читаючи відповідно оброблені уступи а при тім учимо язика, подібно має ся річ і при сїй науцї. Виховуємо нею, але заразом учать ся дїти вироблюваня предметів, котрі в житю щоденнім особливо населеню рільничому придатись можуть на кождім кроцї.

Бачимо нераз, як селяне масами виносять до міста вироби свого промислу, як пр. стільцї, кочерги, лопати, ложки, веретена і другі. Чи-ж через вивчене молодежи сїльскої таких виробів, які обіймають взірцї сокальскі, не підніс би ся домашний промисл?

Покійний ґраф В. Дїдушицкий скуповував в краю ріжні роди нашого деревляного промислу і предмети, яких нарід в ріжних сторонах уживає. Взірцї сї послужили в значній части до уложеня системи сокальскої взірцїв а многі ввійшли цїлком без зміни, лише ушляхотнено їх рисунком, та подано конструкциї і копіованє. З сего бачимо, що система ся містить много річий, яких нарід наш уживає. Нарід наш потребує сеї науки а в додатку маючи час, нахил до сего рода виробів, міг би знайти спосібність зарібку, а лишень

познакомити єго з рисунком, та вивчити бодай сего букваря. Кожда наука вимагає безперечно накладу, але сей наклад праці і гроша оплатив би ся.

Введеню сеї науки по школах народних стоять деякі перешкоди на перепонї, як ось брак місця, наклад грошевий на прилади, переселюванє ся учителїв. Де однак знайде ся місце і сталий учитель, що сю науку знає і уміє, повинен її для добра вихованків ввести.

Бачив я сю науку введену в многих місцях в школах народних єще в перших лїтах введеня сеї науки в Галичинї і признати мушу, що я бачив гарні успіхи, вдоволенє дітий і родичів, котрі навіть зразу були їй неприхильні. Неменьше і се запримітити треба, що не у одного більше даровитого хлопця, що запізнаєть ся з сею наукою, виробитись може охота до науки ремесла.

З сего випливає, що наука ся може бути введена з користию і по школах сїльских.

Учителї радо занимали ся сею наукою. Посьвячували они вакациї на вивченє ся і на курсах в Сокали і Кракові а також і в других осередках сеї науки запізнавались з напрямом, набирали вправи а опісля вводили в своїй школї, хотяй не дасть ся заперечити і се, що многі вивчившись єї, не вводили в практику.

Користно для сеї науки є се, що введено її в декотрих семінариях учительских, яко надобовязкову науку, чим дано спроможність пізнаня єї і набраня замилованя та вправи кандидатам учительским.

Вправи набирають доволї і то не в спосіб, як ся дїє на курсах, де учителї непризвичаєні до тяжкої працї фізичної цїлими днями через чотири тижнї ся учать, але через чотири лїта по дві години тижнево.

Переробивши якийсь систем і набравши вправи, легко можуть вивчитись опісля на курсї і виробу других предметів, бо-ж наука ся їм знана, они технїки набрали.

Збираючи все висказане о сїй науцї затямити мусимо:

1) Наука ся може бути введена до шкіл народних не яко наука ремесла, але яко средство виховавче.

2) При науцї сїй треба неустанно мати на оцї попри набранє вправи цїль виховавчу.

3) Лишень учителї єї можуть учити.

4) Система, на котрій має ся она опирати, мусить відповідати головним вимогам педаґоґічним.

5) Учитель сам мусить бути обзнакомлений з цїлию науки і набрати вправи, нїм до научаня приступить.

6) Наклад на сю науку є конечний, але ведена систематично принесе значні користи.

7) Приготованє учителїв повинно відбуватись вже в семінариях учительских а курса, треваючи короткий час, можуть її доповнити, уодностайнити.

В Самборі 1900 р.

Т. Біленький.

Картки з педаґоґії і дидактики.

I. Педаґоґічна байка.

Одна американьска часопись представляє нинїшне виховане під слїдуючою алеґориєю:

„Перед віками, коли звірята розділили ся на плаваючі, лїтаючі, скачучі і бігаючі, засновано школу для розвитя ся зьвірят. Засадою школи було, що кожде зьвіря повинно виконувати всї чинности рівно добре; а єсли котре окаже більшу здібність до одної як до другої, треба посьвятити весь час і усиле до вивченя послїдної. Єсли мало пр. коротки ноги, а добрі крила, звертано головну увагу на науку біганя. Отже качка вправляла ся в ходженю місто в плаваню, а пелїкан мав порушувати короткими крилами, аби научив ся лїтати. Орлови позволено лїтати лише для розривки. А все те в імя засад вихованя. Нїхто не вірив природї творячій індивідуальности, бо всї індивідуа повинні бути правильно розвинені для власного добра і для добра загалу. Зьвірята, що не хотїли піддати ся тому вихованю, але уперто розвивали вроджені здібности понижувано, називано тїсними головами, специялїстами і ставляно їм особливші трудности, коли не признавали принятої в школї теориї вихованя. Нїхто не діставав сьвідоцтва, єсли не умів в певній мірі скакати, плавати, бігати і лїтати. Лучило ся, що лебідь ужив на науку біганя тілько часу, що то зменьшило в нїм здібність порушувати ся на водї, так, що ледво міг плавати в приписаній мірі, а в додатку був нараженний на безнастанні лайки, погрози, кари, зле обходженє, котре зробило єму житє прикрим, так, що упокорений опустив школу, в котрій даюбак перевисшив єго в ходженю і плаваню і одержав нагороду тих двох предметів. Орел не умів вдрапати ся на вершок дерева. Хоч він вправдї доказав, що при помочи крил підносить ся до тої висоти, почислено єму се за хибу, бо не зробив сего в приписаний спосіб. Лише угор з широкою грудною плитвою доказав, що умів ходити, плавати, вдрапувати ся на дерева і трохи лїтати: Єму отже признано всї відзнаки.

II. Причинок до дентистичної квестиї в школї.

Нинїшна орґанїзация середної школи в Европі стала жерелом специяльних „шкільних недуг“, котрі що-раз більше розширяють ся під оглядом скількости і якости. Загально нарікають, що школи витворюють або сприяють розвоєви слїдуючих недуг: 1) загальних збочень відживлюваня; 2) недуг легких; 3) збочень в обігу крови; 4) скривлень хребового стовпа; 5) змін в рефракциї ока (короткозорість) 6) терпінь осередків нервної системи; 7) ширенє заразливих недуг. Нинї прибувають до того і так великого спису ще і недуги зубів і устної ями. Можна доказати цифрами твердженє, що здорові зуби у шкільних дїтий належать до рідкости. І в дїйсности статистика зіпсованих зубів є впрост переражаюча: Феншель виказує в Гамбурзї 96·25—98·5% учеників з зіпсованими зубами; на Угорщинї хорує на зуби 87% шкільної молодїжи, в Анґлїї виносить та цифра 76—87% і т. д. Одним словом у молодїжи в шкільнім віцї панує правдива тенденция аби позбути ся узубленя.

Однак чи ті недуги стоять в якій звязи з працею в школї? На се можна відповісти слїдуючим цитатом: „Анґлїйскі лїкарі Галєн і Лїтервуд ствердили у много людий, що працюють умислово, скорий процес порохнавіня зубів. Перерва в форсовній праци давала очивидні результати, вздержуючи процес нищеня. Для витолкованя тої звязи істнують ріжні теориї: 1) Мозок тратить богато фосфорних солий, елєментів призначених до відживлюваня зубів. 3) Хоробливий стан нервної системи впливає від'ємно на здоровлє зубів". Отже зло лежить в самій системі. Коли однак не можна єму цїлковито запобічи, треба принайменьше зредуковати єго від'ємний вплив, через запровадженє дентистичної опіки над учениками середних шкіл.

До чого дитина має право?

На річнім зібраню пенсильвеньских учителїв в Ґетісбурґу відчитав др. Бенедікт на ту тему займаючий реферат, з котрого головні гадки подаємо в скороченю. Все, до чого дитина має право, становить обовязок: 1) родичів, 2) учителїв, 3) настоятелїв шкіл.

1. Зі сторони родичів. Дитина має право, аби єї істнованє на сьвітї зробити можливо приятним і аби цїле окруженє можливо сприяло фізичному і психічному розвоєви. Дитина має право одержати таке імя, котре не стягало би на неї посьміховище; она не може протестувати при хрестинах, а нераз мусить зносити цїле житє переслїдуванє з причини якогось Варнави або Герменеґільди, котрі фантазия подиктувала родичам. Дитина має право до відповідної поживи, бо від того залежить в значній части єї фізичний і психічний розвій. Дитина має право до правильного посиланя до школи, де она записана. Дитина має право жадати, аби родичі інтерезували ся єї захованєм і поступом в школї. Дитина має право до морального вихованя дома, котрого впливу школа нїколи не може заступити.

2. Зі сторони учителїв. Дитина має право, аби учитель єї розумів і відповідно осуджував. Дитина має право, аби учитель вірив в єї добру волю і здібности. Дитина має право, аби учитель без огляду на черти лиця був єї милий навіть поверховно. Дитина має право до лагідного голосу і сердечного погляду: се є великою заохотою до доброго. Дитина має право аби учитель не лише в властивий спосіб розвивав єї ум, але також образував чувства, котрі в житю чоловіка відгравають так важну ролю. Дитина має право, аби завчасу вироблено в нїй замилуванє до читаня правдиво гарних річий, т. є. дано ключ до скарбів лїтератури.

3) Зі сторони настоятелїв. Дїти мають право до приятних і вигідних кляс, не надто переповнених. Дїти мають право до відповідно уздібнених і приготованих учителїв. Дїти мають право, аби настоятель дав їм можність висказувати свої чувства і мисли в всїлякій формі, отже при помочи рисунку, письма, модельованя, рисунку і відповідних рухів.

VI. Надмірна скількість заказів.

До найбільше розповсюджених хиб в домашнім вихованю належить призвичаєнє богато материй до безнастанного лаяня. Слїдуюча анекдота, по-

дана одною американьскою часописею, становить цікаву ілюстрацию тої цїхи вихователїв. Одну матїр, що закидувала собі надто великий педантизм, відвідала раз сестра і просила, аби схотїла обчислити, кілько разів на день уживає „не можна“ до своїх чотирох дїтий в віцї 10, 7, 4 і 2 лїт. Мати нотувала сумлїнно свої закази, а коли дїти удали ся на спочинок, умучена цїлоденною працею показала сестрі справоздане. Показало ся, що від 8-ої рано до 8-ої в вечер сказала „не можна“ 87 разів. По застановленю над змістом тих заказів дійшла сама до переконаня що найменьше половина їх була непотрібна. Постановила отже собі поборювати в собі привичку до уживаня того слова при кождій нагоді часто без найменьшої причини.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Про наше Товариство читаємо в Дїлї.

З щирим вдоволенєм признати треба, що наше Товариство педаґоґічне, котре недавними роками було майже близьке заснїченя, від кількох лїт проявляє чим раз живійшу дїяльність, так що може тепер повеличати ся навіть зовсїм не маловажними успіхами своєї працї. Особливо дві справи повинні звернути на себе загальну увагу всеї рускої суспільности; маємо на гадцї заложену і другий рік уже ведену Товариством видїлову школу дївочу з руским викладовим язиком та женьский інститут у Львові, отворений в сім роцї шкільнім.

Обі сї інституциї находять ся що йно в завязку і длятого тим більшої і горячіймої вимагають підмоги із сторони рускої суспільности. Указувати на їх значінє, на вагу вихованя і образованя женьскои молодїжи — значило би розправляти про річи давно признані в цїлім свїтї і ствердженї досьвідом та історнєю. І у нас на галицкій Руси від давна о тім розправляє ся від давна висказує ся бажаня та гарні пляни; але довго одиноким на цїлий край заведенєм для вихованя і науки наших дївчат був монастир СС. Василиянок в Яворові, поки заходами пок. митрополита Сильвестра Сембратовича не повстав у Львові подібний інститут, котрий однако обємом своїм, анї уладженєм лише в дрібній части може заспокоювати вимоги і потреби рускої суспільности. Аж пізнїйше пощастило ся заходам перемиских патриотів здвигнути інститут, котрий до кількох лїт так розвинув ся, що можна єго уважати за взорець заведень, яких в краю треба би нам всюди бодай по значнїйших осередках провінциональних, а в найблизших часах — можна надїятись — дійде до ідеалу, якого лише бажати можемо на разї при теперішних наших силах.

При малих своїх фондах, а лїпше сказати, при цїлковитім браку фондів обібрало наше Товариство педаґоґічне иньшу дорогу до тої самої цїли. Не маючи спроможности побудовати власного дому, як в Перемишли, щоби в нїм

отворити разом й пансіон і школу отворило торік видїлову школу дївочу, а сего року женьский інститут чи то пансіон. Оба заведеня розвивають ся доси гарно, і лише від підмоги нашої суспільности залежить, щоби розвивались дальше ще гарнїйше і щоби станули на такій висоті, як інститут перемиский. Рускі матери і батьки повинні зрозуміти, що, попираючи ті два заведеня Руского товариства педаґоґічного, не приносять нїякої жертви, а сповняють лише свій обовязок для добра своїх дїтий і свого власного. Товариство педаґоґічне не вимагає тут жертв, а само з своєї сторони приносить жертву. Річею руских батьків у власнім інтересї користати з тої жертви.

Дуже важною справою, за яку взяло ся наше Товариство педаґоґічне, є бурса для синів учительских. Справа ся, могло би здавати ся. обходить лише оден стан учительский, а для Товариства має бути силою притягаючою і заохочуючою учителїв до злуки і до приступованя в члени товариства.

І безперечно, бурса для учительских синів справдї має передовсїм таку вагу, але лише — передовсїм. Однако коли зважити, що у нас не дїйшло ще до роздїлу інтересів на станові і не повинно до него дійти та, дасть Біг, і не дійде; — що у нас всї стани остають в найтіснїйшій звязи з собою, а інтерес кождого з них повинен бути інтересом загалу: то і Педаґоґічному Товариству треба признати важну заслугу, що взяло ся до заложеня бурси для учительских сунів та навіть єї отворило вже, хоч наразї в досить ще тїсних межах.

Поминемо поки-що дїяльність Руского Товариства педаґоґічного на поли видавництва просвітних часописей і книжок, уладжуванє безплатних курсів науки руского язика для дївчат шкіл львівских, утримуванє давно вже заложеного інституту для хлопцїв, закладанє філій і т. и., а звернемо сегодня лише увагу на підмогу, якої се товариство зазнає із сторони рускої суспільности.

Членів мало Товариство в 1899 р. 601 (!). В тім числї було народних учителїв 195, учительок 47, священиків 167, професорів 55, урядників 35, селян 4, виньших 98, між тим 33 жінок. Додати треба, що в числї 601 є 175 членів нових, принятих вже в р. 1899. Членьскі вкладки принесли в 1899 р.: 303 зр. 25 кр. доходу в р. 1897 виносили они 192 зр. 11 кр., а в 1898 р. 157 зр. 75 кр.

Чи се можливе! Товариство, заложене передовсїм для народних учителїв і заступаюче їх інтереси, має між своїми членами 242 учителїв і учительок! Товариство, заложено для справи шкіл і вихованя рускої молодїжи, має 601 членів, а в р. 1898 мало їх навіть лише 426! Але-ж бо і річна вкладка членів неімовірно висока, бо виносить аж цїлу корону! А доходи товариства з членьских вкладок! Се сором над соромами і заразом несказаний сум!

Як би не 2.100 зр. соймової запомоги (600 зр. для Товариства 500 зр. на видавництво „Учителя“, 200 зр. на видавництво „Дзвінка“ і 800 зр. на видїлову школу), то товариство по просту не могло би істнувати. А і так диво предиво, яким способом може товариство покривати всї потреби випливаючі з так широкої і живої своєї дїяльности. А таки покриває! Сего справдїшного чуда доказує видїл товариства своєю запобігучостию, своєю щирою, невпинною і безкористною працею, на яку лише правдивий, горячий патриотизм може здобути ся.

Тепер відзиваємо ся лише до руского загалу, а передовсім до руского учительства, духовеньства і взадалї до всеї рускої інтеліґенциї, особливо до інтеліґентного жіноцтва нашого:

Хочемо припускати, що доси лише незнане тихої хоч запопадливої дїяльности Руского Товариства педаґоґічного з послїдних лїт та брак принуки були причиною, що так мало членів вписувало ся до так важного товариства. Хочемо навіть припускати, що мало слїдна дїяльність товариства з давнїйших лїт могла бути причиною якоїсь знеохоти в деяких кругах нашої інтеліґенциї до товариства. Але тепер нїхто, хто почуває ся Русином, не повинен гаяти ся з приступленєм до Руского Товариства педаґоґічного, памятаючи, що сила товариства в числї єго членів, а найдїяльнїйші і найщирійші люде мусять стратити охоту до працї, коли не бачать підмоги від тих, до котрих се належить, а тим самим і успіхів, відповідних своїй щирій воли і своїм заходам. Таке товариство, як наше педаґоґічне, повинно до року числити не 600 а що найменьше 6000 членів!

Всячина.

— Загальні збори філїї Руского товариства педаґоґічного в Рогатинї відбули ся дня 25. цьвітня с. р. дуже поважно при участи 22 членів. Нових членів вписало ся до філїї трех. — На загальні збори Товариства до Станиславова вибрано делеґатом п. Петра Корольчука з Юнашкова. — Членів числить філїя 30, з того учителїв народних 19. Конференций відбула філїя в сїм роцї одну, а засїдань видїлу два. Відчитів було три, а то: п. Андрій Ґурґула читав „Про розвиток шкільництва руско-народного в Галичинї по 1868 роцї“ і „Учитель а суспільність“, а п. Леопольд Балицкий „Про виховане інтелектуальне“. — Головою філїї на рік 1900 вибрано поновно о. Йосифа Макогоньского, заступником голови п. Ґурбулу а касиєром п. Трача. — Приходу мала філїя в сїм роцї 21 зр. 94 кр., а розходу 5 зр. 70 кр. Переносе на 1900 рік 16 зр. 24 кр. — В бібліотецї філїї було 36 книжок. — Дня 24 мая відбуде ся конференция, на котру п. Йосиф Коцан зголосив ся з відчитом.

— Реформа середних шкіл в Галичинї після проєкту, виробленого комісиєю шкільною, над яким тепер веде ся дискусия в соймі — представляє ся так, що мали би бути: 1) наука історії рідного краю обовязковою; 2) при ґімназиях шкільні лїкарі; 3) мали би будувати ся нові ґімназиї I. (руска) і IV. у Львові і Бережанах; 4) реальна школа в Тарнові; істнуючі філїї замінені на самостійні ґімназиї; 6) в міру учительских сил творити нові ґімназиї де вже признано їх потребу, а врештї; 7) взиває ся правительство, аби предложено соймови проєкт закона про висші видїлові школи мужескі, опертий на таких засадах: а) видїлова школа мужеска буде обіймати трирічний курс науки для поглублення і розширення науки, удїлюваної в триклясовій, видїловій школї, яка тепер істнує, і має творити з нею одну цїлість; б) покінчене висшої видїлової школи буде управняти до доступу до всїх галузей публичної служби, які не вимагають університетских, або специяльних студиїв, а також до однорічної військової служби; в) кошта заложеня і удержаня висшої школи видїлової розкладають ся в сей спосіб, що всї річеві потреби єї буде покривати громада, а знов видатки на побори учителїв в половинї, титулом субвенциї скарб державний; г) заложене кождої висшої видїлової школи мужескої буде зависїти від порозуміня репрезентациї гро-

мади краю і правительства; д) учителям висшої виділової школи будуть запевнені побори учителів шкіл вправ при учительских семинариях; е) закладане таких шкіл з викладовою рускою мовою повинно бути уможливлене.

— Пчільництво і садівництво. В Березовници коло Тернополя мав п. Сеник, управитель чотирокласової школи народної з Тернополя, делеґат товариства пчільничо-садівничого, місию в цїли підвигненя садівництва. Саля шкільна, в котрій відбував ся сей вткладъ, заповнилась битком. Селяни спішили дуже радо на сей відчит, була також інтелїґенция, між иньшими місцевий парох о. Миронович і місцеві учителї Йосиф Копит і Андрей Нищота, начальник громади Дмитро Дебельский і и. Прелеґент вивязав ся знаменито зі свого завданя. В старанно оброблениім рефератї, сполученім з демонстрациями, а опертім на власнім досьвідї поучив, як провадити сад, від зернівок почавши, через цїлий час его росту; які сорти овочів відповідні для наших околиць; як великі користи приносить старанно плеканий сад, та що в теперішних сумних відносинах економічних повинні ми звертати особливу увагу на сю галузь господарства. На примірах статистичних викаказав, що великі суми платимо рік-річно чужим краям за спроваджувані овочі; через що тратять богато не тілько одиниці, але й цїлий край. — Реферат п. Сеника розбудив загальне заінтересоване, вивязала ся широка дискусия і можна сподївати ся, що місия делеґата п. Сеника не позістане без успіху. По скінченю викладу розділено між селян щепи, привезені п. Сеником з Тернополя.

Штука, наука і лїтература.

— Із глубини возвах. Печатана рукопись. Перемишль, з друкарнї М. Джулиньского 1900. Дістати можна в Ставропигійскій книгарни і Тов. ім. Шевченка по цїнї 3 корон за екземпляр, оправлений в шкіру і з золоченими берегами. Є се молитвослов одїтий в шату поезиї. Після молитов повседневних ідуть „ранні молитви“, „вечірні молитви“ і лїтурґія св. Йоанна Златоустого. Відтак „Псальми покаянія“ переведені на народну мову, уложену в ритм ориґіналу. Між „молитвами на всякі потреби“ є правдиві перлини поезиї. Так само і „молитви за вітчину“ визначають ся горячим чутям та поетичним полетом. Після вечірних псальмів заміщені „Науки“, як „Нагорна проповідь“, „Люби ближнього“ і др., а наконець „Образки“ на релїґійнім тлї. Цїлий молитвослов представляє ся як жемчуг найцїннїйших поезий. Між ними є кілька перекладів з польского: Семіньского („Мати і син“) Уєйского („Стовп соли“), Міцкевича („Вечірня молитва“) та деякі мотиви, переняті з прозових молитов кс. Кароля Антоневича. Решта поезий є ориґінальні та визначують ся цьвітистостию мови і глубоким, релїґійним чутєм. Сей молитвослов повинен находити ся в кождій рускій хатї. Він стане цїнним дарунком для інтелїґентних вірних та заразом і не малим причинком нашої поетичної лїтератури.

— Про етноґрафічні виданя Наук. товариства ім. Шевченка помістив згадку в минувшім річнику „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde“ професор берлиньского унїверситету А. Брікнер. В сїй часописи подав Брікнер огляд етноґрафічних робіт у славяньских народів (крім Росиї) п. з. Slavische Volkskunde: Übersicht periodischer Publicationen der Böhmen, Bulgaren, Kleinrussen, Polen, Serbo-Kroaten, Slovaken und Slovenen. З україньско-руских видань з особливими похвалами висловлює ся він про 5 томів „Етноґрафічного Збірника“, I том „Етноґрафічних материялів“ і I. том „Апокрифів і леґенд“ виданих з рукописів д-ром Франком.

— Руско-народна музикальна Гармонія Поро. Бажаньского, від десяти літ заповіджена сими днями поступила до друку, а за яких 4—5 неділь появить ся межи цікавими рускими музиками. Обнимати буде около 4—5 аркушів теорії, а 4—5 аркушів великої вісімки взорів нотових різних композиторів яко прилога до теорії. Цїнне се і дуже ожидане епохальне музикальне діло з початком XX го віку і вкінчить остаточно заложений перед десяти лїтами автором музикальний систем руско-народної музики, поставить на Руси, а само руско-народну музику поставить яко відрубну, цїхову, самостійну побіч модерно темперованої в Европі.

— Товариство „Руска Школа" в Чернівцях загадує видати збірку забав і гри для дітий і просить всїх Вп. товаришів, товаришок і других приятелїв молодїжи, щоби зволили ласкаво списати такі гри і присилати їх під адресою надучителя п. Івана Савіцкого, почта Мамаївці. Особливо придатні гри наших сільских дітий як: 1) Перетіньчик, 2) Свинка, 3) Голубець, 4) Ягідка, 5) Жовнїри, 6) Дзвінниця, 7) Баран, 8) Вовк, 9) Стрілець, 10) Лис, 11) Бегаси, 12) Церква, 13) Ловок, 14) Ґутка, 15) Плас, 16) Земляка, 17) Троянка, 18) Сербин, 19) Четверянка, 20) Шістянка, 21) Воробець, 22) Заяць, 23) Злодії, 24) Дід, 25) Челефіст, 26) Жандарі, 27) Циганка, 28) Довбня, 29) Пси, 30) Трухан, 31) Кінь, 32) Стунка, 33) Добродїйка, 34) Три у зуба, 35) Границя, 36) Столець, 37) Зазуля, 38) Ковбель, 39) Крупанка, 40) Гербузик, 41) Краї, 42) Маланка, 43) Замок, 44) Тиран, 45) Гусак, 46) Коза, 47) Коновки, 48) Хорти, 49) Мертвець, 50) Козуля, 51) Війна, 52) Турок і Москаль, 53) Ключ і т. п. При кождій грі і забаві треба докладно і виразно все списати, а пісні, які може при якій грі сьпівають. Наконець належить замітити, хто і де записав кожду гру, що буде подане і в збірнику. Надіємо ся, що найдесь сперше число співробітників і збірка буде небавом готова. За кожду поміщену в збірці гру вишле тов. один даровий приміуник.

— Літературно Науковий Вістник, книжка II. за лютий 1907 р. поміщує: „Наш альбом" Молитва, П. Куліш. Гіпатія, Г. Комарова. Недбалість, Ф. Ганнусенька. Із поезий Грицька Керпеченка. Із поезий С. В. З днів журби, Марка В-а. — „Образки з гуцульского житя". І. Злодія зловили. II. Раз мати родила! — „Перехресні стежки" повість Івана Франка. — „Над усїх неморальні" оповіданє Л. Катренка. — „Із оповідань Людвіка Тома" І. Тверді голови. II. Смерть. — „Із посмертних оповідань Ґі де Мопасана" І. Восьмим вечером. II. Батько Мільон. III. Коло помершої. — „Атта Троль" Сон літної ночи. Поема Генріха Гайне. — „Розвід в минувшости і теперішности". З поводу нового німецкого кодекса. Подав П. Родиак. — „Новини нашої літератури" І. Повісти і оповіданя І. С. Левицкого, Л. Ч. П. Страшний ворог, книжка про горілку, Івана Липи. — „З російскої України" І. Сумний стан теперішнього українського театру. Драматичні „твора" Сластина, Гната, Хоткевича. — Журнал і публїка" написав Іван Франко. — „Хроніка і бібліоґрафія".

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК"

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-го і 20-го кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул. Тентеньска ч. 19.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 12. Львів 20. червня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

Загальні збори Руского Товариства педаґоґічного

відбули ся дня 2. червня с. р. в Станїславові. О год. 9-ій відчитав крил. Ґробельский службу Божу, а о год. 12-ій зібрали ся члени товариства в числї 63 (кромі гостий) в сали „Сокола", де голова товариства п. Е. Харкевич, директор рускої ґімназиї у Львові, відкрив збори слїдуючою промовою:

Сьвітлі Збори!

Від осьми лїт нинї вперше відбуває руске Тов. педаґ. свої річні загальні збори поза Львовом а іменно сим разом на запросини одної з наймолодших, але і найдїяльнїйших філїй своїх в Станїславові. Головний виділ тим охотнїйше відповів сему бажаню, що надїєсь відбуванем зборів в містах по провінциї розбудити у ширшого загалу рускої суспільности живійший інтерес для нашого товариства і охоту до приступленя в єго члени.

Ся надія, як ся показує, не заведе нас, бо участь в нинїшних зборах єсть доволї жива і численна; витаю отже сердечно всїх високоповажаних і високопреп. Членів нинїшних Зборів і висказую їм іменем головного Видїлу і іменем господарів збору щиру подяку за ласкаву участь. Витаю іменно також Впов. п. посла і члена Р. шк. кр. Олекс. Барвіньского, що мимо своєї реконвалесценциї потрудив ся до Станїславова, щоби взяти участь в наших зборах, (а на першім місци Високодостойному Преосьвященному Отцу Епископу складаю глубоко відчувану подяку за те, що зволили увеличити сю хвилю зібраня нашого Своєю присутностию; прошу приняти від мене запевнене, що як релїґійно-моральне виховане єсть остаточною цїлию нашої школи, так і товариство наше щиро привязане до своєї сьв. Церкви в цїлій своїй дїяльности у всяких єго статутом начеркнених напрямах плекає і скріпляє се привязане і релїґійно-морального виховання рускої молодежи не спускає анї на хвилю з ока).

Справоздане з діяльности виділу за р. 1899 находить ся в руках Вп. Членів нинїшного зібраня нашого. Злишна би була річ додавати до того що небудь, з моєї сторони до всяких пояснень ми готові; справоздане єсть, як менї ся здає, досить ясне і наглядно уложене; я лиш осьміляю ся просити, сьвітлі Збори зволять осудити нашу діяльність безсторонно і доволї строго, а своїми сьвітлими радами, желанями і внесенями причинити ся до того, щоби слїдуючий виділ сповнив свої задачі еще лучше — бо до поступу стреміти се наш сьвятий обовязок. Одну лиш обставину прошу при осуджуваню і при внесенях мати на увазї а с. е. дуже обмежені, а навіть скупі і недостаточні средства материяльні, які має виділ до своєї розпорядимости. — Субвенцию вис. Сойму на видавництва наші, як на „Учителя", „Дзвінок", укр.-руску білїотеку а також і нашу дівочу школу у Львові завдячує Тов. наше невтомимим заходам Висоп. п. посла Олекс. Барвіньского, за що єму з сего місця іменем нашого Тов. складаю найсердечнїйшу подяку.

Упереджаючи можливі запитаня, що до діяльности уступаючого виділу за минувших 5 місяцїв 1900 р. додаю, що виділ наш, коли задля потрібних підготовлень до нинїшних зборів пересправлювано письменно з тут. виділом і речинець сей припізнив ся, сповняв совісно свої обовязки аж до нинїшного дня: відбув він іменно вже сего року 6 засїдань, на котрих обговорювано а в части і полагоджено кромі дрібнїйших справ і отеї важнїйші: 1) Зорґанїзоване підготовляючого курсу для учителїв-кандидатів до шкіл виділових з головним увзглядненем рускої граматики і лїтератури; 2) Справи відпоручників нашого товариства на провінциї (32); 3) Заведене курсу для анальфабетів у Львові; 4) Заснованє бурси для убогих учеників у Львові вже від вересня с. р. 5) справа виданя взірців калїграфічних руских і т. и. Членів принято вже сего року 173.

Сьвітлі Збори! Те що при найлучшій волї виділ наш разом з виділами всїх наших цїлий зділав в минувшім роцї, се маленька лиш цеголка на підвалинах будучої великої будівлї публичного виховання і образованя в краю нашім, се лиш кілька, надїюсь, здорових зерен на величезнім лані, доси еще рідко засїянім а в части і бурьяном зарослим. Будівля вже від давна не виходить понад перші підвалини, лан наш уважають сусїди і подальші еще за поле запущене і занедбане. Брак робітників, нема доси участи цїлого загалу тямучих і сьвідомих значіня нашого Товариства а тим самим і брак средств материяльних до сьмілїйших змагань. А шкода, бо час летить скоро а иньші нас вже давно випередили значно, шкода велика, бо добра, здорова почва управняла би нас до найкрасших надїй на будучність.

Вправдї признати мусимо, що державні і краєві власти шкільні богато роблять для піднесеня публичного образованя: закладають школи, старають ся о сили учительскі і средства до науки; тож і безперечно просьвіта в нашім краю ширшає і змагає ся, однак спускати ся на се не може і не повинен нарід, що хоче двигнути ся скорше а власть шкільна не в силї заспокоїти в тім взглядї всїх єго потреб: 1) Звертати увагу шкільних властий на сї потреби, 2) уможливити нашій убогій молодежи образоване заснованєм бурс, конвіктів, охоронок, шкілок або дитячих огородів і подібних заведень, 3) дбати о здорову образуючу лектуру і о добрі підручники для наших школярів і школярок, 4) заводити вечірні школи для анальфабетів, приватні курси для науки рускої мови і лїтератури, 5) заспокоїти потреби руского жіноцтва, жадного висшого або практичнїйшого образованя, 6) запевнити учите-

лям нагоду до дальшого образованя, скріпляти їх в тяжкій їх праці морально і материяльно і одушевляти до ревного сповнюваня найкрасшого діла, яким єсть виховуванє і образованє молодежи — будучности краю нашого — се великі задачі, котрі має сповняти Тов. педаґоґ. а котрі оно лиш при помочи тямучого загалу належно сповнити може.

Досить порівнати цифри статистичні з послїдних 50 лїт, щоби ся переконати, як далеко ми лишили ся поза иньшими австрийскими краями, мимо як я згадав, значного поступу. В р. 1848 посїщало школу в Галичинї лиш 15% всїх дїтий, в р. 1876 22%, в р. 1896 77%, се прецїнь поступ величезний, а хоч у всхідній Галичинї мабуть сей процент буде менший, та все таки поступ се замітний і безвзглядно великий. Взглядно до иньших країв займає Галичина передпослїдне місце а східна часть краю нашого разом з Буковиною таки послїдне в цїлій монархії, підчас коли в низшій Австриї, займаючій 1 місце, лиш 0·6% дїтий не ходить до школи, в Стириї, що займає середне місце, лиш 2%, у нас і на Буковинї аж 24% дїтий усуває ся від шкільної науки або не побирає єї задля браку школи. Підчас коли в низшій Австриї є лиш 3% анальфабетів у відношеню до числа цїлої людности (цїлого населеня), в Стириї лиш 10%, у нас і на Буковинї є аж 70% анальфабетів.

Тут для нашого Тов. велике поле до ширшої акциї, причім годить ся знати, що в иньших краях нашої монархії саме товариства педаґоґічні, котрі там числять тисячі і десятки тисячів членів, працювали спільно зі шкільною властию, сповняли всї ті задачі, про котрих я передше згадав і довели остаточно до стану, котрим можуть повеличати ся, довели до поступу зависти гідного а і нинї єще не спочивають і стремлять чим раз то висше.

Ческе тов. педаґоґічне обняло цїлі маси народу і розпоряджує фондами, що позваляють на засновуванє і удержуванє не лиш приватних людових шкіл, але також і ремісничих, промислових а навіть шкіл середних; у них бо рахунок простий: прим. центовий даток множать через 6 мілїонів і одержують 60 тисяч зр. і не помиляють ся, бо і найбіднїйший Чех разом з родиною бере в складках участь.

Підношу се нарочно в хвилї, в котрій, так би ся бодай здавало, і в нашій суспільности зачинає ся розбуджувати живійший інтерес для нашого Товариства. Так значний прибуток членів, як сего року, не лучив ся єще за цїлих 19 років істнованя руск. Товар. педаґоґ. а фактичне заснованє кількох нових філїй на провінциї і то в містах, де доси мимо всяких принук і запрошувань не находило ся до того охотних, каже догадувати ся, що справи і задачі нашого Товариства зачинають займати ширші круги руского загалу.

Звертаю ся отже до всїх Вп. Членів прибувших на сї наші збори з прошенєм, щоби схотїли в своїх кругах єднати нашому тов. як найбільше членів; 1 корона річно, се мабуть вкадка мінімальна а помножена не трема мілїонами, бо у нас на жаль, так єще множити не можна, але лиш стома тисячами дасть суму, за котру можна вже щось виднїйшого і значнїйшого здїлати. Дай Боже, щоби се справдї в короткім часї наступило!

Полишає ся менї єще сумний обовязок, згадати членів наших, котрих неумолима смерть в сїм роцї нам забрала:

Померли іменно в минувшім роцї: Липак Петро, учитель в Перегіньску, о. Гошовский Николай в Галичи, о. Хоркавий Омелян в Милошовичах, Кревецкий Іван учитель в Деменцї, о. Гладилович Юлїян в Любачеві, о. Карат-

ницкий в Григорові і Шахнович Андрій проф. в Станіславові; в пок. Шахновичу втратило тов. наше одного з найдіяльнїйших членів а філїя наша Станіславівска енерґічного і сьвітлого керманича. — Вічна їм память!

Повстанєм з місць почтили збори память померших.

Пос. Барвіньский поставив внесенє, щоби вислати телеґраму до еп. Шептицкого, котрий візитує буковиньский деканат з привітом, висказом приданности та з просьбою о благословенє а також телеґраму до еп. Чеховича з нагоди єго імянин.

Від Преосьв. Епископа Андр. Шептицкого наспіла відповідь, слїдуюча телеґрама:

„Жалую дуже, що не можу бути особисто. — Желаю: Просьвітїм і найменшого брата словом правди, підоймім любовю, приголубім єго в надії, що і він стане на висотї свого достоїньства. Андрей Епископ“.

Секретар п. Танчаковский відчитав справозданє з загальних Зборів минувшого року, збори без внесків приняли се справозданє до відомости.

Над сегорічним справозданєм, котрого не відчитувано з причини, що було дві недїлї тому назад подане в „Учителю“ а надто „Дѣло“ подало з него короткий зміст, розвела ся дискусия особливо над справою розсилки того справозданя усїм членам, а то з огляду на се, що деякі члени „Учителя“ не пренумерують. За такою висилко заявив ся уч. Яворский, а против того висказувались з уваги на значні кошти касиєр тов. п. Паньковский і проф. Шухевич. Сей в ярких і острих словах вказав при тій нагоді на факт, приносячий ганьбу для шкільництва взагалї, для руского специяльно, що з осьми професорів ґімназиї Станїславівскої явив ся на збори оден п. Ластовецкий; прочі неприсутностю своєю дали доказ не тілько того, що їх справи шкільництва не обходять, але надто оказали браку найпростїйших форм гостинности, коли не явились на збори, щоби бодай привитати учителїв-гостий, які прибули до Станїславова. Словами ганьба, сумно, встид, висказали зібрані своє обуренє і свою погорду для такого поведеня.

Потім приняли збори справозданє касове і контрольної комісиї. При сїй нагодї говорив пос. Барвіньский про справу підмоги на школу видїлову, утримувану коштом і заходами руского товариства педаґоґічного і вказав, що тов. ім. Шевченка і Просьвіта відмовили своєї помочи. Длятого бесїдник уважає за свій обовязок згадати о тім прилюдно, щоби ті товариства почули ся до обовязку складати якісь фонди на повисшу цїль.

Присутні на Зборах члени видїлів згаданих товариств пп. Кокоруда і Паньковский заперечили рішучо, будь то би коли небудь ухвала відмови помочи запала в згаданих товариствах.

Наступили вибори до видїлу. На 63 голосуючих вибрано дир. Е. Харкевича головою 62 голосами, а до видїлу пп. Білецку, о. Барвіньску, пп. Паньковского, Танчаковского, д-ра Коцовского, учит. Яворского, проф. Кокоруда, а на заступників: Н. Строньского, Іл. Огоновского і Ю. Левицкого. До контр. комісиї вибрано: П. Огоновского, Ал. Стефановича і В. Шухевича.

В часї зборів відчитано слїдуючу привітну телеґраму від редакций: „Дѣла“ і „Комара“. Щасть Боже! Справа вихованя молодежи се доля народу. Честь заслуженому товариству! Нехай росте і розвиваєсь на славу Руси-України!

По виборах наступили внески членів. І так о. проф. А. Глодзїньский з Тернополя подав внесок в справі уладженя курсів для анальфабетів у Львові і в справі виданя підручника для орґанїзациї таких курсів, щоби і провінция могла закладати такі курси.

Над внеском о. Глодзїньского в справі повідомлень шкільних в міских школах, де є викладова мова руска, вивязала ся широка дискусия. Бесїдники указували на аномалїя і кривди, які дїють ся з видаванем руских сьвідоцтв. При тім подавали факти, як то директори шкіл і окружні ради шкільні уміють обійти розпорядженє властей, як потягають до одвічальности тих учителїв і людий, що за жаданем руских сьвідоцтв аґітують, як тероризують родичів, що руских повідомлень домагають ся; а на те все не помагають анї жаданя інтересованих анї скарги анї депутациї. Бесїдники подавали на те все докази, називаючи по имени не тілько школи але і людий інтересованих. Длятого треба конечно домагатись від краєвої ради шкільної укараня винуватих, а крім того ясного розпорядженя, котре би не кривдило Русинів.

В дискусиї над сею справою забрав голос п. Барвіньский, беручи в оборону краєву раду шкільну, а звалюючи вину на Русинів самих, котрі — після слів п. Барвіньского не заслугують на те, щоби їх права узнавано бо они самі себе не шанують, особливо тим, що не жадають при вписах дїтий видачі руских сьвідоцтв, що деякі з них посилають своїх дїтий до польских шкіл!

Бесїдникови відповів коротко проф. Білецкий, вказуючи, що коли від польских дїтий не жадають при вписах заяви, в якій мові хотять мати сьвідоцтва, то чого-ж сего не приноровляють і до руских дїтий.

Проф. Шухевич указав, що з тим видаванем сьвідоцтв чиста комедия. Так само і єму се дивно, яку звязь може мати сумний факт, що дехто з Русинів не посилає дїтий до рускої школи або і до нїякої, з видаванем сьвідоцтв; дальше зазначив бесїдник, що прецїнь про кривди руского шкільництва допоминають ся посли в соймі, в радї державній, по часописях; ба навіть руске Товариство педаґоґічне заєдно вносить в тій справі просьби і зажаленя. Як же можна тут вину складати на Русинів, коли всї Русини, навіть на тім з'їздзї, виказують, що вина не є по їх сторонї, але по сторонї тих, що мають власть в руках.

По тій промові принято внесок, щоби видїл іменем загальних зборів зажадав остаточного полагодженя чи то усуненя кривди Русинів.

Член п. Ґурґула говорив в справі знижки цїни їзди на зелїзницях. По поясненях зі сторони посла Барвіньского, пп. Чижа і Яворского поручено сю справу видїлови.

П. Якубович говорив в справі полїпшеня долї учителїв. По поясненю секр. п. Танчаковского поручено видїлови, щоби кождого року вносив в тій справі петицию до сойму.

Пос. Барвіньский подав внесок, щоби видїл віднїс ся до сойму з жаданем, аби той призначив на заг. збори руского товариства педаґоґічного по 100 зр. так, як се робить на цїли з'їздів польского тов. педаґоґічного. Внесенє принято.

Учитель Яворский обговорював справу введеня часткових окружних конференций, піддав їх дїланє острій критицї і зложив іменем народних учителїв протест проти практики часткових конференций.

В сїй справі забирали голос пп. Трач, пос. Барвіньский, о. Глодзіньский, п-а Маліцка, п. Яворский, з поміж котрих особливо п-а Маліцка попирала внесок п. Яворского в своїй дуже гарній, арко умотивованій бесїдї, указуючи на сухі теми, подавані на оброблення на конференциях і т. и. Внесок п. Яворского принято.

О. Порайко висказав подяку видїлови за дотеперішні видання для дїтей і просив, щоби видїл не залишив і дальше того видавництва. Вкінци забрав голос п. Витвицкий в справі обниженя цїни за книжки для науки І-ої степени і жадав, щоби в тій справі удатись до краєвої ради шкільної. Внесок принято. Потім закрив голова збори сердечною подякою всїм зібраним.

Участники удались до гостинницї п. Геркоперця, на спільний обід, де промавляно за здоровлє голови товариства п. Харкевича, посла Барвіньского, д-ра Коцюби, учительства і жіноцтва.

По обідї оглянули участники „Підгірску Спілку", а вечером були на виставі „Міщанка", відограної аматорами, поміж котрими визначились грою п-ї Шепаровичева і звістна з концертової естради п-а Проскурницка, котра співом своїм чарувала зібрану публїку. В понедїлок дня 4. червня поїхало около 30 осіб під проводом д-ра Коцюби до Ворохти.

500-лїтний ювілей Ягайльоньского унїверситету.

Дня 6 і 7. червня с. р. обходжено в Кракові торжество сьвяткованя 500-лїтної річницї істнованя Ягайльоньского унїверситету. Унїверситет сей, найстарший в східній Европі, заложив польский король Казимир Великий в р. 1364. Краків випередив отже о один рік місто Відень в основаню найвисшої наукової інституциї, а стоїть за Прагою лише о 16 лїт, де в р. 1348 основано унїверситет. Після смерти Казимира Великого, основана его цивілїзацийним духом інституция підупала і доперва в 38 лїт пізнїйше, за почином королевої Ядвиги, муж єї король Володислав Ягайло відновив заснований Казимиром Великим унїверситет в Кракові і надав єму устрій на взорець славного тодїшного унїверситету париского. Від того часу та школа розвивала ся без перестанку, несла сьвітло науки у всї доохрестні краї, бо між своїми слухачами числила чимало учеників з сусїдної Німеччини, Чехії і Угорщини, не згадаючи о Руси, котра за весь час своєї звязи з Польщею користала з добродїйного впливу краківского унїверситету, висилаючи там свою молодїж на науку, безручи відтак з него взорець при заснованю своїх шкіл, як пр. Академії Петра Могили в Київі. — Прийшли на Польщу всїлякі невгодини, війни, ворохобні, упадок держави, однако та взірцева школа перетривала всї бурі і в теперішнім столїтю розвинула ся красше як коли небудь а нинї на славу наших сусїдів Поляків і на пожиток всеї людскости займає дуже почестне місце між сьвітовими культурними огнищами.

Часть колишньої Польщи, що дістала ся під правлїнє Австриї, та тут успіла розвинути свої духові і материяльні сили, завдала собі тепер труду, щоби сьвято ювилею краківского унїверситу відбути як найвеличавійше. Номінация почестних докторів, яка припала в великій части чужинцям, та на жаль сказавши мимоходом, не дістала ся жадному Русинови, хотяй они з давнен давна побирали науку на сїм унїверситетї і своїми науковими працями брали живу участь у видавництвах Академії наук, — звернула увагу ученого сьвіта на сю торжественну хвилю древної наукової інституциї. Запросини до участи в торжестві, вислані до всїх унїверситетів цїлого сьвіта, не остали без успіху і надїють ся делеґатів з усїх частин земскої кулї. Є. В. цїсар висказав свою радість з причини краківского ювилею, а многі европейскі і американьскі унїверситети висилають до Кракова своїх відпоручників. Також богато иньших людий науки зголосило свій приїзд на то торжество. З високо поставлених мужів державних прибули на торжество мінїстри: др. Пентак, др. Гартель, ґр. Ґолуховский, а також італїяньский амбасадор при віденьскім дворі, ґр. Ніґра, надто Є. Е. п. намістник, ґр. Пінїньский і п. президент висшого суду краєвого у Львові др. Тхоржницкий.

З нагоди ювилею устроєно в Кракові кілька з'їздів. І так в недїлю перед полуднем розпочав ся III-ий з'їзд польских істориків, з'їзд учителїв шкіл висших і ювилейна вистава польскої штуки, по полудни відбуло ся віче польских женщин. Рівночасно прибула до Кракова прогулька шлезких Поляків, зложена із звиж 1000 осіб. У всїх тих з'їздах взяли участь представителї наукового сьвіта і інтелїґенциї з краю і заграницї, а найповажнїйше зарепрезентував ся з'зд істориків. Прибули на него з Праги історики ческі: Черни, Бідльо, Ґоль і Полївка; зі Львова; др. Бобжиньский і професори і учені, між иншими, яко відпоручник тов. Шевченка др. Колесса, з Відня представитель полудневих Славян др. Мурко і п. Ястребов, з Пешту представителї тамошної Академії і богато істориків з Варшави, Литви, Петербурга і з цїлої Галичини.

Головний акт торжества відбув ся в костелї сьв. Анни за дозволом церковної власти. На торжественнім засїданю в тім костелї виголошувано привітні промови і роздавано почестні докторскі дипломи, признані унїверситетом.

З'їзд відкрив предсїдатель історичного товариства др. Войцеховский поважною промовою, почім вибрано президентом з'їзду др. Бобжиньского, а предсїдателями почестними: Ґоля, Корзона, Малецкого, Радецкого, Шараневича і Тарновского. Президент удїлив голосу ґр. Тарновскому, котрий повитав зібраних іменем унїверситету Ягайлоньского. З черги промовив по польски Чех др. Ґоль і зложив з'їздови іменем ческого унїверситету в Празї желаня, а відтак в імени наук. товариства Шевченка забрав слово проф. др. Колесса, виголосив іменем Наук. Товариства ось яку промову до ректора краківского унїверситету: „Маґнїфіценциє! Припала менї честь зложити Ягайлоньскому унїверситету з нагоди 500-лїтного ювілею єго істнованя щире поздоровленє від тов. ім. Шевченка, — одинокої тепер висшої наукової інституциї українсько-руского народа. Поздоровляємо Вас із сьвітлим моментом мирного триюмфу, з ясним днем великого сьвята культури і науки. Сьвято се є в части і нашим сьвятом. Бо і українсько-рускій нарід давав від найдавнїйших до остатних часів світлих мужів, що яко професори краківскої Академії, а пізнїйше унїверситету помагали розпалювати се огниско просьвіти. Бо цїлий ряд Українцїв, вибираючись до західної Европи, щоби там черпати

з жерела висшого знаня, не минав і краківского університету; бо в значній мірі від краківскої Академії занялись по Україні огниска просьвіти, колеґії і академія Могиляньска, що підкріплені і безпосередним промінем західно-европейскої мисли, видали нове житє культурне на цілому рускому сході. Поздоровляючи Ягайсоньский університет із сим великим сьвятом, бажаємо єму, щоби був усе речником найвисших, найшляхотнійших стремлїнь свого народу, щоби будучі столїтя приспорили єму слави і поваги, та щоби в імя високих ідеалів правди і науки просьвічував і ту вузку та непротоптану стежину, що веде до красших культурних відносин між народом польским а україньско-руским".

Початок і розвій шкільництва на Руси.

Подає Ант. Павенцкий.

[Конець.]

В роцї 1851 видано:

Рѹскїй кѹкварь для оучилищъ къ Галицїи написаный Іоанномъ Гѹркевичемъ секѣтникомъ ц. к краєкой цитокодной камеры. Во Львовѣ 1851. 8-ка, стр. 94. Цїна 10 кр. сереб.

Сей буквар є тілько перероблений з букваря Добряньского; в нїм місто граматики уміщено більше уступів до читаня, надто уступи морально-релїґійні і правила як ученик має заховувати ся як і цїла історія природи з коротеньким описом звірят домашних, диких наших і заграничних. Дальше земноводні, риби, хробаки і овади. Потім говорить о ремісниках, о сьвітї, о краях, о вагах і мірах, о грошах і о торговли. Від сторони 75 до кінця письмо гражданьске і ту говорить о небі, о совісти, о працї і уст. 78. „Відкладана праця" і о щастю, закінчений приповідками і „мудрими изреченіями". Той буквар то цїла енциклопедия, автор тримав ся засади: non multa sed multum при чім уживає язика церковного.

1851.

Бѹкварь славено-рѹскїй. Виданє Ставропигїйского Институтѹ. 8-ка, стр. 60, передрук попередних.

1852.

„Бѹкварь рѹскїй по третїй разъ напечатанъ и изданъ". Пїремышль 1852. 8-ка, стр. 58.

В тім роцї видав також Аклександер Духнович таку книжку:

„Книжица читальная для начинающихъ" составилъ П. Д. Бѹдинъ изъ ц. к. оугорской книгопечатни" 1852 р. Мала 8-ка стр. 120.

О тім букварі диви Вістник з р. 1851. Ч. 5 і 8. Автор сам висказує гадки, якими руководив ся при уложеню сего букваря. Сей буквар містить в собі:

Азбука церковна велика і мала. Склади від співзвуків; двосклади з самозвуками. Ряд читаня: шкільні правила (в вершках) і то: 1) о радостях шкільних, о річах шкільних, о захованю ся дітий в школї, поза школою, і як ідуть до школи. 6) О захованю ся дїтий в церкві, в вечер в дома. 8) О нагородах, о переступленях і карах для дїтий. 10) О забавах. 11) Радість весни. 12) О занятю дїтий. 13) Що мають дїти робити в поли. Який завід мають дїти вибирати. Вправи в читаню гражданьскім і титлами. Рахунки. Порівнане букв в чотирох язиках, руский, ґотико-славяньский, нїмецкий і латиньский. Вправи в славяньскім читаню і вправи в нїмецкім.

1853.

„Бѹкварець для дѣтей". Бѣдень 1853. 8-ка, 1 стр. Цїла азбука на одній карточцї.

„Бѹкварь для оучилищь народныхъ въ ц. к. австрїйскихъ краѧхъ. Бѣдень 1853. 8-ка, стр. 60.

Маркіян Шашкевич зладив також для незрячих братів от сю книжку:

„Читанка для малыхъ дѣтей до школьного и домашного оупотребленїѧ 1850.

Друге видане єї зладив Я. Головацкий в р. 1853, стр. 93. Накладом Галицко-рускої Матицї. Она подїлена на 6 „глав": 1) Короткое изображенїе свѣта, 2) Повѣсти изъ свѧтыхъ книгъ, 3) Повѣсти благоправнїи, 4) Коротенькїи наѹки, 5) Баснѣ, 6) Пѣснѣ. Через кілька лїт уживано сю книжку побіч букваря. Она була б довше і удержалась в школах народних, коли-б автор був уложив єї з огляду на малі дїти, що починають ся учити.

1855.

„Бѹкварь стѣнный. Бѣдень в ц. к надворнôй типографїи. Буквар той зладив Василь Ковальский на 12 відкритих листах, великий формат. Передрук з букваря. В тім часї були також уживані на тектурі налїплені букви а через добиране букв учили читати. Відтак доперва уживали букваря.

1857.

„Рѹско-славенскїй бѹкварь во оупотребленїе рѹскаго юношества. Второе изданїе. Львôвъ 1857. 8-ка, стр. 79 + 8. При кінци сего букваря стр. 1—8. Лїтоґрафія, „Письмена скорописнаѧ" з дописком „Писа К. Пихлеръ ваѧше Вагенеръ".

1859.

„Бѹкварь для оучилищъ народныхъ въ ц. к. австрїйскихъ краѧхъ". Відень в. ц. к. накладї книжок шкільних в друкарни у Л. Грунда 1859. 8-ка стр. 99. Сей буквар перероблений з нїмецкого п. з. „Fibel für die katholischen Volksschulen im Kaiserthume Österreich". Відень 1852. 8-ка, стр. 91.

Сей буквар був в уживаню аж до року 1877 з малими тілько змінами, будьто що до формату, будь до друку, де чим раз більше входить в уживане гражданка як також і язик розвиває ся більше народний як церковний і не так твердий. Для лїпшого перегляду подаю ту зміст єго, затримуючи правопись і язик, який був в уживаню, а то щоби ся при других

букварах не затримувати. Цїлий буквар подїлений на 99 уступів, а закінчений „Примѣчанїемъ для оучителя“.

I. Звуки і букви.

1—2. Чистогласнїи н. ȣ, є, о, а, ы.

3. Полȣгласна й съ литною въ складѣ съ гласными и розличїє гласныхъ є и є, (оден рядок грубими черенками церковні букви, під ними меншими гражданкою).

4. Сложенї гласнї ꙗ, ѧ, є, ї ю, ѣ, самѣ въ сокѣ и въ соединенїю съ полȣгласною й. (Ту треба замітити, що буква ѧ була двояка, „ꙗ“ уживало ся тілько на початку слова, а „ѧ“ в серединї і на кінци).

5—8. Созвȣчнї плавнї н, л, м, р.

9—10. „ зȣбнїи т. д.

11—14. „ гȣбнї п, б, в, ф.

15—17. „ гортаннї г, к, х.

18—20. „ ысно шинячїи с, ѕ (зїло) з (земля)

21—24. „ глȣхо-шипячїи ж, ѫ, ш, ч, щ, ц, тая буква „ѫ“ виговорювала ся як „джь“ мягонько пр. виѫю, лагоѫю, хоѫю.

Буква „ѕ“ (зїло) уживала ся яко більше змягчена пр. ѕȣки, ѳȣѕїа; і „з“ (земля) більше твердо як: закѣси, зараза.

25—27. Созвȣчнїи съ гласною передъ ними, слоги изъ гласнои съ созвȣчною передъ и за нею разомъ, пр. ан-на мы-є кан-ны, не кѣръ но мѣръ і т. д.

28. Гласнїи ѣ, ȯ, ѥ; „ї“ читало ся як „іо“ пр. королїмъ (корольом).

29. Изтонченье созвȣчныхъ передъ ꙗ, ѧ, ю, ѣ, ь.

30. Созвȣчна въ совокȣпленю съ двое гласомъ пр. сї-ай сї-о-ни чȣд-ный.

31—32. Созвȣчна єдна стоѧча межи двома гласными переноситъ сѧ до слѣдȣючои, пр. по дȣ-на́-ю по ши-ро́-комъ кȣ-на́-ли-сѧ рȣ-са́-лоч-ки і т. п.

33. Роздѣлене двохъ созвȣчныхъ стоѧчихъ межи двома гласными пр. мѣл-ка рѣч-ка мер-читъ.

34. Созвȣчнї нероздѣлимї: пр. По дȣ-кро-вѣ роз-тѧ-гнȣ-ла-сѧ мра-ка.

35—36. Скȣпленье бо́льше созвȣчныхъ передъ „ъ“ по гласно́й пр. слѣдъ дро́бненькїй творитъ, волкъ замикъ на горѣ и въ дебрȣ і т. п.

37. Оупражненье въ розлично́мъ складѣ кȣккъ пр. на крȣтѣ дерево крȣтый клинъ, скочилъ въ ставъ стрѣмголовъ.

38. Знаки правописанѧ.

39. Кȣкки великї съ оупотребленьемъ ихъ. Ту цїла азбука перепроваджена, реченя уривані без жадної звязи, самі абстракцийні слова.

40. Знаки просодїи. Оксїа и варїа.

41. Розличное знаменованье изречиньѧ по розлично́мъ про изношенью пр. коса́ ко́сȣ по́дтѧла, со́рокъ сорокъ злетѣло і т. д.

42—50. Оупражненье въ розлично́мъ читанью.

В тих уступах поміщені реченя з письма сьвятого і сентенциї як і пословиці.

51. Азбука кирильска, скоропись і назва букв. На тім закінчена часть перша а часть друга розпочинаєсь наукою з погляду. Уст. 52—67.

Тая часть оброблена після книжки: „Schubert Karl Materialen für den Anschauungsunterricht in der Unterklasse für Jugend in Schulen und Familien. Esslingen 1852, стр. 16 змісту а XXX. таблиць з картинками.

III. часть вправи в читаню.

31. уступів, котрі суть оброблені після Herman Johann Sammlung kindlicher Lesestücke Graz 1854, стр. 51.

Уст. 87. Безпорядок укараний як і уст. 95. Час до школи і 96. Язик родимий, літографовані. Послїдні уступи вершики.

Часть послїдна. „Вправи в читаню з титлами“ і Молитви (отъ сна воставшомꙋ отрочати). Закінчений „Примѣчаніемъ для оучителя“. Ту радить уживати тілько науку погляду і каже, щоби дїти більше писали диктата як і переписували все, що учать ся.

В тім часї вийшла також методична книжка під з. „Книжка вспомагательная къ оупотребленію бꙋквара и первои ꙗзыкоꙋчебнои читанки школъ народныхъ католическихъ въ державѣ австрїйской Для учителїв і препарандів. Відень 1857, стр. 135. Та книжка оброблена після нїмецкого виданя. Wiesner Matthäus Joseph. Gemeinfassliche Unterrichtslehre für Lehrer und Präparanden in den österr. k. k. Staaten Wien III. Aufl. 1854, стр. 292.

1861.

„Бꙋкварь для школъ народныхъ въ австрїйской державѣ. Бѣдень 1861, стр. 102. Цїна 17 серебр.

Той сам з р. 1862.

„ „ „ 1861.

„ „ „ 1861, із зміненим наголовком: „Бꙋкварь зъ малымъ катехизмомъ для школъ народныхъ въ австрїйской державѣ“.

Тойже з р. 1864.

„ „ 1865.

„ „ 1866.

„ „ 1868.

„ „ 1871.

„ „ 1873.

„ „ 1875.

Тойже „Рꙋскій бꙋкварь для школъ людовыхъ“. Львовъ 1877, стор. 102. Цїна 30 кр.

Ті букварі то тілько передруки з букваря з року 1861. Позаяк анї метода анї зміст не змінений, тому о них і жадної згадки не роблю, подаю тілько наголовок на те, щоби знати, що були.

Так в коротцї я старав ся зібрати все що тілько міг, я хотїв дати почин до працї над тим, у нас так в забутю полишеним дїлом. А чей сей труд був би і приятний і хосенний. Проте братя-земляки до працї вперед!

Із справозданя
бук. краєвої ради шкільної про стан народних шкіл на Буковині в р. 1898/99.

Виймаємо ось які цікаві й для рускої суспільности дані.

Виділових шкіл не було і в минувшім шкільнім році на Буковині, були тілько 4 курси для дальшого образованя дівчат в Чернівцях, Сучаві, Радівцях і Ґурагуморі з німецкою викладовою мовою, рускої мови вчили тілько в черновецкім курсї. Народних шкіл було всего 351, з них було 134 або 38% одноклясових, 101 або 29% двоклясових, 41 або 12% триклясових, 42 або 12% чотироклясових а 11 або 3% шестиклясових шкіл!

Після викладової мови було: 140 руских, 114 волоских, 39 німецких, 25 німецко-волоских, 11 руско-волоских, 8 німецко-руских, 5 німецко-волоско-руских (властиво німецких), 3 мадярскі, 2 німецко-руско-польскі, а по одній німецко-волоско-руско-польскій, польскій, німецко-польскій і волоско-мадярскій.

Число шкіл з кількома викладовими мовами меньшає рік річно, бо їх перемінює ся на осібні школи або хоч кляси чи відділи з одною викладовою мовою. Дальше усуває краєва рада шкільна викладові мови запроваджені без ніякої рациї, як н. пр. волоску в руских селах, запроваджену за румунїзаторскої ери. Є однак ще кілька шкіл, де панує чужа дітем мова викладова. В минувшім роцї шкільнім діждались на конець і черновецкі Русини руских паралельок при 1. клясї міских школах, так само Волохи і Поляки. Сего року вони вже й при 2. клясї, а старанєм нашим повинно бути розширене тих паралельок і на кляси. Дівочих шкіл було 15 а хлопячих 15, остатних 321 були мішані. Цілоденна наука була тільки в 108 школах, із чого видно переповнене прочих шкіл а перетяжене в них учительства і меньші успіхи в науцї.

Розширене руских шкіл поступило значно наперед, але й нинї майже половина їх, бо 67 є одноклясовими, 41 двокл., 18 трикл., 11 чотирокл., 2 пятикл. а 1 шестиклясова. В минувшім роцї отворено 2 нові школи, обі волоскі а 24 нові кляси, з них майже половина руских. Не замкнено нї одної школи, анї кляси. До повного переведеня законних приписів шкільних треба би ще до 500 нових кляс.

Число шкіл і кляс представляє ся після повітів ось як:

Чернівцї (міский)	13	шкіл	а	116	кляс
„ (заміский)	46	„	„	111	„
Ґурагумора	32	„	„	72	„
Кимполюнґ	39	„	„	77	„
Кіцмань	53	„	„	111	„
Радівцї	32	„	„	96	„
Серет	28	„	„	53	„
Сторожинець	46	„	„	98	„
Сучава	27	„	„	69	„
Вижниця	35	„	„	63	„

З того виходить, що школи є пересїчно двоклясові, не зовсїм у вижницкім, за те триклясові в радовецкім а навіть 9-клясові в містї Чернівцях. З будинків шкільних було 242 в добрім а 109 в лихім станї, між послїдними найбільше в руских селах.

Без шкіл є доси ще 25 громад, між ними з половина руских, головно в серецкім і сучавскім повітї, наколи в кіцманецкім і радовецкім повітї нема вже нї одної громади без школи.

Приватних шкіл було 24, з них 81 нїмецких, рускої мови вчено лише в 2 школах.

Обовязаних до науки дїтий було всїх 94.629, між ними 39.298 руских, 31.250 волоских, 20.362 нїмецких, 2.889 польских, 1.156 мадярских а 296 иньших.

З них ходило до публичних шкіл все 67.709, до приватних 2.661 а до середних 3.137. Не здібних до школи було 2.385. Пересїчно було записаних 79%, найбільше в Чернівцях бо 97% а найменьше в серецкім повітї, бо лише 68% здібних до науки дїтий.

Після народности було в публичних і приватних школах народних 26.056 руских, 23.584 волоских, 17.085 нїмецких, 2.790 польских, 803 мадярских а 154 иньших дїтий.

Зобовязаних до науки дїтий було 48.157 хлопцїв а 46.472 дївчат, а до публичних шкіл ходило 35.564 хлопцїв а 32.145 дївчат до приватних 1.848 хлопцїв а 813 дївчат; до середних і т. п. шкіл 2.011 хлопцїв а 1.126 дївчат. Без науки оставало 18.573 дїтий нормально розвинених або 21%, отже ще дуже поважне число.

За непосиланє дїтий до школи було 29.649 карних випадків або 43% записаних дїтий в сумі 10.338 зр. 91 кр. З тої суми стягнено 6.004 зр. 62 кр., а в 8.436 випадках вимірено кару арешту по одному і більше днїв, в 7.913 випадках же по 6 годин арешту. Число кар, як видно, значне, тягар для народа не малий а наслїдок не великий ізза повільного зтяганя перших кар. Наколи-б перші кари зтягано безпроволочно, то вони не накоплювались би й богато дїтий вступало-б завчасу до школи, що й є єдиною цїлию закона.

Учительских сил в публичних народних школах було разом 879, з того 555 учителїв а 324 учителїв а 324 учительок. Учителїв кваліфікованих було 454, із сьвідоцтвом зрілости 57 а без сьвідоцтва 44; учительок кваліфікованих було 171, з іспитом зрілости 39 а без іспиту (головно кваліфікованих учительок для руских робіт) 114. Отже 17% учительских сил не мало приписаної кваліфікациї, що вказує на брак учительства, головно ізза лихої платнї. В роцї 1898/9 прибуло 35 учительских сил взагалї, а 52 іспитованих.

Науку релїгії удїляло 367 духовних а 35 сьвітских учителїв. Науки гімнастики удїлювано в 288 а ручних робіт в 226 школах. Шкільних огородів було лише при 168 школах а бібльотеки при 306 школах, та засіб їх книжок звичайно дуже скромний. Прибори наукові мали 326 шкіл.

Успіхи в науцї були загалом взявши задоволяючі, бо 80% кваліфікованих дїтий оречено з кінцем року за здібних до висшої кляси. Успіхи науки в мовах (отже і в рускій) були з малими винятками достаточні, в правописи найлїпші в рускій. В рахунках бувають особливо в низших клясах попри дуже добрих успіхах і дуже слабі, загально-ж достаточні. В реалїях замітний чим раз більший поступ. В писаню успіхи добрі, меньше в рисованю. Сьпів плекають в декотрих школах дуже, звичайно-ж достачно. О гімнастику мало

де дбають, тай нема приборів. Шехові ручні роботи задоволяють майже всюди, також успіхи науки зручности для хлопців (слейду) хороші. Про науку господарску (городництво і садівництво) дбає мало шкіл. Поведенє учительства було з малими винятками бездоганне. О поступ у власнім образованю дбає велике число учителів. Десять повітових учительских бібліотек має 8.423 діл, з котрих вижичувано 2000 діл.

Повторительної науки було 274 курси а то: 104 волоскі, 103 рускі, 29 німецких, 4 мадярскі, 2 польскі а 33 з кількома викладовими мовами. До них вчащало 6564 дітий а кошта виносили 12.495 зр. 13 кр.

На Буковині були 4 фреблївскі огородці для дітий а 5 промислових курсів для ремісничих хлопців.

Видатки бук. краєвого шкільного фонду за рік 1899 виносили 508.330 зр. а пенсиї 17.888 зр. Крім того платило місто Чернівці на свої школи 80 909 зр.

Учительска семинария в Чернівцях числила в р. 1898/9 в 4 мужеских роках 195, а в приготовляючих кляса х 88 питомців, в женьских двох роках 220 а в курсї для ручних робіт 36 питомців. З них було після народности 133 волоских, 101 руских, 77 німецких, 52 польских а 2 иньших питомців, а після віри 213 правосл., 87 рим. к., 20 гр. к., 4 вірм. к., 11 еван. а 30 жидівских.

Іспит зрілости обстало з німецкою викладовою мовою 14, з рускою 2, з нім. і рускою 13, з вол. 13, з нім. і вол. 12 а з нім., руск. і вол. 1.

Іспит кваліф. видержало з нім. викл. мовою 20, з рускою 4, з рускою і нім. 15, з вол. 5 а з вол. і нім. 10.

На остаток вичисляє справозданє важнійші справи, які залагодила краєва шкільна рада в минувшім роцї.

Курс науки для управителів спілок ощадности і позичок.

З бюра патронату для спілок ощадности і позичок при краєвім видїлї у Львові дістали ми такий комунікат:

На підставі уповажненя видїлу краєвого з дня 22. мая 1900 ч. 34.395 уряджує бюро патронату для спілок ощадности і позичок II-гий двонедїльний практичний курс науки для управителїв, касієрів і членів заряду таких спілок. Курс сей відбуде ся в часї між 2-гим а 14-тим липня с. р. у Львові під управою д-ра Стефчика, управителя бюра патронату після поданої понизше загальної проґрами науки. На курс той можуть бути приняті управителї, касієри зглядно рахмайстри і члени завідуючих орґанів сих спілок, що вже одержали запевненє принятя до патронату або і тих, що до завязаня готові і зголосили ся до бюра патронату. Заряд або основательский комітет кождої такої спілки може подати по 2-х кандидатів, від котрих вимагає ся доброго знаня писаня і елементарних рахунків.

З уваги, що скількість участників курсу обмежена до цифри 20, на випадок численнїйших зголошень застерігає собі бюро патронату вибір лиш одного з посеред поданих кандидатів, а заряд, зглядно основальский комітет спілки повинен у своїм поданю зазначити, котрому поданих кандидатів належало би ся дати першеньство. Не приняті на перший курс кандидати можуть бути взяті під розвагу при урядженю дальших курсів науки.

Кандидати, що не були би в силї покрити коштів подорожі і удержати ся в часї курсу з власних фондів, можуть одержати запомоги в грошах по 50 корон. Зголошена з докладним поданем назвиска, званя, віку і кваліфікаций, а з долученем проби звичайного письма кождого кандидата, належить вносити до бюра патронату для спілок ощадности і позичок при видїлї краєвім у Львові найпізнїйше до дня 15. червня с. р. Скоро кандидат старає ся о запомогу на покрите коштів подорожи і удержаня в часї курсу, треба просьбу о признане запомоги висказати в поданю.

Приняті кандидати одержать з відомостию про приняте докладну інструкцию що-до свого зголошеня у властивім речинци до управи курсу у Львові.

В дни 14. липня в суботу відбуде ся испит, що разом з послїдним днем науки становити-ме повторене і зібране в цїлість поданої на курсї науки. Отже в тих днях можуть за відомостию управителя курсів бути присутними при науцї і іспитї яко надзвичайні участники инші члени завідуючих орґанів тих спілок ощадности і позичок, з котрих або для котрих принято на курс участників.

I. Науку про орґанїзацию спілки, виложену на основі взірцевого статута; щоденно в першім тижни по 1 годинї денно, — разом 6 годин.

II. Виклад і поясненє адмінїстрацийної інструкциї для спілок разом з вправами у виповнюваню подань, декляраций, скриптів, упімнень, списуваня протоколів і т. п.; щоденно в першім тижни і в 4 днях другого тижня по 1 годинї, — разом 10 годин.

III. Науку про податки і скарбові належитости в 4 перших днях другого тижня по 1 год. денно, — разом 4 години.

IV. Науку про рахунковість спілок, а іменно: науку про веденє книжок і рахункових виказів і про зіставлюванє річного замкненя і білянсу, щоденно в першім тижни і в 4 днях другого тижня по 4 години денно, — разом 40 годин.

V. Повторенє цїлої науки після задаваних питань в передпослїднім дни науки, — разом 6 год.; за весь час курсу всего загалом 66 годин.

— Наш женьский інститут не має власної хати але винаймає. Позаяк тепер є найлїпший час до зміни мешканя а Видїл хотїв би знайти як найвідповіднїйше поміщене по змозї з городом; тому зволять ласкаво П. Т. Родичі і опікуни, що задумують свої дїти помістити в слїдуючім роцї шкільнім в згаданім інститутї, повідомити о тім карткою кореспонд. заряд інститут. при ул. Курковій ч. 10, або Гол. Видїл (Народ. дім) до 25 н. ст. червня. Відповідно до числа зголошень, буде Видїл шукати мешканя. Услівя відомі: цїле удержанє 20 зр. а наука музики 5 зр. місячно.

— Маємо честь запросити П. Т. Відпоручників народно-рус. Тов. і Родимцїв на закінченє р. шкільн. в рус. женьскій школї видїл. ім. Шевченка, Вірменьска ч. 2, котре відбуде ся в пятницю 29. н. ст. червня о 10 год. рано.

— До участи в курсї осїннім для шкіл видїлових можна ще додатково зголошуватись до кінця червня с. р.

Виданя руского Товариства педаґоґічного.

Образкові виданя.

Зьвіринець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерия	10 „
Робінзон Чайченка	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Ґете-Франко: Лис Микита (друге цілком змінене виданє)	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге виданє)	40 „
Наші зьвірята	40 „
Діточі вигадки ч. I.	30 кр.
„ „ ч. II.	30 „
Забавки для дітий	40 „
Мала менажерия	35 „
Велика менажерия	40 „
Нашим дітям ч. I.	40 „
„ „ ч. II.	40 „
Казки Андерсена Ч. 1, 2. 3, 4, 5 по	25 „
Казки народні Ч. 1 і 2 по	25 „
Байки Бриничанінова	25 „
Байки братів Ґрімів	25 „

Виданя без образків.

Читанка ч. II., III., IV. оправні по 20., без оправи по	10 кр.
Китиця желань 2. розширене виданє	20 „
Ів. Франко: Абу Касемові Капці	20 „
„ „ Коли ще зьвірі говорили, казка для дітий	40 „
Учитель на р. 1890—1900 по	2 зр.
Дзвінок з р. 1892—1900 по	3 „
Ів. Левицкий: Попались, Різдвяні сцени	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря	20 „
„ „ Від Беснида до Андів	10 „
В. Чайченко: Олеся; Байки; Комар; Два оповіданя по	5 „
„ „ Дума про книгиню Кобзаря	5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосьпів з фортепяном	10 „
Леоніда Хлібова: Байки	5 „
Дніпрової Чайки: Казка про сонце та єго сина; Писанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосьпів з фортепяном	10 „
„ „ Коза дереза	60 „
Мапа етноґрафічна Руси-України	60 „
Гордієнко: Картагинці і Римляни	20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землї	20 „
Барановский. Приписи до іспитів	20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і по	20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педаґоґії	60 „
Василь. В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів	25 „
„ Подорож до краю ліліпутів	25 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-україн. письменства	15 „
Мальота. Без родини	40 „
Віра Лебедів. Прогулька	5 кр.
„ „ Гостинець дітям	25 „
„ „ Малі герої	25 „
Др. Мандибур. Олімпія	35 „
Сальо. Непос, учебник для III. кляси ґімназ.	65 „
А. К. Робінзон неілюстрований	10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	50 „
Др. Мих. Пачовский. Замітки до науки руської мови	30 „
„ „ „ Билини і думи	10 „
Тарас Шевченко. Кобзар	1·20 „
„ „ Кобзар для дітей	20 „
Ів. Спілка. На чужині	20 „
А. Глодзіньский. Огород шкільний	60 „
Мих. Коцюбинский Оповіданя	20 „
Олекса Катренко. Оповіданя	20 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий	20 „
Оповіданя для дітий	20 „
Картки з історії України-Руси	20 „
А. Кримский. Переклади	20 „

Дістати можна в маґазині Товариства у Львові ул. вірменьска ч. 2, в канцелярні Товариства наукового ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26, і в книгарни Ставропигийскій ул. Руска.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 13. Львів 5. липня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного.

По зборах Товариства педаґоґічного.

Загальні збори Тов. педаґоґічного уряджені від осми лїт перший раз не у Львові а на провінциї випали сьвітло. — Була то неначе проба сили товариства, і признати треба, що вдала ся знаменито, наколи увзглядним число участників, та пригадаєм пр. збори, що відбулись у Львові 1898 р., де явилось ледви двайцять кілька осіб. — А тут 3. червня с. р. являєсь в Станиславові і бере участь в нарадах понад 60 осіб. Від 17 лїт т. є. як довго Тов. педаґ. істнує, не було ще на Загальних зборах тілько осіб. Станїславів зробив добрий початок.

Замітним було се, що крім двох прочі філїї не вислали делеґатів, а делеґатів, а вжеж з Самбора, Калуша, Коломиї не так дуже далеко, тим способом удержують філїї звязь з Центр. Видїлом, на зборах пізнає і заінтересує ся делеґат не тілько справами свого кутка але і загальнїйшими, а на подорож не вимагає ся від нїкого жертв, бо філїя кошта, що виносять 5—8 корон, охотно покриє.

Але число участників то справа внїшна, — важнїйша річ: предмет і хід нарад. — Давнїйшими часами попри конечні справи, як справозданя і вибір видїлу, була на порядку дневнім відчити, та від 1897 р. ту практику залишено. Чому? — Вправдї зробив се Видїл, і єго річ оправдувати своє поведенє, а хотяй він сего не зробив, то догадатись нетрудно яка сему причина.

На Загальні збори визначуєсь точно день і годину, однак своєвільна руска натура такого примусу не любить і манїфестує свою самостійність тим, що о назначеній порі єсть на сали 4—5 осіб, прочі стягають ся поволи, так що щасливий предсїдатель коли в годину опісля дочислить ся потрібного комплету і може збори отворити. Тож не дивниця, що збори протягають ся поза означений час і замітку: „по причинї спізненої пори реферат п. Ікс мусїв відпасти“ вичитуєсь в кождім справозданю, де лиш радили Русини. Иньших точок

товариство педаґоґічне не може опустити, тому жертвою спізнюваня паде відчит.

Але сю практику спричинили ще й другі досить важні обставини. В таких відчитах обгорювалось справи обходячі виключно народних учителїв, а що тих бувало на зборах трета часть, а в найлїпшім разї половина, що лучались відчити приготовані недбало, що з ними нїхто не зголошував ся: то Видїл усунув їх з порядку дневного і за ними нїхто не упімнув ся, видко, що були злишні. — Сего року Станїславівска філя хотїла на порядок дневний взяти відчит, однак Центр. Видїл з тим не згодив ся і може добре зробив, бо збори забирають 3 години, відчит з дискусиєю нехай годину, а що збори назначено на 12 в полудне, то они закінчили би ся о год. 4, отже дух був би занадто змучений а тїло голодне.

Щоб на порядку дневнім мож поставити відчит і з него був для участників хосен, мусїли б Загальні збори складати ся з двох засїдань, на першім, раннім чи пополудневім, був би відчит і дискусия над ним, на другім полагоджено би справозданя, доконано вибору і ставлено внесеня. В нинїшних часах інтелїґенция наша якось нерадо слухає відчитів, якби на перекір словам старого Рея: „lepse żywe słowo niźli zdechła skóra, co ją na pergamin wyprawują — признає слушнїйшою раду Ґетового Мефіста, що каже:

. . . was du schwarz auf weiss besizst,
das kannst getrost nach Hause tragen.

Своїми замітками я не намагаюсь привернути відчитів на порядок дневний Загальних зборів Тов. педаґоґічного, бо они може з більшим пожитком можуть бути друковані в „Учителю", — відчити мають велику вагу на зборах кружків, тут згадав я про відчити тілько мимоходом, та вертаюсь до властивого предмету.

Точцї внесень членів і дискусиї над ними можна задля їх довільности противитись, або тїшитись з такої практики, можна виказувати їх хиби і добрі сторони, але признати треба, що при так сухім порядку дневнім, який практикуєсь на Загальних зборах, при них виявляєсь ще найбільше заінтересованя, тогди наради бувають найбільше оживлені. Якже повелось на зборах в Станїславові?

Дискусия над справозданєм Видїлу ограничилась до мінїмум, бо й справдї що тут говорити, коли Видїл розщибає ся за придбанєм членів веде дві бурси, школу для дївчат, видає дві часописи і книжочки для молодїжи, а суспільність жертвує єму титулом вкладок 303 зр. Кожда з вичислених аґенд приносить рік річно недобір і товариство істнує тілько завдяки субвенциям Сойму, та жертвам К. Паньківского, який одного року дав товариству суму 1099 зр. с. в. тілько як принесли членьскі вкладки за 6 лїт, і друкарнї тов. ім. Шевченка, яка „відписує" з довгу поважнїйші квоти. За те вельми інтересні були наради при точцї послїдній с. в. коли наступили внесеня членів, тут забирало голос много учителїв, наводили пригоди зі своєї практики, питали о раду і висказували свої бажаня.

Перейдїм їх по черзї.

Перший товчок до з'електризованя присутних дала промова о. Глодзїньского. Оповів як власти викручують ся всякими способами аби тілько не видати руского сьвідоцтва школярам, а доброю ілюстрациєю шовінїзму був руский бляикет виповнений по польски, який присутні мали нагоду огля-

дати. Теж дивним а майже неімовірним видалось поведенє поважного знатока галицких обставин, що станув в обороні тих беззаконій, закинув Русинам, що они самі винні, бо не дбають за свої права. — Але-ж нарід не все піде на шаблї і баґнети; то суть хвилї виняткові, що лучають ся раз протягом століть, впрочім видячи безвихідність свого положеня він тратить до всїх довірє, попадає в апатию, або еміґрує.

Піднесено також гадку, щоб в нас, в тім клясичнім краю анальфабетів, заводити курси для старих неграмотних людий, но з присутних учителїв якось нїхто не похвалив ся, що веде такий курс або починив такі а такі досьвіди. Учителї в плянах анї реґуляміні не вичитали такого припису, тож і в тім напрямі нїчого не роблять, $^{9}/_{10}$ частям з них навіть не снить ся, що в прочій Европі суть не то курси для анальфабетів, а навіть людові унїверситети. О скілько знаю завели Русини перед кількома роками курс для анальфабетів в Дрогобичи і Терпилівцї, перший вели професори ґімназияльні, другий тамошний парох о. В. Герасимович, який за зиму вивчив 80 селян читати і підписати ся. — Русинови до всего треба принуки, а тут справа аж просить ся, щоб за ню взятись, зимові вечери довгі, охочих знайдесь подостатком, коби лиш не чекати аж у Львові справу обміркують, пришлють інструкцию та підручники, бо се справи не посуне анї на цаль наперед, для учителя чи хотьби сьвященника інструкция та підручники до того цїлком злишні. Тут реальних дїл а не хороших слів треба.

Якийсь непосвідючий дух поставив на Зборах чемне питанє: чи не можна би в руских школах вести урядованя по руски. Гадка подобалась, але не всїм. — Декому було те питанє о стілько не всмак, що для привернення рівноваги треба було аж таке обіцяти: Видїл застановить ся на тим і вислїд оголосить друком, — а був навіть і голос, що остерігав перед так безбожними гадками мовлячи: „. . . . впрочім се потягнуло би значні кошта для учителїв, бо треба би справляти рускі катальоґи. . .“

Та послїдна точка була так маловажною, що про ню не згадано в жаднїй часописи.

Від трох лїт відбувають ся учительскі конференциї окружні не з цїлого повіта разом, а окремо повітами судовими. З того виходять менші кошта на подорожне і диєти, але учителї осьвідчили ся на Заг. зборах в Станїславові против тої практики, хотяй ріжні ріжне наводили і було-б добре, щоби свої мотиви подавали в часописях до прилюдної відомости, бож годї знати ситому голодного, а що відносини не всюди однакові, то незвістні менї причини, задля яких се здїлано. Но мабуть скорше бузьок викреше огню дзюбом, заким хто збере ся про ту справу написати.

Ще одна замітка. — Я не був на зборах, але — як кождий чоловік — на одну справу був цїкавий. Ото одна з філїй тов. педаґ. донесла Центр. Видїлови при кінци минувшого року, що статистика Ради краєвої часами невірна, бо в многих школах перемінено руску мову викладову на польску, але в виказах статистичних ті школи фіґурують яко рускі, отже нам дїєсь подвійна кривда; оголошують, що руских шкіл є 1888, а на дїлї їх о много менше, а - де ся тілько вдасть — заводить ся польску мову яко викладову. Центр. Видїл поручив одному з своїх членів зібрати в тім напрямі точні дати, сей віднїс ся до всяких людий і дістав звістки з 17 повітів всхід. Галичини, але дивним дивом не предложив їх Видїлови, тілько редакциї „Дѣло“, тота послови Окуневскому, а нїхто їх до тепер не оголосив, хотяй дати ті

зібрано перед 4 місяцями, отже перед соймовою сесиєю, на якій була бесїда і про шкільництво. — Знаю також, що саме перед зборами запитувано референта сеї справи, де тодї дати застрягли, тож обовязком єго було перед зборами оправдатись длячого нїчого не зробив, щоби усунути ту проказу з нашого шкільництва. Можеби бодай тепер пояснено ту справу!

Про фізичне виховане

після Анджелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

ГЛАВА VII.

Ґімнастика атлєтична.

I.

Старинні Римляни не любували ся в атлєтечній ґімнастицї. У них атлєтами були переважно чужинцї. Атлєтів нагороджували они щедро, подивляли їх, оплескували в цирках та теренах, однак не мали для них нїякого поважаня. Маємо в Римі памятники з'обржаючі вірно типових атлєтів. Статуа з бронзу в „Muscodelle Terme" представляє характеристичну стать атлєти. Ідіотична, звіряча твар борця, руки спочиваючі на стегнах, грудь легко нахилена, лице з одної сторони набреніле, уха поранені, волосє наліплене кровю, котрої слїди видні майже на цїлім тїлї. Се має бути одна з найкрасших робіт в тім родї.

З поміж ріжнородних памятників старої Роми кидає найяркійше сьвітло на атлєтичну ґімнастику мозаїка в горішній сали лярентаньского музея. Анатомічне викінчене мясиїв єсть майже без закиду. На перший погляд роблять они вражінє постатий созотичних. Вигляд звірячий. Мясиї на потилици та плечах розвинені надмірно. Руки і ноги легко подають ся.
Цїла тота збірка представляє школу атлєтичну. Тут бачимо головусих молодцїв, що готовлять ся до бігу; другі з дискосом в руцї, многі з диким поглядом ожидають борби, декотрі з піднесеною долонию на знак візваня. Кругом еблєма атлєтичних шкіл: вінцї, ляври, пальми.

II.

Вправи скріпляють силу мясиїв. Необзнакомлені з фізиольоґією думають, що з приростом мясиїв слїдує розвій других орґанів. Для доказу блудного погляду наведемо досьвіди д-ра Манка.

Др. Манк взяв два тягарки по 5 клґ. ваги. Ставав перед годинником, що вибивав хвилї та секунди і підносив тягарки в гору. В слїдуючій секундї спускав руки до первісного положеня, при третій секундї підносив в гору і так дальше, аж до утоми. Помічник записував скількість піднесень перед утомою. Ті вправи виконував він раз на день. Позаяк вправлявсь заєдно і цїлими місяцями, тож і приріст сили був незвичайний. Дві причини зложились на се. Перша постепенне навикненє мяснїв до інтензивної працї, друга, зміна форми мяснїв через зріст обєму.

Подібні дослїди робив також туриньский професор Адукко. Він змірив обєм рамен та грудий учеників. Потім поручив кількамісячні вправи на трапезї та дручках. Уже в першім тижни оказало ся наглядне побільшенє мяснїв на плечах, грудях та раменах.

Розвязка досить скомплїкована. Ґімнастика побільшає силу, раз длятого, що мяснї привикають часом до наслїдків утоми, по друге мяснї подратовані вправами розширюють ся та побільшають обєм.

III.

Професор Бірш Гіршфельд звертає увагу на се, що надмірна перевага устрою мясневого у атлєтів удержує в напруженю майже цїлий орґанїзм, котрий приневолений відживляти мяснї, заосмотрювати їх в силу моторичну, через се сам скоро нидїє, та стає ся чутливий на впливи хоробливі.

Пригляньмо ся близше тій проблємі. Єсть доведене, що скорий розвій мяснїв при помочи ґімнастики атлєтичної не єсть єще головним условєм сили орґанїзму. Належить тут розріжнити здібність максимального напруженя, та здібність довгого ряду нормальних корчень при розмірно малій утомі.

Ґімнастика нїмецка зовсїм не приготовляє мяснїв до довго тревалої працї. Она старає ся головно о добуток великого напруженя, оминаючи тим самим здібність витрівалости.

Позаяк приріст обєму мяснїв через вправи ґімнастичні єсть надто наглядний, тож лїкарі та учителї ґімнастики були сьвято переконані о користи ґімнастики проти ослабленя орґанїзму. Що мяснї середного обєму можуть також виконувати велику працю, бачимо се на ногах Абісинцїв.

Всї офіцири англїйскі признають Абісинцям велику скорість і витревалість не тілько в походах, а також рідку легкість при спинаню ся на гори. Якаж тому причина? Тонкість ніг. Многі удержували, що иньші раси длятого лучше машерують від Европейцїв, позаяк мають довгу кість пяти. Тота кість мала би дуже помагати тим мясням, що підносять тїло. На підставі дослїдів предпринятих на переїзджаючій через Турин делеґациї, приходить др. Патріц до зовсїм противного вислїду. Виключно тонкість, а тим самим гнучкість мяснїв сприяє витрівалости та скорости.

Утома мяснїв, а їх фізиольоґічна праця, суть собі зовсїм противні. Відносно до сили корченя ся мяснїв підлягає тота праця ріжним правам. Надмірне напруженє побуджує сильнїйший процес відживлюваня мяснїв, ніж се буває при нормальній праци. Надмірне напруженє єсть обявом ультрафізиольоґічним, оно подратовує мяснї, через що ті бренїють. Найлучше показуєсь тото на відтисках рук та ніг. Безпосередний натиск на скіру викликує твердненє скіри. Устає натиск, никнуть єго слїди. Залишити вправи, а мяснї стають тонші.

Приріст мясніїв не зміняє условій здоровля. Уже тото саме, що мясні будьто зменшають ся, будь побільшають, відповідно до того чи вправи відбувають ся або ні, доказує на обяв льокальний, не маючий принціпального значіня в житю.

Маємо примір на серцю. Тут фізиольоґічне корчене мясніїв не має великого впливу на їх відживлюване та розвій. Серце перше починає рушатись наколи ми єще в станї завязковім, оно послїдне перестає бити в послїдній годинї. Наколи-б обєм мясніїв ширшав стало, серце не могло би сповняти свого дїланя.

Маємо єще оден доказ, що зріст мясніїв не єсть добутком фізиольоґічного корченя, тілько надмірним напруженєм. В часї недуги отвори в серцевих болонах стїсняють ся, кров я їдок того кров не кружить ритмічно. Се викликує побільшенє серця, слабість звану в медицинї „corbovinum“.

Як довго корченє мясніїв єсть чисто фізиольоґічне, так довго не бачимо приросту мясніїв. Доказом того суть мясні віддиху, дуже тонкі, хотяй корчать ся цїле житє. З того слїдує, що приріст мясніїв не єсть наслїдком фізиольоґічним, тілько надмірного подратованя. Розвій мясніїв при помочи ґімнастики атлєтичної можна назвати сьміло обявом майже патальоґічним. З наведеного виходила би певна пересада, однак розходить ся о виказанє, що грубість не єсть єще мірою довгої та великої суми працї механїчної.

IV.

Аналїзуючи ґімнастичний рух належить звернути увагу:

1. На мозок, з відки порушенє нервів викликує корченє мясніїв.

2. На мясні, що переміняють енерґію хемічну на працю механїчну.

2. На з'ужитє певної части укладу нервів в наслїдок працї механїчної.

Загартованє опирає ся на тім, що корченє мясніїв в наслїдок вправ стає ся спосібним до більшої працї, а уклад нервовий менше чутливий на утому. Другим важним условєм єсть обєм мясніїв.

Залишім вправи, а мясні одержуть свій первісний обєм, устане також здібність витревалости. Котрий з наведених дослїдів єсть тревалий: більша витревалість проти утоми, чи обєм мясніїв?

На се дає нам відповідь професор Адукко в своїх дослїдах над фізиольоґією ґімнастики.

Він уставив в своїй робітни кілька приборів ґімнастичних. Уявши дручок трапезу виконував він вправу згинаня рук, та підношеня тягару тїла так, щоби борода була на рівній високости з дручком. Підношенє тревало пять хвиль. Дальше обнижав він тїло до цїлковитого випростованя рук. Безпосередно по тім підносив ся на ново. В початках при 11—12 піднесенях не чув утоми. Постепенно довів до 22 піднесень. В тім часї слїдує сталий розвій раменевих мясніїв. По цїлорічній перерві повернули мясні до первістного обєму. Предпринявши нову серию вправ був він в станї піднестись 14 разів. З того виходить, що вплив вправ на устрій нервовий тревав довше від наслїдків мясневих.

Ґімнастика повинна уникати надмірности, котра єсть подратованєм чисто хоробливим, а старатись виробити в мясних витрівалість при розмірно найменьшім зуживаню енерґії. Ґімнастицї поступовій опертій на правилах фізиольоґії не може схлїбляти розвій мясніїв.

V.

Побільшене обєму клїтки грудної єсть одним з найважнїйших наслїдків ґімнастики. Abel Chasagne, Dally, Marey, Hillairet, Demeny і много иньших доводять, що на 100 людий уживаючих ґімнастики через пять місяцїв, 76 дістають побільшене клїтки 16 зменшене а решта позістає незмінна. Числа ті доказують дуже сумнївну вартість дручків, трапезів, тягарків і т. п.

Побільшене обєму грудної клїтки не причиняє ся само собою до получшеня загальних условій орґанїзму. Крім острих та хронїчних запалень легких вїякий лїкар не винайшов слабости, котра брала би свій початок в недостачі вдиханого воздуха. Орґани подвійні як: легкі, крижі, півкулї мозґові заступають ся взаїмно, а навіть оден з них удержує житє. А Моссо виказує, що вдихаємо більше воздуха, чим в дїйсности потребуємо. Той надмір назвав „злишним“[1]) (respirazione di lusso).

Єслиб принято, що розширене грудної клїтки єсть фізиольоґічним условєм ґімнастики, то і реформа її доконечна.

Ґімнастика шведска дає о много користнїйші здобутки від сучасної ґімнастики шкільної.

Наведемо погляд Деменого в тій справі: „Рухи шведскі мають завсїгди слїдуючу користь. Прикорочують мушкули плечей, а продовжують ті, що стїсняють грудь. З нашими прирядами поступають зовсїм противно. Тут маємо перевагу надмірного напруженя рамен, мяснї передні, грудні скорчують ся, а хребетні продовжують ся. Відси і ріжниця постави у нашої молодежи а шведскої“.[2])

VI.

Ритм при серцевих ударах єсть неправильний в наслїдок надмірної працї мяснїв при вправах на трапезї та дручках.

Довге напружене мяснїв викликує неправильний обіг крови. Сьвідчать о тім набренїлі жили карку, удар крови до твари та синя барва скіри. Причина лежить в тім, що годї сконцентрувати працю нервів в одній части мяснїв, єсли розходить ся о більше напружене. Мяснї тїла, головно мяснї грудні корчать ся майже всї, кров обігає не правильно, відчуваємо утому, тодї ми приневолені перервати вправи, а то радше задля неправильности в обігу крови, чим задля ослабленя сили мяснїв.

Довго треваючі корченя мяснїв на прирядах ґімнастичних мають в фізиольоґії свою особенну назву. Назвім ті корченя напруженєм. При напруженях устає одностайність ритму серця, але тревае єще пару хвиль по скінченій вправі. Наведемо оден примір. Професор Адикко повтаряв рух витяганя та корченя рамен на поручах. По двох хвилях виступали на скірі рамен малі плями голубої барви. Доказ, що круженє крови звільнилось в жилах. Ті плями тревали в перших днях майже по 5 хвиль. Пізнїйше ховали ся они скорше.

Ріжниця в спосібностях ґімнастичних єсть дуже разяча. О тім легко пересьвідчитись в ґімнастичній сали.

---

[1]) A. Mosso. La respirazione periodica et la respirazione di lusso.

[2]) G. Demeny. L' education physique en Su'ede. Paris 1892. Польска перібка Ґавроньскі Варшава 1895.

Одному не справляє піднесенє тягару власного тіла майже нїякої трудности, другий не в силї піднести ся і при великім напруженю.

Ріжницї ті суть чисто індівідуальні. Они не залежать від условин суспільного житя. Такі самі прикмети бачимо також у звірят. Müllendorf зауважав значні ріжницї у птиць одної родини в силї мяснїв грудних. Птиця домашна мало лїтає, тому і мяснї грудні у неї мало розвинені. Зовсїм противно дїє ся з птицею дикою тої самої родини.

Уже Сократ сказав про ґімнастику: „Уживаючи руху маю на цїли поправу мого здоровля та получшеня сну. Вам дивно, що я не уживаю руху, якого наслїдком є грубість ніг. Я се оставляю заводовим бігунам. Моєю засадою є заняти цїле тїло, та розвивати гармонїйно мої сили“.

(Дальше буде.)

Одна з тем до педаґоґічних нарад.

Історія вихованя говорить о численних средствах, яких уживали давнїйші педаґоґи майже аж до кінця 18 столїтя, аби заохотити молодїж до пильности в науцї. Они думали, що обовязки, які вкладає школа на ученика, вимагають значного напруженя волї, а молоді уми не можуть достаточно оцїнити користий, які вихованє в своїх наслїдках в будуччинї принесе, отже ті педаґоґи уважали відповідним підпирати ту волю і то не лише карою, але і нагородою. Ті, що визначали ся пильностию виступали в нагороду за се на публичних пописах і торжествах з промовами і декламациями; їх письменні прозові і поетичні працї оголошувано деколи друком. Навіть ученики середних шкіл провадили публичні диспути на ріжні теми; найбільше краснорічиві виступали в театральних представленях, на які запрошувано також і публику. Найпильнїйші і начемнїйші засїдали яко судиї в шкільних справах, а найвизначнїйший носив титул князя молодїжи. В деяких були і такі відзначеня, як кокарди, нашивки і т. д.

Новійша педаґоґія знесла ті всї средства заохотити, бо доказала, що хоч они побуджують пильність, то прецїнь суть причиною зависти і обнижають повагу науки. Зносячи ті средства, зрозуміли педаґоґи, що випадає поставити щось на їх місце. І дїйстно поставили властивші средства, бо приносячі лиш користи, а не наражуючі на жадну небезпеку. Реформатори поставили правило так провадити молодїж, аби она учила ся задля пошанованя і замилуваня до науки. А понеже не хто будь з'уміє так молодїж провадити, отже обдумали і подали відповідні до того средства: передовсїм припоручали они, аби тому взнеслому, дїйстно сьвященничому станови, яким є учительский стан, посьвячували ся лише люди з глубоким почутєм своєї поважної задачі; аби віддавали ся свому заводови цїлою душею, аби безустанно образували ся в методах ученя і виховуваня молодїжи; аби лише ті ставали учителями, котрі любять молодїж і науку і з'уміють з'єднати собі і науцї любов у молодїжи; в конець аби такі були учителями, котрим і природа не пожалувала

ріжних прикмет, як: ясного ума, краснорічивости, здоровля і такого обходженя, котре з'єднувало би їм дїтий. Одним словом, особа учителя і усовершені методи ученя і вихованя мали заступити всї штучні средства заохоти до науки.

Єсли взглядом педаґоґів ставлено такі вимоги, то накликувано і суспільність, аби уміла відповідно оцїнити і нагородити людий, що займають так важні становища. Отже мали на них спадати відкази, а добробит мав улегчувати їм працю.

Хиба нїхто не заперечить, що ті ідеали реформаторів суть дуже гарні. Але се видає ся дивним, що могли дурити ся припущенєм, що они не лишуть ся pia desideria, що не лише загал, але і більшість учителїв схоче вносити ся до тих ідеалів, що суспільність окружить їх особлившою печаливостию. Бо деж бачимо здїйстненє тих ідеалів?

Вправдї суть щасливі краї пр. Нїмеччина, де богато обдумує ся і пише ся в педаґоґічних квестиях; вправдї нинї, єсли хто хоче теоретично образувати ся в педаґоґії, знайде богато знаменитих творів; але кілько з загалу фахових людий хоче образувати ся? Треба признати, що елементарне ученє в многих місцях без сумнїву піднесло ся, що будь-щобудь деякі засади перейшли до ученя взагалї, як пр. поглядовість, — що уріжнородненє в шкільних предметах є більше, що без сумнїву упрнятнює працю молодїжи; але як же ще далеко до того, о чім мріли реформатори! Від многих лїт пише ся пр. в заграничній пресї, а від кількох лїт і у нас, о тім, що учителї в середних школах не суть приготовані до повненя своїх обовязків, що треба щось обдумати, аби їх приготовити; але до тепер не обдумано нич рішучого а учителї суть деколи навіть учені, але не фахово образовані педаґоґи. А прецїнь середна школа витворює інтелїґенцию народу. До того проявило ся богато знеохочуючих причин, спімну ту лише одну, а іменно безнастанне нарікане на школи, на перетяженє в них, на науку непотрібних в житю предметів, о чім нераз не лише приходить ся чути але і читати в письмах. Молодїж знає о тім єсли не з читаня часописий, то з оповіданя в дома.

Так отже для будженя в молодїжи замилуваня до науки зробило ся небогато; надто праця побільшила ся, хоч би в наслїдок впровадженя до школи богато нових предметів; а прецїнь молодїж остала та сама, що і перед сто лїтами: она потребує і нинї заохоти. Але може і нинїшні учителї думають над тим, нараджують ся над способами заохоти молодїжи до науки? Може бути, що суть такі щасливі, що о тім знають. Що до мене, то буваючи від трийцяти лїт на педаґоґічних сесиях, нїколи не стрітивем такої теми; противно, на кождій сесиї чую нарікання, що молодїж не радо учить ся, і домаганя о вимірюванє кар, котрі би єї до науки присилували.

По тім, що було сказано, випадалоби приступити до внесень. Але я повздержую ся від внесень крім того хиба, що зовсїм не заохочую до тих перестарілих средств будженя емуляциї, полишаючи дальші внесеня кождому педаґоґови. Бо і які-ж міг бим поставити? Я міг би лише виповісти собі і моїм товаришам проповідь, що не лише ученики винні єсли їх пильність не є вдоволяюча. А який був би з того результат? Та-ж се знана річ, що ми педаґоґи, визначуємо ся також певностию себе, що нїколи не зможемо приписувати собі вину. Волю отже поперестати на простім представленю справи

і на просьбі, аби на педаґоґічних нарадах роздумувано не лише над тим, як карами приневолювати, але і як до науки заохочувати.

Дещо про сьпів церковний в школах народних.*)

Пише Николай Бендак, учитель в Шиноті.

Нїхто не заперечить того, що наука сьпіву в загалї єсть одним з найважнїйших жерел естетичного образованя молодїжи; длятого й є повинностию кождого учителя, плекати сю галузку науки і в школах народних.

Плеканє сьпіву не лиш важне для поодиноких людий, але також і для культурного житя всего народу; тому й через науку сьпіву школа може мати найбільший і найкориснїйший вплив на образованє народне.

Треба однак з жалем признати, що сьпів у нас дуже занедбаний. Наш селянин сьпіває лиш тодї, коли напилий, бо в тверезім станї соромить ся сьпівати. Причиною того є се, що дїти не призвичаєні до сьпіву з малу, то длятого й пізнїйше не мають до того жадного замилованя. Ми, Русини, маємо красні піснї і то не мало їх; але що з того! Як деколи прийдесь почути сьпіву селян то направду затикай уха й втїкай як від злого духа. Правда, що сьпів в школах тепер стоїть на висшім степени, як перед кількома лїтами, бо кождий учитель завдає собі чимало труду, а нагорода за єго труд, то немилі слова від невдячного народу. Наш нарід по більшій части ще й нинї великий ворог школи; тож може не одному з чесних товаришів лучило ся вже так як менї почути отсї немилі слова: „Та на що буду посилати дитину до школи, аби вчила ся сьпівати! Та я не ходив до школи, але як випю дві, три, то засьпіваю, що всї сьвяті збіжуть ся!“

Таким несподїванкам можна запобігчи. Церковний сьпів єсть одно знамените средство, котрим може собі учитель любов і довірє сїльского народу позискати а через то молодїж до правильного учащаня до школи спонукати. Кождий учитель старав би ся по можности і найсовістнїйше сю галузь науки плекати як-би де-які перепони не спиняли розвою сего сьпіву. Щоби на сїм поли науки осягнути успіх, не повинен учитель щадити часу і працї. Відки-ж взяти часу? При таких обставинах, які маєм нинї, що в народних школах приписано лиш дві годинї тижнево для науки сьпіву, не можна осягнути доброго успіху помимо найбільшої старанности і працї. Не один завдає собі много працї і старає ся відповісти своїй тяжкій задачі, но нагорода за єго труд то хиба власне вдоволенє. Щоби в протягу часу можна дійти до лїпших успіхів на сїм поли науки, треба-б усунути висше згадані перепони; томуто й позволяю собі поставити слїдуючі внесеня:

1. Треба вислати просьбу до висших властий, аби для сьпіву церковного уміщено що найменьше одну годину тижнево.

---

*) Buk. päd. Blätter, Ч. 3. 1900.

2. Удати ся до висших властий з просьбою, щоби ті учителї, котрі уділяють науку сьпіву церковного, отримували за то відповідні запомоги.

Володимир Бонифатєвич Антонович.

Сими днями минуло 30 лїт, як В. Б. Антонович став професором, а 40 лїт, як почав свою науково лїтературну дїяльність. Він родив ся 1830 р., учив ся в одескій ґімназиї і київскім університетї, думав спершу бути лїкарем, але потім перейшов на виділ історично фільозофічний, котрий скінчив 1860 р. З того часу і почала ся єго наукова і педаґоґічна дїяльність. Три роки учив у київскій першій ґімназиї і в кадетскім корпусї, а потім вступив у комісию для розбору старих актів і був до 1880 р. редактором видаваних комісиєю документів. В р. 1870, зложивши маґістерский іспит і оборонивши свою працю: „Остатні часи козацтва по правім березї Днїпра", В. Антонович дістав степень маґістра і почав читати лекциї в київскім університетї. Року 1878 зістав доктором російскої історії за працю: „Очерк історії великого князївства Литовского". Дальші працї Антоновича відносили ся передовсїм до історії України і зложили ся на том „Моноґрафій", що вийшли 1885 р. В р. 1881 вибрали єго головою історичного товариства Нестора-лїтописця і з того часу був він головою сего товариства богато лїт. Не меньше, як історією, займав ся Антонович археольоґію і вже 1874 був вибраний секретарем третього археольоґічного з'їзду в Київі. Потім брав участь у всїх таких з'їздах і здобув собі імя найбільшого знавця української старовини. Він зібрав і упорядкував богато материялів з камінного віку і бронзового, з могил, городищ і печер, розкопував богато могил над Днїпром, на Волинї, на Кавказї і деінде. Він розслїдив і описав найстарші слїди чоловіка в передпотопних верствах Київа. Українська археольоґія завдячує Антоновичеви свій розвій. Як знавець української старовини, історії і житя укр. народу, Антонович тїшить ся великою повагою у всїх Українцїв-Русинів. Він чоловік дуже скромний, цїле житє провів на роботї дома і архівах, а лїтом на наукових прогульках і розкопах на Українї. Ся єго скромність і тепер показала ся. Ювилей працї такого заслуженого Українця минув тихо; з австрийских Русинів мало хто про се і знав. Зовсїм недавно була друкована у руских часописях в перекладї з „Київскої Старини" прекрасна статя В. Б. Антоновича, якою він відповів Флориньскому на єго напасти на українську мову. Се була, так сказати-б, часописна статя, приступна для всїх; але єго наукова дїяльність мало кому ще на жаль відома. Ми ще не дозріли до того, щоб займати ся наукою. Та проте і Буковиньскі Русини (маємо на думцї загал) чули хоч з наслуху імя Володимира Антоновича; а молодше поколїнє, що вчить ся в середних школах, зацїкавлене вже історією народу, пізнає з часом і працї Антоновича докладно.

Відозва в справі запису дітий до руских шкіл у Львові.

Родимці!

В днях 29, 30 і 31. серпня почнуть ся записи до шкіл народних львівских.

Є се справа не лиш для Львова, але і для всего краю незвичайно важна і вагу сю повинні всї львівскі Русини добре порозуміти і сповнити совістно свій обовязок. Мало маємо шкіл руских, тож користаймо, як слїд, хоч з тих, які маємо чотири рускі школи народні: дві мужескі і дві женьскі.

Одна мужеска школа чотиро-клясова: руска школа вправ, уміщена в „Народнім Домі"; друга школа чотиро-клясова: міска імени Маркияна Шашкевича при улици Скарбківскій ч. 26. Они — знані вже П. Т. Родимцям — розвивають ся дуже успішно і вдоволяють найбільшим вимогам П. Т. Родичів.

Для дївчат маємо чотиро клясову женьску руску школу вправ при улици Сакраменток, а записи до неї відбувають ся в учительскій семинариї женьскій при улици Сакраменток. — Школа ся також вже звістна загалови рускої П. Т. Публики, розвиває ся надзвичайно хорошо. Родичі, що посилали свої дївчата до неї, не мають слів похвали і для науки і для веденя дївчат та для щирих відносин між учительками та дїтьми. Руске Товариство педаґоґічне отворило з днем 1. вересня 1898 клясу I. (V) рускої дївочої школи видїлової. В сїм роцї шкільнім будуть вже отвовені три кляси то є кляси I, II. і III. (V, VI. і VII). Школу ту госпітував інспектор краєвий і на тій підставі одержала она субвенцию від Високого Сойму. То є найлїпшим сьвідоцтвом, що школа та розвиваєсь правильно. Так отже рускі дївчата будуть могли кінчити в своїй питомій школї всї кляси школи видїлової і з них без перепон переходити просто до семинариї учительскої.

Всї сї школи рускі ведуть ся к повному вдоволеню всїх П. Т. Родимців. Не надто велике число дїтий дає можність тим лучше вести в них науку; брак жидівскої дїтвори має за собою також деякі користи, а в кінци товариство „Шкільна поміч" запомагає біднїйших дїтий сих шкіл як найщедрійше.

Відзиваємось отже до Всїх П. Т. Родимцїв так місцевих як і замісцевих і припоручаємо горячо Всїм, щоб не тілько самі записували свої дїти до руских шкіл, але і других до сего заохочували. Нехай нїхто не здержує ся тим, що єго дитина не володїє добре руским язиком; рускі школи приготовані на се і ведуть науку від початку так, що дїти в короткім часї набувають достаточного знаня руского язика.

Тож записуйте П. Т. Родимцї свої дїти лише до сих чотирох руских шкіл, де учителї і учительки займають ся щиро нашою молодїжию, наука веде ся взірцево, а дїти виховують ся на будучих сьвідомих своєї національности горожан краю і держави.

З видїлу Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Пописи в інституті і школї руского Товариства педаґоґічного.

В Інституті жіночім товариства педаґоґічного відбув ся дня 28. червня с. р. попис з слїдуючою проґрамою: 1) Матюк „До весни“ — хор. 2) Streabbog „Le Départ“ форт. на 6 рук, відограли пп. З. Краснопера, І. Еліясевичівна, Д. Танчаковска. 3) В. Самійленко „Орел“, віддеклямувала п-а О. Форисівна. 4) „О ночи“, дует, відспівали пп. Т. Лаврівска і З. Ляховичівна. 5) Petrow „Fantasies“ форт. відограла п. Л. Склепковичівна. 6) Kobelt „Дві пісни“ на дві цитри. відограли пп. М. Єднака і Е. Морозівна. 7) Lichner „Erstes Grün“ форт., відограла п-а О. Форисівна. 8) „Стоїть гора“ хор. 9) К. Устіянович „Під нинїшну хвилю“, віддеклямувала п. Е. Морозівна. 10) Сїчиньский „Сагайдачний“, марш, відоґрали пп. І. Яросевичівна і Т. Лаврівска. — Тую богату проґраму виконали учениці дуже удачно завдяки старанній працї п. Д. Шухевичівної, учительки музики, як і Вп. П-ї Білецкої, котра цїлий свій вільний час жертвувала з правдивим посьвяченем в хосен інститута. Вкінци годить ся зазначити, що учениці зазнавали правдиво родинної опіки і догляду зі сторони своєї настоятельки п-ї Танчаковскої, як се щиро заявила одна з учениць у своїй пращальній промові. Попис закінчив ся промовою Впр. о. совітника Е. Гузара, в котрій бесїдник в заступстві голови товариства Вп. п. Харкевича, висказав Хв. зарядови інститута щиру подяку за совістне і старанне веденє, як також заявив повну надію, що під так зрілим зарядом розвій сего інститута запевнений. Відзиваємося тому до Вп. Родимців з тим горячим зазивом: Вписуйте з повним довірєм свої дїти до згаданого інститута. З уваги, що дотеперішне поміщенє інститута було лиш часове і троха невигідне та що заряд має замір винаняти відповідний льокаль, єсть се конечностию, щоби зголошеня о принятє на слїдучий рік шкільний вплинули до головного виділу товариства педаґоґічного не лиш як найскорше але і найчисленнїйше.

— В рускій школї виділовій, удержуваній коштом і заходом руского тов. педаґоґічного, відбув ся дня 30. червня публичний попис учениць тої школи. О год. 9-ій зібралось значне число родичів, що вихованє дїтий своїх повірили рускому тов. пед., надто прибули численно і запрошені гості; перед розпочатєм попису мали зібрані нагоду подивляти роботи ручні і письменні вправи учениць виставлені в осібній комнатї.

Попис розпочав ся відсьпіванєм „Царю небесний“, почім слїдували деклямациї в рускій, нїмецкій і польскій мові, переплїтані хоральними сьпівами.

З відчитаної клясифікациї дізнались ми, що в клясї І-ій виділовій отримало на 28 учениць дуже добрий поступ 8, добрий 4, достаточний 5, недостаточний 7, а поправку з одного предмету 3, а неклясифіковано 1.

В П-гій кл. виділовій отримало на 33 учениць дуже добрий поступ 7, добрий 14. достаточний 5, недостаточний 6, а поправку 1.

В склад збору учительского входили учительки п-ї: Арданівна, Барвіньска, Білецка, Кулачковска, Паньківска, Прокешівна, Огоновска, катихит о. Лежогубский і проф. Роздольский.

По відчитаню клясифікациї промовив до присутних голова товариства педаґ. директор рускої ґімназиї п. Ед. Харкевич, а вказуючи на результат клясифікаций візвав учениць до витрівалїщої працї, так, як тілько усильною працею запевнити собі можна красшу долю, подякував зборови учительскому за єго невтомиму працю над розвоєм школи, бо тільки завдяки добрій воли збору учительского школа істнує і розвиває, заповів отворенє III-ої кляси з початком слїдуючого року, надто вказав, що є повна надія, що школа тота з отримає слїдуючим роком право публичне, заповів замір руского тов. педаґ. завести курси практичних відомостий про кухарство, книговодство, робітню уборів жіночих і т. п. а подякувавши присутним за їх численну участь пожелав усїм веселих вакаций.

Відсьпіванем народного імна „Ще не вмерла Україна“ закінчилось торжество шкільне.

Маємо надію, що родичі рускі оцінюючи з одного боку невтомимі заходи так руского товариства педаґ. як і працю збору учительского, а бачучи з другого боку під яким проводом позістають рускі діти, покинуть чужі школи а впишуть з слідуючим роком своїх дітий тільки до руских шкіл. А вже-ж прецінь може час.

Новинки.

— Літературно Науковий Вістник, річник III., том X. за червень 1900 р. — Зміст: „Наш альбом“: Із поезий Г. Комарівни Із поезий Одарки Романової. Із поезий Тарана. Із поезий Богдана Лепкого. — „Палій“ оповідане Стефаника. — Тихі драми“. Студиї Марти: I. Лист. II. На порозі. — „Перехресні стежки“ повість Івана Франка (далї). — „Ескізи і малюнки“: V. Сїльский верховод, В. Доманицкого. VI. Пташенята, М. Дерлиці. — „Пересьпіви з Г. Гайне“. — Із оповідань Мариї Янїчик“: I. Подорож на Гарц. II. Хлопский син. — „Із оповідань Анатоля Франса“: I. Оловяний салдат. — Із Дантового „Пекла“: I. Вхід до пекла і пробуток байдужних. II. Франческа з Рімінї. — „З російскої України“ Spectator-а. — „Панько Олелькович Кулїш“ огляд його діяльности, написав Осип Маковей (далї). — „Данте Алїґієрі“ студия Альфреда Жаруа. — — „Улиця шевченка у Львові“ М. Грушевского. — Хроніка і бібліоґрафія.

— Средство на зріст дітий. Віденьский Extrablatt доносить з Парижа, що шеф тамошної лябораториї медичної, Шпрінґер, мав винайти средство, щоби діти скорше росли. Іменно діти мають пити розчин, який одержує ся з трох лїтрів води, до котрої додає ся по три лижки пшениці, вівса і ячменю (!!).

Оповіщене.

— Жіноча спілка промислова „Труд“, товариство зареєстроване з обмеженою порукою у Львові, зістало рішенем ц. к. суду краєвого яко торговельного у Львові, з 12. мая 1900 до ч. ф. 612 вписане в реєстр торговельний для товариств заробкових і господарских. — З огляду на се просить ся Вп. Патріоток і Патріотів, щоби чим скорше вписували ся в члени сего товариства, аби оно могло ще сего року увійти в житє. Один удїл виносить 20 кор., вписове 2 кор.; кождий член може мати більше удїлів. Гроші на удїли належить присилати поки-що на адресу: „Краєвий Союз кредитовий“., стоваришене зареєстроване з обмеженою порукою у Львові (ринок 10) або на адресу предсїдательки товариства „Клюб Русинок“ п. Герміни Шухевичевої у Львові ул. Собіщина.

Виданя руского Товариства педаґоґічного.

Образкові виданя.

Зьвіринець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерия	10 „
Робінзон Чайченка	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Іете-Франко: Лис Микита (друге цілком змінене видане)	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге видане)	40 „
Наші зьвірята	40 „
Діточі вигадки ч. I.	30 кр.
„ „ ч. II.	30 „
Забавки для дітий	40 „
Мала менажерия	35 „
Велика менажерия	40 „
Нашим дітям ч. I.	40 „
„ „ ч. II.	40 „
Казки Андерсена Ч. 1, 2. 3, 4, 5 по	25 „
Казки народні Ч. 1 і 2 по	25 „
Байки Брянчанінова	25 „
Байки братів Ґрімів	25 „

Виданя без образків.

Читанка ч. II., III., IV. оправні по 20., без оправи по	10 кр.
Китиця желань 2. розширене видане	20 „
Ів. Франко: Абу Каземові Капцї	20 „
„ „ Коли ще зьвірі говорили, казка для дітий	40 „
Учитель на р. 1890—1900 по	2 зр.
Дзвінок з р. 1892—1900 по	3 „
Ів. Левицкий: Попались. Різдвині сцени	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря	20 „
„ „ Від Бескида до Андів	10 „
В. Чайченко: Олеся; Байки; Комар; Два оповіданя по	5 „
„ „ Дума про княгиню Кобзаря	5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосьпів з фортепяном	10 „
Леонїда Глїбова: Байки	5 „
Днїпрової Чайки: Казка про сонце та єго сина; Писанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосьпів з фортепяном	10 „
„ „ Коза дереза	60 „
Мапа етнографічна Руси-України	60 „
Гордїєнко: Картагинцї і Римляни	20 „
Юлїй Верне Подорож довкола землї	20 „
Барановский. Приписи до іспитів	20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і по	20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педаґоґії	60 „
Василь. В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів	25 „
„ Подорож до краю Лїлїпутів	25 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-україн. письменства	15 „
Мальота Без родини	40 „
Віра Лебедова Прогулька	5 кр.
„ „ Гостинець дітям	25 „
„ „ Малі герої	25 „
Др. Мандибур. Олїмпія	35 „
Сальо. Непос. учебник для III. кляси ґімназ.	65 „
А К. Робінзон неілюстрований	10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	50 „
Др. Мих. Пачовский. Замітки до науки рускої мови	30 „
„ „ „ Билини і думи	10 „
Тарас Шевченко. Кобзар	1·20 „
„ „ Кобзар для дітей	20 „
Ів. Спілка На чужинї	20 „
А. Глодзїньский. Огород шкільний	60 „
Мих. Коцюбинский Оповіданя	20 „
Олекса Катренко Оповіданя	20 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий	20 „
Оповіданя для дітий	20 „
Картки з історії України-Руси	20 „
А. Кримский. Переклади	20 „

Дістати можна в маґазинї Товариства у Львові ул. вірменьска ч. 2, в канцеляриї Товариства наукового ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26, і в книгарни Ставропигийскій ул. Руска.

ТОВАРИСТВО „ПРОСЬВІТА“

при зближаючих ся іспитах в школах народних подає до відомости Сьвітлих Рад шкільних, Впов. сьвященників, катихитів, учителів і родичів, що книжки накладу товариства, приволені краєвою Радою шкільною на премії для учеників, красно оправлені, можна купити

в канцеляриї товариства Ринок ч. 10,

по слідуючій ціні:

Розкази про сили природи	40 сот.
Оповіданє о житю св. Бориса і Глїба	40 „
Повістки для дітий	54 „
Сестра	30 „
Байки	44 „
Історня Руси ч. I.	50 „
Історня Руси ч. II.	46 „
Лен і коноплї	48 „
Про живоплоти і лїси	40 „
Вен'ямин Франклїн	32 „
На досьвітках	44 „
Серед ледового моря	50 „
Житє сьв. великомученика і лїкаря Панталеймона	40 „
Дрібна птиця ґосподарска а великі гроші	40 „
Відкритє Америки	44 „
Звірята шкідні і пожиточні	84 „
Кирил і Методий	44 „

Молитвеник народний (великий) по ціні 1 к. 80 сот., 2 к. 40 сот. 3 кор. 20 сот., 3 кор. 60 сот.

Шкільною правописию:

Фінляндия і Сахара	44 „
Повістки (Тїточка Ганна і два старцї богомольцї)	36 „
Житє сьв. Отця Николая	40 „
Пасїка	70 „
Молитвеник народний (звичайна оправа)	60 „
Молитвеник народний (лучша оправа)	80 „

Хвалите Господа з Небес (великий молитвеник по ціні 1 к. 80 сот., 2 кор. 40 сот., 3 кор. 20 сот., і 3 кор. 60 сот.

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 14. Львів 20. липня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

В справі заложеня руского музея шкільного.

Не даром дають люди нашому столітю крім других і назву: „століте збирачів". Й справді, чого в сїм віцї не збирано й доси не збирають? Одним словом всьо, що тільки з місця дало ся рушити, а до чого привязувано вагу будьто з огляду на дослїди наукові, будьто для плеканя штуки. Повстали тим робом і єще й доси повстають публичні або приватні музеї; а що ті научні інституциї підпомогли культурному розвиткови людскости, се річ загально звісна. Майже кожда галузь людської працї може у висше культурно стоячих народів: Нїмцїв, Анґлїйцїв і Французів повеличатись своїми музеями, де зберегають ся всякі забутки відносячі ся до єї розвитку від часів найдавнїйших аж по нинїшні. Крім иньших стрічаємо в них і музеї шкільні, звичайно яко осібні відділи якогось визначнїйшого музея. Легко поняти, яку прислугу віддають музеї шкільні при дослїдах над історнею розвитку шкільництва у тих народів.

Правда, не ма що казати, істнують і у нас вже від кількадесяти лїт музеї, що могуть повеличатись і дуже цїнними памятниками нашої бувальщини: маємо музей в Народнім Домі, Ставропиґійский, Просьвіти, всї з осїдком у Львові, а не давно завзивав Ординарят Станиславівский духовенство до заложеня епархіяльного музея, деби мали поміщуватись памятники рускої штуки малярскої і різьбарскої церковної і всякі старинні книги церковні. Але щож, на жаль доси по правдї у нас замало звертано уваги на предмети з обсягу руского шкільництва: на букварі, граматики, катихизми, сьпіванники, всякі нотні картки, записки учителя, зошити або й такі картки записані дїтворою шкільною, образи і образки шкільні, мапи, прибори шкільні до писаня і читаня (пера, каламарі, показчик) взагалї всякі старинні підручники і прибори шкільні. Як мале, приміром майже зникаюче число букварів старих руских по наших музеях! Не дасть ся вправдї заперечити, що взагалї прибори шкільні підлягали так, як тепер єще підлягають, досить сильному нищеню

через дітвору і прото з тої вже причини мало річий шкільних могло вдержати ся до наших часів, то все таки, якби зібрано те, що полишило ся, вельми велику користь малаб з того історіографія руского шкільництва. По друге не один збирач старинних річий переважно, пошукуючи за ними, маловажним оком глядить на помарані й здорово звичайно подерті картки старих букварів і так само глядить і на иньші річи шкільні. Очевидно тратить на тім богато наукова праця над поглубленєм і ясним з'ображенєм історії розвитку шкільництва на Руси. Отже в інтересї науки і в інтересї рускої школи, повинниcьмо вишукувати і зберегати всякі старинні памятники нашого шкільництва. Не один може запитає, де треба за тими річами шукати, де криють ся они перед оком людским? На се відповісти не тяжко. Богато не раз дуже цінних забутків нашого шкільництва лежить порохами вкрите в архівах і бібльотеках епархіяльних та монастирских, по церковних захристиях і подах, по бібльотеках і подах приходских та шкільних, або таки подибують ся і в руках селян, котрі нераз старанно зберігають всякі старі книжки. А кілько тих памятників особливо по селах нищить ся з кождим роком і пропадає безслїдно для науки?

Нераз лучаєсь, що паламар підвиває сьвічку в церкві „от якимось папірем, що сї валєє по кутах в коморі (захристиї) або й на поду", або приміром по наших сельских школах не рідко бідака учитель добре намозолить ся в зимі, цїлу гору паперів спалить, заким розпалить так названими „сухими" дровами шкільними. Тодї не один „шпарґал" або й картки якого старого букваря спалахкотять ярким полумям під „сухими" дровами. А кілько марнує ся їх з всяких иньших причин, от хотьби мишам на снїданя. Щоби отже, яко мога, зберегчи памятники нашого шкільництва, які лише відшукують ся, треба заложити шкільний музей. Правда, педаґоґічне Товариство має досить дїла з цїлою копою своїх справ, але правдоподібно не завдалоб то єму великоло труду, наколиб утворило у себе такий музей. Тодї булоби обовязком кождого щирого Русина, а передовсїм учителя Русина, всякі старинні предмети дотичачі рускої школи на річ того музея висилати. Початок, як звичайно у нас, представлятись буде в не дуже рожевих красках, але чейже мало по мало все щось призбираєсь і не одну користь віднесе з того наука. Не одні засиїчені, порохами вкриті, та хиба мишами досїль рухані відшукані старинні памятники причинять ся може до ширшого пізнаня і зглубленя історії розвитку руского шкільництва і наглядно вкажуть шляхи, котрими оно ступало, дадуть лїпшу спроможність пізнати глибше причини чи то зросту чи упадку нашого шкільництва й тим то подадуть може нераз цїнні вказівки й для нинїшної школи. Много квестий з обсягу нашого шкільництва дотепер не порішених; можеб удало ся тим робом висьвітити, прояснити й можеб дало ся через зібранє жерел почин до інтензивнїйшої працї наукової в тім напрямі. Бо справдї глубших, виключно о тій галузи історії рускої культури трактуючих дослїдів наукових у нас дотепер так як би й не було. І не дивниця тому; трудно приходило відважитись вступити на той непродоптаний шлях, де треба було самому вперед збережені по музеях памятники вишукувати, впорядкувати і так в майже сирім материялї вислїдити й ясно з'образити провідну стежину, котрою ступало те шкільництво в нашій незавидній минувшинї. На щастє вже зроблено в нас в тім напрямі початок і положено тривкі підвалини, на котрих чейже по лїтах стане величавий будинок і ми зрівнаємось під тим взглядом і з иньшими народами,

котрі нас випередили. Але треба до того, вертаю до потреби заложеня шкільного музея, підготовити материял, вишукати жерела, збирати памятники нашого шкільництва і висилати їх на річ музея шкільного Товариства педаґоґічного, наколи Товариство отворить сю вельми потрібну научну інституцию. Передовсїм члени Товариства булиб в такім разї морально з'обовязані радо спішити Товариству з помочию в тім дїлї. Наколиб але жадною мірою проєкт такого музея шкільного в педаґоґічнім Товаристві не міг би зреалїзоватись, не від річ, думаю, булоб, слиб Товариство в своїм орґанї „Учитель" в відозвах заохочувало своїх членів і взагалї руску інтелїґенцию до збираня всяких старих памятників руского шкільництва і пересиланя їх на річ одного з руских музеїв. Тих кілька гадок охотно віддано під оцїнку Св. Видїлу Товариства педаґоґічного, чи, і о скілько буде можна їх зреалїзовати.

Богородчани д. $^{12}/_{6}$, 1900 р. *П. Л. . . . . с.*
учитель

Про фізичне виховане

після Анджелього Моссого.

написав

Василь Ратальский.

[Дальше.]

ГЛАВА VIII.

Виховане військове та шкільні баталїони.

I.

Конечність реформи вихованя фізичного узнана остаточно загаль. Дві школи суперничать між собою про вибір методи.

Маємо два табори у Франциї і Італїї. Перші пропаґують завзято характер військовий в вихованю фізичнім. Після сего мусїлаби молодїж уже в чотирнацятім роцї робити оружем. Другі старають ся надати вихованю характер цивільний. І погляди військових суть подїлені.

Цїсарі Вільгельм I. та Фридрих III. були рішучо противні муштрі військовій перед покликанем до війска. Мальтке також був противний такому: „Soldatenspiel".

Розберім тоту квестию із становиска фізиольоґічного. Які условини конечні для жовнїра, та які труди буде він мав до побореня?

II.

У Франциї введено вже в р. 1791 першу уставу о вихованю військовім молодежи. Народний збір оголосив право: „уповажняє ся до орґанізованя в кождім окрузї віддїлів з молодців понизше лїт вісїмнайцяти. Кождим віддїлом управляють офіцири з поміж молодїжи, під доглядом трох ветеранів". Одинайцяти лїтних хлопців назначувано до тих віддїлів.

В р. 1805 введено виховане військове і сотворено так звані баталїони будучности (battailons de l' espérance). Ті віддїли пописували ся при всяких торжествах. Ясноголубі жупаники та білі штани становили „умундуроване". І Італїя мала в р. 1848 свої „баталїони будучности". На поли Марса вязали ся хлопячі оклики з хором зрілих мущин, присягаючи покласти житє за републику.

По ударах, в р. 1870 велїло правительство французке завести обовязкові муштри в школах. Право з 28. марта 1882 завело баталїони шкільні. Мінїстер війни приняв модель малого карабина для учеників, а декрет з дня 6. липня 1882 оголошує стрілецкий реґулямін для молодїжи.

Наслїдком того шкільні стрільницї, видають підручник муштри для інструкторів та підручник до науки стріляня.

Громада міста Барша сама мундурує убогих учеників. Заводять кадри офіцирів і інструкторів. Введенє в житє тої устави потягає за собою великі видатки. Начальникам баталїонів платять по 1000 франків річно, капітанам 600. Була се широка орґанізация, немов би розходило ся о найважнїйшу інституцию державну. Тепер цїла будова спочиває в звалинах. Баталїони шкільні упокоїли ся, тож можемо зовсїм свобідно заключити з того науку для себе.

Властива причина смерти баталїонів шкільних, се тайна серця. Тота тайна єсть в станї перемінити загорілого революционера в скрайного консерватиста, єсли розходить ся о вихованє єго дїтий. Приглянмо ся буденним проєктам. Атеісти, социялїсти і т. и. шлють свою дїтвору дуже часто до духовних заведень виховуючих. Годї витолковати тоту суперечність, яка заходить поміж житєм публичним, а приватним, поміж холодним розумованєм, а ніжним чувством.

Се певне, що найскрайнїйший лїберал, найбільше розумуючий чоловік, не повірить своєї дитини капралеви, щоби той виховував єму вояка. Серця матерні передчувають касарняний вплив на вихованє їх дїтий. Се суть причини чисто психічні, які причинились головно до упадку шкільних баталїонів.

Будьмо проте супокійні. Єсли вихованє військове не приняло ся в народї такім яким єсть французкий, тож не вкоренить ся і в нїкотрім другім краю Европи.

При оцїненю якоїсь інституциї годї опирати ся на прасї. У Франциї, в часї ентузиязму для баталїонів значна часть праси писала: „La marche des petits soldats parisiens a conquis les plus hostiles" (марш малих вояків париских, побідив найбільших противників). В дїйсности було зовсїм противно: „Andaran combaltendo ed cran morti! (ішли в бій, а були мертві! Аріосто).

III.

В р. 1889 вела ся в італїйскім парляментї горяча дискусия над правом загального обовязку науки стріляня. Є се східне з правом о шкільних баталїонах. Ухвалено: „наука стріляня підлягає мінїстерству війни, справ внутрішних та просьвіти. Вводить ся примус. А. §. 9 устави звучав: „Ученики державних шкіл не сьміють по укінченю 14. року житя вписувати ся на курси, єсли не викажуть ся, що суть членами товариства стрілецкого. Ученики, що не викажуть ся при кінци року хорошим успіхом з стріляня не будуть могли піддаватись іспитови зрілости.“

Артикул I. устави:

„Стрільцї народні мають на цїли вправляти молодїж до військової служби, а для вислужених вояків мають вони послужити до захованя вправи в орудуваню оружием“. Се зовсїм оправдане, що мінїстер війни старає ся, щоби вислужені вояки не забували вправ військових. Але як витолковати собі поручене мінїстрови війни, щоби чотирнайцять лїтних хлопцїв приневолював до сего?!

Предвчасне уживане оружя через молодїж противить ся природнїй методї вихованя. Даймо дїтям воздух, сонце, свободу! Пождїм! Доростуть, будуть мали час на карабін. Лишім пікловане про будущі поколїня иньшим, військовість нехай останесь при своїм.

Цїлию вихованя фізичного в цивільнім значіню повинно бути: рівновага поміж працею умисловою, а мясневою, тож вистарчать для молодїжи. Ґімнастика природна, забави спортові, біганя марші, та все иньше, що дає силу, зручність і витревалість.

Герберт Спенцер говорить: „Головне услівє поводженя на тім світї: статись хоробрим звірятем, а першим услівєм істнованя народу, щоби нарід складав ся з хоробрих зьвірят. Се дїйсна підстава вихованя фізичного. Мінїстер війни має найменьше условин кермовати вихованєм чоловіка, о скілько він єсть звірятем.

Єсли увзгляднюємо реформу вихованя фізичного належить полишити військових. Таж ті з самої природи свого званя мусять бути консерватистами. В цїлій Европі суть мінїстерства війни найменьше скорі до змін та реформи. Позаяк муштра військова томить, не повинна она находити місця в вихованю. Всякі рухи ґімнастично-військові, при котрих правильність та непорушність грають найбільше визначну ролю, не видержать критики в ґімнастицї зреформованій.

Пригляньмо ся вправам рекрутів.

Половини часу уживає ся на пояснене. Жовнїр стоїть випрямований, немов проковтнув патик. Рухи сухі, уривані, противні природї чоловіка, сїпають членами без найменьшої користи для здоровля. Військова муштра се побіда, та совершенність неруханя. Численні факти найлучше характеризують спосіб вишколюваня вояків. Один зі знаменитих ґенералів італїйских оповідає: Інструктор хвалився перед офіцером, що єго вояки в часї муштри суть зовсїм непорушимі. Офіцер не міг повірити. В часї, коли вояки стояли з оружем непорушимо, офіцир звернув увагу, що кінцї цївок від оружя тремтять. Упокорений інструктор закликав: „таж се наслїдком віддиху, від котрого не можуть відвикнути“.

Гадка примусового введеня науки стріляня, стала ся хибною, хотяйби з огляду на ґімнастику. Артикул 14. проєкту італійского позваляє предвидіти будучність науки стріляня.

„При вправах ґімнастично-військових уживаєсь за учителїв вислужених підофіцирів, головно таких, що покінчили школу ґімнастики".

Таким дїлом фізичне вихованє молодїжи в Італії має статись монополем ексвояків.

Управитель одного лїцея заказує своїм ученикам часто ґімнастикуватись. При тій науцї молодїж виломлюєсь з карности — говорить він — учитель ґімнастики, не маючий найменьшої поваги, не єсть в силї удержати карности. Суть то люди необразовані, не уміють поправно виражати ся. Ученики строять з ними жарти.

Відокремішненє виховання фізичного від умислового єсть непростимим блудом, а проєктована реформа в напрямі військовім тілько побільшить і так сумні услівя.

Великі недостачі сучасного виховання мають своє жерело також в тім, що надто стісняєть волю вихованця. З винятком одної Анґлії блуд той єсть вспільний майже всїм народам Европи. Виховуєсь під пресиєю, а тим самим затираєсь вроджені прикмети.

Дисципліна військова, вправи оружя суть знаменитим средством против свободи рухів. Она придавляє в молодости свободу, нехтує оригінальність, та творить типи автоматів. Наслїдком подібного виховання суть нездари в житю практичнім, котрі не в силї кермуватись самостійно, а все ждуть приказу та заохоти з вні.

IV.

Офіцир французкий, слухач професора Demen-ого, виразивсь: „Найгірші вояки суть з тих околиць, в яких привили ся товариства виховання військового. Брак карности, незвичайна зарозумілість, се цїхи таких вояків. Нам треба слухняних, а робити оружием самі научимо".

Ґенерал Леґрос, чоловік незвичайно талановитий, знаменитість військова, так говорить про вихованє військове молодїжи:

„Єсть се зовсїм неоправдана претенсия, єсли молодїж малаби розвивати ся та переймати ся духом військовим при помочи вправ вояцких."

Санкциєю військових обовязків: смерть. Цїлию маневрів єсть впоїти в вояка пересьвідченя смерти. Позір подібних вправ, яке має місце в вихованю військовім молодежи, єсть тілько нужденною карикатурою, котру годї понимати серіозно. Всякі наслїдуваня вправ військових, хотяйби відбували ся через цїлий час науки, не зроблять того, що 8 дневі вправи в полку. Вправи шкільні наносять нїчим незаступлену кривду тій торжественній хвили, наколи рекрут стає перед своїм офіцером яко ідеалом Права і Вітчини.

ГЛАВА IX.

Стрілянє до цїли.

I.

Для фізиольоґа єтсь кождий стріл досьвідом бистрости ока і сили рамена. Щоби добре виміряти мусить луч ока перейти через підвисшенє в ложи оружия і через вершок мушки. Стрілець мірить в той спосіб, щоби луч ока, переходячи через обі ті точки дістав ся в місце цїльне. Однак око не в силї бачити трех точок на однїй лїнїї, єсли ті суть надто приближені до зору. Щоби о тім пересьвідчитись, вистарчить випрямувати руки і глядїти на конець пальця. Єсли бачимо палець, не можемо видїти предметів за ним і противно. Льорнети театральні заосмотрені шрубкою, що управильняє положенє сочок. Наше око має урядженє відповідаюче подібній цїли т. зв. акомодацию. Єсли дивимось близь ока, сочка стаєсь більше вогнута, меньше при предметї дальшім.

Мірило карабіна віддаленє меньше більше 40 цм. від ока, мушка 80 цм. від мірила, а предмет, до якого цїлимо, має змінно віддаленє. При мірению мусить змінити ся сочка в внутри ока, щоби бачити докладно вижолобленє мірила. В міру переходу луча зорового через мушку, сочка стає меньше вогнута. Тепер бачимо уже слабше мірило. Переносячи зір на мірило, звужаємо сочку, через що стаєсь вона меньше вогнута, мірила і мушки майже не бачимо. Такою єсть ґімнастика ока при мірению. Зміни ока при таких вправах суть так наглядні, що дають ся розлїдити. Час потрібний на викликанє тих змін єсть досить довгий. Фізиольоґи обчислюють той час на пів секунди. Певність стріляня залежить від скорости рухів очий. До тої ґімнастики очий не конче потрібна стрільба. Суть єще многі иньші забави і приряди, при котрих око учеників привикає ловити тілько два предмети, один близший, другий дальший. Сказано се длятого, що вправи ґімнастичні мають не тілько займатись мясними, але обіймати також змисли.

Число короткозорих більшає. Причиною того сучасні условини житя. Вправи очий в 20 роцї дають меньші користи. Чим скорше пічнуть ся вправи, тим користнїйше. Тому принято в Нїмеччинї стрілянє з лука, в якім вже дїти вправляють ся.

Условя доброго стріляня суть ріжнородні. Они дїлять ся на дві головні ґрупи. Одні характеру нервового, другі мясневого. Оцїненє тої справи з точки фізиольоґічної, завелоби нас за далеко. О скілько люди нервові стріляють лучше від здорових, дає нам відповідь оден полковник італїйский. Казав він стріляти віддїлови вояків, вихованих в містї і такому самому віддїлови селян. Селяне лучше стріляли від міщан. Селянин, проживаючий на вільнім воздусї, має лучший зір, тож стріляє лучше. Житє міське переміняє нас звільна в короткозорих. Крім того нерви селянина суть спокійнїйші, та й рука певнїйша. Булоби дуже користно випроваджувати дїтвору в поле і тут дати її можність оцїнювати віддаленє.

Немислимий добрий стрілець без вродженого таланту. Многі селяни не доторкають стрільби перед війском, а дістають відзнаки добрих стрільців.

Розвязка, як скоро можна вивчити ся стріляня, та які суть індивідуальні ріжниці стрілецкі, булаб дуже важна з огляду фізиольоґічного. На жаль здаєсь не застановлювано ся над тою справою в арміях европейских. Розходило ся о чисельне виказане поступу в стріляню по трилітній вправі. Приклонники обовязкової науки стріляня положилиби внесенем тої квестиї великі заслуги. Єсли приймемо за правду, що при скорій 30 дневій науці жовнїр вобразуєсь, тож інтересне, длячого молодїж малаби учити ся штуки стріляня 6 лїт.

Науку міреня обчисляють на 10 лекций. А скілько часу та труду зійде на обізнане молодїжи з механізмом карабіну. Єсли наука стріляня має трівати 6 лїт, коли викладати квестиї теоретичні невідлучні при стріляню, як пр. вплив тягару на натиск, опір воздуха, перебіг стрілу, правила стріляня на предмети рухомі, наука о набоях, о складниках вибухових і т. и. Вкінци діждались щасливого дня. Вимарш на стрільницю. Возьмім відділ зложений з 30 ученків. На них жде офіцир та вислужений вояк. Учеників наглядає учитель з огляду на небезпечність вправ. В протягу години кождий раз вистрілить.

Майор Cisotti вичислив, що на Італїю випаде 1548 інструкторів, розуміє ся на кошт держави. Єсли вчислимо кошта стрільниць, малий модель карабіну, та цїлий ряд многих непредвижених видатків, будемо мати новий специяльний буджет військовий.

Получені держави північної Америки перші зробили пробу з примусовим стрілянєм. Було се в XVIII. віцї. Waschington оголосив в р. 1790 право, силою котрого уже від 18 року мали хлопцї вправлювати ся в робленю оружием. Кождий, що не міг виказатись курсом військовим немав права виборчого. Однак не трівало се довго. Доперва по війнї сецесийній 1800 відживає хвилево виховане військове. Сучасні відносини суть під тим взглядом в Америцї подібні державам европейским. По приписах ґеоґрафічних має стріляне до цїли велике поважане в Швайцариї. Великі лїси, неприступні гори, дика природа причиняють ся до розповсюдненя ловецкої забави. В вікотрім краю Европи не жиє тілько дикого звіра, що в Швайцариї. Сама присутність медведя промавляє за вправами оружием. Замиловане в оружю єсть характеристичною цїлию Швайцарів. Той стан трівае від віків, єсть вповні природний і єго не викликали штучні примуси. При кождім торжестві відбувають ся стріляня до цїли.

Найбільше торжественні обходи стрілецкі відбувались в XIII ст. головно в Бельґії і Голяндиї. Одні Швайцари заховали дотепер той звичай.

Кожде столїтє має свою відрубну цїху, свої звичаї та обичаї. Ніяке правлїнє не в силї воскресити давних стрілецких товариств, які бачимо на славних малюнках Франца Гальса, та на Рембрандівскій „Нічній сторожі“.

(Конець буде.)

Справоздане женьского інституту Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Інститут остає під управою комітету, вибраного Видїлом Руского Тов. педаґоґічного. До комітету належать: голова дир. Едвард Харкевич, економічна директорка Гер. Шухевичева, наукова директорка Мар. Білецка, о Сов. Евг. Гузар, лїкар Др. Зофія з Окуневских Морачевска, правний дорадник др. Стефан Федак і настоятелька Юл. Танчаковска. Комітет відбував свої засїданя під проводом голови дир. Харкевича. Інститут поміщений при ул. Курковій ч. 10, отворено з початком вересня 1899. Посьвячене льокалю відбуло ся торжественно 13/10 1899. На внутрішне урядженє видано 714 зр. 92 кр. В сім першім роцї уміщених було в інститутї 12 дївчат: 9 доньок сьвященичих, 2 доньки учителїв, а 1 одна донька купця. З них ходило 2 до V (I) кл. рускої женьскої школи видїлової ім. Шевченка, 7 до кл. VI (II) тої школи, одна до VII (III) а одна до VIII (IV) кл. иньшої школи публичної, а одна до учительскої семинариї. В першім півроцї сьвідоцтво дуже доброго поступу дістали 3, першу клясу 9 — в другім півроцї поступ дуже добрий одержала 1, а першу клясу 11. Помочи в науцї удїляли їм настоятелька і одна ученица IV. року учительскої семинариї. В інститутї пробували також часово, на два місяцї, дві доньки сьвящеників, що учили ся кравецтва. Шкільну науку розширювано домовою лектурою з особливою увагою на руску лїтературу під проводом наукової директорки. Інститутки учились крім шкільних наук також сьпіву, гри на фортепяні, на цитрі і танців, а по мисли домашного реґуляміну (ухваленого Видїлом) вправляють ся також в домашнім господарстві жіночім, помагаючи настоятельцї при порядкованю біля, праню, вареню печеню. Є гадка, завести в ,нститутї окремий практичний курс домашного господарства. В грудни минулого року уладили інститутки сьв. Николаївский вечер, опісля музикально-вокальний вечер; від часу до часу уладжували також аматорскі вистави відповідних штук. Дня 28. червня відбув ся річний попис гри на фортепянї і цитрі з сьпівом і деклямациями. Про здоровлє інституток дбала управа інституту, пильнуючи проходів, купелї і — само собою розуміє ся — здорового харчу.

А) ПРИХОДИ:

	зр. кр.
Оплата учениць	2628·35
Зворот за меблї і пранє	77·25
Разом	2705·60

Б) РОЗХОДИ:

Харч	1817·47½
Хата	458·—
Опал і сьвітло	151·49
Персонал	211·54
До урядженя додано з фонду меблевого .	14·92
Иньші видатки	6.—
Разом	2659.42½

Зістає в касї 46·17½ зр.

В) МАЄТОК ІНСТИТУТУ

	зр. кр.
Вартість інвентаря	671·42
Стан фонду резервового	1383·62
Разом	2055·04

Едвард Харкевич, голова. *Юлїя Танчаковска.*

Дванайцяте справоздане

з дїяльности Інституту Руского товариства педаґоґічного під покровом сьв. О. Николая у Львові.

В склад комітету, що з порученя виділу Руского Товариства педаґоґічного управляв Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілия Кокорудз, проф. рускої ґімназиї, о. Д. Дорожиньский, катихит рускої ґімназиї, адвокат др. Ст. Фефак, лїкар др. Антін Хомин, і Кость Паньковский яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інституту.

По-при релїґійно-моральне виховане мав комітет на оцї товариске пожите учеників. Помочию при науцї занимались інструктори поодиноких клас. Се лїпші ученики, котрі в Інститутї остають безплатно. Образоване шкільне розширювано лектурою домовою під надзором настоятеля. В огородї, де в лїтї перебувають ученики в часї свобіднім від науки, суть бари і рек до ґімнастики; майже що недїлї і сьвята відбувано дальші проходи в околицї львівскі. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровіші і в тім взглядї ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям удїляв рад лїкарских. Принятих було з I. кляси ґіми. 3, з II. кляси 8, з III. кляси 6, з IV. кляси 7, з V. кляси 10, з VI кляси 8, з VII кляси 6, з VIII. кляси 3, з народних шкіл 1. З того було сьвященичих дїтий 28, учительских 12, селяньских 4, урядничих 3, а сиріт 5. Результат загальної клясифікациї слїдуючий: клясу з відзначенем дістало 3 учеників, клясу другу 8, поправку 3, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало трех елевів, з чого 2 здало, 1 з відзначенем 1 дістав поправку.

А) ПРИХОДИ:

	зр. кр.
Запомога Високого Сойму за р. 1899 . .	350·00
Оплата учеників	8523·02
Зворот за меблї, пране і вписи . . .	409·00
Проценти і иньші приходи	365·91
На бурсу вплинуло	242·48
Разом	9890·41

Б) РОЗХОДИ:

	зр. кр.
Харч	6939·35
Хата	1080·00
Опал і сьвітло	657·20
Персонал	688·00
Иньші видатки і недобір з поперед . .	474·45
Разом	9839·00

Отже до переносу надвишка 51·41 зр. в. а.

В) МАЄТОК ІНСТИТУТУ:

Вартість інвентаря і біблїотеки . . .	300·00
Стан фонду зелїзного	1300·00
Стан фонду резервового	400·00
Разом	2000·00

У Львові дня 15 н. ст. липня 1900.

Едвард Харкевич, голова. *Кость Паньковский*, член виділу.

Про курс до шкіл виділових.

Руске Товариство педаґоґічне внесло просьбу до Високої ц. к. Ради шкільної краєвої о двомісячну відпустку (на жовтень і падолист 1900 р.) для участників того курсу. Проґраму викладів і спис участників подаємо. Добре булоби, щоб участники курсу підготовлялись дещо наперед на підставі підручників, поданих в інструкциї що до іспитів до шкіл нар. і виділових. Ціна книгарска інструкциї 30 кр.

Програма викладів.

1. Педаґоґіка:

Др. Володимир Коцовский, проф. сем. учит. Огляд найважнїйших питань з педаґоґіки. — 1 год. тижд.

Др. Тадей Мандибур проф. рускої ґімназиї. Короткий перегляд психольоґії і льоґіки. — 1 год. тижд.

2. Руский язик:

а) Др. Алекс. Колесса професор унїверситету. Перегляд найважнїйших прояв з рускої лїтератури. — 1 год. тижд.

б) Др. Володимир Коцовский проф. сем. учит. Перегляд граматики рускої. — 1 год. тижд. Пояснення уступів з рускої літератури в читанках для шкіл виділових. 1 год. тижд.

в) Теофіль Грушкевич проф. нїм. ґімназиї. Систематичний перегляд рускої літератури від часів найдавнїйших до року 1860 (крім Шевченка). — 2 год. тижд.

г) Ілия Кокорудз проф. рускої ґімназиї. Систематичний перегляд рускої літератури від р. 1860 до часів найновійших і Шевченко. — 2 год. тижднево.

3) Польский язик:

Фр. Конарский проф. рускої ґімназиї. Перегляд польскої граматики 1 год. тижд. Перегляд польскої літератури. — 2 год. тижд.

4. Нїмецкий язик:

Андрій Алиськевич проф. ґімназиї у Львові. Перегляд нїм. граматики. — 1 год. тижд. Перегляд нїм літератури — 2 год. тижд.

5. Ґеоґрафія.

Др. Омел. Калитовский проф. рускої ґімн. Перегляд ґеоґрафії Руси 1 год. тижд. Перегляд загальної ґеоґрафії. — 2 год. тижд.

6. Історія:

а) Михайло Грушевский професор університету. Перегляд найважнїйших прояв з рускої історії. — 1 год. тижднево.

б) Стефан Томашівский — історик — Систематичний огляд цїлої рускої історії. — 2 год. тижд.

в) Юліян Левіцкий проф. рускої ґімназиї. Систематичний огляд всемірної історії — 2 год. тижд.

Спис участників курсу.

1. Воробец Михайло в Ланах, 2. Козак Матей в Соколівцї, 3. Андрохович Антонїна в Горохолинї, 4. Соневіцкий Роман в Вістрі, 5. Червіцький Іван в Рожнітові, 6. Трусевич Теодора в Перегіньску, 7. Герасимович Петро в Стоянові, 8. Равлюк Василь в Радехові, 9. Строньский Іван в Збоїсках, 10. Климко Іван в Знесїню, 11. Набак І. в Замарстинові, 12 Яксманїцкий А. в Замарстинові, 13. Зелений Максим в Віслобоках, 14. Прокопович Анна в Солонцї, 15. Квасїньский Володимир, шк. сяв. Мартина у Львові, 16. Савків Іван в Лїску, 17. Витвицкий Василь в Гаврилівцї, 18. Шмериковска Мария в Печеніжині, 19. Балицкий Леопольд в Бурштині, 20. Ромах Никола в Бабухові, 21. Целеньский Филимон в Рімні, 23 Кабаровский Володимир в Горожані вел. 23. Яцик Іван в Хищевичах, 24. Боярский Іван в Пархачи, 25. Богачевский Еміль в Мариямполи, 26. Островский Атаназий в Тисьменици, 27. Шумский Юрий в Коренци, 28. Омельский Іполит в Василеві (Буковина).

Відозва в справі запису дїтий до руских шкіл у Львові.

Родимцї!

В днях 29, 30 і 31. серпня почнуть ся записи до шкіл народних львівских.

Є се справа не лиш для Львова, але і для всего краю незвичайно важна і вагу сю повинні всї львівскі Русини добре порозуміти і спов-

нити совістно свій обовязок. Мало маємо шкіл руских, тож користаймо, як слїд, хоч з тих які маємо чотири рускі школи народні: дві мужескі і дві женьскі.

Одна мужеска школа чотиро-клясова: руска школа вправ, уміщена в „Народнім Домі“; друга школа чотиро-клясова: міска імени Маркияна Шашкевича при улици Скарбківскій ч. 26. Они — знані вже П. Т. Родимцям — розвивають ся дуже успішно і вдоволяють найбільшим вимогам П. Т. Родичів.

Для дївчат маємо чотиро клясову женьску руску школу вправ при улици Сакраменток, а записи до неї відбувають ся в учительскій семинариї женьскій при улици Сакраменток. — Школа ся також вже звістна загалови рускої П. Т. Публики, розвиває ся надзвичайно хорошо. Родичі, що посилали свої дївчата до неї, не мають слів похвали і для науки і для веденя дївчат та для щирих відносин між учительками та дїтьми. Руске Товариство педаґоґічне отворило з днем 1. вересня 1898 клясу I. (V) рускої дївочої школи виділової. В сім роцї шкільнім будуть вже отворені три кляси то є кляси I, II. і III. (V, VI. і VII). Школу ту госпітував інспектор краєвий і на тій підставі одержала она субвенцию від Високого Сойму. То є найлїпшим сьвідоцтвом, що школа та розвиваєсь правильно. Так отже рускі дївчата будуть могли кінчити в своїй питомій школї всї кляси школи виділової і з них без перепон переходити просто до семинариї учительскої.

Всї сї школи рускі ведуть ся к повному вдоволеню всїх П. Т. Родимців. Не надто велике число дїтий дає можність тим лучше вести в них науку; брак жидівскої дїтвори має за собою також деякі користи, а в кінци товариство „Шкільна поміч“ запомагає біднїйших дїтий сих шкіл як найщедрійше.

Відзиваємось отже до Всїх П. Т. Родимцїв так місцевих як і замісцевих і припоручаємо горячо Всїм, щоб не тілько самі записували свої дїти до руских шкіл, але і других до сего заохочували. Нехай вїхто не здержує ся тим, що єго дитина не володїє добре руским язиком; рускі школи приготовані на се і ведуть науку від початку так, що дїти в короткім часї набувають достаточного знаня руского язика.

Тож записуйте П. Т. Родимцї свої дїти лише до сих чотирох руских шкіл, де учителї і учительки займають ся щиро нашою молодїжию, наука веде ся взірцево, а дїти виховують ся на будучих сьвідомих своєї национальности горожан краю і держави.

З Видїлу руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Від посла Ол. Барвіньского отримуємо слїдуюче письмо:

Хвальна Редакциє!

В ч. 13. „Учителя“ з 5. липня с. р. в статї „По зборах Товариства педаґоґічного“ недіменний автор відносить до мене, обговорюючи справу видаваня руских сьвідоцтв в народних школах, слїдуючу замітку: „Тож дивним а майже неімовірним видалось поведенє поважного знатока галицких обста-

вин, що станув в обороні тих беззаконій, закинув Русинам, що они самі винні, бо не дбають за свої права.

Я промавляв о тім, що Русини в значній части не користують ся належними і признаними їм правами і длятого у великій части винні самі тому, що їх права нехтують. Позаяк нїхто більше на зборах в Станиславові справи не підносив, длятого річ ясна, що против моєї особи вимірений закид, начеб то я „станув в обороні тих беззаконій“ (що в многих школах не видають руских сьвідоцтв і т. д.). Супротив того заявляю рішучо, що сей закид не згідний з правдою, бо я нїкого анї нїчо не брав в оборону, а в дискусиї подав лише замітку, що Русини самі багато тому винні, бо не домагають ся виконаня своїх прав, не посилають дуже часто дїтий своїх до руских шкіл і т. д. і при тім обстаю тà міг би я і поіменно назвати многі приклади.

Упрашаючи о поміщене сего спростованя в „Учителю“ в найблизшім числї, остаю з поважанем.

Олександер Гарасимский.

При тій нагоді додаємо на жадане автора, що пропущено в ч. 13 під розвідкою „По зборах тов. педаґоґічного“ дату: В Якимові 20/6 1900.

Посмертна оповістка.

О. Ізидор Єзерский, ц. к. професор релїґії при ґімназиї в Золочеві упокоїв ся після довгої грудної недуги в недїлю дня 24. с. м. в 53 роцї житя, а в 29. роцї сьвященьства. Покійник служив від 27 лїт катехитом при ґімназиї в Золочеві і викохав численні ряди патріотичної, рускої молодїжи. Крім релїґії подавав покійний науку руского язика у висших клясах і в сім напрямі прислужив ся немало для защіпленя в молодих поколїнях любови до своєї мови і лїтератури, любови опертої на основнім знаню своєї словесности. Крім сего покійник брав живу участь в публичнім житю і був довголїтним головою золочівскої філїї „Просьвіти“. Зможений недугою і родинними нещастями в послїдних часах відтягнув ся був у домашню затиш, однак не перестав трудити ся до послїдної хвилини житя, переводячи гарною мовою твори з нїмецкої та польскої лїтератури. Сї переводи друкували ся в Бібліотецї „Дѣла“ та в фейлетонах „Руслана“. Не можна поминути і сего, що крім такої працї і слабого здоровля, покійний трудив ся ще щиро при золочівскій парохії як невтомимий сповідник і визначний провідник. Золочів поніс велику страту, чого доказом став величавий похорон, який відбув ся ві второк с. т. Звиш 20 кондеканальних сьвященників стануло до асисти, а вся золочівска інтелїґенция, урядники, учительске тїло, ученики цїлої ґімназиї і товпи народа провадили домовину на місце супочинку. В церкві промовив о. Дудикевич, а над гробом виголосив трогаючу річ о. пос. Танячкевич. Покійний осиротив жену і троє незабезпечених дїтий. Земля єму пером і вічна єму память!

КОНКУРС.

Виділ Руского товариства педаґоґічного у Львові, розписує сим конкурс на приняте учеників до „Інститута під покровом сьв. о. Николая“ на рік шкільний 1900/01.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского товариства педаґоґічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика: 2) сьвідоцтво шкільне з послїдних двох курсів; 3) декларацию що до місячної заплати, котра виносить 20 зр.; 4) 1 зр. на видатки кореспонденцийні; 5) хто не єсть членом Руского товариства педаґоґічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до Виділу Руского товариства педаґоґічного у Львові ул. Театиньска ч. 19, на руки члена виділу Костя Паньковского.

В склад комітету, занимаючого ся веденем діл Інститута входять: дир. Евард Харкевич яко голова, проф. Ілия Кокорудз, д-р Антін Хомин, д-р Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, сьвітло, послугу, пранє за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведенє; г) улегшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о приняте визначує ся до дня 10. н. ст. серпня 1900.

КОНКУРС

що до приниманя учениць до женьского інституту Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

До інституту приймати ся будуть дїти членів Руского Товариства педаґоґічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня; 2) сьвідоцтво шкільне з послїдного курсу; 3) декларацию що до місячної оплати, котра виносить 40 кор. 4) 2 корони на видатки коресподенцийні; 5) хто не є членом тов. — 2 кор. на вписове і вкладку; 6) 6 корон річно за зужите меблїв.

Інститут посилає дївчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, сьвітло, послугу і праве за місячною доплатою 1 кор.; 2) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашнє і товариске веденє; 4) улегшує науку шкільну і наглядає єї під опікою домашних учительок; 5) доставляє їм нагоду придбати иньших відомостий теоретичних і практичних. Учениці мають привезти з собою слїдуючу ґардеробу: сорочок 6, кафтаників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пошевок 3, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одїж верхну зимову і лїтну, сїнник 190 цм. довгий а 90 цм. широкий. ковдру, коцик. і подушку. (Пожадані булиб суконки сива (попел) і ґранатова). Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імени і назвиска учениці. Потрібний є спис біля.

За науку нових язиків не платить ся нїчого, за науку на фортепяні і цитрі по 10 корон місячно, а за науку танців по 12 корон річно (з коломийкою по 16 корон)

Також приймає ся дівчата на короткий час на науку кравецтва і танців.

Подання треба надсилати найдальше до 10. н. ст. серпня 1900 р. на руки директорки економ. Вп. пані Герміни Шухевичевої ул. Собіщини ч. 7 у Львові.

КОНКУРС.

Комітет Інтернату ц. к. Семинариї учительскої в Самборі оголошує конкурс на уміщене 100 питомців, учеників Семинариї а то: з IV. року 24 учеників без доплати, а 6 за доплатою 6 кор. місячно; з III р. 18 без, а 7 за доплатою 6 кор.; з II. р. 15 без, а 5 за доплатою 8 кор.; з I. р. 14 без, а 6 за доплатою 10 кор.; з курсу приготовляючого лише 3 учеників без, а 2 за доплатою 10 корон.

Просьбу о принятє треба внести на руки дирекциї ц. к. Сем. учит найдальше до 25. н. ст. липня с. р., причім треба долучити: а) послідне сьвідоцтво шкільне, б) метрику хрещеня, в) декларацию, силою котрої родичі (опікуни) повинні з'обовязати ся до повисшої доплати еслиб не принято сина без доплати, дальше до заосмотреня сина в 6 пар біля, 6 простирал, 6 ручників, 6 хусток до носа, 2 комплетні убраня, зимове пальто, подушку, 2 пари добрих чобіт, вилки, ніж, лижку і в скрипки до гри потрібні. Біле має бути безусловно значене.

Крім сего має кождий принятий питомець зложити на руки Префекта 12 корон на прибори шкільні, 2 кор. за знищенє інвентаря і 2 кор. на лікаря.

КОНКУРС.

Комітет інтернату при ц. к. семинариї учительскій в Сокали розписує сим конкурс на принятє 80 інтерністів під слідуючими услівями: Кандидати курсу приготовляючого зістануть приняті тілько за оплатою місячною по 20 кор., кандидати I, II, III і IV року семинариї за відступленєм побираної стипендиї без доплати если она виносить 20 кор.; в противнім случаю за доплатою такої суми місячної з гори, щоби доповняла стипендию до суми 20 кор. Крім того всї кандидати мають заплатити за місяць липень 1901 по 10 кр. Інтерністи дістануть цїлковите удержанє іменно: помешканє, услугу, сьвітло, пранє, в части також книжки шкільні і педаґоґічний надзір. Подання о принятє до інтернату треба вносити до Комітету інтернату ц. к. семинариї учитель. в Сокали найдальше до кінця липня с. р. До подання належить долучити: 1) Сьвідоцтво маєткового стану кандидата, взгядно єго родичів. 2) Декларацию на час цїлого року, в котрій отець а взгядно опікун кандидата обовязує ся платити правильно що місяць з гори визначену єму суму грошеву, заосмотрити ученика в потрібне біле, як 6 сорочок, 6 простирал, 4 пошівки, 6 ручників, 6 хусток до носа. Біле конечно мусить бути значене. Також повинен кандидат мати два цїлі убраня, зимове пальто, подушку, колдру взгядно коц, власну ложку, ніж і вилки. При вступленю до інтернату має кождий кандидат за заплатити з гори на руку префекта інтернату 10 кор. на наукові прибори, а 2 кор. на зіжитє інвентара. 3) Всї доплати мають бути вношені місячно з гори найдальше до 5 кождого місяця під риґором видаленя з інтернату. — З Комітету інтернату для учеників ц. к. семинариї учительскої в Сокали.

В. Тисовский, управитель ц. к. семинариї.

Адміністрация „Учителя“ упрашає о скоре відновленє передплати і о вирівнанє залеглостий.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 15. Львів 5. серпня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Про фізичне виховане

після Анджелього Моссого, написав Василь Ратальский.

[Конець.]

ГЛАВА X.

Торністер.

I.

Найбільше доскуляє воякови ношене торністра. В цілій Европі суть вояки майже однаково обладовані; на них вкладаєсь тягар, насьлідком чого не мають свободи в марши.

Не много полекші зазнають вояки при заведеню малого калібру карабіну, бо здвоєно число патронів, котрі поміщені в торбі при долішній части торністра. Скорість стріляня при сучаснім карабіні єсть так велика, що уміщене патронів по заду єсть зовсім нефортунне, оно викликує в часї війни непотрібне вадержане огню, і викликує в тім случаю необчислені наслїдки.

Підчас війни тягар торністра більшає, замість меньшати. Дивне, скілько предметів містить торністер, а все мусить бути уложене після ладу і складу! Торністер є хатчиною вояка. По верху торністра бачимо шатро зі шнурами і стовпцями. Над ними приміщені кітлики, шальки і звичайно плащ. В торністрі є білизна, камаші, приряди до чищеня одежи і обуви, також до шитя, надто чорнило і смаровило на чоботи, крейда (жовта) на ґузики, приряди до чищеня карабіну і многі иньші дрібниці, не вчисляючи в те консерв, та хліба. При боці фляшка на воду, мішок на хліб і лопата.

Єсли се разом зберемо, побачимо, що кождий европейский вояк двигає пересїчно 30 кільоґрамів ваги.

II.

Многі анатоми і фізиольоґи виступають против надмірного обтяженя вояків. В Німеччині поділилась опінія на два табори. Аби дало ся зменьшити тягар торністра, при сучаснім веденю війни, нема мабудь способу. Дуже інтересною студиєю булоби для фізіольоґа, виказати скорість та витрівалість походу при обниженю одного кільоґрама ваги.

На жаль незвісні нам еще права, управляючі утомою жовніра, не знаємо також прав, при котрих повертає первісна енерґія по відпочинку. Щоби оцінити вартість торністра, треба бачити полк по цілоденнім маршу, відпочиваючий в отвертім поли. Кождий поквапно глядить за камінцями, аби ними вбити стовпці шатра. Руками викопують малі рівці наоколо шатра, щоби вода не дісталась до середини. На тій приготовляючій роботі минають звичайно години. Одинокий предмет сухий в часї слоти, се торністер, котрий заступає жовнірови подушку, а мокрий кабат коц.

Звичайно другого дня іде жовнар в дальшу дорогу, а вечером знов тота сама робота, при цілковитій утомі, та безперервній трівозї о житє. Дух бодрости та любов краю не прибільшать енерґії, если орґанізм молодежи не буде загартований против таких страшних проб.

III.

Гробове мовчанє. Веселість зникла. Молодість здаєсь минула неповоротно. Жовніри ступають в неладї. Лице вкрите червоними смугами, у иньших смертна блїдість. Дивовижно позакладувані шапки. Кабат розпятий, сорочка розхрістана. Грудь филює горячково. Штани перепочені, а ціла громада неприятно воняє, немов стадо худоби. Від часу до часу чути придавлений проклін на вояцку долю. Деякі несуть торністри на патику, щоби нїбито улекшити тягар, що немилосердно вгризаєсь в рамена. Такий вигляд маємо звичайно при кінци довгого маршу. Наколи марш на хвилю перервуть, все кидає торністри на землю. По битві під Кустоццою неставало 2500 торністрів у тих, що ціло з тої битви вийшли. Торністер се пильник зуживаючий сили, се приряд міреня витревалости вояка. Нещасні падають попід плоти та в рови, а амбулянси полкові збирають торністри...

Найбільше трудів поносять верства інтелїґентна. Люди, котрі майже нїколи не зазнавали жару сонця та наслїдків слоти, опинились без нїякого посередного переходу в рядах. Ті падають мов підтяті. Живчик скорий і слабий, вигляд ідіотичний, немов в горячцї тифоїдальній. А се усе від тяжкої утоми!

IV.

По таким сумнім образци чи не насуваєсь гадка, що хоч управляє ся в школах ґімнастику, не робить ся там нїчого, щоби бодай приготовити молодїж до трудів вояцкого примусу.

Тут мають фізиольоґ і учитель обширне поле; але се найтруднїйша задача сучасної ґімнастики. Не вистарчить взяти екс-вояка, та казати єму

водити молодїж по полях з окованими палицями. Степенованє труду, пристосованя ся до віку та наслїдків. Учитель повинен знати індівідуальність своїх вихованців; таж люди не суть улїплені з одної і тої самої глини, а поміж одиницями заходять великі ріжниці. Найлучше обявляєсь се в системі мязів та кістяка. Суть устрої слабовиті, для котрих ґімнастика є знаменитим средством. Для них гри та спортові забави, відповідні вікови, додають сили, витревалости, та бодрости. Не всї ученики суть в можности виконувати ті самі рухи. Штука вихованя має винаходити ті вроджені прикмети, та визискувати при скріпленю ріжних мясневих ґруп, аби виробити відпорність против шкідливих наслїдків томлячої працї. Щоби зі зрозумінєм віддатись фізичному вихованю, до сего конечні фахові відомости, котрі набуваєсь довгими слїдженями чоловіка. Науки медичні грають ту перворядну ролю. У всїх школах Швайцариї суть лїкарі. „Учеників повинно ся клясифікувати після фізичних здібностей, подібно уздібненю умисловому“, — говорить Марей. Маємо повне право жадати, щоби держава рівно зайнялась та піклувалась не тілько умисловим вихованєм, але також фізичним. Кожда школа, та заведенє виховуюче повинні мати що найменьше терен до забави в піддашем для охорони в часї слоти.

Учитель повинен визискувати кождий залім терену, кожду перепону, дерево мур, щоби методично розвивати мязи.

Маємо надію, що в недовзї побачимо „товариства людових забав“, котрі при помочи держави воскресять давнїйшу жажду рухливого житя, сильного, та зручного. А се здїлає тілько ґімнастика нова, популярна, згідна з засадами фізиольоґії, а не учена, та шабльонова на прирядах.

ГЛАВА XI.

Походи.

I.

Не одному звістні страшні описи в „Побідї“ Золї.

Малій частинї звістні ті нечувані марші, які перебували нїмецкі вояки, заки урядили седаньску гекатомбу.

Війну почали в р. 1870. В перших 4-их тижнях рішило 8 битв о судьбі цїсарства Наполеона. Незвичайні походи нїмецкої армії знївечили поміч Метцу. Через 6 днїв робила більша часть нїмецкого війска денно по 22 клм. по лихих гостинцях і серед слоти.

Приміри ті повинні заняти тих, котрих цїлею фізичне вихованє молодежи. Витревалість та скорість в походах, се конечні услівя побіди.

Чим був воєнний ґенїй Наполеона? Тілько великим та витревалим походом. А чиж клясичне Мольткове: „Getrennt marchieren, vereint schlagen“ — не заключає тої самої гадки?

На жаль рух армії нормує ся після найслабших вояків. Вояки виробленї, зістаючі в чинній службі, представляють $^1/_4$ часть покликаних на случай війни. В часї мобілїзациї замкнуть ся робітні, всї збігнуть ся без попередних вправ і будуть відайзневолені іти в огонь. Убуток виповнить ся иньшими, відорваними від мирного житя. Тоті невироблені, полишені за своїми полками, наповнять рови, дороги, амбулянси, та шпиталї.

Війна, се найстрашнійша язва людскости. Як довго єсть конечна, не належить жахати ся перед жертвами, котрі мають виробити загартовану армію.

II.

Першим услівєм вишколеня доброго військового народу, єсть сьвідоме заняте ся слабосилими. Належить противдїлати шкідним наслїдкам мійского житя. До того конечні товариства для всїлякого рода спортових забав. У нас під там взглядом стараннїйше піклують ся кіньми приміром на перегонах. Полишити сильних їх власній судьбі, а занятись головно слабшими. В тім дусї має бути виховане фізично-рациональне та наукове. Сучасна ґімнастика шкільна розвиває головно рамена. Не звертає майже нїякої уваги на хід та не стараєсь виробити в молодежи бодрости, що має бути її головною цїлею. Належить змінити сю дотеперішну методу, покласти головну вагу на походи та витревалість і скорість в маршах.

Многі учителї ґімнастики суть противні реформі ґімнастики, опертій на фізиольоґії. Скоро тілько нарід зрозуміє вагу фізичного виховання, число учителїв ґімнастики подвоїть ся.

В університетах та учительских семинарах повинні подавати педаґоґію методою рациональною, новою. Молоді учителї заведень ґімнастичних повинні бути інструкторами товариских та спортових забав. Таким дїлом виховане фізичне принесе скорші та сподївані успіхи.

Єсли в Америцї подає управитель заведеня виховуючого проґрам наук, щоби звабити як найбільше молодежи, оголошує він рівночасно, що головну вагу кладе на виховане фізичне. При тім подає імена професорів, котрі тою галузею будуть занимати ся. Чим поважнїйша личність на поли виховання фізичного, тим більша реклама для школи.

Задачею нашою було виказати користи, які може принести виховане фізичне після засад фізиольоґії. Не нашою річею судити, чи і о скілько тою працею ми причинились згаданій справі.

Із студий над молодїжию шкільною.

Сон.

Важною річию для ґіґієни умислової працї є справа сну, яко чинника скріпляючого, але треба здати собі справу, коли то сон має в найвизшій степени ті прикмети, які єму приписуєсь, і чи може він також впливати некористно на устрій.

Здаєсь, що нема хиба хвилї так загальної, котраби з рівно незрушеною систематичностию так панувала над нашим орґанїзмом, щоби не узнавала нїякого насильства або переваги, як хвиля сну. Вздихає до него жебрак, бо у нїм забуває щоденну біду і клопоти, виглядає з тугою за ним хорий

щоби забути про біль, улягає єму богач, мудрець і дитина з рівною, нічим не перерваною систематичностию, а коли в наслідок певного хоробливого стану, не показуєсь сей післанець спочинку і спокою, то справджуємо єго штучно, зваблюємо ліками, котрі як знаємо приносять велику шкоду нашому орґанїзмови, аби тілько, навіть за всяку ціну, уснути тодї, коли все довкруги нас спочиває тихим сном.

Чим є той стан у своїй істотї, не знаємо, також лишаєсь для нас отвертою загадкою, що дієсь з нами, коли сон замикає нам очи; то однак знаємо з певностию, що мусимо спати.

Не буду ту виводити від чого повстає сон, бо се не веде до нашої цїли, однак буду старатись відповісти на питанє, як довго повинен чоловік спати?

Чи сон довший дає більший відпочинок по праци, і чи не треба би єго надуживати, аби користний єго вплив не змінив ся з часом у противний.

Старинні казали: „сїм годин спати, досить для молодця", а нинї чуємо досить часто, і се находить у всїх признанє, що спати треба безусловно перед півночию, бо тодї сон покріпляє найбільше.

Формули сї, яко „мудрість народів", не могли очевидно повстати без виразної причини і обсервациї, яка сягає аж до дрібниць. Тому пригляньмо ся їм близше, звідки они взялись, і як виглядають они в сьвітлї докладних психольоґічних розслїдів.

Перші докладні розслїди в тім напрямі робив Kohlschütter; єму розходилось о се, пізнати, як глубоким є сон в ріжних хвилях по засненю. До своїх розслїдів уживав він приряду з дзвінками, а глубокість сну пізнавав він з сили звуку, якого потреба було, щоби пробудити особу, над котрою роблено дослїди.

Після розслїдів того сьлїдича, є сон з початку глубоким, і заєдно але звільна поглубляєсь, так, що по упливі одної години від засненя доходить до своєї максимальної сили, потім опадає в той сам спосіб, в який взріс, а кілька годин перед пробудженєм ся є він дуже мало глубоким.

Пізнїйше робили Mönnighoff і Presbergen подібні дослїди поспільно на собі і дійшли майже до тих самих вислїдів що Kohlschütter. Точку кульмінацийну глубокости сну подають они на трету чверть другої години по засненю, по чім глубокість сну опадає; є однак також і друга точка кульмінацийна, однак значно низша від першої, а се в третій годинї по засненю. Решта перебігає так само, як у дослїдах Kohlschütter-а.

В послїдних часах займав ся тою квестиєю Michelson, а єго вислїди годять спірні точки єго попередників.

Першу стадию сну знайшов він таку саму, як попередні слїдичі. Точку кульмінацийну глубокости сну означує він на першу годину по засненю; може она однак значно пересунутись а се тим дальше, чим труднїйше засипляє розслїджуване медіюм. У дїтий, що засипляють звичайно сейчас, коли лише „приложать голову до подушки", приходить кульмінацийна точка глубокости сну скорше (в часї двох перших годин по засненю), як у тих, що потребують великого спокою, аби заснути, і мусять нераз довго чекати на сон, мимо того, що виразно чують ся сплячими. У тих точка кульмінацийна приходить нераз аж на пяту або шесту годину по засненю. Для тих нема

здаєсь більшої приємности, як ранний сон. Але се все є вже в певній мірі анормальний стан. Коли проте говорить ся о снї дїтий, то з такими обявами майже нїколи не стрічаєть ся.

Дальший перебіг сну, коли дійде вже до кульмінацийної точки, представляє Міхельзон так, що глубокість єго опадає в безнастанних ваганя, які виказують не як досліди Кольшіттера повільне спадане, або Менітгофа і Пресберґена одно другорядне максімум, але цїлий ряд тихже, в той спосіб по собі наступаючих, що кожда слїдуюча кульмінацийна точка є низшою від безпосередно єї попереджаючої, або, коли тих другорядних, кульмінацийних точок є дуже багато, друге стадиюм сну, коли дійде до головної кульмінацийної точки можемо приняти за Кольшіттевом, яко таке, що оказує стале спадане єго глубокости.

Отже всї слїдичі згаданої квестиї, годять ся цїлковито в двох точках, а іменно що до часу указаня ся найбільшої глубокости сну (в короткім часї по засненю), дальше що до представленя слїдуючого стадиюм сну, яко сталого спаданя під зглядом єго глубокости, котра на довгий час перед пробудженєм ся, майже нїчим не ріжнить ся від стану цїлковитого чуваня.

Що до сну по обідї має ся річ в мініятурі подібно; лише тут єго взріст наступає єще скорше, ніж у снї в ночи, подібно як і спадане, а в годину по засненю глубокість сну пополудни є вже дуже малою.

Знають про се добре особи, які зле сплять і трудно засипляють, що пополудни засипляють без порівнаня скорше, і що по одногодинній дрімцї суть цїлком покріплені, навіть по непереспаній ночи.

Коли отже ми вже представили перебіг сну, треба тепер занятись єще одною річию, а іменно, котра часть сну є найбільше покріпляючою.

На підставі власних дослїдів годять ся всї слїдичі на се, на що вже впрочім і сам здоровий розум вказує, що та часть сну, якої глубокість є найбільшою, є найбільше покріпляючою.

Єще одна річ є ту не малої ваги, а іменно продовжуваня понад міру кінцевого стадиюм сну о малій глубокости; оно не лише, не додає нїчого до покріпляючої власности сну, але навіть зменьшує єї значно, а навіть може дати єму впрост некористне дїланє, що до піднесеня інтензивности ума після змученя, яке єго огорнуло від працї попередного дня.

Подібно дїєсь також зі сном по обідї.

І безперечно кождий досьвідчив сего, що по надмірно довгім снї встає „немов збитий“, а по довшій по обідній дрімцї є все сплячим і нездарним до нїякої працї.

Так отже, як бачимо, засада „septem horas dormire, satis“ (сїм годин спати, досить) і засада сну перед півночию мають своє наукове оправданє.

При наших дослїдах над інтензивностию ума учеників, стрічалисьмо ся усе з тим обявом, що так скорочуванє сну для науки і довге вилежуванє ся у ліжку по пробудженю, маливсе некористний вплив.

Ученик на першій годинї зуживає 80 до 40 процент цїлоденної енерґії, а процентова правдоподібність удїлу в науцї в дальших годинах представляєсь ось як: для третої години 59%, для четвертої 56%, для пятої 46%.

Коли отже сон не є анї за короткий анї задовгий, є він найлїпшим покріпляючим средством.

Зле роблять ті, що задля науки, а особливо при наближаючих ся іспитах, скорочують сон ad minimum, бо орґанїзм, який не відпочав, не може працювати, а природа не зносить насильства.

В таких случаях одинокою радою є спати коротко (хотяйби $1^1/_2$ або 2 години), але кілька разів на добу, бо в сей спосіб використовуєсь кілька разів перше, найбільше, покріпляюче стадиюм сну.

Справоздане

з окружної конференциї судово-комарняньского округа (пов. Рудки).

На днях 17. і 18. липня с. р. відбула ся часткова конференция окружна для учителів судово-комарняньского округа в будинку міскої V кл. школи в Комарнї під проводом ц. к. інспектора Олександра Духовича. Конференцию попередили богослуженя в церкві і костелї. По богослуженях зібрали ся учасники о годинї 10-тій в призначеній комнатї шкільній на перше засїдане.

Конференцию розпочав інспектор А. Духович.

В довшій промові подав він справоздане окружної Ради, підніс її неутомиму працю і великі заходи около розвою шкіл в повітї; дальше висказав повне признане учительству за совістне сповнюване обовязків коло піддвигненя народної просьвіти, представивши загальний стан науки; відтак зазначив, що скорий розвій шкіл в нашім краю єсть випливом нечуваної доброти і ласки Наймилостивійшого нашого Монархи Франц Йосифа I. і закінчив свою бесїду словами: Наш Наймилостивійший цїсар Франц Йосиф I. „Niech żyje“!

Почім отворив інспектор I. засїдане конференцийне. На секретарів вибрано П.П. Беркувну, Зембіцку і Лїсовского управителя комарняньскої школи. З порядку дневного здав член видїлу передконференцийного п. Ф. Пеленьский, упр. школи з Грімна, докладне справоздане з оцїнки тематів, надісланих учителями на темат: „Як належить провадити шкільну науку, аби була виховуюча по мисли державного і краєвого закона шкільного, аби вкорінювала і утрівалювала засади релїґійно-моральні, обовязки горожаньскі і приспособлювала молодіж до заводів, яким ученики (цї) в будучности посвятять ся.“ — Справоздавець признав, що Видїл докладно оцїнив працю тих учителів, що взяли ся за виріб сего тему; признав, що праця в тематах єсть солїдна, відчитав в коротцї зміст кождого еляборату, а в кінци висказав гадку видїлу що праця В. Кабаровского упр. школи в Горожанній Великій єсть найдокладнїйша і всесторонно під кождим взглядом оброблена і длятого призначив її видїл до відчитаня на повнім засїданю конференций. Автор відчитав сам свою працю, зібрані вислухали зміст її з увагою, почім висказали єму повне признане через повстане з місць.

По відчитаню сего тему зголосив ся п. Пеленьский до голосу і в хорошій бесїдї подав причини, чому власне тепер упадає молодіж чим раз

гірше морально і релїґійно. Найперше винні сему громадскі зверхности, бо не виконують належито приписи видані їм властями що до чуваня над поведенєм старшої молодїжи. Парібки, якими проводять урльопники і асентеровані рекрути звичайно допускають ся ночами не відповідних вибриків як: викрикують, сьпівають найогиднїйші пісни, а молодша єще ґенерация, дїти з науки доповняючої і з висших степенїв щоденної науки беруть в тім участь, через що псують ся злими прикладами. Треба прислухати ся, які то пісни парубки по весїлях сьпівають на кождім місци чи то ідучи до шлюбу, чи від шлюбу, чи то в будень чи в недїлю і то в присутности шкільної дїтвори. Чи таке поведенє не паралїжує працю шкільну? В дальшій бесїдї закинув самим родичам лихе веденє дїтий. Родичі призволюють дїтям брати участь у весїлях, крестинах, вечірках, і т. и. Там дїти мають нагоду учити ся всего зла: проклонів, клевет, куреня папіросів, присвоюють собі множество виразів неприличних, сьпіванок і т. и. Родичі призволюють дїтям неприличні забави; є прим. звичай, що дїтвора в день сьв. Петра і Павла громадить ся купками „петровати". Родичі не тілько, що не заборонюють сего дїтям, але для більшого ефекту і утїхи дають дїтям гроший на горячі напої. Дїтвора в той день розпиває ся, курить тютюн, сьпіває, а на се все дивлять ся тати і мами.

Дитина піде в чужий сад або огород принесе овочів; родичі не поспитають відки она нарвала, они знають добре, що дитина допустила ся крадїжи, мимо того споживають они враз з дїтьми чуже добро. Лучають ся єще і такі, що самі посилають дїтий по чуже добро. Великого зла допускають ся родичі, коли дїтий посилають в коршму по трунки і тютюн, тим дають дїтям нагоду запізнавати ся з коршмою. Дуже много иньших причин порушив п. Пеленьский в своїй бесїдї а закінчив внеском, аби окр. Ради постарали ся у компетентної власти, щоб тота пригадала зверхностям громадским виконувати накази видані обіжниками в цїли нагляду над поведенєм населеня під взглядом релїґійно-моральним. Пан Пеленьский запротестовав рішучо против висказів деяких опікунів школи, що важать ся знаходити причину зла в самій школї і її веденю. Анї учителї анї школа не могуть відповідати за неморальне і релїґійне вихованє суспільности. Школа працює совістно говоп. Пеленьский, она не винна, єсли єї працю нехтують самі родичі.

Друге пополудневе засїданє розпочало ся практичною лекциєю з нїмецкого язика з дїтьми V кл. „о кореспонденциї". Сю лекцию перевів управ. комарн. школи п. Лїсовский. Перед дискусиєю просив інспектор, аби учителї для лучшого присвоєня нїмецкого язика, пробували дискутовати в нїмецкім язицї. В тій справі забирали голос пп. Фидрик, Онишкевич, Сенів і Пеленьский. П. Сенів виступив против дискусиї в нїмецкім язицї зі взгляду на ґерманїзацию. Однак більша часть бесїдників говорила по нїмецки. Пан Фидрик і Онишкевич закидували прелеґентови, що перепроваджував лекцию уживаючи в бесїдї труднїйшого стилю, через що дїти єго не розуміли; иньші закидували єще дидактично педаґ. блуди, котрих потреба вистерігати ся. Уч. Пеленьский критикував спосіб механїчно — веденої науки по наших школах, виказав, що через таке веденє науки вправдї ублагороднює ся память, але реальної і практичної сторони з него нема, тому радив учителям заохочувати дїтий бесїдувати по нїмецки в кождій потребі особливо до свого учителя, через що дїти наберуть відваги до практичного розговору. Дальше висказав жаль, що учителї по скінченю семинариї не старають ся практично бодай яко тако висловлювати ся по нїмецки; учителї повинні домагати ся

о реформу нїмецкого язика в користь практичної науки. Всї бесїдники признали лекцию за добре переведену.

Наступив П. відчит на тему: „Якими гіґієнїчними средствами обовязаний єсть учитель впливати на фізичний розвій шкільної молодїжи по мисли розпоряджевя мінїстер. з 19. марця 1875 р. до Ч. 6071. Еляборат сей, як видїл передше сконстатував, обробив найдокладнїйше п. Пеленьский; по відчитаню сего еляборату приняли єго участники конференциї без дискусиї оплесками і подякували за него прелеґентови через повстанє з місць. Потім забрав єще голос п. Кабаровский і пояснював, чому учителї не мають харности по школах. Нарікав на брак доброї обслуги, і жадав, аби сторож безвзглядно належав під заряд школи, а не Ради шк. місцевої.

Трете засїданє відбуло ся другого дня рано. Розпочало ся практичною лекциєю з язика руского з дїтьми третої кляси на підставі уступу:

„Галичина і її мешканцї".

Лекцию перевів п. Кабаровский; она була причиною широкої дискусиї, в якій забирали голос: пп. Сенїв, Кузьма, Сеник, Собольский, Онишкевич, Пеленьский, панна Вер, Кабаровский, і лат. парох Фрідель.

П. Сенів поставив внесенє, аби лекцию узнати за цїлком недостаточно переведену. Пан Кузьмів зазначив, що з читаня і відповідий дїтий переконує ся, що руский язик єсть в тій школї баґателїзований. П. Сеник закинув не відповідне рисованє границь Галичини, при чім запроєктував рисовати в лїнїях простих. Пан Собольский зазначив, що буде говорити по руски, хоч сам поляк, а то тому, що предсїдатель конференциї заявив, що булоби пожаданим для вправи самих учителїв а іменно тих, що зле по руски виражають ся, а суть таки межи Русинами. В бесїдї висказав він свої гадки, що до практичної лекциї. П. Онишкевич подав кілька добрих практичних способів що до означуваня сторін сьвіта і рисованя мап. П. Пеленьский, яко ґенеральний бесїдник, збив в довшій бесїдї закиди пана Сенїва, виказав наглядно, що закиди пана Сенїва суть безпідставні, що признали всї, навіть в довшій своїй бесїдї п. інспектор. Всї бесїдники признали лекцию взорово — переведеною і одобрили її.

Тут зазначити треба, що всї учителї без виїмку, котрі прислухували ся лекциї, не могли поняти, як се є можливим, аби всї дїти кляси III. міскої школи, що переходять до кляси IV так зле по руски читали, і були так зле з руского язика підготовлені; а були між дїтьми і такі, що зовсїм неуміли читати. В оборонї кляси виступив п. Фидрих і росказав, що та кляса через рік мала не меньше як 7 сил, що тоту клясу властиво нїхто не учить, тілько заєдно заступають. В кінци забрав слово єще раз п. Пеленьский. В ядерний і переконуючий спосіб виказав, що через таку науку і провадженє кривдить ся дїтий і родичів, обкрадає ся дїтям дорогий час, в якім би при добрім веденю науки відповідними силами могли дїти користати; він приписує вину злого ось чому: 1) невідповідному, практикованому способови веденя науки в одній клясї через кілька сил. II.) бракови учителїв взагалї, а специяльно до науки руского язика особливо по школах міских; III) заступству по клясах, які повинні бути дуже коротенькі, а не кілька місяцїв тріваючі. Іменно належить завести так, аби один учитель провадив науку

через чотири роки, аж до IV кляси, а доперва в висших клясах можна ділити науку, але тілько між фахові сили; допоминати ся резервової сили в школах по містах, аби в кождім случаю було заступство; тота резервова сила повинна бути добра. Се були внески п. Пеленьского, попер їх також декан о. Матковский делеґат духовеньства до Окр. Ради; на жаль не всї ті внески зістали вписані до протоколу.

Пополудне 18/7 відбуло ся послїдне засїдане. На нїм відчитав пан Кабаровский свій реферат по руски мимо, що на жаль, анї один темат не був визначений до написаня по руски. По відчитаню висказав п. Пеленьский причини, чому наука рисунків занедбує ся: 1) переповнене кляс дїтьми: 2) брак приладів в кождій школї до науки: 3) зажадав більшого числа годин на тую науку; 4) аби в подїлах годин не визначувати між иньшими годинами 1 годину на таку науку рисунків, але 2 годинї, щоби в тім часї вже иньша наука не відбувала анї перед, анї по тих годинах; запропонував рисоване практичних річий, а нашому селянинови потрібних, і попросив о постаране ся для кождої школа добрих взорів на таблицях, аби кождій дитинї можна дати в часї рисунків під очи, если того буде потреба.

Дальше наступив відчит о ручних роботах. Для міст відчитала панї Лїсовска, а для сіл п. Кабаровска. В тій справі забирали голос пп. Кабаровский і Пеленьский; они виказували непрактичність робіт, які побачили на тогорічній виставі. Закидали учителькам, що на виставу не поприводили звичайних сорочок, спідниць, запасок, які носять в місцевостях; дальше що учать дїтий труднїйших робіт, гафтів, вишивки, а занедбують звичайне шите, латане, направи, цироване, а п. Пеленьский подав критицї впроваджуване з наукою робіт мод по містах і селах, запроваджуване иньших чужих строїв, призвичаєне дївчат до купна дорогих материй, що в теперішних часах руйнує міщаньство і селяньство материяльно, дальше запропонував, аби дївчата по селах шили з свого питомого полотна.

П. Онишкевич здав справоздане з оцїнки рисунків і стилїстичної вправи комарняньскої школи; доказував, що рисунки суть повідбивані зі взорів, таблиць, дальше виказав, що много задач стилїстичних поперписовано умисно на виставу, запропонував, аби на другий раз поприводити з цїлого року оригінальні вправи, бо тілько з таких можна оцїнити їх вартість, признав однак іменем комісиї добрий добір тематів і старанність в коректї. П. Пеленьский виказував кілько то працї мають учителї при поправлюваню задач, а за се не мають такої нагороди, проте поставив внесок, аби власти числили ті години до надобовязкових. Внесок перепав, бо п. предсїдатель сказав, що на то треба закона. На конець поставив п. Кабаровский внесок аби в тім окрузї завести урядові кружки педаґоґічні і виказав в досадний спосіб конечну їх потребу. Пан предсїдатель попер сей внесок, в переконуючий спосіб, загрівав учителїв крупска до заложеня такого, бо знає з практики їх хосенність. Тут вичерпав ся денний порядок по виборі видїлу передк. П. предсїдатель теплими словами загрівав учителїв до дальшої працї, пожелав участникам веселих вакаций і окликом подякував членам видїлу передконф за щиру працю. Пана інспектора попращали по руски і по польски, пп. Кабаровский Собольский, подякували за труди і витрівалість в працях мимо старшого віку. П. Інспектор відповів по руски і по польски по батківски.

Треба признати, що так жизненної і поучаючої конференциї еще в Рудеччинї нїколи не було. Добір тематів був знаменитий, дискусия в якій

учителї послугувались майже виключно рускою бесїдою, була над тими тематами широка і поучаюча, учительство інтересовало ся всїм, не видно було незгоди між учителями. Приписати теж треба тутешному інспекторови Олександрови Духовичеви великий такт в веденю конференциї, безсторонність в пошанованю народних принципів, практичне знане потреб нашого шкільництва і витревалу працю, тож учителї слухали з замилованем єго добрих, мудрих рад і пояснень кождої найдрібнїйшої справи.

Відозва в справі запису дїтий до руских шкіл у Львові.

Родимцї!

В днях 29, 30 і 31. серпня почнуть ся записи до шкіл народних львівских.

Є се справа не лиш для Львова, але і для всего краю незвичайно важна і вагу сю повинні всї львівскі Русини добре порозуміти і сповнити совістно свій обовязок. Мало маємо руских шкіл, тож користаймо, як слїд, хоч з тих, які маємо чотири рускі школи народні: дві мужескі і дві женьскі.

Одна мужеска школа чотиро-клясова: руска школа вправ, уміщена в „Народнім Домі"; друга школа чотиро-клясова: міска імени Маркияна Шашкевича при улици Скарбківскій ч. 26. Они — знані вже П. Т. Родимцям — розвивають ся дуже успішно і вдоволяють найбільшим вимогам П. Т. Родичів.

Для дївчат маємо чотиро клясову женьску руску школу вправ при улици Сакраменток, а записи до неї відбувають ся в учительскій семинариї женьскій при улици Сакраменток. — Школа ся також вже звістна загалови рускої П. Т. Публики, розвиває ся надзвичайно хорошо. Родичі, що посилали свої дївчата до неї, не мають слів похвали і для науки і для веденя дївчат та для щирих відносин між учительками та дїтьми. Руске Товариство педаґоґічне отворило з днем 1. вересня 1898 клясу I. (V) рускої дївочої школи видїлової. В сїм роцї шкільнім будуть вже отворені три кляси то є кляси I, II. і III. (V, VI. і VII). Школу ту госпітував краєвий інспектор і на тій підставі одержала она субвенцию від Високого Сойму. То є найлїпшим сьвідоцтвом, що школа та розвиваєсь правильно. Так отже рускі дївчата будуть могли кінчити в своїй питомій школї всї кляси школи видїлової і з них без перепон переходити просто до учительскої семинариї.

Всї сї школи рускі ведуть ся к повному вдоволеню всїх П. Т. Родимцїв. Не надто велике число дїтий дає можність тим лучше вести в них науку; брак жидівскої дїтвори має за собою також деякі користи, а в кінци товариство „Шкільна поміч" запомагає біднїйших дїтий сих шкіл як найщедрійше.

Відзиваємось отже до Всїх П. Т. Родимцїв так місцевих як і замісцевих і припоручаємо горячо Всїм, щоб не тілько самі записували свої дїти до руских шкіл, але і других до сего заохочували. Нехай нїхто не здержує ся тим, що єго дитина не володїє добре руским язиком; рускі школи приготовані на се і ведуть науку від початку так, що дїти в короткім часї набувають достаточного знаня руского язика.

Тож записуйте П. Т. Родимці свої діти лише до сих чотирох руских шкіл, де учителї і учительки займають ся щиро нашою молодїжию, наука веде ся взірцево, а діти виховують ся на будучих сьвідомих своєї национальности горожан краю і держави.

З Видїлу руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Дирекция женьскої учительскої семинариї у Львові оповіщує: Для принятя на I. рік женьскої учительскої семинариї у Львові треба предложити: 1) метрику на доказ що кандидатка укінчила 15 лїт, (на фреблївский курс 16 лїт) житя; 2) послїдне сьвідоцтво шкільне, а коли була перерва в посїщаню школи; 3) сьвідоцтво моральности; 4) сьвідоцтво здоровля і щіпленої віспи. Кандидатки піддадуть ся вступному іспитови з предметів, викладаних в VII. клясї видїлової школи. Першеньство до принятя мають дочки народних учителїв замісцевих, дальше кандидатки замісцеві, наконець кандидатки місцеві, а з них ті, котрі зголошують ся вже другий або третий раз. Кандидатки замісцеві обовязані мешкати в домах вказаних їм дирекциєю, котрі стоять під наглядом Дирекциї, і получать стипендиї не більші як 10 корон місячно. На перший рік приймає ся найбільше 55 учениць. Вписи будуть відбувати ся 29, 30 і 31 серпня с. р. від 9—12 години рано Іспит вступний зачне ся 1. вересня о 8. годинї рано, а потреває около 5 день. На II., III. і IV. рік будуть відбувати ся вписи 1. і 2. вересня с. р. від 9. до 12. години рано. Вписи до школи вправ з руским і польским язиком викладовим відбудуть ся 29, 30 і 31 серпня с. р.

Заміряю видати „Збірник байок-казок". До того потребую великого засобу відповідного материялу. В нашім народї є сила того, лиш треба єго зібрати. Тож звертаю ся з умильною просьбою до всїх охочих заспокоїти неутомину жажду дїтвори за байками казками, щоби були ласкаві через вакациї і зиму списати всякі байки-казки і прислати їх на мої руки. Особливо числю тут на наше патріотичне учительство, котре має найлїпшу нагоду між народом зібрати відповідний материял так з уст малих як старих людий.

При тім замічаю, що менї зовсїм неходить о те, щоби той материял був старанно оброблений. Ходить лиш о зміст, властиво лиш о скіцу змісту, хоч би як недокладно зазначено, з формою вже я буду старити ся упорати ся. Імена ласкавих дописувателїв подам з подякою в збірнику при казцї, котру хто прислав.

Кождий вік нашого житя має свої вимоги, потреби і конечности. Хто глипне назад у свої дїтинні лїта і нагадає ся з якою невимовною жаждою байок дїти вижидають і з якою великою цїкавостию їх слухають, то приложить охотно свої руки до невеликої працї, щоби уможливити видавництво богатого змісту, якого в нас до тепер як раз великий брак.

Дописи прошу присилати на адресу: *Єротей Пігуляк*, в Чернівцях, Новий сьвіт 39.

В шкільнім роцї 1899/1900 удержувала „Шкільна Поміч" в Самборі в своїй бурсї 26 учеників і двох інструкторів. З поміж них здало сімох уче-

ників IV. кляси рускої школи вправ вступний іспит до ґімназиї, прочі-же всї перейшли з добрим поступом до висшої кляси.

Аби товариство »Шкільна Поміч« могло і дальше в сїм напрямі дїлати, відкликуєсь до П. Т. Всеч. духовеньства і других патріотів самбірского Підгіря і других частий нашого краю з прошенем о надсилане жертв, хотяйби і малих.

Товариство наше не має жадних капіталів, розпочало майже без гроша і боротись мусить з недоборами, бо як справоздане касове з сего року гласить, вплинуло сего року членьских вкладок по 1 К. річно 22 К. а з жертв 78 К. 60 сот., разом 100 К. 60 сот. Видїл »Шкільної Помочи« бачучи конечну потребу удержуваня бурси в Самборі, (бож другої нема) а з другої сторони борючи ся з недоборами, над котрих покритєм неустанно промишляти мусить, жертвує і на надальше свою працю, однак представивши річ правдиво, сподїєсь, що вся інтелїґенция замісцева, поспішить радо з помочию і дасть спроможність утвердитись і розвинутись так хосенній інституциї.

Жертви і членьскі вписи просимо надсилати на руки предсїдателя о. М. Ортиньского, катехита учительскої семинариї в Самборі.

Від Видїлу товариства »Шкільна Поміч«.

В Самборі 22. лицня 1900.

КОНКУРСИ.

Видїл Руского товариства педаґоґічного у Львові, розписує сим конкурс на приняте учеників до „Інститута під покровом сьв. о. Николая“ на рік шкільний 1900/01.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского товариства педаґоґічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика: 2) сьвідоцтво шкільне з послїдних двох курсів; 3) декларацию що до місячної заплати, котра виносить 20 зр.; 4) 1 зр. на видатки кореспонденцийні; 5) хто не єсть членом Руского товариства педаґоґічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до Видїлу Руского товариства педаґоґічного у Львові ул. Театиньска ч. 19, на руки члена видїлу Костя Паньковского.

В склад комітету, занимаючого ся веденем дїл Інститута входять: дир. Едвард Харкевич яко голова, проф. Ілия Кокорудз, д-р Антін Хомин, д-р Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешкане, харч, опал, сьвітло, послугу, пране за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованем, стараєсь о добре домашнє і товариске поведенє; г) улегшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о приняте визначує ся до дня 10. н. ст. серпня 1900.

Конкурс що до приниманя учениць до женьского інституту Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

До інституту приймати ся будуть дїти членів Руского Товариства педаґоґічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня; 2) сьвідоцтво шкільне з послїдного курсу; 3) декларацию що до місячної оплати, котра виносить 40 кор. 4) 2 корони на видатки коресподенцийні; 5) хто не є членом тов. — 2 кор. на вписове і вкладку; 6) 6 корон річно за зужите меблїв.

Інститут посилає дївчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешкане, харч, опал, сьвітло, послугу і пране за місячною доплатою 1 кор.; 2) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованем, старає ся о добре домашне і товариске веденє; 4) улегшує науку шкільну і наглядає єї під опікою домашних учительок; 5) доставляє їм нагоду придбати иньших відомостий теоретичних і практичних. Учениці мають привезти з собою слідуючу ґардеробу: сорочок 6, кафтаників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пошевок 3, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхну зимову і лїтну, сїаник 190 цм. довгий а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. (Пожадані булиб сукенки сива (попел) і ґранатова). Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імени і назвиска учениці. Потрібний є спис біля.

За науку нових язиків не платить ся нїчого, за науку на фортепянї і цитрі по 10 корон місячно, а за науку танців по 12 корон річно (з коломийкою по 16 корон)

Також приймає ся дївчата на короткий час на науку кравецтва і танців.

Поданя треба надсилати найдальше до 10. н. ст. серпня 1900 р. на руки директорки економ. Вп. пані Герміни Шухевичевої ул. Собіщини ч. 7 у Львові.

Видїл Тов. „Бурси ім. сьв. О. Николая" в Перемишли подає сим до загальної відомости, що з початком шкільного року 1900/901 найде більше число питомців шкіл середних поміщене в Бурсї Товариства під слїдуючими услівіями:

I. Родичі взглядно опікуни зволять найдальше до дня 15. лат. серпня с. р. надіслати свої прошеня (без штемпля) до Видїлу Бурси на руки предсїдателя п. Григ. Цеглиньского, директора ц. к. II. ґімназиї. До прошеня треба долучити: а) метрику крещеня, б) сьвідоцтво убожества, в) сьвідоцтво шкільне з послїдного півроку, г) сьвідоцтво моральности, коли кандидат не ходив до школи публичної, д) заявлене родичів взглядно опікунів, кілько они обовязують ся доплачувати за кандидата в грошах а кілько в натуралїях.

Увага. Бувших питомцїв Бурси в минувшім роцї шкільнім не дотикають услівя під а) і г).

Желеючі поміщеня за цїлою оплатою місячно 16 зр. не предкладають сьвідоцтва убожества.

II. Отець або опікун принятого до Бурси питомця має: 1) заплатити на з'ужите інвентаря 4 кор. на рік, 2) платити місячно до каси Бурси на інструктора 2 кор., 3) доставляти декларовану квоту доплати на харч з гори місячно, 4) на пране біля зложити з початку першого і другого півроку по 2 кор., 5) на устроєне бібльотеки для питомців 2 кор. річно.

III. На вступі в заведене питомці мають виказати ся достаточним білєм і одежию іменно мусить кождий мати 1) 6 пар біля, ковдру, подушку, 4 пошевки, 6 ручників, 4 простирала, 6 хустинок до носа, 2 пари чобіт, одіж лїтну і зимову.

IV. Желаючі одержати відповідь на своє прошене зволять залучати карту кореспонденцийну з докладною адресою, а коли долучить марку почтову на 45 сот. то одержать свої прилоги за почтовим рецепісом.

Увага: а) приняті питомці Бурси мають явити ся найпізнїйше дня 3 вересня н. ст. о 2-гій годинї з полудня в помешканю Бурси (ул. Баштова ч. 25) щоби піддатись лїкарским оглядинам, при тім родичі або опікуни зложуть свої заявленя і иньші під 3) наведені оплати. б) Вписи відбувають ся 29, 30 і 31 н. ст. серпня. в) Родичі або опікуни мають внести свої оплати лично або почтою до каси Бурси на руки касиєра а не посредством своїх дїтий.

Поданя без точного заявленя, кілько найбільше обовязують ся доплачувати грішми взглядно натуралїями, не будуть увзгляднені. Родичі і опікуни бажаючі помістити в Бурсї своїх синів взглядно пупілїв обовязані бути членами товариства.

Від Видїлу Бурси ім. сьв. О. Николая.

Перемишль в липни 1900 р.

Др. Т. Кормош, секретар. *Гр. Цеглиньский*, предсїдатель.

Виділ філії руского Товариства педаґоґічного в Станиславові подає до відомости, що з днем 1. н. ст. вересня 1900. знайде поміщене в Бурсї сего товариства до 20 учеників рускої народности, учащаючих почавши від 4. кл. ґімназ. або школи реальної, за місячною оплатою з гори по 10 зр. (20 кор.) готівкою. Виділ Товариства, поставивши собі за задачу прийти з помочию як найубожшій молодежи шкільній, знизить по можности тую оплату деяким спосібним ученикам, коли родичі, зглядно поікуни не зможуть платити по 10 зр. місячно. Условини принятя:

1. До поданя, котре найдальше до 15. серпня н. ст. треба внести до Виділу філії руского Товариства педаґоґічного в Станиславові на руки Ник. Мороза, учит. семин. в Станиславові ул. Коперника, ч. 11, належить долучити сьвідоцтво шкільне і хрещеня, а місто сьвідоцтва убожества вистарчить посьвідчене сьвященика на поданю, що петент подає правдиві дані.

2. В поданю має петент: а) зложити декларацию що до висоти і точности в складаню місячної оплати; б) заявити, що єсть або що буде членом руского Тов. педаґоґ. (вписове 50 кр. і річна вкладка 50 кр.)

Коли-б хто хотів на иньших умовах умістити в Бурсї свого сина, зглядно пупіля, нехай порозуміє ся в сїм дїлї листовно з Виділом підписаного Тов.

Питомець дістане в Бурсї мешкане, опал, поживу, сьвітло, пране і належитий догляд; натомісць мусить мати власне біле відповідне, обув, одежу і постіль.

На переписку треба долучити до поданя 20 кр. марками почтовими.

Виділ філії руского Товариства педаґоґічного в Станиславові.

Ник. Мороз, голова. *М. Ластовецкий*, секретар.

Тов. „Шкільна Поміч в Коломиї" прийме з початком 1900/1 року шкільного учеників рускої ґімназиї (кляс приготовляючої і I.—VIII ої) до бурси. Своїм питомцям дає бурса цїле удержане, ліжко, надзір і провід домовий, а також і меньшу поміч науцї. Оплата виносить на рік 2 зр. на інвентар, 1·20 зр. за річну вкладку членьску (вітця або опікуна) і місячно від 8—17 зр. а за пране біля 50 кр. — платних кождого місяця з гори. Ті, що хотять бути приняті по зниженій цїнї, (низше 17 зр.) мають залучити до просьби сьвідоцтво убожества. Питомцї мусять при принятю виказати ся, що мають три рази змінити біле на постіль, сїнник, 6 пар біля, 6 хусточок до носа і 2 пари обуви.

Кождий принятий дістає карту принятя, без котрої не сьміє спровадити ся до бурси. Зголошувати ся треба до товариства „Шкільна Поміч в Коломиї" на руки прдсїдателя С. Недїльского до 25 серпня с. р. — Від Виділу „Шкільна Поміч в Коломиї" д. 14 н. ст. липня 1900.

С. Недїльский. голова. *Гр. Наливайко*, секретар.

Виконуючи поручене загальних зборів товариства руска бурса в Бережанах підписаний виділ закладає в слїдуючім роцї шкільнім 1900/01 інтернат для убогої молодежи III і IV кляси школи народної, відтак для учеників висшої ґімназиї під слїдуючими вимінками:

1) питомцї платити муть 6 кор. місячно за помешкане а надто:

2) достарчати тиждневo в натуралїях тілько, кілько буде потреба для прокормленя питомця.

3) достарчати постіль біле і одежу.

Талантовиті но дійстно убогі дїти можуть узискати знижене місячної грошевої оплати.

Виділ застерігає собі отворити сей інтернат, наколи зголосить ся найменше 10 питомцїв.

Зголошеня слїдує вносити на адресу д-ра Андрія Чайковского в Бережанах і заявити, кілько обовязує ся отець або опікун достарчити тиждневo віктуалів.

Від виділу товариства Руска Бурса в Бережанах.

М. Соневицкий, голова. *М. Ліськевич*, секретар.

Виділ товариства Руска Бурса в Бережанах оголошує сим, що в слідуючім році шкільнім 1900/01 може бути в тій бурсі поміщених сорок учеників ґімназіяльних рускої народности.

До подань, котрі слідує вносити на адресу дра Андрія Чайковского в Бережанах найдальше до 2) н. ст, серпня 1900, треба долучити 1) сьвідоцтво хрещеня, 2) сьвідоцтво шкільне з послїднього курсу, 3) свідоцтво моральности, 4) свідоцтво убожества (для тих, що жадати будуть дешевшого як 30 кор місячно приміщеня) від уряду парохіяльного і заявленє вітця або опікуна кілько зобовязує ся місячно платити.

Ученики що вже минувшого року були в нашій бурсі приміщені не потребують долучати прилоги під 1 і 3.

М. Соневицкий, голова. *М. Ліськевич*, секретар.

Виділ Товариства Руска Бурса в Бережанах розписує отсим конкурс на місце господині, до котрої буде належати: 1) варенє для питомців, 2) удержанє порядку в бурсі, 3) нагляд над пранєм, 4) удержанє слуг в потрібнім числї з виїмкою сторожа, котрого оплачує товариство.

О те місце убігати ся можуть старші женщини рускої народности.

Зголошеня вносити треба найдальше до 20 серпня с. р. на адресу дра А. Чайковского в Бережанах і подати 1) вік (безусловно скінчених 40 літ), 2) дотеперішне занятє, 3) жадану титулом винагороди місячної квоту.

М. Соневицкий, голова. *М. Ліськевич*, секретар.

В інтернаті рускої Бурси стрийскої може найти з слідуючим роком шкільним 32 учеників поміщенє і цілковите удержанє за доплатою 15 зр. місячних, котра то квота в случаю поторичного убожества, може бути і понижена.

Родичі або опікуни, желаючі помістити своїх пупілїв в інтернаті, мають внести подання найдальше до 31. н. ст. липня на руки проф. Іґн. Гошовского в Стрию, і до просьби долучити: 1) декларацию, яку квоту зобовязують ся платити місячно; 2) сьвідоцтво убожества, коли просять о зниженє доплати; 3) послїдне сьвідоцтво шкільне і 20 кр. марками за рекон. відповідь.

Приняті до інтернату ученики мають крім доплати місячної, платної з гори в перших днях місяця зложити при вступі 1 зр. на зужитє інвентаря, 50 кр. на средства наукові, 1 зр. піврічно на пранє біля, виказатись достаточною скількостию значеного біля, мати 2 пари обуви, подушку, колдру, і крім мундурового убраня, друге до ужитку домового, піддатись оглядинам лікарским що до стану здоровля.

Першеньство в принятю мають бувші питомці інтернату. Просьби тих, що залягають з доплатою за сей рік, і до 31 липня не вирівнають рахунків, не будуть увзгляднені.

В Стрию 13 липня 1900.

Юл. Федусевич, предсїдатель. *Ів. Важнянин*, секретар.

Сьлідуючі числа 16 і 17 вийдуть разом дня 1. вересня с. р. Просимо о вирівнанє залеглостий і відновленє передплати.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 16 і 17. Львів 5. вересня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Міжнародовий з'їзд в справі фізичного вихованя молодіжи.

Примінюванє біольоґічних дослїдів в квестиях вихованя єсть річию ще дуже новою. Однак добичі науки в зачерку біольоґії достарчили в послїдних десятках лїт тілько материялу до наукового вияснення, упідставленя і направленя засад і теорий вихованя на властиву дорогу, що відродженє педаґоґіки в сьвітлї новочасної науки, на підставі досьвіду і відповідно до потреб суспільного житя єсть нинї квестиєю часу і працї. Оживляючий напрям науки, що усунув вже неодну доктрину в педаґоґіцї, аби на єї місци розвинути нові і з духом часу згідні понятя, проникає головно в царину фізичного вихованя, а то головно завдяки взглядній простотї відносних квестий, бо они суть вільні від натиску суспільних, полїтичних і моральних переконань і в значній мірі незалежні від пануючих поглядів фільозофічних. Єсли загальна педаґоґіка, а передовсїм часть телеольоґічна (о цїли вихованя взагалі і образованю поодиноких здібностий) стрічає в своїм розвою великі перешкоди з причини неусталених в науцї, а так розбіжних суспільних і етичних теорий, то квестия образованя орґанїзму, здає ся дуже близькою наукового розвязаня. Дотеперішні результати дослїдів в зачерку фізіольоґії, психольоґії, гіґієни тїла і ума, вкінци найновійші студиї над умученєм мязів і нервів, над видатностию працї в відношеню до фізіольоґічних чинників, над психопатольоґією в величезній скількости нешпитальних случаїв і богато иньших специяльних дослїдів доходить ріжними дорогами, часто незалежно одні від других, до однаких або дуже подібних результатів. Они становлять в ріжних галузях фахової лїтератури так поважний материял, що на єго підставі можна вже приступити до систематичної працї над новим пляном фізичного вихованя. Річ природна, що се не може бути задачию анї з'їзду, анї розпорошених по сьвітї поодиноких учених, але буде дїлом збірної працї сьвідомих спільної цїли педаґоґів, фізіольоґів, лїкарів і всїх, що хочуть примінити свої біольоґічні студиї до вихованя. Власне в цїли взаїмного порозуміня що до наукового материялу, задач, методи і практичного приміненя в зачерку фізичного вихованя молодїжи зістане зорґанїзований міжнародний з'їзд в часї сегорічної париской вистави

з ініциятиви знаного слїдителя на поли біольоґії вихованя, основателя фізіольоґічної лябораторії, а тепер професора курсів фізичного вихованя в Парижи, Юрия Демені.

Завдяки вічливости францускогo педаґоґа дїлимо ся з читателями тою радістною новиною, тим більше, що участь в конґресї найзнаменитших учених і педаґоґів Европи єсть вже запевнена, а цїль з'їзду так зрозуміла і важна для всїх, кому лежить на серци справа розвою раси, здоровля і бодрости будучих поколїнь, що які небудь результати на з'їздї осягнено би, в кождім случаю згромадженє матеріялу научного після означеного пляну, упорядкованє і хочби лиш частинна оцїна будуть мусїли мати рішучий вплив на дальший поступ усовершуваня чоловіка.

В наших часах, коли безсильність волї, убожество характерів, фізична і духова неміч страшенно ширить ся, а умове перетяженє росте, набирає дїло підняте Деменїєм о много більшої для нас ваги. З тої то причини, а також з огляду на дуже інтересне уставленє квестий, уважаємо пожиточним подати тут в переводї цїлковиту проґраму будучого з'їзду.

I. Фільозофічний відділ.

1) Ідеальна задача фізичного вихованя і вказаня способів впровадженя єго в житє при сучасних суспільних відносинах.

2) Рівновага людского єства в єго потрійній дїяльности: фізичний, умовій і моральній. Відносини, що зрушують ту рівновагу і їх індивідуальні і суспільні наслїдки.

3) Причини фізичного упадку людскої раси.

4) Висока цїль фізичного вихованя в протиставленю до напряму здобутя брутальної сили.

5) Єдність пляну метод вихованя, основаних на правах природи і згідних з устроєм чоловіка.

6) Значінє вихованя, як средства борби проти унаслїдженим хибам дитинства.

7) Економічне значінє фізичного вихованя з суспільного становища.

8) Внутрішнє відношенє між фізичним, умовим і моральним вихованєм.

9) Конечність удїлу публичних властий для утвореня нових звичаїх і для борби з розповсюдженими тепер пересудами і хибами в фізичнім вихованю.

10) Способи переконаня людий працї і надання виховавчій практицї наукового напряму.

11) В якій степени треба увзглядняти теперішні упередженя і хиби істнуючих метод в реформі вихованя і в науковім розвою.

12) Карність єсть підставою вихованя, однак під услівєм, аби була підданєм ся правам природи, а не безвартістним конвенціональним приписам.

II. Відділ біольоґічних наук.

1) Біольоґічні науки, вияснюючи вплив вправ на людский орґанізм, повинні запевнити згідність між примінюваними средствами а цїлию вихованя.

2) Всї чинности житя суть зависимі від нервного укладу. Мязи суть лише орудіями під управою нервних осередків; звідси виходить, що дослїди

фізичних явищ повинні бути поставлені в вихованю на першім плянї побіч студий над иньшими дїйствами орґанїзму.

Взаїмний вплив психічних функций на чинности житя.

3) Гіґієна і образоване чинностий орґанїзму в відношеню до вправ.

Образоване змислів, перцепцийних здібностий і зворушень.

4) Права розвою одиниці і людских рас.

5) Вплив наслїдственности, окруженя, поживи, способу житя, дїяльности, спочинку і заводових привичок на одиницю.

Границї виховальности одиниці; характеристичні типи заводових специяльностий.

Вказівки зоотехнїки.

6) Чоловік як продуцент енерґії.

Особистий співчинник енерґії; средства до єго побільшеня.

Ріжні постати людскої енерґії: дїланє статичне і праця мязів; енерґія нервів.

Побуджуванє енерґії: средства відживляючі і паралїжуючі нервний уклад.

Студиї над дїланєм.

7) Студиї над формою, відношенєм частий, обємом і звязкостию тїла, залежно від примінювань єго до даної працї, а передовсїм до руху рук.

8) Порівнанє результатів вільних вправ і ритмічних вправ і на команду.

9) Умученє нервів і мязів. О ужиткованю нервної і мязової сили. Їх рівновага,

10) Управительство над людскою енерґією і єї ужиткованє.

Справдженє права найменьшого опору.

11) Механїзм і співзалежність рухів.

Міра механїчної і фізіольоґічної працї і порівнанє працї з'ужитої в ріжних рухах.

12) Впровадженє в житє економії працї в переношуваню ся з місця на місце і в ріжних з заводом звязаних рухах.

Переважаючий вплив ритмічности на скількість з'ужитої працї.

13) Ріжні наслїдки вправ залежні від скількости з'ужитої працї природа рухів і спосіб їх виконаня.

III. Технїчний віддїл.

1) В який спосіб може вихователь в данім окруженю опанувати чинники, що зміняють чоловіка в користь одиниці і раси?

2) Правила вихованя, маючі на цїли осягненє найлїпших результатів вправ зі становища гіґієни, нормального розвою тїла, зручности і найлїпшого ужиткованя сили мязів в практичнім приміненю.

3) Примінене правил вихованя до науки ремесла, як також до науки в артистичних заводах: рисунки, музика, танець і т. и.

4) Средства збільшеня видатности працї і віддаленя границь умученя у одиниці.

5) Ґімнастика *яко* средство лагодяче шкідливі наслїдки працї в ріжних заводах.

6) Примінене правил економії до загальної ґімнастики, до переношеня ся з місця на місце в нормальних услівях і до військових чинностий.

7) Средства наданя принади фізичному вихованю.

8) Роля музики, сьпіву і танцю.

9) Урядженє подвіря, луки, ґімнастичної школи, площі до гри, саджівки і т. и.

Прибори і одіж до гри і ґімнастики.

10) Приряди лябораториї до студий над явищами руху і результатами вихованя.

11) Ґрафічні і статистичні викази одержаних результатів.

IV. Педаґоґічний відділ.

1) Педаґоґіка повинна бути основана на знаню впливу вправ на людский орґанїзм.

2) Примінене правил вихованя до одиниці, родини, шкільної ґрупи і цілого народу.

3) Чи в краях, де суть ріжні звичаї, мова і клїмат, наука має бути однака?

4) Чи треба централїзувати заряд публичного вихованя і в якім степени треба полишити місцевій ініцятиві примінюванє загальних правил в поодиноких случаях?

5) Форми фізичного вихованя в ріжнім віку; приписи, які треба викладати матерям родин; ріжниця між вихованєм дївчини і хлопця.

Звичаї, що ведуть до захованя фізичних прикмет в дозрілім віку і в старости.

6) Плян нормального фізичного вихованя.

Природа, вибір і поступовий порядок вправ.

Шкільні проґрами ріжних степенїв.

Добір учительского персоналу, іспити, конкурси, часові курси, специяльні нормальні школи, інспекциї.

7) Контроля результатів, статистика, специяльні педаґоґічні музеї.

8) Орґанїзация висших наук.

Курси для студентів на унїверситетах.

9) Хиби системів, опертих на специяльних вправах, передовсїм на порушуваню тїла при помочи рук або рамен.

Висшість мішаної системи, обнимаючої гри і методичні вправи.

V. Розповсюдненє фізичного вихованя.

1) Специяльні видавництва і часописи.

2) Працї поза школою.

Спортові і ґімнастичні товариства.

3) Уряджуванє конкурсів; запомоги і нагороди.

4) Средства заінтересованя родини справою фізичного відродженя молодїжи і средства, що ведуть до впровадженя здорових звичаїв вправ в приватнім житю.

5) Способи здобутя средств до розповсюдненя фізичного вихованя.

З залученого спису тем до оброблення і дискусиї на з'їздї видно, що они обіймають в загальних зачерках цїлу царину фізичного вихованя, отже не може бути мови о вичерпаню так обширної проґрами, що впрочім зазначує в своїм листї сам ініцятор. Однак вага кождої поодинокої квестиї, наукове

оброблене предмету і сама цїль підприємства будуть здає ся і у нас достаточною заохотою до участи в спільній праци над получшенєм условій розвою молодїжи.

500-лїтний ювилей друкарства.

I.

Сего року минає саме 500 лїт, як вродив ся сей чоловік, що винайшов спосіб, як друкувати книжки. Тому цікаво буде нашим людям знати, яким способом дійшли люде до друкованя книжок, хто коло того найбільше заслужив ся, та яка користь вийшла людям із друкарскої штуки.

Всякому відомо, що чоловік перевисшає і наймудрійшу зьвірину тим, що вміє говорити. Мовою чоловік переказував свої думки і свій досьвід другим людям, приміром своїм дїтям; дїти знов переказували внукам се, що они чули від батьків та се, що самі бачили і самі видумали — і тим способом чим дальші поколїня людий, тим були они розумнїйші, тим більшу мали культуру. Та „слово“ „мова“ се річ летюча; не одно сказане забуде ся або перекрутить ся. Тому й культура, яку батьки переказували своїм дїтям тільки устно, дуже поволи розширяла ся та поволи зростала.

Та далї люде привчили ся свої слова і думки передавати другим через знаки. Такі знаки ковано в каміню, різано в дереві і т. д. Хотїв чоловік написати щось про „льва“, то ковав або різав в камени чи в дереві маленького льва; хотїв написати про дерево, то рисував дерево, і т. д. Таке письмо звало ся „образове“ або „гієроглїфи“ і се було перше письмо. Де єго вперве люде видумали — не знати. Одні кажуть, що в Китаю; другі, що в Египтї, а ще иньші говорять, що в Вавилонії, — бо ві всїх тих краях є старі „образові“ написи на камінях і старих будинках з часів, що сягають до 5.000 лїт перед Христовим різдвом, себ-то мало що не 7.000 лїт від наших часів назад.

Далї завважали люде, що всякі слова складають ся із „звуків“. Тому люде придумали на кождий звук осібний значок (букву) і таких букв було не богато; всего тілько, кілько є звуків. От таке письмо зве ся „звукове“ і люде єго до нинї уживають. „Звукове“ письмо видумано вперве тому яких 5.000 лїт в Египтї або Вавилонії. Зі сих країв переймили се письмо палестиньскі жиди та їх сусїди фенїкійцї, нарід, що жив з купецтва та морскої плавби. От-сї фенїкійцї їздили по далеких землях і занесли „звукове“ письмо і до Грециї і до Італії і до иньших земель. От-там в тих землях перероблено по троха з часом се письмо, та з того вийшли два осібні письма: кругле, латиньске і карличковате грецке. Якже-ж Нїмцї навчили ся від Латинян (Римлян) писати, то вони переробили трохи латиньске кругле письмо і з того вийшло нїмецке, остроконечасте письмо. Знов-же Славяне, особливо македоньскі Болгаре, що стали переймати від Греків письмо, переробили то письмо по своєму і з того вийшло старославяньске або церковне письмо, яке зветь ся „кирилицею“. Та в нових часах, щоби лекше було читати, перероблено трохи кирилицю так, що вона стала круглїйша. Таке круглїйше славяньске письмо зве ся „гражданка“ і нею друкують ся тепер всї книжки у всїх майже Славян.

Тільки Китайцї тримали ся і ще до нинї тримають ся свого старого „образового“ письма. Але такого письма тяжко вивчити ся, бо там на кожде слово є осібний значок; а що слів у людей є тисячі, так і значків також є тисячі.

Як письмо розширило ся по сьвітї і як люде стали писати книжки, тодї і осьвіта (культура) стала між людьми зростати. Люде стали списувати піснї, оповіданя, молитви, закони, релїґійні приписи, історию, описи країв та всякі иньші мудрі і пожиточні річи. От-тепер все те вже не пропадало, але лишало ся в письмі внукам і правнукам.

Одна тілько була біда, що переписувати книжку треба було дуже довго. Через те книжки були так дорогі, що хиба найбогатші люде могли їх собі справляти. Для бідного а навіть для середно-заможного книжки не було. Старинні римскі та грецкі книгарі мали до переписуваня книжок десятки або і сотки невільників. Вони переписували книжки в той спосіб, що оден чоловік читав поволи (диктував) з готової книжки, а невільники всї за єго словами писали. Та все-ж і так переписані книжки були дуже дорогі.

Якже на сьвітї розширило ся християньство і настало богато монастирів, тодї переписувачами стали монахи. Але вони переписували тільки церковні книжки, а сьвітских переписувати не хотїли, тому і стара римско-грецка наука знов стала упадати. Аж пізнїйше, як настало богато і сьвітских переписувачів, тодї стали науки знов розширяти ся.

Та трафило ся ще одно: Десь-так 1.000 лїт по Христовім Різдві бісурманьскі Араби та Турки забрали від християньских Греків сьвяту землю себто Палестину з містом Єрусалимом. Християне-Европейцї, на зазив римских панів, стали йти війною в Сьвяту землю, аби відбити її від Турків. Хоч їм се не вдало ся, та з тої війни вийшла така користь, що Европейцї пізнали чужі, східні та полудневі народи і стали з тими народами торгувати і плавати морем до них. Далї Европейцї стали і по тих чужих арабских та перзьких краях чим раз дальше на схід мандрувати і дійшли аж до Китайців.

А Китайцї тим часом придумали вже нову штуку. Вони навчили ся вирізувати на деревляних дощинках своє письмо так, що оно відставало від дощинки. Як потім таку дощинку потягнути „чорнилом“, та приложити на то картку паперу, то на папері відібє ся письмо. Тим способом можна з одної дощинки відбивати тисячі карток однаково записаних. От-так стали Китайцї відбивати свої книжки яких 200 лїт по Христї. — Як-жеж опісля Европейцї стрінули ся з Китайцями, то переймили від них такий спосіб відбиваня книжок і перші такі книжки стали показувати ся в Европі около 1400 року по Христї, себ-то тому звиж 500 лїт. Се і єсть початок друкарства.

Та воно так довго не було. Друковане з деревяних дощинок було невигідне, бо як надруковало ся книжку, то різані дощинки були потім до нїчого. Крім того таке різане письма на дощинках забирало богато часу і роботи, а саме письмо виходило на папері не гарне і замазане.

Тодї знайшов ся чоловік, що винайшов цїлком иньший і много лїпший спосіб друкованя. Сей чоловік родив ся тому 500 лїт в західно нїмецькім містї Моґунциї над рікою Реном та звав ся Іван Ґутенберґ.

II.

Іван Ґутенберґ походив з богатого міщаньского роду „патрициїв“ себто найбогатших міщан-панів, що панували у містї Моґунциї. Місто Моґунция,

подібно як і иньші великі міста в сих старих часах, правило само собою немов мала републїка, та тільки признавало над собою власть нїмецького цїсаря. А в самім містї правили „патрициї". Та трафило ся, що біднїйше міщаньство збунтувало ся і „патрициїв" вигнало. От і Іван Ґутенберґ мусїв молодим хлопцем втїкати з Моґунциї і пішов в друге нїмецке місто Штрасбурґ, де привчив ся різати в дереві та відбивати книжки. От ту впав Ґутенберґ на цїлком нову думку. Він подумав собі: „Як можна вирізувати цїлі довгі уступи письма, то можна вирізувати і кожду букву з'окрема та потім сї окремі букви до купи рядочком складати і з того вийдуть слова, реченя і цїлі картки. Він так і зробив. Повирізував з дерева маленькі стовпчики, а на кінци кождого стовпчика букву: на однім „а", на иньшім „б", на иньшім „в", ще на иньшім „г" і т. д. — і так вирізав цїлу азбуку. Потім він складав сї „черенки" (себ-то стовпчики) рядочком, у слова і реченя, стрічка за стрічкою, а як вже вийшла цїла сторона письма, тодї все те разом сковував листовками, щоби тримало ся купи. Тепер посмаровав сей „склад" чорнилом і притиснув на нього папір, а на папері відбило ся все так, як було зложене. Далї придумав Ґутенберґ „прасу" себ-то машину, в яку вкладало ся раму заложену черенками, а потім обертало ся прасу корбою а праса підносила ся і опадала та все вибивала друк на сьвіжо підложенім папері.

Але деревяні черенки були до нїчого. Різати їх нелегко а до того друк, який з них виходив, був негарний. Тому Ґутенберґ задумав лити черенки з металю. Та ба! в него не було гроший. От тому він зробив контракт з двома штрасбурскими богачами-міщанами, що звали ся Шефер і Фуст. Они єму дали гроший і він став з ними на спілку виливати черенки з металю, а далї заложив велику друкарню і став друкувати книжки. Було се 1434-ого року по Христї. Ґутенберґ мав тодї 33 лїт. — Та небавом трафило ся, що Шефер вмер а єго сини стали враз з Фустом процесувати Ґутенберґа, кажучи що Ґутенберґ не має права до друкарнї. Штрасбурский маґістратский суд признав їм право а Ґутенберґа з друкарнї викинено. Тепер Ґутенберґ впав у велику біду. Він вернув до родинного міста Моґунциї і шукав чоловіка, щоби єму поміг. Таким чоловіком був богатий вчений Др. Гумері. Він дав гроші на нову друкарню і небавом стали вони оба на спілку друкувати книжки.

Друкарска штука стала дуже скоро розширювати ся по Нїмеччинї та по сусїдних краях і небавом по Ґутенберґовій смерти в самій Нїмеччинї було звиж 60 друкарень.

Перша друкарня, де стали друкувати ся рускі книжки, була в Кракові. Заложив єї 1491-ого року Нїмець чи Голяндець, що звав ся Швайпольт Фіоль. Перша руска книжка, яка там видрукувала ся був „октоїх". Та далї стали самі Русини закладати друкарнї на Руси-Українї.

Тодї в нас була велика релїґійна борба. Православні, унїяти, католики та протестанти сперечали ся між собою за віру та писали против себе богато полемічних книжок. Між руськими протестантами був богатий князь Радивил з Несьвіжа на Білій Руси. Він заложив у себе 1568-ого року першу руску друкарню на те, аби там видавати рускі протестантскі книжки. Перша там надрукована книжка, се був „протестантский катехізм" писаний народною мовою.

Щоби боронити православної віри перед католиками, уніятами і протестантами, православні Русини-міщане завязували „братства“. Такі братства мали боронити віри тим способом, що дбали про церкви, видавали релїґійні книжки, удержували братскі школи, де учено по руски, по грецки і по латиньски, робили братскі сходини, вспомагали своїх членів і т. д.

Найбільше таке братство було у Львові і звало ся „Ставропіґія“. Щоби таким коштом видавати свої книжки, задумало „Ставропіґійске братство“ заложити свою друкарню. Трафило ся, що до Львова приїхав був друкар Федорів. Той Федорів заложив був зразу друкарство в Москві. Але московский нарід був тоді ще дуже темний, вважав друкарство за „чортівску видумку“, напав на дім Федорова та зруйнував єго. Сам Федорів втїк з Москви на Русь-Україну і поселив ся вкінци у Львові. Друкарню, яку він зі собою привіз, мусів Федорів з біди продати одному жидови, а той жид відпродав сю друкарню Ставропіґії 1571-ого року за 3.000 польских золотих. Ось-так заложено першу друкарню в Галичині.

III.

Від часів Ґутенберґа минуло пять соток лїт. За той час розширило ся друкарство так, що тепер навіть по малих повітових містах маємо друкарнї.

Та найбільше стала друкарска штука розширювати ся в нашім столїтю, коли її улїпшено. Найперше придумано спосіб, щоби друкарску прасу обертала парова машина. Далї перероблено друкарску прасу сим способом, що вона не бє вже з гори в чистий папір, але так, що рама зі зложеним друком пересуває ся взад і вперед долом попід валом, що над нею обертає ся. Дївчина або хлопець, що стоїть коло машини, прикладає з гори на вал чистий лист паперу. Вал обертаючи ся, хапає сей лист між себе а між раму, яку осібний прилад потягає чорнилом. Папір пересуває ся тим способом між валом а рамою і на нїм відбиває ся весь друк, яким заложена рама. Задрукований папір, що висуває ся зпід валу, впадає на деревляні листовки, які виглядають так як грабки. Сї грабки звертають ся до гори та відкидають задрукований лист паперу на дощинку, що стоїть за машиною. — От-так друкує ся приміром „Свобода“.

Але в найновійших часах придумано ще лекший спосіб друкарства. Вживає ся до него таких черенок, де букви не відстають від кінчика черенки, але є заглублені (врізані) в черенку. З таких черенок складає ся статї і вкладає ся їх в рами. Потім заливає ся се з гори приготовленою металевою масою. Як маса застигне, то можна сю плиту здійняти з рами і на нїй буде відбитий весь друк в той спосіб, що відстає від металевої плити. Тепер згинає ся металеву плиту друком на верх довкола вала. Попід сим валом обертає ся другий вал. Між них вкладаєть ся пояс паперу широкий так, як має бути широка ґазета, а довгий на кількасот метрів. Папіряний пояс, вхоплений валками, суне ся між ними все далї та далї і на нїм відбиває ся друк з плити навиненої на вал стілько раз, скілько раз вал обернув ся. От-так з поміж валів виходить задрукований звій паперу, який розтинає ся на осібні листки. В той спосіб за дві години можна надруковати 10.000 чисел ґазети. Але така машина є дуже дорога.

При помочи друку можуть люде таким способом розмножувати книжки. А чим лїпше люде улїпшували друкарску машину, тим таньші ставали ся

книжки. От-так тепер вже не тілько великі богачі можуть купувати собі книжки, але навіть і бідного стати на се, аби собі придбати книжку. Така книжка, яку давнїйше писано з рік або і більше, складає ся і друкує ся тепер за кілька днів. В давних часах треба було заплатити за невелику книжку кількасот золотих, а тепер всего кілька шісток!

Через се осьвіта стала між людьми дуже розширювати ся. Зразу богатші міщане, а далї і селяне та робітники стали читати книжки та ґазети і набирати ся з них розуму. Ось так стала наука служити всему народови а не тільки богачам-панам; якто кажуть, наука здемократизувала ся. Від коли-ж між народом зросла осьвіта і наука, від тодї і нарід став розуміти свої права та свої кривди і став бороти ся за свою правду. Борби зачали ся найперше в Анґлії, де нарід зробив революцию против короля і шляхти. Далї зчинила ся тому 100 лїт така сама революция в Франциї а в кінци в 1848-ім роцї в Нїмеччинї, Італії та Австриї Від тодї в нас скасовано неволю та панщину. Але нарід не здобув собі ще всїх прав, а здобуде їх аж тодї, як просьвітить ся і зрозуміє „чия правда а чия кривда“.

Ось тепер відомо вже, яка то велика заслуга Ґутенберґа, в тім, що він винайшов друк. Як-би не друкарска штука, тоби люде і до тепер були темні, і до тепер пропадали-би в паньскій неволї та не знали-би, яке їх право і як від кривди боронити ся.

Тепер по цїлім сьвітї шанують Ґутенберґову память величавими обходами, споминають его добрим словом та хвалять і славлять его в красних промовах, в ґазетах і в книжках всякі люде: і вчені і прості, і міщане і селяне — бо він зробив добродійство всїм людям. *Л. Цегельский.*

Роля студента в Данії.

Написав *Ґундакар Фон Сутнер.*

Кажуть, що аби пізнати характер народа, треба заглянути в его місця забави. Є в тім троха правди, особливо коли занимаємо ся одною частиною душі людскої, і то сею, що, скинувши з себе клопоти буденьщини, одїває ся у сьвяточну одежу. Старовіденьску добродушність пізнати ясно у Ґрінцінґерів і иньших передмійских трубадурів, але тодї...

В Копенгазї іде кождий чужинець не до Венециї, як у Відни, лиш до Тіволї і ту впадає кождому в очи щось, що пізнїйше пізнаємо при докладнїйшій обсервациї і при розмові зі знавцями як щось незвичайне, іменно свобідні сказати можна демократичні відносини одної кляси суспільности до другої. Ту нема ріжницї поміж висшими 10 тисячами і низшими 100 тисячами людий.

Першорядна реставрация, що не уступає найлїпшим віденьским куховарским матадорам, стоїть при входї до города; столи на верандї бездоганно накриті, кельнери додають собі великої поваги, — а прецїнь засїдає там простий чоловік спокійно побіч арестократа і мілїонера-фабриканта. Він не замовляє собі dîne, але шклянку пива, або кави, з самосьвідомостию чоловіка, що за

*) Бук. ч. 69. 1900.

се, що амовив, заплатить своїми власними грішми, так як другий, що має повнійшу мошонку.

Коли йти дальше через парк Тіволї — то все видить ся чим раз більше ту мішанину ріжнородних кляс суспільности. Тут і там виринають молоденькі бурші в студентских шапочках і чоловік дивує ся, як бачить, що їх поздоровляють ввічливо старші віком люди; як видить, з якою свободою порушають ся вони між дамами, і панами і як певно вони відгравають свою ролю, котра в иньших краях належить офіцерам. Се має свою певну підставу, бо копенгаґскі студенти не є що будь; вони є злучником між клясами суспільности, котрі без них стояли би без сполученя, так як в иньших краях. Вони суть у правдивім того слова значіню розсадниками інтеліґенциї; вони тим не вдоволяють ся, щоби здобути собі осьвіту, але почувають ся до обовязку сю набуту осьвіту вщепити другим. Розуміє ся, що при тім не стає їм часу до піятики і бійки, та иньших подібних розривок. Заложений в р. 1882 „Ліберальний клюб студентів" має гасло: „Злука з всіми верствами суспільности".

З часом з'орґанізував сей клюб ось які інтитуциї:

1. „Студентске товариство для науки робітників". Се товариство істнує від 1882 року. Від заложеня мало воно відчити і лекциї для робітників, розуміє ся даром. Річно учило пересїчно 100 студентів (також женщини), а слухачів було около 2.000 робітників. Предметами науки суть: даньска мова, правопись, каліґрафія, рахунки, бухгальтерия, німецка мова, французка й анґільска (длятого на сих мовах можна майже все порозуміти ся з людом), фізика, хемія, історія, национальна економія. Приступні підручники до сих предметів видав клюб і розширив у численних накладах. З початку уділювано науку в приватних домах: в наслідок численної фреквенциї віддано небавом клюбови мійскі школи до розпорядимости. В многих провінціональних містах заложено такі товариства на взір копенгаґского.

2. „Студентский комітет для видаваня таних книжок для народа". Ті книжки продають ся по 5 і 10 кр. і мають відбут не тілько в місті, але і по селах між хлїборобами. Заложений сей комітет в р. 1894.

3. „Безплатня, правна поміч для бідних". На чолї стоять молоді адвокати, котрим помагають молоді правники. Річно користає 20.000 клієнтів з сего товариства. Заложене воно в р. 1885.

4. „Музейний комітет". Се товариство устроює під проводом фахових людий масові відвідини музеїв і збірок і видає малі поученя про сї інститути. Заложене 1892 р.

5. „Вільний театр". Найлїпші драматичні твори даньскі і чужі виставляли ся для народа. Крім сего висилає клюб людий з відчитами на провінцию. Зимою відбувають ся заходами клюбу що неділї всякі публичні конференциї для народа при дуже численній участи.

Розуміє ся, що в студентских кругах цвите і штука, а людові концерти, устроювані ними зарівно в Копенгадзї, як і на провінциї — належать до найлїпших на тім поли штуки.

Не дивниця проте, як показує ся, що студенти суть любимцями народа; вони завдячують свою повагу своїй жертволюбовій працї. А молодим людям виходить на користь се пожиточне ужиткованє часу. Через то, що вони в практицї виконують все, що навчать ся, через се, що вони вправляють ся без настанку через відчити, через охотну і безкористну поміч фаховим правникам і мужам науки, то они стають ся скоро певними у своїм фаху; коли такий

молодий чоловік покине університет, то в короткім часї чує ся в урядї, до якого вступив, як дома.

Для населеня, се правдиве благословеньство, що молодїж запрягла ся до такої працї і старає ся о се, щоби просьвіту ширити в чим раз ширші маси, ту просьвіту, що вже в Данії далеко розширила ся по континентї. Так, і між селяньством в Данії збудила ся в останних десятилїтях охота до просьвіти, а через полїпшене материяльного положеня, через спілки, котрі суть там загальною інституциєю, поступила наперед і осьвіта. Також селяни мають свої університети, пильно звиджувані в зимі хлопцями, а в лїтї дївчатами, а з тих університетів виходять жваві люди, що свої господарства устроюють після найновійших здобутків на поли економії і через сильну солїдарність піднесли хлїборобский стан на таку височінь, на якій не зараз стане стан хлїбоборів в иньших краях Европи.

Швеция і Норвеґія з усїх сил наслїдує той приклад. Але Данії належить ся честь що вона в тім зробила перший крок, а слова Björnson-а: „Селяни даньскі найбільше просьвічені на цїлій земли“ можна тепер зовсїм сьміло і правдиво відносити до цїлого населеня. Се все завдяки студентам що заздалегідь научили ся розріжняти *фальшивий патріотизм від правдивого.*

Переклав *Микола Левицкий.*

Про задержуванє учеників в школї по науцї, яко средство караня.

(Написав *Володислав Кукелка**).

Між дисциплїнарними средствами, наведеними в §. 24. мінїст. розпорядженя з дня 20. серпня р. 1870 находить ся також кара задержуваня учеників по науцї в клясї під відповідним дозором, а по змозї і за повідомленєм родичів укараного ученика. Кара задержуваня учеників є проте карою законом дозволеною, а уживають єї також дуже часто. Приглянувшись причинам частого уживаня сеї кари, спостережемо особливо дві головні причини: а) невідповідне моральне поведенє ученика і б) невиповненє завданої домозої роботи. В першім случаю наміряємо сею карою поведенє ученика направити, а в другім случаю приневоляє ся ученика довершити невиповнену роботу або поправити невідповідно вироблену задачу. Таку роботу уважаємо роботою за кару.

Закон вимагає але і „відповідного“ дозору, значить дозору зі сторони учителя.

Задержаного ученика і передану єму роботу повинен самий учитель доглядати, бо дуже то хибно, наколи лишає ся задержаного ученика без всякого дозору, або лиш під дозором других учеників. Дальше повинен учитель постарати ся о те, щоби задержаний ученик не сидів дармо, але щоби занятий був якоюсь роботою, бо в противнім разї, привикав би ученик до безчинности, і тим то вийшла би єму кара на шкоду.

Родичі укараного ученика повинні в кождім разї о завішеній карі бути повідомленими, щоби знали, де їх дитина пробуває, а також і з огляду на те

---

*) Bukowiner pädag. Blätter ч. 7. 1900.

щоби дитина не вчила ся брехати. Але ся кара має і сумнївні сторони: надмірно уживана тратить она свою вартість і не лиш не приносить вже більше пожаданого успіху, але ще до того і обтяжає учителя. Наколи-ж учитель спостереже, що задержуванє не направляє ученика, то не повинен тої кари вже більше, або хиба лише дуже рідко уживати, а на якийсь час таки і цїлком залишити. Коли отже задержуванє ученика покаже ся злишним, то учитель буде приневолений ужити иньшого средства, і тогди позістанесь єму лише безпосередне порозуміне ся з родичами, щоби на дитину успішно вплинути. Єсли зрозуміє учитель, в сїм напрямі відповідно собі поступити, то без сумнїву єго старанє лишить ся не без наслїдку; а се певно може кождий потвердити, що родичі дуже рідко відмовляють своєї помочи в цїли направи дитини, єсли лиш безпосередно до них удати ся.

Особливо з двох причин стаєсь задержуванє учеників дуже невідповідним дисциплїнарном средством, а то з огляду на післанцїв, котрих учитель до повідомленя родичів укараного ученика уживає, як також і з огляду на тривалість кари. На післанця приневолений учитель уживати звичайно якого-то другого ученика, бо на такі потреби не розпоряджає шкільним слугою. Родичі задержаних учеників є по найбільшій части люде, котрі не відзначають ся прихильностию школї і учителю, бо не пізнали ще важности науки, і для того поведенє їх дїтий в школї цїлком їм байдужне; они то таких післанцїв звичайно що найменше вилають, а й учитель також не вийде на сухо, і єму впаде ся єго частка, котра певно не причиняє ся до піднесеня єго поваги. Є навіть і такі родичі, що по просту не хотять, щоби їм такі донесеня робити. Против такому поступованю родичів не годен учитель нїчого вдїяти; такі обставини уменьшають єго замилуванє до свого тяжкого званя, що відбиваєсь і на єго дальшій роботї. Ужита кара може проте мати цїлком шкідні наслїдки.

Задержуванє шкодить також особливо слабовитим ученикам; іменно в зимовій порі, єсли задержить ся таких учеників від раня до полудня, позаяк недостаток поживи може підкопати здоровлє дитини. Кілько то бідних дїтий іде рано до школи, не ївши нїчого, і чекає нетерпеливо на обід, який мати єго прирекла принести з роботи! Таку дитину совістний учитель не задержить, хоч би і як тяжко провинила ся.

Наконець повинен учитель, задержуючи дитину, завсїгди в души себе спитати, чи не спадає частина провини ученика на него самого, с. є. на учителя. Першою повинностию учителя є отже, зрозумілою і привабною наукою улекшити дитинї домові задачі, а далї повинен він уважати і на те, чи ученик не перетяжений своїми задачами, через що не встанї був їх виконати Також конечно увзглядпити і обставини, котрі причинились до того, що дитина не виконала своєї задачі, а коли покаже ся, що вина не по сторонї дитини, то не повинен учитель дитину карати. В такім случаю позволяє ся дитинї задачу на другий день принести.

Дуже часто причиняєсь вдача учителя до провини ученика; єго холодне поступованє є молодїжи неприхильне, тодї стає ся школа арештом і задержуваня не має нї кінця нї міри. Не конечно також і за кожду провину дитину сейчас карати; деколи помагає упімненє, в свій час ужите, богато більше, нїж кількаразове задержуванє. Тут пригадати-б слова Гербарта, котрий каже: „Часто лучає ся, що дитина в глубинї своєї души заховує кутик, до котрого вихователь не зайде, в тім то кутику жиє она тихо для себе, на-

діє ся, висновує ріжні гадки, котрі она при найблизшій нагоді пробує, а коли они поведуть ся, витворює на тім місци, характер. При уживаню задержуваня учеників по науцї яко дисциплїнарного средства, конечно проте придержуватись особливо слїдуючих засад:

1. старати ся, щоби задержуване так само, як і иньші кари на найменьшу кару обмежити;

2. доглядати задержаних учеників самому учителю, і глядїти за тим, щоби не сидїли дармо;

3. обминати з своєї сторони все, що могло би учеників до провини наклонити а тим то і до кари привести.

Про потреби плеканя здоровля в народній школї.

(Написав на конференцию повітову учитель в Кіцманю Денис Евстафієвич підучитель в Кіцманю).*)

Здоровлє є найцїннїйшим скарбом людским і певно нїхто з нас не скаже: я не хочу бути здоровим. Співдїлати, щоби не лиш своє, але також і здоровлє всїх людий утримати, тому вже певно нїхто не відкаже; бо до того не допускає співчутє людске.

Приглянмо ся близше людскому житю! Майже що дня можемо бачити, як слабість щастє поодиноких, ба і цїлих родин дуже псує, навіть без милосердия розбиває. Через одного, котрого слабість робить нездібним до роботи, мусить голод терпіти майже цїла родина; задля недостатку корму мусить она слабнути і принепадати. Давно, ба і нинї ще наш нарід через свою глупоту і несьвідомість переконаний, що кожда і найтяжша слабість походить від знахорок, ворожок, злих духів і т. и., не знаючи, що майже всї слабости походять від зіпсованого воздуху в комнатах, злого корму, перестудженя і т. и.

Берім приміром низшу верству нашого населеня (робітничу клясу), а побачимо, що мельники, каменярі, гірняки і т. и. через вдиханє пилу занепадають часто на грудні слабости, котрі можнаб легко застановити добірними средствами.

Через такий ряд примірів учимо ся дальше, що так само злі впливи, як зла будова і урядженє, дальше невідповідне бранє наукового материялу і дисциплїни в школї шкодять молодому, тілько що розвиваючому ся орґанїзмови, і стають часто поводом хороб, котрі певно можна назвати шкільними; але дізнаємо так само средства, котрими можна би їх бодай по части віддалити.

Досьвід учить нас дальше, що чим здоровійші родичі, тим сильнїйше збудовані дїти. Тому можемо з певним правом дальше заключити, що через удержанє і скріпленє здоровля межи народом слїдуючі ґенерациї зискають на силї і на дусї; дух бо здоровий може успівати лише в здоровім тїлї.

В послїдних десятках сего столїтя привела нас гіґієна, то є наука про удержанє і скріпленє здоровля, через досьвідчених і учених людий до вели-

---

*) З Buk. päd. Blätter. Ч 11. 1900.

кого поступу, так що нині вже більше меньше знаємо, де находить ся зародок майже кождої слабости. До тепер якось не дуже занимали ся сим найважнійшим чинником людскости, але ширити між народом обширнійше знане людского орґанїзму і єго природних условій є і буде нашою повинностию. Хоч знаємо з власного досьвіду, що вороговане против всеї науки нашого народу становить сильну запору просьвітї, то не страхаймо ся, товариші того; бо по часї мусить наука побідити вороговане, глупість і всякі забобони нашого народу.

Єсли хочемо когось щось научити, то мусимо тоє насамперед самі докладно знати. Хоч ми щось трохи учили ся про орґанїзм людский і про єго плекане і удержане ще питомцями учительскої семинариї, то все тої науки таки за мало, щоби щось і дїтий научити, а по другім, що сего не уживає ся і забуває ся. Може би хвальна повітова Рада шкільна постарала ся о відповідні підручники „про удержане і плекане здоровля", тимчасово хоч в нїмецкій мові, єсли в рускій нема, з котрих могли би ми користати.

Одно з найважнїйших средств, збуджувати інтерес плекання здоровля, ширити самостійну роботу нашого народу на поправі і забезпецї єго стану здоровля лежить на нашій народній школї. Школа повинна добрі і пожиточні правила про плекане здоровля, у молодій їй під опіку даній молодїжи так вщіплати, щоби можна було їх, через школу дальше в їй найблизших кругах ширити. Високоповажані товариші! Ми (учителї народні) єсьмо ті, котрі покликані, перші зереньця науки в ум дитячий насадити, щоби принесли як найбільші плоди; ми єсьмо тими рільниками, котрих висилає громада, край і держава, щоби ми ту нам під опіку дану молодїж так виховали, аби з неї були колись здорові, працьовиті і дбалі горожани.

Кождий з нас з певностию хоче, щоби з єго рук вийшли здорові і найпоряднїйші молодцї і виростали на утїху родичам і суспільности. Щоби ту цїль осягнути, треба таки добре собі труду задати.

Правда що подеколи і школа, але далеко частїйше дім родинний є співвинний декотрим слабостям. Школа може через вплив на родичів легко запобігчи тому лиху.

Високоповажані Товариші і Товаришки! Нехай нам нїхто не посміє казати, що вплив учителя і школи не є доступний поза єї границями. Нам то дуже добре відоме, що опір посередний і безпосередний із сторони родичів против школи, учителя і єго науки, спиняє по найбільшій части у нас розвій науки і все хосенне і справяче; але не забуваймо, що не злість всему тому виною; причина лежить в незнаню.

Се би була одна з найкрасших задач школи, ту пропасть, в котру наш нарід самохіть кидає ся, усунути; бо аж тодї би засіяла і в нас зірка просьвіти ясненьким сьвітлом.

Як вже знаємо, молодий, тілько що розвиваючий ся орґанїзм потребує найстараннїйшого плекання. Вплиєи в молодім віцї є дуже важні, бо полишають наслїдки на весь вік чоловіка.

Приглянїмо ся всім тим слабостям, котрі найбільше з школи повстають і котрі нарід найбільше школї має завдячити: Так приміром кости дитини єще дуже мало вапнисті і тому дуже мягкі. Коли дитина горбить ся при писаню, то се може стати поводом постійного скривлення хребетницї. Досьвідчені лїкарі признають, що скривлене хребетницї має звичайно свій початок межи 7 а 12 роком. Тому всему винною невідповідні лавки в наших народних

школах, а також скісне писанє, котре перед роками уживали, а тепер на ново завели. (Най лиш учителї лїпше уважають на сидженє дїтий при писаню, то лиха того не буде. — Ред.) Багато лїкарів приписують скривленє хребетницї також скісному писаню.

Короткозорість повстає найбільше при напруженю ока, єсли нема одвітної скількости сьвітла в шкільній кімнатї, а також через ненормальне зближенє ока при писаню і читаню, при котрім око наповнює ся кровю. Щоби сему лиху запобігчи, доконче треба, щоби шкільні кімнати були добре положені і мали одвітну скількість сьвітла, а при писаню і читаню на то уважати, аби ученики не дивили ся зблизька.

При натуженях працях кров ударяє дуже до відповідного орудия. З того повстають біль голови, носокревленє і ріжні забуреня нервні у дїтий перетяжених духовою працею; бо дух здоровий може успівати лише в здоровім тїлї.

Дїти перетяжені наукою не розвивають ся нормально під взглядом фізичним, їх тїло стає звичайно мало відпорним, они занемагають дуже легко і швидко, а слабосильности тїла товаришить також недостаточний розвиток сил умових, то є слабосиле духа.

Всїлякі налоги дїтий до слабовитости не треба легковажити. Єсли дитя неспокійне, дразливе а на лици виглядає блїде, то виною того брак крови, неодвітна пожива і натужена умова праця. Нераз карає ся дїти, замість їм і їх родичам показати дорогу, котра би привела до поправи сих злих відносин. Часто лїнивство є нїчо иньшого, як апатия з браку крови, злого корму і т. и., а карою можна би хиба осягнути перетуженє орґанїзму і тим ще гірше пошкодити розвитку умовому.

Др. Мориц Ґавстер каже, що цїлком безпечно і з певною причиною можна короткозорість, скривленє хребетницї, біль голови, кровотоки і малокровність назвати шкільними слабостями.

Родина, як уже висше спімнено, є богато співвинна в тих слабостях; бо вона назначує несприяючі обставини для роботи і науки, і тому шкоду школи ще дома підпирає.

Придумаймо, що лиш при шести-річній науцї без домашних вправ коло 7—8000 годин річно виставляємо дїти таким шкодам у школї, де вона ґіґієнїчно зле уряджена.

А кілько ми самі мусимо через ті шкідники здоровля терпіти і наражати ся, то лиш ми і Бог знає! Кілько слабостий розширяє сама школа, котрі в ню через всїлякі способи занесено! Хто обширнїйші наглядности є в станї робити, знає, що кір, віспа, шарлах, дифтерия може найбільше через школу межи дїтворою ширять ся. Таж не дуже рідко короста переносить ся на учителя і на дїти.

Школа псує часто не лиш здоровлє учеників, але і учителя; на послїдне мали і мають малий взгляд, а все таки маємо ми учителї право, з прав, котрі держава постановила, не лиш читати, але таки жадати, нас у нашім тяжкім званю хоч перед найгіршими ворогами здоровля охоронити. Зіпсутий воздух в шкільній кімнатї наражає здоровлє учеників і учителя, як також зле сьвітло і т. и., де часом послїдний сам не є в станї, себе против тих шкідностий охоронити.

Томуж треба остаточні правила робити в сїм взглядї, котрих спроможність би була, в народній школї, хоч по части ухилити занесенє і розширенє всїх сих наведених слабостий.

Найлїпша дорога, поправити здоровле в народній школї, була би найвідповіднїйша:

1. Зачислити науку про плеканє і удержанє здоровля в народній школї до предметів шкільних.

2. Познакомити молодїж з правилами природи і з їх уживанєм.

3. Старати ся о виданє для молодїжи відповідних книжок про здоровле.

4. Жадати від властий установленя сталих шкільних повітових лїкарів.

5. Старати ся о виданє підручників для учителів.

Тому, що дїти ходять до школи в найважнїйших роках свого нормального і фізичного розвитку, доконче треба би чувство для природи і єї близшого знаня у їх умах так збудити і розвинути, щоби та наука мала колись великий вплив хоч на домашний кружок.

Перед роками видав, свого часу всїми поважаний професор всеучилища (Hufeland), книжку, під заголовком: „Штука, продовжити людске житє, котру на багато мов переведено.

В передмові до сеї книжки каже він так: „Я писав для молодих людий, бо лиш в них можна положити підвалину для довгого і здорового житя. Через недбалість нїхто до тепер не зважав і не мав на гадцї науку про плеканє і удержанє здоровля. Я найобширнїйше обговорив ті точки, котрі можуть мати найбільшу вагу і вплив в руках читача.“ „Для мене“, каже він дальше „буде то дуже великою утїхою і стократною нагородою, єсли не лиш молодїж спонукає ся до єї читаня, але також в школах єї употребляє ся; бо я кажу, що доконче потрібно сю науку подавати в низших школах. Мій досьвід розложив менї то цїлком ясно, що ті, котрі отримали сю науку на всеучилищу, отримали єї звичайно вже запізно“.

Як мужики увільняють дїти зі школи.*)

Хто придивляє ся дїланю нашого народа, того не треба о тім ще переконувати, що темнота родить усякі злі дїла; а нераз чоловік стає собі сам ворогом. Тому то читаємо в ч. 64. „Буковини“: „Дивні бувають деякі новини з нашого краю; дещо він таки зовсїм нагадує край медведїв“, а я додам „і лисів“.

Послухаймо, як темний отець радить собі, щоби свою дитину увільнити від школи. — Що менї з того за хосен, гадає він, що мій хлопець буде ходити до школи? Таж я не дурний дбати о то, щоби він став письменним і щоби єму було лекше в сьвітї жити. А про мене мій тато дуже дбав?!

Радше нехай менї худобину пасе, або кури гонить з огорода! Пійду до школи і буду красно просити, аби звільнили мою дитину, а як не звільнять, то буду всїляко жалувати ся; скажу, що нема кому овечку пасти, що я бідний і т. д., і т. д. А як і се не поможе, то буду єму грозити тим а тим. Най знає, що і він не сьвятий, що і на нїм можна блуд знайти. Коли нї, то чейже я способу доберу, та-ж і я десь межи людьми бував і щось знаю.

---

*) Буковина ч. 70. 1900.

Але вперед піду до панотця, він як схоче, то все зробить, та чейже він не бере гроші за дармо від людий, і тепер возьме, а ні, то пійду робити хочби і тиждень. Нема нічого, сьвіт переіначив ся, може нема вже і Бога на небі, коли і панотець каже, що нічого не порадить. А два леви пропадуть, щом дав за подане, що єго інспектор відкинув? Ні і ще раз ні! Чуєш, Аннице, коби ти зі школи з подвіря щось узяла, не конче так, щоби нїхто не бачив. Учитель прийде упоминати ся, та й зайде зо мною в танець".

Анниця послухала тата. Учитель довідав ся, і як прийшов за своєю річию, то і почув: „Ти мене звеш злодієм, я мою дитину до школи не пускаю". Якби учитель був знав, що дитина намовлена, то був би єму ще стілько подарував, що та взята річ вартувала.

— „А чей же скрутить той учитель голову, він гадає, що вже нема мудрійшого над него. Чуєш, Петре! В школї, як що накаже тобі учитель, абись не слухав і жадної кари не приймав ся, поки він на тебе руку не положить. Потому я вже знаю, що маю робити. Чуєш! бо як ні, то тя зібю на винне яблоко. Я тобі охоту віджену від тої школи. Ти гадаєш, що я вівцю дам до турми"?

Бажане вітцеве сповнило ся небавом, бо хто годен діявольску гадку пізнати, коли чорт усе щось придумає сьвіжого. Учитель з разу терпів хлопцеви, потому і подиктував кару: „Лишиш ся по науцї"! Але як дїти зачали виходити зі школи, то і Петро давай утїкати! Учитель зловив єго в дверях за руку, а хлопець в крик: „Ви менї кожух роздерли, на що ви мене за руку тиснете?" Урадований отець прийшов до учителя упоминати ся, за що бив хлопця. Що дальше було, можна легко догадати ся. Доста, що учитель заскаржив за напад на дім, а селянин за побите хлопця. І справа закінчила ся в судї.

Бувають і иньші способи увільнюваня дїтий зі школи. Можна їх подибати у кождім селї, особливо в охресности одного із наших повітових місточок.

Коли учитель діткнув ся хлопця, зробив отець кілька синців на рамени і до лїкаря. Сей написав своє сьвідоцтво, бо звичайно на такі дурницї лїкар байдужий, хоть знає, що учитель, покараний за те судово, буде далї виконувати поверховнїйше свою службу. Лїкареви то байдуже, а може і судиї, що нарід не поступить у просьвітї, бо вони звичайно до того народу не належать. Лїкареви ще і то було на перешкодї, що він оглядав ті синцї чотирма очима, але нї одним докладно. Судия зробив також свій обовязок і засудив учителя на грошеву кару.

І замикати по науцї не кождого разу порадно, хоть дозволено; часто приходить сам отець до школи і каже, що він буде за хлопця сидїти. Установа, щоби родичів повідомити, що дитина лишила ся по науцї, значить у такім разї: спровадити собі їх самих на свою голову.

Шкільні власти пізнали уже хитрість наших селян, якою они уміють відтягати дїтий від школи. Про се сьвідчить розпорядженє шкільної ради краєвої з дня 16. мая с. р. до ч. 2.647, котре наказує вірно розслїджувати, котрі днї занедбані дїтьми оправдані а котрі неоправдані Але способів, щоби учителя а тим самим і науку охоронити від напастливого поведеня школярів, нема і нема...

Ще один припадок, котрого я був сьвідком. По 4. годинї, зробив отець з 9-лїтним хлопцем півтора милї до повітового місточка і станув о 6.

годині перед шкільним інспектором; підіймивши рукав дитині, попросив по дивити ся, як учитель збив хлопця. На руці показало ся пять великих темних синців. Інспектор випитав, що, як і коли стало ся і, розуміє ся, обурений на такого нелюдяного учителя, був би відослав чоловіка до лікаря, бож годі було холоднокровно дивити ся на скривджену дитину; та щож, коли чортівске діло дістало свого противника ще в саму хвилю. Синці були трохи за правильні що до форми і положеня, а один був саме на лікти. І якже могла дитина видержати той біль і ще раменем рушати? Чому вона на місци не умліла? Чому учитель не постарав ся не допустити дитину іти до старостства? Такі гадки шибнули в голові прибувшого гостя, він помочив слиною палець, а синці, хоч тяжко, зачали змивати ся і змили ся цілком. На запитаня інспектора подав отець, що синці зроблені „шварцом", а хлопець сказав, що чорнилом. Хлопцева правда, бо синці тяжко змивали ся. Інспектор дав тепер селянинови добру науку і заявив, що передасть справу судови.

Тоді селянин, хоть уже не сьміло, докінчив своє обвинене, сказав, що учитель дає хлопцеви по кільканайцять „грушок" денно, доста, що переслідує так, що хлопець хоче у керницю скочити. — „І якже єму не скакати, коли має такого вітця", відповів інспектор на відправу селянина...

Се най буде на науку особливо тим молодшим учителям, котрі ще не знають дути на студену воду, щоби не клали руки на дитину під жадним услівєм. А як дитина не хоче учити ся, як она перешкоджує науку для всіх, як она маловажить приказ учителя, то нехай сему лиху зарадять шкільні власти, бо годі за се учителеви відповідати власною шкірою.

Н. І. учитель.

Прогулька шкільної молодіжи і концерт в честь Шевченка в читальни в Карапчеві.

В неділю 17. червня мали ми у своїм селї Карапчеві н. Ч. велике сьвято; наша читальня сьвяткувала память Шевченка. Гарно було то, що шкільна молодіж поминала Шевченка разом з читальниками. Почало ся се так, що о 1 год. діти разом зі старшими людьми, котрих було богато, вибрали ся з музикою на прогульку. Забавили ся там дві години, а о 3. всї вернули до гарно прибраної стодоли ч. господаря і голови читальнї Дмитра Князкого. У стодолї був портрет цїсаря і Шевченка. Голова привитав гарно всїх зібраних і передав слово тутешному учителеви п. Я. Заяцеви. Учитель пояснив зібраним значіне вечерка, оповів дещо про минувшину нашого народу і вкінци сказав людям, хто був Шевченко і що він писав. Слова п. учителя зробили велике вражіне на зібраних. Людий було звиш 300 — то як прийшло ся при кінци засьпівати цїсареви і нашим провідникам з Чернівцїв многая лїта, можете собі погадати, як грімко воно випало. Крім того діти під проводом п. учителя Е. Лазара відсьпівали народний гимн.

Потім сьпівали кілька пісень, далї ученик Юрій Крицкий деклямував „Гамалїю", учениця Анна Стефюк „Тополю", учитель Лазар „Кавказ", ученик Петро Шербан „Воля і наука", А. Майковский „Наша Буковина", а Сем. Мариянчук „Рідна мова". Такий то славний вечерок устроїли ми собі.

Потім всїм радили читальники над добром читальнї, а вкінци стали бавити ся і танцювали до 9. год. вечером. Всї чули ся як одна родина. На відходї голова Князкий дякував дуже пп. учителям Лазареви і Заяцеви за їх труди. Грімкою піснею закінчило се сьвято і всї розійшли ся задоволені домів.

Д. К.

Повітова конференция учительска в Чернівцях

повіту черновецкого заміского відбула ся дня 22 і 23 червня. Зібраних привитав предсїдатель і візвав їх кликнути три рази „Най жиє! наш Цїсар Франц Іосиф!“ Потім приступлено до дневного порядку.

Перший відчит був на тему: „Які досьвіди зроблено до тепер дотично повторної науки в дидактичнім, педаґоґічнім і иньшім взглядї і яких способів уживати би до єї здвигненя“. Сю задачу обробив старанно п. надуч. Слушаньский, а коли скінчив, вивязалась жива дискусия, в котрій забирали слово пп. надуч. Пігуляк, Савіцкий, Шуган і уч. Коморошан. Пан Пігуляк у своїх промовах висказав ся за наукою більше практичною, тому треба би, щоби учитель повторної науки звертав свою увагу на огородництво, пчільництво, гноєнє і т. и. — Пан Коморошан домагав ся відповідних підручників дотично господарки.

Відтак обговорював староста п. Вірфель деякі установи і робив свої уваги.

Другого дня прийшла друга і третя задача на чергу: „Писемні працї в ріжних катеґориях народної школи, їх число, поправка і дальше оброблене“. Третя задача така: „Учитель не має говорити більше як конечно потрібно, але повинен підчас науки наводити дїтий до як найбільшої вправи в бесїдї“. У титулї бачимо вже і зміст сеї задачі.

Внесенє п. Слушаньского, щоби завдати лиш одну задачу тижнево — принято.

По вичерпаню сеї точки дневного порядку поставлено около 20 вільних внесень. Між ними було і внесенє о підвисшеню платнї муж. учителям і то так, як побирають урядники трох найнизших ранґ. Вдатно мотивував се внесенє п. Шербановский.

Згадати-б ще, що се внесенє як і друге, що „при обсадженю надучительских сил і дївочих і мішаних шкіл (хлопячих — само собою розуміє ся) має ся увзглядновати лише мужчин“, поставлене Пйотровским з Садаґури — викликали живійші промови як звичайно. Оба внесеня принято.

О 8. год. по закінченю конференциї зійшли ся всї учителї в огородї музич. товариства на комерс. В нїм брав участь і староста п. Вірфель враз зі своїми урядниками. Пізно розійшли ся весело настроєні учителї до дому, бо вже когут сьпівав: „час до дому, час“.

Теофіль Порембский, учитель в Люди-Горечі.

Фонд для бідних школярів.

Один з пп. учителїв пише до „Буковини“ так:

„Менї здає ся, що годї нам і нашим ученикам сьпівати для зарібку на соборних службах божих; ті служби бувають завсїгди в будні, а в будні у нас робота у школї, нема часу ходити на парастаси. Я не перечу, що десь у якімсь селї можна й сего способу ужити, але сего не можна порадити всїм, бо не всюди однакові відносини. Радше устроювати з учениками концерти і представленя по школах за дуже низькою оплатою для селян на дохід згаданого фонду — з того може бути більший дохід і хосен. Звичайним але пильним збиранем складок на сей фонд можна би також дещо осягнути. Тут церква, яко богоугодна інституция, повинна прийти в поміч школї. Іде прецїнь о бідних школярів, а не о полїтику. Громадска старшина повинна у рахунки громади вставити також видаток на бідних школярів що року. В порядних громадах не треба би до того й намовляти; сама старшина повинна знати, що коли і поможе бідним дїтям, то се дїти власної громади, а не чужі. Нехай лїпше господарять громадским грошем, то найде ся поміч і для бідних школярів“.

Иньший учитель порушив при сїй нагодї справу відносин сьвященників до учителїв. Се страшенно прикра справа, так у нас як і в Галичинї. Майже всюди поміж приходством а школою пропасть, сьвященик з учителем не жиє в згодї, хоч оба призначені на те, щоби просьвічати нарід. З причини сих відносин годї виконати проект п. Недїльского.

„Але — каже далї наш дописуватель — я не хочу сим сказати, що учитель може уже руки заложити, — і він нехай працює, лише у відповідний спосіб. Я бажаю, щоби кождий учитель стояв на становищу устави державної шкільної з дня 14. мая 1869 р. і працював в єї дусї. Зміна сеї устави у звіснім напрямі, що наступила 2. мая 1883 року мене не одушевляє. А треба знати, що час на часї не стоїть, тож учитель нехай працює, коли єму сприяють обставини, що мога, що сила, щоби нарід виробив собі вже раз правдиве понятє о школї, щоб він пізнав єї правдивий пожиток. Тих часів нам не бажати, коли школа на то була призначена, щоб научити хлопця прочитати в церкві лише „отче наш“ і „вірую“.

Другий учитель пише у тій самій справі таке:

На підставі розпорядженя ради краєвої шкільної з дня 2. марта 1900 до ч. 887, що дбає про те, щоби *бідні* школярі мали даром зошити — продаю для шкільних дїтий прибори до писаня. З сего можна мати чистого доходу 30% або і більше. Чистий дохід дїлю на двоє. Одну половину призначую на фонд для бідних школярів і складаю єго на книжочку почтової щадницї, другу половину роздаю що місяця або що дві недїлї шкільним дїтям зошитами.

В тих селах, де є рускі крамницї і люди вже відвикли трохи від жидів, будуть дїти громадно купувати зошити, а фонд для бідних школярів буде рости з дня на день. В селах, де знаходять ся лиш жидівскі склепи, буде куповане зошитів у школї з початку млаве, але і оно повинно з часом поправити ся. В такім разї треба дїтий по покупки зошитів заохотити, н. пр. так:

В однім ческім місточку увійшов хлопець-термінатор до склепу і зажадав за крайцар сїрника. Діставши пачку сїрників, оглянув єї і звертаючи каже: „Дайте менї сїрників з написом „Matice skolska“, я иньших не купую.

Не гадайте, що може жадав лїпших сїрників. Зробив він се ось чому: Одна фабрика сїрників обовязала ся дати половину чистого доходу на краєве ческе товариство шкільне, що зове ся „Matice skolska“ і сїрники з тої фабрики мають таку напись.

Видите, чому хлопець жадав сих сїрників, бо він хотїв, аби з єго гроший мало пожиток ще і краєве товариство і школярі. Ческий нарід уміє дбати за себе, через що єму чим раз лїпше“...

Жіноча осьвіта.

Еманципацийний рух, який проявляє ся вже здавна в цїлій Европі і захопив також уми деяких женщин і в нашім краю, звернув ся з поля теоретичної дискусиї на практичне поле і виявив ся іменно в змаганях до двигненя осьвіти жіноцтва. Не лише в західно-европейских краях, але й австрийских, а іменно також і в Галичинї повстали приватні ґімназияльні школи жіночі. женщини почали громадно горнути ся на унїверситетскі курси і сей рух неминучо мусїв звернути на себе пильнїйшу бачність мінїстерства просьвіти. особливо коли на єго чолї станув знатний учений Гартель. Дня 14. червня почали ся в мінїстерстві просьвіти наради анкети в справі висшого жіночого образованя і шкільництва. а до сеї анкети покликані: президентки віденьского зарібкового товариства жіночого: Приська баронова Гогенбрук, директорка ц. к. цивільного дївочого пенсіонату у Відни п-нї Марія Баньковска, жінка надворного сов. Міґерка і п-нї Марияна Гайнїш, та унїверситевскі професори гофрат Шіппер і Цьвікліньский, кількох краєвих інспекторів, 6 директорів і професорів женьских лїцеїв і висших женьских шкіл, віцебурмістр Відня, др. Наймавр. Мінїстер др. Гартель повитав анкету довшою промовою, вказавши передовсїм на те, що австрійске мінїстерство просьвіти придержує ся вправдї переконаня, що, як довго в ширших верствах людности не обезпечене відповідно розповсюднене просьвіти, не може оно вволити домаганям заможнїйших кляс о заснованє державних женьских ґімназий. Однакож мінїстерство відкрило дорогу тим дївчатам, що власним накладом і своєю енерґією бажали присвоїти собі приватно ґімназияльну осьвіту, позваляючи під певними услівями складати іспити зрілости і добувати собі сьвідоцтва зрілости, яким в части признано рівні права з мужескими. Заразом підготовило мінїстерство, щоби сю середню женьску науку, що не зміряє до осягненя академічних ступнів, лише осягненє основної загальної осьвіти, звернути на відповідний шлях і довести до повного розвитку. Тепер є в Австриї 47 висших женьских шкіл (між тими 14 шестиклясових а 13 пятиклятових), котрих внутрішна і вніщна орґанїзация виказує велику ріжнородність, яка спиняє розвиток що-до основних орґанїзацийних питань. Мінїстерство думає отже передовсїм завести один тип шкільний іменно шестиклясовий женьский лїцей. Женьскі лїцеї мають бути певною підвалиною до дальших уладжень для вдоволеня потребам жіночої

осьвіти що-до висшого загального і заводового образованя. Сей шкільний орґанізм мусїв би бути доповнений вишшими закладами, які малиби метою певне дальше образоване, як і заводове, а особливо економічне образоване дївчат і жінок. Задачию сеї анкети є передовсїм установлене основ для типу „Женьского лїцея". „Ґімназияльна женьска школа" і її уладжене не може бути предметом сеї проґрами. Відтак зачали ся під проводом мінїстра Гартля, а в єго заступстві гофрата Гаймерле розправи. Референтом був гофрат Гуемер. Анкеті предложено ось яку проґраму:

1. Чи нова орґанїзация нашого висшого женьского образованя і шкільництва була би бажана в напрямі однообразнім?

2. Чи передовсїм істнуючий вже тип шестиклясового женьского лїцея не належалоби взяти за основу нової орґанїзациї і уложене нормального наукового пляну?

А коли так, чи має головною цїлию сеї висшої женьскої школи бути осягнене певного степеня основного, загального, жіночому полови приміненого, образованя з особливим увзглядненем новочасних язиків, яко побічна цїль, для підготовленя до заводового образованя?

3. Які предмети мають бути обовязковими в женьскім лїцею? О скілько мають бути увзгляднені так звані реалїстичні предмети? Чи педаґоґія і домашне господарство мають війти до пляну наук яко окремі предмети?

4. Чи установлене учительок для всїх сьвітских предметів тих шкіл було би бажане? Яке мають они осягнути наукове приспособлене?

Анкета покінчила свої наради. Зазначено в них головно потребу одноцїльного пляну наук і реорґанїзациї висших заведень для вихованя дївчат, щоби можна перевести в них одноцїльність у вихованю. На підставі покінчених пятьох кляс народної школи має наука обіймати аж до 17. року житя включно курси заводових наук і науки сучасних язиків. Анкета є також за зменьшенем числа шкільних годин, як також за виобразуванем як найбільшого числа учительок для сьвітских предметів, та за заведенем учительских іспитів кваліфікацийних в лїцеях для дївчат. Рівночасно зазначено конечність реформи видїлових шкіл. Мінїстер просьвіти др. Гартель замкнув анкету довшою бесїдою, в якій подякував зібраним за участь в нарадах і висказав надїю, що в кінци удасть ся розвязати квестию реорґанїзациї висшої просьвіти дївчат.

Яким занятєм повинен сїльский учитель свій час виповняти?*)

Списав Стефан Напасеи, надучитель в Бергометї н. О.

Ми сїльскі учителї находимо ся в дуже труднім положеню, і наше становиско є о много прикрійше як наших товаришів по містах. В містї учитель по скінченю свого денного дїла зникає в великій товпі інтелїґенциї і не звертає дозираючих очий всего люду на себе; він може для розривки що хвилї відповідне товариство найти а й до волї відповідних розривок: тут му-

---

*) Buk. päd. Blätter Ч. 3. 1900.

зика в городї, там знов прогулька в поблизький гай і т. п., і душа і тїло мають доволї розкошний, а в тім гуморі кождий після вподоб забавляти ся може, не звертаючи на себе особлившої уваги.

Инакше має ся в сїм зглядї сїльский учитель. Він часто одинокий репрезентант інтелїґенциї в своїм селї; кождий і найменьша дитина знають єго; часто дозирають єго люди ворожими очима, бо учитель а школа то їм одно, і тому то як школї так і єму они не раді. Коли вийде учитель по науцї на прохід, щоби по тяжкім трудї на сьвіжім воздусї віджити, то самотно мусить блукати, бо відповідного товариства надибати не може, а хоч вдоволив би ся часом і товариством якого селянина, то й то не можливе, щоб сей єму товаришив, бо селяне не мають часу до проходів, кождий бо занятий працею в своїм господарстві. А понеже на самотних проходах скоро наскучує ся, то приневолений учитель домів вертати й глядїти собі такого занятя, при якім єму й час мило проминає а також і тїло й душа віджають, відсьвіжать ся.

Тож питанє, яке занятє для учителя найвідповіднїйше. Зважаючи на засаду, що праця не ганьбить, міг би і учитель за яке-будь дїло взяти ся; однак треба над тим застановити ся, що є деякі дїла, котрі виконувати учителеви не лицює, бо они в станї єго повагу перед простим людом понизити. Садівництво, городництво і пчілництво то найвідповіднїйші занятя для учителя, бо як в моральнім поведеню так і в господарцї повинен учитель бути взірцем для цїлої громади, а крім того ще таке занятє на вільнім воздусї причиняє ся до скріпленя й удержаня здоровя.

Зимою а й в лїтї в дощеві дни повинен учитель свій вільний час по части виповняти роботами в своїм варстатику, який при кождім господарстві заложити належало-б, і вироблять всякі в господарстві потрібні знаряди, приміром улиї і т. п., а тим причинить ся він в великій мірі до піднесеня економічних відносин в своїм селї, бо за єго спокійним і трудолюбивим приміром піде й ним вихована молодїж, а від тої перехоплять де що й старші, прийдуть так з часом до пізнаня, яким добродїйством є для села школа й перестануть проти неї ворожо відносити ся.

Крім того не повинен учитель і занедбувати свого дальшого образованя, бо час не стоїть, а хто не ступає з ним на перед, той зістає по заду, а се нам учителям яко носцям народної просьвіти як раз не лицює. Читаймо всякі відповідні твори, образуймо ся ненастанно, аби стояти завсїгди попереду й заняти й задержати такий степень між суспільностию, який нам задля нашого важного чину приналежить.

Єсли учитель на селї після повисше згаданих вказівок своє житє собі уложить, то й в найсамотнїйшім селї буде чути ся задоволеним і щасливим і не буде на свою долю нарікати, що єму судилось стати сїльским учителем.

Братска лїґа дїтий у Франциї.

(Przegl. pedag. Warsz. 11. IX. 1899. Nr. 17).

В роцї 1895 завязалась у Франциї інституция, що має характер філянтропійний а заразом і педаґоґічний. Є се товариство дїтий всякого віку і неповнолїтної молодїжи а називаєсь „Братска лїґа дїтий у Франциї“. То-

вариство се має подвійну цїль: помагати та пільгу нести всякій дитячій недоли а відтак зблизити дїтий родичів маючих з ровесниками убогих верств. Не є се завданем сего товариства заступити собою яку з істнуючих добродїйних інституций а лиш тим що істнують в міру можливости помагати. Занимає ся оно вельми ревно розміщуванем дїтий по захоронках та сїмях звичайно за доплатою, яка походить зі складок членів лїґи як і з несталих доходів з забав та представлень. Наколи родичі дитини лїґою протеґованої учтиві та лиш з недостачі средств не годні удержати дитини, лїґа помагає їм. В першім роцї істнуваня 1896 запомогла лїґа 100 роднинам та знайшла сталі приміщеня 33 дївчаткам та 56 хлопцям. В другім роцї 1897 дістало запомогу від лїґи 296 родин а примістило ся 39 дївчаток і 66 хлопцїв. Наконець в роцї 1898 підпомогла лїґа 246 родин, примістила нових 76 дївчат і 65 хлопцїв та оплатила приміщене дїтий давнїйше принятих в опіку.

Кромі сего лїґа так в Парижи, де її головне огнище, як і на провінциї, де потворились одвітні комітети, що ґрупують коло себе малолїтних членів, занимає ся всїлякими иншими роботами, що мають собі цїлю добро дїтвори. Взагалї членам не лишає ся під тим зглядом богато свободи, свобідно їм вести роботу після власного пересьвідченя та відповідно до місцевих обставин: і так одні кружки видають теплу страву бідним ученикам, другі достатчають одїня, иньші знов відвідують дїтий, що приміщені в опіку селяньских родин, або віддані на практику до рукодїльників, иньші еще учать робіт а головно шитя бідних дївчат, деякі знов устроюють спільні різдвяні ялинки, бібліотечки, забави для дїтий, де молодїж маючих верстов сходить ся з бідними ровесниками. У всїй одначе дїяльности віє один дух, який найкраще пізнати зможемо, наколи приведемо кілька уступів з річного справозданя, відчитаного секретарем Лїґи на загальних зборах з дня 11 грудня 1898 р.

В Гаврі комітет Лїґи, що числить 600 членів устроює спільні сьнїданки для бідних школярів. Хотяй — пише дописувателька — ми волїли би платити в шкільній кантинї за спіданки, так всеж мусїли еще в сїм роцї роздати 1800 квітків на хлїб, бараболю, мясо і уголь, щоби допомогти дїтям хорим, або таким, що ходять до шкіл, де нема кантини. Більше менше 75 дїтий їсть в школї сьнїданок на наш кошт, а 5 маленьких умістило ся в захоронцї. Роздало ся 1340 одягів і 120 пар кальошів. Не забуло ся також і на дарунки на коляду. Двайцять дївчаток приходить кождого четверга рано і шиють в сали, яку відступало нам товариство торговельних помічників. Задумуємо заложити невеличку бібліотеку, де можнаби що тиждня книжок пожичати. Наше дальше бажане, — каже предсїдателька товариства — кождому членови визначити певне якесь завдане; всякий після вподоби може відвідувати дїтий приміщених в захоронках або по селах, або допомагати дїтям, що живуть в родинах, або наглядати дївчаток що по четвергам сходять ся на спільну роботу. Всякому вільно вибрати собі роботу, але як раз її вибрав, нехайже совістно виповнює се, до чого взяв ся.

Б Ґре (Gray) устроєно в ратушевій сали забаву для дїтий, куди зібрали ся дїти-члени Лїґи та їх „гостї", соб-то бідні дїти. Частунок уряджено дуже простим способом. Кожда дитина, член Лїґи, принесла з собою підвечірок, очевидно на сей день в більших порціях і тим дїлили ся по братски запрошеними бідаками. Як благодатний є вплив такого зближеня дїтий богатших з бідними, нехай посьвідчить сердечний лист одної дївчинки, що пише в ньому: „Думаю, можна було сего року зробити далеко більше доброго, на-

колиб ми були знали, що то такого нужда. Поки її не видить ся зблизька, легко можна себе вважати чимось добрим. Я сама аж тепер відчуваю, яка поверховна була в мині любов добра та кілько то разів в сім роцї приходилось менї терпіти ти встидати ся, що так мало в менї любови. Минї та всїм нам вчинила Лїґа правдиве добродїйство, бо навчила більше щирости в чувствах, горячійшого бажаня добра".

В деяких комітетах, пр. в Сент-Етієн (Saint Etienne) вийшло богато нових проєктів, що в недовзї мають перевести в дїйсність забави для дїтий, ялинки на коляду, робітни, бібліотека, відчити ілюстровані маґічними лїхтарнями, ігри на вільнім воздусї, як гра в пилку, а в тім всїм має брати участь убога молодїж. Наконець вельми уваги достойним представляєсь послїдний проєкт секретаря Лїґи П. Дешарма, який подає в своїй відозві „до молодїжи". Бажає він, щоби Лїґа дала почин до твореня малих кружків молодїжи, зложених з більш-менш 20 участників, з всїляких верстов суспільних, але щоб всї мешкали в сусїдстві, та були більш менш ровесниками. Кружки сї не мають прибирати характеру товариств унормованих уставом, але щоб цїлею їх було улегчити товариске зближене дїтий всяких верстов тож найкрасше, щоб кождий такий кружок називав ся: приязнь. Кружок такий сходить ся часом послухати якогось приступного цїкавого відчиту, або на спільне читане, спільну прогульку, а на сьому тлї утверджують ся товариські відносини та нераз з такого може виробитись і тревала приязнь на цїле житє.

З черги перейдїм до уставу сего одинокого в своїм родї товариства, що нинї числить в усїх закутинах Франциї до 13.000 членів і посїдає свій окремий орґан, квартальник, де поміщують ся докладні справозданя з дїяльности Лїґи, як також гарні пориваючі відозви стихами і прозою, що розширюють поміж молоде поколїнє високі ідеї милосердя, солїдарности та братскої любови. Часом навіть визначнїйші писателї беруть участь в сїй правдиво педаґоґічній пропаґандї, так що надибати там можна твори таких сил як Sully Prudhomme, Emile Fagnete, Edm. Rostand, Iean Richepin і и.

Лїґа складає ся: 1) з членів дїйсних малолїтків, 2) з членів дїйсних дорослих і 3) з членів почетних. Членами дїйсними можуть бути лиш з молодїжи, головно ученики та учениці всїляких наукових заведень; люде старші можуть бути лиш почетними членами. Дїйсні члени платять найнизшу вкладку 2 франки річно, почетні найменше 12 франків. Роздїлюване запомог і пропаґанда милосердя належать до комітету загального і місцевих комітетів однакож під наглядом адмінїстрацийної центральної ради, що управляє фондами Лїґи. Комітет загальний складає ся з адмінїстрацийної ради і 15 дїйсних членів, яких загальні збори вибирають на 5 років. Комітети провінциональні вибирають всї члени Лїґи даної місцевости, — належати до них однак можуть виключно члени дїйсні себ-то молодїж. Кождий такий місцевий комітет складає щорічно справозданє зі своєї дїяльности центральній радї адмінїстрацийній. Члени надсилають вкладки комітетови місцевому, а від негож в заміну дістають всякі документи: як орґан Лїґи, відозви і т. і. Кождий новий член підписує ось яку декларацию: „Прирікаю помагати з цїлого серця та в міру сил моїх та здібностий братям моїм нещасним, бідним та опущеним дїтям. Прирікаю також складати щорічно 2 франки яко вкладку". Так у сїй формулцї, як і в цїлій дїяльности Лїґи, якої нарис ми ось тут подали, пробиває одно стремлїнє, над яким повинни педаґоґи призадуматись. Як всяка людска справа, так і Лїґа ся має свої слабі сторони, деякі прояви, як пр.

устроюване льотерий або балїв на дохід дїточого товариства, можуть викликати критику, що до своєї педаґоґічної вартости, участь старших в виду надто скомбінованої орґанїзациї може трошки за велика, а роля дїтий, особливо меньших ограничуєсь часто виключно на зложене вкладки; так всеж треба похвалити сю провідну ідею, якої метою зединене всїх дїтий Франциї, а за тим зединене усїх родин під кличем братства та солїдарности.

В. Д. Г.

Із справоздань шкіл середних.

Львівска руска ґімназия в р. 1900. З урядового справоздання дирекциї львівскої академічної ґімназиї подаємо про єї стан в шк. роцї 1900 отсї данї: З початком шк. року записало ся 582 учеників, — о 76 більше, ніж було з кінцем року 1899. Шість клас, I — V, VII и VIII, подїлено на два рівнорядні відділи, так що ґімназия мала 14 клас. Серед року покинуло школу 73 учеників, а принято нових 14, так що з кінцем року остало ся 503 учеників публичних и 5 приватистів (о 17 більше, ніж попередного року). Після віроісповіданя було 2 рим. кат., 2 православних, а 499 гр. кат. обряду; після народности всї заявили ся Русинами. Селяньских и маломіщаньских синів було 225, сьвященичих 138, синів народних учителїв 43, державних урядників 26, слуг державних 3, ремісників і промисловцїв 10, дяків 10, приватних слуг 6, зарібників 5, приватних офіциялїстів 4, автономічних урядників 4, адвокатів 2, нотарів 2, лїтератів 2, властителїв реальностей 2, лїкаря 1.

Клясифікация з кінцем шк. року випала так: перший степень з відзначенем дістало 26 учеників (троха більше над 5%), перший степень 390 і 1 приват., поправку з одного предмету 40 і 3 прив., другий і третий степень 42 і 1 прив., до іспиту доповняючого призначено 4. Іспит зрілости відбував ся в осени 1899 р. і при кінци шк. року. В осіннім речинци здавало іспит 19. учеників публичних (з них 5 поправляло лише іспит з одного предмету) і 3 екстерністів; репробовано 3 публичних учеників, а 2, оден публичний і оден екстерність, відступили від іспиту: всї прочі здали. В лїтнім речинци здавало іспит 42 публичних учеників і 3 екстерністів. З них 7 здало з відзначенем, 26 з добрим успіхом, 5 ученикам публичним позволено поправити іспит з одного предмету по феріях, 4 публичних і 1 екстерніста репробовано на рік, а 1 публ. і 1 екст. відступили від іспиту.

Науку польского язика побирало 338 учеників, французск го 46, рисунків 66, сьпіву 118. І так: в I клясї ходило на науку польского язика 55 учеників, на спів 28; в 2 кл. на науку польского язика 56, на сьпів 24; в 3 кл. на науку польс. язика 41, на сьпів 14, і т. д., а в 7 кл. на науку польского язика 34, на сьпів 9; в 8 кл. на науку польского язика 35, на сьпів 8. В нормальнім віцї скінчило 1 клясу на 84 лише 14 учеників, а 2 мало 16 лїт; 2 клясу на 82 лише 18, а 2 мало по 18 лїт; клясу на 58 лише 12, а 1 мав 19 лїт; клясу на 67 лише 12, 2 мало по 20 лїт, 1 навіть 21; 5 клясу на 61 лише 4, а 3 мало по 22 лїт; 6 клясу на 52 лише 5, а мало по 22 лїт; 7 клясу 7 на 47, 6 мало по 23, а оден 24 лїт; 8 клясу 9 на 56, 4 по 23, 2 по 24, а оден 25 лїт.

Стипендиї побирало 18 учеників в загальній сумї 4330 корон. В інститутї Руского Товариства педаґоґічного мало 46 учеників поміщене, з них 5 безплатно; в бурсї Рус. Тов. педаґоґічного для синів учителїв народних було 4 учеників за місячною оплатою по 70 кор., в бурсї Ставропигійского Института було 18 учеників безплатно, а в кінци в Інститутї Змартвихвстанцїв 7 учеників, з них 1 безплатно. Безплатно мало 8 учеників харч в бурсї Народного Дому, 10 в духовній семинариї 7 в інститутї Руск. Тов. педаґоґічного, а 14 учеників діставало безплатні обіди від половини січня до кінця маєта від Towarzystwa dla wsparcia uczącej się młodzieży. Народний Дім удїлив 37 ученикам одноразову запомогу в загальній сумі 249 кор., а 6 учеників дістало запомоги від повітових рад в за-

гальній сумі 188 кор.; 1 ученик дістав 7 кор. 88 сот. запомоги з фонду им. Романа Алексевича. Крім сего Товариство „Руслан“ видало 1.128·26 кор. на всілякі запомоги для 77 убогих учеників.

Збір учительский складав ся з директора і 23 учителїв. Між учителями було 2 орофесорів в VII. ранзї, 8 в VIII. ранзї, 5 в IX. ранзї, а 8 заступників учителїв; двох професорів Юл. Романчук і Нат. Вахнянин були на відпустї.

— **Перемиска руска ґімназия** в р. 1900. Про стан сеї ґімназиї в р. 1900 довідуємо ся з урядового справозданя між иншима отщо: З початком шк. року записалось 453 учеників, — о 44 більше, нїж було з кінцем 1899 р. Найнизші три кляси мали по два рівнорядні відділи, так що ґімназия числила 11 кляс. Серед року виступило 36 учеників, а прибуло 15 нових, так що з кінцем року остало ся 429 учеників публичних і 3 приватастів (о 20 більше, нїж попередного року). Після віроісповіданя було 423+3 руского обряду, 1 протестант і 5 мойсеєвої віри; після рідної мови чи то народности зачислили себе всї, крім одного Нїмця, до Русинів. Селяньских синів було 167, сьвященичих 102+2, міщаньских і реміснячах 49, синів народних учителїв 35+1, державних слуг 29 урядників державних 22, зарібників 10, лїкарів і купців по 5, приватних офіцияліїстів 3, властителїв дібр 2. — При клясифікациї з кінцем шк. року признано сьвідоцтво першого степеня з відзначенєм 43 ученикам (10%), першого степеня 329+1, поправку з одного предмету 30+1, другого і третого степеня 27+1. До іспиту зрілости сїдало 31 абітуриєнтів; з них 7 здало з відзначенєм, 19 з добрим успіхом, двом позволено іспит поправити по фериях, двох репробовано на рік, а один відступив від іспиту задля слабости. — Науку польского язика побирало 304 учеників (майже 75%), ґімнастики 266, співу 196, рисунків 59. — Стипендиї побирало 20 учеників в загальній сумі 3.936 кор. В бурсї, утримуваній Товариством ім сьв. О, Николая, а в р. 1898 в память 50 лїтного пановання Цїсаря Франца Йосифа I. названої его-ж іменем, мало 83 учеників приміщенє. Крім того церковне братство сьв. О. Николая надїляло молодїж грошевими запомогами на одїж і книжки; дирекция ґімназиї з жертв, впливаючих на еї руки, роздала 473 кор. 16 сот. біднїйшим ученикам на харч, помешканє і т. и., а Товариство ім. сьв. Кирила видало за мундури для учеників 1.509·64 кор. — Збір учительский складав ся з директора і 19 учителїв.

— **Станиславівска ґімназия** в р. 1900 приняла 644 учеників публичних і 12 приватних, з котрих до кінця року остало 559+9, — о 2+5 більше, нїж попедного року. I. кляса мала 3 відділи, а II—V по 2, так що ґімназия числила 15 кляс. Після віроісповіданя було рим. кат. обряду 211+3 учеників, руского обряду 151+1, мойсеєвої віри 197+5, Русинів 151+1, Нїмців 2 і 1 Чех. Стану родичів урядове справозданє не виказує. При клясифікациї степень відзначаючій дістало 26 учеників (4·65%), перший 363+3, поправку 63+1, другий і третий степень 106+2 (майже 18%), до доповняючого іспиту призначено одного, а неклясифіковано 3 приватистів (значить, що не зголосили ся до іспиту). Вп. VIII. клясі було 32 учеників (9 рим. кат., 11 гр. кат. і 12 жидів); з них при клясифікациї курсовій дістало 6 поправку, а 1 другу клясу, так що до іспиту зрілости сїдало 25 учеників публичних і 1 екстерніст. Здало з відзначенєм 3, з добрим успіхом 19 і 1 екстерніст, поправку дістало 3. Між тими, що здали іспит зрілости, було 7 руского обряду, 8 рим. кат., а 8 жидїв. — Науку руского язика побирало 165 учеників (о 14 більше, нїж число Русинів!). Приготовляючого курсу в IV. клясі для науки руского язика не було анї сего року анї торік, — о скілько з урядового справозданя можна дійти. У висшій ґімназиї уділяно науку руского язика давним ладом, — значить, в VI. клясі науку старо-руских памятників, а в VII і VIII нову лїтературу. Замітна річ, що в урядовім справозданю у виказї книжок, котрих на рік буде уживати ся в школї, про книжки до науки руского язика нема анї згадки. — Стипендиї побирало 18 учеників в загальній сумі 4748 кор. В бурсї ім. Крашевского мало 50 учеників приміщенє, 48 рим. кат. і 2 гр. кат. з них ходило до ґімназиї 16 учеників; оден був принятий безплатно, а всї иншї за доплатою, переважно дуже малою. В бурсї сьв. Николая було 50 учеників, по части або і цїлком безплатно (до кінця року осталось з них 48); всї учили ся хорального сьпіву, а 40 також інструментальної музики. Крім сеї помочи

діставали бідні ученики також мундури або цілком даром або за половину ціни або вкінци за зворотом коштів в місячних ратах. На мундури видано 765 кор. 17 сот., з чого вернуло ся назад 358 кор. 24 сот. Також видано 506 кор. 80 сот. на запомоги для убогих учеників на книжки, шкільну оплату і т. і. — Збір учительский складав ся з директора і 22 учителїв.

З низшої ґімназиї в Чернівцях. Дня 15. липня с. р. роздали сьвідоцтва. Трете з ряду справоздане ц. к. низшої ґімназиї за рік шкільний 1899/90 містить в собі: латиньско-руско-нїмецкий словар до Caesaris belum Gallicum liber I. для руско-утраквістичних ґімназий зложений Юлїяном Кобилянським і вісти шкільні директора Вінцевца Фавстмана. Відти беремо слїдуючі дати: Тіло учительске зложене було із директора, 8 професорів, 8 суплентів і 7 учителїв побічних. Було 350 публичних учеників і 15 приватистів. З них було 144 Нїмців, 153 Русинів, 6 Волохів, 49 Поляків і 3 иньших народностий; жидів було 113, 107 православних рускої, 3 волоскої народности, 74 римо-католиків, 46 греко-католиків, 12 армено-католиків і 9 евангеликів. Що до клясифікациї то дістали 42 учеників сьвідоцтво першої кляси з відзначенем, 255 сьвідоцтво першої і 10 сьвідоцтво третої кляси; по вакациях мають іспити доповнити 30.

Всячина.

— Реформа календаря. „Magdeb. Ztg." доносить, що п. Ґроскляид, учитель годинникарскої школи в Ж-неві, придумав систему реформи календаря, яка зміряє до заведеня згідности між датою а днем тижня. Як звісно, дати одного року не припадають в слїдуючім роцї на ті самі дні, а повторяють ся лише періодично. Причиною того є се, що число днїв в роцї (365) не ділить ся без решти через число днїв в тижни, т. є. через 7. Сли би рік мав 364 днїв, тодї рівнав би ся округло 52 тижням і міг би дїлитись на чотири рівні квартали по 91 днїв, а се можна би подїлити на три місяцї, з яких два мали би по 30, а один 31 днїв. Кождий чвертьрік рівнав би ся округло 13 тижням. Тому, що 265-тий день годї усунути, длятого Ґроскляид предкладає, щоби его помістити межи 31. грудня а 1. січня та назвати его „річним днем"; в переступних роках найшов би ся ще новий день 366-тий, котрий автор пропонує помістити межи 30 червня, а 1 липня під назвою „переступного дня". В такім роцї дати припадали би постійно на певні днї в тижни періодично. Слиби пр. рік починав ся від понедїлка, то всї недїлї припадали би постійно в перших місяцях чвертьроку на 7, 14, 21 і 28 день місяця, в других на 5, 12, 19 і 26 в третих на 3, 10, 17, 24 і 31. Всї квартали були би тодї рівні; тому що дальше кождий остатний день третого місяця (31. днїв) припадає на недїлю, длятого властиво всї місяцї з огляду на день робочий мали би по 30 днїв, а в тім 4 недїлї. — Для торговельного сьвіта і в загалї для працюючих була би реформа догідна. Проект п. Ґроскляида має велике практичне значінє, длятого має бути предложений під розвагу на міжнароднім конґресї в справі міряня часу.

— Десятковий подїл часу. В Парижи відбув ся недавно конґрес, на якім обговорювано справу, порушену вже на з'їздї природників в Монахові що-до десяткового подїлу часу. На парискім конґресї представив сей проект проф. Крієґер і навів причини, задля яких таке численє було би оправдане. Доба дїлила би ся замість на 96 чвертий години на 100 рун, причім один рун рівнав би ся 14·4 мінутам. Рун = 10 (лецирун) марам; один мар виносив би 1·44 мін. Чотири руни могли би означати нашу одну годину, або можна взяти 5 рун (1 год. 12 мін.) за одиницю, що заступала би теперішну годину. Цїлий округ землї дїлив би ся також на 100 рун, один рун на 10 мар, один мар на 100 сет. Для розмірів землї вийшли би тодї прості пропорциї. Рівник має 40.000 кл., 1 рун = 400 км. 1 мар = 40 км, а 1 сет = 0·4 км. = 400 метрів. Однак чи можна би до сего привикнути? — чи теперішне численє на години і степенї не є догіднїйше? Численє десяточними дробами справляло би немалі трудности та привело би до цїлковитої зміни у всїх галузях наук, як астрономії, ґеоґрафії, математицї і т. д. А що за

хаос настав би на зелїзницях, если би не всї держави пристали на сей десятковий подїл часу. Рішене конґресу учених не вистане в сїм разї, на се потреба згоди всїх держав.

— Смерть від кваску. Дїти, коли вийдуть де на сїножати або леваду, люблять шукати за кваском або т. зв. щавієм, а зриваючи его їдять не лиш листе але і бела, длятого що они квасні. Але показує ся, що оно небезпечне, бо від кваску можна і згинути. В містї Ліббенї в Прусах якийсь 12-лїтний хлопчик, уганяючи по сїножатях поза містом, наїв ся кваску і від того дістав насамперед сильних болїв і бігунку, а наконець так ослаб, що стратив память. В такім станї привезли его до шпиталю, де его нїяким способом не могли вже відратувати. Він дістав сильних судорог і до кількох годин помер. Обдукція тїла виказала, що він дістав був дуже сильного запаленя нирок; причиною була т. зв. оксалева кислота, яка находить ся в деяких ростинах, а іменно в кваску і в т. зв. заячій капустї.

— Coal fluid або плинний уголь. Від довшого вже часу межи анґлїйскими властителями угляних законів а зелїзничими зарядами веде ся завзята борба о цїну перевозу камінного вугля. На случай, коли би зелїзниця не знизила тарифи, властителї копалень наміряють заснувати велике товариство акцийне, котре похісновало би ся винаходом Жона Буллера, рідного брата команданта полудневоафриканьских військ, та заняло би ся перетворюванем угля на теч Тодї можна би его рурами перепроваджувати на місце призначеня. Сей coal fluid має мати ріжні неоцїнені прикмети. По перше палить ся без диму не лише в машинових але також в звичайних хатних печах, до яких можна его попровадити тонкими рурками. Дальше не експльодує, бо починає палити ся доперва тодї, коли огріє ся. Звичайний уголь перетворює ся на плинний в сей спосіб: вперед меле ся его на дрібний порох, опісля мішає ся з водою і місить ся з того тїсто, котре піддає ся в кінци тисненю кількох сот атмосфер. Проби скроплюваня камінного угля роблено вже передше в Німеччинї, але углана теч була чорна, тяжка і густа, в наслїдок сего неможлива до розпроваджуваня рурами.

— Садівництво. Продукция овочів стоїть у нас не дуже низько. Коли глянемо на веснї на сади по містах і селах, то аж серце радує ся, що всюда покрили ся дерева білим килимом цьвіту. Та не так представляє ся річ, коли прийде пора збираня овочів. Тодї розчарувати ся можна, як побачимо, що з сих білих цьвітів зібрано самі дички-квасницї, нездатні до нїчого, хиба беґрогам на поживу. Так отже сад, що міг би нести величезні доходи нашим селянам та міщанам, представляє мінїмальну цїну, ба навіть страту, бо крім холоду та кількох твердих овочів що другого року не приносить більше нїчого. Виїмково лишень можна стрітити де-не-де по садах лучші овочеві дерева, але й то лишень у тих, що маючи меньші левади коло домів, уміють цїнити їх вартість, та засаджують на них щепки, з яких овочі приносять більший дохід, як незаз иньшому морґовий сад зі самими дичками. Запотребоване овочів зростає в остатних часах до незвичайних розмірів і то не лишень у нас в Австриї, де садівництво стоїть низько, але в Німеччинї, де оно вже дуже розвинуло ся. Приглянемо ся, кілько овочів спроваджено в минувшім роцї до Німеччини: яблок за 33 мілїони марок, грушок за 10·4 міл. м., сливок за 11·7 м. м., вишень за 1·8 м. м., а ягід за 2·2 м. м. Нїмцї отже самі видають на спроваджені овочі 69 мілїонів марок в однім роцї, мимо того, що там садівництво сильно розвинуло ся Неодин мілїон міг би вплинути і до нас, та лишень в тім біда, що за наші квасницї не дасть чужинець анї сотика. Буває знов і так, що й на квасницях можна заробити також мілїони, але до сего треба французкої голови, щоби робити з квасниць оцет, а з оцту шампани. Лишім се для иньших, а самі возьмім ся до заведеня шляхотних дерев овочевих, а се принесе нам в чесний спосіб немалі доходи.

— Просьвіта народних мас. На тисячу молодців, що ставали минувшого року до військової бранки, було анальфабетів в Росиї 738, в Іспанії 700, в Італії 480, в Австриї 3 8, в Бельґії 154, в Анґлїї 127, Франциї 123, в Голяндиї 18, в Німеччинї 12, в Швайцариї 5, в Швециї 4. З тої цїкавої статистики видимо, що наша держава находить ся якраз в компанії таких держав, де власть тьми безмежно царствує. Стоїть вона побіч Росиї та здеґенерованих південно-европейских держав, де крайний ультрамонтанїзм вигриз всяку свобіднїйшу і культурнїйшу думку. Видимо дальше, що від кількадесяти років Австрия не посунула ся

ні кроком на перед. Причина сего ясна; так мстить ся легковажене всяких потреб і домагань темних робучих верств. Молодіж робучого населеня, остаючого в крайній нужді, не має спроможности набувати найелементарнїйшу осьвіту; і на се не поможе нї примус шкільний, нї кари за непо-ланє дітий до школи, поки не подбає ся з одної сторони о те, щоби нарід не пропадав у нуждї, а з другої о таке уладжене народних шкіл, щоби народови подавали справдїшну та тим самим пожиточну просьвіту. В Галичинї було в р. 1891 на 6,607.816 душ населеня аж 3,765 700 анальфабетів! Чи може бути щось соромнїйшого і більше пригноблюючого над ті цифри? На Буковинї також не лїпше.

— Хіни чи Китай? На се питанє дає „Народна часопись" таку відповідь: Звідки взялась назва Хіна? Хінцї самі називають свій край „Чінґ-кве" т. є. держава середини землї", або „Таічінґ-кве" т. є. „держава великих праведників" (нинї чи не відповіднїйше — „великого кулака"?). Рідше називають они свій край Чунґ-гва („сьвіт осередка") і Тієн гія („підніжок неба"). Славний венецияньский подорожник Марко Польо (1256—1323) називав сей край „Катай" від туранського племени Кітанів або Катанів, з котрими він насамперед познакомив ся. Чи Росияни уживають назви „Китай від Марка Поля, чи длятого, що они близші до Китанів або Катанів, се вже річ байдужа, але они називають Хіну Китаєм, звідки пішло і слово „китайка" (шовкова материя; тепер часом називають навіть по просту „крайка"). Від коли Европейцї знайшли дорогу до Хіни морем, війшла в уживанє в цілім сьвітї з виїмкою Россиї назва взята від одної з полудневих провінций Шан-сі або Чін сі. Від Французів, котрі пишуть Chine, а читають Шін, пішла через зле читанє назва Хіна (у Поляків в множинї — Хіни). Ідучи длятого за більшостию, було би правильнїйше казати і писати „Хіна", або як кажуть і пишуть Чехи — „Чіна". — Назва ростини, з котрої робить ся лік хініна, тут нї причім, бо ся назва від хибного читаня імени Chinchon (ґр. Чінчон віце-король в Перу, котрого жінка 1638 р. вилїчила ся від пропасницї корою ростини, що росла лиш в полудневій Америцї).

— Музика в Китайцїв. Початки музики в своїй державі подають Китайцї на часи правлїня боґдихана Ганґді, в 2697 р. перед нашою ерою. Китайцї оповідають про першого музика таке: Якийсь Китаєць почув раз сьпів двох фенїксів і задумав віддати ті голоси на інструментї своєї власної конструкциї. Мало се бути щось в роді нашої сопілки. — Китайска ґама складає ся з пятьох тонів: mi, sol, la, do, re. Нути не є лише простими звуками, але також символами. *До* є символом землї і пануючого, краска сего тону є жовта, а его вражінє означає просторонь і сьвітло, — *re* є символом справедливости, лїнїї простої і т. д. Межи 72 китайскими інструментами находить ся 17 родів бубна. Смичкові інструменти, як „цівце" о 25 струнах, „піпа", „шансін" роблять разом вражінє какофонїї.

- Будуча столиця Китаю. Здає ся, що по привернену спокою в Китаю, Пекін перестане бути столицею „небесної держави". Будуча столиця Китаю має находити ся в такім місци, де би було неможливо замкнути і відокремішити дипльоматичне тїло і чужинцїв. Як-раз тепер нещасне положенє Пекіну довело до ворохобнї і убійств. Китайский двір задумав посунути столицю свого царства ще дальше на захід, до Сінґанфу, в провінциї Шенсі, щоби комунїкацию зробити ще тяжшою. Европейскі посольства в Китаю предкладають зі своєї сторони, щоби будучою столицею „небесної держави" був Нанкін або Ганчау. Нанкін був вже нераз столичним містом Китаю, а послїдний раз від 1368 до 1421 року, за часів династиї Мінґ. Доступ пароходами є ту можливий, бо в двох днях можна там зі Шанґаю дістати ся. В Ганчау мешкала пануюча династия Юнґ, від 1129 до 1262 року. Се місто в огляду на своє положенє є одним з найгарнїйших місцевостий на сьвітї: оно лежить над берегом моря та взносить ся терасовато під гору, подібно як Неаполь. З Ганчау можна дістати ся в кількох днях до більших портів у східній Азиї, як Гонконґ, Кіно-чау і Порт Артура.

— Фунґ-Чу, назва, якою називають Хінцї „добрих духів", була причиною, длячого в Хінї так насильно опирає ся населенє всїм новостям, заведеним там Европейцями. Хінцї кажуть, що найменьша зміна в урядженю домів, загород, а ще більше телеґрафи, желїзницї і т. и. спиняє зносини між собою „добрих духів", через що вони далеко відлїтають та не легко їх знова запросити на давне місце. Коли будовано нову телеґрафічну лїнію між Тієнтсіном а Пекіном, Хінцї ночию

ломали, палили та викидали вкопані в землю стовпи, аж осібні розпорядженя цїсаря та кілька засудів на смерть спинили їх варварства. Коли католицкий епископ Фавіє почав будову катедри в Петанґ, Хінцї вельми занепокоїли ся, що вежа катедри буде дуже висока, та стане ся перепоною для „добрих духів". Вкінци вислано в тій справі до епископа депутацию. „І на якій височині лїтають *добрі* духи?" поспитав епископ цїлком поважно. „На височині 100 стіп" — відповіли єму Хінцї. „Отже добре, вежа катедри не буде висшою як 99 стіп", заявив епископ. Депутация відійшла вдоволена, бо катедра в Петанґ не буде перепоною *для* „добрих духів".

— **Скарб короля західних Ґотів Атанаріха**, внука Теодориха Великого знаходить ся тепер на виставі в Парижи, куди вислав єго букарештеньский музей. Але задля безпечности не уставлено єго на місце вистави але в Люврі, де єго через цїлий час вистави можна оглядати в сали дорогоцїнностий. Суть там знамениті дїла штуки золотарскої з 5. і 6. столїтя, котрі представляють вартість яких три мілїони франків. Скарб той знайшов був в р. 1837 якийсь румуньский селянин з села Петроєса коло Буцеу, копаючи землю. Скарб той складав ся з посудин і прикрас з дуже чистого 21-каратного золота, ваги 110 фунтів а много з тих золотих предметів були виложені дорогими каменями. Селянин, що знайшов той скарб, немав нї найменьшого понятя о тім, що він знайшов і дав по меньші штуки дїтям до забавки а за більші виміняв у циганів мідяні кітлики. В два роки опісля якийсь Грек пізнав ся на вартости тих предметів і купив, що ще лишило ся за кілька франків Наконець вість о тім скарбі дійшла до Букарешту. Князь Ґіка, міністер справ внутрішних і брат тодїшного князя волоского старав ся уратувати, що ще дало ся. Єго заходам удало ся поволи придбати більшу часть найденого скарбу для княжого збору в Букарештї. Але якась злощасна судьба була призначена тому скарбови. В пятьдесяти роках украли єго були злодїї, що вломили ся були крізь стелю до комнати, де знаходили ся дорогоцїнности і забрали майже весь скарб. Аж по довгих заходах удало ся зрабований скарб знову відшукати, але більша часть предметів, а іменно більші штуки були вже дуже ушкоджені. Так н. пр. злодїї перерубали були долотом велику нашийну обручку Атанаріха як раз серединою межи руноєним письмом на нїй, а з иньших предметів повиломлювали й ті дорогі камені як ще були лишили ся. У вісїмдасяти роках посилано сей скарб до Парижа до направи, але тамошний золотар не конче знав ся на такій роботї і направив так недокладно, що король Кароль Румуньский перед кількома роками спровадив був золотаря з Берлина, Павла Тельґе, котрий знає ся дуже добре на старинних річах і аж той так так єго направив, що скарб сей, котрий складає ся з 14 предметів, викликує загальний подив.

— **Новий металь** з дивними прикметами відкрив в Берлинї Людвик Бох. Єсть се тїло зложене з маґну і алюмінїю, лекше ще від алюмінїю, а незвичайно тривке та податливе і в тім перевисшає зелїзо Дає ся гнути, краяти, точити, витягати, звивати і лютовати. Дуже легко повоїкає ся мідию і віклем Тому віщують єму нечувану стійкість особливо при фабрикациї самоходів і біциклїв.

— **Лїк на сухоти**. З Антверпії доносить: Лїкар на корабли „Red Star Line" відкрив нову суровицю на сухоти і уздоровив нею вже кількох сухотників. Винахідник д-р. Фрайссе буде вести дальше свої досьвіди в інститутї Пастера в Парижи.

— **Вісти про Андреа**. З Берлина доносять, що даньский дневник „Nordbotten Courier" одержав з Варди телеґраму написану по фінляндски, в якій містили ся лише сї два слова: „Андре уратований". Берлїньский „Local Anzeiger" сумнїває ся, чи ся вість є правдива, бо доси вже неодна телеґрама доносила про Андреа, що він вертає, а мимо сего єго ще нема.

ОПОВІЩЕНЄ.

Іспити кваліфікацийні на учителїв шкіл народних розпічнить ся перед комісию іспитуючою в Самборі дня 24. вересня н. ст. Поданя заосмотрені в приписані документа службові вносити належить через властиву власть шкільну до комісиї іспит. на руки Дирекциї ц. к. Семін. в Самборі найпізнїйше до 8. вересня 1900 року.

З Дирекциї комісиї іспитової. В заст. *К. Кратохвіль.*

Виданя руского Товариства педаґоґічного.

Образкові виданя.

Зьвіринець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерия	10 „
Робінзон Чайченка	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Ґете-Франко: Лис Микита (друге цілком змінене виданє)	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге виданє)	40 „
Наші зьвірята	40 „
Діточі вигадки ч. I.	30 кр.
„ „ ч. II.	30 „
Забавки для дітий	40 „
Мала менажерия	35 „
Велика менажерия	40 „
Нашим дітям ч. I.	40 „
„ „ ч. II.	40 „
Казки Андерсена Ч. 1, 2. 3, 4, 5 по	25 „
Казки народні Ч. 1 і 2 по	25 „
Байки Брянчанінова	25 „
Байки братів Ґрімів	25 „

Виданя без образків.

Читанка ч. II., III., IV. оправні по 20., без оправи по	10 кр.
Китиця желань 2. розширене виданє	20 „
Ів. Франко: Абу Каземові Капці	20 „
„ „ Коли ще зьвірі говорили, казка для дітий	40 „
Учитель на р. 1890—1900 по	2 зр.
Дзвінок з р. 1892—1900 по	3 „
Ів. Левицкий: Попались. Різдвяні сцени	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря	20 „
„ „ Від Бескида до Андів	10 „
В. Чайченко: Олеся; Байки; Комар; Два оповіданя по	5 „
„ „ Дума про княгиню Кобзаря	5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосьпів з фортепяном	10 „
Леоніда Глібова: Байки	5 „
Дніпрової Чайки: Казка про сонце та єго сина; Пісанка по	5 кр.
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосьпів з фортепяном	10 „
„ „ Коза дереза	60 „
Мана етноґрафічна Руси-України	60 „
Гордієнко: Картагинці і Римляни	20 „
Юлій Верне Подорож довкола землі	20 „
Барановский. Приняв до іспитів	20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і по	20 „
Др. Л. Кельнер Коротка історія педаґоґії	60 „
Василь. В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів	25 „
„ Подорож до краю Ліліпутів	25 „
Остап Макарушка. Коротний огляд русько-україн. письменства	15 „
Мальота Без родини	40 „
Віра Лебедова Прогулька	5 „
„ „ Гостинець дітям	25 „
„ „ Малі герої	25 „
Др. Мандибур Олїмпія	35 „
Сальо. Непос учебник для III. кляси ґімназ.	65 „
А. К. Робінзон неілюстрований	10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	50 „
Др. Мих. Пачовский. Замітки до науки руської мови	30 „
„ „ „ Билини і думи	10 „
Тарас Шевченко. Кобзар	1·20 „
„ „ Кобзар для дітей	20 „
Ів. Спілка На чужині	20 „
А. Глодаїньский. Огород шкільний	60 „
Мих. Коцюбинский Оповіданя	20 „
Олекса Катренко Оповіданя	20 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий	20 „
Оповіданя для дітий	20 „
Картки з історії України-Руси	20 „
А. Кримский. Перекладн	20 „
А. Пушкін. Байки	15 „

Дістати можна в маґазині Товариства у Львові ул. Вірменьска ч. 2, і в канцелярії Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 18. Львів 20. вересня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Чи іспит є найкрасшим способом пізнати ученика?

Так думають загально, а прецїнь показуєсь, що воно не так. Бо і на чім же се средство основуєсь? Довідуємо ся, що і з якого підручника ученик перейшов, випитуємо єго про зміст кількох або кільканацяти уступів книжки та жадаємо, щоби на всяке питане умів відповісти як слїд; як що не знає якого детайлю, імени або дати, заключаємо, що не гаразд присвоїв собі предмет; на відворіт, коли все вирецитує докладно, признаємо єго підготовленим до дальшої науки. А, звістна річ, властивою метою научаня не є єї подробиції, назви чи дати, але розширене сьвітогляду в умі ученика через збогачене обсягу понять та поглядів. Ученик може призабути, кілько в сеї або тої рослини прутиків, а мимо того може винести хосен із науки ботанїки, наколи має докладне понятє про складові части рослин та їх призначене та про підставу клясифікациї рослин; може призабути якусь дату, а помимо того винести хосен з науки історії, наколи потрафить здати собі справу з характеристичних черт епохи, яку вчив ся; і противно, ученик, що на всї ті питаня відповість гладко, може стояти таки низше від тамтого під зглядом хісна *правдивого, який виніс з викладу*. Треба числити ся з фактами а то: що кожда нормальна дитина, мусить забути частину того, чого учила ся, — дальше, що майже кожда дитина під впливом збентеженя забуває багато з того, що зналаби певно в иньших умовах. Навіть сам учитель „засипав би ся", наколиб взяли єго екзамінувати дїти на такі способи, яких часто практикує по деяких заведенях. Часом незнать, чи сьміяти ся, чи плакати, коли почує ся оповіданя таких автентичних фактів: тут хлопець дістав злу ноту з граматики за се, що коли єму казали вичислити всї букви азбуки, одну чи дві опустив; там відпалили дванайцятилїтну дївчину з рахунків, що не знала що то таке „стопа"; — в иньшім місци знов не обстав ученик при іспиті з язика французкого, бо хоч знав добре граматику, але не спамятав докладно на память якогось опису прозою, який мав обовязок, яко взірець витвердити на память. Такі факти самі за себе говорять, та повинні би вже раз отворити очи людям доброї волї. —

Хто хоче набрати докладного понятя о приготованю ученика, повинен передовсім у всякій науці, відрізнити річи основні від меньше важних та лиш незнанє сих річий основних вважати доказом недостаточного підготовленя, а при тім треба дитину поставити в таких умовах, щоб вона чула ся як найменче звязаною. Се справа часами конечна особливо в школі, де нововступаючих учеників треба скоро кваліфікувати до відповідної кляси; але в домашній практиці можнаби пізнати інтеліґенцию та обсяг знаня дитини і без урядового іспиту.

Домашний учитель, обіймивши свою посаду, повинен як раз сїй цїли посьвятити перший тиждень або і дві недїлї. Час науки в тім часї, коли не повинно ся розпочинати еще самого курсу, можна би виповнити в першім ряді інтересними оповіданями загальнійшого змісту, читанєм якої поучаючої книжки, а дальше письменними виробами та вправами, відтак умисними пробами та досьвідами над спосібностями ученика. Теми до розмов та оповідань, а також читанє треба добирати так, щоб доторкали деяких (розуміє ся тільки елементарних) питань з ґеоґрафії, історії природних наук і т. ин. та щоб давали спромогу при помочи принагідних питань пересьвідчити ся, який засіб понять має ученик в кождій з сих наук, а також, яка наука найбільше его цїкавить. Само поведенє ученика при читаню, чи оповіданю більше зможе нам сказати про его інтеліґенцию, чим найдокладнїйший іспит, а одно питанє, яке нам ученик поставить, лїпше покаже нам, як він розуміє річ, або чи єї цїлком не знає, чим десять питань, які єму завдасть учитель після підручника.

Рівнож великого значіня в сїм зглядї є письменні вправи: виріб або диктат се найкрасша проба знаня мови, при сїй спосібности добре поручити розібрати одно або кілька речень, запитати про деякі форми, яких ужило ся, казати пояснити правопись сего або того виразу і вже непотрібно іспиту з граматики. Подібно можна поступити з аритметикою; коли ученик нетілько потрафить розвязати завданє, але і пояснить его, та коли при тім добре уживає всїляких аритметичних функций, то питаня з теориї вже злишні. Правда, що тут богато значить вибір і добір завданя, чи вправи: вони повинні бути досить замотані, щоби ученик міг вповні показати, що знає; зовсїм прості та легкі завданя не відповідалиб метї; з другогож знов боку не добре булоби навмисне при такім завданю нагромаджувати всїляких трудностий, бо не треба подавати до розвязуваня завдань, що переходять сили ученика. При оцїнцї роботи ученика треба класти пильну увагу на всїлякі роди похибок, особливо на їх ґенезу. Коли сьлїдно, що причиною деяких часткове або й цїлковите незнанє ученика, повинно се побудити учителя до поновного повтореня відповідної части науки, колиж покаже ся, що деякі похибки вийшли просто, з недостачі вправи, з неуваги або умученя, знак тому, що може лекция за довго тревала.

Третим, превеликої ваги чинником при пізнаваню дитини се випробованє его спосібностий. Поступ дитини в науці зависить не тільки від сього, що вона під сю хвилю умів, але і від сього, чого може научити ся, та тим пояснює ся факт, що часто дїти, які з гарним успіхом зложили іспит до якої кляси, суть відтак в тій клясї вельми слабкими учениками, коли навідворіт иньші, що в наслїдок неспекматичної домашної науки не належито підготовлені, вельми скоро доганяють товаришів і учать ся зовсїм добре.

Для домашного учителя само збагнене знаня дитини не може цілковито вистатчити як вказівка особливож там, де розходить ся вже не о кінчене розпочатого курсу, але о впроваджене нових предметів до програми або навіть о почин якогось зовсім нового розділу науки. Одна дитина з хвилею, коли навчить ся плавно читати і як-так писати, може без труду присвоїти собі вже і початки граматики, — коли для другої найелементарнійші понятя з граматики будуть під той час недостижимою абстракциєю; лучають ся хлопці і дівчата так бистроумні, що вже в 9 році звичайна наука о предметах булаби для них по-невчасї, — коли другі діти, багато старші мусять ограничитись на відорваних розмовах з наук природних, бо так слабо орієнтують ся посеред предметів свого оточеня, що неможливо єще з ними почати систематичної науки природознавства; часом 14 лїтна дївчина з великим хісном слухає викладу з лїтератури, — коли для другої 16 лїтної се предмет єще надто поважний.

А прецїнь одною з тайн успіху в научаню, се вміти відразу винайти одвітний уровень для викладу, щоб відповідав спосібностям ученика. Як же до сего дійти? Се питане, якого перед 10 лїтами єще нїхто не уважав можливим до розвязаня, нинї не таке вже надто тяжке.

Поступ емпіричної психольоґії посьлїдних часів виразив ся між иньшим в методах дослїдів здібностий, які приноровлювало ся зарівно до старших, як і до школярів. Окрім позитивних висьлїдів для поступу самої науки, загальним висьлїдом показало ся, що всї учителї, що брали участь в сїй роботї, красше пізнали своїх учеників і здобули тим богато цінних вказівок для практики. Отже з того природна консеквенция, що новий учитель, вже не для наукових цїлий але просто, щоб пізнати дитину, повинен перевести ряд дослїдів, що найкрасше відповідалиб сїй метї. А так з поміж численних проб та досьлїдів, які описують психольоґи, треба вибрати се, що близше і більше безпосередно вяже ся з уздібненєм дитини до науки. Попробуємо навести тут в головних чертах се, що видає ся найконечнїйшим для сеї цїли.

1. Так як основою всякого знаня — вражіня змислів, треба отже поперед усего пізнати бистроту змислів, особливо-ж зору і слуху. Ті досьвіди легкі і всякому доступні вказують, на яке віддалене дитина розпізнає предмети, букви і т. п. та розріжнює звуки. Вразливість на краски сьлїдимо, коли показуєм з далека волічки, або папір ріжних красок і кажемо собі краски називати та добирати предмети відповідних красок. Так само можемо поступати з розпізнаванєм довготи; показуємо два прутики різної довготи та питаємо: котрий довший? хотячи довідатись, яку різницю дитина добачить. Що до слуху, то коли маємо вчити дитину чужої мови, требаби справдити, чи відрізнює добре усї звуки, чи вразлива на акцент мови, чи пр. може схопити ухом різницю в мові нїмецкій між кількома нюянсами звуку „*i*“ (i, ie, ü,) або „*e*“ (e, eh, ä, ö.) або ріжницю, яка виходить, коли покладемо акцент на иньшім складї.

2. З вражливостию змислів лучить ся стисло здібність запамятуваня. Для учителя се питане першої ваги, не лиш знати, чи ученик видить показаний предмет, або чи чує прочитаний опис, але яке з тих вражінь зору і слуху усьвідомив собі і чи може їх репродукувати. Превелике отже значінє буде тут мало се, що Французи називають беспосередною памятю (mémoire immédiate) с. є. зміст, який находимо в умі з того, що побачили або почули. Проби сего рода вельми поучаючі і не тяжкі до вико-

наня. Показуємо дитині якийсь предмет або образок, кажемо їй уважно приглянутись не пояснюючи словами нічого, а відтак ховаємо єго і жадаємо, щоби дитина здала справу з сего, що бачила; докладність опису і згідність з дійсностю може бути мірою того запамятаня у дитини.

Рисуємо якийсь простий та легонький взорець, пр. звіздку, ученик приглядаєсь єму хвильку, а відтак з памяти рисує те саме: наскілько може довершити се завдане, буде се вказівкою нелиш єго зорової памяти, але і сили репродукцийної уяви, се-б-то здібности представленя неприсутних предметів. На мапі з написами кажемо вишукати одну, дві або три місцевости, а відтак кажемо їх показати на мапі слїпій: чи ученик покаже їх властиве положенє? Пишемо на таблици кілька виразів, яких правописи дитина єще не знає, стираємо їх і кажемо написати; чи ученик зробить правописну похибку? Виголошуємо кілька слів, чисел і т. и. голосно і виразно, а відтак кажемо повторити або написати те саме, та звертаємо увагу, на скілько ся репродукция докладна.

На підставі досьвідів сего рода можна пересьвідчити ся, які в данім умі переважають виображїня: зорові чи слухові а за тим, до якого типу можна віднести ученика. Третий тип руховий с. є. ум, в якім переважають виображіня рухів, можна викрити, коли впровадимо до попередних досьвідів деякі доповненя. Коли пр. ученик не годен нарисувати з памяти взір, який лишень видів, але легко довершує се завдане, коли єму позволити повести пальцем чи пером по лїнїях рисунку — се буде доказ, що в него сильнїйша память рухів, чим память зору. Друга дитина не годна повторити двох стихів, прочитаних учителем, але гладонько повторить, коли їх прочитає сама: се доказ, що для репродукциї слухових вражінь мусить їх конечно звязати з відповідними рухами знарядів мови.

Звістна річ, що виображіня набирають сили через повтаряне; для всякого учителя справа великої ваги довідатись, кілько разів, або як довго мусить ученик дану річ повтарати, заки смамятає єї собі. Щоби сю точку збагнути, не треба аж уживати якихось штучних проб, коли вже сама практика насуває зовсїм природне средство; велїм дитині учити ся в нашій присутности та обсервуймо єї уважно, а пересьвідчимо ся, кілько труду вимагає пр. витвердженє на память кількох строфок стишків і т. инь. Колиб наші специялїсти від завдаваня лекций переводили совістно таку пробу, певно з неї пересьвідчилиби ся красше, чим з усяких розправ про перетяженє умів дїточих, як їхня практика далеко від вимогів гігієни та методики.

4.) Так здібність репродукції в сейчас, як і скорість присвоюваня мусять бути ріжні у того самого ученика відповідно до стану єго ума підчас науки: належита увага улегчує сю роботу, розсїяне отруднює. Тому найважнїйші проби при практицї научаня, се проби над увагою і умученєм. До того випробованя найкрасше надає ся диктат і довершуване звичайних найпростійших рахункових функций. Умученє і єго степень показують похибки в письмі чи численю.

4) Так сказати-б найважнїйшою точкою в научаню, се здібність ученика до самостійного думаня, що залежить на творену понять, конклюдованю, узагальнюваню і розумованю. В сїм напрямі одначе, психольоги, що доселї занимались більше слїдженєм елементів умового житя, чим єго витворами, не дали поки що докладних та виразних вказівок. Одинока доселї уживана в тім зглядї проба на більшу скалю, се проба т. зв. комбінацийної методи

Еббінґгавза, котра основуєсь на тім, що ученикови подає ся до виповненя якийсь текст, в якім попропускані деякі силяби або й цїлі слова. При такім доповненю примушуєсь до роботи всїлякі здібности дитини і воно лїпше, чим що иньшого може бути мірилом степени інтелїґенциї дитини.

Независимо від того способу можемо слїдити здібність до розумованя при случайности висше згаданих розмов і вправ, а особливож таких питань, які змушували би ученика викривати якусь спільну прикмету або виводити загальне заключенє на основі ряду вже пізнаних фактів; або на відворіт шукати примірів та прикладати якусь загальну підставу на правило. Неспосібний ученик до розумованя покаже ся цїлковито безпорадним при таких жаданях, помимо того, що при звичайнім іспитї буде відповідати як слїд. Знає пр. після певного учебника оповісти докладно римску історию глава за главою, не пропустить нї одної подробицї, яка дотичить війни чи чого иньшого, але коли скажомо єму пр. вичислити посїлости Римлян у всїляких епохах їхньої історії і показати їх на мапі, відповість, що сього не вчив ся нїколи; а противно ученик інтелїґентний з природи, або привчений застанавляти ся, хочаб навіть попередний учитель не ставляв питань в сїй формі, буде старав ся пригадати собі, які то землї коли Римляни підбивали і надумавшись дасть відповідь на стільки влучну, на стільки знає історию. Подібно мало інтелїґентний ученик може вивчитись з підручника природничого клясифікациї звірів і ростин, але не порадить собі нїяк коли скажемо єму на тій підставі уложити клясифікацию комах або цьвітів, які находять ся в єго огородї. Навіть зміна в порядку питань збиває мало інтелїґентну дитину з пантелику і длятого то як раз вельми доброю пробою умових здібностий є давати питаня з иньшого підручника що до укладу деяких подробиць, але не з такого розуміє ся, де приходить иньша термінольоґія, незвістна ученикови.

6) Дальше треба застановитись над можливою трудностию вислову у ученика. Дитина часто-густо не годна подати доброї відповіди не тому, щоб но уміла розумувати, але просто тому, що не зрозуміла якогось виразу ужитого учителем або що не могла уложити цїлковито влучної відповіди з причини трудности вислову. З тої причини при всяких дослїдах над інтелїґенциєю ученика треба звертати з одного боку пильну увагу на стилїзацию питань, а з другого на спроможність вислову у дитини: коли не дістаємо доброї відповіди, мусимо насамперед справдити, чи ученик порозумів наше питанє; поставмо єго другий або й третїй раз иньшими словами, доки не пересьвідчимо ся, що єму незвістні не вирази, а сама річ. Так само, коли відповідь вийде недокладна під зглядом язиковим, дивім ся на се крізь пальцї, стараймо ся лишень здати собі справу, що властиво ученик хотїв сказати. В противнім случаю, с. є. коли відповідь дитини надто гладко і надто гарно уложена, требаби пересьвідчити ся, чи се случайно не фраза вивчена або захоплена з книжки, яку дитина недостаточно розуміє. Впрочім засіб слів, яким дитина розпоряджує і здібність вислову пізнаємо при висше наведених пробах Еббінґгавзової методи, як також при письменних виробах.

7) Як доповненє усїх сих проб і досьвідів нехай послужить і пізнанє уподобань і поглядів ученика, а до сего дійдемо, коли будемо часто стикати ся з учеником та слїдити за ним і обсервувати єго, коли він сего найменьше надіє ся.

З заграничної літератури.

Для учителів і учительок.

I.

Француский педаґоґ Юлій Пейо видав недавно дуже пожиточну книжку під заголовком: „Для учителів і учительок, практичні ради і вказівки". (Avant d' entrée dans la vie. Aux Instituteurs et aux Institutrices Conseils et Directions pratiques, par Jules Payot, inspecteur, de l' Academie. Ar. Colin et C. Editeurs). Та книжка, написана для вихованців нормальних шкіл, обіймаючих посади сільских учителів, дотикає не лише науки, але і условій житя учителів, а мимо льокальної закраски може зацікавити ширший загал навіть поза Францією.

Пишучи свою книжку, котрої „кождий розділ опертий на досьвіді власнім або других", автор мав на цїли, „остеречи недосьвідчених перед блудами, подати помічну руку, відслонити скарби правдивого вдоволеня, укриті в учительскім заводі, звернути увагу на високі засади, котрі повинні управляти їх волею, надати єї єдність, силу, глубину морального житя, ублагороднюючу заводову працю".

Книжка ділить ся на три части. Перша дає ради молодїжи, що просто з шкільної лавки забирає ся до трудних обовязків научуваня, друга представляє ріжні сторони житя сїльского учителя, трета розбирає становище учителя взглядом найважнїйших моральних, релїґійних і полїтичних питань.

Автор остерігає вихованцїв нормальної школи, приступаючих до іспиту на учителя, перед широко розповсюдженим пересудом, що „обладовуване памяти" єсть найлїпшим средством добуваня науки; знане добуте тою дорогою порівнує до поспішно пілкненого корму, котрий лежить нестравлений в жолудку, приносячи орґанїзмови шкоду а не пожиток. „Сум огортає нас, каже він, коли шукаємо молодих інтелїґентних людий з отвертою головою, а не находимо нич крім памяти, котру хронїчна нестравність зробила хоробливо вражливою. Як в недужім орґанїзмі мускули, а навіть серце і мозок улягають обтовщеню і звиродненю, так в хорім умі вироджує ся в напружене памяти. Аби уникнути так непожаданого єї „перероту", треба старати ся не о „вивчене курсу", але о загальне образоване і розвій всїх умових сил, о внутрішну асиміляцию, котра заміняє корм ума на єго мускули, о правдиву науку, котра засилює гадку, учить обсервувати, призвичаює до розумного узагальнюваня, до спостерігуваня подібностий і ріжниць в річах і понятях.

В дальших роздїлах дотикає трудної а важної квестиї перелому в релїґійних понятях, котрий перебуває майже кождий молодець і дівчина, говорить о військовій службі, яко о знаменитім средстві образованя волї, о відносинах з шкільною властию, а впроваджуючи в перший раз молодого учителя до кляси (роздїл V.), дає єму ради, як опанувати гурт часто нечемних дїтий, в який спосіб позискати над ними вплив, від котрого зависить будуче поводжене єго працї.

Конечним, необхідним до того услівєм уважає автор сильну, певну себе волю і випливаючий з неї супокій т. є. пановане над собою. Ті прикмети

відчувають ученики від разу: горе учителеви, єсли їх не має. „Лучше розбивати камінє на публичних дорогах, як бути іграшкою трийцятеро дїтий, з котрих кожде, взяте з осібна єсть добре і милосердне, але в гуртї позваляє собі на зухвалість і злосливість. У людий незрівноважених т. є. не посїдаючих сильної волї, котрої вишною ознакою є пановане над собою, спокій, викликують вишні причини надто сильну реакцию в порівнаню до своїх причин, звідки повстає нахил до гнїву, нетерпеливости. Як богато видимо злих учителїв, котрі суть такими лише тому, що не мають достаточної рівноваги. Притиснені до муру признають они самі, що суть троха нервові. Троха нервові! то значить склонні до гнїву, раз поблажливі зглядом великих проступків, другий раз суворі, коли ходить о дрібницю: неправду можуть пустити безкарно, а спадаюча лїнія викличе кару. Така загонистість затуманює дїти і викликує найсумнїйші наслїдки.

Взагалї кари повинні бути вимірені з великим тактом і розвагою. Они не можуть залежати від хвилевого настрою учителя, не можуть бути також анї піместою, анї відплатою. „Кара єсть то прикрість викликана на се, аби остеречи дитину, що находить ся на злій дорозї. Природа остерігає єї також при помочи прикростий, скоро лише забуде о єї правах: огонь все пече, острий предмет все ранить і прикрий досьвід учить скоро уляглости для прав природи. Та уляглість наступає скоро, бо кара є неминуча: дитина попече ся все, коли діткне горячого предмету. Природа дає ту учителеви взір до наслїдуваня. Кождий злий поступок повинен бути з незломною рішучостию укараний і дитина повинна бути певна, що деякі поступки викликують кару, так як попечене викликує біль, і що від того правила нема винятку“. Най однак дитина відчуває, що учитель гризе ся тим, що мусить вимірити кару; що вимірюючи єї не стає в обороні власної власти проти сваволї ученика, але є радше єго союзником в борбі з єго власними злими нахилами, котрих дитина сама бажає позбути ся, лише єї слаба воля не в станї їх цїлком опанувати. Такий учитель лучить з рішучостию любов до дїтий.

„Хто не любить дїтий — говорить Пейо в VI. роздїлї — не може бути учителем; а хто ним стає, тим самим приймає обовязок любленя тих, котрі суть повірені єго опіцї“. Хто любить дїтий, не позволить собі нїколи на шорсткість взглядом них і на загонистість, котра чоловіка, що в неї попадає робить сьмішним. Дїти викликують часом навмисне такі вибухи унесеня, бо они перериваютъ монотонність кляси: за білет на видовище варта заплатити хочби нараженєм на кару.

Загонистий учитель сповняє цїлий ряд ще иньших похибок: надто поспішно переходить курс, за скоро, за богато і за голосно говорить, чим мучить слухачів, а себе наражує на недуги горла; не має терпеливости пождати на відповідь ученика, але сам єї зачинає або відповідає. Дїти виручувані в той спосіб перестають мислити, здають ту працю на учителя, котрий виходить з кляси подвійно умучений, хоч не зумів осягнути найважнїйшої цїли — не побудив дїти до самостійного мисленя. Переходячи до методи викладів виказує автор, що потреба зреформованя єї на кождім степени науки є річию конечною а пильною. Місто методи пасивної, полягаючої на вливаню до памяти готових вже відомостий, повинна заняти метода активна, що учить дитину дивити ся, обсервувати, уважати, застановляти ся, винаходити. Та метода, розвиваючи всї природні сили дитини, боронить єї від умової неволї, в якій жиє більшість людий навіть образованих т. є. начинених чужими гадками.

Дідро говорить, що приповідка „що голова, то розум“ є сьмішна, бо нема нїчо звичайнїйшого як голова, а рідшого як розум. Одиноким, безсмертним взором раціонального научуваня уважає автор „Памятники“ Ксенофонта. Сократ повтаряв часто, що він сповняє ту саму чинність, що повитуха: помагає умам в видаваню на сьвіт понять. То глубоке порівнане добре означає ролю учителя; хотячи єї сповнити, повинен він завчасу приготовити питаня, котрі зацікавили би дїтий і позволили відчути приятність поконуваня трудностий. Помочи аби дитина до чогось **сама дійшла**, се цїла тайна раціонального научуваня. Однак передовсїм сам учитель повинен посїдати прикмети, котрі хоче в дїтях розвинути: ум самостійний, живий, здібний ґрупувати своє знане коло кількох загальних ідей, котрі становлять неначе кістяк науки. Відношене кістяка до цїлої суми знаня є таке, як відношене кости до решти тїла; їх зріст є рівночасний. Загальні понятя вспирають кожду гадку і чувство, а кожда відомість, набута при помочи особистого досьвідченя, засиляє загальні понятя, і та виміна услуг становить правдиве умове житє.

Потреба руских ґімназий.

Розпорядженєм мінїстерства просьвіти з дня 11 серпня 1898 р. вводить ся в ґімназиях науку ґімнастики яко предмету обовязкового. Се розпорядженє не мало би само по собі для нас значіня, коли однак зважимо, що наука ґімнастики буде відбуватись рано між годинами обовязковими через дві години тижнево в кождій клясї, то річ представить ся нам в зовсїм иньшім сьвітлї.

В ґімназиях з польским язиком викладовим, до котрих з причини маленького числа руских ґімназий примушена ходити молодїж руска і де она дуже часто числом рівнаєсь польскій або навіть перевисшає єї, укорочено знаним розпорядженєм мінїстерским з дня 12 червня 1898 ч. 12836 науку рускої мови і лїтератури. З давних прав, яких уживала руска мова, полишилось хиба лиш те, що в декотрих клясах має відбуватись тота наука рано, а іменно в ті днї, в котрих число годин обовязкової науки виносить меньше нїж пять. Тепер, коли заведено обовязкову науку ґімнастики, вже тим самим усунено усунено науку рускої мови на низший степень, зовсїм зрівнано єї з иньшими надобовязковими предметами, она може відбутись лише по полудни. Се зміна малозначуча і формальна, однак мимо того она некористна для науки сего предмету. Хто запише ся на язик руский, мусить на науку єго тратити час пополудневий, що до тепер був вільний і призначений на вивченє лекциї на слїдуючий день, на лектуру домашну обовязкову і необовязкову, на науку предметів надобовязкових, а часто також на удїлюванє лекций приватних або на відпочинок.

Вільний час пополудневий вже і тепер не вистарчає на приготованє до школи ученикам меньше здібним; а тепер і він зменшить ся, значить: ученики меньше здібні, учачи ся рідної мови, не будуть мати часу на цїлковите вивченє завданої лекциї. А ученики здібнїйші меньше часу будуть могли посьвячувати лектурі приватній обовязковій і необовязковій, котра так важну

ролю грає в розвою ума молодця. Дальше — не будуть они могли ходити на такі предмети надобовязкові, як наука співу, рисунків і француского язика. Однак для учеників-Русинів має ще дуже велике значінє і справа лекций приватних, коли зважити, що руска молодіж переважно бідна, отже приватні лекциї — дуже часто головне або і єдине средство єї удержаня. Я сам знаю многих таких ґімназиястів, що як лише прийдуть зі школи домів, з'їдять ложку страви, чи не з'їдять, і йдуть на лекциї. До десятої в ночи або й довше мучать ся з тупоголовими товаришами, а прийдуть утомлені до дому, що аж сьвіт їм немилий, то сїдають та й вчать ся самі до пізної ночи, а переспавши ледви пару годин, повтаряють лекциї і йдуть до школи. І так що днини! А тепер сї бідаки, хотячи вчити ся своєї рідної мови, мусять або сидїти довше по лекциях і самі меньше вчитись, або ще коротше спати. Не кажемо вже, що така бідна знуждована молодіж повинна мати хвилю на відпочинок, на прохід...

Коли з сего становища приглянемо ся справі, то бачимо, що через нове розпорядженє настала одна причина більше, щоби Русини домагались ґімназий руских. А долучивши сесю причину до давнїйших як от хотьби се, що зла нота з рускої мови не впливає на загальну клясифікацию; що ученики-Русини, котрі вчили ся руского язика від початку, мусять в пятій клясї ґімназиї вчити ся руского враз із тими Поляками, що язика руского не знають, бо тілько в четвертій ґімназияльній підучились ледви силябізувати, — то що вийде? Вийде то, що ученики, змучені ранною наукою шкільною, не будуть мати найменьшої користи з такої науки.

Що-ж лишаєсь нам робити? Домагатись отвореня ґімназий руских! Поки-що не позваляють отвирати ґімназий руских в тих містах, де нема ґімназий польских (пр. в Чорткові), то добиваймо ся отвореня ґімназий руских там, де є переповнені польскі ґімназиї, а учеників Русинів у них тілько, що заповнили би нову ґімназию, — значить: домагаймо ся отвореня руских паралельок там, де число Русинів в першій клясї виносить 40 або більше, бо се з права нам належить ся. Отворені паралельки постепенно що року доповнювались би і так повстали би рускі ґімназиї.

Домаганя наші справедливі, а хто би їм противив ся, виступив би хиба яко ворог просьвіти.

Дещо про учащанє до народної школи на Буковині.*)

Єсли поглянемо на наші теперішні школи і придивимо ся учащаню, а порівняємо з учащанєм народних шкіл на Буковинї перед 10-ма роками, то побачимо в тім велику ріжницю. Чому? — насуває ся мимо волї питанє.

Занім перейду до наведеня причин, котрі могли сприяти і несприяти правильному учащаню до нашої народної школи, мушу перед усім запримітити, що стараю ся зовсім обєктивно мої погляди ту виразити, а то з замилуваня до народної просьвіти.

*) Buk. päd. Blätter.

Перше і як найвідповіднїйше средство до осягненя правильного учащаня до народної школи на Буковині був і є примус шкільний з року 1869. Згаданий шкільний закон дуже користно уладжений для наших народних шкіл, но не так легко було єго в практицї в нашім так культурно низькім краю виконати, де усюди стрічало ся та єще й тепер стрічає ся з перепонами.

Причини, котрі не сприяли правильному учащаню до нашої народної школи на Буковинї, були після моєї гадки слїдуючі; 1. Неправильне стяганє грошевих кар (так званих штрофів за школу) в призначенім часї. Хоч то не всюда так дїяло ся, то все в декотрих місцевостях стягано ті кари аж в рік а може й пізнїйше, що власне не могло правильному учащаню до народної школи сприяти; бо недбалї або й упертї родичі та опікуни дїтий гадали собі, що удасть ся, що они кари не будуть платити і далї не посилали своїх дїтий до школи. Учитель вправдї писав і посилав свої викази до повітової Ради шкільної, увидївши однак, що шкода єго труду і працї, перестав і він викази посилати.

Другою причиною, чому учащанє до школи не могло правильним бути, єсть то, що і средств до науки по найбільшій части бракувало, задля чого і наука много терпіла. З тої причини ставали і родичі для школи байдужними. Бачучи, що їх дїти мало що із шкільної науки користають, не посилали їх з охотою до школи. А хто найбільше при тім терпів, як не той бідний учитель! Я сам чув перед 13 ма роками в однім селї від самих мужиків ось що: Довідавшись, що я учитель, питали ся мене, чи не хочу я до них за учителя прийти, бо їх учитель старий і учить дїти по 4, 5 років з одної книжки. Розуміє ся, що я їм на то відповів, що учитель мусить по кілька років тому з одної книжки учити, бо иньшої нема. Розумний той нарід, бо хоч неучений, то пізнає своїм природним умом, що дитинї, котра уже читати уміє, здалаби ся що року иньша книжка; але відповідних книжок тогди не було.

Третою і дуже важною причиною неправильного учащаня до народних шкіл було і ще також по-де куди й тепер є брак відповідних шкільних комнат а головно брак більшеклясових шкіл. Розуміє ся, що нїхто не міг бути задоволений наукою одноклясових шкіл, бож, що правда, не можна порівнати працю одного учителя з працею двох, трох або й чотирох учителїв. Наш селянин уже се добре знає, що всюди жадають від дїтий сьвідоцтва з четвертої кляси народної школи.

Обставини, які правильному учащаню до народних шкіл на Буковинї сприяють, суть слїдуючі:

1. Строге і консеквентне каранє тих недбалих або й може упертих родичів, згляно опікунів шкільних дїтий, котрі дїтий правильно до школи не посилають.

2. Від коли настали шкільними надзирателями особи фахові з посеред народних учителїв, правдиві приятелї народних шкіл і народної просьвіти взагалї, а з тим і щирі приятелї учительского стану, від тогди і можна побачити в кождій школї всї, шкільними законами приписані средства до науки і в загалї всї порядки шкільні, і що найважнїйше, відповідні шкільні учебники, від тогди і правильне учащанє до народних шкіл на Буковинї цїлком піднеслось на той степень, на котрім оно повинно бути, а се при нинїшних обставинах нашого краю можна назвати великим поступом на поли народного шкільництва.

До того мушу ще примітити, що немало причинилось до того і справедливе підвисшене плат народного учительства і заснованє так пожиточних товариств шкільних майже в кождім повіті, котрі то товариства так шкільництво як і учительский стан при кождій случайности підпомагають.

Не можна також і того поминути, що в великій мірі причинилось до численного і правильного учащаня до народних шкіл на Буковині заснованє двох вже давно пожаданих шкіл: як низшої ґімназиї в Чернівцях і рільничої школи в Кіцманю і Радівцях.

Касиян Павлюк.

З окружних конференций.

Учительсла конференция округа чортківского відбулась в Чорткові на днях 13 і 14 липня. Дня першого була служба Божа в костелї, другого в місцевій церкві з панахидою за упокій б. п. С. Дністряньского, бувшого інспектора краєвого, до котрого належав округ чортківский.

Тематів конференциї було 6, а іменно:

1. Лекция практична в I клясї: Переведенє диктату (систематично від букв до речень) в язиці польскім;

2. Лекция практична в клясї (степени) III „Сірка“ уст. 133. Друга книжка до читаня, і Шкілка ч. IV уст. 91 в язиці польскім;

3. Лекция практична на IV степени. „Що дїє ся з тїлами підчас горіня“ уст. 51 в язиці рускім;

4. Лекция практична з язика нїмецкого в V кл. „Die Vögel“.

5. „Подати спосіб виробленя самодїяльности у молодїжи шкільної темат вільний в язиці польскім.

6. Що має робити учитель, щоби забезпечити в образованю молодїжи співудїл дому родинного, школи і церкви? в язиці польскім;

Крім повисших головних тематів були ще слїдуючі другорядні:

7. Уложенє нормального подїлу годин для шкіл о однїй і двох силах учительских;

8. Уложенє плянів (szczegółowych) для вправ стилїстичних, калїґрафічних, рисункових і в типі низшім рахункових.

Кождий учитель (учителька) був обовязаний опрацьовати оден темат з чотирох перших, відповідно до катеґориї школи і степеня науки, який учитель (учителька) провадив, — темат другий довільно 5 або 6.

Щоби праця була користнїйша, а лекциї практичні випали взірцево, визначила Рада окружна до кождого темату осібних прелеґентів і референтів.

Співудїл учителїв в дискусиї над переведеними лекциями і рефератами був доволї живий, предмет кождий всесторонно обговорений і пояснений; дало ся однак завважати, що молоді учителї, з малим винятком, мало оказували заінтересованя, так при дискусиях над тематами, як і взагалї над справами шкільництва. А шкода велика, що між учителїв закралась якась апатія, обоятність для народної просьвіти, та виробив ся якийсь дивний еґоізм в часї, коли народ потребує правдивих просьвітителїв, правдивих дорадників і опікунів.

Над тематом руским велась дискусия по руски.

Заслугує на піднесене поведене інспектора окружного, п. Крукевича, що накликував, щоби говорити по руску, коли де-хто з Русинів хотів говорити по польски.

В сїм роцї була уряджена вистава письменних вправ і ручних робіт в школї мужескій з цїлого повіта в часї від 10 до 14 липня. Сю виставу отворив староста чортківский п. Вибрановский, а короткий погляд на працю учительства в окрузї подав інспектор окружний п. Крукевич.

Вистава, перша того рода в Чорткові, представляла ся гарно і богато, зискала у всїх, що єї відвідали, признане совістної працї, а богато подивляло з живим занятєм поступ на тім поли науки. На жаль вистава натрафила на непогідний час і богато цїкавих не могло її оглянути.

Конференция учасників комарняньского округа відбула ся 17 і 18 липня с. р. під проводом окр. інсп. А. Духновича, при участи до 40 членів. З конференциєю сполучена була вистава ручних жіночих робіт, письменних вправ і рисунків усїх шкіл, що усе вдоволяло всїх так числом як добором виконаня. Головними точками конференциї були дві практичні лекциї, одна з науки нїмецкої мови переведена по руски учит. Кабаровским. Опісля відчитано 4 найлїпших, взірцево опрацьованих тематів. Уч. Кабаровский відчитав свою гарно обдуману працю про релїгійно-моральне виховане яке приспособлювало би до практичних заводів. Уч. Пеленьский читав про гігієнічне і фізичне виховане, а уч. п-і Лїсовска і уч. Кабаровский про розумову, механїчну і естетичну сторону науки рисунків. На темат о ручних жіночих роботах говорила подрібно уч-а п-і Кабаровска

Так над практичними лекциями як і над відчитаними елябораторами переведено обширну дискусию і порушено много важних справ, дотикаючих виховання молодїжи.

Отворене бурси Товариства педагогічного в Станиславові.

Не минув ще й рік від основаня філії руского товариства педагогічного в Станиславові, а вже вспіло молоде товариство отворити бурсу. Вже на перших загальних зборах товариства поставлено підперти домагане станиславівского повіту, щоби отворити в Станиславові руску ґімназию. Збори ухвалили вислати в тій справі петицию до сойму і оснувати в Станиславові бурсу, щоби тим способом причинити ся до зросту фреквенциї рускої молодїжи в ґімназиї. Покійний голова товариства проф. Шахнович взяв ся був з горячковим поспіхом до переведеня сеї гадки в дїло. Петицию внесено. На жаль однак не довелось єму дожити хвилї отвореня бурси. Дїло се, ним зачате, довели по єго смерти до кінця теперішний голова проф. Мороз і заступниця голови п. Кадайска. Невеличкий фонд, призбираний на ту цїль, не давав би спромоги отворити бурсу вже в сїм роцї, коли-б не те, що станиславівский владика Шептицкий дав бурсї безплатне поміщене.

Сьвяточне отворене бурси відбуло ся в понедїлок д. 3 с. м. Посьвяченя довершив станиславівский парох о. сов. Богонос в присутности видїлу товариства, членів станиславівскої громади і бурсаків. Після посьвященя подав він в горячих словах бурсакам вказівки, як мають поступати, щоби з них

був колись хосен для народу. Опісля промовив голова товариства проф. Мороз. В гарній промові пригадав присутним, що можність отвореня бурси вже тепер завдячує товариство в першій мірі епископови Шептицкому, бо він дав бурсї поміщене. Пригадав дальше заслуги незабутного проф. Шахновича. Врештї заявив вдячність о. пралатови Ткачуникови за те, що бурсою щиро займав ся, підпомагав єї і на дальше обіцяв поміч свою, як також о. сов. Богоносови за довершене посьвяченя. Промовою сею закінчило ся сьвято.

В бурсї найшло приміщене 22 ученики, 20 синів бідних селян і двох синів народних учителів. З бурсаків девять ходить до III і IV кляси школи народної, прочі до низшої ґімназиї. Місячна доплата виносить пересічно 5 зр., лиш один бурсак платить 10 зр., а один принятий безплатно. Портрети протектора і добродїя бурси епіскопа Шептицкого тай першого голови тов. пок. проф. Шахновича завішено в комнатї, призначеній до науки. Настоятелем бурси є професор ґімн. п. Грицевич. *Ю. О—кий.*

Всячина.

— **Торжественне отворене рускої ґімназиї в Коломиї** відбуло ся дня 3-го с. м. по богослуженю, яке відправив о. крилош. Кобленьский в сослуженю і при участи численного духовеньства. Відтак зібрали ся місцеві достойники, духовні і сьвітскі, між иншими радник намістництва Павликовский, пос. Вітославский, старший радник скарбовий Каричак, репрезентанти руских товариств і богато руских сьвящеників в сали будинку ґімназияльного, де промавляв інспектор краєвий п. Ів. Левицкий. Бесїдник вніс оклик в честь Є. Вел. Цїсаря і в імени Є. Ексц. п. Намістника зложив желаня та сказав, що п. Намістник був би радо сам приїхав на торжество відкритя, але приїзд Монарха тому перешкодив. Опісля промавляли ще пп. Недїльский, директор рускої ґімназиї і Скупневич директор польскої ґімназиї на темат взаїмних відносин, пос. і бурмістр міста Вітославский, а наконець ученик осьмої кляси в імени молодежи.

— **Фреквенция в руских школах.** До рускої (академічної) ґімназиї у Львові вписало ся, включно до дня 3. вересня с. р., 566 учеників, а то: до I-ої кляси 122, до II-ої 82, до III-ої 75, до IV-ої 63, до V-ої 67, до VI-ої 59, до VII-ої 52, до VIII-ої 46. Кляси I—IV будуть подїлені, отже ґімназия буде мати 14 кляс, с. є. 8 кляс головних і 6 паралельок. З професорів сеї ґімназиї убуло в новім шкільнім роцї двох, а іменно проф. Юліян Романчук пійшов на емеритуру, вислуживши зверх 36 лїт, а проф. др. Омелян Калитовский іде на управителя руских кляс ґімназияльних до Тернополя.

До народної школи Маркіяна Шашкевича у Львові вписало ся також включно до 3. вересня с. р. 162 учеників і учениць. Є то, як звісно, 3-клясова мішана школа.

— **Число учеників в рускій ґімназиї в Перемишли.** На сей рік вписало ся до кляси приготовляючої 59, до I-ої 104, до II-ої 65, до III-ої 72, до IV-ої 62, до V-ої 39, до VI-ої 47, до VII-ої 35, до VIII-ої 35 — разом 518 учеників. Кляси I., III. і IV. подїлені на два відділи; другої не подїлено, бо вже нема де помістати, хотяй новий будинок.

— **До рускої ґімназиї в Тернополи** записало ся: до I-ої кляси 101 учеників, до II-ої кляси 80, а до третої 52, разом 233 учеників. Перша і друга кляса мають по два відділи.

— **До першої кляси** так званої рускої низшої ґімназиї в Чернівцях записало ся аж 85 учеників (торік зголосило ся лише 56). Отже мусять бути два відділи у першій клясї. Для тих наших „приятелїв“ у краю, котрих то нїби-руска ґімназия дуже гризе, котрі ворожили що з неї нїчого не вийде, бо она не по-

трібна, — се найбільший доказ потреби навіть у тій німецко-рускій формі, яку вона тепер має. Характеристичне тут ще те, що, хоч у Чернівцях ходить 1.500 руских дітий до народних шкіл, з них мало хто записує ся до рускої або німецкої ґімназиї. Самі черновецкі Русини-міщани могли би заповнити цілу ґімназию своїми дітьми і тим дітям у своїх родичів певно ліпше поводилось би, як хлопцям із сіл, — тимчасом ті міщани, як майже всюди на Руси, гірші від селян, далеко менше цікаві до школи, як ті. До першої кляси зголосили ся майже самі селяньскі діти, і то бідні. Богачі-селяни ще думають по старосьвітски і на що дітям учити ся, коли мають що їсти? Бідні приходять уже до голови по розум.

— Німецка правопись. У Німців тепер в правописи такий хаос, якого ще нїодин нарід не зазнав. У них є три головні роди правописий урядових, (Німці сьміють ся і називають їх ц. або к. або ц. к. урядово концесіонованими) а іменно: є пруска, баварска і австрийска правопись урядова; поза там є правопись не урядова або приватна, котрої держать ся переважно часописи, а межи тими знов є правопись берлиньска, віденьска, франкфуртска, гамбурска і т. д. Всім же конець хотіла зробити свого часу правопись т. зв. фонетична (проф. Фріке в Бон), котра лиш тому не удержала ся, що стрітила опір у канцлера німецкого кн. Бісмарка, котрий завів був свою власну т. зв. бісмарківску. Німці вже давно стремлять до улїпшеня своєї правописи, а що того ще не осягнули зовсїм, то просто з тої причини, що у них не таке множество анальфабетів як у нас.

— „Ъ“ пропало. „Новое Время“ в рубрицї „дрібні вісти про події“ завело таку зміну в правописи, що опускає твердий знак. Є се початком введеня в цїлій часописи фонетичної правописи.

— Унїверситет в Царгородї. На основі султаньского іраде оголосив царгородский дневник урядовий „Іґам“ устав турецкого унїверситета, який обіймає виділи: магомеданьско-богословский, фізично-математичний, лїкарский, правничий і фільольоґічний. Наука на першім виділї буде тревати 4 лїта, а на иньших по три. Кождий виділ одержить осібного управителя, в родї декана на европейских унїверситетах. Студентів буде приймати ся на підставі сьвідоцтва з лїцея, або на основі вступного іспита. Число студентів є ограничене: на богословскім виділї до 30, а на иньших до 25. Султаньске іраде приказує заразом вітворити унїверситеску бібліотеку і лябораторию. План науки обіймає на богословскім виділї: коментарі над Кораном і св. письмом, церковне право, теольоґію та історию ісляму; на фізично-математичнім виділї: астрономію, альґебру, аналїтику, рахунок ріжничковий, фізику, метеорольоґію, хемію неорґанїчну і біольоґічну зоольоґію, ботаніку, мінеральоґію і ґеольоґію; на лїкарскім і правничім: науки подібно як на наших унїверситетах, а на фільольоґічнім виділї: психольоґію, льоґіку, етику, лїтературу турецку, арабску, перску і француску, історию турецку і всесьвітну, ґеоґрафію Туреччини і всесьвітну, ґеоґрафію торговельну, археольоґію і педаґоґіку.

— Незвичайне заступництво. В Китаю лучає ся часто, що засуджені на кару смерти дають місто себе заступника, так, що кару смерти поносить чоловік звичайно невинний. Можливість такого заступництва допускає китайский кодекс карний. Звичайно платить ся за тее 300 таелїв (1 таель = близько 4 к.), а кандидатів зголошує ся нераз таке множество, що засуджений буває в клопотї, котрого з поміж них вибрати. Умова між засудженим а заступником заключає ся в присутности судиї, а засуджений виплачує угоджену суму зараз при умові. Заступникови вільно випросити собі ще тиждень часу на полагодженє своїх приватних діл. Засуджений стає ся вільним від часу, коли поставить заступника; але є він обовязаний аж до дня страченя приносити свому заступникови всякі ласощі і мусить бути при страченю.

— Страхи се найчастїйше средство, яким родичі та мамки повздержують дітий від сваволї. Страшуть їх бідненьких комінярем, дїдом, циганом, жидом, а навіть злими духами. Але чи так годить ся з огляду на здоровє дітий? — про се нїхто не подумає. Шкідливість такого поведеня з дітьми ствердили вже від давна педаґоги. Страшенє дітий впливає некористно на їх нерви та потягає за собою нервові недуги. Один варшавский лїкар ствердив в протягу трех лїт

аж 130 случаїв нервових недуг у дівчат в Варшаві, а жерело недуг находило ся в нерозважнім страшеню дітий. Родичі повинні отже звернути на се увагу і не грішити в тім згляді самі, і не позволити на се пістункам. Нині вже є така сила недуг, яких жерело находить ся в нервовім розстрою і недомаганю нервового систему, що конечно вимагає противділаня і скріпленя нервів; треба отже відвертати се все, що до розстрою нервів причиняє ся, отже і вплив на імаґінацию дитини в невідповідний спосіб.

— Закаменїлий лїс. Одною з дуже цікавих річий, які Сполучені Держави північної Америки вислали на виставу до Парижа, єсть збірка пнів із славного закаменїлого лїса в Арізоні. Там стоїть множество пнїв один побіч другого а всї перемінили ся в найкрасший ахат. На тім камени видко ще виразно будову дерева, річні слої і поздовжні волокна. Місцями видко якісь плями, котрі ідуть довкола слоїв, а то єсть доказом, що дерево вже зачинало гнити, коли перемінило ся в камінь. Докладні розслїди показали, що знаходять ся навіть ще слїди грибши, що точила дерево. В який спосіб повстав той закаменїлий лїс і як дерева перем нили ся в так красний ахат, над тим учені ломили собі голови і ще ломлять. Єсть такий здогад, що то був рід дерев соснових, котрі вже гинули а їх залила вода, котра мала в собі богато кременового квасу, подібно як то ще й тепер діє ся, коли в сторонах вульканїчних добуде ся з ґейзірів (горячих водограїв) вода, котра має в собі богато кременового квасу. Ахатові пнї дають ся дуже красно полїрувати і мінять ся всїлякими красками; з них можна би виробляти всїлякі предмети.

— Виховуване царских дітий. Часопись „Задушевное Слово" подає опись виховуваня дітий царя Николая II., великих княгинь Ольги, Татіянни і Марії. Цїлий день переходить їм на забавах і грах, при чім полишає ся їм цїлковиту свободу. Цїнних забавок царскі дїти не мають. Цариця Александра Федорівна, котра не любить жадної виставности, видала строгий приказ, щоби в дїти впоювати замиловане до простоти. Дорогоцїнні забавки, котрі подарувала дїтям королева Вікторня, дають їм лише в великі днї сьвяточні, а в будних днях забавляють ся звичайними пилками, обручами і цьвітами. Царска пара відвідує щоденно кімнату дїточу, а цариця часто бере участь в забавах дїточих. Часом дозваляє она дїтям відвідати царя в єго кімнатах і се справляє їм велику утїху. В фізичнім вихованю дїтий тримають ся системи анґлїйскої, котра опирає ся на загартованю тїла. Великі княгинї носять лїтом і зимою прості білі суконки і короткі панчішки. В комнатї дїточій теплота не перевисшає нїколи 14 степенїв R; щоденно виїзджають дїти на проїзд. Найстарша княгиня Ольга, котра має тепер 6-ий рік, показує великий талант до музики. Цїлу зиму і часть весни перебувають дїти в Царскім Селї, де їх дуже часто можна в городї побачити. Великі княгинї виїзджають часто на прохід, на вичученім віслику, до якого мають велике привязане.

— „Труд", жіноча промислова спілка. Члени „Клюбу Русинок у Львові" заходять ся коло заснованя такої промислової спіски, яка подаючи помічну руку Русинкам, що шукають працї, могла би рівночасно пропаґувати домашний промисл, достарчувати на замовлене всякого рода жіночих убрань, принимати Русинки на науку шитя, крою, кравецтва, модиярства, удержувати склади з матеріями, потрібними до жіночих робіт, і тим способом старати ся, щоби руский гріш не ішов в чужі руки.

В тій цїли уложений статут спілки став вже затверджений властями; тепер розходить ся лише о квоту около 3.000 зр., потрібну до введеня в житє згаданої спілки. На сю цїль вплинуло вже 500 зр., які опроцентовують ся в „Союзї кредитовім"; там будуть вкладати ся і дальші надсилані удїли, де остануть до часу заснованя спілки.

Один удїл виносить 10 зр., а вписове 1 зр.; кождому вільно приступити з довільним числом удїлів. Запрошуючи сею дорогою всїх В. П. Родимців до присьуплення до спілки „Труд", просить „Клюб" висилати гроші на руки предсїдательки „Клюбу" п-нї Г. Шухевичевої у Львові ул. Собіщини ч. 7, куда також зволять інтересовані відносити ся о висилку статутів та о близші інформациї дотично Спілки. — За видїл: *Г. Шухевичева*, предсїдателька.

Виданя руского Товариства педаґоґічного.

Образкові виданя.

Зьвіринець . . . . . 10 кр.
Гостинець . . . . . 10 „
Забавки . . . . . 10 „
Менажерия . . . . . 10 „
Робінзон Чайченка . . 40 „
Квіточка . . . . . 20 „
Віночок . . . . . 20 „
Ґете-Франко: Лис Микита (друге цілком змінене виданє) . . . 50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге виданє) . 40 „
Наші зьвірята . . . . 40 „

Діточі вигадки ч. I. . . 30 кр.
„ „ ч. II. . . 30 „
Забавки для дітий . . 40 „
Мала менажерия . . . 35 „
Велика менажерия . . 40 „
Нашим дітям ч. I. . . 40 „
„ „ ч. II. . . 40 „
Казки Андерсена Ч. 1, 2. 3, 4, 5 по . . . . . 25 „
Казки народні Ч. 1 і 2 по 25 „
Байки Бричанінова . . 25 „
Байки братів Ґрімів . . 25 „

Виданя без образків.

Читанка ч. II., III., IV. оправні по 20., без оправи по . . . 10 кр.
Китиця желань 2. розширене виданє . . . . . 20 „
Ів. Франко: Абу Каземові Капиї . . . . . 20 „
„ „ Коли ще зьвірі говорили, казка для дітий . . . 40 „
Учитель на р. 1890—1900 по . . . . . 2 зр.
Дзвінок з р. 1892—1900 по . . . . . 3 „
Ів. Левицкий: Попались. Різдвині сцени . . . . . 10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря . . . . . 20 „
„ „ Від Бескида до Андів . . . . . 10 „
В. Чайченко: Олеся; Байки; Комар; Два оповіданя по . . 5 „
„ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . . . 5 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосьпів з фортепяном . . 10 „
Леоніда Глїбова: Байки . . . . . 5 „

Дніпрової Чайки: Казка про сонце та єго сина; Писанка по . . 5 кр.
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосьпів з фортепяном . 10 „
„ „ Коза дереза . . . . . 60 „
Мана етноґрафічна Руси-України . . . . . 60 „
Гордїєнко: Картагинці і Римляни . . . . . 20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землї . . . . . 20 „
Барановский. Принесе до іспитів . . . . . 20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і по 20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педаґоґії . . . . . 60 „
Василь. В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів 25 „
„ Подорож до краю Ліліпутів . . . . . 25 „
Остап Макарушка. Коротний огляд руско-україн. письменства . 15 „
Мальота. *Без родини* . . . . . 40 „
Віра Лебедова. Прогулька . . . . . 5 „
„ „ Гостинець дітям . . . . . 25 „
„ „ *Малі герої* . . . . . 25 „
Др. Мандибур. Олїмпія . . . . . 35 „
Сальо. *Новоє учебник для III. класи ґімназ.* . . . . . 65 „
А. К. *Робінзон неілюстрований* . . . . . 10 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej . . . 50 „
Др. Мих. Пачовский. Замітки до науки рускої мови . . . 30 „
„ „ „ Билини і думи . . . . . 10 „
Тарас Шевченко. Кобзар . . . . . 1·20 „
„ „ Кобзар для дітей . . . . . 20 „
Ів. Спілка. На чужині . . . . . 20 „
А. Глодзїньский. Огород шкільний . . . . . 60 „
Мих. Коцюбинский. Оповіданя . . . . . 20 „
Олекса Катренко. Оповіданя . . . . . 20 „
Стефан Пятка. Дарунок для дітий . . . . . 20 „
Оповіданя для дітий . . . . . 20 „
Картки з історії України-Руси . . . . . 20 „
А. Кримский. Переклади . . . . . 20 „
А. Пушкін. Байки . . . . . 15 „

Дістати можна в маґазині Товариства у Львові ул. Вірменьска ч. 2, і в канцеляриї Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 19. Львів 5. жовтня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Душа дитини.

(L'âme d'un enfant p. Jean Aicard).

Чи повість се, чи автобіоґрафія? — не знати. У всякім случаю книжка педаґоґічного змісту, яку написав поет, а яка містить в собі остру критику сучасної системи вихованя в Франциї; ось коротенька характеристика твору, якого заголовок поданий висше. Містять ся в нїй згадки з дитинства а то від найбільших мрачних вражінь захоплених памятею дитини.

Зовсїм не вменшує педаґоґічного значіня книжки ся обставина, що єї автором поет. По між умом поета а умом дитини не одно анальоґічне, не одна черта посвояченя, що улекшує їм взаїмно розумітись. Екар (Aicard) знає душу дитини та відчуває єї потреби і бажаня. Зельма живо малює єї терпіня, пориви, обяви туги, єї розкоші та утїхи, а тим будить у читача велику симпатию для свого малого героя, представника величезної товпи умундурованих учеників французких інтернатів. Співчутє для дотичних терпінь, образ неволї в яку попадають ся завдяки штучній системі вихованя, що викривлює їх чувства та вдачу, — се основний тон книжки, якої вплив на уми читачів міґби бути величезний та вельми користний. Там бо придибати можна побіч вдачних, живцем мальованих, з натури схоплених образків житя дитинячого також численні уваги про хиби едукацийної системи та про сумні наслїдки блудного вихованя. Критикуєть ся не лише школу але і родину, не лиш систему публичного вихованя, але взагалї всякі відносини суспільности зглядом дитини.

Родичі, що не мають нї часу, ні охоти займати ся дїтьми, батьки заняті всїлякими справами, матері — забавою, товариским житєм, туалєтами і т. и. думають, що зовсїм гарно сповнили свої повинности зглядом синів, наколи їм дають едукацию за посередництвом третих осіб. Екар доказує, що одинока здорова, нормальна і моральна система вихованя є ся, яка не відриває дїтий від родини. Критика єго впрочім зовсїм не дотикає системи научаня в Франциї. З кількох навіть поверхових натяках виразно зазначує, що ся система є дуже добра, професори переважно мають гарні кваліфікациї і нау-

чати уміють, одно лиш виховане моральне недописує, а се знов вина не тілько людий, що інституций.

Екар в найяркійших словах заявляє себе противником інтернатів, тих заведень, що відразу мають в собі прикмети і монастирів і касарнїв, де виховане відбуваєсь способом гуртовим, без узглядненя дитинячої природи та інтівідуальних прикмет питомців. В великих інтернатах мусить істнувати строгий ригор, а сей ригор лучить ся з надмірною суворістю в виду провин, що не нарушують ніяких основ моралї а лиш ломлять правила, конечні для здержаня ладу в численнім зборі дїтий. Суворість отже в більшім числї случаїв є несправедливою а заразом скривлює і ломить характери. Інтернат, на думку автора — се найгірша едукацийна система. В дїтях мягкої та улеглої вдачі не допускає до вироблення гарту і сили духа, між дїтьми знов вдачі живійшої, вразлившої, відпорнїйшої накопичить ся за час осьмилїтного виховання в лїцею такий надмір злоби, зависти, мстивости, така жажда свободи, переходяча відтак в розпусту, що, — як запевнює Екар — „всї бунти в „Quartier latin Collège de France та в Сорбонї — се часто густо несьвідома та опізнена відплата за пониженя, яких приходилось зазнати в інтернатї. Молодїж краю, де клич свободи, братолюбія та рівности виписаний на прапорі народнім, виховує ся в заведенях, з вязничим устроєм та підлягає вязничій системі. Може як раз сим поясняєсь факт, якого інакше пояснити годї, що народ, що так давно завживає свободи, з тоїж свободи користати не вміє і видає ся часом дивно недозрілим в порівнаню з иньшими. Житє, яким живе молодий Мартель зі своїми товаришами в інтернатї є як раз таким, що як найбільш не відповідає вдачі дїтий. Безнастанний обовязок мовчаня, абсолютна недостача всякої звязи з живою природою, цїлковите відосібнене від дїйсного сьвіта, єго праць, звязий родинних, та суспільних, відносини з настоятелями холодні, далекі, що опирають ся виключно на приказах і заборонах, карах та нагородах, вкінци товариство зденервованих, змучених, безнастанно дражнених а тим самим злосливих та гнївливих товаришів, витворюють атмосферу, в якій всяка вразлива душа мусить в собі сама заперти ся і травити себе власним своїм безсильним жалем. Самі учителї терплять ізза того. Часом хотїли-б сердечнїйше зблизитись до дїтий, їх зрозуміти та до себе потягнути, одначе не можуть сего вчинити, бо їм не вільно захитати своєї поваги. Позискають приміром серця кількох хлопцїв, то другі зачнуть їх трактувати як товаришів та надуживати їхньої мягкости в обходженю. В касарни мусить панувати військова дисциплїна, а інтернат завсїгди рід касарнї. Настоятелї, господарі кляс, що називають ся у французких інтернатах „les pions“, мусять ограничати ся до ролї стисло полїцийної, а то питомцїв глядати, контролювати, карати, а навіть підглядати та піделухувати. Звідси вічна борба між молодїжю а єї настоятелями, що рівно деморалїзує обі сторони. Не згадуючи вже про знеохоту, дїти так вічно підглядані та піделухувані, виробляють в собі перебіглість, позбувають ся останків питомого достоїньства та морального змислу а свою висшість основують головно на тім, щоби підійти, ошукати просто в поле вивезти бистре око свого наглядача-настоятеля.

Найцїннїйша спосібність дитинячої вдачі а то спосібність любови не лиш не розвиваєсь але просто завмирає. Єї могли би розвинути родинні відносини, але вони ослабають задля цїлорічного побуту хлопця поза родинною хатою, ба навіть часами розвивають ся цїлковито, коли то дитина під тягаром неволї паде та терпить, а родичам своїм закидає єгоїзм, видячи, що для

їхньої вигоди та приємности мусить цілий рік терпіти в замкненю та відосібненю.

Вельми ніжне чувство будить оповіджена в книжці Екерда судьба малого Дюранда, хлопця душі ніжної, вражливої та поетичної, поміщеного в інтернаті родичами богатими, що любять бавити ся і то так свобода їм мила, що навіть на ферії лишають его в школі, щоби не потрібували вязатись присутностю дитини, та щоби могли свобідно уживати подорожий для власної приємности. А тимчасом хлопчина терпить більше чим другі, жостока рука урядових наглядачів уживає найвразливійші струни его серця і несьвідомо завдає єму невисказані муки. Раз, приміром один з господарів клясових переглядаючи его касетку знайшов дневник найдовірочнійшої сповіди вражінь та почуванє малого Дюранда; сей дневник відчитує на голос перед цілою клясою з шутливими замітками зі своєї сторони.

Заки Дюрандови було можливим покинути школу, накопичилось в его душі, так впрочім спосібній до благородних та ніжних поривів, так богато гіркости та ненависти, так високого степени жажда пімсти та відплати, така знеохота до головних виновників свого нещасливого положеня до своїх родичів, що, відзискавши свободу, без сумнїву міг би був стати небезпечним індивідумом, наколиб не смерть, що висвободила его скорше з мурів інтернату чим послідне торжество роздачі нагород.

Головного героя книжки охоронили посторонні обставини від так високо деморалїзуючого впливу, що були зглядніші для него, чим для его товариша. Як сирота без матери, вихований батьком спрацьованим старим вояком та мачохою, що мала свої питомі діти терпів зза зглядної байдужности своєї родини, але все-ж міг єї до певного степени зрозуміти та виправдати. Перші вакациї по вступленю в інтернаат проводить в домі діда, чоловіка розуму і серця, що належать до круга тих диваків, що длятого тільки носять се імя, бо не подїляють загально принятих конвенциональних дивацтв. Тай дідуня Мартель обробив автор очевидно любуючись в предметі, надав єму черти симпатичні та оригінальні а в високім степени інтересні.

Се рішучий контраст з усім дотеперішними настоятелями малого героя, се воплоченє цїлковито відмінної виховавчої системи, згідної з природою, що, так сказати-б, вельми нагадує теориї Русса — наколи-б не се, що слідно в ньому суспільний елемент сильно заакцентований в противенстві до антисуспільного напряму автора Еміля. Чоловік сей, колись маючий купець з Марселю, знищений сином, що дорого оплатив свої артистичні стремлїня не увінчані поводженєм. На старі літа, не маючи нїчого, перебрав ся на село, поселив ся разом з донькою в горах в пустій знищеній хатинї, яку власними руками зреставрував, відбудував, огородив, заложив огород, займав ся плетенєм кошиків і иньшими роботами, які збував легко у сусїдних селян та при помочи доньки учив сельскі дїти, а від їх родичів приймав винагороду в натуралїях. Сей спокійний, веселий, відважний та робучий старовина стає моральним керманичем внука. Вщіплює в нього основи моралї і суспільної солїдарности, учить его глядїти на житє з висшої фільозофічної точки та зносити бодро терпіня та неповодженя. Вакациї, проведені під его стріхою достатчають молодонькому Раймундови еще одної бажаної роскоші — зближують его до природи. Дитина завсїгди тужила за нею. Дїтям так потрібно живої природи. „Правдиве вихованє, надто таке, аби дитина була весела і здорова, дасть ся осягнути лише на селї“ — цитує наш автор

з Laprade'a — а сам кілька сторінок низше говорить: „Нич дивачнїщого, як дати до перекладу оди Горация або селянки Вергілія ученикам, що пригноблені нудами школи деклямують сумним, немов би похоронним голосом:

Тепер пиймо братя та погуляймо собі!"

Малий Раймунд перекладав Теокріта при зачинених дверях та закратованих вікнах кляси а деклїнуючи, „rosa, rosae", заливав ся сльозами. Раз якось роздобув правдиву, сьвіжу, пахучу рожу, „rosa la rose" і держав єї в склянцї в касетцї, але ґувернер знайшов єї та викинув за вікно. В інтернатї вільно цьвіти деклїнувати лиш а не нюхати. В хатнїй дїдуни перестав на щастє примус і неволя, природу можна було величати в оригіналї а не в латиньскім перекладї, місце карности і ригору займила честь і привязанє родинне — душа дитини почулась щасливою. Животворний вплив вакаций, що минали в так здорових умовах піддержував умственні сили Раймунда і дозволив єму зглядно без шкоди перетерпіти девятилїтний побут в школї.

В книжцї багато інтересних епізодів, що кидають цїкаве сьвітло на систему публичного вихованя в Францнї та характеризують блуди, яких допускають ся педаґоґи. До цікавших можна зачислити історию причастия Жида, торжественна роздача нагород, жертва учеників і богато подібних. Додати випадає, що мова прегарна а в цїлости елїдно якесь поетичне вітхненє, що багатьом уступам надає характер сумної елеґії або величавої іділлї: передовсїм же се твір правдивого приятеля дїтий і молодїжи.

З заграничної лїтератури.

Для учителїв і учительок.

(Дальше).

I.

До викладу моральности,*) котрий потребує так само скорої реформи, як і иньші, радить автор примінити ті самі правила. І ту, місто вбивати в память дитини тисячі не повязаних з собою приписів моральности, треба підпорядкувати всї прояви морального житя кільком головним моральним засадам і найти спосіб наклонити волю дитини до примінюваня їх в щоденнім житю. Тими засадами, коло котрих повинні ґруповати ся чувства і понятя дитини, суть: людска достойність і справедливість, з котрих, як неминуча консеквенция, випливає солїдарність. Всї поодинокі подробицї повинні служити до оживленя і увидатненя тих головних понятий.

Представляюче людске достоїньство в цїлій єго величинї, покаже учитель, як забуте єго провадить до знїкчемненя. Дїти зрозуміють легко контраст, який заходить між чоловіком таким, як Спіноца, Пастер, Віктор Гюго, а піяком, знїкчемненим через алькоголь, — між добродїями краю а лїнюхом

*) У Францнї становить моральність осібний предмет незалежний від науки релїґії.

котрого відраза до праці попровадила до жебранини, волокитства і крадежи. Чоловік достойний сего імени, се ум вільний, неугнутий під ярмо пересудів, то воля, „всемогуча королева тіла, котре оживляє“, спосібна здержати на поводі похоти і пристрасти, угинаюча все під розкази обовязку. З тої безвзглядної вартости людскої особи, плинуть всї поодинокі обовязки, як: чистоти, гігієни, образованя ума і волї.

Потреба працї походить з того самого жерела; без неї не вийшло би людство з зьвірячого стану; можливість лїни витворює в долинї волоцюгів, у горі сибарвтів; ту і там вертає зьвірство первістних часів.

Понятє справедливости послужить до сполуки другої ґрупи моральних понять. Людска особа, котрій признають безвзглядну вартість в собі, має ту саму вартість в ближних. Суспільність — конечне услівє, що позваляє чоловікови вийти з зьвірячого стану — не може істнувати без взаїмного поважаня своїх членів до других осіб, в нїм показує ся справедливість, недостача єго викликала би загальну борбу, гнет, поворот до первістного стану.

Автор не годить ся з школою Кузена, котра ідентифікує справедливість з тим, чого вимагають права, а милосердіє з тим, чого они не вимагають. Справедливість наказує віддати то, що ся взяло, а позаяк одиниця бере цїлий свій розвій від суспільности, довг єї єсть отже так великий, що не може нїколи бути сплачений в цїлости. Милосердіє є дуже похвальним чувством, але вяже ся з низшою моральною засадою як справедливість і повинна уступити солїдарности, котра не є, так як она, чувством, але понятєм, що містить ся в висшім понятю справедливости. З того понятя випливають консеквентно обовязки зглядом свояків, товаришів, слуг, робітників, сусїдів, родичів зглядом дїтий, учителїв зглядом учеників і т. д. Розуміє ся, що ті понятя вщіплює ся в дитину не лише на специяльних лекциях, але при кождій нагодї, котру само житє насуває.

Кожда наука повинна бути закрашена тими моральними понятями, котрі можуть служити до рішеня навіть найвисших суспільних і полїтичних квестий. Учитель повинен зібрати коло них всї добрі чувства дитини: милосердие, живе почутє несправедливости, вроджену правість і т. д. В елементарній школї викладає ся моральність, так як істория, виключно в спосіб анеґдотичний; а єдність і простота науки надає всїм поодиноким квестиям дуже високолетний, „моральний тон“; утревалює їх в памяти дитини не як „слова“, але як живі засади, що правлять поступованєм цїлого житя.

II.

Другу часть своєї книжки посвячує автор житю учителя на селї, а зачинає єї від вказівок, які повинні бути єго відносини з товаришами, товаришками, місцевою властию, селянами, родичами і духовеньством.

Родичі повинні бути союзниками учителя, єго помічниками в працї над дїтворою; в противнім случаю та праця змарнує ся. Хотячи потягнути їх до так пожаданого співдїланя, учитель зблизить ся до родичів, позискає їх симпатию; в довірочних приятельских розмовах викаже добродїйства просьвіти і погубні наслїдки темноти; наклонить родичів до правильного посиланя дїтий до школи і до пильної уваги на їх заховуванє в дома. Однак нїколи не буде жалувати ся на дїти перед родичами, бо се до нїчого не до-

вело би. Родичі, а передовсім матери, суть дуже дражливі на все, що дотичить їх дітий. Они пригадують сову з казки Ля Фонтена, котра заключаючи союз з орлом, описала єму свої писклята як найкрасші, наймилійші і найрозумнійші птахи; коли в пару днів потім орел спостеріг обридливі малі совята, догадав ся, що се потомки нового союзника і пожер їх без намислу.

Треба отже дуже дипльоматично забирати ся до річи, аби не уразити то материньске засліплене. Сказавши наперед все, що лише доброго дасть ся сказати о дитині, можна просити матір, аби помогла нам зробити єї совершено доброю. Кождий має свої хиби: пр. малий Павлуньо впадає легко в гнів, або лучає ся єму помочи вилічити ся з тої хиби, котра є тепер дрібницею, але з часом може єму зашкодити і стягнути гризоту на родичів. Мати не помилить ся що до причини, котра диктує слова учителя, а коли відчує, що через него промавляє любов до єї дитини, поміч єї буде заповнена, а охота поправити дитину піднесе моральну уровень цілої родини.

Однак на тім не ограничає ся вплив учителя на окружене серед котрого жиє. Він повинен стати для всіх в селї приятелем, дорадником, слуханим, поважаним і любленим. Найлекше може се осягнути через запровадженє курсів для дорослих, котрі Пейо називає продовженєм школи. Пригадуючи читателям, що анї один лїкар, що мав більше як 40 лїт, не приняв теориї Гервія о круженю крови, радить автор звернути весь свій вплив на молодіж від 13 до 25 лїт. Передовсім розповсюднить учитель між нею засади гігієни; замилуванє чистоти, дальше виступить до енерґічної борби з алькогольїзмом, представляючи єго всюда, в школї, в курсах для дорослих, довірочних розмовах і публичних промовах як найбільшого ворога людства. Певні відомости о державнім устрою суть селянинови конечно потрібні, а вказанє єму улучшень аґрономічних, підносячих добробит, є великою заслугою так взглядом него, як взглядом цїлого краю. Борба з епідемією, заохочуванє до заснованя сільских бібліотек, помічних кас, належить до обовязків учителя.

Єго молода товаришка має також широке поле до дїланя. Она впровадить сонце і чистий воздух до найтемнїйших мешкань, переміняє брудні, нехлюйні баби в проворні, дбаючі про чистоту. Господинї, научить їх плекати немовлята, шити, краяти, виповість війну коршмі, стане сестрою убогих, хорих, опущених. Так учитель, як учителька будуть поборювати довкола себе зьвірячі, низькі інстинкти, а защіплювати взнеслі людскі ідеї.

В. III. розділї п. з. L' organisation du bonheur", говорить автор, що щастє залежить в значній мірі від нас самих і що треба мати специяльну штуку, аби бути щасливим. Она полягає на відповіднім урядженю окруженя, дому, працї, вільних хвиль, приємностий і розривок.

Рационально проваджена праця стає найбогатшим жерелом вдоволеня. Несправедливости і недорічивости допускають ся ті, котрі представляють працю як кару, зіслану за людскі гріхи. Автор малює яскравими красками нещастя богатих людий, котрі, не потребуючи і не уміючи працювати, впадають в нудьгу або в надужитя, руйнуючі здоровля і зіставляючі несмак.

Признавши пожиток і приємність працї, треба шанувати і користати з кождої єго хвильки. Ті мінути, чверть години, котрі майже всї нерозсудно під ріжними позорами тратять, творять в протягу року значне число годин. Д' Аґессо, котрого снїданя нїколи не були на час готові, показав одного дня своїй жінцї спору книжку, написану в часї тих хвиль ожиданя.

Тепер насуває ся питанє, як має учитель працювати, що має робити, аби єго праця була пожиточна?

Першим найважнїйшим єго обовязком є добре приготовити ся до лекциї, приготованє письменне, з доданєм пізнїйших уваг, нотаток, улучшуванє з року на рік. Молодий, несьвідчений учитель не може приходити до кляси неприготований і зовсїм спускати ся на вдохновенє хвилї; бо тогди єго непевність, ваганє зле дїлає так на увагу, як і на карність учеників. Заступованє власної самостійної працї готовими, поданими в підручниках лекциями, також не може видати добрих результатів, бо кожда лекция повинна бути приноровлена до індивідуальности і окруженя даної ґрупи учеників. Ось як висказує ся автор проти такої науки, що підтягає всїх учеників під один шабльон:

Учитель, що приготовляє ся до лекциї, не розпочинає від абстрактних понять і висказів, котрих дїти не розуміють і котрі їх нудять, але уміє зацїкавити, уміє навязати виклад до досьвідченя, річи незвістні вияснити звістними. Розмови з науки о річах, мосто брати за предмет вино і шовк в сторонах північних, а цукрові бураки в полудневих, будуть відносити ся до річий, знаних дитинї, котра місто нагромаджувати вирази, научить ся застановляти ся над тим, що єї інтересує. Теми до задач буде брати ся з того зачерку виображінь, який мають ученики; учитель не буде жадати від дитини в Лїлль, аби описала альпейский краєвид, або від дитини з Провансиї, аби дала єму характеристику бретоньского весїля".

В звязи з приготованєм учителя до викладу позістає квестия читаня і образованя молодих адептів педаґоґії. Автор так остро виступає проти надмірного читаня, що на перший погляд можна би уважати єго слова небезпечними для молодих учителїв. Они так мало читають поважних творів, а так богато мають злих примірів зі сторони старших учителїв-ремісників, котрі зовсїм не думають о збогаченю свого знаня, що радше всїми силами треба би їх заохочувати до пізнаня педаґоґічної і популярно-наукової лїтератури, як до неї зражувати. Однак Пейо не стремить до того: Єму ходить головно о то, аби читанє не було простим перекидуванєм карток, але докладним зглублюванєм їх полученим з самостійною працею думки і пера; а таке читанє, приносяче дїйсну користь умови, треба розуміє ся ограничити під взглядом перестудіованих творів, стараючи ся передовсїм о їх якість, о вибір річий найлїпших в кождій царинї.

Таке читанє стає найлїпшим средством самообразованя побіч педаґоґічних конференций т. є. порозуміваня ся учителїв в справах для всїх важних, бо майже кождий може в них сказати щось цїкавого єсли не з книжки, то з щоденної шкільної практики.

Така праця, збогачуючи ум, стає заразом жерелом приятности. Фізичні і моральні терпіня виключають, здавало би ся, можливість щастя, а однак ум занятий великими думками, робить людий до певної степени невражливими на одні і другі. В недостачі взнеслих думок і чувств, стають взнеслими звичайні думки і почуваня. Туристови, що звертає увагу на всї острі камінчики по дорозї, справляють они правдиву муку, але той кого займають що раз то нові чуда природи, не чує під ногами каміня. Можемо отже панувати над нашою увагою: не чути того чого відчувати не хочемо, а при помочи сильної волї, з котрої образованєм вяже ся дуже сильно квестия позисканя щастя. Еґоїзм, той моральний кретинїзм, не допровадить до него нї-

коли. Взнесене ся понад еґоїстичні інстинкти і борби, з них виплиноючі, почуте солідарности з людьми є жерелом найчистїйших духових розкоший. Щасливим може назвати ся той, для котрого суть доступні розкоші того рода.

Круха була би підстава щастя, коли б она опирала ся, як деякі думають, на приятностях і розривках; не можна однак заперечити, що они грають важну ролю в житю, а недостача їх може попхнути до низьких і тривіяльних утїх.

Достарчуване молодїжи здорових і невинних приятностий є одним з успішних средств проти зіпсутя. Відсилаючи інтересуючих ся тою квестиєю до своєї статї: „Sensation, plaisir et douleur“ (Revue philosophique, май 190'), зазначує Пейо, що змислові приятности, даючі ся найлекше осягнути, суть нетревалі, вичерпуючі, заміняють ся дуже скоро в деспотичні а ненасичені потреби, і що всї приятности, в котрих ум не бере участи, мучать і нудять скоро.

Послїдний роздїл другої части виповнює автор радами, як треба уживати в приятний і пожиточний спосіб хвиль вільних від обовязкових занять.

До приятних, а заразом пожиточних розривок зачисляє Пейо: управу городця, який находить ся звикло коло хати учителя на селї, збиране колекций оказів, рисунок, читане, збиране етноґрафічних материялів в даній околици, проходи прогульки по краю в часї вакаций і свобідне, позбавлене всякого примусу, пожите з товаришами.

III.

В III. части обговорює автор становище учителя зглядом релїґійних, полїтичних і суспільних квестий. На послїдні висказує він свої погляди в тих словах: „найбільшими суспільними нещастями суть: недуга, темнота, нужда і смерть; чоловік може оборонити ся від тих нещасть, котрі часто сам на себе і на свою рідню спроваджує, а обовязком учителя є боронити ся з причинами тих нещасть всюди: в школї, в курсах для дорослих, в розмовах з батьками і матерями родин“. Що до всїлаких суспільних доктрин, позваляє автор приняти їх о стілько, о скілько стають в обороні слабих проти сильних, кажуть любити ближнього і посвячувати ся для улекшеня долї нещасливих, але додає, що всї мрії о зміні суспільного устрою за одним замахом суть утопією, бо жадні декрети непереіначуть людску натуру; на другий день по перевороті зачали би на ново творити ся касти. Суспільна реформа повинна би отже зачати ся від уморальнення мас; звідси виходить, що найбільше палячою суспільною квестиєю є квестия морального виховання, а найпилнїйшою потребою — умове і моральне визвободжене народу. Учитель, вкладаючи всї свої сили в науку, ширячи просьвіту і моральність серед молодїжи і дорослих, причиняє ся успішно до заспокоєня тої потреби, а заразом до розвязаня суспільної квестиї.

Чотири послїдні роздїли книжки посвячує автор обовязкам учителя, що виплиноють з головних, підставних засад, о котрих не можна забути анї на хвильку. Суть то обовязки учителя як демократа, Француза і чоловіка котрому повинен присьвічувати ідеал правди, добра і краси.

Підставою, на котрій операє ся демократичний устрій Франциї, є віра в безконечно велику вартість людскої особи; віра, що обіймає всї обовязки справедливости, а може навіть цїлу моральність. З порівнаню з тою вартостию нїчим суть титули, майно, власть, навіть талан; нїякий рід працї не може єї понизити; з неї випливає свобода, конечна консеквенция демократичного устрою держави. Однак свобода представляє певні небезпеченьства і лише тодї не провадить до надужить, коли всї горожани поступають після засад справедливости. Ту отже зливають ся разом ролї вихователя і демократа. Обі вимагають, аби учитель будив в своїх учениках словом і приміром глубоке поважане справедливости, аби показував, що повинни вести борбу з всякою несправедливостию, помагати угнетеному, обходити ся з ним з симпатиєю і співчутєм, єсли не можуть для него нич більше зробити; аби викорінював в дїтях нахили, затемнюючі сьвідомість того, що належить ся другим, отже загонистість, брутальність, еґоїзм і гордість, наслїдком котрої переціняємо власне значінє, а легковажимо особи других; дальше, аби будив поважане для працї і почутє гідности в робітничих клясах, нищив заздрість висшости і поводженя иньших і засліпляючу сторонничість.

Учитель як Француз має рівно широке поле дїланя. Засада, котра, узнаючи безвзглядну вартість людскої особи і шануючи єї достоїньство, улекшує суспільні відносини, повинна обняти також міжнародні відносини і витворити пересьвідчене, що кождий нарід становить абсолютно нетикальну і сьвату моральну одиницю. Се пересьвідчене розповсюднить ся лише тогди, коли патріотичні чувства кождого народу дійдуть до тої степени розвою, що кождий горожанин перенесе смерть над найменьшу образу народного достоїньства: та готовість, получена з пошаною для иньших народів, усуне потребу війни, бо кождий нарід-хищник буде бояти ся так моральної, як і военної, з неї випливаючої сили, і зробить дорогу Сполученим Державам Европи, котрих утвореня автор бажає і в се сильно вірить.

Обовязки учителя як чоловіка містять в собі всї, о котрих автор до тепер говорив, отже обіймають обовязок виказуваня невзрушених прав, правлячих сьвітом, вповюваня дїтям і дорослим почутя солїдарности, справедливости, відрази до всего, що понижає їх людске достоїньство. Культ краси, занедбуваний тепер, займе, після думки автора, в будучности важне місце на всїх степенях науки; елемент естетичний закрасить на рівнї з моральним науку у всїх єї подробицях. Побіч замилуваня до музики, сьпіву, рисунків, всїляких творів штуки, будуть вихователї будити вражливість на красу, розповсюджену в природї так щедро, як воздух, котрим віддихаємо. Заокругляючи кожду лекцию певного рода артистичним доповненєм т. є виказанєм красних сторін обговорюваного предмету, чи то буде зьвіря, рослина, край, чи то героїчний або благородний поступок, розважаючи кожду річ з точки так естетичної, як і моральної, отвираючи очи дїтий на що крок стрічувані чуда природи, защіплюють в них почутє краси, звяжуть поезию з житєм т. є. научать відкривати єї всюди: в щоденнім окруженю, в працьовитім житю рільника, в політичній дїяльности. Дарвін називав утрату естетичного смаку утратою щастя, бо недостача почутя краси, ослабляючи здібність відчуваня певних зворушень, позбавляє нас невичерпаного жерела чистих душевних роскоший; отже виховане повинно їх зробити приступними до тої степени, аби кождий селянин став артистом, здібним єсли не до відтворюваня, то принайменьше до відчуваня краси.

Як бачимо, містить книга Пейота ради і вказівки, опираючі ся на засадах, котрі педаґоґіка давно узнала слушними. Насуває ся питане, чи ті засади найшли в практиці так загальне примінене, що вже їх не треба повтаряти і пригадувати? На жаль дає обсервация заперечаючу відповідь і насуває під тим зглядом дуже сумні заключеня. Богато осіб уважає науку занятєм, невимагаючим жадного специяльного приготованя, нижшим отже і лекшим, як ремесла, з котрих жадне не може без него обійти ся. З дивною відвагою до праці над дітьми бере ся молодіж без жадних приготовляючих студий, зараз по опущеню шкільних лавок, може навіть не догадуючись, як сумні з того виходять наслідки, кілько шкоди приносить суспільности марноване сил і здібности, позіставлюване відлогом умових сил, занедбуване характеру будучих єї членів.

О післанництві вихователя, о високій ролі, котра під тим оглядом може рівнати ся лише з одним сьвященьством, памятає лише мала горетка, переважно, єсли не милю ся, учительок-женщин. Було би отже пожаданим, аби книжка Пейота найшла ся в руках всіх учителїв і учительок, зробила з них, після бажаня автора: правдивих апостолів, сїючих у вражливі душі дітий зерно доброго слова, котре видасть богате жниво в постати найблагороднїйших людских почувань.

Чого учать нас числа?*)

(X) „Чия школа, того будучність", се така певна і давна правда, що нїхто не буде їй перечити, позаяк она стверджена довголїтними досьвідами і культурним розвитком народів. Тим то всякий нарід, який хоче двигнути ся культурно, дбає пильно про школи, про фреквенцию молодїжи в школах і її народне вихованє. Ческий нарід, неперечно найвисше розвитий культурно в Австриї побіч Нїмців, дбав пильно про заснованє ческих шкіл всякої катеґорії, дбав пильно, щоби вся молодіж учащала до школи, щоб не було там неписьменних, і тим способом має осьвічених людий у всіх заводах, має многочисленну інтелїґенцию, що піддержує ширші верстви народу в тяжкій боротьбі з нїмецким елементом.

Поляки після занепаду своєї держави взяли ся за реформу шкільництва, а скоро в Галичинї настала конституцийна доба, взяли ся до орґанїзациї польских шкіл всякої катеґориї. Русини, що після знаної загально притчі Яхимовича заспали важким і довгим сном, коли иньші австрийскі народи давно вже порали ся на культурній ниві, зірвали ся вправдї з просоня, взяли ся до роботи, але не лише не здігнали своїх сусїдів в культурній роботї, а далеко ще остають позаду.

Руска суспільність ще не зрозуміла, як слїд, великої досяглости школи для культурного і національного розвитку народу, ще за мало дбає про те, щоби всї рускі дїти ходили до школи і її скінчили, ще не вповні оцїнила вагу і значінє р у с к о ї школи. Наші народні відступники, москво-

*) Передрук з ч. 207 „Руслана".

філи, аґітували все против засновуваня руских шкіл і волять посилати своїх дітий до польских або німецких, щоби лише не до своєї рускої, а ще недавно „руска паралелька“ була насьмішливим окликом рускої опозициї. Та й крім того богато єсть байдужних Русинів, що з ріжних причин занедбують діти свої повписувати до руских шкіл.

Але й взагалї число руских дітий в школах ще в порівнаню з польскими і жидівскими занадто мале. Ріжні на се складають ся причини: в части незрозуміне значіня школи взагалї, в части убожество. Тим то здавна відчуває ся потреба помноженя і розширеня руских бурс та інститутів для шкільної молодіжи. Середні школи приспособлюють головно молодіж, яка колись скріпить і помножить інтелїґентну верству нашої суспільности. Погляньмо ж, як тут числа сьвідчать про руску молодіж, про руску суспільність і як нам на тій підставі представить ся наша народна будуччина.

Перед нами лежать за остатних сїм лїт щорічні урядові справоздання ц. к. Ради шк. кр. о станї середних шкіл. З них виймаємо тепер числа учеників після релїґії і народности.

Сї на перший погляд сухі числа містять в собі богато поучаючого і богато з них можна вичитати.

Насамперед впадає в око, як порівнаємо числа після релїґії з числами після народности, що мало-що не всї жиди вписують ся до польскої народности, лише мала частина є записана до народности нїмецкої (се головно жиди брідскої і львівскої нїмецкої ґімназиї) і се характеристично, що число таких нїмців протягом семи лїт зменьшило ся о 74 в ґімназиях, а в реальних школах о 6 збільшило ся.

А) в ґімназиях було:

в роцї	римско катол.	руско-катол.	мойсеєвого	народности		
				польскої	рускої	нїмецкої
1892/3	7249 %61·167	2305 %19·449	2169 %18·302	9155 %77·26	2266 %18·78	462 %3·891
1893/4	7110 %60·73	2327 %19·88	2 47 %18·34	9114 %77·85	2216 %18·93	367 %3·135
1894/5	7858 %64·62	1959 %16·11	2222 %18·27	9508 %78·19	2263 %18·61	337 %3·10
1895/6	7909 %61·34	2467 %19·13	2390 %18·53	10.140 %78·64	2370 %18·38	366 %2·84
1896/7	8384 %61·52	2561 %18·79	2569 %18·85	10.819 %79·39	2424 %17·79	262 %2·66
1897/8	8865 %61·06	2810 %19·35	2717 %18·71	11.484 %79·10	2656 %18 29	361 %2·48
1898/9	9398 %61·14	3057 %19·90	2781 %18·09	12.040 %78·33	2922 %19·01	388 %2·53

Б) в реальних школах було:

в році	римско-катол.	руско-катол.	мойсеєвого	народности		
				польскої	рускої	німецкої
1892/3	868 %78·07	73 %6·535	146 %13·07	1029 %92·12	65 %5·82	18 %1·61
1893/4	951 %77·51	76 %6·19	172 %14·01	1139 %92·83	71 %5·70	13 %1·06
1894/5	958 %75·37	91 %7 16	200 %15·74	1159 %91·19	85 %6·85	17 %1·34
1895/6	1051 %75·34	78 %5·59	236 %16 92	1304 %93·48	73 %5·23	14 %1·00
1896/7	1154 %71·45	115 %7·12	311 %19 26	1501 %92·94	94 %5·82	17 %1·05
1897/8	1386 %70·86	151 %7·72	386 %19 74	1776 %90·79	136 %6·96	26 %1·33
1898/9	1590 %68 71	192 %8·30	500 %21·61	2102 %90·84	170 %7·35	24 %1 04

Коли переглянемо число молодїжи після релїґії в ґімназиях, то замітимо, що протягом семи лїт зросло римско-кат. молодїжи о 2 14%, коли тимчасом руско-католицкої молодїжи прибуло 752, а жидівскої 612. Після народности прибуло польскої молодїжи 2885, рускої 696. З сего бачимо, що майже всї жиди вчислені до Поляків, а не всї руско-католики признали ся до рускої народности. Коли возьмемо процентовий приріст польскої і рускої молодїжи, то побачимо, що за 7 лїт приросло польскої молодїжи в ґімназиях о 1.07, а рускої лише о 0.23%. Значить, що ми не лише не здоганяємо Поляків у фреквенциї в ґімназиях, але помалу лишаємо ся позаду. Число рускої молодїжи в порівнаню з польскою не досягло навіть третини, коли тимчасом з огляду на число руского населеня в Галичинї повинно би майже рівноважити ся.

Слабо представляє ся фреквенция рускої молодїжи в реальних школах. За останних 7 лїт прибуло учеників рим.-кат. релїґії 722, руско-кат. 119, жидів 354, польскої народности 1073, рускої 105, німецкої 6. Загальне число рускої молодїжи в реальних школах так мале (170), що ним не могли-б ми заповнити одної рускої школи реальної. Але коли возьмемо під розвагу процентовий приріст, то побачимо, що число римско-кат. молодїжи опадає (з 78·07% в 1892/3 р. опало на 68·71% в 1898/9), а число руско-кат. молодїжи зросло з 6.535% на 8·30%, а найбільш зросло число жидівскої з 13.07% на 21·61%. Процентово число польскої молодїжи з 92 12% зійшло на 90·84%, рускої піднесло ся з 5·82% на 7·37%, німецкої з 1·61% зійшло на 1·04%. З сего бачимо, що руска суспільність починає розуміти вагу реалїстичних наук, але загальне число Русинів в реальних школах ще вельми мале.

Взагалї числа молодїжи в середних школах показують, що руска суспільність повинна з більшою енерґією звернути ся на се поле і подбати о більшу фреквенцию, бо від сего зависима продукция рускої інтелїґенциї.

Кілька слів о науці рисунків в народних школах.

Що наука рисунків має так в вихованю як і житю практичнім не мале значінє, нема хиба о тім сумніву, а однак занимає сей предмет послїдне місце, та найчастїйше уважаєсь єго більше за забавку, за відпочинок, за виповнене часу призначеного на занятє тихе, як за правдиву науку. Не веде ся науки сеї так, щоби відповідала своїй цїли, а причиною сего, — почасти маловажене сего предмету — по части брак часу,

Цїлею науки рисунків в школах народних є — вправа ока і руки, пізнане найважнїйших форм ґеометричних, плоских і лекших форм бриловых перспективічно з застосованєм рисунку до житя практичного, вкінци образоване вообразні і почутя краски. Ту вже, виразно перебиває ся напрям виховавчий і практичний.

Підставою гармонїйного вихованя є пізнанє правди добра і краски, длятого мусимо образовати розум, серце та почутє естетичне, котре є підставою засад моральности. — Не всї люди відчувають ті самі вражіня однаково; — коли додамо, що від напряму наших чувств і способу відчуваня вражінь залежить, чи чуємо ся щасливі або противно, що чувства дїлають на наші мисли і волю, зрозуміємо значінє науки рисунків, яка найбільше причиняє ся до образованя почутя естетичного.

Практичну сторону рисунків хиба не треба виказувати, бо сама кидаєсь в очи. Нинї коли машини заняли перше місце і на кождім кроцї випирають роботи ручні, мусить ремісник виріб свій виконати в такій формі, в якій і найлучша машина не потрафить. Тогди лиш може думати о якійсь конкуренциї, а до того потребує відповідного образованя так загального як і специяльного, яке начинаєсь в народній школї.

Рисунки необходимі нинї кождому — нема ремісника, котрий би міг обійти ся без рисунків виконуючи свої вироби, а і межи селянами не трудно тепер найти такого, що перше, нїм зачне робити, чи то драбину, борону, рало, чи то ставити хлївець, стайню або шопу, перше собі нарисує, вимірить, а відтак доперва забираєсь до роботи. — Відповідно отже до практичного застосованя, поділено плян науки на 2 части:

1) В мійских школах від II. до IV. кляси напрям науки формальний т. є рисунки елементарні загально образуючі і виховуючі; в V. і VI. клясї напрям заводовий, увзгляднюючий потреби домашнього промислу.

2) В сельских школах передовсїм напрям практичний застосований до потреб щоденного житя селян. На практичний напрям науки рисунків кладуть і плани наукові найбільший натиск, а однак на сегорічних конференцийних виставках, міг кождий, переглядаючи рисунки, бачити лиш невільниче, повторюване взорів одних і тих самих з підручника Стефановича. — Видно що учительство уважає подані там взори за альфу і омеґу і за мало звернуло увагу на се, що каже сам Стефанович в своїм підручнику на стор 35 і 40. Виразно там зазначено, що подані взори суть тілько шкіцом — основою — на підставі котрої кождий учитель має уложити собі цїлковитий плян на поодинокі степенї, та на підставі головних взорів комбінувати нові, взяті з найблизшого оточеня — з практичного житя.

Щоби наука рисунків вповні відповідала свому заложеню, мусить бути всесторонною т. є розумовою, механічною, естетичною і практичною.

Розумовою буде тогди, єсли не лиш будемо старати ся о вправу ока і руки, але також о чим раз більше розвиванє інтелектуальних сил, розяснюванє та розширюванє круга понятий ученика. Наукою сею повинні ми ученика заінтересовати, та наклонити єго до дальшого творення нових фіґур — до самостійного комбінованя. Щоб се осягнути мусимо науку рисунків учинити приступною, занимаючою і провадити її яко науку головну, з вервою, та житєм, а не яко занятє тихе.

Велику услугу віддадуть ту рисунки за диктатом, та рисунки з памяти, по попереднім обговореню фіґури, яку мають ученики рисовати.

Коли діти присвоїли собі головні засади рисованя, — пізнали головні положеня лїнїй і набрали певної вправи в їх кресленю і комбінованю, мусимо через частїйші вправи допровадити діти до певної біглости в рисованю і старатись, щоб они могли рисувати скоро, без великого напруженя т. є — механічно. — До того можемо застосувати перерисовуванє пізнаних уже взорів яко занятє тихе.

Велику увагу треба звернути на порядне і чисте удержуванє зошитів, та на докладне, старанне і красне виконанє фіґур, бо найважнїйшою цїлею науки рисунків, як сказано в початку, — є вироблене естетичного почутя. До того треба діти заохочувати добрим словом і прикладом, звертаючи їх увагу на рисунки виконані учителем, або порядно викінчені рисунки співтоваришів. Розбуджуванєм чистоти, красоти, порядку старанности і т. п. образуємо естетичне почутє, а тим самим хоронимо молодїж від не одного зла, бо хто любить красне, буде бридати ся злим, — так як зло само з себе є вже бридким.

Дуже важним є практичне застосованє науки рисунків, з огляду на се, що днесь цїлий сьвіт стремить до того, щоби все, що подає ся дїтям, мало застосованє практичне, щоби кожда наука була для житя. Дїти мають уже вроджений потяг до рисованя предметів з окруженя. Се повинні ми використати в найширшім значіню і повести відповідною дорогою. Памятати лиш потреба, щоби рисований взір, взятий з житя, відповідав тому, чого дїти уже научили ся, щоби в науцї не було скоків і перерв, як н. пр.: коли дїти пізнали лїнїї прямовисні і поземі, не могуть рисувати предметів виказуючих в контурах лїнїї скісні або криві. — Щоби наука рисунків була дїйсно практична, мусять ученики научити ся рисувати бодай найпотрібнїйші, найголовнїйші знаряди селяньскі, котрі пізнїйше самі собі будуть мусїли спорядити н. пр. ручку до вилий, рискаля, граблї, драбину, борону, ярмо, рало, ступу, столець, стіл, скриню, полиці (мисник) і т. п., а також приучити дїтий рисувати і вимірювати плян шопи, стайнї, хлїва, стодоли, шпихлїра і хати. Науку ту попровадити можна на підставі відповідного уступа з Шк. Нар. Ч. III. Кождий предмет перше нарисований буде певно цїлком інакше виглядати як спорядженний, як то кажуть на осліп.

Дївчата потребують уміти рисувати форму сорочки, запаски, спідницї, ґорсету, взір до вишиваня і комбінувати нові народні взори. Наука рисунків досконалить почутє докладности і ладу, поучає, як в найпростїйший спосіб осягнути красу і при помочи найскупіщих средств свій дім і найблизьше оточенє зробити милим. — І з того взгляду повинні ми старати ся, щоб і найнужденнїйші селяне дізнавали благих наслїдків науки краси. —

Дівчина, котра в школї мала спосібність розбудити в собі то почуте, потрафить дома так упорядкувати, і найтїснїйший куток помисловою працею своїх рук так прикрасити, що сей куток стане ся милим місцем відпочинку.

Володимир Кабаровский
упр. школи, в Горожанцї Великій.

Справоздане

з окружної конференциї судово-перемишляньского округа.

В днях 24 і 25. серпня с. р. відбула ся часткова конференция окружна для учителїв судового повіта перемишляньского в будинку міскої школи мужеской в Перемишлянах під проводом ц. к. інспектора п. М. Поповича. По богослуженях, зібрали ся участники в сали шкільній, де явив ся також і староста п. Вінярский.

Коференцию розпочав староста п. Вінярский отвітною промовою, на котру в імени учительства відповів по руски п. Буцманюк управ. школи з Уцнева. Ся відповідь як раз влучила в серце п. старости, де було сказано, щоби п. староста в загалї відносив ся і дальше так приязно до учителїв як дотепер, так дальше морально підпомагав у всяких справах, особливо не слухав доносів деяких осіб що до учителїв Русинів, котрі працюють для добра народа, над єго осьвітою так, як взагалї всї учителї без ріжницї народности. На сю відповідь зволив п. староста еще раз відповісти і то по руски, та в своїй довшій бесїдї вельми врадував ся, що учителї мають до него довіре і завідвав всїх до спільної працї над осьвітою народа. Бесїду свою закінчив словами: Наш Наймилости ійший цїсар Франц Йосиф I. „Най жиє“!

По чім промовив ще п. інспектор і засїдане конференцийне отворено.

З порядку дневного наступили лекциї практичні з дїтьми 5-ти кляс. школи.

Дальше здав член видїлу передконференцийного п. Буцманюк докладне справоздане з оцїнки тему: „Уложити плян подрібний для першого року науки доповняючої на підставі книжки „Школа народна ч. V.“ Член видїлу п. Добряньский управ. 5 кл. школи в Перемишлянах здавав справу з тему: „Що єсть найбільшою перешкодою в народній школї, спиняючою цїлковите виконане лекцийного пляну, а заразом подати спосіб, до усуненя того? „Над сим тематом вивязала ся живійша дискусия і ріжні були погляди що до сего, а п. Рихвицкий управитель школи в Кореличах зазначив, що виконане пляну найбільше спиняє ся обставина, що дїти неправильно учащають до школи, а при більшеклясових школах брак молодших учителїв спиняє виконане сего пляну, а то тому, що приміром двоклясовій школї, де ходить 220 дїтей признано вправдї три сили учительскі, а по правдї учить один лише управитель. А дїлячи дїти так, що приходять що другий день до школи, тим самим не може виконати пляну лекцийного.

Другого дня рано перевів п. Буцманюк з дїтьми уступ „Желїзницї в Галичинї“. Опісля член видїлу п. М. Рихвицкий здав справу на темат: „В який спосіб належить удїляти в народній школї науки натуральної історії, щоби учинити єї як найбільше займаючою і як найтревалїйшою“.

Справоздавець відчитав свій елаборат, де вичислив всї можливі способи удїлюваня тої науки. По відчитаню сего тематy забирали голос п. п. Добряньский і Ватран управ. школи з Дунаєва і висказали своє вдоволенє з так докладно оброблено́го і вичерпуючого тематy.

По полудни другого дня здав справу член видїлу п. Тарнавский з тематy: „Карність в школї яко средство виховуюче", „Як удержати карність з виключенєм тїлесних кар?" До відчитаня призначив видїл темат п. Бірна з Хлїбович сверских. Опісля предсїдатель комісиї бібліотечної п. Добряньский здавав справу з торічної дїяльности. Між иньшим комісия сама признала, що в бібліотецї мало єсть руских і нїмецких книжок. В дискусиї над сим справозданєм забрав слово п. Рихвицкий інтерпелюючи комісию, чому не закупила більше руских книжок? Отже поставив внесенє, щоби в слїдуючім роцї закуплено виключно рускі книжки для окружної бібліотеки. При виборі членів комісиї бібліотечної на слїдуючий рік, вибрано також і п. Рихвицкого, котрий вже постарає ся о те, щоби закуплено більше руских книжок.

Вкінци по вичерпаню дневного порядку замкнув предсїдатель засїданя. При сїй нагодї мусимо зазначити велику прихильність до учительства Впов. п. старости Вінярского, а не менше і тактовне поступованє інспектора. Хотяй доперва перший рік п. Попович є інспектором, однак своїм тактом і безсторонностию з'умів приєднати учительство до своєї особи.

ВІДОЗВА.

По мисли і бажаням головного „Руского Товариства педаґоґічн." у Львові заснували ми таке ж філїяльне товариство в Перемишли.

Цїль товариства відома: до працї для красної будучности нашого народа виховати як найбільше робітників. А для осягненя сеї головної цїли треба нам мати як найкрасші школи і як найбільше число охочої до науки молодежи.

Хто-ж має помогти нашому товариству в тих двох головних потребах? Хто-ж, як не всї, що їм головна цїль єго не байдужа! Отже передовсїм всї, що виховуючи вже нашу молодїж в школах, можуть найлїпше бачити, як много недостає тим школам, щоб могли назватись рускими; всї, що радїючи чисельному зростови нашої шкільної молодежи, раді-б бачити єї як найбільше; всї, що хотячи своїм дїтям наукою запевнити добру і чесну будучність, бажали-б знайти якусь поміч; всї учителї сїльских і міских шкіл, всї прихильники руской школи, всї батьки і опікуни нашої молодежи! До них ми кличем на всю Перемищину: Ставайтесь членами нашого товариства! Вписуйтесь і других заохочуйте вписуватись! Дбайте о себе, тямлячи заєдно, що наша сила — то сила народа, а сила народа — то ваша. Чим більше вас буде, тим лїпше споможете нас. Моральною помочию — буде ваша праця для товариства, ваша порада, а хоч би лиш ваша прихильність. Матеріяльно споможете нас членьскими вкладами і жертвами.

По ваших дїлах колись пізнають вас. Дїлайте-ж все так, щоб не треба вам соромитись пізнаним!

З всїми зголошенями і грошевими посилками просимо звертатись до касиєра нашого товариства ґімн. проф. Стеф. Федева в Перемишли. Видїл.

Дня 29. червня с. р. відбули ся перші збори філїї Руского Товариства педаґоґічного в Перемишли. На зборах вибрано видїл, до котрого увійшли: головою проф. Алексей Ярема, заступником голови проф. Іван Приймa, контрольором проф. Дмитро Чеховский, секретарем др. Василь Щурат, а касиєром проф. Степан Федів; заступниками видїлових вибрано пп. Зиновію Шіпановску і Мійского.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 20. Львів 20. жовтня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Ассоціяция ідей яко предмет досліду.

(Ziehen. Die Ideenassoziation des Kindes. — Berlin).

Головний прінціп всякого научаня, навязувати усї ідеї та понятя, яких маємо ученикови удїлити до сего засобу, який вже істнує в єго умі. Заінтересоване основуєсь головно на розбуджуваню та відтворюваню таких ідей, що стоять у звязи з даним предметом; тривке присвоєне знаня зависить від витвореня численних ассоціяцій для всякої єго частини та частоочки, так щоби нї одно понятє не ішло осібняком, не було чимось чужим, відорваним, із внї накиненим умови, а щоби вязалось із цїлостю умового житя та щоб отвітно впливало на всякий єго обяв. Тай чомуж як раз нинї, де вже сї прінціпи загально звістні, так часто в практицї від них відступаємо? Певна річ, що справедливі сї закиди, які часто робимо учителям, що поверховно понимають основи педаґоґії, що не старають ся проникнути їх вимог, але спитаймо, чи і основне знанє сих основ хоронить у всякім случаю від похибок в виконаню, чи справдї се така легка річ викликувати які ідеї, або вязати їх з новими? Маємо відкликуватись до засобу знаня, який вже істнує в умі ученика, але хто-ж похвалить ся, що сей засіб знає докладно, себ-то, що знає, які ідеї та понятя має вже ученик з усякого обсягу знаня? Маємо побуджувати до репродукциї давнїйше присвоєні, а може вже трошки затерті ідеї, але чи-ж завсїгди потрапимо на сю дорогу, що веде до сеї мети? Чи можемо передвидїти, що якесь враженє як раз бажаний оборот викличе в умі? Коротко сказати, звичайно не недостача знаня основ методики але незнанє психольоґії, а особливо-ж незнанє законів ассоціяциї ідей є причиною неповодженя багатьох наших викладів. В виду того вельми цїкавим предметом для кождого учителя повинні би бути дослїди над ассоціяциєю ідей у дїтий. Такі дослїди робив послїдними часами др. Ziehen в школї вправ при учительскій семинариї в Єнї і опублїкував свої вислїди в осібній брошурі, п. з. „Die Ideenassoziation des Kindes“.

Материял зібраний автором відносить ся до 45 хлопців 8—14 лїтних та дотикає чотирох важних питань: 1) засобу ідей дитини, 2) форми та змісту

єї ассоціяций, 3) скорости вязаня (ассоціяциї) 4) впливу на вязане ідей таких чинників, як умучене, хороба, підбадьорене почувань і т. и. В наведеній брошурі одначе він розбирає подрібно лишень друге питане — форми і змісту вязаня ідей, два послідні питаня відкладає до дальших студий, першому (присьвячує) відступає всего одну главу та заповідає, що і се питане обробить окремо, наколи збере більше материялу.

Не легке се справді завдане означати засіб ідей навіть маленької дитини, всякий предмет, всяке відчуте враженє полишає в умі образ спосібний до більше або менше живої репродукциї, маємо вже тутки до роботи з богацтвом, яке майже обчислити годі. Досліди над засобом ідей (вообразжінь) навіть не спонукують ся на се, іде їм радше о справдженє, які то вообразженя та з якої области знаня годна дитина присвоїти своїй сьвідомости ясно та докладно, а які їй єще зовсім чужі.

Такий на половину докладний характер мають і досліди Ziehen-а; вони дотикають головно найпростійших вообразжінь краски, простору, скількости та часу. Краски вибрало ся найзвичайнійші: червону, жовту, зелену, синю, білу, чорну, сіру, брунатну — в можливо чистих відтінках. Коли дитина не вміла назвати якої краски, давало ся їй другий або третий відтінок тої-ж краски; коли і тоді дитина не дала вдоволяючої відповіди, давало ся їй питане більш-менш такої форми, чи се краска біла, сіра, брунатна, червона, чи зелена? (в питаню уміщувало ся між иньшими і властиву краску). Коли дитина в сих умовах одвічала добре, признавало ся, що єї попередні похибки не походили з незнаня краски, а лиш з непевности, як вона властиво називає ся. Часом знов сам др. Ziehen наводив назву якоїсь краски а дитина показувала на дотичні предмети. Найчастійше лучив обі сї методи а проби повторяв по кілька разів. У хлопців 8—14 літних похибки лучали ся тілько що-до красок сірої, зеленої та брунатної.

Дальше стояли хлопці під взглядом своїх вообразжінь величини. Довготу метра всї уміли докладно означити окрім двох в сїм случаю слабших. На так щасливий вислїд вплинула мабуть старанно ведена наука рисунків, при якій хлопцям приходило ся часто вимірювати.

Незвичайно цікаві були досліди над понятями часу. Показало ся, що хлопцям 8—14 літним вже звістні відносини години до мінути; на 45 лиш трох дало хибну відповідь. Натомість богато з них не знало понятя доби. Переважно мішали понятє доби з понятєм дня, яко противенства ночи, деякі діти казали, що доба числить 19, 11, 60 або 23 години. Кілько днїв в роцї майже нї одно не знало. При кінци шкільного року найшло ся єще 9 хлопців, що навіть в приближеню не мали понятя, кілько може бути днїв в роцї всїлякі числа подавали від 20 до 160.

Властивим однак предметом дослїдів були навязуваня (ассоціяциї) до поданих слів. Відповідний дослїд основуєсь на тім, що вимавляє ся голосно і виразно якесь слово, а дитина сейчас відповідає иньшим словом, яке їй в тій хвили прийшло на думку. Коло самої відповіди нотує ся обставини, які могли вплинути, що вона вийшла такою а не иньшою. Для приміру наводимо за Ziehen-ом одну картку єго брошури в цїлости.

О. Ґ. Вік: 12 років 9 місяців, син кравця, ученик середних здібностий. Дата досліду: 7 марця 1 98 р. год. 9 рано. Попередне занятє: година науки шкільної (читанє з поясненями).

Слово подане.	*Відповідь.*
Корабель.	Дорога. (При питаню думав о корабли, який кілька літ тому бачив, при відповіди — о двірци зелїзничім в Єнї.
Золото.	Срібло.
Ліжко.	Стіл (думав про своє ліжко і стіл, що стояв в комнатї).
Зелений.	Голубий (стіл в комнатї був зелений, а окладинка зошиту голуба).
Злий.	Улиця, (думав о улици, де був злий брук).
Чорнило.	Червоний, (думав о чорнилї, якого уживав часто один учитель).
Свобода.	Пес, („коли пес на ланцусї, хоче дістатись на свободу").
Сїрий.	Чорний.
Мясо.	Червоний.
Мотиль.	Чорний, („лучають ся чорні мотилї").
Подібний.	Папір, (думав, що картки паперу, що лежали на столї одна до одної пбдібні).
Ніж.	Сталь, (криця).
Книжка.	Чорна, (думав о чорній книжцї, що лежала на столї).
Картка.	Папір.
Хлїб.	Те, що їм.
Білий.	Картка, (думав о картцї паперу, що лежала на столї).
Тяжкий.	Зелїзо.
Наука.	Ученик, (думав про двох учеників скляря, яких передвчера бачив).
Учитель.	Пан Stiehling, (господар кляси).
Отець.	Мій тато.
Снїг.	Упав, (думав о вчерашнім снїгу).
Кров.	Як убивають яке звіря, (думав о корові, яку бачив, як єї різали.
Шафа.	Брунатна, (думав о брунатній шафі в комнатї).
Солодкий.	Цукор, (думав взагалї о цукрі).
Почта.	В Єнї, (думав про урядників почтових, яких бачив щоденно).
Німеччина.	Се держава, (думав про нїмецкого цїсаря).
Ліжко.	В якім лежу.
Сметана.	З молока.
Рана.	Жовнїри на війнї, (думав про війну 1870 р., про яку чув 5 недїль тому з приводу цїсарских уродин).
Лев.	Генрих Лев, (місяць тому чув про него на годинї історії).
Свобідний.	Єрусалим осводили від Турків, (кілька день тому говорилось про се на годинї історії).
Піч.	Горяча, (думав про піч в комнатї).
Мухи.	В лїтї.
Місто.	Єна.
Кінь.	Звіря до їханя.
Вежа.	Дзвінниця.
Гіркий.	Недоспілі сливки.
Музика.	Військова капеля.
Цїсар.	Управляє краєм.
Їхати,	Кінь на дорозї.
Корова.	Єї забили, (думав про корову, яку передвчера бачив).

Вже в сьому зіставленю ассоціяций у одної дитини слїдно, яка то буває ріжноманїтна звязь між ассоціованими ідеями, як тяжко склясифікувати сї ассоціяциї з огляду на їх рід і походженє. А прецїнь потрібно такої клясифікациї, щоб здати собі справу з різниць індивідуальних, які можливо віднайти, коли порівнає ся вислїди одержані від 45 хлопців. Передовсїм уже

з приведених примірів показує ся, що дитина відповідає або одним словом, або цїлим положенєм, що містить в собі думку. Дальше треба розрізнити ассоціяциї предметові та звукові — перші маємо тодї, коли питанє і відповідь подібні змістом пр. ніж — сталь; другі коли вони подібні до себе лиш деяким звуком пр. гріх — гриб. Випадає запримітити, що часом в тійже самій ассоціяциї лучать ся сї оба чинники так, що тажко сказати, що в данім случаю мало перевагу пр. в висше наведенім виказї між словами: злий — улиця, мотиль — чорний, можна знайти деяку звязь (хлопець думає про улицю але вимощену та про чорних мотилїв) але коли єще звернемо увагу на звук тих слів в нїмецкій мові: schlecht, Strasse, Schmetterling, schwarz, приходить на думку, ей чи не однаковий початковий звук ш був головним ассоціяцийним огнивом.

Посеред ассоціяций предметових т. з. індивідуальні та загальні. Перші одержуємо тодї, коли піддане слово викликує в умі образ, що має місце або в просторі та часї, другі, коли викликало ся загальне виображенє або абстракцийне понятє: Коли слово к о р а б е л ь пригадує хлопцеви подорож (дорогу) яку відбув перед роком, то се буде індивідуальна ассоціяция; колиж лучать такі виображеня як: с о л о д к и й - ц у к о р: думаючи загалом про цукор, тодї ассоціяция загальна.

Між двома повязаними виображенями можуть заходити відносини цїлости до части (виображенє зложене викликує простїйше) або на відворіт, частини до цїлости як пр. сніг — білий, і кінь — зьвіря. Часом годї доглянути таких відносин, бо виображеня бувають під взглядом узагальненя рівнорядні; тодї найважнїйше питанє їх походженя.

Ось в головних нарисах класифікация ассоціяций подана Ziehen-ом, в єї сьвітлї лекше порозуміти властивости дитинячого ассоціованя, до яких тепер переходимо.

Слова відорвані та цїлі реченя (суди) лучають рівно в ассоціяциях дїтий як і старших; у дїтий однак переважують перші — коли порівнує ся ассоціяциї молодших і старших дїтий а навіть картки тоїж самої дитини з різного часу, можна спостерегти, що нахил до видаваня судів змагає ся з віком. В поодиноких случаях, богато тут зависить від вказівки, яку дає ся дитинї на початку досліду та від способу, як дитина пійме слова: „скажи се, що тобі „перше прийде на думку“ — наколи на однім сеансї подає ся цїлий ряд слів, яким треба дібрати ассоціяций, то перша відповідь впливає на дальші, бо тут проявляє ся нахил до однакового ассоціованя через довший протяг часу. На нашу думку форма ассоціованя як виразів відорваних так і цїлих положень до певного степени вяже ся з природою уваги та з бистротою ума: у дїтий увага скорше скаче з предмету на предмет, а старші проявляють знов більше нахилу до рефлексиї.

Однак з другого боку не можна вважати перевагу речень над виразами доказом умової висшости, бо як раз люди бистроумні і спосібні, почувши слово конкретне або навіть абстрактне рідше думають про єго дефініцию, чим о виньших предметах з ним посвоячених а на позір навіть дуже єму далеких. Тож в оцїнцї інтелїґенциї важнїйшу ролю відграє сам зміст ассоціяций чим їх форма.

Подїл на ассоціяциї предметові і язикові має в тій мірі загальнїйше значінє. Посеред 45 хлопцїв слїджених Ziehen-ом, ассоціяциї язикові лучали ся вельми рідко, так, що в загальнім числї виносили они всього 2%, на думку

автора богато рідше, чим у старших. Інтересні в тім взгляді були виїмки, що знаменували індивідуальні властивости. У одного 13-літного хлопця 24% всїх ассоціяций були уваги правописні, пр. Schiff пише ся ff, Messer пише ся великою буквою і т. и. Автор приписує такий зворот ума сїй обставинї, що хлопець два роки ходив до школи, де учитель головну вагу прикладав до правописи.

Иньший 8-лїтний хлопець на 100 питань дає 25 відповідий слів що подібно звучать пр. Lehrer = leer. Більша часть ассоціяций язикових, наведених Ziehen-ом основуєсь на розширеню даного слова і витвореню з него зложеного виразу, пр. Post - karte (Postkarte) Herz - förmig (Herzförmig), далеко рідше лучаєсь римоване, пр. Fisch — Tisch, Krieg — Sieg. Що з того виходить? Передовсїм 45 карток се за мало, щоби на сїй основі дійти до якого узагальненя, так що з великим застереженєм треба приймати увагу, начеб язикові ассоціяциї у дїтий лучали ся так рідко, що до виїмків, у яких они переважають, то можна їх приписати всїляким причинам, а то: а) особливому зацікавленю пр. правописю; б) перевазї слухових виображінь, пр. у дїтий, яким легко приходить римоване, вкінци: в) певній байдужности на зміст слів, які почули або недокладному їх зрозуміню. Насуває ся тут єще одна увага: а то що до роду язикових ассоціяций мусять імовірно заходити значні ріжницї між дїтьми всїлякої народности, що походить з духа самої мови та з природи інтелїґенциї сих людий, що єї витворили. Нахил до твореня пр. слів зложених здаєсь бути специяльностию нїмецкої мови. З огляду на відносини між виображенями індивідуальними а загальними розріжнює Ziehen чотири форми ассоціяциї: 1) Індивідуальне виображенє викликує друге також індивідуальне, пр. снїг — топити ся, при сїй ассоціяциї думав хлопець про снїг, який бачив на площі, та про се, як сей снїг починає топити ся. 2) Індивідуальне виображенє викликує загальне, пр. пан S. — учитель; Єна — місто. 3) Загальне виображенє викликує індивідуальне, пр. мясо — телятина („вчера давали в нас на обід телятину" — відповідає хлопець на питанє). 4) Загальне виображенє викликує також загальне, пр. ріка — море, надія — щастє (в умі нема віяких образів, щоб містили ся в просторі або часї.

Під взглядом відносин сих форм ассоціяциї люде старші ріжнять ся о цїле небо від дїтий. У старших переважає майже завсїгди послїдний спосіб себ-то понятє загальне вяже ся з загальним, у деяких людий таких ассоціяций буває 90%; а у дїтий противно, перша форма себ-то, що думають образами се обяв найчастїйший: у деяких хлопцїв, дослїджуваних Ziehen-ом, всякий вираз майже викликував живий образ. І в сїм віцї однак лучає ся противний тип, а то коли дитина виїмково має в умі передїлені образи, навязує радше загальне виображенє до загального, пр. дерево — корч, попіл — огонь, і т. д. Сей рід ассоціяциї, найбільше зближений до ассоціяциї старших зовсїм не доказує умової висшости — як се показали цифри наведені Ziehen-ом, процент індивідуальних образів у дуже добрих учеників буває часто далеко висший чим у хлопцїв слабих талантів. Автор подає сей факт без коментарів; здає ся однак, що психольоґічне поясненє не було би дуже тяжке. Виображеня та понятя загальні суть в кождім нормальнім умі пізнїйшим витвором, який мусять попередити численні образи конкретних предметів та явищ. Лучає ся однак, що дїточий ум не іде сею дорогою твореня певних понять, єму вистане саме слово, яке чує від старших та ними-ж подане поясненє; в умі такої дитини такі слова як: море, пасовиско, ручай не викли-

кують нїяких опредїлених образів, просто тому, що єго виображінє о тих предметах вельми невиразне та недокладне, що як раз частїйше може лучати ся у дїтий слабої інтелїґенциї.

Поміж індівідуальними ассоціяциями розріжнюємо опредїлені що до місця і часу і опредїлені лишень що до місця, сї послїдні лучають ся частїйшес. є. дитина частїйше нагадує собі, де бачила дотичний предмет, чим коли єго бачила. Під взглядом простоти і скомбінованя ассоціованих виображінь як також їхнього походженя, розріжнює Ziehen девять можливих комбінаций.

З зіставленя одвітних даних виходить, що зложені виображіня найчастїйше лучать ся з рівно зложеними рівнорядними с. є. такими, що не відносять ся до них як цїлість до частини. Се значить, що 8—14 лїтна дитина почувши назву якогось предмету нагадує собі найчастїйше предмет з ним споріднений, пр. яблоко—грушка, сіль—перець, кава—чай, і т. и. Сей нахил ума лежить в підставі всякої квалїфікациї; на се впливає мабуть зміст початкової науки: поговірки о річах, перші язикові вправи.

Друге місце займає ассоціяция виображеня зложеного з простим, яке є єго частию — се також досить загальний нахил ума до аналїзи себ-то розкладу виображінь на їх складові части, як раз завдяки тому дитина, як почує назву предмету, пригадує собі єго прикмети, пр. пасовиско—зелене, камінь—тяжкий. Як виказали дослїди Ziehen-а, в великій більшости случаїв були се прикмети, розпізнавані зором, щоби доказувало, що тип зоровий у дїтий лучаєсь частїйше, чим у старших. Далеко рідше лучав ся спосіб ассоціациї противний, с. є., щоб просте виображінє викликувало зложене, менше зложене, більше зложене, що здає ся є наслїдком малої здібности узагальнюваня Хотячи собі здати справу з впливу віку і умового розвитку на спосіб ассоціациї. Ziehen наводить відповіди того самого хлопця в ріжних періодах часу.

Послїдне питанє, яке собі завдає Ziehen: як представляє ся нормальна ассоціяция у дїтий в виду т. зв. законів ассоціациї, про які говорять підручники психольоґії. Як звістно, розріжнює ся в них два роди ассоціациї: гомольоґічні, що опирають ся на звязи виображінь співістнуючих в просторі або часї, та подібні, що опирають ся виключно на спорідненю змісту. Так отже з дослїдів Ziehen-а виходить, що ассоціациї подібні в найчистїйшій своїй формі у дїтий майже не істнують; при розглядї найбільше типових їх случаїв, віднайти можна завсїгди чинник одночасности або наслїдку ассоціованих виображінь. Додати треба, що у дїтий більшу єще чим у старших відграє ролю загальний настрій: на хлопцїв слїджених Ziehen-ом особливо сильно впливали приємні спомини пр. вражіня вакацийні, а також лучали ся часто ремінїсценциї з читаня, а насупротив вплив вражінь, яких дізнали безпосередно перед дослїдом показував ся вельми слабким.

На тім перериває Ziehen свою працю, яка, як бачимо богато кидає сьвітла на деякі характеристичні прикмети хлопячого ума, а передовсїм вказує нову дорогу до дослїдів. Чи ся дорога, яку пізнали ми в сїй брошурі, цїлковито відповідає цїли, а за тим чи і одержані автором вислїди можна приняти за цїлком певні правила, на се годї безвзглядно потверджаючо відповісти. Бо і довго думати не потрібно, що догледїтись слабих сторін працї нїмецкого ученого. А головнїйшою з них передовсїм скупенький материял: в виду значних індівідуальних різниць дати про 45 хлопців не можуть ви-

старчити для загальних внесень, особливо-ж недостача якоїсь форми ассоціяциї не може бути доказом, що она цілковито чула дїтям сего віку, а процентове обчисленє других форм видає ся просто сьмішним та неодного може привести на блудну дорогу. Треба би робити далеко більше спостережень, щоби пересьвідчитись чи істнують, та як часто лучають ся різнозмислові ассоціяциї пр. у (звук) — чорний (краска), або ассоціяциї виображінь зложених з простими, які не входять в їю склад пр. волосє — зелені. Ми часто відкидуємо можливість сего рода ассоціяций a p r i o r i, вважаючи такі зіставленя н е л ь о ґ і ч н и м и, але численні факти як раз суперечать нашій льоґіцї. Та-ж лучають ся люди, що дізнають ухом враженя якоїсь краски, себ-то такі, що надають деяким звукам, буквам, словам певну краску, другі знов переважають нахилом до ф а н т а з о в а н я, себ-то твореня образів, яких оріґіналу нема в природї.

Гіршою хибою, чим скупість материялу є в него недокладність: при своїх дослїдах не мав Ziehen сталого взірця, але з поміж 1000 слів, які вважав відповідними до своєї цїли, раз користував ся одними, то знов другими, часом в більшій скількости, часом в меншій, а в наслїдок того не всї хлопцї були в однакових умовах та за тим і їхних відповідий годї цїлком докладно порівнати.

Наконець єще одно дало би ся заквестіонувати в дослїдах Ziehen-а: чи справедливо жадав він лиш о д н о г о навязаня до підданого слова? В природнім бігу гадок, виображіня появляють ся не поодиноко а звичайно цїлими ґрупами. Коли підчас розвитку сего ряду сьвідомости являє ся нове виображінє, що не має з ним нїякої звязи і то або завдяки внїшним товчкам пр. коли щось нагло побачить ся, або почує ся, або через зміну в орґанїзмі, пр. нагле почуте болю, зимна, голоду і т. и. тодї в умі витворюєсь неначе борба між двома рядами ассоціяций, що неначе заходять на себе. Таке отже дослїджуванє, як Ziehen-ове є передовсїм образом такої борби, себ-то раз від разу перерваної ассоціяциї: Хлопець мав єще в тямцї перше слово, а вже почув друге, та через се нераз відповідав не на найновійше запитаня, але єще на ті які чув перед тим пр.

пасовиско - поле,	сніг—зима,	море—чайка	білий—книжка
синий—зелений,	кидати—кульки снїгові,	Єна—вежа,	надїя - ніч.

В першім случаю вираз з е л е н и й, хоч є ассоціяциєю до підданого виразу с и н и й, становить властиве огниво в рядї: пасовиско—поле—зелений, се значить: се виображінє викликало би ся в сьвідомости, коли б навіть не сказав був Ziehen виразу с и н и й; подібно вираз к у л ь к и с н і г о в і в другім примірі є ассоціяция до попередних виображінь: зима—снїг; в третім примірі бачимо нїби на позір недостачу льоґіки та насуваєсь нам питанє: що за звязь між крискою білою а книжкою або між надїєю а печею? — сю звязь пояснив сам хлопець: коли на підданий вираз м о р е — відповідав ч а й к а, думав про чайку Робінзона, се нагадала єму книжка, в якій про се читав а також факт, що Робінзон мав також піч.

З сего всего бачимо, що дослїди Ziehen-а, хоч як цїнні, а все-ж не розвязують цїлого питаня ассоціяциї, бо одностонні. Хотячи сю справу збагнути докладно, основно, треба би кромі способу Ziehen-а, ужити єще иньших проб, які дотепер переводились виключно над людьми дозрілими. а особливо-ж ужити таких досьвідів, які у Франциї робили такі учені як Ribot,

Dugas, Bourdon або в Америцї Kalkias та Jastrow. Дослїди францускі відносили ся головно до внутрішних образів та виказували, в як розличний спосіб представляють собі люди конкретні предмети, вираженя, ба навіть загальні понятя (анкета Ribot'a); американьскі знов дотикають більше самої питомої ассоціяциї а проба основуєсь на можливо скорім писаню цїлого ряду слів, яких зміст та слїдоване вияснюють не лиш рід ассоціяций що переважають у одної личности але і багато иньших точок, а передовсїм се, щоби можна назвати тяглостю ассоціяциї або тяглостю думки. Коли хто напише 50 або 100 слів, які єму найдуть на думку, то можна в них розрізнити деякі рядки, що змістом тїснїйше з собою вяжуть ся; і так у одних осіб сї рядки будуть довші, у других коротші; бо у одних думка скорше скаче з предмету на предмет, у других довше задержує ся на тім самім предметї; часом перехід з одного рядку до другого відбуваєсь постепенно, а часом сей зворот думки наглий, наче-б переставали вообразїня вязати ся; у деяких осіб а може навіть у всякого лучають слова відорвані, себ-то такі, що з нїчим иньшим не вяжуть ся, наче-б їх хто віпхнув в правильний хід думок, часом повторять ся они на кілька наворотів, — се імовірно рід „idée fixe", що нас завсїгди переслїдує. Коли писати такі рядки що денно через довший протяг часу, слїдно зміни викликані всїлякими чинниками як: станом здоровля, змученєм, гризою, нервовим побудженєм і т. и. а те все рівно впливає на зміст написаних слів, як і на рід ассоціяций.

В. Д. Г.

Моральне виховане.

(Sittliche Erziehung von d' Kooistra. An dem niederländischen nach der dritten Auflage übersetzt von Pfarrer Eduard Müller. Leipzig 1899).

Се невеличка безпретенсиональна книжочка, утвір голяндскої авторки, який завдяки перекладови на нїмецку мову стає ся доступним для родичів і учителїв поза Голяндиєю. Авторка призначує свої уваги не для учених специялїстів, але для ширшої суспільности: проте пише ясно, популярно, місцями майже фейлєтоново, все однак зі знанєм річи, о справах, які можуть зацїкавити пересїчного читача, отже і про прикмети виховавця, про поспільні відносини дому і школи, про виховавче значінє народної школи, про призвичаюванє дїтий до працї і до обовязку, про поезию дитячого віку, про суґґестию в вихованю, про те як запобігчи блудам, про кари, про чесноту; послїдний роздїл посвячує специяльно вихованю дївчат. Годї тут подавати зміст цїлої працї, тим більше, що мусїлибисьмо повтарати много звісних річий, однак позволимо собі навести кілька характеристичних афоризмів авторки, а то в тій цїли, щоби читачі мали понятє о напрямі в якім она пише.

1. Річ так важна, як справа виховання, від якої прецїнь залежить будучність народу, є загально легковажена. Жіночі роботи належать яко предмет науки до програми народної школи; бувають уряджувані школи куховарства, курси крою, шитя, а се усе на те, щоби приспособити дївчат до будучої їх ролї панї дому. Але добрі батьки і добрі матері з'являть ся самі

без ніяких підготовляючих студий; принайменьше про науку педаґоґії ніхто в школах не чув.

2. Опущені, занедбані діти стрічають ся не лише посеред найбіднійших верств суспільности. Можна їх найти також поміж хлопцями і дівчатами, яких елеґантне убране викликують заздрість у ровесників. Се суть діти, що мають подостатком їсти і пити, а мимо того суть дуже бідні, бо при цілім збитку брак їм родительскої любови і сердечности, брак корму для чувства.

3. Виховавця, що є великим, піднесе дитину, а той, що чинить ся великим, псує її.

4. На похвалу, яку уділено оповіданям Андерзена, що они суть добрі для дітий від 7—70 року, повинні би заслужити усї книжки для дітий. Одинока ріжниця під взглядом літературним помежи книжкою для дорослих а книжкою для дитини, повинна бути в тім, що перша має бути доброю лише для дорослих, друга так для дорослих як і для дітий.

5. Як часто говоримо до дитини: „Можеш, але не хочеш!“ Се найлїпше средство ослабити її добру волю.

6. Єсли се зробиш єще раз, будеш укараний!“ Тими словами будить виховавця мисль повтореня поповненої вини і представляє єї яко можливою, він улегшує чинити зле, попихає дитину на дорогу, яка веде до гріха.

7. „Єсли се зробиш єще раз будеш укараний!“ Звідки знає се виховавця, що дитина в хвилї поповненої вини заслужить на кару, а передовсїм, що тота кара буде найлїпшим педаґоґічним средством? Се прецїнь залежить по більшій части від обставин, посеред яких вина зістала поповнена. Можливим є, що обставини тоті вкажуть якесь иньше лїпше, поступоване з дитиною. Єсли так буде, що має робити виховавця? Покарати? Але-ж в тім случаю подумають собі діти, що загроженя учителя суть пустими словами. Загрожене не є нїколи добрим виховавчим средством, проте: не загрожуйте нїколи!

8. Яке се королївске чувство — мати бодай одного підданого, якого можна силою свого слова розтерти на порох! Але таке чувство не повинно бути спонукою для того, хто хоче виховувати дитину. Власне єго (вельми трудним) завданєм є учинити дитину великою, аби она много могла і много хотїла.

9. Недовірє є завсїгди отруєю, якої кілька каплин може бути лїком, а більша скількість тих каплин забиває.

10. Много впливу на людий мають вираженя: „Покликаня жінки: бути материю; мати є природною виховавчинею“, доки однак лише вихованю жінки буде присвячувати меньше старань, як вихованю мущини, усї ті фрази останутъ пустим звуком. „Природна виховавчиня“, мати мусить, яко чоловік, стати можливо високо. Отже виховавця, що бажає свою доньку образувати на добру маму, мусить єї поставити високо, яко чоловіка, під взглядом фізичним, умовим і моральним.

Цїла книжочка, (100 сторін) робить дуже симпатичне вражінє, проте щиро єї поручаємо нашим читачам.

Клопоти сільского учителя.*)

Промнули ферії, скоро промнули. Наш чоловік ще й не відкашляв ся добре від шкільного пороху, а тут уже знов іде новий шкільний рік. Ну, що-ж, най собі іде здоров, чоловік привик уже до праці, як віл до ярма; запряже ся *дай вйо*, аж доки сили стане. Мав кілька неділь вільного часу і не сидів дурно. Більше читав, більше чув, ходив, бував на деяких зборах товариств, скріпив ся хоть не на силі, то на дусі, єго то все заохотило до дальшої праці на нашим народом. Він радо споглядає на своє ярмо, що на него жде, бо має солодку надію, що єго праця видасть плоди.

От уже й розпочав ся рік. Дня 1. вересня у школі гаморять діти. З легким серцем та веселим обличем вступає учитель до шкільної комнати. Та коли розгляне ся по дітях і прочитає катальоґ, та веселість опускає єго а на чоло виступає хмарка невдоволеня. Він бачить, що в лавках не всї діти є в школї. Та то лиш перший день, він потїшає ся думкою, що дальше инакше буде. Але минають дні за днями а лавки все сьвітять лисинами. Учитель, хоч маркотний, любить свою службу, учить, та погляне по дітях: вчить і не вчить, очікує тих, що не були в школї; будуть усї ходити, тогди вже потисну лїпше. — Минуло пять днів, учитель надає упертих родичів сих дітий до кари. Гадає, що хоть то поможе. Щож, на дармо. дітий нема! Заклопотаний учитель переказує, просить, грозить, не помагає. В пів місяця знов надає до кари, але тої кари ніхто не чує, за ню ніхто не знає, бо єї нема *так скоро*. Час минає, учитель працює нераз над свої сили, однак хосен з сеї єго праці таки не дуже видний. І який тут може бути хосен, як діти ходять неправильно до школи?

Минає місець або й більше і недбалих родичів, що не хотїли посилати діти до школи, повідомляють про кару. Але то лише повідомляють, кари ще нема, а діти все таки до школи не ходять. Посїщене школи замість щоби поліпшало ся, погіршає ся. Другі видять, що тим кари нїякої нема, і вони не хотять посилати свої діти до школи як слїд. — Аж десь в два, три місяцї або в пів року, приходить післанець до села і робить з людьми „обрахунок". Тепер заворушуєть ся страшна буря в селї. Нарікають, кричать, клянуть, плачуть, а на кого? На учителя! Не один на то вже забув, що єго дитина не була на початку року тиждень або дві недїлї в школї, а тут коло різдва на него як грім з ясного неба: плати пятку кари за школу! Який він тогди? Він з'їв би і учителя!

Я знаю громаду, де люде через таке на учителя в церкві службу Божу наймали, щоби єму, як казали, „які стипи" стали. Знов у другій громадї повибивали учителеви вікна, і все з тої причини. А один чоловік оповідав менї, що в єго селї вже з дві недїлї підсїдають в ночи на учителя, тілько біда, що він чогось не виходить в ночи з хати. Та і менї самому лучила ся перед 8 роками через таку спізнену кару прикра пригода, і то навіть в церкві. В недїлю по екзекуциї за шкільні кари справили люди в церкві такий крик на мене, що я мусїв іти з церкви.

---

*) Буковина ч. 116.

Хто ж тут винуватий? Чи учитель? Скажете: темнота народа. Так, і то правда, але ще хтось... Та люди, як люди, нехай би вже кричали і нарікали, чоловік і до того з часом привикне, але учитель має ще і иньше щось на голові. Тепер уже ходять і ті діти до школи, що перед карою не хотіли ходити. Однак учитель заходить тепер в голову, що з ними робити. Они в науці не годні іти з тими, що пильно ходили до школи. Лишити їх так на божу волю, а йти лиш з другими дітьми на перед: не гаразд, прецінь і они до школи ходять, і они ученики. Підгоняти таких, брати ся лиш до них, щоби з другими могли тримати ся, также годі. І так зле і так недобре. — Наука і учитель терпить. Та се що не все: приходить наставник шкільний. З яким лицем стане учитель перед ним, коли єму скажуть, що в школї мало зробило ся. Наставник скажуть: недбалий. Як то прикро, як то тяжко таке учити! Бо він дбав, працював, старав ся, щоби щось було, коли-ж бо, через зле посїщене школи не в силї був то осягнути, що сам бажав. — А порадити тому не міг.

Коли ж кінчить ся шкільний рік, тогди вже непорадна година учителеви. Є значне число таких дітий, котрі з причини частого опусканя науки майже нїчого не знають і они по сумлїню учителя мусїли би рік повторяти, та ба, учитель дістане по носї, що богато репетентів... Що-ж тут дїяти? Тримай, не добре, пускай до висшого року, завдаш собі найбільшої з таким туманом. Знов біда! Крути, верти, а все голим на пяту. Радь-же собі тут, як хочеш. І що-ж тут робити, як би то сему лиху зарадити?

Наш руский нарід у значній части ще не просьвічений, до того і бідний. Дитина в него на то, щоби єму помагала при роботї. Наколи-б вийшов такий закон, щоби люди не силою, а самохіть свої діти посилали до школи, то не помилю ся, коли скажу, що й половини тих дїтий не булоби в школї, що тепер. Отже треба примусу і то острого примусу. І той примус у нас — славити Бога — є. Є також приписи, щоби виказувати навіть і пів дня, опущеного дитиною. І так воно і дїє ся, та отут і зачинає ся цїла запутанина. З винуватими родичами обходять ся у нас дуже лагідно, а при виконаню кари не поступає ся з ними природою дорогою, а цїлком инакше. Винуватих треба карати таки зараз по провинї, а не аж тогди, коли они забули уже. Тато, що не хотїв дитину пускати до школи, зараз по тім укараний, не буде нарікати на нїкого, він буде знати, за що покарали єго, тай пішле на певно таки зараз свою дитину до школи. А се увільнить і учителя і єго самого від дальших неприємностий.

Се і є одинокий спосіб розвязати ґордийский узол, котрого учитель сам розвязати не годен. О се і повинні прихильники школи старати ся.

Не можна тут складати вину анї на шкільних інспекторів анї на повітову шкільну раду; тут лиш видко, що хиба є, а ту хибу доконче треба направити... Бо коли так далї лишить ся, то наше шкільництво не то що не піднесе ся, але ще упаде, при чім потерпить не лише школа, але й наш нарід, котрий своїми податками отримує ту школу, а через своє невіжество має з неї такий малий хосен.

Іван Бажаньский, надучитель з Вікна.

Всячина.

— Епископ Штросмаєр. Пятьдесятьлїтну річницю великого хорватского патріота на владичім престолї обходила оноді Хорвация, а разом з нею цїлий славяньский сьвіт присьвятив почестну згадку знаному і почитаному пастиреви. З молодого, двірского капеляна видвигнув Штросмаєра хорватский пан Єлячіч на епископский престол, пізнавши всї єго сьвітлї прикмети розуму і души. Чого Єлячіч не міг доконати шаблею, се умів осягнути Штросмаєр своєю законною діяльностию, дипльоматичною справностию та м гучостию своєї вимови. Він витревало ішо за кличем Єлячіча: Вільна Хорвация, у федеративній габсбурскій монархії, в братвім союзї з другими славяньскими народами та на чолї культури Балкану! Діяльність еп. Штросмаєра на церковнім, полїтичнім і культурнім поли в Хорвациї була такою визначною, що біоґрафія ювилята є заразом повною історією розвою єго вітчини за другу половину минаючого столїтя. Еп. Штросмаєр покликав до житя академію штук і наук в Аґрамі та положив угольний камінь під увіверситет. Академії дарував свою ґалєрию образів (оцїнену на 300.000 зр.) та побудував величаву катедру в Дяковій. Він підпирав своїми грішми і співдїланем всї національні та культурні товариства і підприємства, безчисленне множество лїтератів, штукарів, всї наукові і патріотичні часописи і безчисленні видавництва. На сї цїли ішли сотки тисячий з єго щедрих рук — ішли всї єго доходи, весь єго маєток. Та не лише для хорватів був еп. Штросмаєр немов добродійним провидїнем, також і Сербам і Болгарам та Словенцям, а особливо для Дальмациї і Босни подавав ювилят помічну руку у кождій патріотичній справі та помагав їм словом і дїлом. Тим способом він старав ся виробити підставу до культурної і полїтичної єдности всїх полудневих Славян під хорватским проводом.

— Нїмецка правопись. У Нїмцїв тепер у правописи така замішанина, якої ще нї один нарід не зазнав. У них є три головні роди правописий урядових, (Нїмцї сьміють ся і називають їх ц. або к. або ц. к. урядово концесіонованими), а іменно: є пруска, баварска і австрийска правопись урядова; поза тими є правопись неурядова або приватна, котрої держать ся переважно часописи, а межи тими знов є правопись берлиньска, віденьска, франкфуртска, гамбурска і т. д. Всїм же конець хотїла зробити свого часу правопись т. зв. фонетична (пр. Фріке в Бон), котра лиш тому не удержала ся, що стрітила опір у канцлєра нїмецкого кн. Бісмарка, котрий завів був свою власну т. зв. бісмарківску. Нїмцї вже давно стремлять до улїпшеня своєї правописи, а що того ще не осягнули зовсїм, то просто з тої причини, що у них не таке множество анальфабетів як у нас.

= Найстаршою ґазетою в Европі, яку до тепер пізнано, є без сумніву „Acta populi Romani diurna“ з котрої додержало ся одно ч. з. 168 р. перед Христом, а дословний єго зміст, який можна відчитати, є такий: 19. марта. Консуль Licinius займав ся нинї урядовими справами. — Нинї розіграла ся страшна буря, підчас котрої в саме полудне розтріскав грім дуба, недалеко Велїйского горба. — В однїй з гостинниць коло горба Януса прийшло до бійки, в котрій властителя дому „під медведем“ тяжко ранено шеломом. — Едиль Titinius покарав різників за те, що продавали народови мясо, а не предложили єго передше до оглядання. За ті гроші має бути вибудована сьвятиня для одної з богинь. — Векслер Ausidius утїк нинї розтративши велику суму гроший. Але в утечі його зловлено, а коли знайдено в него всї гроші, що їх зложили люде, засудив єго претор Foncius на безпроволочне звернене вкладок. — Атамана розбишак Денніфона, котрого піймав леґат Nerva, прибито нинї до хреста. — Картаґіньска фльота вплила нинї до порту в Остиї.

— Шкільництво в Росиї. Всїх університетів в Росиї є 9, а з них 3 на Україні: в Київі, Харкові й Одесї. Середних шкіл є 878, між ними є: мужеских ґімназий 178, мужеских філїй ґімназ. 58, жіночих ґімназий 157, жіночих філїй ґімназ. 173, реальних шкіл 106, учительских семинарий 61 учительских

інститутів інститутів 10. Побирає науку в тих наукових заведенях 162.120 душ обоїх полів. Розходи на удержане шкіл виносять річно 14,573.890. рублїв.

— Новий доказ, що земля єсть кругла. Найбільше переконуючим доказом круглости землї єсть то, що єї можна доокола об'їхати. Ба, але з півночи на полудне, через оба б;гуни землї, ще нїхто не об'їхав. Єсть, що правда, і на то доказ, що земля єсть кругла і в напрямі з півночи на полудне, але той доказ не єсть того рода, щоби так дуже впадав в очи. Аж тепер відкрив один приватний італїяньский учений новий доказ, а іменно такий: Як звістно, на місяци видко темні плани, що виглядають як би лице. Отже коли дивити ся на місяць з північної півкулї землї, то видко просто, очи в горі, уста в долинї: коли же дивити ся з полудневої півкулї, з Арґентини, то видко місяць до гори ногами, очі в долинї, а уста в горі. То добачив один Італїянець, що недавно вернув з Арґентини і розповідав о тім своїм приятелям, котрі не хотїли єму вірити. Они спитали маляря портретиста Андрія Фосаті в Тосколяно, котрий у вільних хвилях займає ся також астрономією, чи то може бути, а той розваживши річ добре, признав рацию еміґрантови. Щоби же зовсїм бути певним річи, написав Фосаті лист до професора Скіяпареллї'го, директора зьвіздарні в Мілянї, і спитав о єго гадку. Скіяпареллї відповів, що спостережене єсть зовсїм добре і вірне, але здає ся, що о тім нема гадки в нїяких астрономічних дїлах анї в описах природи, і що се єсть дїйстно новим відкритєм, новим доказом круглости землї.

— За півтретя години з дерева ґазета. Як відомо, тепер виробляють папір також з дерева Отже в одній нїмецкій фабрицї паперу зійшла мова на те чи можна видруковати ще того самого дня ґазету на папері з дерева, котре ще рано стояло в лїсї. Фабрикант сказав, що не то за цїлий день, але за пів дня потрафить таку штуку. Отже заложили ся, кто виграє. Зараз стяли три дерева в лїсї, привезли до фабрики, порізали, погерли на масу, зварили, зробили папір — і ледви минуло 2 годинї 25 мін, уже на тім папері була видрукована ґазета.

— Справоздане Видїлу Товариства „Руслан" за час від 1-го липня 1899 до 30. червня 1900. (Відбитка зі справозданя ц. к. акад. ґімназиї за рік шкільний 1899/900).

В цїли запомаганя бідних учеників ц. к. академічної ґімназиї завязало ся у Львові в р. 1894 під іменем „Руслан" товариство, оперте на статутї, потвердженім Вис. ц. к. Намістництвом дня 11. марта 1894, ч. 16231 Членів*) числило се товариство по конець червня 1900 — 147, а між ними 22 членів покровителїв, що зложили повний даток. Членами тими суть: Впреп. о. Архипрезвитер митрат А. Білецкий: Вп. п. ц.: Е. Харкевич, директор і Юл. Романчук, проф. ц. к. академ. ґімназиї; Др. К. Лучаковский. професор III. ґімназиї у Львові; — Вп о. о.: В. Небиловець, парох з Перегиньска; Йос. Шуховский, парох з Братковець; Н. Дмитрів, сьвященик в Америцї; І. Гробельский, крилошанин капіт. станиславівскої і М. Яцковский, префект духовн. семинариї Львові; — Вп. п. п.: Др. Коссак, лїкар: В. Шухевич, професор ц. к. школи реальної; Др. С. Федак, адвокат; В. Бойко, ем. урядник Дирекциї скарбу; В. Мійский, ем. надінжінер; Іл. Елиясевич, начальник огневої сторожі у Львові; І. Ясеницкий, ц. к. управитель домен в Гриняві; Йос. Онишкевич, нотар і Кость Паньковский, директор кр. Союза у Львові. — 3. членів покровителїв стратило товариство ч. смерть, а то: 6. Ем. Кардинала Сембратовича, і впр о. о. крилошан.: Ів. Юзичиньского і Ал. Тороньского.

Справами товариства завідував Видїл вибраний на загальних рокових зборах 4. жовтня 1890. В склад єго входили: директор ґімн. академічної Е. Харкевич яко голова, о. катех. Д. Дорожиньский яко заступник голови, проф. І. Гром.

---

*) Членами товариства „Руслан" після §. 4. статута суть: 1) покровителї, котрі на цїли товариства зложать даток що найменше 50 К. зараз або в річних ратах що найменше по 10 К.; 2) члени звичайні, що зобовяжуть ся складати що найменше по 2 К. річно.

ницкий яко скарбник, проф. Р. Цеглиньский яко бібліотекар і о. Л. Лужницкий, яко секретар.

По мисли §. 7. стат. відбуває виділ кождого місяця засїдане і старає ся приєднуванем членів, приходним покликом до загальної жертволюбивости, петициями до Вис. Сойму, урядженем вечерниць і иньшими дозволеними способами збільшити доходи та відповідно до потреб запомагати бідних учеників: грошевими датками на харч, одїж, помешкане і книжками, винаходжуванем лекций приватних, вистаранем безплатних обідів і опікою в часї хороби. Не спускає виділ також з ока і дальшої цїли товариства: заведеня бурси для бідних учеників.

Доходи товариства за час від 1. липня 1899 до 30. червня 1900:

Стан каси з днем 30. червня 1899	1491 K.	99 г.
Вкладки членьскі	324 „	— „
Жертви добродїїв	659 „	22 „
Запомоги від Сойму і інституций	200 „	— „
З вечерниць уряджених на Бесїдї*	76 „	— „
З вечерниць уряджених учениками	26 „	— „
Зі складок дїтий (за посер. Дзвінка*)	26 „	— „
При вписах учеників вплинуло	150 „	18 „
З пушок шкільних	47 „	89 „
Відсотки	16 „	86 „
Звороти	50 „	— „
Разом	3068 „	14 „

Розходи:

Запомоги на оплачене хати	89 „	— „
„ на харч	374 „	— „
„ на одїж	540 „	— „
„ на лїки	38 „	18 „
„ на оплату шкільну	10 „	— „
На закупно книжок для учеників	77 „	08 „
До фонду основного	662 „	62 „
Порта, степлї, дрібні видатки	15 „	33 „
Зворотні видатки	60 „	— „
Разом	1826 „	— „

Фонд основний виносив з днем 30. червня 1899: 3067 K. 66 г. готівкою і 200 K. в ефектах. В протягу року прибуло 622 K. 62 г. в мисль ухвали загальних зборів з дня 4. жовтня 1899 і 9 K. 66 г. за купон від удїлового листу „Днїстра". Фонд сей виносив отже з днем 30. червня 1900 року: 3699 K. 94 г. готівкою і 206 K. в ефектах (удїловий лист „Днїстра*).

Грошевими запомогами наділено 77 учеників, з того 5 стійними місячними квотами.

Значнїйші квоти жертвували в хосен „Руслана*:

Вп. Добродїй Др. Ст. Федак, адвокат краєвий у Львові, 120 K.; Вповн. Сойм краєвий 100 K.; Хв. Товариство „Днїстер* 100 K.; Вп. п. А. Мишуга, артист оперовий, 100 K.; Вперосьв. Митрополит Куїлевский 60 K.; Впр. о. Ів. Гробельский, крилошанин станиславів. капітули, і М. Яцковский, провект духовної семинариї, та Вп. п. Йосиф Онишкевич, нотар у Львові, по 50 K.; — Впр. о. Архипресв. мітрат А. Білецкий 40 K.; — Вп. пп. Грег. Кузьма, радник вищого Суду, і Кость Паньковский, директор Краєвого Союза, по 30 K.; — Вп. п. Йосиф Левицкий, радник при найвисшім трибуналї, 20 K.; о. Мих. Кошевич, парох Ульвівка, зі складки 17 K. 20 г. Вп. А. Хоєнацкий, книгар у Львові, 16 K. 80 г.; Комітет вечерковий в Бурштинї через Вп. Йойка 12 K. 14 г.; Вп. Вол. Шухевич, професор школи реальної у Львові, 12 K.; — Вп. панна Ольга Торонська з Львова, Вп. сс. Ант. Бончевский з Америки, Вп. Кеч з Лисович і Гр. Кеч з Мокротина; Вп. Др. Вол. Кощовский, професор учит. семинариї у Львові; Вп. Др. М. Король, адвокат в Жовкві і Вп. Василь Бойко, емер. урядник спар. Др.

рекциї у Львові по 10 К.; - Вп. панна Антонина Мандибур, учителька жіночої семинариї і Вп. М. Любович, ем. директор у Львові, по 8 К.

Всїм тим і другим, ту не поіменованим, Добродїям і великодушним Покровителям бідної молодежи складає Видїл „Руслана“ отсим щиру подяку і поручає се товариство і на дальше їх ласкавій памяти та опіцї. Окремо-ж дякує Хв. „Клюбови Русинок“ і „Рускій Бесїдї“ у Львові за дохід з урядженних вечерниць, Вп. панї О. Барвіньскій за аранжовану в „Дзвінку“ скадку дїтий і фантову льотерию в користь бідної шк. молодежи, а Хв. Редакциї „Дїла“ за ласкаве посередництво в передаваню жертв і поміщуванє відозв та виказів жертв в своїй часописи.

Бібліотека товариства числить 1293 книжок шкільних для науки і 16 більших молитвенників. Число учеників, заосмотрених книжками з сеї бібліотеки в шк. р. 1899/900, виносило 308.

Сегорічні загальні збори товариства „Руслан“ відбули ся дня 29. вересня с. р. Голова тов. дир. Е. Харкевич повитав зібраних членів, висказав признанє і подяку скарбникови і бібліотекареви за їх заходи і труди коло розвою товариства а не меньше і меценасови д-ови С. Федакови за те, що при кождій нагодї запомагає товариства значнїйшими датками. Дальше подав справозданє про дїяльність товариства яка в минувшім роцї обмежила ся на удїлюванє запомог на харч, мешканє і одїж, дальше заявив, що видїл вдержав ся з отворенєм бурси аж до часу, коли площа під руску ґімназию буде звісна, бо тодї вже буде мож оглянутись і за купном місця під власний дім бурси.

На предсїдателя зборів покликано о. сов. Е. Гузара, а на секретаря проф. Янова.

Зі справозданя касиера виходить, що доходи виносили мин. року 3088 К. 14 сот, а розходи 1826 К. 21 сот., що отже позістало в касї 1261 к. 93 сот., з чого 30% призначено на фонд основний, котрий з днем 30. червня 1900 виносив 3699 к. 94 сот. в гот. і 200 к. в ефектах.

На внесенє сов. Гузара ухвалено виняти всї гроші, які суть в касї ощадности і вложити до руских товариств, позаяк каса ощадности відказуєсь вже від 2-ох лїт від удїленя запомоги в користь „Руслана“.

Контрольна комісия висказала признанє уступаючому видїлови, а по удїленю абсолюториї наступив вибір нового видїлу, до котрого увійшли через аклямацию всї члени бувшого видїлу с. є. Дир. Харкевич, яко голова, о. кат. Дорожиньский, заст. голови, проф. Громницкий яко скарбник, проф. Р. Цеглиньский яко бібліотекар і о. Лужницкий яко секретар, а до контрольної комісиї проф. П. Огоновский і проф. Врецьона. На внесенє проф. Білецкого ухвалено удїлювати Бурсї тов. педаґоґічного запомоги відповідні до числа учеників, які би не мали чим заплатити належитости за харч, а окажуть ся того гідними.

Крил. Чапельский пояснив справу запису пок. Кардиналом; з сего запису заплачено належитости правительству, позістане певна значна сума, а можна сподїватись і більшої, наколи рекурс віднесе успіх. В кождім разї на тов. Руслан припала би з тих гроший сума около 10,000 корон, наколи виконавцї тестаменту на се згодять ся.

На сїм закрито збори.

ВІДОЗВА.

Дорогі Родимцї!

Видячи, як найубожша, а пильна і здібна часть молодежи рускої ґімназиї у Львові страшно бідує, як часто голодна до школи приходить, як по нужденних і мало відповідних станциях з біди мешкає, постановив Видїл Руского Товариства педаґоґічного тому бодай в части зарядити і отворив з початком сего року шкільного бурсу саме для тих найубожших учеників. Винаято отже помешканє при улици Вірменьскій ч. 2, вишукано відповідну господиню до заряду і вареня харчу, вибрано Комітет до нагляду заряду і до веденя молодежи і принято 50 учеників в більшій части по 6 зр. місячно.

Коли зважимо, що саме помешкане з платнею господині виносить 53 зр. на місяць і що квота 6 зр. не вистарчить у Львові навіть на само прокарчоване одного, то й не дивно, що зараз в першім місяци, (в котрім ще не треба було опалювати комнат), опинив ся Виділ перед недобором 35 зр., а що дотепер буде в слідуючих місяцях?

Позаяк Товариство педаґоґічне не має ніяких фонідів анї средств, щоби могло ті недобори покривати, а єствоване такої бурси уважає річию конче потрібною, то-ж звертає ся до Дорогих Родимців і просить:

Хто видить нашу будучність в добре вихованій молодежи; хто узнає взріст здібної і здорової інтеліґенциї доконче потрібним для нашої національної ідеї; в кого є мягке серце на біду і нужду у тих маленьких школяриків; хто любить свої діти і милосердить ся над сиротами і бідними та опущеними дітями чужими: нехай памятає на ту бурсу і нехай єї підпоможе хотьби і найменьшим датком чи то в грошах чи то в артикулах живности. Бог, що є опікуном бідних, нагородить добродіям за такі датки стократно.

Датки в грошах відбирає касиєрка Товариства п. Марія Білецка, улиця Софії, ч. 9 а, II. поверх, а датки in natura відбирає господиня бурси п. Должицка, ул. Вірменьска ч. 2, II. поверх.

Від Виділу Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

ОПОВІЩЕНЯ.

Іспит на учительки робіт ручних жіночих розпічне ся перед ц. к. Комісиєю еґзамінацийною в Сокали дня 25. жовтня 1900.

Подання до скаданя сего іспиту треба вносити до Дирекциї ц. к. Семинариї учительскої в Сокали найдальше до дня 17. жовтня 1900.

До подання треба долучити 1) доказ, що кандидатка скінчила 18 літ житя, 2) сьвідоцтво моральности, 3) сьвідоцтво здоровля, видане через ц. к. лікаря повітового, 4) послїдне сьвідоцтво шкільне.

Курс овочевих перетворів. Овочарска спілка в Надвірній, поперта ц. к. Комітетом господарского Товариства у Львові, уряджує в днях 17, 18, 19 і 20. жовтня с. р. безплатні виклади про овочеві перетвори. Відділ вин овочевих обняв о. проф Антін Ґлодзїньский. Курс обійме також виклад про збір, переховок та висилку овочів, про сушене, виріб паст та овочевих повил і т. п. Виклади будуть відбувати ся що дня від 9-ої до 12-ої год. перед полудн., — пополудни демонстрациї і вправи. В виду того, що сей курс дає можність учасникам пізнати дуже поучаючі урядженя овочарскої Спілки, проте в справі піднесеня краевого садівництва поручає ся як найчисленнїйшу участь.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, ул Театиньска ч. 19.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 21. Львів 5. падолиста 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Школярі з психопатичним успосібленєм.

(Alfred Spitzner. Psychologene Störungen bei Schulkindern. Ein Kapitel der pädagogischen Pathologie. — Leipzig 1899).

Те, що ненормальними дітьми почали послідними часами інтересувати ся вельми вплинуло в Німеччині на розвій виховавчої патольоґії, якої головним представилем являєсь Ludwig Strümpell, автор обємистої праці в сьому предметї. Новий причинок до неї подає невеличка брошура (всього 45 сторін). Альфреда Шпіцнера, Штрімплевого ученика, в якій обговорюєсь психічні забуреня у дітий. Приглянемо ся коротенькому змістови сеї брошурки:

Психічним забуренєм вважає автор таку зміну в захованю дитини, якої жерело находить ся у вражінях, почуванях, вноображінях, коротко сказавши в елементах психічного житя, одначе обяви бувають не лиш психічної але також фізиольоґічної або й часто фізичної натури. З сего приводу так досліджувати як лічити сего рода стану належить не лиш до медицини але і до педаґоґіки. Для педаґоґа головно важне, яким чином такі обяви повстають. В найчисленнїйших случаях головною їх причиною сильні моральні потрясеня, які викликує наглий переполох, гнів та всї т. зв. афекти. Дальше ідуть потрясеня фізичні, як коли пр. дитина упаде, потовче ся, опарить ся, але і тодї не дїлають вони самі з себе на настрій дитини але з приводу змін сьвідомости, які з ними ідуть в парі. Завважали обсерватори і то не раз, що ся часть тїла, на яку на сам перед звернуло ся увагу підчас психічного побудженя, стає ся опісля головним осїдком нервозної хороби.

Одна пр. молода дївчина збуджена зі сну димом, який добував ся з єї ліжка, вратованого з огню, через віддиханє сим димом набавила ся запаленя гортанки а в наслїдках терпіла на нервовий паралїж голосниць.

Не завсїгди причиною є раптовне потрясенє, деколи психічні забуреня викликує цїлий ряд дрібних впливів, які часто повторюють ся: всьо, що закаламучує правильний стан почувань, може викликати забуренє в психічній сфері, особливо-ж у людий з недуже відпірною нервовою системою. Звідси важним чинником в данім случаю є індівідуальна предиспозиция,

ну можна унаслїдити, або набути. На неї складають ся причини фізичної і духової натури. Всьо, що взагалї ослаблює тїло і шкодить цїлому орґанїзмови, зменшує заразом відпорність нервної системи. Найгірше однак впливає невідповідне виховане. Таке виховане, що з одного боку не повздержує загонистости дитини, не вправляє єго волї та енерґії, побуджує уяву в невластивому напрямі, а з другого боку через перетяжене ума над міру висилює спосібности дитини і приспішує єї розвій, витворює найподатливійший ґрунт для всїх психічних забурень.

Після д-ра Брунса, автора працї про гістерію у дитинячому віцї, сего рода забуреня появляють ся частїйше в роках 7—14 чим в вчасвійшому дитиньстві або в віцї пізнїйшім. Після сего автора дадуть ся вони звести до ось яких катеґорий:

1) Абазия і астазия. Се забуреня в функциях кінчин, хорий не годен стояти або ходити, хотяй мязи ніг не ушкоджені та хотяй може всї иньші движеня виконувати без труду. В деяких случаях обявляє ся се головно при змінї напряму дороги; для хорого тодї найбільший труд піднести ногу, колиж зробить один шаг відтак вже іде легко, хід єго певний, поки не задержить ся, або коли не буде мусїв скрутити на бік. Деколи придибуємо случаї неможности оволодїня мимовільними движенями, які доконуєсь ногами, руками, головою, як також всїлякими ґримасами лиця, за які дїтий лають несьвідомі річи педаґоґи.

2) Всякі иньші види рухових забурень підтягають звичайно під назву танцю сьв. Віта. Тут проявляють ся реґулярні повторювання рухів, які обіймають ґрупи мязів та нагадують нераз деякі ремісничі та спортові чинности (коване, гребане веслом, їзду на ровері, плаване).

3) Забуреня в мові, або знарядах мови; до сеї катеґориї зачисляють: а) Психічну афонію, себ-то утрату голосу: дитина говорить шепотом, хоч може сьпівати голосно. б) Психічну афазию, себ-то неможливість говореня, *яка обявляє ся* часом *яко* неможливість читаня (алекция) яко неможливість писаня (аґрафія), або цїлковита німота, яка очевидно лучить ся з найлїпшим слухом. Така німота сим ріжнить ся від німоти, яка походить з фізичних причин, *що хорий після якогось часу пр. в наслїдок* якогось сильного вражіня нагло зачинає говорити, і відтак вже говорить зовсїм правильно. в) Нервове загикуване, яке виступає лише в докладно опредїлених обставинах пр. хорий загикує ся лише при перших словах або складах, а дальше говорить або читає плавно, доки хто не перепинить, коли починає знов говорити, знов загикує ся, часами таке загикуване проявляєсь лиш при деяких звуках, иньші звуки виголошує зовсїм гладко.

4) Психічні забуреня в функциях зору або слуху: хорий не видить або не чує, хоч єго око або ухо зовсїм здорове і нормальне.

5) Забуреня, які відносять ся виключно до сфери умової і обявляють ся передовсїм утратою сьвідомости. Один ученик діставав часами таких нападів підчас науки: в непритомнім станї складав книжки і зошити і хотїв виходити з кляси, тодї біг до стїни, де не було нїяких дверий і здавало ся єму, що він вже дома. Раз хотїв понад сходи „злетїти“ і мало хибувало, був би забив ся на місци.

Учителї, що не раз не два суть сьвідками сего рода вибухів, можуть передовсїм слїдити обставини, при яких таке дїє ся, які вказують, які то дїти передовсїм до сего рода обявів мають нахил. Вяжуть ся вони зі станом пе-

реляку, який творить ся у деяких учеників, коли пр. перед очима цїлої кляси мусять читати, говорити або числити або коли їх остро лає учитель підчас запитуваня і т. и. Такі дїти дрожать на цїлому тїлї, головно-ж трясуть ся у них руки, звідси походить, що деякі з них не годні володїти як слїд пером, шестірнею, або лїнїєю; у деяких письмо змінює ся в наслїдок дрожаня пальцїв, на лици можна завважати всїлякі викривленя і ґримаси, та ледви крізь сльози спроможні виголосити майже зовсїм незрозумілу відповідь, серце товчесь скоро і сильно, лице то блїднїє то краснїє. Наслїдком такого стану є, що дитина не годна мислити і говорити льоґічно, єї відповідь є повторенєм якихсь беззвязлих слів; спокійно та поправно рецитовати річи, які знала дитина докладно на память не годна, часами стане зацукаєсь, отворить уста і не промовить нї слівця. Таке саме при фізичних вправах. Дїти, підчас свобідних забав досить сильні та зручні, часть при найзвичайнїйших ґімнастичних вправах пр. на трапезї, починають дрожати і неспроможні виконати нїякого руху.

По при дїтий тревожливих та несьміливих, треба би також звертати увагу на дїтий надто сьмілих, у яких високо посунена амбіция, дух емуляциї викликує при приємиреню їх питомої любови вибухи раптовного гнїву або безосновної ненависти, голос у них часто хрипливий, мова і письмо представляє всїлякі хиби і недокладности, кромі сего терплять безсонницею і довший протяг часу роздразнені. Які наслїдки може викликати не лиш кара але і строга догана, нехай покаже отсей інтересний примір, записаний автором:

Здоровий та сильний тринайцятилїтний хлопчина дістав за неувагу упімненє, яке дуже взяв собі до серця: сльози станули єму в очех, а несупокій цїлого тїла вказував на сильне внутрішне порушенє. За пять хвилин після сего викликали хлопця до таблицї. Учитель подиктував єму ґеометричну задачу: станув та нї чичирк. Учитель завдав питанє, що мало єму помогти, знов нема відповіди; се виглядало начеб ученик через упрямство хотїв стягнути на себе єще тяжшу кару. Зараз однак почала в него конвульсивно дрожати долїшня щока, на лици появили ся корчі мязів, губи задрожали. Тепер піймив учитель, що се стан хоробливий у него, казав єму іти на місце та успокоїти ся. За чверть години прийшов хлопчина до себе та міг спокійно говорити; тепер аж оповів, що тодї абсолютно не годен був вимовити нї одного слова. Пізнїйше, через цїлий час єго наук шкільних подібні обяви нїколи з ним не лучали ся; якже-ж легко можна єго було тодї несправедливо осудити!

Лекші психічні забуреня, які виставляють на тяжку пробу учителя, проявляють ся у дїтий дражливих та повних претенсий. В наслїдок своєї надмірної чутливости беруть вони всьо зі злої сторони, попадають з одного екстрему в другий, то гнївають ся самі на себе, то на товаришів, то на учителя; в їхних шкільних успіхах величезні не виясними різницї. Иньші дїти вимагають безнастанного спочуваня, вічно хотять собою других заінтересувати, все на щось нарікають і жалують ся.

Сему часто товаришить сьвідоме або несьвідоме удаванє; не завсїгди можна розпізнати, на скілько дитина щира, а на скілько удає; ба навіть тодї, коли притворює ся, то і се у неї стан хоробливий, який часто можна надибати в істериї і посвоячених з нею хоробах. Сего рода психічні забуреня лиш в малім степени потрібують лїкарскої помочи; часто сам учитель може їх

усунути, або може з правдивим хісном співділати з лїкарем. Як богато може сам вплив педаґоґа, доказує отсей примір:

Фізично здоровий та умово розвитий семилїтний хлопець упав нещасливо і розбив собі голову. В наслїдок сего через пів року не годен був говорити. Коли по упливі сего часу вернув до школи, зайшла в ньому виразна зміна на некористь: хибно вимавляв деякі звуки, особливо с, т, р, при говореню комічно порушав головою і губами, вельми тяжко приходило єму виражати свої гадки устно або на папері, так, що без безнастанної підмоги приватного учителя не міг робити в школї належитих успіхів; під зглядом моральним був се хлопець апатичний, хотяй спокійний, чемний і скромний. Такий стан тревав через 6 лїт. Коли дійшов віку 13½ року лучило ся, що мав завданим описати прогульку, се єго дуже заінтересувало, при помочи учителя описав свої пригоди на прогульцї і знайшов в сїм велику приємність. Відтак заохочували єго до писаня подібних завдань, заінтересоване і спосібности змогли ся в ньому, в наслїдок приросту почутя сили, піднесла ся в ньому і віра в себе. Єго фізоґномія оживила ся, почав правильнїйше та поправнїйше говорити, в недовзї почав робити чим раз красші успіхи в шкільних предметах ба навіть проявляв більше зручности та певности себе підчас ґімнастики. Коротко сказавши, повернув до нормального стану; умово розвивав ся так правильно, як се заповідав єго дитинячий вік, а все се завдячував в значній мірі розумному проводови родичів і домашного учителя. Сей случай і богато єму подібних показують, що реакция на сего рода збоченя головно лежить в суґґестиї, яка тим красше дїлає, чи вчаснїйше дасть ся відповідне забурене розпізнати та чим вразливійша хора дитина на вплив зі сторони людий старших.

Лїчене вимагає авторітету, рішучости та супокою; звідси походить, що на дитину більший вплив може мати в данім случаю посторонний лїкар, чим домашний, учитель чим родичі, в деяких же случаях се навіть конечна річ перенести дитину в иньше окружене, зміна школи або учителя і т. и.

Медицина припоручає головно три методи лїченя, які Брунс називає: методою наглого оволодїня, методою намірового занедбаня та методою замаскованого психічного дїланя.

Метода наглого оволодїня основуєсь на тім, що повдержуєсь хоробливі обяви простим, коротким та енерґічним приказом або заказом, пр. встань! говори голосно! не кашляй! і т. и. Вражінє буває так сильне, що дитина не має сили оперти ся воли приказуючого, і дуже скоро позбуваєсь своїх нервових рухів. При методї намірового занедбаня лїкар на позір не журить ся дитиною, а дитина в наслїдок сего нудить ся і, забуває на свою хоробу. При методї посередного або замаскованого дїланя лїкар приписує дитинї якусь курацию пр. зимною водою, електричностю, і т. и. а дїланє справжнє сеї курациї основуєсь головно на тім, що хорий вірить благотворну силу сего лїку; сей чинник однакож виступає сильнїйше у людий старших чим у дїтий. Що до дїтий, то наслїдок головно в тій методї отсей, що такі средства як пр. зимна вода суть не дуже приємні, та вже сам ляк, щоби лїку не повторити, вздержує обяви хороби.

Багато подібного з сими лїкарскими методами представляє поступованє розумного учителя. Коли учитель розпізнаєть, що психічний стан дитини ненормальний старає ся він супокійно а рішучо здобути собі над дитиною авторітет, а тодї відповідно до обставин може пр. дитину через гарно об-

думаний приказ або запитане, через якусь дотепну увагу повздержати від якогось непожаданого обяву, то знов може скріпити у дитини відвагу, збудити зацікавлене; иньшим разом через позірне незвертане уваги дасть ученикови час до цілковитого успокоєня, а затим лекше видобуде з неї бажану відповідь. Такт і обсервация покаже в практиці, яку дорогу належить вибрати в даному случаю.

Єще важнійшою річию для учителя є уникати всього того, що може викликати психічні забуреня; в сїй цїли школа повинна звернути увагу на чутливість учеників та повинна усунути все се, що викликує в висшій мірі сего рода афекти, як: ляк, гнів, зависть, бо вони становлять найподатливійший ґрунт до хоріб психо-нервозних. Се справа тим важнійша, що на думку специялїстів дїти нервові повинні ходити до публичних шкіл, в яких атмосфера більше строга чим домашня, дїлає взагалї користно, бо вчить володїти над собою. О се лиш розходить ся, щоби ся атмосфера була морально-здоровою, а се головно зависить від психольоґічного знаня та психольоґічного спочуваня учителя. Переймити на скрізь сею ідеєю загал педаґоґів, ось головна цїль Шпіцнерової брошури, та з нею повинен-би познакомити ся кождий педаґоґ.

В. Д. Герасимович.

Потреба практичних занятий в школї.

Найтяжший закид, який сегочасним школам можна вчинити, се те, що вони не є в належнім степени виховуючими заведенями. Чоловік складаєсь з тїла і з душі. Треба отже рівночасно образувати єго сили фізичні і умственні, нї в одному напрямі нї в другому не повинно бути переваги. Тимчасом в школах перевага по сторонї образованя ума не лиш що велика, але часто шкідливо вона впливає на фізичний розвій дитини. Забуваємо на се, що одночасно з силами умовими треба образувати змисли зір, слух, дотик, нюх і т. п., як також мязи одвітно до живости молоденького орґанїзму, до чого зовсїм не вистарчить шабльонова ґімнастика.

Молодїж по природї своїй є рухлива та цїкава — радо горне ся до занятий експериментальних, особливо таких, де рівночасно беруть участь єї сили умственні і фізичні, при яких може робити очима, руками, ухом та взагалї вправити в рух як найбільше членів тїла. Роди сих робіт повинно ся так добирати, щоби роздїл цїлковитої енерґії тїла не виходив з кривдою для поодиноких єго орґанів.

В сьвітлї сеї засади бачимо ясно, що по школах теперішними часами науки експериментальні або занедбують ся в високім степени або цїлковито. Само нинїшне уряджене шкіл се потверджає найкрасше: подибуємо в них найчастїйше лишень бібліотеки і збірки оказів — коротко сказавши такі лишень помочи наукові, які в певнім лишень степени можуть вдоволювати ум та око, але до ручної експериментальної роботи або цїлком не надають ся або не уживає ся їх зі страху, щоб в руках не ушкодились (як коли-б ніс

був призначений для табаки, а не табака для носа) хоть би се були найконечнійші та найпопулярнійші приряди фізичні і т. п.

Робітні та варстати, де можуть ученики образувати ся та працювати, можна подибати ледви в деяких заведенях і то їхне урядженє далеко не вистарчає і не відповідає силам та потребам шкільної молодїжи. А вислїд такого стану річий такий, що ученик, що скінчив ґімназию, не знає навіть, як обходити ся з сего рода знарядами, як барометри, ґіґрометри, вольтаметри і т. п., а если єму приміром лучить ся мати яке дїло з фосфором, то бере єго зі слоїка голою рукою і наражує ся на небезпечне опаренє, задля легкої запальности сего елементу при потертю пальцїв. Коротко кажучи, молодий чоловік з сьвідоцтвом зрілости в руках має ледви поверховне та вельми недокладне понятє о предметах, з якими в практичному житю раз-у-раз стрічає ся.

Реформа в подаваню наук природничих повинна-б вийти від того, щоби по школах устроювати відповідні робітнї з численними кабінетами, де всякий ученик мав би свої окази, знаряди і начиня; сам мусів би їх порядкувати, чистити, уживати їх до означених учителями досьвідів та здавати з них учителям устних та письменних справоздань. При такім напрямі науки ученик зберігав би тревало в памяти відомости, яких набув серед фізичної працї полученої з умственною. Не було би тодї нетревалих та сумнївних вислїдів шкільної науки які нинї лучають ся, коли не раз не два з сумом запримічуємо, що молодий чоловік по кількох лїтах після скінченя науки шкільної не посїдає вже докладного понятя річий та фактів з якими щоденно стрічає ся, як приміром про специфічний тягар тїл, бо сего так важного понятя не присвоїв собі самостійно та практично, бо не мав нїколи в руках гідростатичної ваги, не справджував Архімедового закона, не переводив досьвідів з аерометрами, лиш все се видїв тілько на рисунку в книжцї.

Систематика науки, єї теориї та гіпотези не вітрили би так легко з памяти, наколи-б опирали ся на личних досьвідах, довершуваних кождим учеником, хоть би навіть сї досьвіди не були так дуже докладні та субтельні, нехай тілько подадуть грубі фактичні вислїди. В таких умовах подавана наука була би користною не лиш задля утреваленя єї в умах, але показалась би хосенною і для змислів — зору, слуху, дотику, нюху, а також для ручної вправи, бо була би принагідною ґімнастикою цїлого тїла.

Вивчуванє мов можна би також оперти на рівночаснім визискуваню сил умових та фізичних. Мова вирабляє ся та розвиває ся при участи та контроли слуху, тож орґан голосу повинен при науцї мови спільно працювати з орґаном слуху, щоби присвоювати собі так властивий кождій мові виговір, в чім можна собі еще вельми помогти одвітною мімікою та ґестікуляциєю. Учитель чужої мови повинен стреміти до того, щоби єго кождий ученик виговорював голосно, виразно та докладно всї слова та положеня, яких учить ся. Тож наука повинна відбуватись голосно, в хорі, та в деякім взглядї ґімнастично: всї ученики повинні би згідно та одночасно вимавляти вирази та положеня разом з учителем, та відповідно до змісту ілюструвати їх значінє одвітною мімікою, жестами а навіть сьпівом. При такій системі ученик набував би вправи в володїню чужою мовою, о що головно повинен старати ся учитель. Сїй цїли найкрасше відповідають короткі легонькі твори сценїчні а навіть монольоґи.

Ті, що держать які виклади, дуже часто для скріпленя понять в умах слухачів помагають собі до того часто образами, що представляють рух та житє при помочи одвітних прирядів, як пр. кінематоґрафи. До шкіл не лиш що сего рода педаґоґічні средства не доходять, але хибує в них часто навіть популярних оказів та рисунків, а особливо-ж таких образків та видів, які можна би показувати в маґічній ліхтарни. А прецінь сего рода педаґоґічних средств повинні би найлїпше користати школи низші та середні, та при тім ученики могли би довершувати не лиш досьвіди, але виробляти і самі окази.

Молодїж має нахил до всїлякого спорту, а як раз сей нахил треба би вихісновувати до дидактичних та педаґоґічних цїлий, особливо-ж до таких, що стремлять до виробленя зручности та взагалї до розвою фізичних сил. Забави спортові, як біганє, плаванє, стрілянє до цїли, їзда ровером, верхом, лодкою, не повинні би бути для шкільної молодїжи заказаним овочем, але противно, повинно ся їх практикувати в школї, як всяку иньшу науку під доглядом одвітних учителїв.

Найкрасшим здобутком такиї реформи научаня було би, що зближувало би ся ученика до учителя майже так як сина до батька; один і другий пізнавали би легко і скоро між собою взаїмно характери способи мисленя і уздібненя навіть в подробицях. Совістного учителя, щиро відданого свому званю не бентежила би ся обставина, що кождий ученик пізнавав би основно єго слабі сторони так під взглядом образованя як і характеру, а загальна опінїя, якої набував би у молодїжи, була би для него найкрасшим сьвідоцтвом перед властями та суспільностю. З другого знов боку, учитель, що пізнавав би безнастанно талан, пильність, охоту до працї і поступи ученика з вислїдів єго робіт експериментальних разом з теоретичними, мусїв би вдоволятись перед контрольною властю всього коротким, не прикрим для ученика іспитом, як головно представленєм важнїйших оказів, які він сам зробив, та справоздань, виготовлених з цїлого ряду єго робіт. На дорозї сего рода реформи в вихованю, спірне нинї питанє, що до системи шкільних іспитів імовірно найшло би поважні підстави до властивого розвязаня. XIX. столїтє доконало величезного перевороту в технїцї і комунїкациї, потїшаймо ся надією, що XX. столїтє піде за єго приміром під взглядом реформи научення і виховуваня молодїжи.

В. Д. Г.

Дещо про виробленє характеру у дїтий,

написав

Василь Ратальский.

Устави шкільні краєві і державні зовсїм недвозначно назначують цїль народної школи.

Параґраф 1. Устави шкільної державної з дня 14. мая 1869, (В. з. д. Ч. 92) установляє о научуваню в народних школах:

„Школа народна має задачу виховувати молодїж релїґійно морально розвивати чинности духові, відомости та зручности потрібні до дальшого образованя в житю, в кінци підготовити до вироблення з дїтий людий бравих та пожиточних членів суспільности“.

Подібно звучить устава шкільна краєва: з дня 2. лютого 1885 (В. з. кр. Ч. 28): „Школа народна, подаюча людям всїлякого стану найпотрібнїйші відомости, буде так уряджена, щоби дїти побирали осьвіту о засадах релїґійно-моральних, обовязках горожаньских, також о засадах та условинах званя, якому віддають ся відносно обставини“.

Бачимо про те, що провідною гадкою устави є: виховане релїґійно-моральне. Школа народна має отже прямувати до вироблення у своїх учеників характер релїґійно моральний.

Средства до осягненя тої цїли дали-б ся подїлити на внутрішні і внїшні. До перших належали-б учитель і єго примір, друге обіймає наука виховуюча.

Великий скарб має учитель у своїх руках. Не тілько родини та громади, але цїлий нарід повірив учителеви свої дїти. Стареще поколїнє кінчаюче своє істноване, віддає учителеви рід потомний, оно переносить на дїтвору цїле своє духове майно, свою віру, надїю, бажаня, свої благородні цїли. Суспільність отже повірила учителеви все, що єсть для неї найдорогше.

Она зробила учителя опікуном дїтвори, в котрій яснїйше мають проявлятись ідеї живучі в суспільности. Щоби учитель був в спромозї відповісти завданю свого становиска, щоби ставсь взірцем житя благороднїйшого, не вистануть ученість, дотеп та бистрота, а тілько вартість моральна, удержане на певній степени гідности личної, коротко сказавши доконечний такт учительский, випливаючий з характеру самого учителя. Характер учителя не може не повинен бути уданий. Дїтвору годї оманити, она давно прошибає гадки та причини дїл свого провідника. Дїтвора охотно буває в сьвітї ідеалів, она хоче бачити всї понятя о совершенности, яких набрала в протягу короткого свого житя, уособлені в кімсь.

Ідучи за тим потягом, вибирає она собі перед иньшими учителя яко взір совершенности, та вірить непохитно, що він лучить в собі всї совершенности. Тож Ґустав Бауер зовсїм справедливо замічає: „Головне условіє та перша підвалина користних наслїдків вироблення характеру у дїтий, заключені в особі вихователя. В тїсній звязи з індівідуальностию учителя злучена наука виховуюча.

Епископ орлеаньский „Dupanloup“ зачертав слїдуючими словами поступоване учителя в цїли вироблення характеру у своїх вихованцїв: „Учитель повинен ужити всяких дидактичних средств, щоби у вихованцїв виробити розвій енерґії, постійности волї, а тим самим піднести їхній характер до тої вижини, до якої спосібна натура чоловіка“.

Характер не єсть вроджений, він творить ся з постепенним розвоєм умисловим чоловіка, на ґрунтї вроджених прикмет психічних і фізичних під впливом власного спостеріганя та пановання над собою. Виховане релїґійно-моральне має про те великий вплив на розвій характеру.

Передвступним средством було-би вироблене послуху та карности. Тілько послух та карність, однак нїколи безусловно слїпі та невільничі, а будучі випливом морального пересьвідченя, витворять обопільне порозуміне.

Добутком послуху та карности, стаєсь витревале, консеквентне прямоване до цїли, оперте на спокою та розвазї. Сталість поміж своєю волею, а волею та фантазиєю вихованця. Розважні, обдумані та провірені постанови. Цїла дїяльність, спрямована головно до того, щоби кожде слово приказ навіть бажане перемінили ся з часом в право. Безперестанний нагляд не позволить виломитись з границь приказу.

Возьмім приміри. Єсли пр. учитель зажадає, щоби дїти приходили на час до школи, прилично виглядали, мусить того вимагати щоденно. Єсли прикаже, щоби вправи письменні були красні, харні та старанні, тож мусить сего перестерігати з неумолимою точностию. В перших хвилях може подібне поступоване викликати навіть неохоту, однак учитель маючи безперестанно на взглядї, що: кріпку волю, кермуючусь стало тими самими засадами, називаємо характером", з часом доведе до того, що ученики навикнуть щиро до подібної консеквенциї, видячи наглядно, що на нїй найлучше виходять.

Велике поле впливу лишає ся учителеви при самій науцї, єсли цїлию науки не має бути само вивчене предмету, відпитане і завдане.

Многі уступи змісту етичного образують дїтвору морально, а тим самим розвивають характер. Дїти мають знати, длячого особи в оповіданю дїлають так, а не противно. Чи дїлають они згідно з волею Бога, як дїлали-б єсли хотять статись Богу милими, а людями ужиточними? Подібні уступи належало би цїлий рік перерабляти. Застановлятись над кождою радою, опирати на примірах з житя. Чин представлений на живім примірі, подаєсь під осуд ученика, жадаючи осуду поступку,

Учитель повинен вирабляти у учеників тото пересьвідчене, що кождий проступок, хотяй би приносив користи, вчаснїйше, чи пізнїйше мусить бути покараний.

Таке поступоване розвиває волю, котра обнявши з часом понятє права наклонить ся з часом туди, куди того буде вимагати обовязок.

Наука історії повинна бути одним з найважнїйших средств, впливаючих на розвій характеру. До дїтвори промавляє факт історичний через особу, котра єго доконала. Про те уступи змісту історичного, з конечним заакцентованєм дїлаючих осіб, стають ся дуже важним чинником. Для утрівалення в памяти подїй історичних, належало би учити співу історичного Музика та спів знаменито пригадують вражіня дізнані в якійсь хвили.

Також наука рахунків — хотяй на позір сухий предмет — подає учителеви случайність образувати чувства моральні, а через ті розвивати характер. Не розумієсь через те, щоби при науцї рахунків розводитись над ощадностию, точностию та милосердєм, але належить виключно впливати примірами з рахунків особенно на висших степенях. Великий вплив на розвій характеру має також вишший вигляд салї шкільної. Кляса повинна бути взірцем чистоти, стїни могуть бути украшені малюнками, однак ті неповинні разити смаку естетичного. Дїти самі мають дбати о чистоту в сали.

Верхню одїж повинні завсїгди складати в однім місци. До школи приходити в час. Місця не вільно зміняти, та виходити з лавки без призволеня.

Серед сумних та тяжких злиднїв, проживаємо, однак при почутю обовязку та любві свого званя дасть ся осягнути не одно добро. Праця учителя, се дїло чоловіка, придавленого журбою о насущний, а в наслїдок того добутки тої працї не відповідають часто найщиршим замірам, з огляду на

се маємо право жадати в многих случаях потуги, однак завсїгди відповідаємо самі за свою волю, котра спільно з дїлами стаєсь осудом нашої вини або заслуги.

Учитель у школї і поза школою.*)

(Відчит Николая Стипила на зборах товариства філії „Руської Школи“ дня 7. жовтня 1900 року в Кіцмани).

Сьвіт поступає у своїй культурі, як звісно, постійно наперед. Проте є повинностию кождого чоловіка іти з тим поступом рівним кроком, щоб не лишати ся позаду людского товариства, в котрім він пробуває. Але не лиш осягнути має кождий чоловік висоту культури свого часу; єго сьвятим обовязком є, допомагати суспільности до осягненя того самого; іначе не сповнить він своєї задачі яко чоловік. Нарід, що не тримає ся культурного щебля свого часу, лишає ся позаду других народів, що поступають наперед, тратить свою славу і силу і волю, а поступові народи будуть єго вважати півдиким. Вже-ж у природї чоловіка лежить наклін поступати наперед.

У першім рядї культурних галуз стоїть безперечно „знанє“ чоловіка, а се може він осягнути лише шкільною наукою, без котрої не могли би розвивати ся й другі культурні галузи, як промисл, штука і т. и.

Початок усеї шкільної науки є наука народної школи. Але ся наука, як знаємо, не значить нїчого без вихованя, так як вихованє нїчого не значить без науки. Одно є сильною підпорою другого, тому мусять іти обоє рука в руку. Цїль науки є призначена в наукових плянах. Цїль вихованя то осягненє самостійности, до якої може вихователь дійти лише довголїтною старанною працею. Дитину має ся допровадити іменно до того, щоби она, полишена пізнїйше сама на себе, була узброєна на всякий случай і щоби не сходила з правильної дороги. Самостійна природа постоїть безпечнїйше в бурях житя і не дасть ся вихіснувату кому небудь. Особливо в наших часах, де борба о житє з кождого боку заострена, треба звернути на себе більшу увагу. Тому мусить ся допровадити дїтий до того, аби они вже з перших лїт робили лише то, що добре, а залишали то, що зле, із власної волї, а не лиш зі страху перед карою.

Найстараннїйше вихованє дістає дитина в родиннім домі. Однак тут стрічає цїль вихованя перепони. Дїти, особливо в лїпших домах, стримує ся від хатних робіт і помочи, а тим то і від самодїланя, а лиш через самодїланє можна прийти до самостійности. Дїти біднїйших людий мають, правда, досить нагоди, стати самостійними; за то они знов, полишені нераз без жадного догляду цїлими днями, набирають иньших злих навичок. Щоби отже вихованє дїтий осягнуло свою цїль, треба до домашного вихованя додати ще й иньше вихованє, а тим є як уже висше сказано, народна школа. Отже народна школа є то місце, де дитина отримує вихованє разом з наукою, щоби була колись здібним чле-

*) Буковина Ч. 121.

ном суспільности і покала тим способом підвалину до свого добробиту. Тою же важною особою, що має виховувати і научати дїтий у народній школї, є народний учитель. Єго задача є одна із найтяжших і найважнїйших для добра суспільности. Длятого мусить він бути до сеї задачі сам відповідно приготовлений і здібний, щоб міг єї совістно сповнити. Се приготовленє отримує учитель в учительскій семинариї. Але чи він виходить відти справдї правдивим учителем, щоби вступивши в широкий отвертий сьвіт, міг брати ся безпечно до такої тяжкої задачі?

Певно, що нї! Хоч у него голова повна ріжних правил і параґрафів, він навіть практикував через два роки у школї вправ, то все ще він лиш на пів учитель. Такий кандидат приходить на село з ріжними надїями і з добрим наміром, брати ся щиро до працї. Та вже в перших днях бачить, що завів ся гірко не на однім у своїх думках, бо єму прийшло ся тут вести і вчити дїтий з шістьох років, а сї дїти се такий материял, що не дасть ся нїяк порівнати з дїтьми у школї вправ. А кілько то таких иньших перепон подибле початковий учитель, не треба й казати; ми знаємо їх усї дуже добре. Тому то буває, що в перших лїтах служби неодин учитель покидає свій стан і шукає другого.

В учительскій семинариї справляє ся питомцїв лише на дорогу, якою они, окінчивши ту школу, мають дальше ступати, щоби відповіли своїй задачі яко учителї. Особливо бракує їм неодного що-до захованя в образованих кружках. Велика часть кандидатів, підчас шкільних лїт, не мала часу і нагоди, придбати собі так званий „добрий тон". А се велика хиба. Нераз такий учитель учинить неодну нетактовність, зазнає неодної неприємности, зійшовшись з образованими людьми. Нехай же кандидат, ставши учителем, не думає, що він уже готовий зі своїм образованєм, що єму не треба більше учити ся; він повинен дальше дбати про свою осьвіту, хоть би лише з тої причини, що хто не йде вперед, той лишає ся позаду. Проте, вийшовши із семинариї, повинен кождий учитель читати книжки і ґазети; інакше забуде й те, чого єму в школї до науки конче потрібно. Нехай буде дальше й найлїпшим учителем, скоро він сидить день у день запертий межи чотирма шкільними стїнами і не має або й не шукає товариства образованих людий, дичіє з часом і стає ся непопулярним. Сьвіт судить чоловіка по єго знаню, одежі та товарискім захованю, а на се повинні ми завсїгди памятати. Чи-ж дивота, як учительский стан ще не має такої поваги й пошани, яка єму належить ся по єго студиях?

Друга частина учителїв, покінчивши семинарию, сходить ся, правда, з иньшими людьми, але із морально зіпсованими, часто навіть такими, що далеко низше стоять від їх стану. Сї притягають їх до гри в карти і до піятики, они пускають ся таким чином на скісну дорогу, не сплять ночами і стають ся нервовими. Такий учитель приходить до школи несьвіжий і змучений тїлесно і душевно; тут мусить він, не відпочивши, тяжко працювати; таким способом тратить своє здоровлє і гине без часу, лишаючи свою родину в розпуцї.

Иньша знов частина учителїв, покінчивши свої студиї, зараз женить ся, не чекаючи навіть кваліфікацийного іспиту. Їм приходить ся тогди звичайно трудно здати сей іспит, відкладають єго з року на рік, через що протягають підвисшенє своєї платнї. З часом родина такого учителя збільшає ся, треба вже одно або й двоє дїтий післати до черновецких шкіл, а тут він лиш недавно став сталим, платня єго мала, бо належить ще лише до третьої кляси

службової платнї і не має ще нї службового, нї більшого функцийного додатку. Щоби отже покрити сї недостатки, бере ся такий учитель звичайно до господарки. І так сей учитель, як і той, що сповняє свою саужбу, байдужно і лише якби за напасть, занедбує науку; їх наставники з того не задоволені, а через те і ті учителї не можуть допняти ся лїпшого місця. Таким способом тратять они з часом охоту до свого занятя і нарікають на свою долю, стають ся задуманими, не находять у божій природї для себе нї розривки, нї потїхи і тратять надїю на будучність, а безнадїйний учитель то пропащий чоловік. Нарід же, коли з такої школи бачить малий хосен, не радо посилає свої дїти на науку, або й стає ворожо проти школи. Такий учитель стає ся тягаром не лиш для себе і своєї родини, але й для своєї громади і своїх наставників. Не дивота-ж, як така школа чим раз упадає і тратить своє значінє межи сїльским народом. Але я переконаний, що наше шкільництво поступило особливо в послїдних роках далеко наперед і що таких шкіл і таких учителїв у нашім краю не богато.

Якже-ж інакше виглядає школа, де добрий і розумний учитель. Тут очи всїх учеників на єго устах, а все рухає ся так тихо, свобідно і з охотою, що аж душа радує ся. Тут нема постійної злости і крику, бійки і плачу, скарги і кари, а дїти не стоять безперестанно попід стїнами, грубою і таблицею, тут не просять ся ученики що хвилї на двір, — а се все, звісно, великі перепони в науцї. То-ж не дивно, як дїти такої школи вертають домів що раз з більшим засобом відомостий, а їх родителї стають приятелями просьвіти.

Правда, що й добрий учитель стрічає нераз ріжні перепони; бо є ще на жаль, такі люди, котрі або ще не пізнали вартости просьвіти, або котрим лїпше ловити рибу в мутній водї. Їм проте просьвіта терном в очах. Але хоть вороги просьвіти численні і сильні, то ми їх не страхаймо ся а працюймо далї, знаючи, що кожда добра річ має своїх противників, та що сьвітло мусить побідити темноту.

Однак не досить бути добрим учителем, сповняти точно лише свої обовязки у шкільній комнатї і не показувати ся межи сїльским народом. Ми-ж не є учителї висших шкіл, де батьки посилають свої дїти із власної волї до школи і де учителї не потребують сходити ся з ними. Ми є народні учителї, живемо межи народом і маємо з ним нераз до дїла. Повинність наша служити за приклад малим і великим своїм чесним і уважним поведенєм. Порада й поміч учителя що до крамницї, читальнї, шпихлїра і т. и., причинить ся певно в значній мірі до того, аби нарід пізнав, що учитель має лише єго добро на увазї. — Немалу поміч приносить учителеви ще й то, як він бере участь у ріжних виборах, розуміє ся, лише у законній дорозї і розважно. Коли н. пр. учитель буде сидїти у громадскій радї, то певно, що то єму нїчого не зашкодить, противно, він осягне не одну річ у громадї скорше і спокійнїйше, нїж писанєм і скаргами. Що до иньших виборів то й тут нема чого боятя ся; ми-ж не виступали нїколи против інтересів краю і на дальше не будемо виступати. Противно, можемо в тій справі принести краєви немалу поміч. Сьвіт знає прецїнь наш патріотизм і вірність до трону. Отже думаю, що коли б учителї не брали участи й у виборах, лишаючи дорогу всїм иньшим непевним людям, що живуть також межи селянами, то могла-б на тім школа лише потерпіти. Знаємо-ж, що противники школи не сплять, а старають ся що сили вкоротити шкільні права.

Тому кождий учитель повинен уважати у своїм поступованю на се:

1. Він має бути учителем тілом і душею а залишити всякі побічні занятя, бо інакше не виповнить своєї задачі совістно.

2. Кожда наука повина точно зачинати ся і кінчити, а через то привикнуть і діти до точности.

3. У школї мусить бути добра дісціплїна, бо й при найбільшій працї учитель не годен осягнути значних успіхів, коли нема доброї дісціплїни. При нїй заощаджує учитель дорогий час і свій найдорожший скарб, здоровлє. Тому має учитель тримати ся доброї методи при науцї, має бути завсїгди приготовленим і не приходити до кляси перед самою наукою, лишаючи дїти без догляду, і наука єго не має бути без житя, монотонна і непрактична; при тім дїти не повинні мати підчас науки часу до пустоти.

4. Одним з найлїпших способів до поступу науки є пильне посїщанє школи. І найлїпший учитель не пійде наперед, як єго дїти будуть приходити неправильно до школи. Тому учитель повинен з дїтьми працювати щиро і їх до науки заохочувати. Коли дїти узрять, що що-дня научають ся чогось нового у школї, то будуть приходити до школи радо і навіть не будуть припізнювати ся, аби лише не втратити науки і тим не лишити ся позаду своїх товаришів. Учитель має поступати строго, але справедливо і безпартийно; кари і похвали треба уживати зрідка і розсудно.

5. Учитель нехай не заходить нїколи до сїльскої коршми, бо втратить у селї свою повагу і значінє. Нехай поступає собі в тій справі після нїмецкої пословицї „Zur rechten Zeit, am rechten Ort und im rechten Masse“.

6. Нехай жиє у громадї зі всїми партиями у згодї і анї занадто вивисшає ся анї понижає ся.

7. Нехай жиє і вбирає ся відповідно свому станови.

8. Найкрасша прикмета учителя се терпеливість і пановане над собою.

9. Учитель повинен мати до свого занятя одушевленє і любов, не відроблювати лише механїчно свої години, ожидаючи нетерпливо кінця науки. Такий учитель подібний до наймита, нанятого на днї. Працюючому учителеви, що має перед собою певну цїль, минає час у школї дуже скоро. Учитель, що працює з примусу, не пійде наперед. Здібний швець має причину бути більше гордим на своє ремесло і стан, як злий лїкар, злий адвокат або злий учитель. Жаден чоловік не є такий незносний, як той, що що-дня проклинає своє занятє, а не може иньшого дістати; жаден знов не є такий приємний, як той, що задоволений своєю роботою і вміє собі єї так вигідно розложити, що житє і робота і власна хата і люде єму милі.

10. Ми осягнемо поправу нашої долї і школи тим скорше, чим голоснїйший буде наш голос о поміч. Сьвітови треба показати, що з нами мусить числити ся. Коли-ж ходить о се, аби показати нашу силу або довірє народу до нас чи в петициях, чи в депутациях, чи то в чім иньшім, то виступаймо тогди всї разом і однодушно, не спускаймо ся, аби одиницї жертвували ся для цїлого стану всюди й завсїгди. Не забуваймо на слова „Разом сили сполучімо, двигнемо і найтяжший труд!“

Хоть отже тяжка наша праця, то будьмо задоволені своєю судьбою і працюймо щиро дальше, бо праця єдина з недолї нас вирве і сонце засьвітить колись“. Знаємо, що нема на сьвітї такого чоловіка, котрий би не дожив якогось розчарованя! І хто хоче щось осягнути, мусить ставати до борби.

Та-ж наше цїле житє то нїщо иньше, як лише постійна борба. Сумно, хто по першій втраченій битві покидає дальшу борбу!

Хто сегодня побідженний, може завтра побідити. Сьміливо-ж, братя, до працї ставаймо, а то тим більше, що від кількох лїт наступив на поли шкільництва лїпший час, бо нашими інспекторами є мужі взяті із нашого стану, що знають дуже добре, де учителя болить і судять єго „лише по єго працї і по єго захованю. Теперішні наші інспектори то не давні холодні, бюрократичні наставники; они наші приятелї і порадники, що помагають нам, де лише можуть. Але не забуваймо, що они урядники і мають свої тяжкі обовязки супроти висших властий. Кождий працюючий учитель знає тепер, що єго роботу замітять і винагородять Отже по нашій роботї буде й наша заплата!

Потреба рускої ґімназиї в Самборі.

Після основних законів австрийскої конституциї публичні школи повинні бути так уладжені, щоби в краях, заселених кількома народами, молодїж кождої народности мала спроможність побирати науку в рідній мові. Постанова ся відповідає також вимогам всякої здорової педаґоґіки і правам природи. О се право Поляки від давна побивають ся так під російскім як і пруским панованєм; тілько на галицкій Руси се право, запоручене тут врештї і конституцийними законами, заперечують они Русинам, признаючи єго нам лише в міру „справдїшної потреби“ і присьоюючи собі iure caduco рішанє, чи в кождім поодинокім разї така „справдїшна потреба“ заходить. Се рішенє ми мусимо собі за кождим разом аж вибороти. І так доси вибороли ми собі рускі ґімназиї у Львові, в Перемишли, в Коломиї і в Тернополи.

Сих ґімназий, які маємо, є рішучо за мало; і то не тілько в порівнаню до того, що нам після основних законів правно належить ся, за мало, але і в порівнаню до „справдїшної потреби“, яка оказує ся мимо всяких перешкод, з котрими наша молодїж мусить бороти ся, поки дістане ся до ґімназиї, і опісля, коли вже до неї дістане ся. Мундури, вступні іспити до першої кляси, при котрих особливо іспит з польского язика не тілько фактичну трудність справляє рускій молодїжи, висока оплата шкільна і острі клясифікациї, — те все не дуже причиняє ся до зросту фреквенциї рускої молодїжи в ґімназиях. А таки мимо всїх тих трудностий і перешкод, природних і штучних, фреквенция зростає.

Станиславівскі Русини вже від довшого часу заходять ся коло того, щоби здобути отворенє руских паралельок в станиславівскій ґімназиї, виказуючи „справдїшну потребу“ таких паралельок. Те саме виказувано вже і що-до самбірскої ґімназиї. Тепер мусимо сю справу знов порушити!

Сего року числить самбірска ґімназия:

в клясї	Руснів	Поляків	Жидів	разом
I. а.	16) 42	31	14	61
I. б.	26)	26	9	61

в клясї	Русинів	Поляків	Жидів	разом
II. а.	8) 23	31	7	46
II. б.	15)	18	11	44
III. а.	19) 27	15	5	40
III. б.	8)	25	3	36
IV. а.	16) 30	23	2	41
IV. б.	14)	17	5	36
V.	24	30	2	36
VI.	20	19	8	56
VII.	17	25	4	46
VIII.	11	21	6	38
Разом	194	281	76	551

Як бачимо, у всїх клясах є тілько Русинів, що бували і у нас давнїйшими часами ґімназиї, котрі в поодиноких клясах не мали більше учеників: а по иньших краях, як в Чехах, в Австриї і тепер є такі ґімназиї. Значить, вже і тепер могла би в Самборі станути окрема руска ґімназия. О скілько більше найшлось би учеників-Русинів, коли би отворено руску ґімназию. Стрийский, дрогобицкий, старосамбірский, турецкий, рудецкий повіт — се повіти найблизші, а чисто рускі!

Реформа учительских семинарий.

На остатній сесиї Сойм поручив краєвому Видїлови скликати анкету, яка мала би призадумати ся над реформою учительских семинарий, а опісля здати справоздане Соймови. Краєвий Видїл виконуючи соймове поручене, порішив скликати анкету на день 27. с. м. і запросив до участи в нїй всїх членів б. соймової комісиї шкільної. Анкета має зібрати ся о 10. годинї рано в сали нарад краєвого Видїлу в соймовім будинку. Після уваг, які порушено в соймовім справозданю шкільної комісиї, має анкета застановити ся над способом запевненя лїпшого вихованя кандидатів учительского стану і над приноровленєм пляну науки в семинариях до властивих потреб міского і сїльского типу народних шкіл.

В тій справі зібрала ся в суботу анкета в краєвім Видїлї. В нарадах під проводом маршалка ґр. Баденього взяли участь члени соймової комісиї шкільної і кілька личностий з учительского стану. Члени анкети вибрали підкомітет, який мав уложити квестіонар і предложити єго в недїлю на засїданю анкети.

Квестіонар подає:

I. Плян науковий:

1) Чи поручає ся подїл семинарий після типів міского і сїльского? Чи не дасть ся осягнути цїль зорґанїзованєм двостепенної семинариї?

2) В случаю подїлу: Чи для семинариї міского типу має ся збільшити обсяг науки піднесенєм условин принятя, удержанєм приготовляючого

курсу для всїх учеників, піднесенем фольмального образованя взагалї — а ограниченем науки господарства?

3) Чи поручає ся заведенє постійних курсів виділових для виділових учителїв і получене з тими курсами виділової школи яко школи вправ?

4) Чи семинарию сїльского типу має ся сполучити з рільничою школою, чи в такім сполученю сповнить она свою задачу і в яких услівях, іменно: які мають бути жаданя при вступі, якого віку має ся вимагати від вступаючого, кілько лїт має тревати наука, о скілько належить ограничити формальне виобразованє, щоби иньшим предметам видати більше практичний напрям.

II. Інтернати:

1). Чи інтернати мають бути обовязкові для всїх учеників, а тим самим урядово зорґанїзовані, чи їх розвій і орґанїзацию належить полишити приватній ініциятиві, а ограничити ся лише до їх поперття і нагляду?

2) В якій мірі пожаданим було би поперте краю і держави; в напрямі запомог і стипендий?

3) Чи поручає ся засновати один великий інтернат для всїх учеників заведеня, чи меньші?

III. Взагалї:

1) Чи потреба розширити науку релїґії і релїґійного вихованя в семинариях.

На недїлїшнім засїданю анкети ведено дискусию над поодинокими точками квестіонаря. Голос забирали майже всї члени анкети. Бесїдники годили ся з тим, щоби не розширяти наукового пляну, однак конче треба познакомити учителя з господарством. Також жадано, щоби в семинариях більше увзгляднювано релїґійне вихованє молодежи.

Інавґурация шкільного року

в новопоставленім у Львові жіночім учительскім семинари відбула ся ві второк дня 30. жовтня о 11. год. перед полуднем. В гарно прикрашеній сали нового будинку заняли почесні місця краєвий маршалок ґр. Бадені, о. архиепископ Ісакович, о. мітрат Туркевич, президент міста Малаховский, віцепрезидент шкільної ради Бобжиньский, шкільні радники Дзєдзіцкий і Барановский, інспектор Токарский, шкільний референт намістництва Залєский та ще кілька членів шкільної ради краєвої і директор заведеня п. Зубчевский. Понизше засів учительский збір семинаря, а салю заповнила битком шкільна молодїж в числї около півтретя сотки. Торжество розпочало ся посьвяченем води о. мітратом Туркевичом, почім о. епископ Вебер при олтари поставленім в сали відправив Службу Божу і посьвятив цїлий будинок. По довершенім посьвяченю забрав голос п. Бобжиньский і в короткій промові зазначив цїль шкільництва, єго розвиток, підніс значінє учительства для просьвіти народу та для добра суспільности і оголосив отворенє семинаря. По нїм промавляв директор Зубчевский та звернув увагу на становище, яке женщина займає нинї серед суспільности та при кінци взнїс многолїтствіе для монарха. Хор семинаристок відсьпівав австрийский імн по польски і по руски, почім одна зі семинаристок п-на Вайдівна промовляла іменем товаришок по польски а п-на Витвицка по руски. Вкінци забрав голос о. архиепископ Ісакович, пригадуючи на покликанє женщини до високих цїли та про обовязки, які она має сповнити для добра загалу та кінчаючи свою бесїду, поблагословив зібраних. На тім покінчило ся торжество інавґурациї.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 22. Львів 20. падолиста 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Деякі обяви ляку у дітий.

Одним з найвчаснїйших чувств, які у дітий проявляють ся, се чувство ляку. Се чувство в низшім або в висшім степени причастне всїм дітям певного віку, проявляєсь однак так всїляко не лиш у ріжних одиниць але і у тоїж самої одної одиниці, що на позір видає ся річию неможливою, висказувати про него якісь загальні уваги або висновувати якісь внесеня. Одна дитина пр. лякаєсь зьвірят а не боїть ся темноти, иньша знов на відворот. Таж сама дитина навіть в одній фазї свого дитинства боїть ся деяких предметів або людий чужих, а в другій фазї нї і се не тому, що якийсь попередно дізнаваний ляк перемогла, бо часто лучає ся, що фаза полохливости слїдує по фазї відваги. Сюллї (Sully), що сю сторону дїточої психольоґії вельми подрібно обробив, справедливо звертає увагу на се, що на ляк у дитини зглядно дуже малий має вплив досьвід, се-б то згадка відчутих терпінь. Дїти — як учить щоденний досьвід — найбільше боять ся річий незвістних, дивних, чужих, а об сїм, що прикрого перебуло ся легко забувають. Найбільшу скількість фактів переляку у дїтий можна легко підтягнути як раз під сю катеґорию: переляку ізза річий незвістних, невитолкованих, дивних і се саме найкрасше пояснює нам факти, в яких дитина оказує переляк в виду явищ, на нашу думку найневиннїйших.

Щоби добре врозуміти се чувство у дїтий, треба єго прирівнати до анальоґічного чувства у людий дорослих. Се річ звістна загально, що всякий лякає ся, дивлячись на явище, яке на єго думку видає ся бути надприродним т. є. таким, що противить ся основним правилам природи. Наколи-б стіл, на якім пишу, без нїякої видимої причини, нїким не порушений, піднїс ся до гори та під стелею повис, коли-б людина, про яку знаю, що не жиє, станула передомною, коли-б мертві предмети нараз почали говорити кромі подиву відчув би я безсумнївно і чувство ляку.

Чим чоловік посїдає більше досьвіду та образованя, тим лекше здає собі справу з сего, що лежить в границях можливости, а що по за сї межі

виходить, тим меньше має спосібности дізнавати сего рода ляку, бо тим більше явищ годен собі розумовим способом вияснити.

Припустім одначе, що чоловік зовсім не образований перший раз в житю побачив фоноґраф і пересьвідчив ся, що предмет очевидно мертвий починає по людски говорити. Єго перелак буде зарівно сильний як і природний. Знаємо також, що люде темні сего рода явища приписують загально силї "несамовитого". Для дїтий сьвіт явищ містить в собі далеко більше тайн чим для найтемнїйших дорослих людий, а їх ум рівнож потребує видїти в окруженю, якусь правильність, якийсь постоянний лад, чує себе занепокоєним, коли щось надто очевидно відскакує від усталеної норми. Сею підставою правильности та ладу, яку ми називаємо законами природи, суть для него єго личні навички; коли ми лякаємо ся річий надприродних, дїти лякають ся незвичайних. Розуміє ся сей рід ляку є аж тодї можливим, коли в дитини вже усталені до певного степеня деякі призвичаєня; згідно з сим легко завважати дасть ся, що дитина в перших місяцях житя не лякає ся анї нового окруженя анї чужих лиць.

Полохливість, яку зраджує дитина в виду незнаного собі чужого окруженя є мішаниною подиву та занепокоєня, з яким виступає до борби так сильна в перших лїтах житя цїкавість. Се чувство не дуже прикре, поки дитина може дивитись з далека на незнакомі лиця або предмети та чуючи коло себе опіку когось собі близького пр. матери або няньки, замінюєсь в справжнїй переляк, коли зникне ся точка опору, або коли незнакомі люде — як се часто лучає ся — бажаючи приступом здобути собі в дитини ласку, надто до неї наближують ся або беруть єї на руки. Здає ся, що єще більше лякає дїтий, коли видять близьке собі лице але в якихсь незвичайних обставинах. Іменно вельми вразливі та нервові дїти в певній фазї дитинства оказують переляк, коли зобачать когось зі своїх найблизших в якомусь особлившому одязї або в якійсь незвичайній поставі. Одна дволїтна дївчинка, приглядала ся мамі, як перший раз в зимі убиралась в кожух та зимовий капелюх, та хоч постепенно обсервувала сю зміну, мимо того, коли мама вже зодягнулась, відсувалась від неї з плачем та з очевидними ознаками переляку. Зовсім подібний примір подає Сюллї. Та сама дївчинка, як мала вже три роки, страшенно розплакалась та почала дрожати, коли побачила маму в танци. Те саме повтарялось, коли бачила маму в купіли а батька, як плавав на ставі. Доперва, коли єї очи з сими новостями освоїли ся, лак уставав.

Се факти не так дуже виїмкові. Матері нераз розповідали авторови зовсім подібного рода спостереженя. Вияснене їх на основі висше сказаного, як на долони. Для дитини найбільше знакомим лицем єї мати або нянька; воно відчуває, що їх присутність, опіка, та заходи се підстава істнованя єго. Самозаховавчий інстинкт каже дитинї шукати опору в випробуваній опіцї сеї найблизшої істоти. Видячи, що з нею-ж щось творить ся дивного, що вона не така, як завсїгди, відчуває дитина таке вражінє, якого-б ми дізнавали, коли-б нам в дословнім значіню слова земля з під ніг обсувала ся.

Дуже з тамтим посвоячений, хоч на око суперечний рід переляку повстав в дитинї тодї, коли після довшої перерви спостерігає знов звістні собі місця або знакомі лиця. Сюллї подає і такого переляку кілька примірів. І як се часто приміром лучає ся, що батько або мати, що мусїли на кілька недїль розлучити ся з дїтьми, вертаючи домів, думають, що їх пестїйки ними вельми утїшать ся, а застають противно цїлковите розчарованє в своїх надїях.

Діти не лиш, що не тїшать ся приїздом родичів але з очевидним ляком від них по кутах ховають ся. Можна однак безпечно таким случаєм засумованих родичів потїшити, що переляк сей не є доказом, що дїти їх не пізнали, але противно він переконує, що дїти їх памятають. Се питоменність великого числа дїтий сего рода, що або цїлковито не лякають ся чужих людий, або що єще їх не лякають ся. При деякім висиленю уяви і се чувство дасть ся пояснити.

Память в дитини витворюєсь поволи, в першій фазї житя зовсїм дасть ся примінити пословиця: „що з очий те й з думки". Вражіня в умі відбивають ся осібняком, одно затирає друге та лише сї утревалюють ся, які часто повторяють ся в близьких відступах часу. Спомини дитини мають такуж саму осібнякову вдачу. Дитина памятає деякі факти, але не памятає, як одні по одних наступали, та не уміє їх довільно відтворювати в уяві. Потрібно аж якихсь вніїшних вражінь, щоби їх викликали. Аж по кількох лїтах житя зачинає укладати ся в сьвідомости певний рядок споминів, певна тяглість власної питомої автобіоґрафії, до якої навязують ся нові вражіня. Тодї також витворюєся здібність довільного спомину, а в наслїдок того минувші факти стають для нас цїлком чужими.

Ми завсїгди з ними до якогось степени освоєні, завсїгди знаємо, що вони були та що ми глядїли на них; знаємо також, чому вже на них не глядимо, та при яких умовах могли-б їх знов побачити. Коли пр. нагадую собі мої дитинячі лїта та відтворюю у своїй памяти родинну хату та родинне село, то знаю, де вони лежать, як до них їхати та наражую себе на се, що побачу їх зовсїм несподївано, а безсумнївно чув би себе несупокійним, коли б пр. положив ся спати у Львові, а збудив ся в родинній хатї на селї. Те саме відносить ся і до всякого, кого пізнав і собі нагадую. Кождого знакомого уміщує моя память на тлї якогось окруженя та призначує єму місце в хронольоґії мого житя. Про кождого знаю, чи можу єго побачити, та яка імовірність, що з ним здибаю ся. Перелякав би ся немало, коли-б думав, що якогось знакомого вже не можу побачити, бо єго вже нема між живими а він нараз стає перед моїми очима. Для дїтий, що єще не мають у своїй памяти того загального тла споминів, довша розлука є тим, чим цїлковите зникненє, довга перерва в баченю знакомого лиця є тим чим воскресенє, тим більше, що вони не вміють собі пояснити нї причин зникненя, нї причин воскресеня.

Для поясненя наведу найновійшими часами обсервований примір: Шестимісячний хлопчина щоденно від свойого уродженя бачив в дома кухарку, яку вельми полюбив. Нераз вона єго бавила, заступаючи няньку, та щоденне показувала єму всїлякі сьміховинки, якими сердечно тїшив ся. Коли мав пів року, кухарка пішла в иньше місце служити а по трох недїлях прийшла відвідати своїх давних господарів. Малий, що єще не лякав ся чужих лиць, коли єї побачив, сховав голову на рамена няньки та почав з переляку плакати. Попередна щоденна привичка зробила се, що ся кухарка стала ся для него невідлучною частиною єго найблизшого окруженя. Зникла, а він зовсїм природно не здавав собі з сего справи, як се сталось, яким чином та длячого? Не згадував єї; просто перестала для него істнувати, впала як камінь у воду та дитина привикла так добре до сего, що єї вже нема, як і до сего, що настала нова кухарка. Сї всї зміни не зробили на ньому нїякого вражіня, переховзнули в єго сьвідомости. Аж се видалось єму чимось непонятним, дивним, що перед ним станула людина, яку так добре знав, а якої вже не було.

В его очех видалось се чимось казковим, наче-б яка мара́ з минувшини і то минувшини забутої, перше сего рода явище в его коротенькім житю, якого минувшина числилась доперва на місяці. Додати треба, що була се дитина нервова та вражлива, хоч при тім сьмілива та рівнодушна на чужі лиця. Тут впрочім сей переляк викликало сильне вражінє. Не можна его вважати наслідком несьміливости, бо до того треба старшої дитини, але просто було се нагле нервове потрясенє подібне до сих, які викликують пр. сильний звук або наглий рух. Було в сьому чувстві може бути також рід зворушеня, якого дізнаємо, коли пр. побачимо давно забуті місця, або давно забутих людий, яких перше добре знало ся, тільки у нас розсудок такі зворушеня повздержує, та надає їм лагідний та ніжний вид, а не потрясаючий та денервуючий.

Нігде може специяльні питоменности дитинячої натури так сильно не виступають на зверх, як чувство ляку. Між дітьми а дорослими істнує в сьому взглядї навіть деяка суперечність, для них страшне нераз щось таке, що для нас сьмішне та й на відворот.

Ся суперечність одначе найчастїйше лиш позірна, а коли розважимо умові різниці, питоменности віку, ступінь психічного розвою, непонятну полохливість у дїтий в виду деяких фактів, то легко порозуміємо та признати будемо мусїли, що се чувства вельми східні з чувствами дорослих людий.

Коли-б на ті обяви ляку у дїтий уважнїйше приглядати ся, то може бути пояснила би ся нам неодна загадка дїточої природи.

В. Д. Герасимович.

З парискої вистави.

(Народне шкільництво в Сполучених Державах).

В відділї шкільництва, а іменно шкільництва народного, перше місце між иньшими державами занимають Сполучені Держави. Се діє ся не лише тому, що стан загальної просьвіти в тім краю є дїйстно високий, а поступ на тім поли скорий, але що раз постановивши взяти участь в всесьвітній виставі, не ощаджувано анї часу, анї труду, анї кошту, аби показати сьвітови як найдокладнїйший образ і як найбільше ним зацїкавити.

На саму шкільну виставу посьвячено 400.000 франків, зібраних з добровільних жертв міст і держав американьских; не досить, що старано ся на визначеній для себе просторони зібрати як найбільше число оказів і як найлїпше їх уґруповати, виделеґовано ще особи, що перебувачи стало на місци удїляють гостям вияснень, а один інспектор публичних шкіл з Ню-Йорку, І. Рожер, замешкав на цїлий час треваня вистави в Парижи і виголошує відчити о американьских школах, послугуючи ся при тім фоноґрафом і кінематоґрафом, так, що слухачі можуть рівночасно, дивлячи ся на образки шкільного житя, чути голоси дїтий і виклади учителїв. Розуміє ся, що се послїдне має лише вартість звичайного средства виставової атракциї. Однак з причини вистави піднято ся важнїйших праць. Зібрано іменно в двох томах (кождий

о 500 стр.) дуже вичерпуючі і ученими специялїстами написані моноґрафії, що дотикають всїх галузий американьского шкільництва.

Вистава народних шкіл обіймає передовсїм їх статистику. Курс народної школи тревае 8 лїт: від 6—14 року житя. З 45 держав 30 запровадило шкільний примус. Сполучені Державі мають понад 15 мілїонів дїтий, що ходять до елементарних шкіл, а цифра їх в протягу послїдних 30-ти лїт подвоїла ся. Шкільний буджет в тім краю є імпонуючий. Самі школи народні спотребовують річно 200 мілїонів долярів; в тім 123 мілїони пенсиї учителїв і інспекторів, пенсиї досить високі і певно найвисші, які денебудь побирають народні учителї. Найбільше винагородженє побирають они в західних державах над Спокійним Океаном, бо там пересїчна пенсия учителя виносить 58, а учительки 50 долярів місячно. Загальне число учителїв в Сполучених Державах перевисшає 400.000; в тім більше як $^2/_3$ учительок. Процент женщин побільшає ся безустанно. В послїдних часах обіймають они що раз частїйше висші уряди в шкільництві; тепер є уже триста інспекторок, з котрих дві доступили найвисшого уряду в адміністрациї публичного вихованя в Сполучених Державах.

Аби собі витворити докладнїйший образ американьского шкільництва, треба однак зредуковати троха ті взагалї імпонуючі цифри. Наперед з поміж дїтий записаних до шкіл, досить значний процент до них не ходить. Дальше, шкільний рік є в Америцї дуже короткий. Як ідеал уважає ся 200 днїв занятя в школї, однак той ідеал не є нїгде достижимий. Пересїчне число днїв науки виносить 143; maximum, до яко доходять східні держави, є 174 днїв. В наслїдок того не всї народні учителї віддають ся виключно свому заводови, але уважають єго як додаткове занятє. В деяких сїльских шкілках, до котрих ходять дїти лише через 2 або 3 місяцї в зимі, викладають люди, що прочу часть року занимають ся иньшою працею. Певну компенсату за короткість шкільного року становить довгий вісїмлїтний курс елементарної школи.

Задачу, яку положила собі народна школа, подає коротко в слїдуючий спосіб один автор згаданої моноґрафії: „Кождого будучого горожанина повинна она научити читати, а іменно читати щоденні і періодичні часописи, зовсїм поправно писати, рахувати в зачерку чотирох дїлань і дробів, а вкінци познакомити до певного степеня з ґеоґрафією. Був би то дуже скромний зачерк образованя, єсли-б не то, що вмінє читаня часописий в понятю автора має дуже обширне значінє: „Є то здібність застановляти ся над народними справами і розуміти їх“. Впрочім народна школа в Сполучених Державах уважає ся лише приготованєм до самоуцтва, до котрого отвирають широке поле дуже численні і розповсюднені популярні бібліотеки і читальнї.

Хоч при федеративній системі Сполучених Держав не істнує і не може істнувати нїяка центральна власть, котра реґульовала би після певної норми устрій шкіл і проґрами, а кожда держава може приноровити характер своїх шкіл до місцевих услівий; однак завдяки великій лучности і солїдарности учительства, частому порозуміваню ся, розповсюдненю педаґоґічних часописий і безустанній вимінї гадок, усталює ся певний одностайний тип школи, що затирає в значній степени льокальні ріжницї. Проґрами і методи суть так до себе подібні, що в краях, де є найбільша централїзация науки як пр. у Франциї, не є більша одностайність.

Добровільне наслідуванє, перещіплюванє на власний ґрунт кождої сусідами випробованої реформи, викликують той сам наслідок, що де инде розпорядженя власти, може лише з тою ріжницею, що поступ є скорший. Впрочім при недостачі адміністрацийної централізациї істнують всілякі учительскі товариства. Они рішають спірні квестиї, опрацьовують проґрами і провадять певного рода контролю над станом шкільництва в краю. Головним їх стремлїнєм в послїдних часах є улегчити перехід з народних до середних шкіл.

При перглядї проґрамів, так і праць учеників, ударяє передовсїм натиск на практичну сторону вихованя. Теориї дуже мало — дуже богато вправ. Найбільше покривдженим предметом є історія, передовсїм же історія Сполучених держав, впрочім дуже коротка; за те великий натиск кладе ся на ґеоґрафію. Аритметика і природничі науки, а вже найбільше рисунки, грають дуже важну ролю в науцї. Рисунки суть не лише предметом обовязуючим в протягу всїх 8 ох лїт, але суть ще і помічним средством при науцї кождого иньшого предмету. Стрічаємо ся з ними в всїх зошитах, они ілюструють вправи учеників, ґеоґрафічні описи і історичні оповіданя. А треба і на се звернути увагу, що на перекір практичному характерови народа не має ся наука виключно на цїли лише ужиток, але і естетику і то в великій мірі. Не ходить виключно о докладне віддане того, що ся видить, але і о вироблене смаку і почутя краси. То-ж кожда школа старає ся познакомлювати учеників з репродукциями славних творів штуки і звертати їх увагу на красу в природї.

Народні учителї побирають фахове образованє в школах нормальних. Школи ті мають 67,538 учеників. Се значне число, але зовсїм не вистарчаюче для великого числа народних шкіл, бо не всї ученики тих шкіл посвячують ся станови учительскому і не всї їх кінчать. Богато з них переходить до унїверситетів, уважаючи їх не фаховими школами але щеблем до висшого образованя. Тому то Америка має ще досить значне число учителїв позбавлених специяльних педаґоґічних кваліфікаций і звідси досить часті жалоби на шкільну рутину, над'уживанє підручників і т. д. Однак Американи старають ся усунути ті недостачі ріжними способами. В недостачі відповідного числа фахових шкіл творять они приготовляючі учительскі курси, дуже численні і численно навіщувані, і т. зв. Teachers Institutes, заведеня, в котрих переважно доповняють своє фахове образованє учителї вже чинні в народних школах. Се є без сумнїву зле, що перед приступленєм до фахової працї не достають они достаточного підготовленя, але сам факт, що в протягу урядованя не перестають образувати ся, що їх досьвідченє вспирає і обяснює теория і на відворот, може запевнити американьскій школї велику силу житєву і забезпечити єї в потоненю в перестарілій рутинї. Властива задача тих інститутів є доповнюванє і безнастанне розширюванє образованя урядуючих вже учителїв, котрі в часї посьвященім на ті студиї побирають без перерви свою пенсию. Як виховуючі заведеня, служать они лише від біди, в недостачі чогось лучшого.

Крім тих істнують ще лїтні школи і т. зв. University Extension. Вкінци треба ще і згадати і про те, що на 430 колеґій і унїверситетів в 220 є катедра педаґоґії. Побіч видїлів: правничого, медичного і иньших мають они педаґоґічний видїл, а не зависимо від того істує кілька висших шкіл, академій педаґоґічних в Ню-Йорку, Чікаґо і иньших більших містах.

Дуже розповсюднені суть також читальняні кружки учительскі. Оригінальною прикметою їх є то, що в протягу одного року читає ся, коментує ся і обяснює ся найбільше два або три наукові твори, з котрими участники як найдокладнїйше обзнакомлюють ся. Всї ті інституциї ривалїзують з собою в стремлїню піднести духову уровень учителїв. Впрочім безустанне образоване і усовершуване є поставлене як засада, від котрої трудно ухилити ся.

Дипльоми і удїлювані учителям позволеня давати лекциї мають звичайно значінє лише для тої місцевости, де зістали видані, а рідко служать на цїле житє. Се суть термінові патенти, найчастїйше на три або чотири роки; тому-ж то учителї не можуть занедбувати ся під карою устрати становища.

Майже всї публичні школи суть мішані. Зміна в тім напрямі довершувала ся скоро, що сьвідчить на користь починених в тім напрямі досьвідчень. Процент учениць в мішаних школах зростає безнастанно, рівно як процент учительок. В порівнаню з товаришами оказують дївчата в більшости случаїв певну висшість наукових поступів. Приписують се в части їх пильности і моральним прикметам, а в части тому, що атлетичні спорти не відривають їх від науки.

Осібний відділ американьскої вистави становлять муриньскі школи. Ще 1829 р. істнувало право в державі Ґеорґії, заборонююче учити писати або читати чорних і червоних людий і означуюче грошеву кару і батоги за такий проступок. Нинї в 16 полудневих державах образує ся коло півтора мілїона муриньских дїтий, однак все таки о мілїон меньше, як би з огляду на загальне число образувати ся повинно. Досить значний процент муринів заповняє колеґії і унїверситети муриньскі, а учительский і духовний стан ваблять найбільше муриньску молодїж. Учителїв муринів є тепер 25.600.

Значно меньше численні школи Індиян. Ся раса вимирає дуже скоро. Індияньских дїтий нема більше як 38,0 0, з тих 20.000 учащає до шкіл, переважно інтернатів, з огляду на велике розкиненє червоноскірних в мало заселених околицях.

Серия фотоґрафій, присланих на виставу, репродукує сцени з житя шкільного тих місцевостий. Можна на них обсервувати ту постепенну метаморфозу малих „дикунів", що перетворють ся навіть зовнїшно під впливом цивілїзациї. Ті „дикуни" становлять впрочім дуже добрий материял. Процент здібних і пильних учеників є в індияньских школах дуже високий. Також досить значне число червоноскірних посьвячує ся учительству.

Під оглядом шкільної гіґієни перевисшають Американи всї народи. Судячи з надісланих рисунків і оказів і з моноґрафії: „Schooll Architecture and Hygiene", будинки американьских шкіл зближають ся майже до ідеалу. Мимо того суть они пропорціонально недорогі, єсли взяти під увагу їх естетичний внїшний вигляд і знамените внутрішнє урядженє. Они суть обширні добре вентильовані і огрівані. Дїти не сидять там в лавках стиснені побіч себе, але суть уміщені кожде осібно.

В деяких містах містять ся школи на найвисших поверхах величезних каменниць, а на даху, під голим небом находить ся рекреацийна саля. Однак рідко треба брати ся аж таких средств. Сполучені держави не жалують місця своїй шкільній молодїжи.

В порівнаню з французкими школами приміром ударяє в Америцї недостача шкіл доповняючих. Се можна толкувати собі ріжними причинами: довшим курсом елементарної школи (у Франциї 6-лїтний, для дїтий від 6—12

року), великим числом загальних самообразуючих средств і більшим напливом учеників з початкових до середних шкіл.

Недостача науки релїґії і науки моральности виходить з відси, що кожде віроісповідане і кожда з численних американьских сект удїляє дїтям релїґійного і морального образованя в недїльних школах, істнуючи зовсїм незалежно від публичних виховуючих заведень.

Впрочім справою вихованя в Америцї не займають ся виключно лише специяльні власти, але цїлий загал, репрезентований ріжними товариствами, корпорациями, громадами, містами, округами. Звідси то пливе незвичайна сила житєва, рухливість і скорий поступ шкільництва в тім краю.

Чи на иньших планетах жиють люди?

Написав Йоган Ціґлер.

Богато людий лютить се, що наша земля не є найважнїйша у сьвітї. Але в самій річи, чим є та маленька куля в порівнаню з сонцями, що в далекій далечинї лїтають в етері зі своїми трабантами наоколо якоїсь загадочної оси? О них поучає нас хоть троха спектральна аналїза, зрештою не є вони для нас нїчим иньшим, як сьвітячими огниками незнаної форми, а занимати ся ними, се для новика гра фантазиї, якою можемо забавляти себе хиба у вільних хвилях.

Що инчого округ сонця, де ми знаходимо ся між знакомими планетами. Ними занимаємо ся ми і все повтаряємо питане, які сотворіня на них живуть і чи взагалї вони залюднені?

Коли мене о тім запитала дитина в родиннім кружку, то я відповів: „Люба дитинко! докладно сего не знаю; однак була би шкода, коли би на иньших планетах був той сам порядок, який є на нашій землї — а нашу землю назвали найбільші ґенії колискою болю і пониженя. Може на иньших планетах є красші відносини і лїпші люди". На дитяче питане можна скоро відповісти, але і поза родинним кружком ломлять собі учені голови над тим, чи на планетах живуть які сотворіня, а навіть роздумують поважно над тим, як би то з мешканцями на марсї навязати зносини. Я сам застановляв ся докладно над сею справою і прийшов до пересьвідченя, що то не можливе. Є річи, які перед ними укривають ся і на віки будуть укриті — ignoramus et ignorabimus (не знаємо і не будемо знати). Якжеж може бути инакше? До нинї не знаємо як трава росте, чому камінь кинений в гору паде на землю, або чому конець маґнетичної голки показує на північ.

Питане є, чи иньші планети замешкані і чи лише на нашій одній-одинїській землї в цїлім сонїшнім окрузї, який виносить білїони миль, жиють розумні сотворіня. Зачинаймо над сим застанавляти ся. Найблизше сонця, т. є. між сонцем а Меркуром відкрив Leverler в початках сего столїтя планету, котру він назвав Вульканом. Опольцер сказав, що ся планета покаже ся в р. 1879. в місяци мартї, але вона не появила ся. Сподївали ся єї побачити в маю того самого року підчас затьміня сонця і хотїли єї відфотоґрафувати,

але на дармо — она не появила ся. Leveries обрахував, що вона окружає сонце раз на 20 день; з того можна бачити, як близько вона від сонця.

Деякі зьвіздарі здогадують ся, що вона розплила ся в сонце. Та сама доля чекає передовсім і Меркура. Сего також не легко побачити, бо він дуже близько сонця. Рано сходить він разом із сонцем, у днину зникає в сонїшнім сьвітлї, а вечером заходить разом із сонцем. Не богато людий єго виділо, а Коперник нарікав перед своєю смертию, що він мимо старань таки не міг єго побачити. Але перед теперішними далековидами він не утїче а Скіяпареллї побачив єго яко плинну, горячу кулю, оточену парою. Такі є сильні проміня сонця на віддалене 8 мілїонів ґеоґрафічних миль. Отже анї бесїди, щоби на тій планеті були живі сотворіня.

Не ботато приємнїйша є і доля Венери, хоть она віддалена від сонця на 15 міл. миль. Єї атмосфера вправдї не бурлива, лише спокійна, а мимо того не могло би там задля горяча жити ніяке сотворіне. Адже і на нашій землї часом страшенно горячо, хоть она віддалена від сонця на 20 міл. миль. Африканьскі подорожники Рольф, др. Нахтіґаль і Стенлї оповідають, що часом мали під своїми наметами більше як 50° С. і що навіть молоді Неґринята умирали від такої спеки. А як далеко сягає та спека на обох півкулях? Ми чули, як горячо буває нераз у полудневій Африцї, або у північній Хінї. В Петербурзї мякне в лїтї від спеки асфальт на вулицях, а в Норвеґії під північним бігуном є долини, в яких у липни панує величезна спека. О значнім обниженю тепла на нашій землї нема поки що і бесїди, хоть Гельмгольц обчислив, що наша земля має уже 14 мілїонів лїт.

Чи на тім ославленім Марсї є люди? Се дуже неправдоподібне. Здає ся, нема їх там. Він віддалений від сонця 30 міл. миль і не дістає стілько тепла, що ми. До того він малий — єго об'єм виносить четвертину нашої землї — і більше вже остиглий. Він мусить бути вже дуже старий, бо гори на нїм зовсім спорохнавіли — позістало тілько камінє і рінь. Куля білярдова має в порівнаню з Марсом більше горбів і долин. Так звані „канали" на нїм, се нїчо иньше, як вода, котра на пісковій рівнинї плине куда хоче, подібно як у Африцї плине вода пісками по хмароломі. Границї снїгу на бігунах північнім і полудневім сягають багато дальше. Конець кінцем він є опостушілий і змнний. Говорять, що єго мешканцї мусять бути на високім степени культури, а особливо що розуміють ся на математицї, а то длятого, що планета Марс істнує вже довго; тому треба зі всїх кораблїв, що є на земли, уложити фіґуру твердженя Пітаґора і чекати, яж дістане ся відповідь з Марса. Поминувши кошти такої забавки, треба би ще й довго чекати. Можливо, що колись жили на Марсї люди, але коли і тепер там они живуть, то з огляду на клїматичні відносини мусять они культурно стояти ще низше від Ляпляндцїв, про котрих тупоголовість ми знаємо добре. Нї, на Марсї не можна знайти нїчого цїкавого, хоч би ми навіть послугували ся шклами з париської вистави.

Що можемо подивляти у астрономів, то їх бистроумні здогади. Так з нереґулярного круженя Меркура здогадав ся Leverier, що там мусить бути ще иньша планета і відкрив Вулькана. З перешкід, які у своїм бігу має Уран, здогадав ся він, що там мусить бути ще одна планета і не спочив так довго, аж в р. 1846. відкрив Нептуна. Подібно Кеплер, опираючись на значнім віддаленю між Марсом а Юпітером, здогадував ся, що між тими двома планетами є ще й третя. Він помилив ся о стілько, що пізнїйше замісць одної планети відкрили там цїлу ґрупу малих планет, котрих з огляду на їх слабе

сьвітло і тодїшнї шкла не можна було доглянути. Найбільшею між тими планетами є Церес, котрої вісь має 50 миль довжини. Клїо тілько на 4 милї довгу вісь. Розуміє ся само собою, що ті малі планети не можуть бути замешкані; бо віддалені від сонця на 60 міл. мил; до того ще не мають они атмосфери.

А тепер гордість і слава наших планет — Юпітер. Він є 1500 разів більший від нашої землї. Можна би думати, що хоть ту є досить місця для людий. Се правда, що місце найшлось би, лише біда, що ґрунт трохи за горячий, бо се незмірне тїло ще неостигло; оно становить кулю з розпаленої ляви, а та лява така горяча, що там не могли би жити не то люди, але і бацилї. Сонце не дуже підносить температуру на Юпітері, бо воно віддалене на 100 міл. миль. Крім сего є там ще два нещастя; одно: скорість, з якою Юпітер обертає ся наоколо своєї оси, так, що день тревае там лише 9 год.; друге: місяць там такий довгий, як у нас рік, а се після нашого смаку дає за мало ріжнородности. Се одностайне положенє не богато зміняють і чотири місяцї, що кружать навкруги Юпітера, хотяй се красно мусить виглядати, як в ночи чотири місяцї нараз появить ся на небі... жерело натхненя для нічних поетів. Загалом беручи мине богато часу, заким ся красна жовта зьвізда буде могла живити якісь сотворіня.

Також і Сатурн є незамешканий. Се є ясно сьвітяча зьвізда. Сонце не може давати єму сьвітла і з сего вносимо, що се зьвізда із власним сьвітлом і буде власним сьвітлом так довго сьвітити, доки проміні єї не стануть червоними. Се може тревати дуже довго, подібно як на Юпітері, бо і се є велика зьвізда, 9 тисяч разів більша від землї. Она віддалена від сонця на 200 міл. миль. Коли-б ми дивили ся з Сатурна на сонце, то воно видавало би ся нам так завелике, як помаранча. З Урана не видно єї ліпше, як приміром від нас Венеру, хоть ся планета 80 разів більша від нашої землї. Всї ті обставини не богаті потїшають нас бо заким Сатурн стане такий зимний, що станувши на нїм, підошви не осмалять ся — то тимчасом буде на нїм зовсїм темно.

Щож можна би сказати о нещасливім Нептунї, звідки сонце видає ся малою зьвіздою? Він порушає ся у страшнім зимнї і в такій пітьмі, що хоч око виколи... Ми люди питаємо наперед, яку користь приносить якась річ і після того судимо єї. Якеж право до істнованя має тїло небесне, котре є більше від землї понад 90 разів, котре сьвітить так слабо, що ледви єго видко, а котре від сонця віддалене на 600 міл. миль? Щоби на Нептунї були люди, о сїм нема анї бесїди і шкода, що Leverier єго відкрив. Або чи приносять усї вичислені планети крім нашої яку користь? Чи не є вони попросту тїлами, які не маючи иньшої роботи, крутять ся наоколо розпаленої кулї, яка їх вкінцї проглотить?

Переклав *Микола Левицький.*

Учительскі справи.*)

Усїм відомо, яким дуже важним чинником для суспільности єсть народна школа. Коли би усї з правдивою жичливостию для народа мали сю

*) Буковина Ч. 128.

річ на увазї, то до сеї пори не одно лихо знищило ся би в зародї, то зовсїм інакше виглядав би тепер наш край, як в дїйсности виглядає.

Попробую виказати способи, якими можна-б трівало обезпечити успіхи з науки, що єї подає народна школа. То-ж приступаючи до річи зараз на вступі роздїлюю їх на дві катеґориї, а то.

1. Здало би ся розширити науковий плян на сїм до вісїм лїт; то-ж примус кождого до школи ходити, мав би бути 7 до 8 років.

2. До повторяючої науки, аби ходили рік зглядно два, але аби більше години призначено на се як до тепер.

3. Найголовнїйший спосіб до цїли — се підбільшенє платнї учителям, щоби могли жити, бо тодї а) можна від учителїв більше вимагати та й б) молоді учителї не будуть шукати де инде хлїба і тим то не потрібно буде закривати очи невідповідними силами, як виступаючими питомцями, учительками ручних робіт і тим подібними, на чім терпить лише шкільництво.

Що виповненє тих точок у нашій народній школї причинило би ся до тревалого обезпеченя успіхів з науки, то се річ так ясна, що навіть не потрібує доказів. Тому я радше звертаю увагу на другу катеґорию способів. Способи другої катеґориї відповідають теперішному устроєви народних шкіл і залежить дуже від пильности і здібности учителя, тому я і трохи обширнїйше поговорю про них.

Буває нераз так, що ученик укінчить народну школу а потім коли возьме і найпростїйшу змістом книжочку в руки, не зрозуміє прочитаної. І як-же єму не забути ті школи, а ще ті малі букви? Та-ж він коли виходив зі школи тяжко читав, мав ледви поверховні розуміня про елементарні річи, які подавала народна школа, а що-ж тут говорити про який небудь поступ? Я гадаю, щоби окінчений школяр народної школи на будуче дістав охоту до читаня, сказавши, набував ширшої осьвіти — то першим і найважнїйшим на се способом, є інтензивна наука в школї. Така наука доводила би до того, що ученик, що скінчив народну школу, міг би при читаню переходити через елементарні понятя, а коли дбалий учитель заохочував до читаня і підсував під єго смак придатні книжки, то він з часом дістав би таку охоту, яка потрібна до дальшого набутя правдивої осьвіти. То-ж треба звертати увагу на зрозуміле читанє, а потім раз-по-раз вщіплювати охоту до читаня, а се остатнє можна сказати, наслїдок першого.

До заохоченя молодїжи до читаня, а тим до забезпеченя успіхів науки і ширшого образованя, могло би причинити ся уживанє книжочок з так званої бібліотеки для молодїжи. Правда ті бібліотеки складають ся по найбільшій части з 6 до 7 книжочок, а й то або в нїмецкім язицї друковані, або в незрозумілім стилю і правописи етимольоґічній. Тому повинно учительство і в тій справі забрати якийсь голос. Поки-що однак з'ужиткувати се, що є; треба роздавати духово розвиненим ті книжочки, розуміє ся з початку забавні байочки і тим подібно, а потім з поучаючим і заразом забавним змістом.

Коли відбирає учитель пожичену книжочку, повинен переконати ся, чи ученик зрозумів прочитане.

Але і поза школою є способи, якими можна забезпечити користи з науки. Першою річию до того уважаю читальню; тому треба старати ся, щоби в жаднім селї не бракувало читальнї де би дорослі сьвятами і недїлями мали нагоду і прочитати щось для себе інтересного. В читальни пожичали би

книжки і ґазети і кождий з членів міг би правильно в протягу певного часу перечитати певне число книжок. З часом могло би навіть прийти в читальни до декляматорских вечерків. До того правда потрібно в читальни хоч одного ревного, працьовитого чоловіка, але не в тім річ.

В селї, де нема читальнї, міг би ось який спосіб заступити по части се; а то: В недїлю і свято мали би ся сходити молодїж і господарі, а учитель читав би їм новини в полїтичнім або релїґійнім дусї, розговорював би з ними об тім і сїм користнім. Добре би було, як би при кождій сїльскій нагодї як: храм, танцї, або весїля, будь які сходини, збирано на закупно книжок. В кінци може на просьби громад сойм би щось подарував на такі річи.

Дальшим способом трівалого обезпеченя успіхів науки уважаю навіть здібність, наклін учителя в якімсь напрямі; от хоч би охоту плеканя садових дерев. Тим, що прикладом учитель провадить взірцево садівництво, доводило би ся до вглянення в книжку, та розвитку ума.

Жилка до наслїдуваня в чоловіцї дуже велика.

Ряди дерев, красний овоч, надїя на добрий дохід манить проходячого спитати ся посїдача, якою дорогою доходить до так красного саду? От видите так і так, а впрочім виджу, що маєте велику охоту також такий садок мати, коли-ж читати вмієте, дам вам книжку, з якої зможете навчити ся, яким способом приходить ся до такого садку; а, коли би вам було що не ясне, то прийдїть та придивіть ся моїй працї, а при тій нагодї поясню вам то, чого не розумієте.

Коли лиш наш охотник почав працювати над заложенем саду, то певно буде старати ся лїпше про се дізнати ся, буде шукати книжок а тим і ми осягнемо хотяй по части наші бажаня. А як добре йде, то може ще і другі дістануть охоту закладати садки, а по часї, могло би й до того прийти, що увійшло би в житє товариство, котре занимало би ся плеканем садів, і от одна нагода більше для старших здибати ся з книжками.

А сьпів церковний не був би також тим способом трівалого забезпеченя користий з науки нар. школи? Чому нї? Але тут треба уважати. Розуміє ся, що до того треба втягати бувших учеників, котрі вже може і газдами. Скаже може хто, се неможливе; бо де ж буде приходити старший чоловік на проби? На се відповім коротко: „Можливе, бо як один і другий трафляє ту штуку, то і кождий з нас зможе, що лиш має слух і охоту до сьпіву“.

На кінцї задача патріота лежала би в заохочуваню брати участь в справах для загалу потрібних. Тут сходить ся чоловік з всїлякими людьми, може почути щось поучаючого, побачити ширший сьвіт, тут виринає виміна гадок, — коротко сказавши, добре поведенє впливає дуже користно.

Наведеними способами праця патріота ще цїлком не вечерпана; они (ті способи) всї дають ся зібрати ось в що: Тим, що виходить зі школи давати як найчастїйшу нагоду стикати ся з книжками і то такими, котрі би він і пізнавав, що они суть средством до набутя осьвіти.

Працюймо, на скілько наші душевні і тїлесні сили позволяють. Працюймо в школї, дбаймо і про долю єї, ставляючи єї в лїпше відношенє до других заведень; бо лиха доля теперішна школи і наша. Праця мусить побороти всї перепони, а тодї і ми з Іляріоном Грабовичем на запитанє: „Хто щаслив?“ будемо в спроможности казати:

Один рік за другим пливе, убігає,
І радість і смуток несе:
Весну і молодість з собою забирає,
І будить житє в нас нове.

Щасливий, хто дїлом значить житє своє,
Хто марно тих лїт не прожив,
Хто в серцю з надійов, в души з супокоєм
В будучність глядає — щаслив!

Люди Гореча, дня 3. листопада 1900.

Теофіль Порембский учитель.

Рух в Рускім Товаристві педаґоґічнім.

Дня 1. падолиста с. р. відбули ся другі звичайні загальні збори „Філїї Рус. Товариств педаґоґічного в Станиславові. Членів прибуло до 50, число вельми показне, зваживши, що того дня було зимно і непогода. Збори відкрив голова Філїї п. Ник. Мороз. В своїй промові згадав теплими словами про пок. Андрея Шахновича, основателя і першого голову, і про пок. Николая Білецкого, члена Філїї, а присутні віддали честь їх памяти вставши з місць.

Зі справоздань видїлу збори довідали ся, що Товариство сильно розвинуло ся через рік т. є. від часу основаня, бо числить 139 членів. В сїм роцї видїл працював головно над тим, щоби придбати потрібних фондів і оснувати бурсу для синів найбіднїйших членів, і се єму удало ся. Нинї удержує бурса філїї 22 питомцїв, а то одного за повною оплатою (20 корон), а решту за зниженою від 10 до 16 кор. Однак такі оплати не покривають коштів удержаня питомцїв, тому кождий місяць приносить недобір, а той в зимі ще зросте, бо треба буде більше опалу. Однак єсть надія, що при ласцї Божій і помочи людий, котрі розуміють вагу просьвіти народної, бурса буде красно розвивати ся.

Ото щирого і великодушного покровителя знайшла сеся інституция в особі Впр. о. д-ра Іоана Гробельского, крилошанина станиславівскої капітули. В часї вакаций жертвував він 100 корон на урядженє бурси а тепер 2000 корон на будову дому для бурси. Зібрані переняті вдячностію, віддали честь щедрому жертводавцеви вставши з місць і відспівавши многолїтє а заразом вислали депутацию, котра зложила єму подяку. Ухвалено також віднести ся до Головного видїлу, щоби Впр. о. д-ра Гробельского іменував почетним членом Товариства. Рівно ж заявили збори телеґрафічно щиру подяку Просьв. Еп. Андреєви Шептицкому за єго моральну і материяльну поміч для бурси. Звістно бо, що слиби не заохота зі сторони Владики і не безплатне уміщенє, яке він жертвував, Філїя при малих своїх фондах ще не так скоро могла би була приступити до відкритя бурси. Збори застановляли ся над способами придбаня фонду на будову дому бурси і приняли відповідні внесеня уступаючого видїлу. Також оживлена була дискусия над иньшими спра-

вами бурси. Голос забирали: оо. Струтиньский, Кульчицкий і Порайко, пп. Каранович, Гузар, Витвицкий, Мороз і пані Дмитриківна і Кадайска. Зі справозданя касового довідали ся збори, що фонд Філії по відтягненю всяких видатків і 50% з річних вкладок, котрі належать ся Головному видїлови, виносить 87 кор. 28 сот. Прихід бурси (з різних жерел) виносив 755 кор.; тими грішми покрито кошти урядженя бурси.

Комісия контрольна знайшла всї рахунки в порядку і на єї внесенє уділили збори абсолюторию уступаючому видїлови.

До нового видїлу Філії увійшли: о. Іоан Порайко яко голова, пп. Ник. Ластовецкий, Ник. Мороз, Мар. Якимовский і Ем. Кадайска яко видїлові, а яко заступники видїлових пп. Мар. Кшепіньска і Мих. Девоссер.

По зборах мав відчит п. Мар. Якимовский на тему „Свобода волї людскої і детермінїзм в сьвітї психольоґії". Збори вислухали відчиту з великим занятєм і подякували прелеґентови рясними оплесками.

По вичерпаню порядку дневного замкнув збори голова Філії о. Порайко. Він візв в присутних до дальшої працї на поли народної просьвіти і подякував їм за участь в зборі, особливо заміцевим.

В день зборів відбув ся вечерок з товарискими забавами на дохід бурси. Вечерок розпочала п. Константина Малицка, учителька з Галича, прекрасним відчитом на тему „На межі XX. столїтя". Наша симпатична лїтератка справила присутним правдивий пир духовий. Сердечна їй за се подяка. Видїл Філії повинен постаратись о видруковане тої працї, щоби дати ширшій публицї можність пізнати хороші гадки, які Вп. прелеґентка висказала. —

Член Філії.

Перші загальні збори Філії Руского Товариства педаґоґічного в Буску відбули ся 4 жовтня с. р.

Зібрало ся до 50 осіб, між ними 7 сьвященників, 4 пані і 5 учителїв із Золочівского.

Збори повитав о. Віктор Єзерский, парох з Гумниск, голова тимчасового видїлу. Розповів про всї дотеперішні заходи коло заснованя філії; підвісши обставину, що збори випали в день імини Єго Вел. цїсаря Франц Йосифа I., сконстатував, що наша робота коло вихованя молодого поколїня має на цїли принести пожиток не лиш народови рускому, але краєви і цїлій державі, й візвав присутних, щоби повстанєм з місця і трикратним „многая лїта" заявили любов і вдячність Найясн. Панови; підніс значінє Товариства педаґоґічного в нашім народнім розвитку; згадав з жалем про несимпатичний привіт єго в кругах місцевої польскої інтелїґенциї; вкінци попросив зібраних о дїяльну підпору.

Відтак о. Василь Лиско місцевий сотрудник відчитав привіт від центрального видїлу Товариства і на провідника зборів поручив о. І. Захаріясевича, пароха з Желехова а на секретаря п. Василя Ладу учителя з Деревян. Потім п. Ст. Обертас, учитель з Буська, відчитав і пояснив важнїйші місця статута. Заряджено впис нових членів і вписало ся 23 осіб. Приступлено до вибору голови і видїлу. Головою вибрано о. Єзерского, видїловими пп. Обертаса, о. Лиска, І. Коссара учителя з Русилова, Прихідка учителя з Пітрич (із Золочівщини), а заступниками видїлових пп. Шмату учителя з Побужан і Наливайка учителя з Вільшаницї (із Золочівщини).

По виборі наступили внесеня членів. О. Сидір Зельский, парох з Милятина, вніс: а) щоби віднестись до головного виділу в справі заснованя руских кружків педаґоґічних на лад істнуючих польских; б) щоби заохочувати селян до посиланя здібнійших синів до шкіл середних і з патріотичним пожертвованем без винагороди приготовляти їх до вступних іспитів. — П. Ст. Обертас вніс, щоби заводити по селах науку анальфабетів. — О. І. Дорош з Ракобутів вніс, щоби члени філії відносили ся прихильно до читалень, бо они мають продовжати науку подану школою, а де нема читальні, щоби старались о заснованє єї. Сесе внесенє піддержав також о. Захаріясевич. П. І. Коссар вніс, щоби Товариство педаґоґічне мало на першім плянї підпору педаґоґічну і методичну для самих учителїв, а яко руске помагало їм допровадити до поправного вислову і правильного наголосу в народній мові, бо се спиняє неодного відозватись по руски на конференциях учительских. — О. Лиско критикував систему шкільну, що приневолює рускі дїти набувати вже елементарні відомости на підставі польскої мови і насилає до шкіл, не тілько міских але і сїльских, учителїв, що не вміють по руски. Єго слова підпер о. Захаріясевич, вказуючи, що такий стан є в Желехові. — П. В. Лада говорив о тім, що наша інтелїґенция за мало працює над просвітою селян, за мало інтересуєсь школами, а вже найменьше Товариством педаґоґічним, хотяй се є загальною недугою нашого краю, в котрім є лиш три товариства педаґоґічні, не так як в Чехах або в Німеччинї. — П. Цепух боронив системи шкільної, твердячи, що шкільництво у нас підносить ся а з ним просьвіта селян, бо образованє подаванє на підставі якої небудь мови буде завсїгди образованим. — П. Нос, учитель з Борткова просив духовеньство, щоби підтримувало шкільну працю учителїв а о. Ем. Петрушевич парох з Буська, візвав учителїв, щоби в згоді з духовеньством працювало над просьвітою молодого поколїня, бо школа дочка церкви, що переняла на себе частину тих обовязків, які первістно сама церков сповняла.

Опісля голова подякував зібраним за участь і бесїдникам за їх інформациї уділені виділови, просив о одушевленє до роботи в Товаристві і закрив збори.

Зараз потім відбулось засїданє нововибраного виділу, котрий уконституував ся в сей спосіб: Стефан Обертас заступник голови, о. Василь Лиско касиєр, п. Іван Коссар секретар, п. Прихідко контрольор. Порішено відбувати засїданя виділу що місяця.

Засїданє Головного Виділу руского товариства педаґоґічного відбуло ся дня 20-го жовтня під проводом заст. голови проф. Білецкого. Запали такі ухвали: 1) Ухвалено отворити курс анальпабетів дня 1 н. ст. падолиста. 2) Ухвалено отворити при виділовій школї ім. Шевченка курс для науки руского язика для дївчат шкіл львівских. 3) В справі курсу до шкіл виділових ухвалено довідати ся, чи Вис. власть згодила би ся, щоби курс той тревав цїлий шкільний піврік. 4) Принято до 40 нових членів. 5) Ухвалено розіслати до розпродажи всїм членам Товариства цеголки Бурси в сумі по 2 кор. 6) Референт філії п. Панківский здав справу про збори філії в Тернополи і Перемишли і повідомив о заснованю нової філії в Буску. 7) Ухвалено заложити музей педаґоґічний і просити Вп. Родимців о ласкаве присиланє книжок і иньших річий шкільних на адресу Товариства. Принято з подякою до відомости, що Вп. п. Антін Павенцкий, старший учитель у Львові:

жертвував до того музея кільканайцять старих Букварів і иньших книжок. 8) Що-до справи мови викладової в школах Виділ зробить в своїм часї відповідний ужиток на підставі даних, які має.

Філія Руского Товариства педаґоґічного в Станиславові одержала в сих днях лист такого змісту:

„Станїславів дня 27/X. 1900. До Хвального Видїлу Товариства Педаґоґічного в Станїславові. Небавом входимо в новий вік, новий період в житю народів. Стан, в якім нас Русинів хвиля ся застане, рішати-ме о нашій народній сьвідомости та спосібности до культурної працї, а тим самим о намім праві до місця поміж цивілізованими народами. Уважаючи собі за честь бути членом Товариства Педаґоґічного, що поклало собі далекосяглу задачу придбати нашому народови як найбільше патриотичної інтелїґенциї з поміж широких а убогих верств нашої суспільности, уважаю моїм патриотичним обовязком в так важкій хвилї житя народу звернути увагу Хвального Видїлу на пекучу потребу побудованя власного дому для бурси Товариства, котрий би відтак став розсадником правдиво руско-українського духа на окружаючі полїтичні повіти. Даючи інїцияти́ву до того так донеслого дїла, жертвую на згадану цїль (будову дому бурси) з моєї сторони квоту 2000 (два тисячі) корон, які я по доповненю звичайних касових формальностий до рук Хв. Видїлу в найблизшім часї зложити готов, а заразом з нагоди недалеких загальних зборів Товариства уважаю вказаним, щоби Хвальний Виділ вже на сегорічні загальні збори дня 1. листопада явив ся з проєктом призбираня дальших на будову потрібних фондів. Маючи в Бозї надїю, що мій почин відібє ся згідним та жертволюбним відгомоном в серцях патриотичної нашої суспільности, бажаю Хв. Видїлови за приміром других центрів руско-народного житя дійти як найскорше до пожаданої цїли, а поки що viat sequens! — З правдивим поважанєм Др. Іван Гробельскій, крилошанин".

Оголошуємо сей лист прилюдно в сїм пересвідченю, що Високоповажного жертводавця (котрий недавно тому жертвував на нашу бурсу 100 кор.) тим не прогнївимо; се не для пустого „славословія", а лиш тому, що горяче слово щирого патріота і народолюбця, завершене великодушним дїлом, стане пориваючим приміром для других. — За виділ філії руского Товариства Педаґоґічного в Станиславові. Ник. Моров голова, М. Ластовецкій секретар.

НОВИНКА.

— Тунель з Европи до Африки. В французких і анґлїйских дневниках обговорюють справу сполученя Ґібральтару з сушею в Африцї, іменно в Марокко. Як через утворене Суецкого каналу розділено два великі континенти, так тепер проєктований тунель має їх на ново з собою сполучити. В Лондонї заснувало ся вже акцийне товариство, котре має старатись о зреалїзоване того великого пляну. До передвступних робіт не можна було вже тепер приступити, бо показали ся великі трудности полїтичної натури. Іменно мароканьский цїсар не годить ся на удїлене позволеня на будову тунелю, побоюючи ся, щоби в дальших наслїдках край єго не був виставлений на цїлковиту утрату самостійности.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 23. Львів 5. грудня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

На межи XX. столїтя.

Відчит п. Меланії Малїцкої на загальних зборах філії Руского Товариства педаґоґічного в Станиславові.

Рік ось минає, як під тричевим ударом золотого молотка девятдесятьлїтного старця в Римі розімкли ся навстяж сьвяті ворота Ватикану, ведучі з портику в глуб базилїки — розімкли ся, щоб приготовати вірних до вступленя в сьвятиню нового столїтя. Ще два місяцї і знов той самий молоток того самого старця зачинить на довго символїчну Порто Санта! Ще два місяцї і брама одного великого простору часу западе на вік поза нами, замкне ся неначе одна книга великої житевої історії.

Житє людске і єго розвій годї вправдї обмежити на календарну рахубу часу — много дат проломних в історії припадає на лїта цифрові як раз не округлі — а все таки виплив той подїл на певні періоди мабуть з потреби духової нашої натури, коли він став ся так загальним. І так зросло ся се вже з нами, що ми складаємо житя в десятки і сотки, перелистковуємо єго епохи наче глави інтересної книжки і спішимо до другої цікаві, що она нам розповість, як розвяже проблєми передше поставлені, яку долю лагодять героям, що виступили у попередних її шпальтах. І такі то проломні хвилї бувають так в житю одиниць як і народів, хвилї — котрі подібно як деякі місця настроюють нас поважно, побуджують до певних рефлєксий, здержують — так сказати-б — на шляху житєвім — неначе-б в таких хвилях таємничий ангел минувшости торкнув нас стиха своїм крилом і пошепнув ще раз поглядїти оком душі поза себе на колишнє пережите — чи мов віщим духом вказав на одну ясну мить те, що темна будучність вкриває.

І ось ми стоїмо на шпили величезної дїєвої филї. За нами поринає у пропасть неповоротної минувшости 19-столїтя — столїтє пари і електрики, надчоловіка, надвражливости і всякого рода надфікций — столїтє нервів і декадентизму — а передовсїм, що зі сказаного слїдує столїтє надпосціху, котре зродило ось у свого кінця те поколїнє жадне нових вражінь, жадне нового

століття. І всї з запертим віддихом ждуть приходу нової ери, немов она заспокоїть всї їх бажаня, впровадить їх у сьвятиню щастя. Що принесе нам нова хвиля? який клич вивісить на своїм стягу: Lasciate чи Avete ogni speranza? ось питаня, які палять мозок всїх, котрі глибше люблять глянути в долину, а немов випереджаючи будучність дрожачою з нетерплячки рукою відкривають рубець таємного завтра. Чи се цїкавість тих дївчат, що на Маланки спалюють в огни найсердечнїйші свої душевні бажаня і з серцем тьохкаючим від зворушеня ловлять ухом послїдні північні удари годинника? чи се та горяча жажда знаня, яка пігнала молодого Египтянина в Саіс під стопи таємничої Ізиди зірвати сьмілою рукою серпанок з облича грізного божества правди? Чи нетерплячка ся то велика туга, велике, горяче бажанє чогось красшого, лїпшого, висшого? Сумніваючі ся духи жадні скорого покінченя своїх терпінь горнуть ся пристрастно до всего, що бодай повидом правди заблисне і хватають скваплиро за нову чашину нового покріплаючого напою, хочби се була і отруї чара.

І так за часинку велика одна карта людскости відверне ся, велика прогалина замкне ся зі всїм, що цїле століїтє скинуло у ню — а жертв там безлїч: і трупів і крови, слїз і поту — мрій і заводів, мозолїв і розпуки. Чи замкне ся она справдї на віки чи минуче вже і пропаще? Филї рік спливають безповоротно і не вертати ся вже тим самим руслом — але в житю нема нїчого так дрібного нї на вид мізерного, що пропадало-б у безвістях — филї житя вертають — хоч у зміненій формі а повертають і нераз силою удару минувшости розібють хатину щастя, яку безжурна людина ставить на основах теперішности і грімким громом залунають по ясній синяві неба.

Так житя виривае нам по перцеви з крилатих наших мрій, роздирае безжалісно на куски сердешні рани серця і розносить кудись то сьвітами. І хоч даремно шукати їх у сьвітї, болить найменьший видертий шмат і туга споює нас з ними на завсїгди і годї сердешних страт позабути. — В житю всьо дивно путае ся і мішае, річи дрібні викликують великі, а за відокремленою на вид подією можна найти тисячі укритих услівий, котрі на неї зложили ся. Тому то суспільність зарівно як і одиниці тодї лишень поступае як слїд, наколи в хвилях наклонюючих до рефлексий не заслонене завтра виникае в себе і в положенє сучасне, котре в ланци причин і наслїдків дїевих творить перехід від минувшости в будуччину.

Кождий сучасний примінює образ часу до власних переконань, кождий в нїм добачае те, чого добачити хоче і справджують ся на нїм слова Ґетого в Фавстї:

Was die Herren den Geist der Zeit nennen,
Ist der Herren eigner Geist,
In dem sich die Zeiten wiederspiegeln...

Але минувшість вже цїлїська перед нами розікрита, тайн її ми вже сьвідомі, она втратила для нас дїеву повагу і давні сьвятощі в руїнах потоптані лежать...

Мов розлога прогалина стелить ся поза нами столїтня картина. У її почину ясніє мала стать великого Наполеона — на кінцевих стрічках Панама і Драйфусада. А скрізь борба: на поли полїтичнім за свободу волї — на поли духа за свободу думки. Італія довершуе великого дїла сполученя — — Греция визволюе ся з під кормиги невірних. А гень далеко, де трость цукрова

солодким колише стеблом боре ся Куба. А на сході у царстві снїжного царя тріскають бомби динаміту, ростуть шибеницї, білий Сибір заселює ся. Аж ось понад зловіщий гук пушок пронїс ся слабий жіночий поклик: „Die Waffen nieder!“ слабий силою, та могучий тремтячим в нїм горем, та страшний повенню слїз і крови, що в них купає ся людскість. Но мов у відказ сему покликови загрохотїли розривні кулї гордого Джон-Була понад тихими оселями Трансвалю — мов у відказ оружні полки „культурних“ Европейцїв приплили до берегів неповинних Китайцїв!

А серед тих борб на поли полїтичнім, посеред гуку пушок і динамітів — гудять машини, працює пара і електрика, свист зелїзниць прорізує широкі снїжні простори, густі лїси та степи розлогі — криють стрункі кораблї розколихану грудь океанів. А низом несе ся зойк одиниць голодних і порабощених, що кличуть хлїба! до них прилучує ся голос можних сего сьвіта, голос розпещених нервів, що кличе — вражінь! Panem et circenses! лунало колись по площах хитаючого ся Риму під конець великого пролому історичного, коли понад знаменами цїсарских орлів, яснїти стала зоря нової релїгії. Хлїба і вражінь! чутні відгуки конаючого столїтя. А поезия їм вторує: Хлїба! волї! Кличуть сьпіваки болю, поет нуждарів — Вражінь і повні житя! лунає пісня других. А иньші знов роздирають грудь власну і шматки ран викидують на сьвіт, жовчию зневіри напоюють людскість, а пірвавши струни поетицкої бандури стукотять молотком песимізму по кістках ідеалів.

Та ось на Ясній Полянї стає новий апостол старої правди і мужицку сукману задягнувши на плечі і чепіги плуга узявши у руки, шукає Христа не в Єрусалимі нї на горі Ґарізім а в духу і правдї покланяти ся єму каже... А з півночи сфінкс норвеґских фіордів гуде на цїлу Европу, кидаючи штудерні питаня. І ставить проблеми до розвязки, загадки сповиті в млї символїчного містицизму, що надять многих Едипів, котрі даремно ломлять собі голови над ними — сфінкс мовчить — а яко епільоґ своїх проблемів кидає на межу XX. столїтя питанє чи нову загадку: Колиж нам споміж мертвих прокинути ся?

А на далекім сході від Сяну поза Дон несе ся клич: Сьвітла! волї! Сьвітла, котре добуло би нам волї, волї! хотра подасть нам сьвітло — дрожить в груди 30 мілїоного руского народа, того народа, що в него пісня на устах, мозолї на руках а серце чотири мечі крають. Та доля мовчить, не відкликуєсь — лиш иноді запінить ся Днїпро, згадавши завзятих чубатих Запорожцїв — загремить Чорне море, та зітхне стиха кровю справлений степ український — небо мовчить, не чує, а нарід жде, дожидає. Аж ось від Києва, де старий Славутиця синї котить води, ясноволосий сїльский хлопчина іде шукати стовпів, що підпирають небо. Не найшов неба, а найшов Уральскі казамати та голий степ кірґізкий, та люту журу, що зжирала душу — та високу могилу коло Канева... Не найшов неба пророк, але пішли другі за ним шукати і залунало живе єго слово скрізь від всходу до заходу, несучи з весняним маєм зелений листок надїї. І прокинули ся з просоня дрімучі і почулись панами у власній хатї і забажали волї і сьвітла і стомилеві чоботи узули на ноги, щоб дігнати другі культурні народи. І начала ся горячкова праця і люта борба начала ся — борба така, що то висушує мозок і підтинає сили а хвилини не дає супочинку. І праця загоріла ся по всїх усюдах — а кличі лякнущих такой лунають що раз дужше, не втихають... Хлїба! і тисячі вимарнїлого люду покидає рідну землю і жене на погибель за море. Волї! і острі

баґнети жандармскі точать кров з грудий тихих горожан. — Сьвітла! і указ царский і терорізм братнього народа важкою колодою паде на голови тих, що посміли до него повернутись. І йдемо і падаємо — і прокидуємо ся і засипляємо — і нїби живемо а завмираємо — а за кождим конвульсийним дрожем неудачі, по кождім часовім летарґу викидуємо евангельске слово: Чоловіка не маємо! людий рам брак!

О диво! два тисячі сто лїт минає з часу, як Діоґен шукав по ринку атеньскім з лїхтарнею чоловіка, людини поміж людьми — два тисячі сто лїт, а ми знов нинї его шукаємо, хоч на услуги в нас і ґаз, і електрика і лучі Рентґена! Чи їх нема, чи найти їх годї? А коли нема, то чому нема? а коли є, то де нам за ними глядїти? І як понимати нам того чоловіка, котрий потрібний нам у всякому дїлї, котрий увійшов би у всї інтереси і потреби духа людского і любовю обіймив і найменьшого брата? Чоловіка шукаємо — не Übermensch-а, котрий би з висоти свого духового аристократизму глядїв згірдливо на глупу товпу — не потентата волї, в котрого грудех сьвітить віща зоря его судьби, котрий слїпо вірить у свою місию і допче зелїзною стопою усякі перепони — анї істот нам не треба, в котрих надмірний приріст серця ослабив енерґію чину, котрі чують за мілїони, а не в силї і для одиницї нїчого здїлати. Людини тільки нам треба — гармонїйної людини — і такої нам не найти? Тисячіи аучних проблємів розвязано в сїм столїтю, квестиї погляду на сьвіт і житя абсорбують уми фільозофів, мікроскопійні єства відкрито в воздусї і водї, найдальші планети приближено до землї, а про людину позабуто? А прецїнь Мец Французів, Плєвна Турків — борба Бурів з Анґлїйцями і наші послїдні боротьби полїтичні найлїпшим доказом, що значить правдива людина там навіть, де рішає скількість армат чи жандармских баґнетів. Яка сему причина, ще не брак нашим часам великих талавів, за те брак їм правдивих людий? Чи горячкове житє поступу, проявляюче ся на всїх полях людскої дїяльности, надмірна праця при що-раз більшій конкуренциї не сприяє внутрішній працї духа над самим собою, не дає хвилини часу до застановленя ся над власним характером і образованєм самого себе? Чи виховане одиницї зле понятє і поведенє не приносить відповідних результатів?

Нарід чи раса повинні додатно впливати на людскість, повинні внести щось до скарбницї дїевої — і навпаки: одиниця повинна і свою частинку зложити від себе, бо тодї доперва, коли найлїпше і найкрасше своїх чувств і серця і ума приложить до всесьвітної сьвятинї — тодї доперва розвинула ся она вповнї яко частина суспільности, сповнила свою задачу житєву. Анї високе знанє хочби і всестороннє, анї артистичне уздібненє одиниць анї високі теориї не творять ще самі через себе цивілїзациї. Плято без учеників, Фідій без знатоків, великі серця без послїдователїв, се тільки жемчуги непомірної цїни, зачинені в клїти чоловічій, се великаньскі але дрімучі мотори, не получені з великою машиною — житєм. Доперва зісполені з людкостию через дїла — знанє, талан, етику витворюють ясну і теплу атмосферу цивілїзациї, стають ся тим догідним гостинцем, що оминаючи пропасти і тісні манівцї поведе людскість до єї призначень і цїлий. Одиниця сама по собі нїколи не розвивала ся і розвивати ся не може. У старинних підчинена она була ідеї державній, необмеженій воли авторитету. В Спартї приміром мала она стільки значіня, о скільки причиняла ся до удержаня великої державної машини і силою своїх мяснїв здобувала їй геґемонїю на поли битви. Християньство

піднесло одиницю яко найсовершеннїйший твір природи, зродивший ся під подихом божої ідеї — увільнило її з під власти царів земних підчинивши царству небесному — казало відречи ся свого „я“ тут на земли, щоб тим певнійше віднайти єго в небі.

Новійші часи, часи еґоїзму і сильно розвиненої індивідуальности жадають повного вижитя одиницї, увільненя єї від усїх приписів етичних і суспільних, підчиняючи єї тільки розумови і єго вимогам. Її прогрішеня оправдують слабостию людскої вдачі і природними потребами серця і нервів, на котрі нема спину, отже і вини за них нема. А жити хоче ся, жити і вживати, жити і не терпіти. Але як каже поет:

Лиш хто любить, терпить,
Кого бій ще манить,
Людске горе смутить;
А щастє веселить —
Той цїлий чоловік —

Доперва, коли великий біль особистий заоре і заскородить душу, на такім ґрунтї справленім кровю власних ран і покропленім невидимими для сьвіта слезами — виростає особливша ростина — великий сьвітовий альтруїзм, що довершує істоту повного чоловіка. І такий цїлий чоловік, а не окалїчілі єго форнамента, одиноко гідний ідеал новочасного вихованя — повний чоловік, не дробинцевий і покорчений, яким стає нинї під впливом сильної і далеко посуненої специялїзациї не іно в працї промисловій але і зарівно духовій.

І кому-ж задача утвореня такого чоловіка припадає? В першій мірі сповнити має її дім родинний — дальше складають се і на школу. Але-ж школа не учить житя — она подає тільки дїтворі збрую до боротьби житєвої вказує її ясні зорі, до котрих стреміти їй, щоб не попасти у брудні калюжі.

Уміти жить — трудне, високе вмінє,
Котрого жадна книга не навчить,
А лиш навчає досьвід і терпіня
І любов, що всїх ріднить і єднинить...

Без житя, котрому ми надаємо напрям, школа не сповнить як слїд своєї задачі, бо не спускаймо з уваги, що школа з давен давна ішла все радше за струєю житя, чим житє за струєю школи. Тай вихованє понимати-б нам треба широко — яко получене всеспівдїланє родини, школи, і цїлої суспільности не тільки на дїтий але і на зрілого чоловіка в добі, коли він спосібний вже самостійно думати, вироблює собі погляди на сьвіт і житє. Чоловік виховує ся і єго виховують до самої смерти — він учить ся з других а єго знов житє стає книгою морали для окруженя в першій мірі для найвражливійшої єго частини для молодого поколїня. Молоді бо душі не розвивають ся через інтуїцию, а формують ся на взорах які довкола себе добачають. Не на молодежи, отже не на дїтях наших спочиває будучність а на нас самих, бо нове поколїнє буде тільки таким, яким єго сучасна хвиля, себто сучасні люди утворять.

Школа се лиш одно звено в великім ланци чинників, що складають ся на виховане народу — а годї вказати, котрий з них найважнїйший — мабуть нї одного не вільно нам маловажити, бо дрібницї рішають нераз о побідї. А як в вихованю одиниць впливи слабші і сильнїйші зливають ся: родичі не тільки виховують дитину, а і самі під єї впливом виховують ся — учитель навчає ученика і на відворот силу річий від него знов переймає — подібно і в вихованю націй дїлають поспільно на себе поодинокі чинники. Є се рід якоїсь, так сказати-б духової ґравітациї, що вяже і удержує єства в однїй гармонїйній системі.

Відродженє народу може наступити тілько через відродженє єго членів — відродженє членів залежить від вихованя. Яка одиниця, таким буде нарід, така єго доля бо-ж одиниця вносить в загал усї свої прикмети і хиби, що природним правом природи зростають відтак в поколїнях з силою долї спадаючих тїл. І тому то так великої ваги для нас все те, що складає ся на гармонїйний устрій — людини, усї її чинники, які складають ся не повного цїлого чоловіка. А розуміємо тут виключно сферу духових прикмет людини, а з тих передовсїм прикмети чувств і волї, не думки. Думка при природній і гармонїйній звязи всїх справ духа відбиває лиш істоту чоловіка, в формі теоритичній, розумовій - в формі переконань — коли знов моральні переконаня людини рішають про її дїла і житє. Тому і інакше-б нам оцїнювати як відступленє від певних теорий розумових. Зміна сих послїдних не тільки не приносить неслави, а навпаки може бути доказом висшости духової. Учений, котрий десятки лїт голосив щось за правду а на останку пересьвідчив ся сам о невірности своїх гипотез, такий учений — коли одним почерком пера знищить овоч довголїтних студий, щоб знов до нових розслїдів забратись — такий учений заслугує хиба тільки на подив і признанє. — Але в сфері моральній жадаємо, щоби благородні почуваня людини відбивали ся практично в її дїланю і то все і незмінно при таких самих условинах — бо чувства і воля становлять людину. Перші дають нам пізнати красу нашого окруженя, переносять її в нас самих, позваляють власну красу на других переляти. Образуємо їх в собі шукаючи ідеалів в житю і поезиї, в минувшости і сучасній хвили, піддаємо ся їх впливам, бо зносини з ідеалами і внас частину ідеалу оставляють. Однак надто сильний розвій чувст естетичних витворює нездорову чутливість нервів і змислів, — нездорову, бо ослаблює в нас енерґію дїланя, не позваляє людинї кинутись в борбу з тьмою і деморалїзациєю, зійти у чорну товпу — де-б її винїжені естетичні почуваня усе вражало. Нам, перед котрими стоїть така ще довга боротьба з усякими чорними силами — нам треба людей о сталевих нервах естетично розвинених, але не надвражливих — такі істоти як Плотовский Сенкевича о надто великій фінезиї душ не для нас — бо нам треба, щоб почуваня естетичні людини не обмежили ся тільки на вишній сторонї естетики, щоб людина субтельна в смаку дїл штуки, відчуваюча найдрібнїйшу дисгармонїю фарб чи тонів була і в дїлах моральної естетики зарівно педанткою. Бо до сьвятого дїла підвигненя народа потреба хрустальночистих душ і сніжно білих рук. Найменьші дрібницї і хиби моральні стають нераз тими кайданами, що окують руки проводирів народа, дрібницї стають згодом тими могучими силами, котрі і великих мужів роблять малими і стягають у низ з педесталу їх величи. А навпаки люди незначні а великої сили моральної, о великім почутю повинности стають героями і добродїями людскости. — Але і мораль понимати-б нам треба дещо строгше, а чесноту лучити завсїгди

тільки з понятєм пожертвованя, не бічи з признанєм до людий, котрі через те лиш чесні, що не є в незгоді з мінїмальними вимогами моральности. В нинїшних часах пересїчна людина мусить бути моральною хочби в добре зрозумілім інтересї власнім, хочби тому, щоб одиниця жиюча в даній суспільности підійшла під середню норму уморальненя. Але наука новинна поперти традицию і заєдно повтаряти, що правдиво моральним той тілько, хто творить моральність, хто творить добро, хто служить загалови ревнїйше і охотнїйше нїж слушити мусить. На сїм поли у нас опінїя все ще остає авторитетом, котрого засудам більшість смирно підчиняє ся. Відси то ті неконсеквенциї моральні, котрі будять дрібний злочин, тільки в грубшій проявившій ся формі — а крізь пальцї глядять на елеґантну провину можних сего сьвіта. Відси то родить ся і фальшиве пониманє власної гідности, пониманє — що не находить опору в опінїї публичній, що позваляє нам нагинати етику і правду до потреб власного „я", до місць, часу і осіб, а передовсїм до опінїї загалу. Але хто шукає правди — не повинен числити голосів опінїї — каже Ляйбнїц. Опінїя публична не є сим разом послїдньою інстанциєю, навпаки почутє власної гідности повинно домагати ся ублагородненя понятий загалу, повинно шукати критерию тільки свого розуму, в почутю етичнім і тверезій критицї. Але ми боїмо ся правди, нагої правди, — боїмо ся відслонити її самі перед собою, — боїмо ся подати її чисту і ясну темним масам, виховуючому ся поколїню — а туманимо їх бляґою в теориї та неконсеквенциями в практицї, подаємо лишень повиди правди, а її чисту заховуємо в землю. А забуваємо, що нашу етику осуджує товпа, котрій має проводити просьвічена верства, ще етику нашу осуджує молоде поколїнє, душі здорові, інтруцийно відчуваючі, дитячим критичним умом, де жива правда — відчуваючі з якоюсь горічою розстрій поміж голошеною теориєю а практикою. Не поможуть історичні приміри великих борцїв за край, за правду — приміри почутя власної гідности без живих сучасних дїл. Що значить такий Курций, що кидає ся в роздавлену пропасть, чи Фабриций гордо відказуючий Пірусови — чи Леонїдас, що витрівав до смерти на своїм становищи! се мати, і такими для дїтий остануть як та казка про шкляну гору і коли ось під боком видять они, як власні їх наставники обкидують болотом народні сьвятощі, як власний їх отець площить ся нинї перед тим, що вчера може оплював єго нарід, кайдани ковав не єго героїв — як уклонює ся від повинности чи народної працї — а стелить ся до ніг тих, від котрих залежить єго аванс, похвальна згадка чи каріера єго дїтий. І підлотою мостить ся дорогу до щастя молодому поколїню і зове ся се шумною фразою родительским пожертвеванєм — а забуваємо, що те поколїнє кине проклоном колись може за се, що красще було-б пустити їх в сьвіт з одним шматком хлїба, але здоровими руками — без видів на каріеру а з ясним почутєм і любовію правди і власним житєм навчити їх почутя власної гідности чоловічої — почувань, які стануть сьвіточами в колїзиях житєвих, в хвилях — коли прийде ся людинї станути на двох розстайних дорогах, де жде її на одній утрата особистого щастя — на другій спідленє і моральна смерть.

Защіпленє і розвиванє таких почувань незвичайної ваги хочби лиш для їх суспільного значіня в житю одиниць і наций — они бо стають ся тим духовим мотором, що побуджує нас до гарних дїл, — стають основою до виробленя волї, котра доперва надає властиву закраску характерови чоловіка. Они узброюють людину в відпорну силу. Се перевага душі над окруженєм, недостача

її зроджує перевагу окруженя, а що за тим слїдує підчиненє єї першим ліпшим вражінням. Навпаки сила та оперта на почутю морали і правди, повинности і власної гідности поконає і найстрашнїйший біль фізичний і не дасть ся ніякій силї угнути. Такою силою відпорною надїлений жовнїр, що гине під стягом своєї вітчини — так гинули перші християни, так ішов на костир за ідею Джордано Бруно, так гинули ратуючи народну честь і свободу геройскі оборонцї Буші, так погибала Маруся Вітрова.

(Конець буде).

Шкільне перетяженє з становиска псіхо-фізіольоґії.

В числї складових частий нашого тїла займає мозок з двох причин найважнїйше місце: раз тому, що єго чинности суть тїсно злучені з чинностями ума, а по друге тому, що в нїм, так сказати-б, концентрує ся заряд фізіольоґічного господарства цїлого устрою. Фізіольоґічний стан мозку має великий вплив на перебіг фізіольоґічних справ устрою. Найбільше виступає той вплив в сфері чувства, а особливо в станї напруженя нашого чувства, або в т. зв. моральних зворушенях. Всї моральні зворушеня суть звязані з певними сталими фізіольоґічними явищами нашого устрою, що доказує сам вираз лиця, характеризуючий ріжні наші зворушеня. До виразу лиця, котрий полягає на більшім або меньшім скорченю або розтягненю сеї або тої ґрупи мязів, на більшім або меньшім виповненю кровю кровоносних прирядів, на побудженю або пригнобленю видїлюючої дїяльности слезних і слинових желез, прибуває постава цїлого тїла, єго рухливість збільшена до божевільности, або зменьшена до безвладности.

Всї ті зміни в іннервациї суть явищами несьвідомими, наслїдками получень в мозкових осередках з одної сторони наших станів чувственних, з моторами тїлесних чинностий з другої сторони.

Хто-ж не пізнає з виразу лиця, з сліз в очах, або піни на устах, з блїдоти, румянця, з виразу самих очий, їх нерухомости або неспокійного біганя, з дрожаня, напруженя або розтягненя мязів шкелету — таких чувств, чи там зворушень, як: веселість, сум, гнїв, страх і т. д.

Нїхто не сумнїває ся, що гнїв, страх, радість, встид і т. д. суть станами нашої душі, але рівночасно кождий згодить ся, що се суть стани чинностий нашого мозку, з повисших уваг слїдує, що то суть заразом повні стани нарядів нашого тїла взагалї.

Зворушеня лежать в сфері духових чинностий, котрі називаємо чутєм. Чи лише в чутевій сфері суть духові чинности в так тїсній звязи з житєм наших орґанів, чи сфера пізнаня, сфера інтелїґенциї заховує ся інакше? В сути річи нема засадничої ріжницї між властию чутя, памяти і пізнаня. Ті три складові части наших духових чинностий суть в кождім обяві сьвідомости з собою як найтїснїйше получені.

Позаяк ми бачили, що сфера чувства має дуже значний вплив на фізіольоґічні справи устрою, а сфера пізнаня не ріжнить ся засадничо від сфери чутя, виходить отже звідси дедукцийне внесенє, що сфера висших умових властий не остає без впливу на фізіольоґічні (тїлесні) чинности устрою.

Що праця умислова впливає центрифуґально на обводові наряди, се доказує вже знаний вираз лиця чоловіка, що глубоко застановляє ся. Що умова сфера ділає на сферу чутя, сего доказом приятні і прикрі зворушеня, котрі виступають виразно яко вдоволене з правди, з льоґічної згоди; яко прикрість задля похибки, неправди; непокій в сумніві і т. д. Отже вже через те посередництво викликаних відповідних зворушень впливає умова праця на орґани устрою.

Є цїлий ряд недуг, котрих причиною можуть бути надто сильні або тревало пригноблюючі зворушеня, або перетяжене умовою працию. Як ще один доказ впливу духових чинностий на тілесні справи можна навести численні хоробливі збоченя, спостерігані в ріжних частях тіла, або в загальній перемінї материї, в перебігу і в залежности від умових недуг.

Супроти величезного простору, який в теперішних условіях займають духові чинности з цїлого житя і то в щораз ширших верствах суспільности, першою потребою публичної гіґієни є нинї безустанна память о тій правдї і як найглубше впоюване єї в загал, що духові чинности впливають на стан здоровля устрою.

Дальше треба застановити ся над аналїзою від'ємного впливу на здоровле надмірної умової працї.

Наперед належить застеречи, що надмірність тої працї є взглядною річию, залежною: 1) від індивідуальної умової енерґії чоловіка, 2) від рівно-ж індивідуальної фізіольоґічної відпорности устрою.

Перетяженя ума може полягати на надмірнім напруженю, або на надто довгій умовій праци. Ту треба зазначити три можливости:

1) надмірне напружене ума при ненадмірнім треваню може відбити ся шкідливо на самім мозку (неврози, умові хороби).

2) надмірне і довготревале напружене ума можо бути причиною: а) при недостаточній відпорности мозку умової недуги, б) при невідпорности устрою — збоченя в загальній перемінї материї або в меньше відпорних частях.

3) взглядно мале, але довготревале напружене ума може дати ті самі наслїдки що під 2). Ту належать також ті случаї, в котрих то напружене є майже нїяке, але заходить надто велике нарушене нормальної потреби відпочинку (безсонні ночи).

Що дотикає треваня працї, треба увзгляднювати періодичність, котра цїхує взагалї фізіольоґічні чинности. Треба добових, тиждневих і річних відпочинків. Загальні условія здоровля орґанїзму, як відживлюване, воздух і т. д., становлять чинник побільшаючий або зменьшуючий шкідливий вплив напружаючої умової працї.

Вкінци чинником, модифікуючим шкідливий вплив умового перетяженя, суть побуджуючі або пригноблюючі моральні зворушеня, що єму товаришать.

„Вчасність“ се девіза, яку гіґієна виписує на своїм прапорі. Дбати о усуване шкідливих впливів з условій житя молодїжи — то значить увільнити будуче поколїнє від множества недостач, котрим медицина або з трудом або зовсїм не була-б в силї зарадити. Приноровлюване гіґієни до житя молодїжи є єї найлїпшим приноровленєм до повисшої девізи. Особливо важне значінє має умове перетяжене для молодїжи, котрої мозок не лише мусить більше понять присвоювати, як мозок найбільшого мислителя, але ще й ви-

творює для тих нових понять неначе нові механїзми в собі, а при тім мусить сам рости і заряджувати господарством нескінченого, але скоро розвиваючого ся устрою.

Дитину можна перетяжити умовою працю в двох напрямах; в напрямі розумового комбінованя і в напрямі памяти. Особливо надмірна праця памяти вичерпує в високім степени нервну систему і підкопує здоровлє дитини. Педаґоґ мусить уміти докладно відріжняти знанє від памятаня. В науцї треба як найбільше приноровлювати поглядову і емпіричну методу, а в збогачуваню дитини знанєм належить наслїдувати природні дороги, якими людство доходило до пізнаня, отже впроваджувати ту науку дорогами всїх змислів; збуджувати відповідно цїкавість і жадобу знаня, аби єго здобуваню товаришили все можливо найдодатнїйші зворушеня. Там, де не можна з природи предмету заосмотрювати цїкавість, повинно станути розбуджене почутя обовязку на місци примусу, дуже шкідливого з становища гіґієни. Сповнюванє обовязку є причиною додатного зворушеня, оно є отже для здоровля пожиточне. Однак треба дуже стерегти ся надмірного натяганя струни в тім напрямі, бо і найбільше почутє обовязку не всилї знївечити шкідливого впливу надмірних вимогів. Дуже хосенно, коли умовій праци товаришить пересьвідченє, що знанє є жерелом загального добра; з такого пересьвідченя вивязують ся дуже додатні зворушеня. В заохочуваню молодїжи до працї треба дуже стерегти ся над'уживаня амбіциї як остороги, як також рациї власної материяльної користи. Перетяженє молодечого ума є можливе також через надмірне побуджуванє уяви і фантазиї.

Ювилей XXV-лїтної культурної працї Омеляна Поповича.

День 18. падолиста, вибрано на сьвяткованє ювилею. Було се сьвято не самого Поповича, але взагалї народної школи. Імя Поповича в остатних роках так тїсно ввязане з руским шкільництвом на Буковинї, що коли пошановано єго заслуги окремим сьвятом, то при сїм сьватї нїяк не забуто головну ниву єго роботи і тих робітників, що єму помагали хоч би таким способом, що виконували єго поради. Оттим то сьвято, призначене для особи бувшого народного учителя, а тепер провідника руских учителїв, дало нагоду звеличати не лише єго самого, але й ту головну цїль, народну школу, для котрої він жив і працював.

Охоту до писаня унаслїдив Ом. Попович очивидно по батьку, православнім сьвященику. Сей писав і печатав свої річи по нїмецки,бо таке було в єго часах шкільне і домашне вихованє, що Нїмеччина верховодила в інтелїґентних домах. Син же єго, Омелян, що родив ся 1856 р. в Дорва-Ватрі, а хлопячі лїта провів між Гуцулами в Путилові, мусїв потім у висших нїмецких школах довго визволювати ся з під впливу Нїмеччини, щоби вкінци стати руским дїячем. Руско-народний театр, студентска орґанїзация „Согласіє“, аматорскі вистави, старші Русини, з котрими Попович сходив ся в 70-их роках; крім того і вплив родини, в котрій таки не зовсїм була занедбана руска

мова, — отсе разом відкрило очи молодому ученикови так, що він став рішучим Русином.

Обставини житя Ом. Поповича зложили ся так, що він з VI-ої кляси ґімназияльної перейшов до учительскої семинариї. Се певно він сам колись уважав за невдачу у своїм житю, бо вже-ж ґімназиї і університет дають ширше поле для діяльности; однак нігде не справдила ся пословиця „нема лиха без добра“ так, як у єго житю; як раз яко учитель він нам придав ся найбільше і заслужив ся. Відомости, праця і невсипуча енерґія вивели єго на становище, з якого може вести наші народні школи і справді веде незвичайно прикладно. Довести до ладу орґанізацию руских шкіл і дбати, щоби ті школи були не тілько на папери, та щоби у них ішла справді робота — се занятє не легке, особливо сими роками, коли ще не забуло ся „давних добрих часів“, як учитель не потребував занадто „гризти ся школою“. Ом. Попович сповняє сю задачу, має з того боку неодну неприємність, бо „ще ся такий не вродив, щоби всім догодив“, але має й ту велику приємність, що може вже дивити ся на дійсно великі наслідки своєї роботи.

Ювилей Ом. Поповича названо ювилеєм єго літературної діяльности. Ом. Попович не з тих письменників, що їм визначує ся першорядне місце в історії т. зв. гарного письменства; та проте потрібна була єго робота, доконче потрібна, як потрібний щоденний хлїб, що єго пече пекар. Великі ґенії не укладають календарів, не пишуть букварів і шкільних читанок для дітий, не пишуть новинок у часописях, — а про те хто посьміє сказати, що вся та щоденна печатана страва нам не потрібна? Нам без неї тяжше обійти ся, як без високих думок фільозофів, хоч як ми ті цїнимо. В иньші часи і в иньших обставинах міг би і Попович зосередити свою діяльність на однім поли і довести на нїм до більшої досконалости; тимчасом 25 остатних років на Буковині — се, можна сказати, був час, де найбільшим сьвітлом по селах мусїв бути і мусить ще й тепер бути — буквар. Ширенє самих початків осьвіти і охоти до книжки тими всїма простими способами, яких мусить ся уживати в неосьвіченій громаді — се певно не така робота, що дає чоловікови дивити ся на всю людскість з найвисшої висоти людского розуму; та про те нїщо иньше, тілько сї початки осьвіти дадуть будучому поколїню дійти висше. Ми корчуємо, оремо і засїваємо зарослі буряном поля; а плодами будуть тїшити ся аж ті, що сегодня вчать ся з букваря. Їм буде лекше жити; они будуть могли лїтати „сизим орлом під облаки“; — нам же доля судила приготовляти для них шлях. А між тими, що приготовляють сей шлях, Ом. Попович один з перших“.

Лїтературну діяльність почав Ом. Попович позиями патріотичного змісту; опісля писав численні статї педаґоґічно-дидактичні. Від 1870—1899 р. редаґував календарі „Рускої Бесїди“, від 1885—1895 р. „Бібліотеку для молодїжи“, від 1885—1891 р. „Буковину“, а все те робив безплатно. Крім того дописував богато до різних ґазет.

Єго твори, написані для молодїжи, суть отсї: „Хлопці-садівники“, 25 повісток для чемних дїточок“, „Із житя цїсаря Франц-Йосифа I.“ (два накладн) і ювилейна книжочка „Цїсар Франц Йосиф I.“, що розійшла ся в 35.000 примірників.

Популярні єго книжки такі: „Чума горілчана (переклад Zschokk-ого „Branntweinpest“), „Розмова лїкаря Розумовича з селянами“, „Наука читаня і писаня“ і „Наука читаня та граматики в другім роцї шкільнім“.

Шкільні книжки уложив такі: „Буквар для шкіл народних“, заміненний опісля „Читанкою і граматикою I.“, відтак „Читанку“ II. і III. часть, „Граматику“ часть I. і II. „Rutheniches Sprachbych“ часть I. і II. для середних шкіл, а на конець „Нїмецкій учебник“ ч. III, і переробив часть I. і II. тої-ж книжки. Всї шкільні книжки апробовані мінїстерством і запроваджені у буковиньских школах. Відзначають ся вони добірним материялом і руско-народним духом. Всїх книжок разом видав о. Попович доси рівно 50.

Сї букварі і читанки стали кріпкою підвалиною, на якій виростає тепер буковиньска руска молодїж.

Та окрім школи звертає він бачність на родинне огнище, в якому тодї загнїздила ся була нїмецка мова, стає видавати „Бібліотеку для рускої молодїжи“, що в сотках тисячів книжочок розійшла ся не лише на Буковинї але й по Галичинї і Українї, о скільки тамтуди вспіла продерти ся скрізь кордонні перепони. Бібліотека за 10 лїт виплекала не лише молоде шкільне поколїнє рідним словом і духом, але й була для буковиньского селяньства майже одинокою популярно-просьвітною лектурою. Сїй лїтературно-просьвітній працї Ом. Поповича пособляла єго дїяльність на становищи інспектора народних шкіл, а з тим лучила ся єго невсипуча дїяльність в иньших лїтературних виданях, в руских товариствах.

Сї заслуги вміла оцїнити руска громада буковиньска.

Сьвяткованє ювилею Ом. Поповича згромадило мало-що не до тисячки сьвітскої і духовної інтелїґенциї, учительства, селян і міщан, а представителї урядових властий, які явили ся на сїм сьвятї, бачили, що народне житє Буковиньскої Руси пливе широким руслом. Вся величава манїфестация, всї сьпіви декламациї були вимовним і наглядним доказом „тихої любови“, тої єдности, згоди і щирости якою дише буковиньска руска громада.

Перша частина ювілея відбулась в полудне і складала ся з отсих точок; Хор „Бояна“ відспівав на вступі „Чом красна Буковина“, а потім австрийский імн і „Ще не вмерла Україна“; відтак була вступна промова проф. Єротея Пігуляка, дальше довга промова проф. Стоцкого, чотири декламация поезий Поповича і відповідь п. Поповича. Проф. Пігуляк закінчив свою промову окликом на честь цїсаря, по чім хор відсьпівав австрийский імн. Проф. Стоцкий в довгій, гарній і сердечній промові змалював стремлїня буковиньских Русинів за остатних 25 лїт і невсипущу працю ювилята за той час, а по промові подав ювилятови альбом від руских товариств; на конець ювилят подякував усїм присутним в щирих словах за зроблену єму честь, додаючи, що „радїючи ізза дотеперішних наших добутків, мусимо згадати ще й про те, що завдячуємо їх не тілько одній мозольній працї нашій, що справила, засїяла і потом зросила запустїлу нашу ниву народну, але й тому сонечкови, що єї огрівало, нашому найяснїйшому Монархови, що з єго ласкавої волї повіяло весняним леготом і по нашій зеленій Буковинї“.

Комерс вечером був сполучений з концертом, на котрий зложили ся сьпіви „Бояна“ та продукциї військової музики. Поміж тими точками проґрами були промови з нагоди ювилея. Промавляв за „Народний Дім“ о. Семака, за „Руску Бесїду“ проф. Пігуляк, за „Бояна“ проф. Кобилянський, за „Руску Школу“ проф. Шпойнаровский, в імени академ. молодежи п. Герасимович, за „Міщаньску читальню“ п. Власюк, потім гість зі Львова проф. Ол. Барвіньский, за товариство черновецких учителїв п. Кайндль, за філїю „Рускої Школи“ в Кіцмани п. Віктор Івасюк, за селян пп. купець Дмитро Ґришук з Садаґури

і двірник Теодор Левицкий з Чорториї. Крім того селяне з Ревни і Стрілецкого Кута привитали ювилята хлїбом сілю і окремим альбумом від своїх товариств. Школярі з Кичери відспівали кілька своїх пісень під проводом учителя Ілюка. Всї промови відповідні до хвилї відносились до особи ювилята, але при тім описували і давнїйші та теперішні відносини, так що комерс був немов яким полїтичним вічем: 25 лїт житя буковиньских Русинів промайнуло перед очима зібраних. Опісля забрав слово ювилят, згадуючи про иньших робітників на народній ниві: про радника Вол. Ясеницкого, проф. Пігуляка та д-ра Стоцкого. З нагоди комерсу зібрано 76 корон 25 сот. складками на „Народний Дім". На комерсї відчитано також около 60 телеґрам і листів.

Новий галицкий митрополит.

Wiener Ztg. з 18. падолиста с. р. оголошує іменоване станиславівского епископа Андрія Шептицкого архиепископом-митрополитом.

Ґраф Роман Шептицкий (се є первісне імя пізнїйшого монаха Андрія) родив ся дня 29. липня 1865 р. в Прилбицях коло Перемишля, як син доси ще жиючого посла на сойм ґр. Яна Шептицкого і Зофії Фредрівної, доньки одного з найвизначнїйших польских драматурґів, ґр. Александра Фредри. Ґімназияльні студиї зі знаменитим успіхом покінчив ґр. Роман в ґімназиї сьвятої Анни в Кракові і вступив там на Ягайлоньский унїверситет, студиюючи рівночасно права і фільософію. З обох галузий відомостий зложив докторати і вступив на однорічну військову службу до шестого полку австрийских драґонів, де позискав по роцї степень резервого офіцира. Мимо того всего ґр. Роман не мав ще тодї навіть 24 років.

І от у сім молодцю дозрівае постанова, на яку не зважила би ся тисячі иньших на его місци. Він відпиняе свою офіцирску шаблюку раз на завсїгди, зрікае ся титулів, як тих, що унаслїдив по старім, славнім родї, так і тих, що придбав собі своєю наукою, покидае веселе та сьвітле житє, повне роскоший, блеску і задоволеня хотьби найвисших амбіций — зміняе навіть своє хрестне імя і надїває черничу рясу, вступивши дня 28. цьвітня 1888 р. до кристинопільского монастиря оо. Василіян.

Небаром висьвячено молодого новика на сьвященика в перемискій катедрі, а він зі звичайною собі пильностию продовжав свої теольоґічні студиї, доки в коротцї не здав теольоґічного докторату — вже третого з ряду. Колиб нинїшний митрополит не уродив ся був ґрафом, то єму належить ся мимо сего після австрийского закона, титул барона, за зложенєм потрійного докторату. Але о. Андрій бажав мати лише один титул: невтомимого труждeника у Христовім винограді. Тож приняв ся щиро до працї свого стану, а разом з тим підносив ся скоро по щеблях церковної ерархиї. По черзї був він настоятелем василияньского новіцияту в Добромили, ректором василияньских місий у східній Галичинї, суперіором львівского монастиря, професором теольоґії і фільозофії на висших студиях чина сьв. Василия, а вкінци від дня 2. лютого 1899 р. станиславівским епископом.

Підчас короткого часу свого побуту на епископскій столиці в Станиславові о. Андрій виявив стілько енерґії, разом з правдиво пастирскою лагідностию і вирозумінем, що всї щирі Русини витають его вступлене на митрополичий престол як заповідь сьвітлїйших часів для їх Церкви і народа. Візитациї станиславівскої епархиї по єї найдальших закутках, навіть у недоступних горах, куда треба було по 5 миль їхати повозом, або верхом на кони.

Новий митрополит є може чи не наймолодшим архиепископом на сьвітї, бо має всего 35 лїт. Походить зі старинного роду руско-литовскої шляхти, який можна-б назвати родом епископів бо видав з себе двох галицких митрополитів Атаназія і Льва і чотирох епископів: двох унїятских, а двох латиньских. Теперішний митрополит є отже третим членом сеї славної родини, який засїдає на владичім престолї у Львові. Як уся наша шляхта, так і рід Шептицких з часом відчужив ся був від руского народа. Батьки теперішного митрополита, як і его цїла рідня почувають себе і тепер Поляками і майже всї они вже покинули унїю, принявши латиньский обряд. Але як цїле покликане Андрія, так і его патріотизм виросли на ґрунтї правдиво християньскої любови до ближнього, який тим більше потребує помочи повної християньского пожертвованя, чим тяжше его житє-буте, чим більше его опущене. Тому новий митрополит приляг цїлим серцем до нашого народу, не цурає ся его нужди, не гордить его злиднями, не випирає ся сеї малозначної, працею та турботами придавленої братиї, а пристав щиро до неї зі словом Христової науки. Єго завіту любови, пожертвованя та твердої віри в Божу премудрість, яка „послїдних чинить першими“, коли они підуть по стежцї Божої правди.

Рідке торжество учительске.

Дня 18. падолиста відбуло ся в Клепарові під Львовом пращане шкільними властями і товаришами п. Теодора Мельничука, управителя школи в Запитові, котрий по 40-лїтній службі перейшов в справдї заслужений стан спочинку. На се торжество прибули: член краєвої Ради шкільної п. Бол. Барановский, львівский староста п. Кароль Франц, окружний інспектор шкільний п. Фрац Говорка і 34 учительок та учителїв. Пращане розпочав промовою п. Говорка, котрий зазначив довголїтну, ревну і успішну працю ювилята, а по нїм промовляли по черзї: п. Ілія Чиж управитель школи в Клепарові, п. староста, котрий вручив ювилятови декрет мінїстерства просьвіти, признаючий єму титул директора, п. Жишкевич управитель школи в Прусах, котрий доручив ювилятови на спомин від товаришів золотий перстень, п. Іван Климко старший учитель на Знесїню в імени молодшої братиї в заваню, а вкінци краєвий інспектор Барановский. Послїдна промова під взглядом стилю дуже тепла, була також і під взглядом річи характеристична. Іменно бесїдник з великим притиском підніс з житя ювилята два слїдуючі моменти: 1) що ювилят на однім місци служив без перерви 38 лїт і тим чином виховав кілька поколїнь; 2) що стояв завсїгди на боцї від всяких забаганок деяких реформаторів суспільности, котрим здає ся, що потрафлять напростувати історичні течії. Вкінци положив п. Барановский натиск і на ту обставину, що

ось найвисші власти шкільні відзначили учителя-Русина і тим дали доказ, що їм народність учителя не робить найменьшої різниці, а глядять лише завсїгди на тиху та ревну працю єго.

Всячина.

— **Нові будинки для середних шкіл у Львові.** Міністерство просьвіти в порозуміню з краєвою радою шкільною має порішити, що будинок для поміщеня V. ґімназиї має станути при улици Гофмана Опата на личаківскім передмістю, а для рускої ґімназиї при площи сьвятого Юра. Будинок для учительскої семинариї мужескої мають побудувати при ул. Мохнацкого коло цитаделї.

— **Наука пчільництва і садівництва.** В турчаньскім повіті має бути заведена обовязкова наука пчільництва і садівництва у всїх тамошних школах народних, а то в наслїдок ухвали окружної ради шкільної на внесенє старости Білїньского. Наука пчільництва має ся удїляти при ужитю пнів пчіл, котрі рада шкільна має в тій цїли закупити. Наука садівництва має ся відбувати в міру того, як на то позволять клїматичні відносини. До липня с. р. закуплено по однім пни пчіл до шкіл: в Либохорі, Яворі, Ісаях, Вовчім, Яблінцї і Борини, а для школи у Висіцку нижнім дарував один пень тамошний учитель п. А. Михневич. З виїмкою Либохору і Висіцка, удїлювано науки пчільництва в 5 школах. Крім того заходами тамошного старости збирає ся фонд на закупно пнїв пчіл і щеп на нагороду для тих учеників, що з науки пчільництва і садівництва осягнуть степень відличний і схотять лишити ся на господарстві.

— **Перша ґімназияльна учителька.** З Відня доносять, що перед тамошною іспитовою комісиєю для учителїв середних шкіл здала іспит перша в Австриї женщина, п-а Цецилїя Венд. Кандидатка складала іспит з математики, фізики і нїмецкого одержала вже посаду в жіночій ґімназиї у Відни.

— **Учительскі табелї службові.** Мінїстерство скарбу видало важне для учителїв розпоряджене. Рескриптом краєвої дирекциї скарбу у Відни були учителї обовязані заосмотрювати стемплем свої табелї службові. Против того зарядженя внесли декотрі учителї рекурс до мінїстерства скарбу, мотивуючи єго тим, що табеля службова не єсть ніяким сьвідоцтвом. Мінїстерство прихилило ся до того рекурсу і орекло, що табелї службові суть вільні від стемпля.

— **Шкільні реформи.** З Відня доносять телеґрафічно: Мінїстер просьвіти скликав на 24. і 25. с. м. до Відня конференцию директорів дол шно-австрийских шкіл середних та запросив на ню богато иньших осіб. Цїлию конференциї є точно обговорити важні і актуальні шкільні справи. Між иньшими порушить ся справу реформи вступних іспитів до І. кляси середних шкіл, заведенє обовязкової науки одної зі сьвітових мов сучасних, увільненє директорів середних шкіл від веденя адмінїстрациї і т. ин. Правительство наміряє засновати з конференциї директорів середних шкіл постійну институцию, що відбувала би засїданя періодично.

— **Платня учителїв у Франциї.** Буковиньский учитель, що кождого першого дня місяця думає гірко, як то подїлити свою платню, щоби на все стало певно не знає, що єго „колеґа“ у Франциї має зовсїм такий самий клопіт. Коли ми порівнаємо свій край із Франциєю, то нам здає ся, що осьвіта там певно стоїть тому так високо, що там богато шкіл і богато добре платних учителїв. Тимчасом оно зовсїм не так: шкіл, правда, там богато, але учителї платні так само, як у нас. Вичитав я се у віденьскій часописи: „Die Wage“. Сказано там, що францускими учителям платять 1000 до 1500 франків, отже на наші гроші 400 до 600 левів, а директори і управителї народних шкіл дістають 1800 до 2500 франків, отже 720 до 1000 левів. Як бачимо, такі самі бідаки як наші. А кандидатів на учителїв у Фринциї так богато, що як розписали конкурс на 150 посад у пари-

ских міских школах, то подало ся відразу 15 тисяч кандидатів, на кожду посаду по сто! В декотрих краях Австриї, особливо в німецких, також богато кандидатів. Недавно вичитав я у віденьскій часописи, що посаду народного учителя в якімсь тирольскім селї обняв доктор фільозофії.

— Жиди в школах. Після статистичних виказів було в р. 1898, жидів в австрийских університетах: у Відни 1349, значать 25·4% чи то більше нїж четверта часть загального числа студентів; в Градци 23=1·6% в Інсбруку 5=0·5%, в німецкім університетї в Празї 372=32·9½, в ческім університетї в Празї 63=2·5%, в Кракові 221=17·1%, у Львові 329=19·7% в Чернівцях 147=39·1% разом у всїх університетах австрийских було жидів 2.509 чи то 17% загального числа студентів. — В політехнїках: у Відни 449=26·8%, в Градци 13=4·2%, в Празї в німецкій школї 99=25·3%, в ческій школї в Празї 27=3%, в Берну 71=21·1%, у Львові 43=9·6% разом у всїх політехнїках 702=17·3%. В рільничій академії у Відни було жидів 5=1·7%. — В ґімназиях: долїшної Австриї 1697, горішної 9, Сольногороду 5, Стириї 46, Каринтиї 2, Країни 0, Побережа 90, Тиролю 16, Чехії 1747, Морави 881, Шлеска 237, Галичини 2620, Буковини 805, Дальмациї 6. — разом 8361. — В реальних школах школах: долїшної Австриї 1021, горішної 20, Сольногороду 9, Стириї 10, Каринтиї 1, Країни 1, Побережа 69, Тиролю 3, Чехиї 804, Морави 726, Шлеска 203, Галичини 374, Буковини 248, Дальмациї 1, — разом 3·490. — В мужеских семинациях учительских: долїшної Австриї 2, Побережа 1, Чехії 3, Галичини 114, Буковини 5; в иньших краях не було учеників жидів в учительских. В женьских учительских семинариях: долїшної Австриї 21, Стириї 1, Побережа 1, Тиролю 1, Чехії 9, Морави 3, Шлеска 4, Галичини 18, Буковини 26. — В торговельних школах дол. Австриї 3.198, горішної 20, Сольногороду 2, Стириї 41, Каринтиї 1, Країни 2, Побережа 44, Тиролю 5, Чехії 1.350, Морави 332, Шлеска 57, Галичини 128, Буковини 233. В промислових школах: дол. Австриї 1.311, горішної 1, Сольногороду 3, Стириї 13, Країни 1, Побережа 9, Чехії 460, Морави 269, Шлеска 111, Галичини 1.198, Буковини 223.

— Зі статистики. На цїлій землї жиє около 1.534,922.000 людий; з того припадає на Азию 836,793.000 л. на Европу 383,000.000 л., на Африку 177,510.000 л., на Америку 135,939.000 л.. на Австралїю враз з Полїнезию 5,979.000 л. а полярні краї 89.000 людий. Найбільшим на сьвітї після статистика Гуднера є племя словяньске, що числить 123,657.000 л., другим що-до числа є племя ґерманьске, що числить 122,655.000 л., а третим найменьшим є романьске, що числить 107,411.000 людий. На прочі племена припадає 26 971.000 л.

В Европї жиє 156,000.000 католиків, 81,510,000 православних, 79 000,000 лютрів кальвінів, 19,000.000 ісповідників англиканьскої церкви, 3,510.000 методистів. 7,000.000 жидів, магометан 6,445.000 Крім того є ще кілька меньших і більших сект, а прочі суть поганами.

— Зріст народів. Знаменитий німецкий учений П. Бельох, оголошує свої історично-статистичні дослїди що до зросту населеня в Европі в протягу послїдних 300 лїт. З дат Бельоха виходить, що перед 300 лїтами було 20 мілїонів Німцїв 17 мілїонів Французів, 13 мілїони Італїйцїв, 10 мілїонів Іспанцїв і Португїйцїв разом, 5 мілїонів Анґлїйцїв, 3 мілїони Поляків, 2 мілїони Чехів і 2 мілїони Скандинавцїв. Що-до других народностий п. Бельох не подає чисел, а і ті розуміє ся, можна брати лише в приближеню. Однак цікаво, до яких чисел зросли тепер поодинокі народи. Отже німецкий учений подає, що число Німцїв виносить нинї 76 мілїонів, (20% зросту), Французів 39 мілїонів (13% зросту), Італїйцїв 33 мілїонів (15% зросту), Іспанцїв 21 мілїонів (14% зросту), Англичан 39 мілїонів (680% зрост.), Поляків 16 міл. (430% зрост.), Скандинавцїв 10 міл. (400% зрост) і Чехів 8 міл. (300% зрост). Після сего виказу найбільшу плідність проявили Англичани (680%), а зараз за ними Поляки (430%) — що вельми утїшило польскі дневники, які доносять про публїкацию п. Бельоха.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 24. Львів 20. грудня 1900. Р. XII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані рекламациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Від видавництва.

З сим числом кінчить Руске Товариство педаґоґічне XII річник свого видавництва „Учитель“. З тої нагоди взиває виділ усіх довжників, щоби поспішили з вирівнанєм залеглих передплат за „Учителя“. Рахунки сего видавництва вказують, що між передплатниками за минувші роки залягає єще недоплата на квоту звиж 500 корон. Таке нетоване надсиланє передплати підриває значно фонди товариства, узбирані із вкладок членів і з розпродажи иньших видавництв через що спиняє правильне видавництво книжочок для дітий і пр. — Тож коли Руске Товариство педаґоґічне має вдоволити бажаню загалу, — мусять перш усього доконати свої повинности ті з загалу, що приймають на себе з'обовязаня передплачувати „Учителя“ отже вирівнати довги за передплату.

Кому недостає яких чисел з сего річника „Учителя“ зволить зараз реклямувати, що адміністрация, о скілько на се стане зайвих чисел, увзгляднить але лише до 15 (н. ст.) січня, по чім полишить усякі реклямациї без відповіди.

В слідуючім році буде „Учитель“ виходити під тими самими условинами, що й доси. Перше число розішлесь усім сегорічним передплатникам, друге тільки тим, що вирівнали усі довги і відновлять передплату.

Рівночасно просить виділ всіх дотеперішних передплатників, щоби приняли на себе той невеликий обовязок і спонукали своїх знакомих, місцеві Ради шкільні, Читальні і пр. до передплати „Учителя“, через що могло би вже в слідуючім році зрости число передплатників у двоє а ідучи тою дорогою не було би у нас невдовзі рускої школи без „Учителя“, який зміг би тоді виходити в більшім обємі і частійше як до тепер. Стреміти до того, се обовязок кождого Русина!

Вкінци просить виділ всіх своїх Членів, щоби вирівнали залеглі членьскі вкладки, а надто приєднували для товариства як найбільше нових членів, якими, з огляду на цїли руского товариства педаґоґічного повинні бути усі письменні Русини!

На межи XX. столїтя.

Відчит п. Меланії Малїцкої на загальних зборах філії Руского Товариства педаґоґічного в Станиславові.

(Конець).

Правда — сила відпорна людини ломить ся іноді в конфлїктах житєвих — в тім, що то старинні Греки траґізмом прозвали. А те-ж они понимали траґізм далеко страшнїйше чим ми нинї. Їх траґізм випливав з внїшних причин — такий ось Едип се жертва слїпого фатум, котре мимо ухилювання ся людини такой мусить єї досягнути. Нинїшний траґізм спустив ся десь то у глубину душі, де бють єго жерела — і слези нинї стали більш духовними. А хоч і нинї сотні мрій наших як дїти Ніоби падуть під стрілами судьби — нам таки годї в камінь скаменїти. Нинїшний траґізм характерів і ситуаций випливає з конфлїкту ідеалу з дїйсностию, з того — що ідеал яко підметовий витвір духа людини не пристає як слїд до дїйсности, перерастає єї на деяких, а не дорастає знов на других точках. Людина, працюючи над тим, щоби втиснути брутальну повню житя в гармонїйні рами ідеального схемату — наражує ся на конфлїкти, траґічні — котрі єї давлять і торощать...

Нинїшний траґізм — се колїзия еґоїзму з альтруїзмом. Обовязки взглядом малої громадки найблизших стирають ся з симпатиями для великої але дальшої родини і відносять звичайно побіду, бо того хоче природний порядок річи, вроджена чоловікови потреба особистого власного щастя, власного гнїзда-дому, котрого умилованє дїлає з конечности параліжуючо на розвій чувств антиеґоістичних. Огнище родинне горить часто коштом огнїв ідеальних оживляючих в певну пору грудь кождої благороднїйшої одиниці... І се може оден з найбільш траґічних знаків на картонї людскости, той примусовий компроміс поміж бажанями, яких чоловік анї заспокоїти анї вирозуміти навіть ясно не в силї, — а дїйсностию зимною, твердою, желїзною, тїсною. І інакше годї сему бути — треба рішучо розтяти житя на дві половинї: і або спочити на филї житя гладкій і любо лоскотаючій тїло, хоч у дна холодній і трохи бруднїй — або взяти ся з житєм бороти і мати тїло в потнї і печали частій, а душу тільки в сферах чистих і теплих. Але вимагає се послїдне самоотверженя і борби може і нїколи не скінченої. Бо не вільно нїкому зійти безкарно з дороги, витоптаної через товпу — анї не легко зречи ся того, до чого наклін одержав хтось в спадщинї з кровю цїлих поколїнь, що взяв від тих фльоресів, які розцвитають у шпилїв найвисших вежочок культури...

Але хто раз зважить ся зробити такий Геркулесовий вибір, той ступати-ме вже далї сьміло вперед проти противностий, а загрітий голосом повинности, стане ся сам силою, загріваючою других до дїла. Таке сполучене сили відпорної і чинної в людинї витворює найважнїйшу прикмету волї — витревалість. Чоловік витревалий не тільки рішучо опирає ся впливам чужосторонним, а і усувати їх з'уміє, наколи станутъ єму в дорозї. Ступає по стежинї, яку раз обібрав без остраху і без впину — без колибаня ся, — обдумує метким умом способи усуненя перешкод, поборює їх і побіджує — побіджує, бо витревалість мусить побідити. На жаль тої прикмети волї народови нашому не стає. У нас або надто слабо розвинена чинна сила волї, або на коротко тілько горячково проявляє ся наче соломяний огонь вистрілює і гасне. У нас традицийна руска лїнь, пізноіваньство, що все відкладає на сьвято завтра та жде, аж другі сядуть єму на голову, аж перейде по нїм дїєва филя, польшаючи єго забутю і погибели. Кожда велика гадка одушевляє нас, але лишень одушевляє, в єї жару у нас десь і палке слово вирве ся і грімкий протест і горячий зазив до працї і боротьби. Та не стане тільки тих штучних наркотиків, які піддержують слабий наш орґанїзм — а вже жар стигне і дух у попередню байдужність клонить ся. У кождого з нас Прометейні аспірациї, та сили, гордовитости та витревалости Прометея Біг дасть! Кождий пне ся до неба по сьвяту іскру божого сьвітла — та жаден не хоче терпіти під твердою склалою героїму від кровопійчого орла кавказского.

Причина сего може і брак віри, що ось дїло наше до нїчого не доведе, бо слїду так мало поза нами — чи vice versa: овочів так мало, бо нема в нас віри, бо цїль так далекою нам видаєть ся. Але мабуть чи не головною причиною нашого знеохоченя те, що мало находимо підмоги в суспільности, наколи дїло яке беремо ся розводити — що не розбуджений ще у поодиноких одиниць інтерес для поважних справ народних, що діяльність усю розливаємо надто широким але одним руслом, місто сканалізувати єї, що так скажу — і розпровадити немов здорову кров пурпурову по всїх жилах орґанїзму.

Ось хочби возьмім під увагу дїло просьвіти, оклик, що лунає скрізь по рускій земли — клич виписаний огненними стрічками на стягу під котрим ведуть ся у нас всї змаганя до підвигненя народа. Задачу сю знов в першій мірі складають на школу — але і тут не може она так дїлати, якби сама хотїла і як сего де хто домагає ся. Житє розломує ся від неї, байдужність стрічає зі сторони суспільности, а іменно родичів — коли б навпаки співучасть їх з напрямом школи могла приневолити сю послїдну до користних реформ і до увзгляднюваня індивідуальности вихованців і потреб часу. І в сїй то байдужности рускої суспільности до розумного і на національних основах опертого вихованя молодїжи треба глядїти причин так численних прояв апостазиї чи ренеґатства національного. І відси то школа, немов відорвана від живого тїла суспільности позістає поки що мертвим членом. Народна школа вкидає дїтвору сейчас по виходї з неї в рецедиву темноти, бо нїхто не подбає про се, щоб та молодїж вийшовши зі школи, жила дальше духово і розвивала те, чого в школї набула. А просьвіта-ж то така ростина, котра потребує невпинної опіки і запопадливости. А памятати-б нам і те, що образуючим моментом не є само лиш знанє, але здібність і вправа в приміненю єго в житю. Патріоти засновують вправдї читальнї по селах і той без сумнїву важний чинник просьвітний і виховавчий — але читальня поки що потребує в нас розумного і щирого проводу, потребує якоїсь душі, котра-б єї оживила

і змарніти не дала. Єї задача не може обмежити ся на оплачуванє кількох часописий і просьвітних книжочок — але читальня повинна стати центром духового розвитку усеї громади — місцем, де б не лиш читано і набирано в себе чужих думок але і самостійно думано — місцем, в котрім підпомагано би ся морально і духово, кріплено до борби зі злом усякої натури — місцем широкої братньої комуни.

Послідними часами залунала у нас за приміром других народів гадка людових університетів, що мають на цїли популяризованє знаня способом приступним, приноровленим до умовин житєвих слухачів. Гадка ся у нас вийшла відти, звідки і всї сьвіжі, здорові, гарні і сьмілі понуки виходять — гадка ся зродила ся серед молодїжи українскої, серед тої громадки, що ось на межи XX. столїтя так сьміло застромила свій стяг з девізою: Пізнати всьо, щоб всьо полюбити — а полюбивши, працювати невтомимо з усіх сил, з цїлим жаром молодих душ. Молодїжи приходить ся кидати рукавицю підлоті і денунциациї, її приходить ся загрівати саму себе до працї над собою підносить сьвятий великий клич самостійности національної, нести сьвітло у темряву народну, бо ті, що до них се з уряду сказати-б — належить — мовчать поки-що. І так не найшовши підмоги у суспільности, получена з надто великою сценериєю — плине та просьвіта у нас так пиняво, бо вважають єї все ще якоюсь то сьвятощию, що закрита очам профанів якимсь то привілеєм кастовим одних, привілеєм, котрий низшим парінсам тільки серед сотні містерий уділеним бути може. А наука-ж прецїнь се добро спільне, та й ще таке чудове добро, що даєш а не убуває, — вживаєш, а все ще лишаєсь. Се-ж так само небходиме живло чоловіка як воздух або вода — а коли жаждущий попросить води в нас — чи будемо надумувати ся, в чім єму подати: етрускій вазї чи простім глечику? Сократ по улицях навчав мудрости Греків, — апостолів в одних постолах пустив Христос у сьвіт навчати нової правди — а ми загороджуємо єї на усякі способи, а подаючи античними дрібками відмірюємо єї дози. А прецїнь сонце не унимає в границь лучів, що їх кидає на землю, а розсипує у найглубші провали! — Коли-б кожда інтелїґентна родина стала університетом, а кожда просьвічена людина учителем з духа для другої — коли-б етику християньску: Дай другому з того, що маєш! — примінено до майна духа — коли-б кождий просьвічений сказав до темного сусїда: „Ось в мене сьвітло, а в тебе темрява брате! возьми з мого багатя розсьвітити і свою хату! — коли-б! Але на се потреба в нас демократизму духа, того демократизму, що то сходить у темні ями, де стогнуть слїпцї духа, сходить у низини до тої товпи, хай она глупа і зла — сходить щоб подати їй іскорку божого сьвітла, розікрити їй очи, щоб зложити поцїлуй братний на устах тої товпи і вивести єї на високі простори волї і сьвітла. Але в нас нема сего. Ми на скрізь аристократи, ми кастовість бережем неменьш старинних Індів — та й у тамтих она була усьвячена традициєю, вважалась немов би божеским законом — а у нас говорить ся про братанє просьвічених з темними — нїби щось і робить ся для них — та на ділї, коли прийде ся фактично взяти до роботи і зійти з тою товпою, десь то сейчас вилазить наш аристократизм. І з сего то аристократизму духа пливе також специялїзованє ся одиниць, котрі не можуть чи не хочуть зрозуміти, що правдивий патріотизм обіймає увесь нарід до найменьшого брата, входить у всї єго інтереси, болї і радощі сьвітлі і брудні сторони.

Коли справдї нарід наш має відродити ся і зажити повним житєм здорового орґанївму — то потреба в першій мірі відродити ся єго членам — стати людьми гармонїйно розвиненими, людьми в повнім сего слова значіню — себ-то придбати своїй духовій вдачі все те, що складає ся на гармонїйний характер людини. — Коли нарід наш має відродити ся яко нарід руский — то мусить відроджене те обіймити усї верстви, то мусять верстви ті зілляти ся в одну сильну громаду, в котрій не буде нї хлопа нї пана — в котрій вирівнають ся наконець ті ріжницї, що роздїлюють людий на кривдячих і покривджених —

щоби одним житя так летїло
Немов пусті вітри поверх степів,
Або мов буря, що не лишить цїло
Нїчого — А все ломить пів на пів —
А другим не повзло так важко в горю й бою
І не поїло їх отрутою гіркою...

Ось загадка грядущих днїв, ось велике дїло, котре сповнити має нова епоха, нові люди XX столїтя, наколи для нас нове житє не має статись лиш піснї ідеалом, а ми виклятими Судрами в великій семії народів, Судрами — по котрих судьба котить ся валом...

Чи будучність обійде ся без жертв — годї днесь вгадати. Перед нами новий шлях неначе стежка в срібній млї веть ся в даль. Що жде нас на новій пути? Чи прийде ся знов спочивати по хрестах і могилах бродити в струях крови? Чи піднесуть ся в порох зігнуті рабскі спини до сьвітла, чи піднесуть ся? Чи зійде сонце волї всушити столїтний посїв слїз, звеселити мракою тьми повиті хати? Чи може і новому поколїню прийде ся кидати у ту нову вікову прогалину трупи і тільки трупи, силу жертв може і зовсїм безцїльних і лишних? Коли настане рід, що живий вже побачить великий день воскресенїя? Не наше дїло про се судити — нам тільки йти наперед, не питаючи кілько і за віщо людий гине, іти не закладаючи рук, з жаром любови в серцї, з огнем ідеї в оцї — іти до нової вікової Порто Санта під стягом одного мемента:

Вільна, самостійна Русь-Україна!

Розвій суспільної сьвідомости у дїтий.

В послїднім числї видавництва професорів Schiller-a і Ziehen-a*) надруковано працю Will. S. Monroe під титулом „Розвій суспільної сьвідомости у дитини. Причинок до психольоґії і педаґоґії дитини". — Віллїям С. Monroe є професором психольоґії і педаґоґії в Westfield, в Massachussett. Метода роз-

*) Від року 1897 виходить в Берлинї зошитами рід педаґоґічної бібліотеки під заголовком: „Samlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der Pädagogischen Psychologie und Physiologie".

слїджуваня полягає на тім, що головний материял до своєї працї, — за прикладом иньших психольоґів і педаґоґів американьских, черпає безпосередно з розслїджуваного предмету — з самих дїтий. Відповіди більш як 5.000 дїтий, котрі ходять до ріжних шкіл в Massachusett, в віцї між 7—16 лїт, відповіди переважно умотивовані дають богато першорядного материялу. Розслїди наукові відповідий дїтий мають велике значінє для теориї і практики педаґоґічної: 1) Дитина учить ся думати і пізнавати самого себе; 2) Учитель у відповідях дїтий видить живий образ їх вообразжінь і поглядів, а також зміст до узасадненя психольоґічної теориї і педаґоґічної практики.

Відповідно до змісту поставлених питань і внесень, які можна витягнути з відповідий, подїлив Monroe працю свою на кілька частий. По вступі (початок сьвідомости суспільної у звірят, первісного чоловіка і дїтий) розбирає автор по черзї: вплив суспільного окруженя на дитину, суспільне значінє ігор і дитинячих забав, суспільний зміст шкільної науки, почутє права власности у дїтий, шкільну карність, яко суспільний чинник, і наконець суспільну суґестию у вражіню страху. Сей подїл материялу на перший погляд видаєсь не дуже систематичним, однак коли докладнійше приглянемось змістови розділів, можна на него згодитись. Тому що вже деякі уступи з тої розправи подавали ми вже в „Учителю" давнїйше, коли виходили еще осібними працями, тому подаємо ту лиш такі питаня, про котрі еще не було згадки. Справозданє з працї подаємо в порядку, який автор сам вказав.

У „вступі" заслугує на увагу погляд Monroe-а, досить вкінци розповсюдненний, що між суспільним розвоєм дитини а первістного чоловіка є певна схожість зглядно рівнобіжність (паралелїзм): дитина у своїм розвою переходить ті самі стадиї, що первістний чоловік.

В „другім роздїлї" є бесїда про вплив окруженя на дитину в шкільнім віцї.

Вплив шкільного окруженя проявляєсь у відносинах товариских, стоваришенях і потягу до вибору певного заводу. Тут наводить автор вислїди анкети дїтий в віцї 8—16 лїт, котрим задавано питанє: чим хочеш бути, коли доростеш?

Стоваришеня. Американьскі дїти орґанїзують ріжні стоваришеня. Більший процент дївчат, як хлопців, належить до товариств релїґійних і філянтропійних; притім дївчата належать по більшій части до таких товариств, у котрих ведуть провід старші; за то хлопцї находять ся у меньшім впливі у старших і оказують більше самостійности. Після гадки Monroe хлопцї є більше зближені до первістного чоловіка, бо лучать ся в товариства найчастїйше для польованя і ловлї риб, прогульок і борб.

Суспільне значінє ігор є предметом роздїлу третого. Приклонники дитячих огородів виказали, як велике значінє у вихованю мають гри і забави товариські дїтий. Характер і замилуванє дитини проявляєсь в певнім замилуваню до певних забав і в тім, як оно бавить ся. Настрій, ідеали, успособленє, характер дитини і впливи якім оно улягає, пізнати найлекше, слїдячи, як бавить ся оно лялькою, яке вишукує для неї занятє, як єї убирає, які дає їй ради і науки моральні, як єї карає і т. и.

678 хлопцям і 770 дївчатам в віцї між 7—15 лїт задано питанє: В яку гру бавиш ся найрадше і длячого?

Найбільший процент дїтий вибрав такі гри, у котрих найбільшу ролю відгриває наслїдоване. З причини вибору сеї або тамтої гри, дїти не здають собі докладно справи: 24% хлопцїв і 30% дївчат не вказали жадної причини; 50% дїтий написало лише тільки, що дана гра справляє їм приємність; 16% зазначило виразно, що находить приємність в руху; 7%, переважно старші дїти, написали що головну приємність справляє їм дана гра тим, що чують ся на свободї; у 6% дїтий мотивом у виборі гри було соперництво, виграна, поводжене.

Суспільний зміст науки шкільної (роздїл IV).

а) Сьпів.

2.000 дїтям в віцї від 7—16 лїт поставлено питане: „Яку пісню любиш найбільше і длячого? Не подаю проценту відповідий, яле відразу подаю внесеня, які витягнув Monroe з тих відповідий.

1) Окружене і суспільні впливи є найважнїйшою причиною, длячого дитина дану пісню ставить висше від другої. 2) Дїти люблять сьпіви патріотичні; замиловане до них зростає з віком і є у хлопцїв все більше, як у дївчат. 3) Замиловане до релїґійної музики зростає у дїтий з віком; у дївчат є оно усе більше, як у хлопцїв. 4) Замиловане в піснях „домашних і шкільних“ з віком зменьшає ся; стало у дївчат є оно більше, як у хлопцїв. 5) Приємність, яку справляє дитинї мельодия, замиловане в ритмі є важним чинником, длячого дитина волить дану пісню. 6) Народні пісни справляють на дїтях сильне вражінє і повинно ся їх увзгляднювати в елементарній школї при науцї музики і сьпіву.

б) Наука історії.

Тут насуваєсь передовсїм питане: на чім полягає у дитини переконане, що данний факт історичний справдї відбув ся?

2.666 дїтям в Massachusett проф. Mary Sheldon Barnes задав слїдуюче питане:

Скажи на чім опирає ся твоє переконане, що жив чоловік, котрий називав ся Юрий Вашінґтон? — 17% дїтий сказало, що „чули“; були се переважно молодші дїти; 18% опиралось на лектурі; більший процент дївчат як хлопцїв; 30% покликувалось на історию, переважно дїти старші; 17% опирало своє переконане, що істнував Юрий Вашінґтон на тім, що вказували на якусь змислову річ, яка відносилась до минувшини пр. памятки історичні які бачили в музею, образи, портрети, сьвяточне обходженє річниць і т. в.; 17% дїтий доказувало істноване Вашінґтона ва помочию льоґіки: „Він був президентом Сполучених держав (або: „був вождом у війнї за свободу..“) отже мусїв жити“.

в) Ґеоґрафія.

Щоби переконати ся, що інтересує найбільше дїтий при науцї ґеоґрафії, задано 4.057 дїтям в віцї від 8—16 лїт питане: „Колибись міг подорожувати, яке вибрав бись місце, де найбільше хотїв бись бути і длячого?“

Мотиви якими руководились дїти при відповіди на задане повисше питане, уложив Monroe в слїдуючій таблици:

	Хлопців	Дівчат	Усіх дітий
I. Мотиви суспільні і загально людскі	856	973	1829
1) Місцевости, котрі мають значінє історичне	291	321	612
2) Відвідати свояків і приятелїв	247	351	598
3) Подорожувати, щоби дізнати ріжних пригод	165	153	318
4) Пізнати звичаї і обичаї людий	106	85	191
5) Відвідати місце уродженя	47	63	110
II. Мотиви релїґійні	23	23	46
III. Мотиви естетичні	316	335	651
1) Видїти гарні види	260	257	517
2) Видїти предмети штуки	56	78	134
IV. Мотиви фізичні: Клїмат, поверхня і т. и.	289	256	545

Таблиця ся є вельми поучаюча, а особливо для учителїв ґеоґрафії.

Суспільні почутя в звязи з почутєм особистої власности (Роздїл V).

999 хлопцям і 1090 дївчатам поставлено питанє: „Коли-б ти діставав правильно 50 кр. місячно, які мігбись ужити після вподоби, як би ти ними розпорядив?*).

Шкільна карність, яко суспільний чинник (Роздїл VI).

Дуже часто учитель забуває, що се, що він уважає слушним і справедливим, дїтям з їх точки зріня може видавати ся інакше. Проф. Barnes**) виказав, що кожда кара, наложена після погляду дїтий „несправедливо“, нїколи не може вплинути на дитину виховуючо, длятого учитель в ужитю кари повинен числити ся не лише з індівідуальностию, але і з задивлюванєм ся дїтий.

2.972 дїтям з 12 міст Mascachusett оповіджено ось яку байку: „Учителька заказала дїтям голосно сьміяти ся в школї. Одного разу, коли она була дуже занята, котрийсь з учеників голосно засьміяв ся. Учителька запитала ся, хто сьміяв ся, але дїти не хотїли сказати“ — і сказано їм написати, чи добре поступили тамті дїти, чи але?

З відповідий дїтий Monroe виснував ось які внесеня:

1) Хлопцї є меньше склонні, ніж дївчата видати виновника; 2) молодші дїти є більше склонні до виданя, як старші; 3) у шкільних дїтий є в сильній степени розвинений змисл суспільний т. зв. esprit de corps.

Роздїл VII. Ограничимо ся лише на поданю найголовнїйшої річи, а іменно таблицї, в якій є подїлені на ґрупи 8.854 предметів, які у дїтий в Massachusett в віцї від 6—16 лїт, 798 хлопців і 863 дївчат, викликують *почутє страху*.

	У дївчат	У хлопців	Число загальне
I. Явища природи, яко причина страху	352	556	908
1) Темнота	170	300	470

*) Вислїд сеї студиї подамо пізнїйше в осібній статї.

**) Discipline in the Home and School. Studies of Education. Stanford University, 1897.

	У дівчат	У хлонців	Число загальне
2) Грім блискавка	56	122	178
3) Вода	66	72	138
4) Иньші явища природи	60	62	122
II. Люди, яко причина страху	423	552	945
1) Волоцюги	83	121	204
2) Пяні	36	80	116
3) Розбишаки і злодії	56	51	107
4) Урядники: поліция і т. и.	47	55	102
5) Мурини	62	50	112
6) Иньші причини, які дадуть ся віднести до людий	139	165	304
III. Зьвірята причиною страху	2717	3105	5822
1) Пси	437	474	911
2) Вужі, гадини і т. и.	266	250	516
3) Воли, бики і корови	257	340	597
4) Коні	232	295	527
5) Медведї	171	176	347
6) Льви	147	109	256
7) Миши	80	136	216
8) Малпи і слонї	131	138	269
9) Иньші причини, які можна віднести до зьвірят	996	1187	2183
IV. Механїчні причини почутя страху	278	237	515
1) Огонь і сторож огнева	101	95	196
2) Машини, потяги	103	77	180
3) Иньші механїчні причини	74	65	139
V. Надприродні причини почутя страху (духи і т. и.)	58	42	100
VI. Ріжні иньші	242	332	564

Як велике значінє має для теориї і практики педаґоґічної, метода слїдженя дїтий за помочию питань, поставлених їм, щоби на них відповіли, доказує найлїпше праця Monroe.

ВІДОЗВА

українсько-руської Видавничої Спілки.

Два роки минає, як у Львові завязала ся „Видавнича Спілка“ з метою, скупити коло себе лїтературний рух і стати на лїтературнім полї другим огнищем побіч Наукового Товариства імени Шевченка, що понесло-б розпалену лучницю просьвіти в найбіднїйші і найтемнїйші навіть верстви нашого народа, всюди ширячи любов до рідного слова. потребу духової страви і даючи змогу

заспокоювати сю потребу там, де вона почуваєть ся вже і тепер. Збираючи сили й материяльні засоби „Видавнича Спілка“ на разї обмежила ся поки-що на більші, а через те й дорожші виданя, призначені головно для заможнїйшої інтелїґенциї. Маючи змогу розширити тепер обсяг своєї дїяльности, „Видавнича Спілка“ — не покидаючи серий видань розпочатих нею — приступає до видавапя „Лїтературно-Наукової Бібліотеки“, призначеної для селян, міщан, молодїжи та менше заможної інтелїґенциї. „Лїтературно-Наукова Бібліотека“ повинна вдоволити кождого, бо кождий найде у нїй для себе відповідну духову поживу. „Лїтературно-Наукова Бібліотека“ буде містити все, що може зацїкавити нашу суспільність. В її проґраму входять: 1) Оригінальна і перекладна белетристика: повісти, оповіданя, драматичні твори і поезиї найлїпших наших та чужих письменників. 2) Оригінальні і перекладні статї з обсягу вселюдського знаня і науки, отже популярні по змозї розвідки із природничих і суспільних наук, із історії полїтики і ин.

„Лїтературно-Наукова Бібліотека“ буде виходити два рази на місяць окремими книжочкама пересїчно в обємі двох аркушів друку. Кожда книжочка буде становити для себе цїлість. Усїх книжочок буде найменше 24 на рік, в обємі около 48 аркушів друку. Не вважаючи на такий великий обєм виданя „Видавнича Спілка“ визначує передплату для „Лїтературно-Наукової Бібліотеки“ лише на 5 корон річно.

Гроші треба пересилати впрост на адресу: „Видавнича Спілка“ Львів, ул. Чарнецького, ч. 26, з дописком: На „Лїтературно-Наукову Бібліотеку“. Цїна поодиноких книжочок у продажи буде висша, як у передплатї. „Видавнича Спілка“ зробила все, що було в її силї, аби „Лїтературно-Наукову Бібліотеку“ вчинити доступною для найширших верств нашої суспільности. На суспільности лежить тепер обовязок підперти щирі змаганя „Видавничої Спілки“ через численне складане передплати. Не повинно бути нї одного руського села, нї одної руської читальні, нї одної руської школи, нї одного інтелїґентного Русина, в яких не подибала би ся „Лїтературно-Наукова Бібліотека.“ Вона повинна числити не сотки, але тисячі передплатників; тодї можна буде не лише збільшити її так, що передплатник зможе діставати без підвисшеня передплати двоаркушеву книжочку що тижня, але і зверхній вигляд полїпшити, за що тепер від разу тяжко брати ся.

„Лїтературно-Наукова Бібліотека“ почне правильно виходити від січня 1901. р. Перші, оказові випуски вийдуть іще сього року в грудни. Просимо спішити як найскорше з передплатою, аби можна від разу визначити наклад виданя.

Для перших випусків „Лїт.-Наукової Бібліотеки“ приготовано ось які твори, що будуть видані протягом першого року:

1) *М. Грушевський; Хмельницький і Хмельниччина. 2) *Мирний, Лови. 3) *Курций Руф, Фільотас. 4) І. Франко, Із своїх споминів. 6) Ів. Пулюй, Непропаща сила 6) Короленко, Лїс шумить. 7) Волод. Барвіньский, З поля статистики. 8) Золя, Напад на млин. 9) Драгоманов, Житє Костомарова. 10) Костомаров, Про Кирило-Методиєве товариство. 11) М. Левицький, Спілковий договор для селян. 12) Кулїш, Орися. 13) Волод. Наумович, про сонце. 14) Чехов, Каштанки. 15) Ляссаль, Що таке конституция. 16) М. Грушевський, Бех-Аль-Джуґур. 17) І. Франко, Данте Алїґієрі. 18) Мопасан, Орля. 19) Про поділ Галичини. 20) Достоєвський, Великий інквізитор. 21) М. Коцюбиньский,

Біоґрафія Ґарібальді. 22) Ґете, Нова Мелюзина. 23) Тайне Товариство на Україні в р. 1816, записки сучасника 24) Музайос, Геро і Леандер (Книжки означені звіздкою вже друкують ся і небавом вийдуть).

В першій серії, белетристичній, запропоновані для виданя в найблизшому часї такі книжки: 1) *Іван Франко, Коваль Бассім, поема, з переднїм словом. А. Кримського. 2) *В. Оркан, Скапаний сьвіт, драма. 3) В. Стефаник, Дорога, новелї. 4) *Калевала, фіньска епопея в перекладї Евгена Тимченка. 5) *Іван Франко, Сїм казок, оповіданя. 6) *Л. Толстой, Відродженє, роман. 7) Лермонтов. Ґерой нашого часу, повість. 8) Л. Мартович, Оповіданя. (друга книжка). 9) Лев Василович (Сапоґівський), Оповіданя (повна збірка). 10) Л. Толстой, Крайцерова Соната. 11) Коцюбиньский, Оповіданя (Третя книжка). 12) Тургенев, Весняні води. 13) Федір Заревич, Оповіданя (Повна збірка). 14) Кальдерон, Заламейський війт, переробив для руської сцени Іван Франко. — „Видавнича Спілка“ буде продовжувати також дальше виданє творів Шекспіра в перекладї П, Кулїша. Протягом 1901 р. вийдуть: 15) Юлїй Цезарь. 16) Антонїй і Клеопатра. 17) Ромео і Джулієта. 18) Богато галасу з нечевя. 19) Король Лїр. 20) Міра за міру.

Крім того приготовлює вже „Видавнича Спілка“ антольоґію, до якої увійдуть найлїпші поезиї наших поетів із XIX віку. Виданє буде зроблене на гарнім папері і в гарній оправі.

В другій серії, науковій, названій „Національною Бібліотекою“ вийдуть у найблизшім часї такі книжки: 1) *Вячеслав Будзиновський, Хлопська посїлість (друге, цїлком перероблене виданє). 2) Володимир Навроцький, Руська народність у школах. 3) *Хлямаріон, Про небо. 4) Волод. Навроцький, Що нас коштує пропінация. 5) С. Степняк, Підземна Росия. 6) Рібо, Розвій загальних ідей. 7) Флямаріон, Про Коперніка. 8) Волод. Навроцький, Подвійна крейдка. Иньші працї приготовляють ся.

Хто зложить з гори 20 кор. на передплату книжок першої і другої серії, той дістане від кождої книжки 10% опусту.

У Львові дня 20. падолиста, 19 0.

Дирекция укр. р. Видавничої Спілки.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсї книжки:

I. В белетристичній серії: Стефан Ковалїв: Дезертир і иньші оповіданя (1 60 к.), Іван Франко: Поеми (1·60 к.) Ольга Кобилянська: Покора і иньші оповід. (1·40 к.), Ґю де Мопасан: Дика панї і иньші оповіданя (1·30 к.), Іван Франко: Полуйка і иньші бориславскі оповіданя (1·40 к.), Наталїя Кобринська: Дух часу і иньші оповіданя (1·60 к.), Кнут Гамсун: Голод, роман (2·20 к.), Леся Українка: Думи і мрії, Поезиї (1 60 к.), Стефан Ковалїв: Громадські промисловці, (1·60 к.), Уілліян Шекспір: Гамлет, принц данський, (1·80 к.), Генрик Понтопідан: Із Хат. Оповіданя (1·40 к.), Богдан Лепкий. З житя. Оповіданя (1·20 к.). Ґергарт Гауптман. Візник Геншель (1·60 к.), Михайло Коцюбинський. В путах шайтанах, оповіданя (1·60 к.), Уілліян Шекспір: Приборкана гоструха (1·40 к.), Панас Мирний: Лихі люди (1·40 к.), Короленко: Судний день (1·20 к.), У. Шекспір: Макбет (1·60 к.), К. Ґуцков: Урієль Акоста (1·40 к.), У. Шекспір: Коріолян (1·80 к.), Михайло Яцків: В царстві сатани (1·60 к.), Панас Мирний: Морозенко (0·90 к.), Лесь Мартович: Нечитальник (1 60 к.), Михайло Коцюбинський: По людському (2·00 к.), В. Оркан: Скапаний сьвіт (1·00 к.), Василь Стефаник: Дорога (1·60 к.).

Цїни подані за оправні примірники. Брошурованих не продаєть ся.

У другій, науковій серії, „Національній Бібліотецї“ вийшли:

Кароль Кавцкі: Народність і її початки. Цїна книжки 60 сот. Фр. Енґельс: Людвік Фаєрбах. Переклад Будового. Цїна 50 сот. Ф. Енґельс: Початки родини, приватної власности і держави. Цїна 1 кор. 50 сот, Брошур сеї серії не оправляєть ся.

У третій серії „Лїтературно-Науковій Бібліотецї“ вийшли: М. Грушевський, Хмельницкий і Хмельниччина. Цїна 20 сот. Курцій Руф, Фільотас, Цїна 20 сот.

Адреса: Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

Витяг зі статута „Видавничої Спілки“.

§. 2. Задачею Товариства є видавати власним коштом часописи, книжки і брошури, змісту лїтературного, наукового і полїтичного, та провадити на власний зиск або страту друкарнї і иньші галузи промислу, звязані з видавництвами.

§. 5. Членом товариства може бути кождий Русин і кожда руська інституция, що письменно зголосить своє приступленє до Товариства що найменше з одним удїлом в квотї 50 корон.

§. 7. Новопринятий член складає зараз вписове в квотї 2 кор. і що найменше першу рату на удїл в квотї 10 кор.

§. 14. Члени Товариства відповідають за зобовязаня Товариства квотою на удїл вплаченою, зглядно декларованою і квотою ще раз так великою, як виплачена, зглядно декларована на удїл квота.

§. 19. Кождий член має право віддавати до розпорядимости Спілки свої капітали на певний з гори означений процент.

Редакция „Дзвінка“, видавництва руского товариства педаґоґічного подає до відомости, що як в сїм так і в слїдуючїм роцї буде виходити „Дзвінок“ в тім самім обємі та при таких самих умовинах передплати, хотяй число передплатників тепер таке мале, що кошти друку о много більші, нїж дохід за ту часопись. Просимо проте усїх наших щирих приятелїв, а тим самим і щирих приятелїв руских дїтий та молодїжи, щоби зволили тую так важну для кождої рускої родини часопись розповсюднювати в кругах своїх знакомих, аби з новим роком число передплатників могло збільшити ся, а се буде найкрасшим доказом, що ми дїйстно дбаємо о патріотичне і моральне вихованє нашої молодежи.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
№ ИП.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.